

มหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่ ๓

จุลศักราช ๓๓๕๕

พิมพ์ตามฉะปะยัษฐา ๓๓ ๓๓

เล่ม ๓

สารบัญ

	หน้า	๓
กฏพระสงฆ		
กฏ ๓๖ ข้อ	๖๖	๕๗
พระราชบัญญัติ	๖๖	๗๗
พระราชกำหนดแก้ไข		
๑. คำพิพากษาผู้ร้ายหัวเมืองและบุตรภรรยาผู้ร้าย	๖๖	๓๐๗
๒. จำผู้ร้ายให้หนัด	๖๖	๓๐๗
๓. ความนกรบาดพิจารณายังไม่สำเร็จ ห้าม อย่าให้จำเลยยื่นฟ้องหาอาญาอุทธรณ์	๖๖	๓๓๐
๔. ผู้ร้ายให้การชัดพวกเพื่อน	๖๖	๓๓๓
๕. เมื่อจับตัวผู้ร้ายปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ตายไม่ได้ ให้ผู้รักษาเมืองผู้รังกรรมกรรมและชาวบ้าน ใช้ทุนทรัพย์	๖๖	๓๓๕
๖. จำโจรและญาติพี่น้องโจร (ต้องงดรศคน ความซ้ำกับกฏ ๓๖ ข้อ ๓๖)	๖๖	๓๓๖
๗. ผู้ร้ายให้การชัดเพื่อนไม่เป็นจริง	๖๖	๓๓๗
๘. ห้ามพระสงฆ์กล่าวถากถางกิจการของฆราวาส	๖๖	๓๓๘
๙. ช้างม้าโคกระบือเรือและผู้คนของผู้ใดที่ ปล่อยปละ อย่าให้จับคบบหาได้	๖๖	๓๓๙
๑๐. ข้อและรับจำนำของร้าย	๖๖	๓๔๐

๓๓. ทำบัญชีและรักษาบัญชีคนโทษ ครอบคลุม
 สอดแนมจับโจรผู้ร้าย ถ้าจับผู้ร้ายไม่ได้
 ให้คนรบและชาวบ้านใน ๓ เดือน ๓๕ ฉว
 ใช้ทุนทรัพย์ หน้า ๓๓๓
๓๔. ตั้งผู้ใหญ่บ้านช่วยจับผู้ร้ายและตรวจตรา
 ชาวบ้าน ทำรูปประพรณบน ออก
 หนังสือมาโขกระบือไปชื้อขาย ให้
 ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐. ๑๐๑. ๑๐๒. ๑๐๓. ๑๐๔. ๑๐๕. ๑๐๖. ๑๐๗. ๑๐๘. ๑๐๙. ๑๑๐. ๑๑๑. ๑๑๒. ๑๑๓. ๑๑๔. ๑๑๕. ๑๑๖. ๑๑๗. ๑๑๘. ๑๑๙. ๑๒๐. ๑๒๑. ๑๒๒. ๑๒๓. ๑๒๔. ๑๒๕. ๑๒๖. ๑๒๗. ๑๒๘. ๑๒๙. ๑๓๐. ๑๓๑. ๑๓๒. ๑๓๓. ๑๓๔. ๑๓๕. ๑๓๖. ๑๓๗. ๑๓๘. ๑๓๙. ๑๔๐. ๑๔๑. ๑๔๒. ๑๔๓. ๑๔๔. ๑๔๕. ๑๔๖. ๑๔๗. ๑๔๘. ๑๔๙. ๑๕๐. ๑๕๑. ๑๕๒. ๑๕๓. ๑๕๔. ๑๕๕. ๑๕๖. ๑๕๗. ๑๕๘. ๑๕๙. ๑๖๐. ๑๖๑. ๑๖๒. ๑๖๓. ๑๖๔. ๑๖๕. ๑๖๖. ๑๖๗. ๑๖๘. ๑๖๙. ๑๗๐. ๑๗๑. ๑๗๒. ๑๗๓. ๑๗๔. ๑๗๕. ๑๗๖. ๑๗๗. ๑๗๘. ๑๗๙. ๑๘๐. ๑๘๑. ๑๘๒. ๑๘๓. ๑๘๔. ๑๘๕. ๑๘๖. ๑๘๗. ๑๘๘. ๑๘๙. ๑๙๐. ๑๙๑. ๑๙๒. ๑๙๓. ๑๙๔. ๑๙๕. ๑๙๖. ๑๙๗. ๑๙๘. ๑๙๙. ๒๐๐. ๒๐๑. ๒๐๒. ๒๐๓. ๒๐๔. ๒๐๕. ๒๐๖. ๒๐๗. ๒๐๘. ๒๐๙. ๒๑๐. ๒๑๑. ๒๑๒. ๒๑๓. ๒๑๔. ๒๑๕. ๒๑๖. ๒๑๗. ๒๑๘. ๒๑๙. ๒๒๐. ๒๒๑. ๒๒๒. ๒๒๓. ๒๒๔. ๒๒๕. ๒๒๖. ๒๒๗. ๒๒๘. ๒๒๙. ๒๓๐. ๒๓๑. ๒๓๒. ๒๓๓. ๒๓๔. ๒๓๕. ๒๓๖. ๒๓๗. ๒๓๘. ๒๓๙. ๒๔๐. ๒๔๑. ๒๔๒. ๒๔๓. ๒๔๔. ๒๔๕. ๒๔๖. ๒๔๗. ๒๔๘. ๒๔๙. ๒๕๐. ๒๕๑. ๒๕๒. ๒๕๓. ๒๕๔. ๒๕๕. ๒๕๖. ๒๕๗. ๒๕๘. ๒๕๙. ๒๖๐. ๒๖๑. ๒๖๒. ๒๖๓. ๒๖๔. ๒๖๕. ๒๖๖. ๒๖๗. ๒๖๘. ๒๖๙. ๒๗๐. ๒๗๑. ๒๗๒. ๒๗๓. ๒๗๔. ๒๗๕. ๒๗๖. ๒๗๗. ๒๗๘. ๒๗๙. ๒๘๐. ๒๘๑. ๒๘๒. ๒๘๓. ๒๘๔. ๒๘๕. ๒๘๖. ๒๘๗. ๒๘๘. ๒๘๙. ๒๙๐. ๒๙๑. ๒๙๒. ๒๙๓. ๒๙๔. ๒๙๕. ๒๙๖. ๒๙๗. ๒๙๘. ๒๙๙. ๓๐๐. ๓๐๑. ๓๐๒. ๓๐๓. ๓๐๔. ๓๐๕. ๓๐๖. ๓๐๗. ๓๐๘. ๓๐๙. ๓๑๐. ๓๑๑. ๓๑๒. ๓๑๓. ๓๑๔. ๓๑๕. ๓๑๖. ๓๑๗. ๓๑๘. ๓๑๙. ๓๒๐. ๓๒๑. ๓๒๒. ๓๒๓. ๓๒๔. ๓๒๕. ๓๒๖. ๓๒๗. ๓๒๘. ๓๒๙. ๓๓๐. ๓๓๑. ๓๓๒. ๓๓๓. ๓๓๔. ๓๓๕. ๓๓๖. ๓๓๗. ๓๓๘. ๓๓๙. ๓๔๐. ๓๔๑. ๓๔๒. ๓๔๓. ๓๔๔. ๓๔๕. ๓๔๖. ๓๔๗. ๓๔๘. ๓๔๙. ๓๕๐. ๓๕๑. ๓๕๒. ๓๕๓. ๓๕๔. ๓๕๕. ๓๕๖. ๓๕๗. ๓๕๘. ๓๕๙. ๓๖๐. ๓๖๑. ๓๖๒. ๓๖๓. ๓๖๔. ๓๖๕. ๓๖๖. ๓๖๗. ๓๖๘. ๓๖๙. ๓๗๐. ๓๗๑. ๓๗๒. ๓๗๓. ๓๗๔. ๓๗๕. ๓๗๖. ๓๗๗. ๓๗๘. ๓๗๙. ๓๘๐. ๓๘๑. ๓๘๒. ๓๘๓. ๓๘๔. ๓๘๕. ๓๘๖. ๓๘๗. ๓๘๘. ๓๘๙. ๓๙๐. ๓๙๑. ๓๙๒. ๓๙๓. ๓๙๔. ๓๙๕. ๓๙๖. ๓๙๗. ๓๙๘. ๓๙๙. ๔๐๐. ๔๐๑. ๔๐๒. ๔๐๓. ๔๐๔. ๔๐๕. ๔๐๖. ๔๐๗. ๔๐๘. ๔๐๙. ๔๑๐. ๔๑๑. ๔๑๒. ๔๑๓. ๔๑๔. ๔๑๕. ๔๑๖. ๔๑๗. ๔๑๘. ๔๑๙. ๔๒๐. ๔๒๑. ๔๒๒. ๔๒๓. ๔๒๔. ๔๒๕. ๔๒๖. ๔๒๗. ๔๒๘. ๔๒๙. ๔๓๐. ๔๓๑. ๔๓๒. ๔๓๓. ๔๓๔. ๔๓๕. ๔๓๖. ๔๓๗. ๔๓๘. ๔๓๙. ๔๔๐. ๔๔๑. ๔๔๒. ๔๔๓. ๔๔๔. ๔๔๕. ๔๔๖. ๔๔๗. ๔๔๘. ๔๔๙. ๔๕๐. ๔๕๑. ๔๕๒. ๔๕๓. ๔๕๔. ๔๕๕. ๔๕๖. ๔๕๗. ๔๕๘. ๔๕๙. ๔๖๐. ๔๖๑. ๔๖๒. ๔๖๓. ๔๖๔. ๔๖๕. ๔๖๖. ๔๖๗. ๔๖๘. ๔๖๙. ๔๗๐. ๔๗๑. ๔๗๒. ๔๗๓. ๔๗๔. ๔๗๕. ๔๗๖. ๔๗๗. ๔๗๘. ๔๗๙. ๔๘๐. ๔๘๑. ๔๘๒. ๔๘๓. ๔๘๔. ๔๘๕. ๔๘๖. ๔๘๗. ๔๘๘. ๔๘๙. ๔๙๐. ๔๙๑. ๔๙๒. ๔๙๓. ๔๙๔. ๔๙๕. ๔๙๖. ๔๙๗. ๔๙๘. ๔๙๙. ๕๐๐. ๕๐๑. ๕๐๒. ๕๐๓. ๕๐๔. ๕๐๕. ๕๐๖. ๕๐๗. ๕๐๘. ๕๐๙. ๕๑๐. ๕๑๑. ๕๑๒. ๕๑๓. ๕๑๔. ๕๑๕. ๕๑๖. ๕๑๗. ๕๑๘. ๕๑๙. ๕๒๐. ๕๒๑. ๕๒๒. ๕๒๓. ๕๒๔. ๕๒๕. ๕๒๖. ๕๒๗. ๕๒๘. ๕๒๙. ๕๓๐. ๕๓๑. ๕๓๒. ๕๓๓. ๕๓๔. ๕๓๕. ๕๓๖. ๕๓๗. ๕๓๘. ๕๓๙. ๕๔๐. ๕๔๑. ๕๔๒. ๕๔๓. ๕๔๔. ๕๔๕. ๕๔๖. ๕๔๗. ๕๔๘. ๕๔๙. ๕๕๐. ๕๕๑. ๕๕๒. ๕๕๓. ๕๕๔. ๕๕๕. ๕๕๖. ๕๕๗. ๕๕๘. ๕๕๙. ๕๖๐. ๕๖๑. ๕๖๒. ๕๖๓. ๕๖๔. ๕๖๕. ๕๖๖. ๕๖๗. ๕๖๘. ๕๖๙. ๕๗๐. ๕๗๑. ๕๗๒. ๕๗๓. ๕๗๔. ๕๗๕. ๕๗๖. ๕๗๗. ๕๗๘. ๕๗๙. ๕๘๐. ๕๘๑. ๕๘๒. ๕๘๓. ๕๘๔. ๕๘๕. ๕๘๖. ๕๘๗. ๕๘๘. ๕๘๙. ๕๙๐. ๕๙๑. ๕๙๒. ๕๙๓. ๕๙๔. ๕๙๕. ๕๙๖. ๕๙๗. ๕๙๘. ๕๙๙. ๖๐๐. ๖๐๑. ๖๐๒. ๖๐๓. ๖๐๔. ๖๐๕. ๖๐๖. ๖๐๗. ๖๐๘. ๖๐๙. ๖๑๐. ๖๑๑. ๖๑๒. ๖๑๓. ๖๑๔. ๖๑๕. ๖๑๖. ๖๑๗. ๖๑๘. ๖๑๙. ๖๒๐. ๖๒๑. ๖๒๒. ๖๒๓. ๖๒๔. ๖๒๕. ๖๒๖. ๖๒๗. ๖๒๘. ๖๒๙. ๖๓๐. ๖๓๑. ๖๓๒. ๖๓๓. ๖๓๔. ๖๓๕. ๖๓๖. ๖๓๗. ๖๓๘. ๖๓๙. ๖๔๐. ๖๔๑. ๖๔๒. ๖๔๓. ๖๔๔. ๖๔๕. ๖๔๖. ๖๔๗. ๖๔๘. ๖๔๙. ๖๕๐. ๖๕๑. ๖๕๒. ๖๕๓. ๖๕๔. ๖๕๕. ๖๕๖. ๖๕๗. ๖๕๘. ๖๕๙. ๖๖๐. ๖๖๑. ๖๖๒. ๖๖๓. ๖๖๔. ๖๖๕. ๖๖๖. ๖๖๗. ๖๖๘. ๖๖๙. ๖๗๐. ๖๗๑. ๖๗๒. ๖๗๓. ๖๗๔. ๖๗๕. ๖๗๖. ๖๗๗. ๖๗๘. ๖๗๙. ๖๘๐. ๖๘๑. ๖๘๒. ๖๘๓. ๖๘๔. ๖๘๕. ๖๘๖. ๖๘๗. ๖๘๘. ๖๘๙. ๖๙๐. ๖๙๑. ๖๙๒. ๖๙๓. ๖๙๔. ๖๙๕. ๖๙๖. ๖๙๗. ๖๙๘. ๖๙๙. ๗๐๐. ๗๐๑. ๗๐๒. ๗๐๓. ๗๐๔. ๗๐๕. ๗๐๖. ๗๐๗. ๗๐๘. ๗๐๙. ๗๑๐. ๗๑๑. ๗๑๒. ๗๑๓. ๗๑๔. ๗๑๕. ๗๑๖. ๗๑๗. ๗๑๘. ๗๑๙. ๗๒๐. ๗๒๑. ๗๒๒. ๗๒๓. ๗๒๔. ๗๒๕. ๗๒๖. ๗๒๗. ๗๒๘. ๗๒๙. ๗๓๐. ๗๓๑. ๗๓๒. ๗๓๓. ๗๓๔. ๗๓๕. ๗๓๖. ๗๓๗. ๗๓๘. ๗๓๙. ๗๔๐. ๗๔๑. ๗๔๒. ๗๔๓. ๗๔๔. ๗๔๕. ๗๔๖. ๗๔๗. ๗๔๘. ๗๔๙. ๗๕๐. ๗๕๑. ๗๕๒. ๗๕๓. ๗๕๔. ๗๕๕. ๗๕๖. ๗๕๗. ๗๕๘. ๗๕๙. ๗๖๐. ๗๖๑. ๗๖๒. ๗๖๓. ๗๖๔. ๗๖๕. ๗๖๖. ๗๖๗. ๗๖๘. ๗๖๙. ๗๗๐. ๗๗๑. ๗๗๒. ๗๗๓. ๗๗๔. ๗๗๕. ๗๗๖. ๗๗๗. ๗๗๘. ๗๗๙. ๗๘๐. ๗๘๑. ๗๘๒. ๗๘๓. ๗๘๔. ๗๘๕. ๗๘๖. ๗๘๗. ๗๘๘. ๗๘๙. ๗๙๐. ๗๙๑. ๗๙๒. ๗๙๓. ๗๙๔. ๗๙๕. ๗๙๖. ๗๙๗. ๗๙๘. ๗๙๙. ๘๐๐. ๘๐๑. ๘๐๒. ๘๐๓. ๘๐๔. ๘๐๕. ๘๐๖. ๘๐๗. ๘๐๘. ๘๐๙. ๘๑๐. ๘๑๑. ๘๑๒. ๘๑๓. ๘๑๔. ๘๑๕. ๘๑๖. ๘๑๗. ๘๑๘. ๘๑๙. ๘๒๐. ๘๒๑. ๘๒๒. ๘๒๓. ๘๒๔. ๘๒๕. ๘๒๖. ๘๒๗. ๘๒๘. ๘๒๙. ๘๓๐. ๘๓๑. ๘๓๒. ๘๓๓. ๘๓๔. ๘๓๕. ๘๓๖. ๘๓๗. ๘๓๘. ๘๓๙. ๘๔๐. ๘๔๑. ๘๔๒. ๘๔๓. ๘๔๔. ๘๔๕. ๘๔๖. ๘๔๗. ๘๔๘. ๘๔๙. ๘๕๐. ๘๕๑. ๘๕๒. ๘๕๓. ๘๕๔. ๘๕๕. ๘๕๖. ๘๕๗. ๘๕๘. ๘๕๙. ๘๖๐. ๘๖๑. ๘๖๒. ๘๖๓. ๘๖๔. ๘๖๕. ๘๖๖. ๘๖๗. ๘๖๘. ๘๖๙. ๘๗๐. ๘๗๑. ๘๗๒. ๘๗๓. ๘๗๔. ๘๗๕. ๘๗๖. ๘๗๗. ๘๗๘. ๘๗๙. ๘๘๐. ๘๘๑. ๘๘๒. ๘๘๓. ๘๘๔. ๘๘๕. ๘๘๖. ๘๘๗. ๘๘๘. ๘๘๙. ๘๙๐. ๘๙๑. ๘๙๒. ๘๙๓. ๘๙๔. ๘๙๕. ๘๙๖. ๘๙๗. ๘๙๘. ๘๙๙. ๙๐๐. ๙๐๑. ๙๐๒. ๙๐๓. ๙๐๔. ๙๐๕. ๙๐๖. ๙๐๗. ๙๐๘. ๙๐๙. ๙๑๐. ๙๑๑. ๙๑๒. ๙๑๓. ๙๑๔. ๙๑๕. ๙๑๖. ๙๑๗. ๙๑๘. ๙๑๙. ๙๒๐. ๙๒๑. ๙๒๒. ๙๒๓. ๙๒๔. ๙๒๕. ๙๒๖. ๙๒๗. ๙๒๘. ๙๒๙. ๙๓๐. ๙๓๑. ๙๓๒. ๙๓๓. ๙๓๔. ๙๓๕. ๙๓๖. ๙๓๗. ๙๓๘. ๙๓๙. ๙๔๐. ๙๔๑. ๙๔๒. ๙๔๓. ๙๔๔. ๙๔๕. ๙๔๖. ๙๔๗. ๙๔๘. ๙๔๙. ๙๕๐. ๙๕๑. ๙๕๒. ๙๕๓. ๙๕๔. ๙๕๕. ๙๕๖. ๙๕๗. ๙๕๘. ๙๕๙. ๙๖๐. ๙๖๑. ๙๖๒. ๙๖๓. ๙๖๔. ๙๖๕. ๙๖๖. ๙๖๗. ๙๖๘. ๙๖๙. ๙๗๐. ๙๗๑. ๙๗๒. ๙๗๓. ๙๗๔. ๙๗๕. ๙๗๖. ๙๗๗. ๙๗๘. ๙๗๙. ๙๘๐. ๙๘๑. ๙๘๒. ๙๘๓. ๙๘๔. ๙๘๕. ๙๘๖. ๙๘๗. ๙๘๘. ๙๘๙. ๙๙๐. ๙๙๑. ๙๙๒. ๙๙๓. ๙๙๔. ๙๙๕. ๙๙๖. ๙๙๗. ๙๙๘. ๙๙๙. ๑๐๐๐.
๓๓. ความโจรผู้ร้าย ให้ตั้งไปพิจารณาที่
 เมืองเหตุเกิด ๖๖ ๓๕๓
๓๔. การยันทะเบียนทางฉาว (ความซำกัษ
 บานผแนก 1) ๖๖ ๓๕๖
๓๕. ฎีกาทศกรทุตเกล้า ๆ ถวาย ๖๖ ๓๖๓
๓๖. ค่าธรรมเนียมศาลต่าง ๆ ๖๖ ๓๖๔
๓๗. ให้ฟ้องความตามกรมกระทรวงที่ตั้งกัถ
 (ความฉรรคคัษซำกัษกฏ ๓๖ ข้อ 1) ๖๖ ๓๖๗
๓๘. ให้ยื่นฟ้องต่อมุนายตามดำตบขณฉนถัถ
 ฎีกา (ความซำกัษกฏ ๓๖ ข้อ ๒) ๖๖ ๓๗๐
๓๙. การพิจารณาความอุทธรณ ๖๖ ๓๗๓

๒๐.	คดีความที่ห้ามเรียกค่าฤชาธรรมเนียม	หน้า	๓๗๙
๒๑.	ให้ตั้งสำนวนไปปรับยังเมืองคู่ปรับ	๗	๓๘๐
๒๒.	การแบ่งตึก (ความซ้ำกับบานผแนก ๒ มาตรา ๓๔)	๗	๓๘๕
๒๓.	ลักษณะการปกครองหัวเมือง	๗	๓๘๕
๒๔.	ห้ามผู้พิพากษารับค่าไต่ถามเตยที่เป็น กระเบียดกระเดียดกันนอกสำนวน	๗	๓๘๓
๒๕.	ค่าธรรมเนียมนักโทษ	๗	๓๘๒
๒๖.	การจำหน่ายเตก (ความซ้ำกับบานผแนก ๔)	๗	๓๘๘
๒๗.	การตั้งถามพยาน และคานพยาน	๗	๒๐๒
๒๘.	การผูกสำนวน	๗	๒๓๐
๒๙.	หมายเบิกคดีความ	๗	๒๓๒
๓๐.	ความใจทักจำเตยที่เป็นข้าราชการในพระราช วังหลวงหรือในพระราชวังบวรฯ	๗	๒๓๗
๓๑.	พระธรรมนุญศาล	๗	๒๓๙
๓๒.	ค่าธรรมเนียมชำระคดีความหัวเมือง	๗	๒๓๔
๓๓.	คำสั่งศาลตราผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง ทั้ง ๔	๗	๒๒๖
๓๔.	ปลดอมตักขอมือไพร่	๗	๒๓๓
๓๕.	จะอุทธรณ์ให้เสียเงินค่าปรับก่อน	๗	๒๓๒

ก

๓๖.	ห้ามไทยอนุญาตชาวเดญช์เมณฑลธรรมกับชาว ต่างประเทศผู้ถือมิชคาทิส	หน้า	๒๓๓
๓๗.	พิจารณาความ ให้มีผู้กำกับนั่งถาม	๑๑	๒๓๔
๓๘.	การลงพระราชอาณาเขย่นข้า้ทอดของ ฯ	๑๑	๒๓๘
๓๙.	คดีความที่ห้ามเรียกค่าฤชาธรรมเนียม (ความซ้ำกับบทที่ ๒๐)	๑๑	๒๔๐
๔๐.	ห้ามข้า้ทอดงไปพิจารณาความหัวเมือง	๑๑	๒๔๒
๔๑.	ห้ามเรียกนามข้าราชการชาติเทศชือ	๑๑	๒๔๔
๔๒.	ประมุขผู้ภาษ้อากรไม่ชอบธรรม	๑๑	๒๔๗
๔๓.	ให้ผู้อยู่เวรรับส่งกฎหมายชือลงมาตั้ง (ความซ้ำกับกฎ ๓๖ ข้อ ๑)	๑๑	๒๔๘
๔๔.	ผู้โก้นสร้างเด็กรงทำนา ต้องบอกเด้นากำนัน ให้รู้ และให้มีโฉนดเป็นสำคัญ ให้ยึดถากร ค่านาผู้โก้นสร้างเด็กรง ๒ ไร่ และ ๓ ไร่	๑๑	๒๕๓
๔๕.	ให้พิจารณาความในหัวเมืองที่ความน้นเกิด เด้นแต่ความมีโทษทอดงต้องตั้งกรุงเทพ ฯ	๑๑	๒๕๔
๔๖.	โทษเจ้ากระทรวงที่ละความให้พ้นอายุ	๑๑	๒๕๕
๔๗.	วิธีพิจารณาความ รับฟ้อง ถามค้ความ และพยาน ยอมความ การกำกับ ผู้พิจารณา ความอุทธรณ	๑๑	๒๕๕

๔๘. เปรียบถ่านไฟไหม้กับไฟด้วย วิธียก
 ถูหม้อและใช้ไฟในราชการ ไฟที่ลัดหนึ่
 ราชการ ไฟมีทุกชุกเงินแต่ใช้หนี้ไม่ได้
 ดับสาวได้ไฟบอภชน หน้า ๒๖๕
๔๙. ผู้มบรรดาศักดิ์ไปพบคนวิญชาทกันให้จับ ๖๖ ๒๗๒
๕๐. ห้ามยกความชอบของตนเองมากرابทเพื่อ
 เลือนบรรดาศักดิ์ ผู้จะเป็นข้าราชการของ
 ประกอบด้วยวุฒิ & ประการ และ อธิบดี &
 ประการ ห้ามนำคนหินชาติถวายเป็น
 มหาเด็ก ห้ามมีรับสั่งมาขัดขวางพระราช
 โองการที่ตราไว้แล้ว คดีที่ไม่ควรถึงกราบ
 มังคมทูล ให้ส่งไปร้องฟ้องว่ากล่าวตาม
 กระทรวง พระบรมมณูญศักดิ์ ผู้ไม่มีหน้าที่
 ตามกฎหมายห้ามรับความไว้พิจารณา
 (บางตอนความซ้ำกับบทที่ ๓๓) ๖๖ ๒๗๓
๕๑. หัวเมืองบชกตั้งความ ๖๖ ๒๗๗
๕๒. โจทก์จำเลยขาดนัดขาดผิด ๖๖ ๒๗๐
๕๓. ผู้เป็นหนี้เงินหลวงหนี้ตายให้ญาติที่ขัดสน
 ใช้แต่ครึ่ง ๖๖ ๒๗๒

๗

๕๔. อุตฺทธรณัไม่ได้กัถำวโทยผู้พิจารณา ให้
ตั้งอุตฺทธรณันั้นคนไป หน้า ๒๙๕
๕๕. ห้ามไทยมอญดาวเสัพย์เมถุนธรรมกับชาว
ต่างประเทศผู้ถือมัจฉาปฏิฐฐิ (ความซ้ำ
กับบทที่ ๓๖) ,, ๒๙๘
๕๖. ของกตาง ,, ๒๙๘
๕๗. เจ้าหมู่จะไปเอาคตุดกหมู่ณะหวัเมือง
ให้มัตราถือไปกัถำกรมการ ,, ๒๙๘
๕๘. วัฒนาพระพิพัฒน์สัตยา ,, ๓๐๐
๕๙. ให้ผู้เรียกเงินภาษีอากรออกโค่นดแก่ราษฎร
โดยมีเดิมจำนวนแต่เรือเงินทุกไป ,, ๓๐๒
๖๐. พิจารณาความแตก ให้เจ้ากรมปลัดกรม
นงรุเห็นด้วย ,, ๓๐๓
๖๑. จะอุตฺทธรณัให้เสียเงินค่าปรับก่อน
(ความซ้ำกับบทที่ ๓๕) ,, ๓๐๔
๖๒. โทยผู้เป็นหมอกความ (ความซ้ำกับกฎ ๓๖
ข้อ 12) ,, ๓๐๕
๖๓. อย่าให้เจ้าหนห้ามศัพ ,, ๓๐๕
๖๔. อดิธำค่าปรับเดิมคิดแต่หน้า ๑๕๐ ลงมา ,, ๓๐๖

พระราชกำหนดใหม่

๑.	เจ้าหน้าที่ตรวจทางและรักษาพระองค์เวตนา		
	เสด็จพระราชดำเนิน	๖๖	๓๓๓
๒.	เพิ่มโทษข้าราชการเสด็จราเงินเบย	๖๖	๓๓๕
๓.	ให้ตั้งโทษพวกโจรเท่าตัวการ	๖๖	๓๓๗
๔.	ไพร่ฟ้องกล่าวโทษขุนนาย	๖๖	๓๓๘
๕.	ไพร่ได้ความทุกข์ยากเป็นทาส (ความซ้า กับบานฉนแกลง)	๖๖	๓๓๙
๖.	ห้ามย่นพองเป็นหนังสือ	๖๖	๓๔๐
๗.	โทษพยานอาต่า และห้ามคู้ความซ้างกัน แฉกกัน	๖๖	๓๔๑
๘.	โทษผู้ทำหรือใช้เงินปลดขม	๖๖	๓๔๒
๙.	ห้ามพองเรียกทรวัยถวยพระเจ้าอยหัว แฉกถวยเจ้านายค่าง ๆ	๖๖	๓๔๓
๑๐.	ค่าขรรคมเนี่ยมค้อและซ่อมแปดงดำเกา	๖๖	๓๔๔
๑๑.	ห้ามข้าราชการและราษฎร มับนไว้กับบ้าน ถ้าจะไปค้าขายให้มาขอเบิก	๖๖	๓๔๕
๑๒.	โทษเลิกหลบหนีราชการ	๖๖	๓๔๖
๑๓.	ให้ช่างบ้านคอยจับผู้ร้ายที่ท้อนัตรายแก่พระ พุทชรูปพระสถูปเจดีย์	๖๖	๓๔๗

๑๔.	ชายทำชู้กับภริยาของข้าราชการที่บวช ให้ มีโทษ	หน้า ๓๕๖
๑๕.	โทษลักพาคนในพระราชวัง	๙ ๓๖๓
๑๖.	เมื่อข้าศึกมาถึงเขตเมือง ห้ามผู้ตองเกณฑ์ จ้างวานผู้อื่นไปแทน	๙ ๓๖๓
๑๗.	โทษผู้บังเตก ถ้าว่าเป็นทาสให้นายเงิน ค่าบานตัว	๙ ๓๖๕
๑๘.	ห้ามช่วยไถไพร่ทอดง	๙ ๓๖๘
๑๙.	ช่วยทาสไม่รู้จักเรือนเบยและผู้ขาย ให้ช่วย ไถต่อหน้าตุลาการศาลทอดงเจ้าเมืองกรมการ	๙ ๓๗๒
๒๐.	การแข่งคว่เด็ก	๙ ๓๗๕
๒๑.	ห้ามเอาเด็กหมอนมาดักเบยของตน หรือเอา ไปถวายเป็นนมหาตเด็ก	๙ ๓๗๗
๒๒.	ห้ามข้าราชการวิวาทตาดพันแทงกัน	๙ ๓๗๐
๒๓.	กำหนดอัตราไชเบย ๔๐๐ ต่อเพิง	๙ ๓๗๒
๒๔.	กำหนดคราขาวและห้ามกักขาว	๙ ๓๗๕
๒๕.	ห้ามสร้างเครื่องโชนละครเหมือนแบบเครื่องดิน	๙ ๓๗๘
๒๖.	ให้นายบ่อนทอดงแก่นักเดินพนันแก้พศคว ด้วยคุณานรูป	๙ ๓๗๘

๒๗.	ห้ามเดินเตี้ยตั้งแห่งวงกอบข้าวสาร	หน้า	๓๘๖
๒๘.	ขายตัวผูกคอก ถ้าตอกเบียดค่างนานพัน กำหนด ๓๐ ปี ให้เอาแต่ต่อหน้า กำหนดอายุ ความคตวิวาท	๖๖	๓๘๘
๒๙.	เพิ่มเติมกฎหมายลักษณะพินิจ	๖๖	๔๐๓
๓๐.	นายเงินบิดพดวไม่ยอมรับเงินค่าคด	๖๖	๔๐๔
๓๑.	ผู้รับซื้อหรือรับจำหน่ายของเคตอบทองอาบ จะ เรียกเอาราคาทไซ นคนไม่ได้	๖๖	๔๐๖
๓๒.	ห้ามดกถอบตมกตนาตรา	๖๖	๔๐๘
๓๓.	ให้ชนทุกชนตงอยู่ในกศตกรวม ๓๐ ประการ	๖๖	๔๑๓
๓๔.	พระราชทานทพย โดยไม่ผู้รับสั่ง ให้ผู้ ชกรวมทุกขอผู้รับสั่ง	๖๖	๔๓๕
๓๕.	ให้ นบถอเทพวรกษแต่พอดวร ห้ามอย่าไหนบ ถอตตค	๖๖	๔๓๗
๓๖.	พรณนาถึงคตและให้ชาทุกตของตั้งวรไนคต	๖๖	๔๒๓
๓๗.	ให้ ตั้งหญิงภริยาและชายชู้ให้สามีฆ่า ถ้า ไม่ฆ่าให้ปรับไหม	๖๖	๔๓๖
๓๘.	ผู้สมัคร รับราชการ เป็น มหาตเล็กขอเฝ้าชาวที่ ต้องเป็นคนมีสติและคุณวุฒิ	๖๖	๔๓๘
๓๙.	โทษผู้เอาทาสไปขายหลายแห่ง	๖๖	๔๔๒

๔๐.	ถอดนำพระพิพัฒน์สัตยา ให้ให้ไว้พระรัตนไตรก่อนรูปพระเชษฐูปิตร	หน้า ๔๔๕
๔๑.	ห้ามจำ โขณฑพระราชวังบวร ฯ เขาชัยรังษี ในกรมพระราชวังบวร ฯ มาตั้งแก่ข้าราชการพระราชวังหลวง	,, ๔๔๗
๔๒.	ห้ามเดินพนันชนไก่ชนนกกัปปตา	,, ๔๔๗
๔๓.	ห้ามขายข้าวตองเรือดำเกา	,, ๔๕๒
๔๔.	ระเบียบการตงกรมการชาวค่าน	,, ๔๕๔
๔๕.	ห้ามเก็บอัฐิไปทิ้งไว้ ในกุฎวิหาร	,, ๔๕๗
	นามอาลักษณ์ผู้ทูลและสถานที่เก็บแห่งต้นฉบับ	,, ๔๖๓
	บอกแก่คำผิด	,, ๔๖๔

สำนักหอสมุด

กฏพระสงฆ์^(๑)

1

๑ กฏให้ไว้แก่ข้าทูลอองทูลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ขอเฝ้าจำวต่างกรมฯ พระราชวังบรรสถานมงคล ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ แด่สังกะสีธรรมการราชาคณะพระสงฆ์เจ้าอธิการอนุจร ฝ่ายคันทรุระวิปัสณาธุระอริญวาสีคามวาสี นอกกรุงในกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา แลหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา ตะวันตกตะวันออก ปากใต้ฝ่ายเหนือจทั่ว

จึงพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทุกวันนมพระราชพระนิทานปราถนาพระโพธิญาณสัมพัญประกอบด้วยพระมหากรุณาญาณ หากตักเตือนพระไทยเป็นทำมดา กรรณาจะให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลกยทั้งปวง จึงสมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอนันตาสัมภาราติเรกเอกพิบูลสุนทรราชศรัทธา เป็นอัครมหาสาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนาจำเรญศรีสวัสดิ์ทั้งพระบริญต์แลปฏิบัติศาสนา ให้ถาวรารุ่งเรืองไปเป็นที่เลื่อมใสนมัส

(๑) เขียนเป็นสองเล่ม เล่ม ๑ นี้พิมพ์ตามฉบับหลวง L.23.1x ยังเหลืออีกฉบับหนึ่งคือ L.23.1 (ก)

การบูชาแก่เทพยตามนุษทั้งปวง เสด็จออกกษพระที่นั่งดุสิตา
มหาปราสาทโดยบุรพภาภิมุข พร้อมด้วยอัคัมหมานนตรีกระวี
ชาติราชปโรหิตาโหราราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาทบงกษมาศ ทรง
พระราชวิจารณ์ญาณรำพึงถึงพระบริยัตศาสนา พระไตรย
บัญญัติเป็นต้นประณีตมกผล ให้ได้โลกีย์สมบัติโลกุตรสม
บัติเพราะพระไตรยบัญญัติ จึงมีพระราชโองการมาณะพระบันฑูล
สุรสิงหนาทดำหรัสว่า

โดยดำแต่ให้มีพระธรรมเทศนาแลสำแดงพระธรรมเทศ
นาให้ธรรมเป็นทานนั้น มีผลประเสริฐกว่าสรรพทานทั้งปวง
ชื่อว่าให้พระนิพานเป็นทาน จนสมเด็จพระอัมรินทรราชา^(๑)
ได้ทรงฟังแจ้งว่าพลานีสงเป็นอันมากกราบทูลขอพรไว้ ให้
พระพุทธองค์มีพระพุทธฎีกาตรัสสั่งเป็นพุทธบัญญัติไว้ ให้ผู้
สำแดงแลผู้มีพระธรรมเทศนาเป็นธรรมทานนั้น อุทิศผล
ไปถึงสมเด็จพระอัมรินทรราชาเจ้า อนึ่งแม่^(๒)ว่าผู้มีอิทธิฤทธิ์
จะกระทำพินสกลขมภูทวีป ให้ราบเสมอดั่งน้ำกลองไชยภริ
แล้ว แลนิมนต์พระอรหันต์เจ้านั่งแถวหนึ่ง พระอนาคาแถว
หนึ่ง พระสักกิชาคาแถวหนึ่ง พระโสดาแถวหนึ่ง มีองค์พระ
พุทธเจ้าเป็นประธาน แน่นไปในสกลขมภูทวีป แลถวายจตุ
มัตถ์จยทานทั้งสี่ มีจวรเนออันละเอียดดุจดั่งยอดตองอันอ่อน
นั้นก็ดี พลานีสงก็มีได้เสมอเท่าให้มีธรรมเป็นทานครั้งหนึ่ง

(๑) ทั้งสองจะนับเข้าใน อัมรินทรราชา

(๒) ก: แม่

เหตุฉนั้นจึงทรงพระกรุณาแสวงหาอุบายที่จะให้สมณพราหมณ
 เสนาบดีประชาราษฎรทั้งปวง ให้ได้สมบัติทั้งสามประการ พ้น
 จากจัตูรบาบทุกขแลสงสารโภย จึงทรงพระอนุเคราะห์ให้
 ข้ำทูลอองทูลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยสมาทานพระไตรยสารนา
 คมศีลห้าศีลแปดศีลสิบ ในสำนักนั้นพระสงฆ์ทุกวันทุกเพล
 เปนปฏิบัติบูชาของมหากุศลวิเศษประเสริฐกว่าอามิสบูชาจัด
 บัดจ้ายทาน แม้นจะถวายทานให้มากกราบทั่วถึงพรหมโลก
 ผลนั้นก็มีได้เสมอ เท่าของพระราชกุศลปฏิบัติบูชา อนึ่งตั้งกอง
 พระราชกุศลให้มีพระธรรมเทศนาเป็นธรรมทาน ให้ข้ำ
 ทูลอองทูลพระบาทฟัง ตั้งให้พระนิพานเป็นทานปฏิบัติบูชา
 กองพระราชมหากุศล อันจะนับประมาณผลนั้นมิได้ แล
 พระบริญญัติไตรยปิฎกธรรมนี้ เมื่อบุคคลประพฤติเป็นสำมา
 คารวะแล้ว ก็มีผลอันจะนับประมาณมิได้ เมื่อประพฤติ
 ผิดมิได้สำมาคารวะในพระไตรยปิฎกธรรมนั้น ก็จะมีโทษแก่
 บุคคลอันมิได้คารวะนั้น เป็นครุโทษอันใหญ่หลวงหนักหนา
 ทุกวันนั้นสัตว์ทั้งปวงตั้งใจทำกุศลสิ่งใดตรวจน้ำปราณา จะพบ
 พระพุทธรูปบาทสมเด็จพระศรีอาริย์เมตไตรเจ้า ๆ ก็ตรัสสั่งมา
 แก่พระมาลัยเทวะเถรเจ้าว่า ให้ฝูงสัตว์ทั้งปวงกำรบพึง
 พระมหาเวศสันดรชาฎก อันประดับด้วยพระคาถาพันหนึ่ง
 นั้น จึงจะได้พบพระองค์ในอนาคต

แลทุกวันนี้อนาประชาราษฎรทั้งปวงกลางบาง ให้มีพระ

มหาเวศสันตราชานุกัมมิได้มีความสังเวทเลื่อมใสเป็นธรรม
 ภาวะ พึงเอาแต่ถ้อยคำตลกขบขันของอันหาผลประโยชน์ได้
 พระสงฆ์ผู้สำแดงนั้นบาง^(๑) จำพวกมิได้เล่าเรียนพระไตรปิฎก
 ได้แต่เนื้อความเปลือยเป็นภาพกลอน แล้วก็มา
 สำแดงถ้อยคำตลกขบขันของหยาบช้า เห็นแต่ลาภสักการะเลี้ยง
 ชีวิต มิได้คิดที่จะจำเรียนสืบไป ทำให้พระศาสนาพินเพื่อน
 เสื่อมสลาย ชวนกันประมาทในพระธรรมเทศนา จะได้ส่วย
 ทุกขเวทนาในจักรวาลเป็นช้านาน จะมีได้พบพระ
 พุทธบาทสาคดาพระศรีอาริยมตไตรเจ้าในอนาคต เหตุฉะนั้น
 บรมกระษัตริย์พระองค์ใด จะมีพระมหากรรณาสมเคราะห์^(๒)
 สัตว์ทั้งปวงให้พ้นจากอาบายทุก มิได้ละเมินเฉยเสีย ครั้น
 ทรงพระกรุณาตรัสเห็นเกล้าเห็นอกระหม่อมสั่งว่า ให้
 สมเด็จพระสังฆราชพระราชาคณะพระสงฆ์ฝ่ายบริญ์ดนักปราชญ์
 ราชบัณฑิตย ให้พิจารณาคั่นดูพระไตรปิฎกนั้น ก็พบเห็น
 บทว่า ผู้สำแดงแลผู้ฟังธรรมอันประมาทกล่าวถ้อยคำตลก
 ขบขันของ เอาธรรมนั้นมากล่าวเป็นอธรรม โทษนั้นเป็นครุโทษ
 อันใหญ่หลวง โดยอันต่ำไปแต่จะสำแดงธรรมด้วยเสียง
 อันเป็นเสียงขบขันนั้นก็เป็โทษ แลเอาธรรมมาผูกเป็นภาพ

(๑) ก : ลาง

(๒) ก : สมเคราะห์

กลอนพิจิตรด้วยอักษรเป็นเพลงขับนั้นก็มีคว(๑) เหตุนี้จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ให้พระสงฆ์ผู้สำแดงพระธรรม
เทศนา แลราษฎรผู้จะฟังพระมหาชาติชาดุก่อนนี้ สำแดงแล
ฟังแต่ตามวาระพระบาฬีแลอรรถกถาฎีกาให้บริบูรณ์ด้วยผล
อันสงนนั้น ก็จะได้พบสมเด็จพระศรีอาริยมนต์ไตรยในอนาคต
ตามเทวราชโองการเชอตรัสสั่งมาแก่พระมาโดยเทวเถรนั้น
ห้ามอย่าให้เทศนาแลฟังเทศนาเป็นกาพยกถอน แลกล่าว
ถ้อยคำตลกขบถเป็นการเล่นหัวร่อขมขมด้วยกัน ประมาท
ให้ผิดจากพระวินัยเป็นอันขาดทีเดียว

แต่ให้พระภิกษุสงฆ์เถรเถรฝ่ายคันถธุระ (๒) วิปัสณาธุระ
เลอณาประชาราษฎรทั้งปวงประพฤทธิตามพระราชกำหนด
กฏหมายนิจทุกประการ ถ้าพระสงฆ์เถรเถรเลอณาประช
าราษฎรผู้ใด มิได้ประพฤทธิตามพระราชกำหนดกฏหมาย
นี้ จะเอาตัวผู้มิได้กระทำตามกฏ แลญาติโยมพระสงฆ์
เถรเถรรูปนั้นเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวันเสาเดือนสิบขึ้นสิบห้าค่ำ จตุศักราช
พันร้อยสี่สิบสี่ ปีชวดจัตวาศก

(๑) ต้นฉบับ : นั้นก็ แต่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : คันธุระ ฝ่าย ก เช่น คันธุระ

๒ กฎให้ไว้แก่สังฆกรรมการพระสงฆราชาคณะอธิการ
ฝ่ายคันทรุระวิปัสสนาธุระนอกกรุงในกรุงหัวเมืองเอกเมืองโท
เมืองตรีเมืองจัตวา ตะวันตกตะวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือจางหัว

ด้วยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช บพิตรพระพุทฺธิเจ้าอยู่หัว
ผู้ทรงพระคุณธรรม^(๑) อนันตาสถาภาราคิเรกเอกพิบูลสุนทรราช
ศรัทธา เป็นอัครมหาเสนาบดีกรมพระพุทฺธศาสนาจำเริญ
ศรีสวัสดิ์ทั้งพระบริญฺฑิตเลขาธิบดีศาสนา ให้ถาวรรุ่งเรืองไป
เป็นที่เลื่อมใสในมัยศการบูชาแก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง เสด็จ
ออกณะพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยบุรพาทิมุข พร้อม
ด้วยอัครมหามนตรีกระวีชาติราชปะโรหิตาโหราราชบัณฑิตยเฝ้า
พระบาททรงกษมาศ จึงมีพระราชโองการดำรัสเหนือเกล้า
เหนือกระหม่อมสั่งว่า

มีพระราชอุบายหาไม่ได้คิดแก่พระกายแลพระชนมชีพจนได้
ศิริ^(๒)ราชสมบัติทั้งนี้ด้วยตั้งพระไทยจะบำรุงพระบวรพุทฺธศาสนา
ตามพระพุทฺธฎีกาว่า พระปาติโมกขสังวรวิโนยน์ชื่อว่าพระศา
นา ถ้าพระภิกษุยังทรงพระปาติโมกขบริบูรณ์อยู่ตราบใด ชื่อ
ว่าพระศาสนายังตั้งอยู่ตราบนั้น เหตุฉนั้นจึงทรงพระราชศรัทธา
บริจากพระราชทรัพย์เป็นอันมาก เป็นจัดบัจจยทานถวายพระ

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ธรรม ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ก : ศรี

สงฆ แต่มีพระราชโอรพาทนสาสนตักเตือน เพื่อจะให้พระ
 สงฆทั้งปวงในกรุงนอกกรุงเทพรมหานครเลนนานาประเทศ ให้
 ทรงพระปาติโมกขสังวรศีลบริสุทธิ ให้เป็นเนื่อนาบุญแก่สัตว์
 โลกย หว่านพั้นศรัทธาทำทานลงในเนื่อนาอันเลิศ จะได้เกิด
 ผลเป็นอันมาก ด้วยกมพระภิกษุเป็นกมอันประเสริฐ ทรง
 พระวินัยบันเทาโทษในกายจิตรเลวจา มิได้คิดอาไลย
 ด้วยญาติโยม จนแต่ว่ามานตามีปราณจะใคร่พบ ยังส่อน
 ตัวเสียมให้มานคารุ้จักตัว กลัวจะเป็นตักหาสนทวะเนองเข้า
 กับกามคุณเป็นนิวรรณคั่นมัจจิตรแลผลจิตร จึงน้อยจากโทษ
 จากโลกจากหลง ให้เกิดสมุทเนทวิมุตินิพานสุขได้ จึงเป็นที่
 ไหว้ทบูชาแก่เทพามนุษทั้งปวง ฝ่ายฆราวายแต่ก่อนก็มีศรัท
 ธา มิได้กระทำให้เป็นเสน่หาอาไลย ทำให้เจ้ากุเสีศีลสิกขา
 บทบริสุทธิด้วยกันทั้งสองฝ่าย พระสาสนากรุงเรื่องสืบมา
 แลภิกษุสงฆทุกวันนี้ตั้งอยู่ในกมอันประเสริฐแล้วมิได้
 รักษาพระปาติโมกขตามอะริยวงษประเพณี ประคิบัติเข้าระ
 คลคบาทฆราวาศติด้วยเบญจะกามคุณมิได้เห็นแก่พระสาสนา
 เห็นแก่หน้าบุทคล รับของฝากเงินทองของฆราวายๆ ก็มีได้
 คิดแก่พระสาสนาเข้าเป็นญาติโยมประนิบัติด้วยเสน่หาอาไลย
 ให้กะบั้งหันแก่ภิกษุโดยคุณบัตินุณแก่กัน ให้เสีศีลสิกขา
 บทไป ดุจหนึ่งสมรั้กวัคบางหว้าใหญ่ รับเข้าของเงินทองอู่เพง
 ไว้เป็นอันมาก อู่เพงเป็นกระบถโทษถึงตาย สิ่งของอู่เพงเป็น
 ของหลวงตามบทพระโอบการราชอะนาจักรสืบมาโดยบุราณราช

ประเวณี เนื้อความทั้งนี้ก็ปรากฏทั่วพระนครแขวงจังหวัด ถ้า
 สมิรัก ๆ สิกขาบทจริงก็จะชวนชวยเอาของฝากนั้นมาแจ้งแก่
 สมเด็จพระสังฆราชแลราชาคณะผู้ใหญ่ทั้งปวง ให้ปลุกษา
 ตามบทพระวินัยว่า ทรัพย์สินจะเป็นของ ๆ หลวงหฤทัยังเป็น
 ของอู่เพงอยู่จึงจะควรแก่สมณ นัสมิรักกับตบั้งไว้มิได้ให้ราชา
 คณะทั้งปวงรู้ อนึ่งก็ได้โปรดให้บ่าวร้องเป็นหลายครั้ง สมิรัก
 ก็มิได้บอกแก่ผู้ใด ต่อไอมขื่อให้การออกว่าของอู่^(๑)เพงฝาก
 ไว้แก่สมิรักเป็นอันมาก จนตรัสไซ้^(๒)ให้ราชบุรุษมา สมิรัก
 จึงสำแดงออกให้แก่ราชบุรุษ ของนั้นจะมากน้อยประการใด
 ก็มิได้รู้ ราชาคณะทั้งปวงจึงแจ้งต่อภายหลัง ฉนนั้นก็เหนใจ
 สมิรักว่าสมิรักองอาจหยาบซ่า หาเอาโดยตอสิกขาบทไม่หลาย
 ครั้งมาแล้ว เกลือกสมิรักเกล็งบั้งเอาของ ๆ เขาไว้ เจ้าของ
 เขาเอาโดยก็จะขาดสิกขาบทอยู่ก่อนแล้ว แต่หากสมิรัก
 กลัวโทษในประจันกว่ากลัวโทษในอนาคต จึงสู้สับถษาบด
 ให้การต่อพระราชาคณะ ๆ พิภาภษาว่าตั้งแต่อาบัดปาจิตต์
 สมิรักเป็นโลกียมีโทษาคติยังกลัวความตายอยู่ จะเชื่อเอา
 สบถษาบดสมิรักนั้นมิได้ ก็เห็นว่าสมิรักยังหาปราษจาก
 มลทิลโทษไม โดยกระแสทางความพิจารณาเห็นเนื้อความ
 ใหญ่ทั้งสองข้อ ฝ่ายพุทธจักรอนาจักรเป็นบัจจยถึงกันติด

(๑) ต้นฉบับ : อี้ แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า ไซ้ ตลไป เพิ่มเติม ก

พันสมรักร้องอยู่ แต่หากทรงพระกรุณาว่ายังห้ามพระราชกำหนด
กฏหมายไม่ จึงดโทษสมรักร้องไว้

แต่สืบไปเมื่อนั้น อย่าให้ภิกษุสามเณรดูเยี่ยงอย่าง
สมรักร้อง ห้ามอย่าให้ภิกษุสามเณรทั้งปวงรับของฝักขมราวาษ
จะเสียบพระวินัยพระศาสนาไป ถ้าภิกษุไม่รับฝักห้ามปราม
ผู้ฝักๆ มีพังกั่วโกลยขึ้นทั้งไว้ที่กฐินในทันใดนั้น เจ้ากุง
เดือดร้อนเร่งเอาเพื่อนพรหมจารีที่ใกล้ชิดกันให้หลายองค์
เหน็บพญาณในรายสิ่งของทั้งนั้นให้แน่ไว้ อย่าให้ผู้หนึ่ง
ความแคลงสงสัยตน ในทันใดนั้นจึงภาสงฆ์เห็นนั้นไป
แจ้งเนื้อความแลสิ่งของแก่พระราชคณะเจ้าอธิการฯ จงประ
ชุมนมกันปลุกษาจงละเอียด ให้ต้องตามพระวินัยบัญญัติอย่า
ให้เสียสีกขาบท ถ้าพระสงฆราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยจะปลุก
ษาประการใดจงประพฤติตาม ให้สงฆ์เป็นอันมากรู้เห็นเป็น
พญาณไว้ ถ้าพระสงฆราชาคณะปลุกษาให้ช่วยเก็บไว้ๆ ด้วย
เคลือบแคลงอยู่ มีรู้ว่าจะเป็นอย่างๆ หลวงหฤทของผู้ฝักๆ
เป็นโทษตายไป สงฆ์ทั้งปวงจะนั่งไว้ ก็จะเป็นที่แคลงแก่
ขราวาสทั้งปวง จงชวนกันร้อนใจดูพระวินัยบัญญัติปลุกษา
กัน ควรจะมอบทรัพย์สินของให้แก่ผู้ใดๆ ที่จะพ้นจากฐระอา
บัตินั้น ก็เร่งเดือดร้อนปลุกษาจงได้ อย่าให้ผู้หนึ่งแคลงในพระ
พุทธศาสนา แลห้ามฝ่ายขราวาษอย่าให้เอาของเงินของทอง
ไปฝักภิกษุสามเณรไว้ ทำให้เจ้ากุงเสียบวินัยสีกขาบทเป็น
อันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฏ

หมายน^๕ ฝ่ายภิกษุสามเณรจะลงพระราชอาชญาโทษดูจโทษ
อธินาทานปราชิก จะศีกออกขับเข้ยนจนษาหัด ฝ่ายฆราวาส
จะให้รับราชบาทขับเข้ยนจนงหนักโดยโทษาณโทษ

อนึ่งเหตุไอ้เมืองไอ้เกิดไอ้เหลือไอ้มา ผู้พวกประเทศ
ร้ายแผ่นดินทั้งนแต่พนเปนเณรใหญ่ แลให้ราชาคณะจัดแจงดู
ถ้าสามเณรรูปใดมีอายุสมควรจะอุปสมบทแล้ว ก็ให้บวช
เข้ารีตเรียนคัมภีร์ธุระวิปีศนาธุระ อย่าให้เที่ยวไปมาเรียนความ
รู้อิทธิฤทธิให้ผิดธุระทั้งสองไป น้ำใจก็จะกำเรบไค้เพื่อนฝูง
แล้วจะคบกันทำร้ายแผ่นดินดูจครั้ง ถ้าแลสามเณรรูปใด
อายุสมถึงอุปสมบทแล้วมีไค้บวช เทียวเล่นไว้ว้อยู่ จับไค้
จะเอาตัวสามเณรแลษ่ต้นอาจารย์โยมเปนโทษจนงหนัก^(๑)

กฎให้ไว้ณะวันจันเดือนหกขณห้าคำ จุคศักราชพันร้อย
สี่สิบห้า ปีเถาะเบญจศก

3

๓ กฎให้ไว้แก่สังกะธรรมการ พระสงฆราชาคณะ
เจ้าอธิการอนจรฝ่ายคัมภีร์ธุระวิปีศนาธุระ นอกกรุงในกรุงเทพ
มหานคร แลผู้รั้งกรมการหัวเมืองเอกโทตรจัตวาตะวันตก
ตะวันออกปากไค้ฝ่าย^(๒) เหนือแขวงจังหวัดจ้งหัว

สมเด็จพระมหารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
พระคุณธรรมอนันตาสำภาราดิเรกเอกพิบูลสุนทรราชครัทธา
เปนอัครมหาสาสะนุปลัมพกพระพุทธศาสนาจำเริญศรีสวัสดิ
ทั้งพระบริญตแลปติปติศาสนา ให้ถาวรรุ่งเรืองไป เปน

(๑) ต้นฉบับ : หน้ง แก่ตาม ก (๒) ต้นฉบับ : ฝ่าย แก่ตาม ก

ที่เลื่อมใสในมัคการบูชาแก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง เสด็จออกณ
พระที่นั่งคุญตามหาปราสาทโดยบุรพาภิมุข พร้อมด้วยอักษ
มหามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหรราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาท
บงกชมาศ หลวงเมธาธิบดีศรีราชบัณฑิต รับพระราชโอง
การดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า

พระศาสนาจะวัฒนาการตั้งไปได้หาใคร่พระราชาณา
จักรสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้า ผู้ทรงธรรมสัมเคราะห์
พระศาสนา ฝ่ายพระวินัยบัญญัติเล่า พระพุทธองค์ตรัส
สอนอนุญาตไว้ว่า ถ้ากัลบุตรवादเป็นภิกษุสงฆ์ในพระศาสนา
แล้ว ให้อยู่ในสำนักหมู่คณะสงฆ์เสมอประมาอาจารย์ก่อน
จะได้รู้จักวัตรปฏิบัติ ถึงมาทว่าจะประพฤติผิดทำทุจริตอัน
มิควร ก็จะมีผลคลายกลัวเพื่อนพรหมจารีแลครูอุประณา
จะว่ากล่าวตักเตือน ความชั่วทุจริตที่ท้านจะสงบลง ศีลนั้นก็
จะบริสุทธิ์ เป็นที่ตั้งแก่สมาธิปัญญาวิเศษนามาคญาณสำเร็จมค
ผลในหมู่คณะสงฆ์ ในสำนักนี้ครูอุประณาอาจารย์ ฉันทกัม
เนอันมากจะนับมิได้ เมื่อนมาจะมีปราณาจะหาที่อยู่อัน
สบายสมควรแก่พระกัมถานที่ดี ก็ย่อมชักชวนเพื่อนพรหม
จารีที่ร่วมศรัทธาด้วยกัน สามสี่บ้างสี่ห้าบ้างห้าสิบบ้าง
เข้ามาถวายนมัสการอำลาสมเด็จพระศาสดา แลพระอุปะ
ณา^(๑) อาจารย์เป็นพยานแลเป็นเพื่อนจะได้ทำสงฆ์กัมถานโอโบ
สกรรมด้วยกัน เพื่อจะให้ศีลบริสุทธิ์เป็นที่ตั้งแก่พระกัม

(๑) ต้นฉบับ : แลพระอุปะณา ก : แลอุปะณา

ถาน ก็สำเร็จมีผลเพราะมีเพื่อนพรหมจารีไปเป็นพยาน
อนึ่งจะทำผิดชอบประการใด จะได้เอาตัวผู้กระทำผิดเลขอบ
นั้นโดยง่าย เพราะอยู่ในวัฏวาระประเพณีสืบมาหาอันราย
ในพระศาสนา มิได้

แลภิกษุสงฆ์ทุกวันนี้ละพระวินัยบัญญัติเสีย มิได้ระวัง
ตักเตือนสั่งสอนกำชับว่ากล่าวกัน ครั้นบวชเข้าแล้วก็มีได้
ให้ศิษย์อยู่ในไสยในหมู่คณะสงฆ์ครูประณาอาจารย์ก่อน ละ
ให้เที่ยวไปโดยอำเภอใจแต่รูปหนึ่งสองรูปสามรูปไปตั้งชุมชน
อยู่ทำมารยาตศึกษาศีลภาวะนา ทำกิริยาให้คนเลื่อมใสนับถือ
ลำแดงความรู้วิชาอวดอิทธิฤทธิ์ เป็นอุตริมนุชกรรมเป็นกล
โกหก ตั้งตัวว่าผู้มีบุญว่าพบคนวิเศษมีวิชามาแต่ถ้าแต่เขา
คิดจะเอาพวกเพื่อนซึ่งเอาราชสมบัติ ทำให้แผ่นดินเลพระ
ศาสนาจุลาจล ประดุจหนึ่งไอ้ดาไอรอดไอ้เมืองไอ้เกิดไอ้รัก
ไอ้โกหกทั้งนี้ แต่พันเอาผ้ากายาวะรัดคลุมตัวไว้ในพระ
ศาสนา ชวนกันคิดอุบายกลโกหกอวดอิทธิฤทธิ์คิดเอาราช
สมบัติ แลไอ้จอมชอทั้งปวงที่มีโทษาพยาบาทแลโลกเจตนา
หาบุญมิได้ ก็มุ่งใจกล้ำขุ่นเข้าเป็นพักพวกชวนกันกระทำ
ประทุรร้ายแผ่นดินถึงสามาถ ครั้นนี้หากว่าพระบรมโพธิสม
ภารล้ำเลิศประเสริฐสามาถ อนึ่งเทพยดาตามพิบาระรักษา
ก็บันดาลให้หาอันรายมิได้ จะมีผู้ใดกราบทูลพระกรรณา
ถวายเป็นเหตุ ไอ้จอมชอผู้ประทุรร้ายหามิได้ ไอ้จอมชอประทุรร้าย

ก็ตายทั้งสอง ประหนึ่งจะมีตลับ^(๑)ไปแล้วก็บันดาลมิให้หนี
 พ้นจากข่าย พระปรีชาเทพยุดาก็ดลด้วยพระสุบินนิมิตร ให้
 ทรงพระพิเน็จด้วยกำลังพระปัญญา ก็ได้ตัวไอ้ม้อแลพักพวกผู้
 ประทศร้ายเป็นสัจประจักษ์แจ้งแก่ข้าทูลองทูลพระบาททั้งปวง
 แลสัตว์อันใหญ่หลวงประดุจลมโลกยกทำลายล้างพระศาสนาเสีย
 ทั้งนี้ เพราะเหตุพระสงฆราชาคณะอริการผู้ใหญ่ผู้น้อย มิ
 ได้เอาใจใส่ตักเตือนว่ากล่าวตามพระวินัยบัญญัติ ละให้
 สงฆศิษย์สาธุศิษย์ไปเที่ยวชุ่มชอนทำกลโกหกคบค้ำกันทำร้าย
 แผ่นดินแลพระศาสนา ฝ่ายฆราวาสข้าทูลองทูลพระบาท
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ละเมินเสียมิได้เอาใจลงระวังรักษา ให้ไอ้
 ม้อผู้สัตย์เข้ามาทำอันตรายถึงในพระราชทาน เป็นอุประจาน
 ใกล้เคียงแต่เจ้าพระพุทธิเจ้าอยู่หัวนี้ ถ้าจะว่าตามโบราณราช
 กำหนดกฏหมาย ฝ่ายสมณฆราวาสมิได้พ้นจากมหันตโทษ
 อันจะพินาศนิบหาย แต่หากทรงพระกรรณายกโทษไว้
 เพราะเหตุยังมีได้ มีพระราชกำหนดกฏหมายก่อนจึงงดไว้ ให้
 ลงพระราชอาชญาแก่ไอ้ม้อผู้ประทศร้ายแผ่นดินแลพักพวก
 โคตติญาติกาถึงสิ้นชีวิตตามพระไอยการแล้ว แลเกิดกาลละ
 กุลทั้งนี้ดูมิควรนักหนา

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ให้พระราชาคณะจัดแจงตั้งแต่ง
 ภิภุสงฆสามเณร บันดานอกกรุงในกรุงแขวงจังหวัด หัว
 เมืองเอกเมืองโทตรัจฉวา ให้เป็นราชาคณะแลอริการ ให้มี

(๑) ก เดิมเขียน มีตลับ แล้วแก้เป็น มีกัลป์

ตราตั้งแต่เป็นอักษรช้ออารามเป็นอักษรขอมสำหรับตัว ประ
 จำที่ราชาคณะเจ้าอธิการทุกตำแหน่งทุกอาราม ถ้าแขวงใด
 เมืองใดพระสงฆ์มาก วัดหนึ่งให้ มอชการหนึ่งอันดับเก็บรูป
 สิบรูปขึ้นไป ถ้าพระสงฆ์น้อยอารามหนึ่งให้ มอชการหนึ่งอัน
 ดับสำหรับขึ้นไป ให้ประนิบัติรักษาพระพุทธรูปพระสถูปพระ
 เจดีย์อย่าให้เป็นอันราย ถ้าแลพระสงฆ์สามเณรแขวง
 จังหวัดเมืองเอกโทตรีจัตวา จะมีศรัทธาเที่ยวเข้ามาจำเรียน
 คัมภีร์วิปัสสนาธุระแลสมณกิจประการใด ก็ให้เขียนฉาษา
 แลเขียนแลพระวษาแลช้ออุปฐาอาจารย์ ต่ตราราชา
 คณะหัวเมืองนั้นๆ มาเป็นสำคัญ จะอยู่อารามใดเมืองใดก็
 ให้เอาหนังสือแลตราสำคัญนั้นแจ้งแก่ราชาคณะเจ้าอธิการใน
 กรุง ถ้าแลราชาคณะอธิการในกรุงเห็นหนังสือแลตราสำคัญ
 แล้ว จึงให้รับไว้จำเรียนคัมภีร์วิปัสสนาธุระตามกิจ ถ้า
 แลฝ่ายพระสงฆ์สามเณรณะกรุงเทพมหานครแขวงจังหวัดอา
 รามใดๆ ศรัทธาจะใคร่เที่ยวไปจำพระวสาเล่าเรียนคัมภีร์
 วิปัสสนาธุระ ณแขวงจังหวัดหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรี
 เมืองจัตวานั้น ก็ให้หนังสือสัญญาช้อตัวแลวสาช้ออุปฐา
 อาจารย์แลอาราม ต่ตราราชาคณะเจ้าอธิการณะกรุงเป็น
 สำคัญไปแจ้งแก่เจ้าอารามเจ้าคณะแขวงจังหวัดหัวเมือง
 ใดแจ้งหนังสือสัญญาตราสำคัญแล้ว จึงรับตัวไว้ให้เล่าเรียน
 ตามกิจพระวินัย อากาการดั่งนั้นเมื่อนั้นจะชั่วแต่ได้สืบสาวรู
 ่ง่าย อนึ่งก็เป็นทีค้ำนบรัจกเคำมูลแห่งกัน จะได้กระทำ

สงฆ์ก็มีอุโบสถกรรมด้วยกันเป็นอันดี หากความรังเกียจแก่กันมิได้

อนึ่งถ้ากุกุบุตรจะบวชเรียนอำลาปะจุกก็ดี ให้รู้ว่ากุกุบุตรชอนนี้อยู่บ้านนั้น เป็นลูกหลานผู้หนึ่ง ๆ

แลให้พระราชกณะเจ้าหมู่เจ้าคณะอธิการ แลกรมการหัวเมืองเอกโทตรีจัตวา นายอำเภอแขวงจังหวัดทั้งปวงกำชับว่ากล่าวสอดแนมระวังระไว ดูหมู่คณะในแว่นแคว้นแขวงจังหวัดวัดวาอารามบันตานั้นแก่ตน อย่าให้มีคนโกหกมารยาคิดทำร้ายแผ่นดินแลพระศาสนาให้จุลาจลดูจครั้งนี้ได้เป็นอันขาดที่^(๑)เดียว ห้ามอย่าให้อณาประชาราษฎร์ทั้งปวงนับถือคบค้าประนีบัตไ้อัโกหก แม้ถึงพวกไ้อัโกหกจะคบคิดกันทำประทศร้ายสักเท่าใดก็ไม่สำเร็จ แต่จะพากันตายพินาศนิบหายสิ้นโคตเผ่าพันธุ์เป็นอันรายไปเอง ถ้าแลผู้ใดรู้เห็นว่าไ้อัเหล่านี้ร้ายคิดกลโกหกมารยาแล้ว แลมิได้จับกุม^(๒)ว่ากล่าวบอกให้ทราบทูลพระกรรณา ละเมินเสียให้มีคนโกหกมารยาประทศร้ายแผ่นดินขึ้นในแขวงจังหวัดบ้านเมืองประเทศวัดวาอารามคามนิคมแห่งใด ๆ จะเอาเจ้าคณะเจ้าอารามเจ้าอธิการ เจ้าเมืองเจ้าบ้านแขวงจังหวัดประเทศนั้น ๆ เป็นโทษกระบถ ดูจุโทษไ้อัคนโกหกคิดทำร้ายแผ่นดินแลพระศาสนาเป็นจุลาจล

(๑) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก

(๒) ก : กุม

กฎให้ไว้ณะวันประหัตเดือนหกขันแปดคำ จุลศักราช
พันร้อยสี่สิบห้า ปีเถาะเบญจศก

4

๔ กฎให้ไว้แก่สังกะริชรรมการ พระสงฆราชาคณะ
อธิการอนุจร ในกรุงนอกกรุงหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรี
เมืองจัตวา ตะวันตกตะวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือ ทุกอาราม
คามวาสีอรัญวาสีจังหว

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
พระคุณธรรมอนันตาสัมภาราดีแรกเอกพิบูลสุนทรราชศรัทธา
เป็นอัครมหาเสนาบดีมหิศนุปลมพกพระพุทธศาสนาเจ้าเรณูศรีสวัสดิ
ทั้งพระบริญต์เลิศยติศาสนา ให้ถวาระรุ่งเรืองไป เป็นที่
เลื่อมใสในสมัสการบูชาแก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง เสด็จออกณะ
พระที่นั่งดุสิตตามหาปราสาทโดยบรรพชาภิมุข พร้อมด้วย
อัครมหามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหรราชบัณฑิตยเฝ้าพระ
บาททรงกษมาศ มีพระราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระ
หม่อมสั่งว่า

เป็นประเวณในพระพุทธศาสนาสืบมาแต่ก่อน มีพระ
พุทธฎีกาโปรดไว้ให้ภิกษุสามเณรอันบวดีในพระศาสนารักษา
ธุระสองประการ คือคณัฐธุระวิปัสณาธุระ เป็นที่ยุติแห่งถึงน้ำ
จิตรจะแปรไปไนกิเลสวัตถุกามก็ดี ย่อมคิดถึงธุระทั้งสอง
จิตรนั้นก็สงบลง ที่กลบุดรมี่วาสนามากก็ได้มักได้ผลพ้น
สังสารทุกข ที่บุญน้อยสุดกำลังมีอจครองธุระทั้งสองแล้ว

ก็คิด ครั้นจะออกเป็นฆราวาสจะหาเลี้ยงชีวิตก็มีได้ จำจะ
อยู่เลี้ยงชีวิตในสมณะ ให้ตามกมลทิลในผ้ากาษาวะภัตรอัน
เป็นธงไชยพระอารีย์เจ้า บางคาบที่บวชเข้าแล้วก็ไม่ไต่เล
หาละหุระทั้งสองเสียไม่ อุษาที่ประณิบต์ถึงมีได้มักก็ได้ผลใน
ชาตินี้ ก็เป็นวาสนาติดตนไปในอนาคต เป็นประเวณมนุษย์
มีบุญพบเห็นพระศาสนาเข้าแล้ว ก็มีความเพียรประณิบต์
ตามหุระทั้งสองอยู่นี้ไสยในสำนักครูอุประณาอาจารย์ ๆ ก็
ตั้งใจสั่งสอนตักเตือนกำชับว่ากล่าวกัน มีได้ละเมินพระ
ศาสนาหามีได้ พระศาสนาก็บริบูรณ์มา แลภิกษุสามเณร
ทุกวัน ว่างบางบวชเข้าแล้วก็มีได้ประณิบต์ตามหุระทั้งสอง
เป็นภิกษุไต่เลละหุระความเพียรนั้นเสีย ๆ ประโยชน์ไปใน
ชาติหน้า เอาแต่กาษาวะภัตรเป็นทพ เพื่อจะเอาแต่
ความสบายให้บริบูรณ์กายเนื้อหนัง ดูจพระพุทธฎีกาตรัส
ว่าเหมือนโคแลกระบือ เกิดมาแต่จะบริโภคอาหารให้จำเริญ
แต่เนื้อหนัง จะได้จำเริญศีลสมาธิญาณนั้นหามีได้ แล้วก็มี
ได้อยู่ในนี้ไสยอุประณาอาจารย์ ๆ ก็เมินเสียมิได้กำชับว่ากล่าว
ให้ประพฤติแต่ตามอำเภอใจ มิได้รำเรียนเอาหุระอันใดที่จะ
ห้ามจิตบาป ก็ชวนกันกระทำอะกศลหยาบช้าทำร้ายแผ่นดิน
แลพระศาสนา ให้เส้าหมองฉมึนมีควรรักษา

แต่นี้สืบไปเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้มีภิกษุไต่เลละหุระประ
ณิบต์ แลปฏิบัติญาณตัวว่าเป็นภิกษุ มิได้รำเรียนหุระทั้งสองฝ่าย
อย่าให้มีได้เป็นอันขาดทีเดียว อนึ่งบวชเข้าแล้วให้อยู่ใน

หม่อมคณะสำนักอุประมาอาจารย์ ๆ จงตั้งใจประณิบัตริศึกษาสิกขาบาท อย่าโลเลให้ศิษย์เอาเยี่ยงหย่าง แลพระศาสนาจะรุ่งเรืองขึ้นนั้นเพราะพระราชาคณะ ให้พระราชาคณะเร่งตักเตือนพิจารณา เหนศิษย์ควรจะรำเรียนคัมภีร์พระวินัยคัมภีร์พระอรรถอันหนึ่งได้ ก็ให้รำเรียนคัมภีร์อันนั้น แล้วประณิบัตตามพระบริญญัติบัญญัติศาสนา ให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่เทพามนุษย์ทั้งปวง แล้วให้พระราชาคณะเจ้าคณะอธิการ ทำบาญชียางว่าภิกษุสามเณรฝ่ายคัมภีร์พระวินัยคัมภีร์พระอรรถ ส่งให้สังกะระธรรมการกราบทูลพระกรรณา จะได้ทรงพระราชศรัทธาบำเพงพระราชกุศล แลให้พระราชาคณะเจ้าคณะอธิการสังกะระธรรมการกำชับว่ากล่าวพระภิกษุสามเณรให้เนื่อง ๆ ถ้าภิกษุแลสามเณรองค์ใดกักขะหยาบช้าสอนยาก อุประมาอาจารย์จะว่ามีฟัง สั่งสอนเป็นหลายครั้งแล้วมิได้ประณิบัตตาม ให้กำจัดเสีย อย่าให้เข้าหม่อมคณะได้เป็นอันขาดทีเดียว พระศาสนาจึงจะรุ่งเรืองสืบไป

ถ้าแลพระราชาคณะเจ้าคณะอธิการภิกษุสามเณรสังกะระธรรมการผู้ใด มิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้จะเอาตัวญาติโยมเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณวันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ จุลศักราชพันร้อยสี่สิบห้า ปีเถาะเบญจศก

ฝ่ายคัมภีร์วิปัสณาธุระคามวาสีอรัญญวาสี นอกกรุงใน
กรุงเทพมหานครแขวงจังหวัดหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมือง
จัตวาตะวันตกตะวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือจงทั่ว

สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระ
คุณธรรมอนันตสัมภาราติเรกเอกพิบูลสุนทรราชศรัทธาเป็น
อัครมหาเสนาบดีมหาลูกพระพุทธรูปศาสนา (๑) จำเริญศรีสวัสดิ์ทั้ง
พระบริญฺฑิตแลบตีบตีศาสนา ให้ถาวรารุ่งเรืองไปเป็นที่เลื่อมใส
นะมัสการบูชาแก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง เสด็จออกณะพระที่นั่ง
ดุสิตตามหาปราสาทโดยบุรพาทิมุข พร้อมด้วยอัครมหามนตรี
กระวีชาติราชปโรหิตาโหรราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาทมงกษมาศ
จึงมีพระราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า

ไอ้มาต้องเมณูปาราชิกแล้วมิได้กัถวบาปสะอาชแก่บาป
บัญญัติตนว่าเป็นภิกษุเข้ากระทำสงฆ์กำมั่วด้วยพระสงฆ์ เป็น
อุประณาวदनาค ปลอมเข้าผูกโบสถ์แลรับกะถิน กระทำ
สงฆ์กำมั่วอุโบสถกำมั่วด้วยพระสงฆ์ กระทำเป็นไทยสังฆา
อะลัชชีสมโภค ให้สงฆ์กำมั่วไม่บริสุทธิ์ให้เสียดสรทชาทานะ
ทายก ไอ้ชู้ต้องอหินนาทานปาราชิก กล่าวถ้อยคำมารยามุค
สาวาทว่าเอาเงินไว้จะให้แก่เจ้าอยู่ ครั้นสงฆ์สืบเป็นสัจว่าบัง
เอาทรัพย์ไว้เองนานประมาณปีหนึ่ง มิได้ให้แก่เจ้าอยู่ แล้ว
ปกปิดโทษไว้บัญญัติตนว่าเป็นภิกษุสมณะเข้านั่งหัดถะบาท
วदनาค เข้าผูกอุโบสถทำสงฆ์กำมั่วด้วยสงฆ์ ให้พระศาสนา
เศร้าหมอง แลไอ้แก้วต้องอหินนาทานปาราชิกมีผู้โจทแจ้ง

(๑) ต้นฉบับ : พระพุทธรูป แก้วตาม ถ

แต่พระธรรมราชมุนี ๆ ผู้ชำระพระศาสนาจะเอามา^(๑) ว่ากล่าว กลับเอาอชิริโทษของพระธรรมราชมุนี อันสงฆ์พิพากษา บริสุทธิแล้วถึงครั้งหนึ่งสองครั้งกลับมาชกโทษพระธรรมราช มุนี แล้วว่ากล่าวหยาบขำแก่พระธรรมราชมุนี ผู้ชำระพระ ศาสนา ให้ได้รับความอับระยดในท่ามกลางสงฆ์อีกเล่า แล เอามลทินลนโทษไปป้ายท่านผู้ศัลบริสุทธิ พระสงฆ์ชำระ ว่ากล่าวแล้วนั้น หวังจะให้ทายกทั้งปวงที่ศรัทธากระทำกุศล ไว้ สอดแคว่กินแทนที่ท่านผู้ศัลบริสุทธิจะให้ผลของทายก นั้นน้อยไปมิควรนักหนา

แต่สงฆ์ไปเมื่อน้ำ ถ้ำภิกษุของศโศ^(๒) ต้องจัดปาราชิก ทั้งสี่แต่อันใดอันหนึ่งผิดแล้ว ให้มาบอกแก่สงฆ์จงแจ้งแต่ใน อุโบสถเดี่ยวนั้น อย่าให้ปกปิดโทษจัดปาราชิกไว้ปิตินาถตัว เปนสงฆ์สมณเข้ากระทำสงฆ์กำ^(๓) อุปสมบทกำด้วยคณะ สงฆ์ให้เป็นมลทินในสงฆ์กำทั้งปวง ดูหนึ่งไอ้แก้วอันมิได้ มีความละเอียดแก่บาปกลัวแก่บาป มิได้เกรงโทษในอนาคต เปนอันชาติที่เดี้ยว ถ้าแลมิฟังพระราชกำหนดกฏหมายนี้ แลตัวต้องจัดปาราชิกแต่อันใดอันหนึ่งแล้ว แลปกปิดโทษ ไว้เข้ากระทำสงฆ์กำด้วยพระสงฆ์ ให้พระศาสนาเศร้าหมอง

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เอามา ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : องใด แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : สังกำนี้ แก้วตาม ก

ถ้ามีผู้โจทก์ว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจ จะเอาตัวเป็นโทษ
ถึงสิ้นชีวิต แล้วให้รับราชบาทขับเข้ยนตีโดยญาติโยม
จงหนัก อย่าให้เป็นเหยียงหย่างสืบไป

กฏให้ไว้ณวันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ จุลศักราช
พันร้อยสี่สิบห้า ปีเถาะเบญจศก

6

๖ กฏให้ไว้แก่สังฆกรรมการพระราชคณะเจ้าอธิการ
อนุจร แลข้าทูลองทลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยข้างหน้าข้างใน
ฝ่ายทหารพลเรือนผู้รั้งกรมการอนาประชาราษฎรนอกกรุงใน
กรุงเทพมหานคร แขวงจังหวัดหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรี
เมืองจัตวา ตะวันตกตะวันออกปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
พระคุณ ธรรมอนันตาสัมภาราดีแรกเอกพิบูลสุนทรราชศรัทธา
เป็นอัครมหาสาสนูปถัมภ์พระพุทธานุศาสนานามเจ้าวิมลศรีสวัสดิ
ทั้งพระบริญธิแลบัณฑิตศาสนา ให้ถวารารุ่งเรืองไป เป็นที่
เลื่อมใสนมัสการบูชาแก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง เสด็จออก
ณพระที่นั่งดุสิตตามหาปราสาทโดยบรรพชาภิมุข พร้อมด้วย
อัครมหามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหรราชบัณฑิตยเจ้าพระ
บาททรงกษมาศสมเด็จพระมุนีเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
ทศพิชราชธรรมอันมหาประเสริฐ (*) ดำรัสเหนือเกล้าเหนือ
กระหม่อมสั่งว่า

(*) ก : อันประเสริฐ

แต่ก่อนขรราวาศผู้จะทำทานแก่ภิกษุสงฆ์โดยต่ำแต่เข้า
 ทัพพีหนึ่ง ก็มผลปรากฏในชั้นชั่วหน้า เพราะพระภิกษุ
 ผู้รับทานนั้นทรงศีลบริสุทธิ์ ฝ่ายขรราวาศผู้จะให้ทานนั้นก็มิ
 ปัญญา บ่อดักเตือนมิได้เกิดคร้าน จ้ายทรัพย์ตกแต่งทาน
 ประคิม^(๑) บันจงเป็นจัดบัจฉิโยทาน ตามพระพุทธโอวาทตรัส
 สอนไว้ แลผู้ให้ผู้รับทั้งสองฝ่ายสุจริตดีจริงจึงให้ผลมาก
 ประจักษ์ในชั้นชั่วหน้าสืบมา ทุกวันนักขัตฤกษ์สามเณรผู้รับทาน
 รักษาสิกขาบทนุกพันเพื่อน มักมากโลภรับเงินทองของอัน
 มิควรด้วยกิจพระวินัย สัมสมทรัพย์สิ่งของ เทียวพระสม
 ณะสถาน^(๒) ทำการของขรราวาศการศกการเบญจา เป็นหมอน
 นวดหมอยาหมอดู ไขสอยอาษาการกระทำดูแลให้สิ่งของ
 ต่าง ๆ แก่กระทำเพื่อจะให้เป็นประโยชน์จะให้เกิดลาภเลี้ยง
 ชีวิตรผิดธรรมมิควรนัก แม้วาพระอุปคุตเถรเจ้าอันเป็น
 อรหรรตเหมือนน้ำเตมก็ละออมอยู่แล้ว เมอรับบตีญาณพระ
 มหาเถรทั้งปวงที่จะพระมานพญามาร เมอกระทำการฉลอง
 พระวิหารแปดหมื่นสี่พันนั้น จึงกล่าวแก่พระสงฆ์ทั้งปวงว่า
 ข้าพระเจ้าจะได้อาหารที่ขอบธรรม^(๓) ที่ใดมานานเป็นกำลัง ภิกษุ
 องค์หนึ่งจึงรับว่าข้าพระเจ้าจะรับถวาย พระอุปคุตจึง
 ถามว่า อาหารของท่านได้ด้วยเหตุอันใด ภิกษุจึงบอก
 ว่าอาหารนข้าพระเจ้าได้ด้วยผลทาน เมอครั้งข้าพระเจ้าเป็น

(๑) ก : ประณิตะ

(๒) ก : ประสาน

(๓) ต้นฉบับ : ทำ แก่ตาม ก

ภิกษุแต่ชาติก่อนเป็นสกุลพราหมณ์แห่งหนึ่ง ทายกเขานิมนต์เข้าไปฉันมธุปายาส ข้าพระเจ้าฉันอิ่มพ้นประมาณ ล้วงคอรากมธุปายาสออกให้ท่านแก่แม่สุนัขจกขุมอด ด้วยผลทานนั้นให้บังเกิดอาหารทิพย์แก่ข้าพระเจ้าวันละสองบาตรเหล็ก ข้าพระเจ้าถวายแก่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า พระอุประคุดห้ามว่า อาหารของท่านหาชอบธรรมไม่ เหตุที่ท่านบริโภคเหลือประมาณ จำเป็นให้ท่าน แลภิกษุของคณหนึ่งจึงว่า อาหารของข้าพระเจ้าบังเกิดด้วยผลทานแต่ชาติก่อน ข้าพระเจ้าภิกษุเพื่อนข้าพระเจ้าเข้า^(๑) ไปฉันในเรือนบิดาข้าพระเจ้าวันละ^(๒) สรุทุกวัน ด้วยผลทานนั้นก็บังเกิดอาหารทิพย์แก่ข้าพระเจ้าในชาติวันละสับาตรเหล็ก จะขอถวายผู้เป็นเจ้าของเจ้า พระอุประคุดเกรงก็ห้ามเสียว่าอาหารแห่งท่านบังเกิดแต่ต้นหาสันทวะ บิดาท่านรักท่านจึงพลอยให้ ภิกษุสรูปฉัน เราสมควรจะบริโภคอันพระสารีบุตรเถรเจ้าช่วยอุทรโรค ๆ นั้นชอบฉันมธุปายาสหาย จึงบอกแก่พระโมคคัลลานะเถรเจ้า ๆ ก็ว่าจะไปบิณฑบาตตามบุญ เทวดาได้ฟังสนทนา ก็ไปสู่โยมอุปถากพระสารีบุตรเถรเจ้าเข้าบิณฑคอ จึงชนทังปวงถามว่า ท่านกระทำเบียดเบียนมนุษย์ตั้งจะปรารถนาสิ่งใด เทวดาบอกว่าเราจะปรารถนาเข้ามธุปายาส ให้ท่านทำถวายพระสารีบุตรเถรเจ้า ชนทังปวงจึงว่าเราจะทำถวายท่านจงออกไปเถิด เทวดา

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เข้า ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า ละ ตกไป เพิ่มตาม ก

ก็ออกจากกายชนทั้งหลาย ๆ ก็กระทำมรุษปายาส เพลาเข้า
ใส่บาตรพระโมคคัลลา ๆ จึงนำมาถวายพระสารีบุตร ๆ พิจารณา
ก็แจ้งว่าอาหารนี้มีขอบธรรม เกิดแต่เทวดาไปเบียดเบียน
บอกกล่าวขอเข้ามรุษปายาส จึงกล่าวว่าดูกร^(๑) อาวุโสโมคคัลลา
อาหารนี้มีเป็นธรรม แม้ใส่เราจะขาดออกมาถึงแก่ความ^(๒)
ตาย ก็ดูประเสริฐกว่าบริโภคอาหารอันมีขอบธรรมอื่น ท่าน
จงไปเทเสียทั้งบาตรเถิด พระโมคคัลลาก็เทเสีย แต่มาท
ว่าพระโมคคัลลาคว่าบาตรเทอาหารตกเหนือดิน ด้วยอำนาจ
อาชิวะปาริสุทธิศีลอันบริสุทธิ์ พระสารีบุตรเถรเจ้าก็หาย
อุทธโรกในขณะนั้น เป็นเหยียงหย่างพระอารียะเจ้าประพฤติ
มาฉนั้น

แลภิกษุทกวันนบวตเข้ามิได้กระทำตามพระวินัยบัญญัติ
เห็นแต่จะเลี้ยงชีวิตผิดธรรมดา ให้มีแต่เนื้อหนังบริบูรณ์
ประดุจโคกระบือ มีแต่จะบริโภคอาหารให้จำเริญเนื้อหนัง
จะได้จำเริญสติปัญญาอันหามิได้ เป็นภิกษุสามเณรลามกใน
พระศาสนา ฝ่ายฆราวาสก็ปราศจากปัญญา มิได้รู้ว่าทำ
ทานฉนั้นจะเกิดผลน้อยมากแก่ตนหามิได้ มักถือใจทำทานแก่
ภิกษุสามเณรอันผสมผสาน^(๓) ทำการของตนจึงทำทาน บาง
กายยอมมั่งก่ายถวายเงินทองของอันเป็นอะกะบิยะ มิควรแก่

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ดูกร ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ความ แก่ตาม ก

(๓) ก : ประสาน

สมณะ ๆ ก็มี^(๑)ใจโงก^(๒)สม^(๓)ทรัพย์เลี้ยงชีวิตร ผิดพระพุทธ
บัญญัติ^๕นี้ ได้^๕ชื่อว่าฆราวาสหมั้น^๕นี้ให้กำลังแก่ภิกษุโจรอัน
ปล้นพระศาสนา ทาน^๕นั้นหาผลมิได้^๕ ชื่อว่าทำลายพระศาสนา
แต่^๕นั้นสืบไป^๕เมื่อหน้า ห้ามมิให้ภิกษุสามเณรสมเคราะห์
ฆราวาส ให้^๕ผลไม้ดอกไม้ใบไม้^๕เป็นต้น แล้วอย่าให้ผสม
ผสาน^(๓)ชอกกล่าว^๕บ่าวร้องเรียไร^๕สิ่งของอันเป็นของแห่งฆราวาส
อัน^๕ใช่ญาติ แล้วอย่าให้^๕ทำการศก^๕แล^๕ทำเบญจการฆราวาส^๕ทั้ง
ปวง แล้วอย่าให้^๕เป็นหมอนวด^๕หมอยา^๕หมอดู^๕ต่างๆ แล^๕ให้^๕ยา
แก่^๕กระหัด^๕ถ้อ^๕อัน^๕ใช่^๕ญาติ แล^๕ห้าม^๕อย่าให้^๕เป็น^๕ทูต^๕ใช้^๕สอย^๕นำ^๕ข่าว
สาร^๕การฆราวาส แล^๕ห้าม^๕บันดา^๕การ^๕ทั้ง^๕ปวง^๕อัน^๕กระทำ^๕ผิด^๕จาก
พระ^๕ปาติโมกข์^๕สังวร^๕วินัย ภิกษุ^๕รูป^๕ใด^๕มี^๕อหิ^๕กร^๕ช้อ^๕ใหญ่^๕ สงฆ
พิภาก^๕ขาม^๕มี^๕ต้อง^๕แท้ เป็น^๕ฉา^๕ยา^๕เงา^๕ปาราชิก^๕ ควร^๕จะ^๕เสีย^๕อยู่^๕ข้าง
การ^๕ลาม^๕ก^๕ใน^๕พระ^๕ศาสนา เป็น^๕ที่^๕สง^๕ไส^๕ย^๕สง^๕ข^๕ทั้ง^๕ปวง^๕อยู่^๕แล้ว
อย่า^๕ให้^๕เอา^๕ไว้^๕ให้^๕ศึก^๕เสีย เหตุ^๕ภิกษุ^๕ครั้ง^๕นั้น^๕กระ^๕ทำ^๕ผิด^๕ช้อ^๕ใหญ่^๕
แล้ว^๕ก็มี^๕ได้^๕ก^๕ถัว^๕โทษ^๕ใน^๕นร^๕ก^๕ ถัว^๕โทษ^๕ใน^๕ปัจจุบัน^๕มากกว่า^๕ ครั้ง
เอามา^๕ตาม^๕ห^๕รับ^๕ตาม^๕จริง^๕ไม่ มัก^๕ท^๕น^๕ส^๕บ^๕ถ^๕ยา^๕บาล^๕ให้^๕การ^๕เคลือบ
แฝง^๕ฉ^๕น^๕ม^๕เป็น^๕อัน^๕มาก

หนึ่ง^๕ห้าม^๕ฝ้าย^๕ฆราวาส^๕ทั้ง^๕ปวง อย่า^๕ให้^๕ถว^๕ย^๕เงิน^๕ ถว^๕ย^๕
ทอง^๕ถว^๕ย^๕น^๕าก^๕แก้ว^๕แหวน^๕แล^๕สิ่ง^๕ของ^๕อัน^๕มิ^๕ควร^๕แก่^๕สม^๕ณ^๕เป็น^๕ต้น

(๑) ต้นฉบับ : มิ แต่ตาม ก

(๒) ก : สังฆ

(๓) ก : ประสาน

แลทองเหลืองทองขาวทองสำฤทธิแก่ภิกษุสามเณร แลห้าม
 อย่าให้ถวายเป็นบาตรนอกกว่าบาตรเหล็กบาตรดิน แลนิมนต์
 ใส่อวยพระภิกษุสามเณร ให้ทำการเบญจการศก แลให้
 นวดแลทำยา คู่ลักษณะคูเคราะห์แลวาดเขียนแกะฉลักเป็น
 รูปสัตว์ แลใช้น้ำข้าวสานการฆราวาสต่างๆ แลห้ามบันดาการ
 ภิกษุสามเณรกระทำผิดจากพระปาติโมกขสังวรวิไนย ที่พรรณา
 ห้ามแล้วนั้น อย่าให้ฆราวาสทำตามน้ำใจภิกษุสามเณรอัน
 กระทำผิดเป็นอันขาดทีเดียว

ถ้าแลพระราชคณะเจ้าอธิการ ภิกษุสามเณรฆราวาส
 สังกะวัชรกรรมกรผู้ใดๆ มีกระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้
 แลละเมิดเสียมิได้กัษับว่ากล่าวกัน กระทำให้พระศาสนาเศร้า
 หมองดูหนึ่งแต่ก่อนนั้น ฝ่ายพระราชคณะพระภิกษุสาม
 เณร จะเอาญาติโยมเป็นไทย ฝ่ายฆราวาสทั้งปวง จะให้ลง
 พระราชอาชญาเข็มนตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณวันอาทิตย์เดือนแปดขันธ์ห้าค่ำ จุลศักราช
 พันร้อยสี่สิบห้า บ.เถาะเบญจศก

๗ (๑)

๓ กฎให้ไว้แก่สังกะวัชรกรรมกรพระสงฆ์ฆราวาสคณะผู้
 ใหญ่ผู้น้อย แลเจ้าคณะอธิการฝ่ายคัมภีร์ธุระวิปัสสนาธุระ นอก

(๑) ต่อจากนี้ เข้าอยู่ในเล่ม ๓ พิมพ์ตามฉบับหลวง L 23.2 ยังเหลืออีกจะนับ
 หนึ่ง คือ L 23.2 x (ก)

กรุงในกรุงเทพมหานคร เลี้ยวเมือง $\left. \begin{matrix} ๒ \\ ๓ \\ ๔ \end{matrix} \right\}$ ทั่ววันตกตัวนอกปาก
ใต้ฝ่ายเหนือจงทั่ว

ด้วยสมเด็จพระบรมนารถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
พระคุณธรรมอนันตสัมภาราติเรกเอกพิบูลสุนทรราชครัทธา
เป็นอัครมหาสาสนูปถัมภ์กพระพุทธศาสนาจำเริญศรีสวัสดิ
ทั้งพระบริญญัติแลปฏิบัติศาสนาให้ถาวรรุ่งเรืองไป เป็นที่เลื่อม
ใสในมัสการบูชาแก่เทพยตามนุษย์ทั้งปวง เสด็จออกณะพระ
ชินังคุดิมาหาปราสาท โดยบุรพาทิมุข พร้อมด้วยอัครมหา
มนตรีกระวีชาติราชปะโรหิตาโหราราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาทง
กษมาศ

ด้วยมีพระราชโองการดำหัดเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม
สั่งว่า เป็นประเวณีเมือง $\left. \begin{matrix} ๒ \\ ๓ \\ ๔ \end{matrix} \right\}$ เมืองรามัญ ถวายกะถินทาน
แก่ภิกษุจำพระวษาแล้ว และออกพระวษาในพระวิหาร^(๒)
เสมาวงล้อมต่างๆ แลใกล้กันนั้น ก็มาแต่ครั้งพระอรหรรดา
จินาสพ ผู้ทรงพระวิไณยไตรยปิฎกนั้นมาเป็นชำนาน ตราบ
เทอถึงสร้างกรุงศรีอยุธยา เลี้ยวพญาอันทรงพระบัญชาพิ
พิจารณาเห็นว่า พระสงฆ์ผู้ทรงพระวิไณยไตรยปิฎกอันยัง
รักษาพระศาสนานี้ก็มี^(๓) เป็นอันมาก ตราบเทอถึงพระพุทธ

(๑) ก : พมณี

(๒) ก : ในวิหาร

(๓) ต้นฉบับ : มี แก้วตม ก

ศาสนาได้สองพันสามร้อยยี่สิบหกพระวษาแล้ว แลทุกวันนี้
 ท้าวพญาเสนาบดีใช้จะปราศจากปัญญา ย่อมรู้พิจารณาแจ้ง
 เนื้อความผิดแลชอบอยู่ ฝ่ายพระสงฆ์ผู้ทรงพระวินัยเล่า
 ก็มีมาก เป็นต้นว่าพระพิมลธรรม พระอาจารย์วัดใบสอ พระ
 อาจารย์วัดโคกเสื่อ พระอาจารย์วัดโคกแสง ผู้ทรงพระวินัย
 ขำขันชำนาญ อันเป็นคู่กับครู^(๑) พระธรรมราชมนู พุทธาจารย์
 ต่อขึ้นไป ดูจสมเด็จพระสังฆราชผู้เถา ทุกวันนั้นเป็นที่ไถ่^(๒) ถาม
 แก่ศิษย์อันสงไสยในข้อพระวินัยนั้นก็มีเป็นอันมาก ถ้าแล
 เห็นว่าพระบาฬีว่าวัดมีเขตวงล้อมต่างๆ ใกล้เคียงกัน ผู้จะทอด
 กะถินในวัดนั้น กะถินนั้นมีเป็นกะถิน พระสงฆ์ผู้รับภรรยานั้น
 มีเป็นรับปนภรรยา เป็นแน่ตั้งคำของพระราชมนู พุทธาจารย์ฉน
 ติรายพระอระหรรดาจิณาสพ ผู้ทรงวินัยไตรยบฎกลับมาแต่
 บุราณ ก็จะทำท้วงว่ากล่าวบ้าง ประการนี้ก็มิได้มี เพราะเหตุ
 ท่านผู้เสศบุราณแต่ก่อนเห็นว่าต้องตามพระพุทธรูปก็มา
 อานิสงฆห้ำประการ คุ่มอาบัตแก่พระสงฆ์อันได้อะณูโมทนา
 แลเป็นอานิสงฆแก่ผู้ถวายกะถินทานเป็นอันมากมั่นคงแล้ว จึง
 มิได้เคลือบแคลงทักท้วง^(๓) ว่ากล่าวกัน นิ่ง^(๔) ทำมาคุ่ม^(๕) เท้า

(๑) ต้นฉบับ : ครู แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ไถ่ แก่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : ท้วง แก่ตาม ก

(๔) ก : หมิ่ง

(๕) ต้นฉบับ : คุ่ม แก่ตาม ก

บัณฑิต^(๑) แลพระธรรมราชมุนี พระพุทฺธชาจารย์ พระญาณวิริยะ
 พวกศิษย์คบคิดกันว่ากล่าว ว่าทอดกะถินมาแต่ก่อนในวัดอัน
 ไกล^(๒) ค้นหาเป็นกะถินไม้ ทั้งนี้เหมือนหนึ่งฎีก์เล็กพระศาสนา
 อันพระอารียเจ้าผู้วิเศษทรงพระไตรยบัฏ^(๓) ปฤกษาเรียบ
 ร้อยไว้เป็นอันดี โดยพระวินัยอยู่แล้ว ให้ผิดจากขนพระ
 ศาสนา ให้พระสงฆ์แตกออกถือเป็นสองฝ่ายราวฉานแก่
 กัน บังพระธรรมวินัยให้เสียประโยชน์แก่พระสงฆ์ผู้จะได้
 รับกะถินทาน แลทานทายกซึ่งจะได้ถวายกะถินด้วยศรัท
 ษาเลื่อมใสฉนั้น เป็นกรรมกรรรมใหญ่หลวง ก็จะได้โทษทุก
 บัญชีไปกว่าจะสิ้นพระศาสนา จะเสวยทุกข์เวทนานั้น เมื่อไร
 เลยจะรู้สิ้นทุกข์ทั้งนี้เพราะทฤษฎีมาณะถือว่ารู้พระวินัย อัน
 พระวินัย^(๔) เป็นพุทฺธวิไลยคำภีร์ภาพ และจะรู้เอาเองโดย
 อัจฉริยะอย่างพระธรรมราชมุนีพุทฺธชาจารย์ฉนั้น แลมิได้
 เอาเขียงหย่างท่านผู้วิเศษอันทรงพระวินัยไตรยบัฏแต่ก่อน
 อันปรินิบัติมานั้น เหนจะฉิบหายทั้งอาจารย์แลศิษย์อันปรินิ
 บัติฉนั้น ด้วยเหตุพระธรรมราชมุนีแต่บัญญัติปราศจากสติ
 อันธรรมตามุทฺถลผู้มีสติประกอบด้วยปัญญา ถึงจะรู้สึกเท่ารู้
 แจงใน^(๔) บทบาทเห็นประหลาดแปลกอยู่แล้วก็คิด ก็มิอาจจะ

(๑) ต้นฉบับ : ไกล^๑ แก้ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ทรงพระทรงไตรยบัฏ^๑ แก้ตาม ก

(๓) ก : คำว่า นี้ ขาดไป

(๔) ก : ใน

ว่าก่อนอันมีสติระกกว่าพระวินัยนี้เป็นสาครกนัก ก็เอา
 สติระกไปตั้งหย่างประเวณีท่านผู้วิเศษบูรณอันปรนินัตมา
 นั้นมาเปรียบเทียบดูก่อน ถ้าผิดกันอยู่ก็มีอาจจะว่าออกได้
 เป็นหย่างผู้มสติปัญญาอันนั้น พระธรรมราชมุนหาไฉเรียน
 พระวินัยในสำนักนี้อาจรยผู้ทรงพระวินัยสันทัต เหมือน
 หย่างพระสังฆราชผู้เถาไม่ มีแต่ปัญญาหาสติไม่ ครั้นพบบท
 บาทอันใดเข้าเห็นประหลาด ก็คิดจะเอาแต่เกรียติยศให้ปรากฏ
 ห้ามสติที่จะระกถึงประเวณีท่านผู้วิเศษบูรณอันปรนินัต
 มาไม่ ก็ว่ากล่าวแต่ตามอำเภอใจ ถ้าเป็นสุภาวะวินัยธรรม
 ผู้เถาแท้จะบำรุงพระพุทธศาสนา แม้^(๑)ว่าเห็นข้อพระวินัย
 ผิดชอบประการใด ก็ชอบจะปฤษาปรองดองแต่ผู้เถาวิไนย
 ธรรมด้วยกัน ให้เห็นผิดเดหชอบจะเอาแต่พระศาสนาให้รุ่ง
 เรืองขน นั้นเกล้งให้แต่พระญาณวิริยะเดกน้อยผู้เป็นศิษย
 ของตนให้ถึงเถียงสมเด็จพระสังฆราชพระราชกณะผู้ใหญ่ผู้
 น้อยทั้งนั้น เห็นในจิตรคิดด้วยบาปทฤษฎี^(๒)ว่า ถ้าสมเด็จ
 พระสังฆราชผู้เถา ถึงเถียงปลั่งปลาดแพ้พระญาณวิริยน้อย
 อันเป็นศิษยตนแล้ว จะให้เกรียติยศนั้นปรากฏไปว่า สม
 เด็จพระสังฆราชผู้เถาขงทรงพระอนุเคราะห์โปรดตั้งขึ้นไว้วัน
 หารู้อันใดไม่ เถียงกันแต่กับพระญาณวิริย อันเป็นศิษยของ
 ตนนั้นก็หาสู้ได้ไม่ จะให้เกรียติยศของตนปรากฏไปจึงประ

(๑) ก : แม้น

(๒) ต้นฉบับ : ทฤษฎี แก่ตาม ก

พฤตภิการทั้งนี้ แลว่านนั้นก็หาแนสัดในน้ำใจไม่ กัลวักโยจะ
 ฝิดจะไต่หัดบเอาความชอบ จึงแนะนำให้พระญาณวิริยผู้เป็น
 ศิษย์ให้เข้าเป็นต้วว่า ต้วนนั้นออกถือท่าย ครั้นเห็นเพลิง
 แลแล้ว กลับหาเข้าด้วยศิษย์^(๑)คนไม่ ไปเข้าช้อด้วยสมเด็จพระ
 พระสังฆราชแล้วๆ ก็กลับเข้าด้วยศิษย์ตนไปเถ่า แลกลับ
 กลอกไปมาฉนี้ เพราะหาเป็นองควิโนยธรรมแท้ ไต่รำเรียน
 มาแต่ครูวิโนยอาจารย์อันสันทัดไม่ จึงกลับกลอกอยู่ฉนี้ ทำ
 ให้เสียประเวณีพระวิโนยศาสนาเป็นหลายครั้งๆ บวดนากวัด
 หงษาให้สวดคฤตบวดนากพร้อมกันคราวละเก้อองคสิบองคสงฆ
 ได้ต้อว่าๆ ออย่าว่าแต่เท่านั้นเลย จะสวดคราวละหม่นองคก็ได้
 ครั้งนั้นกระทำให้ฝิดพระพุทษบัญญัติเลประเวณีพระอารยเจ้า
 ผู้ทรงพระไตรขบัญญัติกระทำสืบมาแต่ก่อน ครั้งนี้เก้อประเวณี
 แดะบาฬีในกะถินขันธ อันพระอรหรรตาจิณาสพผู้ทรงวิโนย
 กระทำประติประติ^(๒)สืบๆ กันมาเป็นช้านาน หาผู้ใดจะ
 ทักท้วงไม่ ตราบเท่าทุกวันนี้ พระธรรมราชมุนีเป็นแต่โลกีย
 หาทรงไตรขบัญญัติไม่ ไต่รำเรียนพระวิโนยแต่สำนักนครุอันสัน
 ทัดชัดเจนในพระวิโนยนั้นกันน้อย มีแต่ปัญญาเห็นเอาเอง ถึงมาท
 ว่าท่านแต่ก่อนจะโลกไตรจักรรับกะถินทำฝิดมา ถึงจะมีโทษ
 นั้นน้อย เพราะว่ามีเป็นกะถินเท่านั้น แต่สงฆลากนั้นได้อยู่ผู้
 ถวายทานๆ นั้นก็เป็นสงฆทานมีอันสังฆมาก แม้ว่าของพระ

(๑) ตันจะบับ : ศิษย์

(๒) ถ : ปริณัติ

อาริยะเจ้าแต่บุราณกระทำสืบๆ มา ต้องตามพระวินัยบัญญัติ
เป็นกะถินทานแท้ ถ้าผู้ภายหลังทำห้กรานให้กะถินทานสาม
สตูญบัตัน ก็จะเป็นครุโทษสืบๆ ไปเป็นหนักหนา กว่า^(๑)โทษ
ที่วาทานทำมาแต่ก่อนผู้ตั้น แลจะเชื่อเอาคำพระธรรมราชามณเฑ
พุทธาจารย์ อันจะเลิกขงกะถินทานให้ขาดกะถินจิรวลาภของ
สงฆเป็นอันมาก แลฝ่ายทายกก็จะขาดบุญที่จะได้ถวายกะถิน
ทาน ดูจงหนึ่งทำลายล้างพระเจดีย์ถานและพระศาสนา เป็น
มหันตโทษอันใหญ่หลวงนัก จะเชื่อเอาถ้อยคำนั้นมิได้

อนึ่งเห็นว่าพระธรรมราชามณเฑพุทธาจารย์หาเป็นสุภาพ
วินัยธรแท้ไม่ มิได้อยู่ในบังคับบัญชาสมเด็จพระสังฆราชผู้
เถ่าอันเป็นครุ มีพระวิศิษาทรงพระวินัยสันหัตต ซึ่งทรง
พระกรุณาโปรดตั้งไว้เป็นพญาสงฆสำหรับพิภกษาพระวินัย
แลห้กรานผู้เถ่าผู้เถ่าให้ ไนยแก่พระญาณวิริยผู้เป็นศิษยตน นำ
เอาเหอความกิจสงฆเข้ามาถวายพระพร แล^(๒)อดุหนุนถ้อย
คำเอาโทษอันเป็นครุกรรมเข้ามาติดแปดไว้ในพระราชถาน นี้
หากว่าสมเด็จพะสังฆราชแลราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อย ย้งยืน
ในพระวินัยถวายพระพรชัดไว้จ้งพ้นโทษ หากไม่ก็จะพลอย
แปดปนด้วยอะกุศลโทษอันใหญ่หลวงเนื่อง^(๓)ๆ ไปกว่าจะสิ้น
พระสาสนามิชอบนัก ฝ่ายพระพุททาจารย์นั้น ก็ไปเป็น

(๑) ต้นฉบับ : ว่า แก่ตาม ก

(๒) ก : แล

(๓) ต้นฉบับ : เนอง แก่ตาม ก

อธิการวัดนาค ได้รับกะณินทานถึงสองปีสามปีแล้วๆ กลับ
 เข้าด้วยพระธรรมราชมุนีว่าไม่ได้เล่า ก็เห็นว่าพระพุทธาจารย์
 เป็นภิกษุมาฆ่าอักษะตัญญุมิได้รู้พระคุณครู^(๑)อาจารย์แห่งตนๆ
 จะรู้พระธรรมวินัยมบุญชนทั้งนี้ ก็^(๒)เพราะน้ำตายอายดิน
 สมเด็จพระสังฆราช ชอบจะเจบรอนบุขาสำมาคารวะเป็นอัน
 ดั่งจะควร นี้ประพจน์อักษะตัญญูอุดหนุนพระธรรมราชมุนี
 เข้าเป็นพัทพวท่ต่อสู้สมเด็จพระสังฆราชผู้เป็นครูของตน ต่อ
 แຍ่ง^(๓)ถึง^(๔)เถียงให้^(๕)ได้ความอาย^(๖)อประหยศใน^(๗)ท่ามกลาง
 บริษัทนี้ ถ้าฝ่ายอาณาจักรฆราวาสจะชิงที่ถานยศศักดิ์^(๘)
^(๑)แห่งท่านผู้มพระคุณ ผิดประเวณีธรรมมิขอกหนักหนา แม้น
 ยังถือทฤษฎีมานะขณอยู่ ว่าลัทธิของตนถูก แล^(๙)ว่าพระ
 อรหรรตาสพผู้ทรงพระไตรปิฎกบร่ำบราอาจารย์วินัย ผู้
 เก่าผู้แก่ทั้งปวงกระทำสบๆ มานันผิด ก็ได้ชื่อว่ายังพระธรรม
 วินัย^(๑๐)ให้เสียหายเห่นสุดโทษๆ นั้นเสมอด้วยกระบิลภิกษุอื่น

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ครู ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า ก็ ตกไป เพิ่มตาม ก

(๓) ก : ต่อแย้งทั้ง

(๔) ก : คำว่า อาย ไม่มี

(๕) ก : ทำ

(๖) ต้นฉบับ : ยศศักดิ์ แก้ตาม ก

(๗) ก : แล้ว

(๘) ก : พระวินัย

มัวเมาด้วยความรู้ อันฝ่ายพระพุทธานุชาจารย์เป็นมหาอกะตัญญู
 ตรงตัว ถ้ามิได้คิดกลับหาความ^(๑)ชอบเลย จะดอดตั้งอยู่
 ด้วยทฤษฎีมานะ^(๒)เหนโทษนั้น ตูจมุสึละมานพอันเรียน
 ศิลปศาส^(๓)พิณแต่สำนักนิกคิตลาจารย์ แล้วอกะตัญญูกลับสู่
 อาจารย์ หนึ่งตจ^(๔)ทเวทักตวนรเปนอกะตัญญูเหยียบหลัง
 พระโพธิสัตว์วานรอันมีพระคุณ ให้หลังหักนั้น แลเหตุเปนครุ
 กรรมใหญ่หลวงตามกมาถึงพระราชทานทั้งนี้ เพราะพระธรรม
 ราชมุนีพระพุทธานุชาจารย์พระญาณวิริย ไม่มีสำมาการะวะต่อ
 สมเด็จพระสังฆราชผู้เถ่า อันทรงพระกรุณาโปรดตั้งขึ้นไว้ให้
 เปนที่ไหว้ทูลบูชาปฤกษาพระวิไนยทั้งปวง ถ้าพระธรรมราช
 มุนีพระพุทธานุชาจารย์พระญาณวิริย มีสำมาการะวะตจหนึ่งถ้อยคำ
 ปติญาณ ว่าจะเอาสมเด็จพระสังฆราชเป็นที่ปฤกษาแล้ว
 ในเนื้อความในสังฆกิจ ฝ่ายพระพุทธานุชาจารย์จะเข้ามาเปิดปน
 ราชอาณาจักรได้ ก็เสถอสงบอยู่แต่ในสมณกิจเปนสิทธิตัด
 สิ้นสำเร็จในสมเด็จพระสังฆราช แลพระธรรมราชมุนีพระ
 พุทธานุชาจารย์พระญาณวิริยจะทำบังอาจักรถ้าทักเกรงไม่ จึงเกิด
 เนื้อความมากมายทั้งนี้สมควรมักหนา

(๑) ก : คำว่า ความ ไม่มี

(๒) ก : ทฤษฎีมานะ

(๓) ก : ศิลปศาส

(๔) ต้นฉบับ : คำว่า ตจ ตกไป เพิ่มเติม ก

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้พระสงฆราชาคณะผู้
ใหญ่ผู้น้อย ให้อธิการ^(๑)รามัญอธิการลาวอันดับทั้งปวง แล
สังฆปริณายกการราชบัณฑิต ข้าทูลอองทูลพระบาททั้งปวง
เอาเนื้อความสงฆ์อันวิวาทกันด้วยกิจพระวินัย ดูหนึ่งพระ
ธรรมราชมุนีพระพุทธานุชาจารย์พระญาณวิริยาภวาทพระพรครั้ง
นี้ เอากราบทูลพระกรุณา ให้หมั่นหมองพระไทยเป็น
อันชาติที่เดียว แลให้ทูลเกล้าฯ เสด็จพระสังฆราชาคณะ
อธิการอันดับ ให้มอญลาวทั้งปวงฟังบังคับบัญชาสมเด็จพระ
สังฆราชผู้เดียว ถ้าแลเป็น^(๒) เนื้อความมะหันตโทษคั่งเข้า
มาในราชอาณาจักร จำเป็นจตุล ก็ให้เอาปฤกษาด้วยข้า
ทูลอองทูลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยนักปราชญ์ราชบัณฑิต ให้พร้อม
กันควรทูล^(๓) แล้วจึงให้กราบทูลพระกรุณา

ถ้าแลพระสงฆราชาคณะอธิการอันดับสงฆ์ทั้งปวง แล
สังฆปริณายกการราชบัณฑิตข้าทูลอองทูลพระบาทผู้ใด ๆ มิได้
กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ จะเอาตัวผู้กระทำผิด
พระราชกำหนดกฎหมายนั้น เป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณวันจันทร์ เดือนสิบสอง ขึ้นสามค่ำ จุลศักราช
๑๑๔๕ ปีเถาะนักษัตรเบญจศก

(๑) ต้นฉบับ : อธิการให้อธิการ แลตาม ก

(๒) ฎ : คำว่า เป็น ชาติไป

(๓) ต้นฉบับ คำว่า ทูล ตกไป เพิ่มเติม ก

8

๘ กฏให้แก่พระสร้อยศวาศัยขวาในนอก ให้กฏหมาย
บอกข้าทูลอองทุลพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน แลข้าหลวง
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ขอเฝ้าเข้าเจ้าตางกรมฝ่ายหน้า
ฝ่ายในแลสังกะรียชรรณการ แลเมือง ^๒_๓^๔ } ปากใต้ฝ่ายเหนือ
ทั้งปวงจงทั่ว

ด้วย (๑) สมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว
ผู้ทรงพระคุณธรรมอนันตาสัมภาราติเรกเอกพิบูลสุนทรราช
ศรัทธา เป็นอัครมหาเสนาบดีกรมพระ (๒) พุทธศาสนา
จำเริญศรีสวัสดิ์ (๓) ทั้งพระบริญญัติแลปติปติศาสนาให้ถาวร (๔)
รุ่งเรืองไป เป็นนทเลื่อมใสในสมันตการบูชาแก่เทพยตามนุษย
ทั้งปวง เสด็จออกคณะพระธินั่งดุยิตตามหาปราสาทโดยบูรพา
ภิรมุกข พร้อมด้วยอัครมหามนตรีกระว้ชาติราชประโรหิตา
โหรราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาททรงกษมาศ

ได้ทรงฟังพระราชาคณะทั้งปวงถวายพระพรว่า พระ
พุทธจักรแลพระราชอาณาจักรทั้งสองนั้นไสรยกัน ฝ่าย
พระสังฆเถรานุเถรอันรักษาพระพุทธจักรนั้น ระวังกันตรวจ

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ด้วย ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ก : คำว่า พระ ไม่มี

(๓) ต้นฉบับ : สวัสดิ์ แก้ตาม ก

(๔) ก : ถาวร

ตรารักษาพระศาสนา มิให้เป็นอันรายนคร้าหมอง ครั้นเห็นว่า
จะมีปาปะกัฏฐันตราย แล้วว่ากล่าวยังกันให้ปฤกษาโทษผิด
แห่งกัน แล้วตัดสั้นว่ากล่าวตามพระวินัย บำบัดรับ
โทษให้สงบมิได้มีลามกในพระศาสนา ถ้าเกิดพวกภิกษุโจร
มากหนักเหลือกำลังจะว่ากล่าว รนร้อนชวนกันเข้ามาถวาย
พระพรพงพระราชอาณาจักร ฝ่ายพระมหากษัตริย์ ผู้รักษา
พระราชอาณาจักร ก็ช่วยอุปถัมภ์ตามพระมหาเถรานุเถรผู้
รนรักษาพระพุทธศาสนาเป็นประเพณีมาจำเดิมแต่พระอรหันต์
เจ้าห้าร้อย มีพระมหากัสสปเถรเจ้า^(๑) เป็นประธาน เป็นเหตุ
ด้วยพระภิกษุแก่ อันกล่าวประวาทติเตียนเป็นเสี้ยนพระ^(๒)
ศาสนา ก็ชวนกันเข้ามา^(๓) ถวายพระพรสมเด็จพระเจ้า
อชาตศัตรูราช ๆ ก็เป็นสาสนูปถัมภ์ปกขอปถมสังคายนาย
ระงับโทษตั้ง จนถึงทุติยสังคายนาย ตติยสังคาย
นาย จตุตถสังคายนาย บันจะมะสังคายนาย นัตถ
สังคายนาย ฝ่ายพระพุทธจักรพระราชอาณาจักรยอม^(๔)
พร้อมกันทั้งสองฝ่ายชวนกันชำระพระศาสนา (มิให้ มีปาปะ
กัฏฐันตราย) ^(๕) ได้เป็นประเวณี^(๖) สืบมาทั้งนี้จน^(๗)

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เจ้า ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ก : คำว่า พระ ขาดไป

(๓) ก : คำว่า มา ขาดไป

(๔) ต้นฉบับ : ยอม แก่ตาม ก

(๕) ในต้นฉบับ คำในวงเล็บ ตกไป เพิ่มตาม ก

(๖) ก : ให้ประเวณี

(๗) ก : จง

ถึงเมื่อสมเด็จพระมหากรุณาเจ้าเสด็จนิทานแล้วพระพุทธศักราชล่วงไปได้พันห้าร้อยแปดสิบเจ็ดพระวษา ครั้งสมเด็จพระเจ้าประกรมมหาสุรเชษฐราชาธิบดี อธิบดีแห่งสยามแต่บรมกระษัตริย์ชาติยะมหาสมมุติวงศ์ ทรงพระบุญฤทธิ์อาณภาพปราบกระษัตริย์กรุงใหญ่ทั้งสาม มีสงครามอันชนะแล้วได้เอกราชภิเศกเป็นใหญ่ในลังกาทวีปทั้งปวง พิจารณาเห็นหมู่ภิกษุกลบุตรปรนินัตต่างๆ มิได้ต้องแตกจากกันประพฤตมิผิดให้พระพุทธศาสนาเสื่อมสูญไป^(๑) จะไปสู่อบายภูมิอันมาก มีพระราชหฤทัยอันมีกำลังพระกรรณตักเตือนเนื่อง ๆ จึงทรงพระราชดำริว่า โฉนอาตมาจะบำรุงบวรพุทธศาสนาให้วิวัฒนาการขึ้นได้ จึงไว้ธุระกิจด้วย^(๒) พระมหากัสสปเถระเจ้า อันอยู่ในอุทุมภรณพัทธารามมหาวิหาร ทั้งพระ^(๓)พุทธจักรพระราชอาณาจักรสองฝ่ายกระทำย้ายมาปะภิกษุทั้งสองเหล่า^(๔) คือภิกษุต้องปะราชิกเหล่าหนึ่ง แลภิกษุมักไปด้วยอาบัติเหล่าหนึ่ง พระราชทานผ้าขาวแล้วให้สึกออก^(๕) จากเพทบวรพชิต ทรงชำระบวรพุทธศาสนาให้ปราศจากมณฑลด้วยพระไทยอันบริสุทธิ์ก็อปด้วยกรุณา แต่จะให้เทพา

(๑) ก : คำว่า ไม่ ไม่มี

(๒) ต้นฉบับ : กับด้วย แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : คำว่า พระ ตกไป เพิ่มตาม ก

(๔) ทั้งสองฉบับเขียน เล่า

(๕) ก : คำว่า ออก ขาดไป

มนุษย์ (๑) ทั้งปวงกระทำสการะบูชาซึ่งพระศาสนาอันบริสุทธิ์
 ให้ได้ผลพ้นจากสงสารทุกข์ แลทรงพระมหากรรุณาแก่
 กลบุตรอันหาบุญมิได้ ประณีตผิดแล้วจะไปเสวยทุกข์
 เวทนาอยู่ในจักรุระบาย (๒) เปนอันช้านาน (๓) หนักหนา เพราะ
 ตัวบิดปกโทษไว้ด้วยกลัวประจุมัน ไถยะเหนแก่ลาภสู้อาบาย
 เปนอาจิงกัมม ไปอยู่ในเพศบรรพชิตนั้น แลเป็นประเพณี
 พุทธจักรพระราชอาณาจักรช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนา ๆ จึง
 ค่อยยัดยาวมากราบเท่าบัดนี้ แลเรื่องราวพระเจ้าประกะมะ
 ภาหุระราช แลเรื่องราวพระบรมโพธิสัตว์เจ้าเสวยพระชาติเป็น
 สมเด็จเจ้าอมรินทรา เสด็จลงมากับพระมาตลี (๔) นิมิตรเป็น
 สุนัขและพรานสุนัข ตลงมาชำระพระศาสนาครั้งศาสนา
 พระพุทธกัศสปเจ้า แล้ว (๕) ร้องคุกคามว่า จักตักิน
 ซึ่งสมณะสามเณรอุบาสกอุบาสิกาขณะหัดอันเป็นบาปลามกใน
 พระศาสนานั้น ขอบพระไทยหนักกว่ามิเสียที่ผู้รักษาพระพุทธ
 จักร แลราชอาณาจักรเห็นความกะตัญญูกัตตะเวทิต่อ
 พระพุทธศาสนามีกรุณาแก่สัตว์จริง ๆ

(๑) ต้นฉบับ : มานุษย ถ : กำนี้ขาดไป

(๒) ถ : จักรบาย

(๓) ถ : เปนชานาน

(๔) ถ : มาตลี

(๕) ถ : แล

แลทุกวันนี้เห็นฝ่ายพระพุทธจักรวางมือเสีย ประการ
 หนึ่งเข้าใจว่าศาสนาถึงเพียงนี้แล้ว เหนจะบำรุงให้วัฒนาขึ้นได้
 จึงมิได้ระวังระไวว่ากล่าวกัน ให้เกิดมหาโจรปล้นทำลายพระ
 ศาสนา ทั้งสมณะแลสามเณรมิได้รักษาพระจตุบาริยสุทธิศีล
 รำเรียนทูระทั้ง^(๑) สองประการ แลชวนกันเที่ยวเข้าร้านตะหลาด
 คูสกา มีอาการกิริยานุ่งห่มเดิรเหิรกระด้างหย่างฆะราวาษ มิได้
 สำรวมรักษา^(๒) อินทรีย์ ห่มเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ทายก
 แลเที่ยวดูโชนหนังกลอนพอนขับ แลเล่นหมากรุกสภา^(๓)
 พนันทั้งปวง แลคบคิดกันกับกระหัดชายหญิงเล่นเบย หย่าง
 สมณสามเณรวัดบางว่า คบกระหัดชายหญิงสับเบตคนๆ คบ
 สมณะสามเณรเล่นเบยชอกกล่าว^(๔) เบาร้องรับเงินทองเข้าปลา
 อาหารทั้งปวงมาเลี้ยงชีวิต แล^{สม} } ทำการฆะราวาดีให้
 ดอกไม้ผลไม้สิ่งของหวังอามิสแก่ฆะราวาษ แลผูกพันเรียก
 ฆะราวาษหญิงชายเป็น ^{พ่อ} } เลี้ยงพลายน้องเลี้ยง แลคำรบ
 นบนอบขอบกาย^(๕) วาจาแก่ฆะราวาษหย่างว่าทาสทาสา แล
 ขอให้น้ำมันต้ายมงคัลสูทเป็นต้นแก่ฆะราวาษ ปราถนาลาก
 แลฆะราวาษหญิงชายที่หาบัญญัติได้ ก็ผูกพันเส่นหาเห็นแก่

(๑) ก : คำว่า ทั้ง ขาดไป

(๒) ทั้งสองฉบับว่า รก

(๓) ก : สกถิน

(๔) ต้นฉบับ : ถลาว แถ้ตาม ก

(๕) (ก) แขนบคาย

หน้าอามิสีให้อาหารปลาผลเป็นต้น บำเรอแก่หมู่ภิกษุบาปอดช^๑
 ได้ชื่อว่าให้กำลังแก่ภิกษุสามเณร อันกระทำอะเนสะนะกุดะ
 โทศกประทศร้ายกรกฤษณะราวษ บันดาท่านจะมีผลมากกระ
 ทำให้หาผลมิได้ เพราะเหตุด้วยทำทานหา^(๑)เป็นทานเจตนา
 แท้ไม่ ให้หย่างนชื้อว่าให้หมู่อดช^(๒)ภิกษุ^(๒)บาปมีน้ำใจทำลาย
 พระศาสนา แลฝ่ายฆะระวาชส์กาก็คุ่นเคยนำเอาอามิตอาหาร
 เป็นต้นออกมาบำเรอภิกษุสามเณรบาปอดช^๑ นั้งในกฏที่กำบัง
 อันควรจะเกี่ยว^(๓)พานพุดจาหบกหยอก สำผัสกายกระทำ
 เมถุนธรรมไต้เนั้น ฝ่ายภิกษุสามเณรบาปสามก ครั้นคุ่นเคย
 เข้ากับส์กาแล้ว ก็เข้าบ้านนอนบ้านผิดเพลาราตรี พุดจาส์กา
 รูปช^(๔)ก็มีความเสนหารักใคร่ทั้งสองฝ่าย สำผัสกายกระทำเมถุน
 ธรรมเป็นปราชิก แลลึงคเถรโดยสังวาชเป็นครุโทย ห้าม
 บัพชาอุปสมบท จะบวคมีเป็นภิกษุสามเณรเลย หย่างไ้อ^(๔)
 ดิบวดออยู่วัดโพเสพเมถุนธรรมด้วยอ^(๔)ทองมากอ^(๔)เพียนอ^(๔)พิม^(๔) (๔)
 บุรอดอ^(๔)หนื้อ^(๔)เขี้ยว แลไ้อ^(๔)ทองอยู่เสพเมถุนธรรมกับอ^(๔)ทอง
 อื่น แลเณรป^(๔)นอยู่วัดโพเสพเมถุนธรรมกับอ^(๔)คิมเมยพระเพท
 และเณรทองเสพเมถุนธรรมกับอ^(๔)ช^(๔)นนวนอยู่หลังวัดบางว่าใหญ่
 เป็นปราชิก ไ้อ^(๔)เข้าบวคอยู่วัดพวาเสพเมถุนธรรมกับอ^(๔)จัน

(๑) ก : คำว่า ทา ตถไม

(๒) ก : ชื่อว่าให้หมู่อดช^๑ ว่าให้หมู่อดช^๑ภิกษุ

(๓) ต้นฉบับ : เกี่ยว แลตาม ก

(๔) ก : ภิม

ลาวจนมัตถุร ใ้ลุ่นบวคอยู่วัดบางขุนพรหมจ้งเขียนหนังสือ
เอาเงินให้่อป่นโชนกั้สืบมาตแล้ว^(๑)เสพเมถุณธรรมกับ่อป่น
โชนนเป่นปราชิก แลมหาสังกับขี้แก้วอยู่วัดคงคาพิหาร แต่
สองต่อสองเป่นที่สงไสยใกล้ปราชิก เณรน่มอยู่วัดเสาทง
เข้าไปบ้านเป่นนัจกับประสกสีกา แลทีคอยู่วัดหงนอนกับ่อ
เบ้า^(๒)ภรรยานายฤทบนเคียงในม่ง เป่นศีลวิบัติใกล้น้ายา
ปะราชิก เภรษาสัปตนเป่นคนข้วตัวเป่นเภรท่มคลุมใส่ผ้าภาย
บางทีทำ^(๓)หย่างภิกษุเป่นไดยะสังวาช แลเปลอมบวคเป่น
ภิกษุอยู่ในพระศาสนา แลเณรอยู่ศิษยพระนิกกรมอนในม่ง
กับ่อทองค้ำภรรยานายกรมข่างแล้วคบบเณรเล่นเบ็ช แลมหา
อินมหาจันวัดนากพูดกับ่อมุขในที่ลับเป่นที่สงไสยใกล้น้ายาปรา
ชิก จนถึงพระนิกกรมเป่นราชาคณะ ไม่มีหิริโอบตบปะเกรงสิกขา
หยาบข่า พุดจาเกยวพานกับสีกาเป่นบักาม อวดรูปจับข้อมือ
อฉิมๆ อบผ้าท่มสงให้เอาผ้าไว้จับกอดนอร แลนอรเอกคะ
เนก^(๔)ให้สีกาพัคดลยหน้าหาความอายไม๊ มหาชนศิษยพระ
นิกกรมก็จับแก้มอชว แล้วพุดจา^(๕)เกยวพานอสีๆ รักยอม
ถอดแหวนให้

(๑) ก : แสร แล้ว

(๒) ก : เป

(๓) ก : บ้างทำ

(๔) ก : เออคะเหนถ

(๕) ก : พุด

แลผู้มขอทั้งนี้ กระทำทจริตผิดหนักหนา เปนมหาโจร
 ปล้นพระศาสนาชุกชุมขึ้นทั้งนี้ เพราะพระ^(๑)ราชาคณะ
 ชิบดีพระ^(๑)เถรานุเถร ผู้เป็นอุปัชฌาจารย์ หากความกตัญญู
 กัดตะเวทิต่อพระศาสนาไม่ มิได้ประพฤติตามพระพุท
 ฐีกาสัตตปரியหานิยธรรมเจตประการ มีประชุมชุมนุมพร้อม
 กันตรว้จ้ตราว่ากล่าว ให้เหน็ดแลร้ายไม่มี หากว่าผู้มขอ
 ณะราวาษาเอาเนอความมาว่าจึงปรากฏขึ้นได้ เอามาชำระ
 ว่ากล่าวขับเข็ญร พ้นหนาการประจานโทษทเวณบกสามวัน
 เรือสามวัน เพื่อจะมีให้ดูเข็ญ^(๒) กันทำลายพระศาสนา ทรง
 พระกรรณาจะไคร่ยกโทษพระราชคณะทั้งปวงด้วย^(๓)อีก แต่
 ให้งดโทษไว้ครั้งหนึ่งก่อน แลพระราชคณะเป็นอธิบดีสงฆ
 พระไตรยบิฎก ควรจะรู้คุณ^(๔)พระศรีรัตนไตร ว่าอาตมานเพา
 มมนุษย์ทั้งปวงกระทำนัมัสการคัมบบูชา^(๕)ทั้งนี้ เพราะ
 อำนาจอาตมาหามีได้ เพราะคุณพระรัตนไตรสถิตยอยู่เหนือ
 เข็ญรเกล้าอาตมา ควรจะกะตัญญูกัดตะเวทิต้องพระคุณ
 รักษาพระพุทธศาสนา อย่าให้เศร้าหมองจงได้ มาท
 ว่าจะขัดสนประการใด ฝ่ายข้างพระราชอาณาจักรก็ได้ถวาย
 บิฎติญาณเป็นโยมขาดในพระศาสนาแล้ว ควรจะเอาเนอความ

(๑) ก : คำว่า พระ ขาดไป

(๒) ต้นจะนับ : เข็ญ แก้กตาม ก

(๓) ก : คำว่า ด้วย ไม่มี

(๔) ต้นจะนับ : คุณ แก้กตาม ก

(๕) ก : คัมบเป็นบุชา

ข้อขัดในพระศาสนานี้มาแจ้งถวายพระพรอันนั้นก็ห้ามได้ แต่
ฝ่ายข้างพระราชอาณาจักรนี้เรื่องร้อนรอนนัก ให้นักปราชญ์ราช
บัณฑิตยสังกะรียชรรมการ ออกมาประเดียงแจกกฎหมาย
ให้พระราชคณะทั้งปวงเร่งกำชับตรวจตรากัน รักษาพระจัตุ
ปาริยสุทธศีลปฏิบัติตามคัมภีร์ธรรมวินัยคณาจารย์ แลพระราช
กำหนดแก้ไขใหม่อยู่เนื่อง^(๑) ๆ ฉะนั้น ก็ยังมีสมณสามเณรเป็น
มหาโจรปล้นพระศาสนาชื่อนามากมาย ดั่งนี้มีควรนักหนา
แต่สืบไปเมื่อนาน ห้ามมิให้สมณสามเณรเถรรูปชี้ย
กระทำความชั่วทุจริตผิดด้วยพระวินัยบัญญัติบันทกพรณาโทษ
มานั้น แลห้ามมิให้เอาเยี่ยงอายยอมช้อ อันกระทำให้ยาบช้า
ทำลายพระศาสนา อันกล่าวมาในต้นพระราชกำหนดนั้น
จงทุกประการ

อนึ่งพระราชคณะทั้งปวงก็ได้ถวายปฏิญาณว่าจะกำชับ
ว่ากล่าวให้พระสงฆสามเณรรักษาชาติตระกูลประระชะตะสิกขาบท
อันนี้ให้บริบูรณ์ พึงดูก็เห็นหาหยุด^(๒) ไม่ กฏแต่ก่อน
ก็ให้ประกาศไปว่าจะเอาโทษทั้งสมณะและฆราวาส แลให้
สังกะรียชรรมการสอดแนม^(๓) จับเอาตัวผู้ถวายเงินทอง แล
ภิกษุเถรเถร^(๔) รูปชี้ยผู้รับเงินทองให้ได้เอามาว่ากล่าว แล

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน เนื่อง

(๒) ก : ยุติ

(๓) ก : สอดแนม

(๔) ก : เถรเถร

เถรเถรให้รู้สีกาของตัวเล่าเรียนพระปริยัติ โยมวัด
กับเถรเถรให้ถากขายดาบญา แล้วถางวัดวาอารามให้เต็ยร
ให้พระสงฆ์เอาตราษ^(๑) กวาดพินอารามให้ราบวันเป็นพุทธรูป
จำเริญศรัทธาเทวะตามนุษยทั้งปวง

อนึ่งเถรเถรจะออกจากอาราม มีกิจไปไกลไกล
แห่งใดก็ดี ให้ห่มตองครองผ้าเหมือนกิริยาบิณชบาตรฯ
โดยลำดับ อย่าให้หิ้งรับจิ้งห็นวิวาทกตักันเป็นอันขาด
ที่เต็ยว แลหากินมันตมิได้ อย่าให้เท็ยวเข้าบ้าน ถ้า
และมีกิจธุระด้วยญาติแลบีตามานดาจะมาบ้านนั้น แลเจมที่ไป
ไกลไกลแห่งใดก็ดี ให้อ้อลาพระอุปัชชาอาจารย์ใหญ่กิจธุระ
ก่อนจึงไปด้วยพรหมจารียเป็นเพื่อนพญาณกันสองรูปสามรูป
ด้วยกัน^(๒) แลห้ามอย่าให้สมณะสามเณรคบหาสี่กาอันให้ญาติ
เข้าไปบ้านนอนบ้านผสมผสานด้วยลาภราคเสนหา ห้ามฝ้าย
อุบาสีกาอย่าทำสนิจิตตพันเป็นโยม ให้ผ้าให้อำมิตให้อาหาร
จำเพาะสมณะแลสามเณรด้วย^(๓) ปราถนาเมตถุธรรมอันโทษ
หนักทำลายพระศาสนา ให้ตั้งใจศรัทธาถวายทานเป็นสงฆ์
อย่าจำเพาะ ถ้าจำเพาะ^(๔) ถวายเป็นบุกจะลิกด้วยศรัทธาว่า
เธอทรงศีลทรงชุตงคะคุณทรงปริยัติคุณ แลจะไปถวายถึง

(๑) ถ : ถราต

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า กัน ตกลงไป เพิ่มตาม ถ

(๓) ต้นฉบับ : คำว่า ด้วย ตกลงไป เพิ่มตาม ถ

(๔) ต้นฉบับ : จะเพาะ แก้วตาม ถ

อารามนั้นให้ไปในเวลาเช้าจนถึงเที่ยง ห้ามอย่าให้เข้าไปถวาย
ในกุฏิแลนั่งในที่ลับที่กำบัง ให้นั่งนอกกุฏิในที่แจ้ง มีเพื่อน
สักกัณฐ์เห็นเป็นหลายคน แลฝ่ายสมณะสามเณรผู้จะ
รับทานนั้นอย่าให้นั่งรับในกุฏิที่กำบัง ให้มีเพื่อนพรหมจารีด้วยกัน
ออกมานั่งในที่แจ้งรับไทยทานตามศรัทธาสำเร็จแล้ว อย่า
อยู่ช้านานหาได้ถามอรรถธรรมที่สงสัยเลย แต่ถ้อยแล้วให้
สึก่าไปเสียจากอาราม แลห้ามทั้งสองฝ่ายอย่าให้ถวายเป็น
แหวนเงินทองต่อม้อจำเพาะหน้ารักษาไว้เอาใจไปยินดีด้วย
แก้วแหวนเงินทองนั้นเป็นอันขาดทีเดียว

แต่ให้พระราชกณะเจ้าอธิการอันตั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้ง
ปวง ประพฤติตามสังฆาปะริยหานิยธรรม แลลงพระอุโบสถ
จงพร้อมกันทุกวัน^(๑) อุโบสถ ตามพุทธบัญญัติในพระอุโบสถ
จันทราระวะตะราโจทนาถัน ให้ระภุกบอกรอดอันหนักเบา
ร้ายดีให้แจ้งโดยสยามภาษา ไทยตามพระบาฬินิทาณเทศเหตุ
ให้แจ้งจงทั่ว กำชับว่ากล่าวกันให้กวดขันจงหนักหนา จะให้
สังกะริยธรรมการตรวจทุกวันอุโบสถ จัดสันชำระมลทินโทษ
ออกเสียจากพระศาสนา

ถ้าภิกษุเถรเถรรูปใดอารามใด ต้องอภิกถถึงอันติมมะ
วัดตุเปน^(๒)ปราชิกแล้ว ให้พระราชกณะสึกเสียแล้วบอกแก่
สังกะริยธรรมการให้แจ้งด้วย จะได้สักหน้าหมายไว้อย่าให้

(๑) ก: วัด

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า เปน ตกไป เพิ่มตาม ก

ปลอมอุปสมบทสืบไป ถ้ายังเป็นข้อสงสัยแต่ถ้าว่าโทษใหญ่
 ฉายาปราชิกนั้น ให้เร่งชุมนุมพระราชาคณะพระสงฆ์ภิกษุ
 ควรจะเชี่ยวชาญได้ให้เชี่ยวชาญรักษาชำระอาบัติจึงบริสุทธิ์ในพระ
 ศาสนา ระวังอธิการให้สำเร็จแต่ในอารามนั้น ถ้าเชี่ยวชาญ
 มิได้จะมี^(๑)ให้อยู่ในหมู่ในคณะแล้ว อย่าให้บัพพาชนียกรรม
 ไป จไปปลอมอยู่เข้าหมู่เข้าคณะด้วยพระสงฆ์อารามอื่น
 ให้พระราชาคณะอธิการบอกสังกะริยธรรมการให้รู้จักตัวไว้ว่า
 ภิกษุเถรเถรรูปนั้นสอนยาก ไม่ให้เข้าหมู่เข้าคณะแล้ว

อนึ่งรูปชียอย่าให้อยู่ในอารามใกล้อารามเป็นอันขาดที่
 เดียว แลฝ่ายฆราวาสนั้น ให้มุตนายบิฑามานดาตรวัจตรา
 ว่ากล่าว สัตตวิภวอันเป็นบ่าวไพร่บุตรธิดาญาติ อย่าให้
 ไปคบสมณะสามเณรปรนินัดด้วยความเสน่หารักใคร่ในเมตต
 ธรรม ทำลายศีลสมณะสามเณรให้เป็นปราชิก ทำลายพระ
 ศาสนาเป็นอันขาด ถ้าแลพระสงฆ์เถรเถรมีบิฑามานดาญาติ
 โยม อันเป็นคณาญาติโดยแท้ มิได้เป็นอาคันตุกะแต่ตัวผู้
 เดียวนั้น ก็ให้บิฑามานดาคณาญาติระวังดูแล เอาใจใส่ว่า
 กล่าวแก่บุตรนัดตาลูกหลานพี่น้องซึ่งบวตเป็นสงฆ์สามเณรนั้น
 ให้บริสุทธิ์ อย่าให้มมทนลิในพระศาสนานั้น เป็นเหตุอันใดอัน
 หนึ่งอันมิควรแก่^(๒)สิกขาบทนั้น ก็ให้เอามาว่ากล่าวโดยเหตุ
 จงทุกประการ แลบิฑามานดาญาติโยมภิกษุเถรเถรซึ่งทำผิด
 นั้นจึงจะพ้นโทษด้วย ถ้าแลบิฑามานดาญาติภิกษุเถรเถร

(๑) ถ : จงมิ

(๒) ต้นฉบับ : แล แก่ตาม ถ

ที่กระทำผิดนั้น รู้เห็นแล้วคิดอ่านเป็นลูกหลานวานเครือของ
ตัวกลัวจะเป็นโทษ ขวนกันบ่ตบ้งเสียมิได้นำ^(๑)เอาเนือความ
มาว่ากล่าว ให้อุลลามกมทิลอยู่ในพระศาสนาเหมือนครั้งน
มีผู้นรูเอามา^(๒)ว่ากล่าว พิจารณาสืบสวนได้เนือความเป็น
สัจ จะเอาบิตามานตาญาติพี่น้องภิกษุเถรเถรช่งเป็นโจรอยู่
ในพระศาสนานั้นเป็นโทษด้วย

ถ้าแลฝ่ายพระสงฆ์สมณทั้งปวง มิได้กระทำตามพระราช
กำหนดกฎหมายนี้ แลละเมินเสียให้มิโจรปล้นพระศาสนา
ชนดุจครั้งน เห็นว่าหา^(๓)มีความกะตัญญูกัดตะเวที่ต่อพระ
ศาสนาไม่ เป็นใจด้วยสมณะสามเณรอันเป็นโจรปล้นพระ
ศาสนา จะเอาโทษแก่^(๔)พระราชาคณะลงมาทั้ง ถานาณุกรม
อะธิการมหา^(๕) เถรานุเถรอันดับผู้ใหญ่ผู้น้อยเลสามเณรอัน
มิได้ระวังระไวตรวจ์ตราว่ากล่าวกัน^(๖)นั้นเป็นโทษเสมอด้วย
โทษสมคบสมณะสามเณรอันเป็นบาปลามกนั้น ฝ่ายฆะรวาษ
ทั้งปวง ถ้าแลผู้ใดมิได้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้
ละเมินเสียให้หญิงอันเป็นบ่าวไพร่ลูกหลานพี่น้องญาติอาตมา

(๑) ก : คำว่า นำ ไม่มี

(๒) ก : คำว่า มา ขาดไป

(๓) ก : คำว่า หา ขาดไป

(๔) ก : แต่

(๕) ต้นฉบับ : คำว่า มหา ตกไป เพิ่มตาม ก

(๖) ต้นฉบับ : คำว่า กัน ตกไป เพิ่มตาม ก

แลเพื่อนบ้าน เป็นศีลเกศทำ^(๑)ศีลสมณะสามเณรให้เป็น
 ปราชิก ทำลายพระศาสนาตัจจครั้ง^๕ เหนว่าผู้^๕นอกจะตั้งญญา
 รู้คุณพระพุทธศาสนาไม่ เป็นใจด้วยหญิงบาป^(๒)หยาบเข้า
 จะเอาโทษแต่ผู้ตนายลงมาจากบิตามานตาญาติพี่น้องเพื่อนบ้าน
 ใกล้เคียงที่ท้อจะรู้เห็นมิได้ห้ามปรามเอามาว่ากล่าวนั้น เป็นโทษ
 เสมอด้วยโทษสมณคหหญิงศีลเกศอันเป็นบาปหยาบเข้านั้น
 จะได้พร้อมกันช่วยกันรักษาพระศาสนาทั้งสองฝ่ายฉนี้ พระ
 พุทธศาสนาจึงจะบริสุทธิเป็นที่ไหว้วัดบูชาก่เทพามนุษย์ทั้งปวง
 สืบไป กว่าจะถ่วงหาพื้นพระวษา

กฎให้ไว้ณวันพุทธเดือนสามแรมสิบเบตคำ จุลศักราช
 พันร้อยห้าสิบเบต ๒ ระกาเอกศก

๑

๕ กฎให้ไว้แก่พระราชาคณะ เจ้าอธิการธานาตุกรม
 ใน } กรุง แลแขวงจังหวัดหัวเมือง^(๑) } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้ง
 นอก } ๒ }
 ๓ }
 ๔ }
 ปวงจงทั่ว

สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศราชวรวิหาร
 พระคุณธรรมอนันตาสัมภาราดีแรกเอกพิบูลสุนทรราชศรีทธา
 เป็นอัครมหาเสนาบดีกรมพระพุทธรักษาเจ้าเรณูศรีสวัสดิ์พิ
 พระบริษัตรีแลปฏิบัติศาสนาให้ถาวร^(๓)รุ่งเรืองไป เป็นที่เลื่อม

(๑) ก : คำว่า ท้า ขาดไป
 (๒) ก : อุบาทวะ
 (๓) ก : ถาวร

โยมอุปถัมภ์พิศุทฐวัจนะอยู่แล้ว ก็ว่ากล่าวให้ประริ้วตอก
 เสี้ยจากพระศาสนา อย่าให้เป็นปราชิกข์ได้ในพระศาสนา
 ตูจหนึ่งอายสีนฉน์ แลให้ประกายแก่พระสงฆ์อันดับทุกวัตวา
 อารามจงทั่ว ถ้าพระสงฆ์องค์ใดกระทำความชั่วลามกอยู่แล้ว
 ก็ให้ประริ้วตอก^(๑) ออกเสี้ย อย่าให้เป็นมณฑลอยู่ในพระศาสนา
 ทรงพระกรุณาหาเอาโทษไม่ว่าแต่พระสงฆ์องค์ใดปกบัต
 ความชั่วไว้ ตูจหนึ่งอายสีนเป็นมณฑลอยู่ในพระศาสนาฉน
 มีผู้ว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจ จเอาตัวเป็นโทษถึง๗ชั่วโคตแล้ว

จให้ถึงพระราชอาชาติโยม

พระราชกณะ	}	(๒) อันดับซึ่งกระทำความ
ทานานุกรรม		
เจ้าอธิการ		

 พิศแลละเมินเสี้ยมิระวังตรวจ์ตรากัน ให้เป็นลามกข์ใน
 พระศาสนา

แต่ให้พระราชกณะเจ้าอธิการทานานุกรรมพระสงฆ์
 อันดับทำตามกฎหมายรับสั่งนึ่งทุกประการ
 กฎให้ไว้ณวัน ๒ + ๘ ค่ำขาลน้อศก

10

๑๐ กฎให้ไว้แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชินิกุญ
 ขุนหม่นพันทนายฝ่าย

ทหาร	}	มหาตเล็กขอเฝ้า	ข้าเจ้า
พลเรือน			

(๑) ก : บรวัด

(๒) ต้นฉบับ : โยมพระ

ราชกณะ	}	แก้ตาม ก
ทานานุกรรม		
เจ้าอธิการ		

ตางกรมฝ่ายหน้า } แลกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แล
 กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง และฝักรักษาเมือง
 ผู้รั้งกรมการหัวเมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

สมเด็จพระนารายณ์บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
 พระคุณธรรมอนันตาสัมภาราดีแรกเอกพิบูลสุนทรราชครัทธา
 เป็นอัครมหาเสนาบดีอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาจำเริญศรีสวัสดิ์ทั้ง
 พระบริญญัติแลปฏิบัติศาสนา ให้ถ้าวระ (๑) รุ่งเรืองไป เป็นที่
 เลื่อมใสเนรมัสการบูชาแก่เทพยตามะนุษย์ทั้งปวง เสด็จออก
 ณะพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยบุรพาพิมุข พร้อม
 ด้วยอัครมหามนตรีกระวีชาติราชปะโรหิตาโหรราชบัณฑิตยเฝ้า
 พระบาทงคมมาศสั่งว่า

ตั้งพระไทยทรงพระราชครัทธา จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
 ให้บริบูรณ์ไปด้วยรัศมีแก้วทั้งสาม กล่าวคือพระพุทธรูป }
 ธรรม } รัตน
 สังฆ }
 ให้เป็นเนืองนิตย์อันประเสริฐแก่สืบปฤษฎายก(๒)ทั้งปวง บัดนี้
 พระสงฆ์อันนับเข้าในพระพุทธชนไนโรศ มิได้มีหิริโอตตัปปะ คบ
 หากันทำอุลามกเปลือยชู้ภิกษุ คือเสพสุรายาเมาน้ำตานข่ม
 แลฉันทโภชนาหารของกัศของเคียวเพลตปลาพัท แลในราตรี
 กิ่งบ้าง ลางเหล่าเอาผ้าพาดบาตรเหล็กไปขายแลกแลกเล่น

(๑) ก : ตาว
 (๒) ทั้งสองฉบับเขียน ธาษก

เบียดเสียด มิได้ครองไตรจีวร กระทำจอมปลอมเหมือนสามเณร

ไม่ได้ปลงผมโกนหนึ่งข้างสองโกนข้าง เทียบกลางวัน } ดู โขน
คืน } ดู หนึ่ง
ลคอน }

เบียดเสียดอุบาทฐสภา พุดจาตะหลกคนองเฮฮาหยาบช้า
ธารุณ ลางเหล่าเหนขายเดกลูกข้าราชการอนาประชาราชฎ
รูปร่างหมดหน้า ก็พุดจาเกลี้ยกล่อมชักชวนไปไว้แล้วกอดจูบ
หลับนอนเกล้าคั่งไปไหนเอาไปด้วย แต่งตัวเดกโออวด

ปะกวคกัน เรียกว่า } ลุกสวติ
ลูกสติ } กิมบาง ช่วงชิงกันชิงษา
สวัชตธานิงรัต }

พยายามจนเกิดวิวาทตรนกันตาย ด้วยไม้กระบองชั้นพิจารณา
ได้ตัวมารับเป็นสัจ ได้ไม้กระบองชั้นเป็นหลายอัน ลางพวก
เหนสลุบก้าน^(๑) เหนส่ำเกาเงินเข้ามาคชนเทยวบนส่ำเกาชุก

ชน } จิน } ให้เดยรถันครนชดูหมิ่น
ซอหาของเล่นปนละวล จม }

กิมบาง } ฝำรัง }
ลางพวกก็เทยวซอฝำแพพรพรณในพ่วงแพแล
วัน } แยก }
จัน } เาไปเบยย้อม^(๒) เป็นฝำ } ภาต }
 } จิว } กราบพระ }
 } สบ } รัตคต } กระทำ
 } สไบ } อังสะ }

(๑) ต้นฉบับ : ก้าน แก้วตาม ก
(๒) ต้นฉบับ : ยอม แก้วตาม ก

เป็นศรี ^{แสต} _{หมก} } หนึ่งครองให้ต้องอาบัติเป็นมหานิดสักคีย์ทุกครั้ง

ตางพวกก็ ^{นึ่ง} _{ห่ม} } แดง ตางพวกก็นึ่งห่มเป็นแต่ศรีกร้ากรุ่น

อ่าปลั่ง คাত্রัดคตบ้างไม่คাত্রัดคตบ้าง กลุ่มสี่สะสุบบุรี

ดอกไม้ห้อยหู ^{เดิร} _{กรีด} ^{กราย } (๑) ตามกันดูจนะรวาย ลางจำพวก}

ชั้นพระพุทบาทเดินทางคาคะตุดโลกประเจียดถือ ^{คาบ} _{กระบี่} } ดูจ _{กฤษ}

พวกโจร ถึงพระพุทบาทแล้วคุมกันเป็นพวกๆ กลางวันเข้า

ธำร ^{ลคอน} _{ล้นา} } หยอกสี่กา กลางคืนก็กลุ่มสี่สะตามกันตั้งร้อง

ปรบไก่ดูจนะรวาย ลางจำพวกเป็นนักสวด สับปรุทยาก (๒)

นิมนสวดพระมาลัย ไม่สวดต้องตามเนอความพระบาท

ร้องเป็นล่านำ ^{แจก} _{จัน} _{ฉวน} _{มอญ} _{ฝรั่ง} } แลวันษาคุเป็ยกแกงบวดเมียง _{ช่ม} _{โป} }

กลวยอ้อยก็มีบ้าง แลขงพระสงฆสามเณรกระทำจุลาจตเป็น
มหาโจรปล้นพระศาสนาตงนี้ เพราะพระสงฆราชาคณะถานา
ณุกรมเจ้าอะชการละเมินเสียบ มิได้ดูแล ^๓) กำขบห้ามปราม

(๑) ก : เดิรกรีดกราย
(๒) ทั้งสองฉบับเขียน ราชก
(๓) ก : คำว่า แล ไม่มี

พระราชาคณะ
 บัดนี้ให้ } ตามอนุกรม
 สงกะรัชธรรมการ }
 ราชบัณฑิตย }

พร้อมกันชำระพระสงฆ์ซึ่งเป็น

อละชัฎภิกษุ พิจารณารับเป็นสังข์ ให้พระราชทานผ้าขาวสัก
 ออกเสียจากพระศาสนา เป็นคนร่อยฉิบแปดศัคนั้นเป็น
 ไพร่หลวงใช้ราชการที่หนัก หวังมิให้ดูเยี่ยงหย่างกัน
 แต่สืบไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ใดเห็นพระสงฆ์กระทำอุลามก
 เป็น^(๑)อละชัฎภิกษุเสพสุรายาเมากินน้ำตานขม แลตะหลก
 ขนองเล่นเบียงขนไก่ กระทำให้ผิดเทศสมณะ ไม่ต้องด้วย
 พระวินัยบัญญัติ ให้ว่ากล่าวตักเตือน ถ้ามีฟังให้ไป

บอก }
 เจ้าอธิการ }
 เจ้าคณะ }

อนึ่งถ้าผู้ใดล้มตาย ห้ามอย่าให้เจ้าภาพนิมนพระสงฆ์
 สวดพระมาลัย ไห้มนสวดแต่พระอะภิธรรม แลสวดให้สา

รวดไปปรกติ อย่าให้ร้องเป็นลำนำ }
 แลให้เจ้าภาพปรนบัติ }
 แขนง }
 จิน }
 ฟรัง }
 มอญ }

เป็นแต่อุฐบ้าน้ำชาขายเสียง อย่าให้เลี้ยง }
 มาก }
 แกลงบวช }
 เมียง }
 ไข่ม }
 ไข่ม }

กล้วยอ้อยของ }
 กัด }
 เลี้ยว }

เป็นอันขาด ถ้าพระราชาช่วยจะ

สวดพระมาลัยก็ตามเถิด แต่อย่าให้สวดเป็นลำนำ }
 ทะหลก }
 ขมอง }

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เป็น ลมเสีย เพิ่มเติม ก

ประการหนึ่ง ห้ามอย่าให้นาพระราชาราชภูมิลูกค้าร้านแพแขก
จีนไทย ขายผ้าแพรพรรณแก่พระสงฆ์สามเณรเป็นอันขาด

ทีเดียว ถ้าผู้ใดมีฟังยังกนคบหา $\left. \begin{matrix} \text{พระสงฆ์} \\ \text{สามเณร} \end{matrix} \right\}$ ให้สวดพระมาลัย

เดิน $\left. \begin{matrix} \text{ตะหลก} \\ \text{ขนอง} \end{matrix} \right\}$ แลขายผ้าแพรพรรณแก่ $\left. \begin{matrix} \text{พระสงฆ์} \\ \text{สามเณร} \end{matrix} \right\}$ ดูจหนึ่งแต่หลัง

จะเอาตัวเป็นโทษจงหนัก

แลให้สัสดีหมายบอกข้าทูลออง ๆ ให้กรมพระนครบาล
นายอำเภอประกาศเบ้าร้องอนาพระราชาราชภูมิลูกค้าวานิช

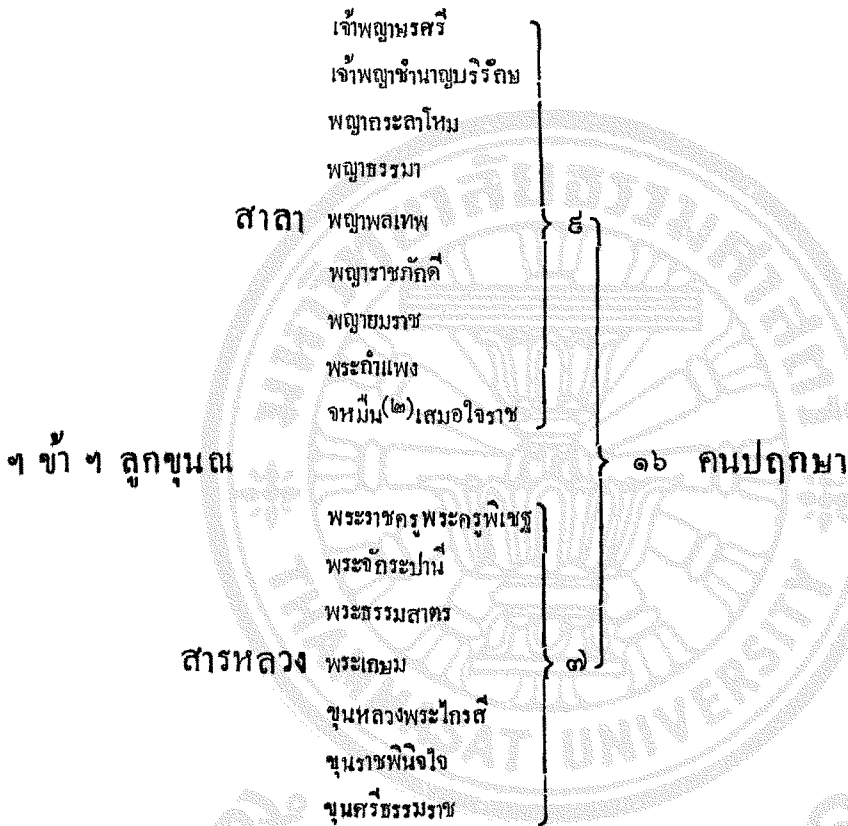
$\left. \begin{matrix} \text{แขก} \\ \text{จีน} \\ \text{ไทย} \end{matrix} \right\}$ $\left. \begin{matrix} \text{มหาดไท} \\ \text{ตลาโหม} \\ \text{กรมท่า} \end{matrix} \right\}$ มีตราไปถึงหัวเมืองทั้งปวง
จงทั่ว

กฎให้ไว้ณวัน $\frac{๓+๗}{๑๓}$ ค่ำ จุลศักราชพันร้อยหกสิบสาม

ประกาศณีสก

เจ้าพนักงานสมุด

กฎ ๓๖ ข้อ (๑)

พร้อมกันว่า ครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกศ

ใหม่ ๒๔ ฤดูรับสั่ง ๔๐ } ๔๒ ครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระ
กฎขุนอน ๒

(๑) พิมพ์ตามฉบับหลวง Lit9 ยังเหลืออีกฉบับหนึ่งคือ Lit9x (๓)

(๒) ต้นฉบับ : จหมื่น แก้วตาม ๓

บรมโกฏครั้งนี้ ข้าราชการ ^{กฎ ๕}รับสั่ง ๑ } ๖ ขอพระราชทานคงไว้

^{กฎ ๒๒}รับสั่ง ๑๔ } ๓๖ ข้อ แลคัดแต่ข้อใจความกราบทูลพระกรุณา
ขอเดชะ

๑ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า ถ้าบ่าวไพร่ผู้ใดมีกิจสุขทุกข์ประ
การใด แลร้องฟ้องให้กราบทูลพระกรุณานั้น ถ้ามุนนายฝ่าย
ทหารให้เจรจาด้วยสมุหะกระลาโหม ถ้าพลเรือนให้เจรจาด้วย
สมุหะนายก แลเนอความเป้นตระทรวงใดให้ส่งตามตระทรวง
กฎให้ไว้ณวัน ๔+๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๑๒ ปีชวดโทศก

๒ อนึ่งมีกฎข้อหนึ่งว่า ราษฎรทำหนังสือร้องฟ้องหาความ
แก่กัน กระลาการเอาช้อยังมีสำเรจ ใจทจำเลยจะฟ้องออก
นอกสำนวนดังทุกเถานั้น อย่าให้กระลาการผู้ได้รับพิจารณา
รับหนังสือฟ้องใจทจำเลยนั้นว่า
กฎให้ไว้ณวัน ๓+๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๒๖ ปีมะโรงน้อศก

๓ อนึ่งจะหม่นไวรนาถรับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ
สั่งว่า ถ้ามหาดเล็กขอเฝ้าข้าหลวงกรมใด ๆ ก็ดี จะรับสั่งเจ้า
กรมนั้นมาส่งด้วยกิจเนอความแลกิจราชการสิ่งใด ๆ แก่ผู้อยู่

ท้าวจวน
ท้าวจวนนอก
ชาววัง
มหาดไท } ถ้าแลผู้รับสั่งนั้นรู้จักหน้าก็ดี ให้พิจารณาดูใน

เนือความนั้นก่อน ถ้าเป็นการเร็วให้จดหมายไว้ก่อนจึงให้
ส่งไป แล้วให้เอาเรื่องราวนี้ให้เจ้ากรมปลัดกรมกราบทูล

พระกรุณา ฯ นลอง

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๕ + ๒ คำจุลศักราช ๑๐๒๖ บมระโรงฉอศก
๒

4

อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่กระลาการว่า ถ้าโจทจำเลยนัดชสอง
สถาน แลผิดส่งคนทพยสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าแลขาดนัดขาดผิด
ถึงสามครั้ง จึงให้กระลาการรับเอาถ้อยคำนั้นว่ากล่าว ถ้าแล

โจทจำเลยนัด ^{ตาม} ^{เดิรเสฉญ} ^{ชขาด} } ครั้นถึงนัดถ้ามาบอกนัดว่าป่วยเจ็บประ

การใด ให้ผู้มาบอกนำไปชณะสุดศดู ถ้าสมดังมาบอกแล้ว
ให้ทุเตาไปใหม่ ถ้าทุเตาแล้วมิได้มา ให้เอาเนือความเป็นแพ้
ตามพระอัยการ

กฎให้ไว้ณวัน ๔ + ๕ คำจุลศักราช ๑๐๒๗ บมระเสงสัพศก
๑๕

5

๕ อนึ่งมีกฎให้ไว้แก่ลูกขุนณะสถานหลวงว่า ราษฎรผู้ม
อณะคดีเป็นความแก่กัน ย่อมท้วงติงทุเตานอกสำนวนรเป็น
กระเบียดกระเสียน พิกษาให้ปรับเป็นสินไหมพิไนย ต้อง
ปรับนอกสำนวนรได้ความยากแค้นนัก แต่สืบไปเมื่อหน้า ถ้า
โจทจำเลยท้วงติงทุเตาเป็นแต่กระเบียดกระเสียน มิได้ตัด

สำนวนรเปนแพ้เป่นชนะ อย่าเก้อพิภากษาให้ปรับ ถ้าตัดสำ
นวนรเปนแพ้เป่นชนะ จงพิภากษาให้ปรับที่เดียว

กฎให้ไว้ณวัน ๒+๓๓ คำจุลศักราช ๑๐๓๒ ป็จอโทศก
๕

6

๖ อนึ่งกฎให้ไว้ว่า ราชฎรจะร้องฟ้องหาความแก่กัน
ณะโรงสานกรมใด ๆ ก็ดี แต่ใจทจำเลยนั้นอย่าให้ทำเป็นอำ
ยวนเคลือบแอบแฝงเป่นกลย่นย่อไว้ในข้อหา แต่ให้ผู้

พิจารณา ๆ ดูฟ้อง ถ้าแต่เคลือบแฝงเป่นกลอยู่ อย่าให้รับ

อนึ่งถ้าฝ่ายจำเลยให้การเป่นกลความ อย่าให้กระลา
การผู้พิจารณาเขียนเอาคำให้การ ถ้าแต่กระลาการผู้พิจารณา
รับฟ้องแต่เขียนเอาคำให้การซึ่งเป่นกลนั้น ให้เอากระลาการ
ผู้พิจารณาแต่ใจทจำเลยซึ่งว่าเนอความเป่นกลนั้น เป่นโทษ
จงหนัก

กฎให้ไว้ณวัน ๕+๖ คำจุลศักราช ๑๐๓๓ ป็กัญตรนิศก

7

๗ อนึ่งพระมหามนตรีรับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่ง
ว่า ให้อาษาไว้แก่ลูกขุนณสานหลวงว่า ถ้ากระลาการคุมเอา
ลูกความไปซึ่งแก่ลูกขุนณสานหลวง ถ้าลูกความติดใจกระลา
การ ให้หมค้ำขึ้นแก่ขุนราชพิณใจผู้เสนอ ให้รับเอาถ้อยคำนั้น
เสนอแก่ลูกขุน ถ้าติดใจลูกขุนว่าพิภากษาเนอความขาด
เหลือก็ให้ลูกความตั้งทุเลา ถ้าตั้งทุเลาชอบให้พิภากษาหา
ความชอบกันสืบไป อย่าให้ลูกความท่งเถียงตอบโต้ลูกขุน

เป็นอันหยาบช้า ถ้าเสด็จต่อไปลูกขุนหยาบช้าให้เอาไม้เป็น^(๑)
 ตบปาก ถ้าลูกความหยาบช้าเป็นอันมีดี ให้เอากระลาทั้งชน
 ตบปาก แล้วให้กระลาการเอาลูกความไว้ให้หมั่นคงแล^(๒)ให้
 ลูกขุนเอาเนอความกราบทูล ฯ จให้ส่งพระราชอาชญาเพิ่ม
 จงหนัก แล้วให้ปรับไหมเอาตามโทษานุโทษนั้น

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๒ + ๘ คำจุลศักราช ๑๐๓๔ ปีชวด

จัตวาศก

8

๘ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า สมเด็จพระบรม^(๓)บพิตรพระพุทธิเจ้า
 อยู่หัวเสด็จ ฯ ออกณะที่ใด ๆ ไซ้ ผู้จะเข้าเฝ้าทั้งปวงและถือ
 สมุดเข้าเฝ้านั้นแต่สมุหะนายกสมุหะพระกระลาโหมหลวงราช
 นิกลุโหรราชบัณฑิต ถ้าจะเข้าเฝ้าด้วยกิจราชการหนังสือไปมา
 แลกิจราชการถ้อยความสารบาญชียกดี ให้พิจารณาแล
 ถ้ามด้วยกิจราชการสิ่งใด ๆ ก็ดี แลนำกราบทูลพระกรรณา
 กดี ให้ถือแต่สมุดเข้าเฝ้า แลพญาพระหลวงนอกกว่านั้น ถ้า
 มิได้ทรงพระกรรณาให้พิจารณาสารบาญชียเนอความกิจราชการ
 การ แลมิได้นำกราบทูล อย่าให้ถือสมุดเข้าเฝ้า

กฎให้ไว้ณวัน ๔ + ๓ คำจุลศักราช ๑๐๓๔ ปีชวดจัตวาศก

๑๓

(๑) ก : เป็น

(๒) ต้มถนบ : แล้ แล้ตาม ถ

(๓) ก : คำว่า บรม ขาดไป

๕ อนึ่ง สมุหะนายกรับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่งว่า
 ระยะเวลาโรงงานกรมใด ๆ ได้พิจารณาเนือความเพ่งนั้น อย่า
 ให้ลุดความติดใจได้ ถ้าโจทจำเลยติดใจระยะเวลา ให้สั่ง
 สำนวรคู้ความไปให้ระยะเวลาอื่นพิจารณาตามตระทรวงสืบไป
 รับสั่งให้ไว้ณวัน ๓+๗ คำจุลศักราช ๑๐๓๕ ปณลุเบณุศก
 ๓๔

๑๐ ด้วยพระมหาเทพรับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่งว่า
 ณวัน ๒+๓ คำจุล ศักราช ๑๐๔๓ ประกาตริณศก เพลาเช้า เสด็จ
 ออกทอดพระเนตรแต่งตัวไม้ด้วยม นายเดชมหาดเล็กเอา
 พ้องจันกิ่งซึ่งกล่าวโทษขุนพินิติจนายทองอินเสมียรพิจารณา
 เนือความมิได้สบตสาบาลตัวตามกฏรับสั่งนั้น กราบทูลพระ
 กรรณา ๆ กล่าวโทษนายทองอินเสมียร จึงทรงพระกรรณา ๆ
 สั่งว่า จะเชื่อพ้องแลสบตมิได้แล้ว

แต่นสืบไปเมอหน้า ถ้าราชฎผู้ม้อถัดฟ้องให้กราบทูล
 พระกรรณา ๆ แลทำฎีกาทูลเกล้า ๆ ถวาย แลพ้องร้องศาลา
 ณโรงงานกรมใด ๆ ก็ดี อย่าให้ระยะเวลาฝ้าย } สบต
 โจท
 จำเลย } สบตสาบาลเลย ถ้าทรงพระกรรณา ๆ สั่งจำเภาะ จึงให้ระยะเวลา
 ฝ้าย } สบตสาบาลตามรับสั่ง

หมายมาณวัน ๔+๓ คำ จุลศักราช ๑๐๔๓ ประกาตริณศก
 ๓๒

13

๑๓ อนึ่ง ออกพระมหามนตรีรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ
 สั่งว่า ให้กฎหมายไว้แก่ผู้พิจารณาทั้งปวง ถ้าแลมีรับสั่งให้
 ลงพระราชอาชญาตามเขียน^(๑) ตามใจเอาเนื้อความ ถ้าผู้ต้อง
 รับพระราชอาชยานั้นหลังยังมีเคยรับพระราชอาชญา แต่มีรับสั่ง
 ให้ตั้งหนักหนาให้ตั้งแต่ ๒๐ ที ถ้าให้เขียนจงหนักหนาให้เข็ม
 ตั้งแต่ ๓๐ ที ถ้าผู้ต้องรับพระราชอาชยานั้นเคยรับพระราชอาชญา
 อยู่แล้ว จึงให้ครบตามทำเนียบ ^{เขียน^(๑)ตาม} _{ตตาม} } แต่ก่อน

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๕+๕ คำจุลศักราช ๑๐๕๕ ปีวอก
 จัตวาศก

14

๑๔ อนึ่ง มีกฎหมายไว้แก่กระลาการทั้งปวงว่า ราษฎรผู้ม
 คดีเห็นว่าเนื้อความเปลื้องปล้ำลงยอมฟ้องหากกล่าวโทษกระลา
 การ แลเบิกคู่ความไปถึง ^๒ _๓ } สาน ให้เสียค่าฤชาทุกสาน
 พญาบาดผู้ว่าเนื้อความซำอยู่เป็นหลายเดือนหลายปี เพราะ
 กระลาการมิได้พิจารณาตัดสินเนื้อความให้ขาด จึงผันแปร
 เนื้อ^(๒)ความขัดยาวมีรูแล้ว ถ้าเนื้อความเหนจะแพ้แล้วจะ
 หาอาชญาอุธรแก่กระลาการ ให้กระลาการใหม่พิจารณา อย่า

(๑) ต้นฉบับ : เขียน แต่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : เนื้อ แต่ตาม ก

เพื่อเบิกให้ลูกความไปจากกระลาการเก่าก่อน ให้เอาแต่กระ
ลาการซึ่งต้องอาชญาอุธรไปพิจารณาก่อน ถ้ากระลาการมิได้
แพ้แก่อาชญาอุธร ก็ให้ส่งตัวโจทน์ไปให้กระลาการเก่า ให้
เอาความเดิมนั้นเป็นแพ้วด้วย ถ้ากระลาการแพ้แก่โจทน์ใน
องคอุธร ให้ยกสำนวนรเก่านั้นเสีย ให้เอาฟ้องเก่านั้นพิจารณา
ตามเรื่องราวฟ้องเก่านั้นสืบไป อย่าให้กลับโจทเป็นจำเลย

กฏให้ไว้ณวัน ๕ + ๓ คำจุลศักราช ๑๐๖๔ ปีมเมีย
จัตวาศก

15

๑๕ อนึ่งกฏให้ไว้ว่า ให้ ^{พระกษม} } เอาพระอาช
_{ขุนหลวงพระไกรสร} }
การใส่หีบต้นกุนแจมอบไว้ณสถานหลวงอย่าให้เอาไปบ้าน ถ้า
จะปรับเนอความให้ปรับต่อหน้าลูกขุน ถ้าผิดเลขอบประ
การใด ให้ลูกขุนช่วยติเตียนให้ต้องด้วยช้อรวาง อนึ่งอย่าให้
ปรับเนอความค้างช้าไว้ ให้ปรับให้แล้วแต่ใน ๓ วัน

กฏให้ไว้ณวัน ๓ + ๖ คำจุลศักราช ๑๐๗๑ ปีนลูเอกศก

16

๑๖ อนึ่งมีกฏให้ไว้แก่ผู้พิจารณาทั้งปวง ถ้ามีตราเบิกคู่
ความแต่ความยังมีสำเร้งก่อน อย่าให้เบิกคู่ความนั้นไป เมื่อ
ใดมีราชการณรงสงครามแต่ให้เบิกไปโดยเสด็จๆ จึงให้เบิกไป

กฏให้ไว้ณวัน ๓ + ๕ คำจุลศักราช ๑๐๗๑ ปีนลูเอกศก

17

๑๗ อนึ่งมกฏให้ไว้แก่กระลาการทั้งปวง ถ้าราษฎรจะร้องฟ้องหาความแก่กันด้วยเนื้อความสิ่งใด ๆ ถ้าแต่ลูกความเห็นเนื้อความของตัวนั้นพิรุทจะแพ้ แลยอมแก่กันก็ดี กระลาการพิจารณาถึงชั้นสำนวนราคาที่ดี ถึงใบสั่งปรับมาแล้วก็ดี ถ้าจะหาอาชญาอุธรแก่กระลาการ ให้กระลาการแก่เรียกเอาสินไหมพิไนยก่อนจึงให้ส่ง ถ้าผู้ไปเบิกมิฟังจเอาไปให้ได้ ให้จับเอาตัวผู้ไปเบิกนั้น ไปว่าแก่ลูกขุนณะสถานหลวงให้บังคับบัญชา

กฏให้ไว้ณวัน ๓+๓ คำจุลศักราช ๑๐๗๑ ปีฉลูเอกศก

18

๑๘ อนึ่งหลวงจำแสนญากอนรับพระบันฑูลใส่เกล้า ๆ สั่งว่า ถ้าผู้ร้องฟ้องโรงสานกรมใด ๆ ใหม่โดนฎีกาหมายให้ขุนนายแสนายบ้านนายอำเภอส่ง ๆ ได้แต่คน ๖ คน ยังมีได้นายประกันยังมีได้ถาม ถ้าแลผู้ต้องอถัดคนั้นไปทำฎีกาทูลเกล้า ๆ ถวายแลร้องฟ้องโรงสานกรมใด ๆ จะแก่เนื้อความซึ่งเขาฟ้องไว้ยังมีได้แก่กันนั้น อย่าให้รับเอาหนังสือฟ้องไว้พิจารณา ถ้าถวายฎีกาไซ้ให้สับสามเสียงแล้วให้คืนใบฎีกาแลตัวให้แก่นาย ถ้าร้องฟ้องกรมใด ๆ ให้เอาว่าลูกขุนณะสถานหลวง ให้ปรับใหม่เอาตัวเป็นโทษตามพระอาัยการ

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๓+๓ คำจุลศักราช ๑๐๗๑ ปีฉลูเอกศก

19

๑๘ อนึ่งหลวงราชินิกุลรับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่ง
ว่า ละครการผู้ไ้ว่าเนอความทั้งปวงนั้น ให้เกาะโจทจำเลย
ให้เร่งว่าเนอความนั้นกว่าจะแล้ว

กฏให้ไว้ณวัน ๔ + ๑ คำจุลศักราช ๑๐๗๒ ปีชาตโทษศก
๓๕

20

๒๐ อนึ่งมีกฏให้ไว้ว่า บ่าวไพร่ในหมู่ยอมโจทตัวออก
ไปต่างหมู่ ครั้นเจ้าหมู่ผู้พิจารณาเกาะมาพิจารณา ย่อมไปฟ้อง
หากกล่าวโทษผู้พิจารณาแลเมื่อนายนั้น อย่าให้ละครการเรียก
ค่าฤทธาแก่ผู้ให้พิจารณาแลเจ้าหมู่

อนึ่งราชฎรร้องฟ้องหาความแก่กันด้วยเนอความสิ่งใด ๆ
แลตูกความเหนความข้างตัวนั้นพิรุท แลกลับทำฎีกาทูล
เกล้า ๆ ถวายกล่าวโทษหาอาชญาอุชรรละครการ ๕ ๖ ๗ ถ้า
โจทแพ้แก่ละครการแต่ข้อหนึ่งไซ้ เนอความชงหาอาชญา
อุชรร ๕ } ข้อแลเนอความเดิมนั้น ให้เอาเป็นแพ้ด้วยจงสัน
ถ้าเป็นเนอความหลวงให้ขับเขยรโจทผู้แพ้นจหนัก ให้รับ
ราชบาดเอาตัวเข้าคุก ถ้าเนอความราชฎรหาแก่กัน ให้ปรับ
ไหมเอาตามบันดาศักติตามพระอาัยการให้ไว้ขุนผู้ชนะ ถ้า
ละครการแพ้แก่อุชรร ถ้าเป็นเนอความหลวงให้ขับเขยรโดย
ตัวเอาตัวเป็นโทษ ถ้าเนอความราชฎรหาแก่กันให้ปรับไหม
ตามบันดาศักติ แล้วให้ไว้ขุนผู้ชนะ แลคู่เบ็กันนั้นให้ส่งไปแก่

กระลาการอื่นให้พิจารณา ถ้าหากันติดพันพระราชทรัพย์เป็น
 หลวง ให้คัดเนื้อความกราบทูลพระกรุณา
 อนึ่งถ้าราษฎรฟ้องร้องหาความแก่กันด้วยเนื้อความสิ่ง
 ใด^(๑) ใดๆ กระลาการยังไปได้ตามต่อกัน ฝ่ายข้างจำเลย
 ไปฟ้องร้องเหนือฟ้องโจทก์ อย่าให้กระลาการเอาเนื้อความใน
 ฟ้องจำเลยตามโจทก์กลับเป็นจำเลย แต่ให้กระลาการเอาเรื่อง
 เนื้อความโจทก์ก่อนนั้นแต่งวางไป ให้ปรับจำเลยซึ่งยัง
 มิได้แก่ฟ้องก่อนกลับมาฟ้องเมื่อภายหลังเหนือฟ้องนั้น ถ้า
 ปรับมาเป็นประการใด ให้กระลาการทำตามกฎ

กฎ^(๒)ให้ไว้ณวัน ๔ + ๘ ศาลยุติการช ๑๐๗๓ ปีเถาะตรีศก

21

๒๑ อนึ่งมีกฎให้ไว้ว่า ด้วยไขผู้ถือตราไปเอาค่าความ
 ณะหัวเมืองเตาแขวงจังหวัดนั้น ให้เอาค่าเชิงเดีร^(๑) ถ้าไปถึง
 เมืองอินเมืองพรหมเมืองสิงฆเมืองนนเมืองทนมเมืองนครไชศรี
 เมืองนครนายกเมืองสุพรรณเมืองประจิม ให้เอาค่าเชิงเดีร^(๒)
 ถ้าไปถึงเมืองไชนาตเมืองสรรค^(๓)เมืองเพชบุรีเมืองฉะเชิงเทรา
 ให้เอาค่าเชิงเดีร^(๒) ถ้าไปถึงนครสวรรค์เมืองนครราชสีมา
 เมืองพิศิตรเมืองกุยเมืองปรานเมืองจันทบูรเมืองกาญบุรี
 เมืองศรีสวัสดิ ให้เอาค่าเชิงเดีร^(๒) ถ้าไปเมืองพิศณุโลก

(๑) ต้นฉบับ : สิ่งใด ก็ตาม ก

(๒) ในต้นฉบับ คำว่า กฎ ไม่เขียนซ้ำ ใช้เครื่องหมายขมกแทน

(๓) ก : สรร

เมืองกำแพงเพชร เมืองพิษณุโลก เมืองสงคโลก เมืองตนา เมืองนคร
เมืองพัทลุง ให้เอาค่าเชิงเตีร ๓ ค่าเบยเลียง ๗ แลกรั้น
กรมการส่งจำเลยให้แกผู้ถือตรา ถ้าความรับสั่งให้ผู้ถือตรา
เอาค่าลดจำแต่ ๒ ถ้าฟ้องโรงสำนให้ผู้ถือตราเอาค่าลด
จำแต่ ๒ อย่าให้เรียกเอาค่าเหลือนอกกว่านั้น

กฏให้ไว้ณวัน ๑๓ ค่าจุลศักราช ๑๐๗๕ บมะเสงเบญศก

22

๒๒ อนึ่งออกหลวงมหามนตรีรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ
สั่งว่า ผู้ใดจะร้องฟ้องด้วยแเอความสิ่งใด ๆ ให้ร้องฟ้องแก่
มุนนายอนาพญาบาลตามกระทรวงก่อน ถ้ามุนนายอนา
พญาบาลมิรับทูลฯ จึงให้ฟ้องแก่ลูกขุนณศาลา ถ้าลูกขุน
ณศาลามิรับ จึงให้ทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อม (๑) ถวาย
รับสั่งให้ไว้ณวัน ๗ ค่าจุลศักราช ๑๐๗๖ บมะเมย
น้อศก

23

๒๓ อนึ่งพระณหัวเจ้าท่านโกษาธิบดีรับพระราชโองการ
ใส่เกล้าฯ สั่งว่า ถ้าราษฎรหมู่ใดกรมใด ๆ ร้องฟ้อง
ศุขทุกขสิ่งใด ๆ ให้ขุนโรงขุนสำนทั้งปวงพิจารณาดูในหนังสือ
ฟ้องนั้นให้หมั่นคง ถ้าเห็นในหนังสือฟ้องนั้นผูกพันเอาความ
มิจริงมากกล่าวโทษเขา แลมิได้เป็นกระทรวงของตัวได้ว่า

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน กระหม่อม

อย่าให้รับพิจารณา ถ้าเป็นกระทรวงของตัวจึงให้รับเอา
พิจารณา ถ้าเห็นแก่ค่าฤทธารับเอาเนอความซึ่งมิได้เป็น
กระทรวงของตัวมาพิจารณา จะเอาเป็นโทษตามพระอาการ
รับสั่งให้ไว้ณวัน ๑ + ๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๗๖ ปีมะเมีย้นอศก

24

๒๔ อนึ่งออกยาสรรมารับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่ง
ว่า ให้ขุนโรงขุนสานทั้งปวงตามความ ให้ตามเป็นสองสถาน
อย่าให้ตามเป็นสี่สถาน เนอความจะขี้ดยาวไป ให้ตาม
เหมือนชาววังตำรวจี่ใน

รับสั่งให้ไว้^(๑) ณวัน ๒ + ๘ ค่ำจุลศักราช ๑๐๘๐ ป้อจ
สำเรจรัชศก

25

๒๕ อนึ่งมกฏให้ไว้แก่กระลาการทั้งปวง แลในกฏนั้น
เรื่องราวสำเนาฎต้องด้วยกฏ ซึ่งหาอาชญาอุทธกระลาการเก่า
ใหม่ั้นแล้ว แต่ออกเนอความข้อนั้นว่า ถ้าลุคความตติใจทำ
ฎกาทุลเกล้าทุลกระหม่อม^(๒) ถวายเกล้าวโทษกระลาการ แล
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เอากระลาการเก่า
มาพิจารณา ถ้าแลกระลาการเป็นขุนโรงขุนสานก็ให้คัดเอา

(๑) ต้นฉบับ : ไร่

(๒) ทั้งสองฉบับเขียน กระหม่อม

สำนวนเก่าสั่งให้เจ้ากรมปลัดกรมกราบทูลพระกรุณาให้แจ้ง
ก่อน ถ้ากระลาการเก่าเป็นเจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่น
ผู้มันตาศักดิ์ข้าทูลอองทูลพระบาท ก็ให้เอาสำนวนเก่า
กราบทูลพระกรุณาให้แจ้ง ถ้าทรงพระกรุณาให้กระลาการ
ใหม่เอากระลาการเก่ามาพิจารณา จึงให้ทำตามรับสั่ง

กฏให้ไว้ณวัน ๗+๘ ถ้าจุลศักราช ๑๐๘๒ ปีชวดโทศก

26

๒๖ อนึ่งมีกฏให้ไว้ว่า ถ้ามีหนังสือตราเจ้าพญาจักร์

พญามหาเสนาพญาธรรมพญาพลเทพพญาพระคลังพญา
ยมราชไปถึงผู้รักษาเมืองผู้รับ^(๑) กรมการเมืองใด ๆ ตามข้อ
ความ ถ้ามีสารตราให้มาแก่กรมการ แลผู้ถือตรากับกรมการ
ผู้รับตราอย่าคิดอ่านเป็นใจด้วยกันฉลายท้องตรา แลช้อคน
เรือนเงินก็มี ถ้าแลจะมีตรากรมใด ๆ จะไปถึงกรมการด้วย
ให้ส่งคน แลช้อของมรดกเรียกเงินเป็นหลวงก็ได้ ให้มีตราแจ้ง
ตราลับ ๆ นั้นให้ตราประจำช้อคนเรือนเงินแล้วให้ใส่กลักมี
สายเชือกพอกครั้ง^(๒) ติดโอบรอบกลักมีตราประจำครั้ง แล
ให้ผู้รับตราเอาตราลับตราแจ้งทานกันดู ถ้าช้อคนเรือนเงิน
ต้องกันจึงให้ทำตาม ถ้ามีต้องกันก็ให้บอกหนังสือส่งตัว
ผู้ถือตราเข้ามายังลูกขุนณศาลา

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน รัง

(๒) ต้นฉบับ : ครั่ง

อนึ่งถ้าฟ้องหาแก้กันเป็นพวก ๑๐ } คนขึ้นไป ให้ส่งแต่
 ๒ }
 ๓ } คนมาแก้ต่างกันตามกฏ
 ๔ }
 กฏ^(๑)ให้ไว้ณวัน ๓+๑๐ คำจุลศักราช ๑๐๘๕ ปีชลาจัตวาศก

27

๒๓๓ อนึ่งพระราชสงครามรับพระราชโองการไล่เกล้า ฯ
 ส่งว่า ถ้าผู้ร้องฟ้องให้ทราบทุก ๆ ทำฎีกาถวายด้วยเนื้อ
 ความประการใด ๆ ถ้ารับสั่งให้กระทำการกรมใด ๆ ให้
 พิจารณาแล ให้พินิจกำกับกันนั้นให้แต่งเสมียนมาลอกเอาสำ
 นวนรโงทจำเลยมาไว้เป็นคู่มือฉบับหนึ่ง
 รับสั่งให้ไว้ณวัน ๖+๓ คำจุลศักราช ๑๐๘๘ ปีมะเมีย
 อัฐศก

28

๒๓๔ อนึ่งมกฏให้ไว้ว่า มีผู้ร้องฟ้องในกรมใด ๆ แลให้
 เจ้ากรมปลัดกรมส่งฟ้องไปโรงงาน ผู้ใดว่าความให้พิจารณา
 ตามกระทรวง อย่าให้เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่น
 เอาความว่าเป็นความหน้าโรง
 กฏให้ไว้ณวัน ๓+๕ คำจุลศักราช ๑๐๘๘ ปีมะแมนพศก

29

๒๓๕ อนึ่งมกฏให้ไว้ว่า ถ้าผู้ใดให้เรียกลูกนี้ แลหา
 ว่าได้สำนกรมทันมรดกมากที่สุด ว่าลูกนุกนของตนก็ดี ให้ไว้

(๑) ในต้นฉบับ คำว่า กฏ ไม่เขียนซ้ำ ให้เครื่องหมายขมกแทน

ทำเนแต่ ๑๐ ปีลงมา ให้สมัักนัการพิจารณาบัคัับันชา
ให้เขาจงเป็นธรรม ถ้าพ้นกว่า ๑๐ ปี อย่าให้พิจารณาเลย
ถ้าลูกนั้นไปอยู่บ้านอื่นเมืองไกล เจ้าสินได้บอกไว้แก่สมััก
นัการแห่งสภาจำเมืองให้กฎหมายไว้ แลลูกนั้นก็กลับมาเล่าให้
แม่นัน ๑๐ ปีคดี ให้รับเอาไว้พิจารณาตามรูปความนั้น
กฏให้ไว้วัน ๕+๗ คำจุลศักราช ๑๐๘๘ ปมะแมนพศก

30

๓๐ อนึ่งหลวงวิสุตโยทามาตรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ
สั่งว่า ถ้าแลจะมีตราพระราชสีห์ตราพระคชสีห์ตรากรมทำไป
ถึงหัวเมืองด้วยกิจราชการสิ่งใดๆ ถ้าข้าหลวงขุนหมื่นมหาด
เลขาหรือรับสั่งตามกิจราชการสิ่งใดนั้น อย่าให้เอาขอผู้รับสั่ง
ใส่ในท้องตรา ให้วางทรงพระกรุณาฯ แล้วให้จดหมายเอา
ขอผู้รับสั่งไว้แก่นายเวณ แลเจ้าตราให้หมื่นคงแล้วจึงให้ตราไป
รับสั่งให้ไว้วัน ๓+๑๐ คำจุลศักราช ๑๐๘๘ ปมะแมน
พศก

31

๓๑ อนึ่งมีกฏให้ไว้แก่กระตการผู้ใดพิจารณาเนื้อความ
ถ้าแลราษฎรมัดหาความแก่กัน ให้ผู้คุมเกาะโจทจำเลย
ไว้อย่าให้ขาด ถ้าแลเนื้อความเพชทุลแลผู้ชนะให้เอาคน
จำนำไว้ต่างตัว แลผู้แพ้ให้เกาะตัวไว้กว่าจะได้พิไนย อนึ่ง
คนกลางนั้นให้เอาไว้กลางกระตการ ถ้าแลเนื้อความสำเร็จ
แล้วพิภากษาคกลงข้างผู้ใด จึงให้ส่งให้แก่ผู้นั้น

กฏให้ไว้ณวัน ๔+๗ คำจุลศักราช ๑๐๕๕ ปีนลูเบญศก

32

๓๒ อนึ่งมกฏให้ไว้ว่า เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุน
หมั้นจะไปแห่งใดๆ ก็ดี ให้มีสัตโตนคนไขรูเห็นไปมาด้วย
ถ้าแลเมื่อกั้ทุระศุขทุกขไขเจ็บทำบุญฟังธรรม มิได้เป็นญาติ
พี่น้องกันอย่าให้ไปมาหาสู่กัน ขนเหล็กเข้าเรือนตักจนท
สังัดทั้งปวงนั้น ถ้าสัตโตนคนไขรูเห็น ให้เอามาว่าแก่มหาด
ไทยกระลาโหมณศาลาลูกขุน จึงคุมตัวสัตโตนผู้นั้น ถ้า
แลมิฟัง ไปมาหากันให้ผิดด้วยพระราชกำหนดฎกฏหมาย จะ
เอาตัวเป็นโทษ แลสัตโตนคนไขรูเห็นแล้ว มิเอามาว่า
กล่าวจะเอาเป็นโทษด้วย

กฏให้ไว้ณวัน ๕+๗ คำจุลศักราช ๑๐๕๕ ปีนลูเบญศก

33

๓๓ อนึ่งมกฏให้ไว้แก่ผู้พิจารณาเนอความผู้ร้าย ถ้า
โจรลักข่างมาโคกระบอทรัพย์สงของ ถ้าลักทหนึ่งให้ศักรูป
อันลักไว้นอกจ้งให้ปรับไหม ถ้าลักสองที่ให้ศักรอกัดด้วย
ลวดหนึ่ง ๒๕ ที่แล้วให้ปรับไหม ถ้าลักสามที่ให้ศักรหน้าไว้
เอาขนขาหย่างประจารไว้สามวัน ให้ศัด้วยลวดหนึ่ง ๓๐ ที่
ส่งลงหย่างข้าง ถ้าลักสี่ที่ให้ศัคนวม่อขวานัวเท่าขวาเสียจน
สิ้นนัว แล้วให้ศักรหน้าให้รูวาลักสี่ที่แล้วปล่อยเสีย ถ้าลัก

ห้าที่ให้ตัดนิ้วมือเสียทั้งสองข้าง อย่าให้กุมสาตราวุธได้ ถ้า
จะปล่อยศกไซ้ให้ไถ่โทษตามบทพระอาชญา

กฏให้ไว้ณวัน ๓+๘ กั จุลศักราช ๑๐๕๘ บั มะโรงอัถศก
๒

34

๓๔ หนึ่งออกพญามหาเสนารับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ
สั่งว่า จะไปด้วยกิจราชการสิ่งใด ๆ ก็ดี นายทำมรงแลห่ม
พนักงานทั้งปวงนั้น ให้มีตราของนายดีครั้งติดไม้ว่า เตีรเป็น
สำคัญ ถ้าหาตราของนายมิได้ ให้ถือไม้พลึงเตีร

หนึ่งถึงวัน ๓๕ } คำ อย่าให้ตักเบตทอดแหตักลอบตัก
ตุ้มตักถันในกรุงเทพฯ นอกกรุงเทพฯ ถ้าผู้ใดมิได้ทำตาม
รับสั่ง นครบาลจับได้ ให้ใหม่ปรับเอาเงินขอพนเผาอดเผา
ปูนทำกำแพงรอบกรุง ถ้าอนาถาหาเงินจะเสียมิได้ ให้เอา
ตัวมาทำกำแพงกว่าจะแล้ว

อนึ่งถ้าผู้ไปกระเวนจับได้ผู้ลวงร้านลวงเรือนลวงเพิง
พิจารณาเป็นสัจ ให้ปรับใหม่เป็นพนขอพนเผาอด ถ้า
หาเงินจะเสียมิได้ ให้ส่งตัวไปเป็นหัวสิบข้าง

รับสั่งให้ไว้ณวัน ๗+๗ กั จุลศักราช ๑๑๐๑ ปั มะแม
๓๓

เอกศก

35

ด้วยพญากระลาโหม ผู้ว่าราชการนทิมหาศไทย รับ
พระราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่งว่า เงินหลวงติดค้างอยู่แก่ขุน

หม่นนายอาทอนแลผู้ทำภาษี แลผู้ใด ๆ บันดาเงินหลวง
 ติดค้างนั้น ครั้นยากจนตายไปก็ดี ผู้พิจารณาเร่งเงินหลวง
 นั้น ให้เกะญาติพี่น้องมาปรับใหม่ด้วยตามพระอาการ ให้
 ช่วยใช้เงินหลวงตามกฏ แลพิจารณาเรียกเอาค่าเชิงประกัน

พิภพษา }
 ค่า ปรับ } แก่ผู้มชอนอกเงินหลวงนั้นด้วยอีก แลผู้มชอ
 ผู้คนตา }

ต้องเสียเงินปรับใหม่ใช้แทนญาติพี่น้องเป็นหลวงตามส่วนญาติ
 สนิทแลहांนั้น แลมาต้องเสียเงินค่าเชิงประกันค่าพิภพษา
 ค่าปรับค่าผิดเผา ค่าฤทษากระลาการช้ออีกเล่านี้มีชอบ

แต่สืบไปเมื่อนั้น ผู้จะเป็นกระลาการบันดาอันได้
 พิจารณาเงินหลวงติดค้าง จเอาเครือญาติกามาปรับใหม่ให้
 ช่วยใช้แทนเงินหลวงนั้น ถ้าใดตัวผู้มชอเครือญาติกามา
 ให้การตามสัจตามจริง กระลาการหาได้ต้องพิจารณาสืบสาว

ถึงพญาณเป็นความมิคู้ไม่ ห้ามอย่าให้เรียกเอาค่า }
 พิภพษา }
 ปรับผิดเผา }

แก่ญาติพี่น้องผู้ต้องใช้เงินหลวงแทนนั้นขาดทีเดียว แลให้
 เรียกเอาแต่ค่าเผาต้องเสียค่าถ่าน ครั้นเงินด้อยอยู่ผู้เผาฯ
 หรุดไปแลผู้เผาต้องใช้ ครั้นจะมีเผาเงินจะส่งเข้าพระคลังนั้น

เกลือกจะเป็นเงิน }
 หุ้มรวง }
 เกลือบ }

เงินซึ่งจะเป็นเงินหลวงจะมีบริสุต
 ด้วย เพราะเหตุฉนั้นจึงให้เผาเรียกเอาค่าเผาเงินตามทำเนียม
 แลให้ผู้พิจารณาเงินหลวงทั้งปวงทำตามรับสั่งนี้ ถ้าแลมี

ผู้มาร้องฟ้องประการใดพิจารณาเป็นสัจ จะเอาผู้กระทำผิดเป็นโทษตามโทษานุโทษ แลให้นายเวนมหาดไทยกระลาโหมหมายบอกข้าทูลออกทูลพระบาทจงทั่วตามมีรับสั่ง

รับสั่ง^(๑)ให้ไว้ณวัน ๕ + ๓๐ คำจุลศักราช ๑๑๑๐ ปีมะโรง
สำคัญศก

36

๓๕ อนึ่งหลวงอินทมนตร์รับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ
สั่งว่า ถ้าผู้ซื้อร้องฟ้องวิวาทชิงหมักัน แลกระลาการโรง
สานกรมใด ๆ พิจารณา แลลูกขุนณศาลาลูกขุนณสวนหลวง
จะพิพากษา อย่าให้เรียกเอาค่าฤชาการระลาการแก่ผู้ซื้อ
แต่สิ่งหนึ่งสิ่งใดได้รับสั่ง

รับสั่ง^(๑)ให้ไว้ณวัน ๓ + ๑ คำจุลศักราช ๑๑๑๖ ปจอฉศก

37

๓๖ อนึ่งกฎให้ไว้แก่ผู้พิจารณาผู้ร้ายว่า ถ้าลักพระ
ปล้นสดมภ์ข้างมาเป็นสัจ ให้จำ ๕ ประการไว้ในคุกให้
ขานยาม ถ้าโจรซัดเพื่อนแลโจรสดมภ์ยังมีรับ แลลัก
เรือโคกระบอให้จำแต่ข้อคาตรวนไว้หน้าคุก ถ้าโจรซัดหมาย
โดนดไปมิได้ตัว ได้แต่สมุบาญชียนายหมวดนายเลว ด้ด
ส่งตัวยังมีได้ส่ง ให้ประกันไว้ณทัณฑ์มาระง

(๑) ในต้นฉบับ คำว่า รับสั่ง ไม่เขียนซ้ำ ใช้เครื่องหมายชกแทน

อนึ่งผู้ร้องฟ้องว่า โจรปล้นสดมเป็นสาเหตุมีคำพิรุธ ให้
จำตัวไว้หน้าคุก

กฏให้ไว้ณวัน ๗+๑ คำจุติศักราช^(๑) ๑๑๑๘๑๗ชวตอรรถศก

จำนำกหอสมุด

(๑) ต้นฉบับ : ศักราช

นรกเสีย แต่ทรัพย์สินของนอกจากผู้ตายเจตนาอุทธรณ์ไว้
จึงให้ไปศึกษาแบ่งปันตามพระราชกำหนดกฎหมายหย่างทำเนียม
สืบไป

๒

๒ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๔๕ ศกนิกสัตวศัสสังวัจนระ
พัทพทมาศ ศุภบักขณะมีดิติยงภูมวาระ พระบาทสมเด็จพระ
บรมนารถบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้^(๑)ทรงทศพิชราช
ธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จสถิตสถาปนการบำเพญวรพุทธ
ศาสนาพระสาริกธาตุพระอุโบสถพระแก้วมรกต

พระเกษมราชสุภาวดีศรีมนธาคุณราชกราบบังคมทูลพระ
กรรุธา ด้วยพญานนทบุรีศรีมหาสมุทรกรมการบอกส่งระวาง
นายเทศบาลัดเวรมหาดเล็กฟ้องว่า ไปราชการชนอิตถกรุงเก่า
อยู่ภายหลังนายเกิดทำซู้ด้วยนิมกรรยานายเทศจะให้ใหม่นาย
เกิดขายซู้ พบพระราชกฤษฎีกาบทหนึ่งว่า พัวไปราชการ
ต่างเมืองเมี่ยมซู้ให้ใหม่ทิวคน บทหนึ่งว่า พัวไปค้าเมือง
เดียวกันบหนึ่งมีมาขาดจากพัวเมี่ยมกัน เมืองใดเป็นเมืองเดียว
เมืองใดเป็นต่างเมือง ในบทพระไอยะการมิได้มี ข้าพเจ้ามีรู
ที่จะปรับ จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุระสิ่งหนาท
ดำหรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

บทพระไอยะการคำบุราณท่านว่าไว้สุกขุมคำภีรภาพ ยาก

(๑) ในฉบับทั้งสอง คำว่า ผู้ ตกไป

ที่ทุกคนจะรู้
 ฝั้วไปราชการขนอิดคนกรุงเก่าทางเพียงนี้
 เมียมชูสี่ชายอน
 สูเจ้าจะว่าต่างเมืองใหม่ทวักุนได้แล
 หฤฯ กำหนดคณนเทียรบาล
 กระษัตร์แต่ปางก่อนให้
 อนุญาตราชวงษเป็นพญามหานคร
 ครอบครองเป็น

เจ้าของ	เมืองพิษณุโลก	เมืองสัจจมาโลย	} ๑๖ เมืองนี้
	เมืองกำแพงเพชร	เมืองตาก	
	เมืองนครราชสีมา	เมืองพิไชย	
	เมืองเพนบุร	เมืองทกวี่	
	เมืองตกวี่	เมืองพัทลุง	
	เมืองสงขลา	เมืองถลาง	
	เมืองจันทบูร	เมืองนครศรีธรรมราช	
	เมืองตนาวศรี	เมืองหวาย	

ได้ชื่อว่าต่างเมือง
 ถ้าฝั้วไปราชการ ๑๖ เมืองนี้
 อยู่ภาย
 หลังเมียมชูสี่ชายอนไซ
 ให้ใหม่ทวักุนต้องตามบทพระ
 โยยการ แลเมืองนอกกว่า ๑๖ เมืองนี้ต้องบทเป็นเมืองเดียว
 กัน ถ้าฝั้วไปราชการเมืองเดียวกัน
 อยู่ภายหลังมีชายมา
 ทำชู้ด้วยเมียมจะใหม่ทวักุนนั้นมิได้
 จึงทรงพระกรุณา
 ปฤกษาด้วย

ลูกขุนคณะศาล

- เจ้าพญารัตนพิพิท ผู้ว่า } พญาพลเทพ
- ราชการที่สมุหเทศ } เจ้าพญาเพชรไชย
- เจ้าพญามหาเสนา } พญาศรีธรรมาธิราช
- พญาอมราช } พญาพระคลัง
- พญาธรรม } พญาธรรมไตรโลก
- พญาสุธรรมมนตรี } พญาสุระเสนา
- พญาพิพิธโยธา } พญาราชนิกร
- พญามหาอำมาตย์

๑๔

๒๑คน

ลูกขุนศาลหลวง

- พระมหาราชครูมหิศร
- พระครูพิเชต
- พระครูพิราม
- พระเทพราชธาดา
- หลวงอภัย
- หลวงธรรมศาสตร์
- หลวงญาณปกาย

๗

กับข้าทูลออง ๆ บันดาเผ่าอยู่นั้น เหนพร้อมกันดูจหนึ่งทรง
 พระพิภากษา ให้ตราเป็นพระราชบัญญัติไว้ ไซ้ประกอบบท
 พระไอยการแห่งโบราณราชกระษัตริย์บัญญัติสืบมานั้นเกิด

3

๓ สุภัมศัตตักกราช ๑๑๔๘ ศกนิกตัตวอษะสังวัจณะระ
 อาสุขมาเส กาลบักเขตต์ศมีตติยั้งโสระวาระบริเนทกาลกำ
 หนด สมเดจบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
 ทศพิชราชธรรมอนันตสัมภาราติเรกอนเนกคุณสุนทรภาพ ทรง
 พระมหากรรุณาแก่สมณพราหมณา มาตยาพิมุขมนตรีแลราชฉูร

ทั้งปวง เสด็จออกณพระที่นั่งสวรรค์มังคลามหาดุสิตปราสาท
โดยบุรพาพิมุข พร้อมด้วยมุขมาตยาเสวกการาฆมนตรีกระวี
ชาติราชปโรหิตาโหรราราชครูเฝ้าพระบาทบงกษมาศ จึงมี
พระราชโองการมา ณพระบันทูลสุระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า
เหนือกระหม่อมสั่งว่า

บทพระไอยการแต่ก่อนว่า โจรผู้ร้ายแทงฟันฆ่าเจ้า
เรือน } ตายพิจารณาเป็นสังข์ส่งตัวโจรไปให้เจ้าภาพ เจ้าภาพ
บ้าน }
ปล่อยเสีย }
เอาเงิน } บ้างตามใจเจ้าภาพไม่ชอบ } ให้ตั้ง
ให้มัด } ส่งให้ } พระมหาราชครู }
ให้หนี } ผู้ปรับ } ให้ตั้ง

กฏยกบทพระไอยการแก่นั้นเสีย แต่สืบไปถ้าเกิดวิวาท
ชกตีฟันแทงกัน ผู้ร้ายทำประการใดๆ ถึงตาย พิจารณาเป็น
สังข์ให้เอาโทษตายตกไปตามกัน

4

๔ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๔๘ ศกนักสัตว์อัยะสังวัจณะระ
มิคะสิระมาสะ ศุภกะบักษยทัศมีดิติยังคุรวาระบริเวทกาล
กำหนด สมเด็จพระนารายณ์บรม^(๑)ปิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้
ทรงพระมหากรุณาคุณแก่ราชบรรพสัตว์ทั้งปวง เสด็จออก
ณพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยหมุ่
มุข^(๒)มาตยาโหรราราชมนตรีกระวีชาติราชครูปโรหิตาจารย์เฝ้า

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า บรม ตกไป เพิ่มเติม ก
(๒) ต้นฉบับ : หมุ่มุ่ฯ แก้ตาม ก

เบื้องบาทงกษมาศ จึงมีพระราชโองการมาณพระบันฑูล
 สุระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า
 เต็นสืบไปเบื้องหน้า ถ้ามีการสงครามจะยกทัพไปปราบ
 บ้างจามิตรข้าศึก บันดาถ้อยความโรงสานทั้งปวงได้พิจารณา
 นั้น ในหังดไว้ก่อนกว่าทัพจะกลับมาถึง จึงให้พิจารณาตาม
 หย่างทำเนียบสืบไป

อ

๕ ศกมัสักตักกราช ๑๑๕๐ ศกนิกัสัตวมกะฎะสังวัจนะระ
 เชษฐมาศะ ศกกะบักขยบันณะสดีตติยังพุทธวาระบริเนทกาล
 กำหนด สมเด็จบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้
 ทรงทศพิชราชธรรมธรรมาหาอุปถัมภ์พระพุทธานุศาสน์ เสด็จ
 ออกณพระที่นั่งสวรรค์มิ่งคลาศดุสิตมหาปราสาทโดยยอตราพิมุข
 พร้อมด้วยอัครมหาเสนามาตยาพิมุขมนตรีกระทรวงชาติราชปโรหิ
 ตาโหราจารย์ทั้งปวงเฝ้าพระบาทงกษมาศ

พระมหाराชครุกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ทุกวันนราษ
 ฎรทั้งปวงเป็นความกันชุกชุมขึ้น จะขอพระราชทานพระ ^{เดช} _{คุณ}
 ปกเกล้า ๆ จะให้ประทับเป็นความ ^{เต็ม} _{แถม} } เสียก่อน ถ้ามีตกลง
 กันจึงปลุกษาให้ประทับ ให้เจ้ากระทรวงพิจารณาเอา ^{สิ้นใหม่} _{พิโนช} }
 จึงมีพระราชโองการมาณพระบันฑูลสุระสิงหนาทดำหรัสเหนือ
 เกล้า ๆ สั่งว่า เป็นหย่างทำเนียบบูรณมัยอยู่ณนี้ ให้ทำตาม
 พระมหाराชครุกราบทูลพระ^(๑)กรุณาเถิด

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า พระ ตกไป เพิ่มตาม ก

6

๖ ศุภมส์ตศักราช ๑๑๕๐ ศกนักรัตวมักจะภูงสังวัจ
 ณะระอาสำณะหะมาสะ ศุภกบักษยทศัมดีดถยงจันทวาระ
 บริเนทกาลกำหนด สมเดจ้บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธิเจ้า
 อยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรรมนามหาอชิวาษขันตีแก่ราชบรรพ
 สัตวทั้งปวง เสดจ้ออกณพระธนังมหาทักษัณณาพานาทีภีรัตน
 มหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยมขมาตยาเสวกาษาติราช
 กะวิมนตรราชปโรหิตาโหราจารย์เฝ้าเมืองบาทบงกษมาศ

พระครูพริามกราบบังคมทูลพระกรรณาว่า นายสตา ^{อ้อย} }
 ทาษภรรยาพระเสนาณนไปทำชู้ แล้วส่ง ^{อ้อย} } ให้นายขุนทองฯ
 ทำชู้ด้วย ^{อ้อย} } แล้วส่ง ^{อ้อย} } ให้นายดวง ๆ ภาไปณบ้าน
 อำภา นายดวงทำชู้ด้วย ^{อ้อย} นายดวงส่ง ^{อ้อย} ให้นาย
 สมบุญฯ ทำชู้ด้วย ^{อ้อย} เฝ้า ^{อ้อย} ไปฝากไว้แก่อำแดงเหมบ้าน
 บาง^(๑)ปลาสร้อย นายทองอยู่ทำชู้ด้วย ^{อ้อย} นายทองอยู่บ้วย
 ตาย ข้อความประการนี้ข้าพระพุทธเจ้าคณบทพระไอยการหา
 พบไม่ ที่จะปรับใหม่ได้ไม่ได้ จนด้วยเกล้าฯ ขอพระราชทาน
 พระ ^{เดช} } ปกเกล้าฯ จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุระ
 สิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ข้อความชายทำชู้ด้วยภรรยาท่านต่อกันถึงห้าต่อ โทษ

(๑) ต้นฉบับ : บัง แก่ตาม ก

หนักเกินกฎหมายหมายบริเวณแผ่นดิน อย่าให้ปรับเอา ^{สิ้นใหม่} _{พินัย} } เลย

ให้กรมพระนครบาลเขียนใ้อ ^{สด} _{ขุนทอง} } ชายชู้คละ ๒๐๐ ที่ ให้ _{ดั่ง} _{สมบุญ}

เขียนเป็น ๓ ครั้ง จังครบ ๒๐๐ ที่ แล้ว ^{สด} _{ขุนทอง} } เชื่อม _{ดั่ง} _{สมบุญ} ให้จำใ้อ

หัวตะปู้ส่งไว้ณคุก และตัว ^{อคง} _{ออยู่} } หญิงร้ายนั้นให้ทวนโดย

สกันมิสกัน แล้วให้ส่งตัว ^{อคง} _{ออยู่} } ให้พระเสนาณ

๗

๗ ศุภมัสตศักราช ๑๕๕๑ ศกนักสัตว์กุกุฎะสังวัจ
ณะระสาวะนะมาเส กาลบักเขตติยะมีติดถี่ยังอาทิตยวาระบริ
เนทกาลกำหนด สมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธ
เจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระราชศรัทธาสาสนูปถัมภ์พระพุทธรักษา
เสด็จออกณพระที่นั่ง ^(๒) สวัสดิ์มังคลาดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วย
ด้วยสมเด็จพระราชโอรสาพระภาคีในยนาถ ราชมหาอำมาต
มนตรีกระทรวงวิชาตราขปะโรหิตาโหรราชครุ เฝ้าพระบาทมง
กษมาศ

พญาอสุระเสนาเอาคำดูขุนสานหลวงปลุกษาไทย

(๑) ก : แล

(๒) ต้นฉบับ : นัง แก้วตาม ก

นายเกิด } พุดจาภาอุมุภรรยาหมั้นรัักษบริบาล ไปขายแก่นาย
 อังแดง }
 แก่นจันเมืองสมุทรสงครามเป็นเงิน ๓๒๑ นายเกิดเป็นนายประ
 กัน เอาโทษทวนปรับใหม่กราบทูลพระกรุณา จึงมีพระราช
 โองการมาณพระบันฑิตสุระสังหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า
 ให้ใหม่แลทวนมิถึงโทษเบานัก ให้ปรับฤษาปรับใหม่ พระครุ
 พินามกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ลูกขุนทั้งปวงไม่เห็นตัว
 บทด้วยว่ามันมิได้ขายคน ๓ } แห่ง จะเอาพระราชกำหนดขาย
 คนปรับจะไม่ต้องขอความ จึงทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ๆ
 ว่า เป็นไรไม่แย้งกัน ให้ลูกขุนศาลาตัดสินให้ตามอย่างทำ
 เนียม ลูกขุนณะสานหลวงผิดอยู่ให้ยกโทษไว้ครั้งหนึ่ง
 แต่ต้นสืบไปเมื่อนำ ถ้าผู้ใดลักพาผู้คนลูกเมียเข้าไทย
 บ่าวไพร่ท่านไปขายก็ดี แลลักคนหลวงไปขายก็ดี มิได้ขาย
 ก็ดี จับได้พิจารณาเป็นสัจ ให้ปรับโทษตามพระราชกำหนด
 ขายคน ๓ } แห่ง ที่ขอให้มันไปเป็นหัวสืบข้างนั้น ให้มันไป
 นอนสบายหาญาไม่เอาเบานัก ให้ส่งมันไปเป็นตะพุ่นย่าข้างจะ
 ได้เขตขยาด ตั้งเอาโทษ } ให้อุ่นแพ่งทั้งเงิน
 ๑๐๔ } ๑๐๔ }

๘ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๕๒ ศกนัถสัตว์โสณะสังวัจณะระ
 มิคะศิระมาสะ ศุภบักษยบัณระสัติดิถียังภุมวาระบริเจทกาล
 กำหนด สมเด็จบรมนารถบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
 ทศพิชราชธรรมอนันตะมหากรรณาธิคุณ แก่สมณะพราหมณา

เสวกามาตยราชภูรทั้งปวง ให้ตั้งอยู่ในสุกขประโยชน์ข้าง
 ประจัน }
 อมาตต } เสด็จออกณพระที่นั่งสวัสดิมังกลาตุสิตมหาปราสาท
 พร้อมด้วยมุขมาตยามนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหรราชครู
 เฝ้าเบื้องพระบาทงกษมาศ

เจ้าพญามหาเสนากราบบังคมทูลพระกรุณาว่า พระศรี
 วิโรจนายตราให้กราบทูลพระกรุณาว่า ทุกวันนี้ก็เสกถั่ว
 เล่นชนไก่พนันเป็นอันมาก จึงมีพระราชโองการมาณพระบัน
 ทูลสุระสั่งหนาทดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า การเล่นชนไก่
 พนันเป็นการบาป แต่สืบไปเมื่อน้ำ อย่าให้ผู้ซ่งตั้งบ่อน
 ไก่แลคบกากันเล่นชนไก่พนันเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิ
 พังคบกากันตั้งบ่อนไก่แลลักเล่นชนไก่พนัน ก็ให้จับเอาตัว
 ผู้ซ่งเข้าไปยังศาลาตุกขุน เอากราบทูลพระกรุณาเอา
 ตัวเป็นโทษ

9

๕ ศุภมัสค์ศักราช ๑๑๕๔ ศกนักสัตวมุสิกะสังวัจณะระ
 อาสาณหะมาสะ กาลบีกษยจัตุละติดถียังโสระวาระบริเนท
 กาลกำหนด สมเด็จพระนารายณ์รมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงซึ่งพระอัสสนีนียาตะสะระณาคม อุดมด้วย^(๑)พระธรรม
 คุณอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งบุษบกมาลามหา
 จักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยมุขมาตยามนตรีกระวีชาติราช
 ปโรหิตาโหรราชครู เฝ้าพระบาทงกษมาศ มีพระราชโอง

(๑) ๓: ประด้าย

การมา ณพระบันฑิตสุระสิ่งหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า

ลูกขุนผู้ ^{พิพากษา} _{ปรับ} } ถัดคดี^(๑) ของราษฎรร้องติดใจประ

การใด ให้ผู้พิพากษาแลกระลาการตัดสินให้ตามกฎหมาย

ถ้าผู้คัดมีไต่ร้องติดใจในสามวัน พันสามวันแล้วมาร้อง

ทุกขราช ถวายฎีกากล่าวโทษผู้พิพากษากระลาการผู้ปรับ^(๒)

ประการใด จะเอาผู้ถวายฎีกาเป็นโทษจงหนัก

10

๑๐ ศุภมัศัตศักราช ๑๑๕๔ ศกนักษัตรวสุตีสงษ์วันจันทร

ดาวะณะมาศะ สุกบักษยปัญจะมัตติยงันทวาระบริเขต

กาลกำหนด สมเด็จพระนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว

ผู้ทรงพระเมตตาเป็นบุเรจาริกบุพภาคแก่ราชบรรพสัตว์ทั้งปวง

เสด็จออกณ พระที่นั่งสุวิษย์มงคลมหาดุสิตปราสาท พร้อม

ด้วยอัคมหาเสนามาตยาภยมนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหรา

จารย์เฝ้าพระบาทมงกษมาศ

พระมหाराชครูพระครูพิรามราชสุภาวดีตรีเวทจุฑามณี

ศรีบรมหงษ กราบบังคมทูลพระกรรณาว่า คดีราษฎรกล่าว

โทษกัน ปฤกษาขัดข้องสามฉบับ ขอพระ ^{เดช} _{คุณ} } ปกเกล้า ๆ คู่

หนึ่งพญาอภัยขรเพลิงพ้องว่า อีเขียวทำสารกรมท้นชายตัว

(๑) ต้นฉบับ: คดี แก่ตาม ก

(๒) ก : โทษ ^{ผู้พิพากษา} _{ตระลาการ} } ผู้ปรับ

$$\left. \begin{array}{l} \text{อู่ข้าว } \frac{๘}{๑} \\ \text{บุตรอู่ข้าว } \frac{๓๓}{๑๒} \end{array} \right\} \frac{๓๘}{๑} \text{ พญาอภัยธรเพลิงว่า ถ้าอู่ข้าวให้บุตรพญา}$$

อภัยธรเพลิงกินนม ถ้าบุตรใหญ่หย่านมแล้วไม่เอาเงิน $\frac{๘}{๑}$ ค่าตัวอู่ข้าวๆ ให้บุตรพญาอภัยธรเพลิงกินนมได้ ๒ ปีเศษ อู่ข้าวลักทอของคำพญาอภัยธรเพลิงๆ จำตรวนอู่ข้าวไว้ อู่ข้าวหักตรวนเอาอู่อยู่หนีไปเจดปีเศษ ได้ตัวอู่ข้าวๆ รับว่าค่าตัว

$$\left. \begin{array}{l} \text{อู่ข้าว } \frac{๗}{๑} \\ \text{อู่อยู่ } \frac{๔}{๑} \end{array} \right\} \frac{๓๓}{๑} \text{ อู่ข้าวให้บุตรพญาอภัยธรเพลิงกินนม}$$

ได้ ๓ ปีเศษ บุตรพญาอภัยธรเพลิงเอาไม่คว่างเอาบุตรอู่ข้าวๆ บอก พญาอภัยธรเพลิงโครธต่ออู่ข้าวสี่สะแตก จำตรวนอู่ข้าวไว้อู่ข้าวหนีไป ที่ข้อสัญญาว่าให้บุตรพญาอภัยธรเพลิงกินนมอู่ข้าวจนใหญ่หย่านมแล้วค่าตัวอู่ข้าวไม่เอา แต่อู่ข้าวให้กินนม ๓ ปีเศษ จะลดเงินค่าตัวประการใดไม่พบพระราชกฤษฎีกา จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ช่วยคนมาให้ลูกกินนม ปรารถนาจะให้กินจนใหญ่หย่านมจึงจะลดเงินค่าตัวให้ ถึงพญาอภัยธรเพลิงจะ $\left. \begin{array}{l} \text{ตี} \\ \text{ตี} \end{array} \right\}$ ชอบแต่จะอยู่เลี้ยงบุตรพญาอภัยธรเพลิงจนใหญ่หย่านม ก็จะได้หน้าว่าเปนแม่นมกุมาร ^(๑) อีก แล่อู่ข้าวให้กินนมแต่สามปีเศษแล้วหนีไม่เสีย ให้บุตรพญาอภัยธรเพลิงอดนมอยู่นั้น ให้เร่งเอาแต่เงินค่าตัวอู่ข้าวให้แก่พญาอภัยธรเพลิงให้ครบ

(๑) ก : กุมารนั้น

๑๑ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๕๔ ศกนิกส์ตวมุสีกะสังวัจนะระ
 สาวณะมาสะ กาลบักษยตะตยะมิดัดถึยังอาทิตยวาระบริเจท
 กาลกำหนด สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิชราช
 ธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งบุษบกมาลา
 มหาจักรพรรดิพิमान พร้อมด้วยอุภัยสมุหะอัคมหาเสนา
 ธิบดินทร์มุขมาตยากระวีชาติราชบัณฑิตยาโหราราชครูเฝ้า
 พระบาทยุคนวิมลมาศ

พระเกษมราชสุภาวดีกราบบังคมทูลพระกรุณา ด้วย
 ข้อความไต่บุญนาคผู้รายกับพวกมขอ ๑๓ คน ลักกระบอ
 ของสมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมพระราชวังหลัง ๒๐ ตัว นาย
 กันผู้เลี้ยง ๕ ตัวไป กรมพระนครบาลพิจารณาเป็นสัจ
 จะปรับไหมขัดข้องไม่พบบทพระไอยการโจรลักโคกระบอของ
 กรมพระราชวังหลังบรรสถานพิมุขฝ่ายหลังแลของสมเด็จพระ
 พระเจ้า ^{ลูก}หลาน } เชนั้น จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูล
 สุระสิงหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

แต่่นสืบไป ถ้าโจรลัก ^{โค}กระบอ } ของกรมพระราชวังบวร
 สถานพิมุขฝ่ายหลัง แลลัก ^{โค}กระบอ } ของสมเด็จพระเจ้า
^{ลูก}หลาน } เชน ออย่าให้ปรับไหมดูหนึ่งลัก ^{โค}กระบอ } ของราชฉฐรเลย
 ให้ลงโทษโดยอาชญาหลวง แลให้เร่งเอาทุนโคกระบอให้ครบ
 แล้วให้จำไว้ณะคุกกว่าจะตาย

๑๒ ศุภมัสตศักราช ๑๑๕๔ ศกนักรัตวุมุสิกะสังวัจณะระ
 อาสุฆมาสะ กาลบักษยเอการะ สัตติถียังสุกระวาระบริเนท
 กาลกำหนด สมเด็จพระมหารัชมงคลมุนีพระพุทฺธิเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงพระสุตจาธิธรรมอนันตเสถียรภาวติเรกอะเนกคุณ
 เสด็จออกณพระที่นั่งสวัสดิมังกลาตุสิตมหาปราสาท พร้อม
 ด้วยมุขมาตยาพินุมมนตรีกระทรวงราชชาติพฤตมาโหราจารย์เฝ้า
 พระบาททรงกษมาศ

พล ๑ พญาพระคลังเอาคำลูกขุนปลุกษาโทษ ไอ้จันทา }
คนมช่อ }

กราบบังคมทูลพระกรุณา จังมีพระราชโองการมาณพระ
 บันทูลสุระสิงหนาทดำรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า พิจารณา
 ได้ความว่า จันทาทำชู้ด้วยอี่เขาทาสภรรยาเงินลิบจี่ ภาภัน
 สำนักอาไศรยอยู่ณเรือนขุนวิสุท อำแดงไต้เป็นแม่ช้อ^(๑) จัน
 แห^(๒) เป็นผู้ส่งจันยงเป็นเจ้าของเรือให้เดิรสานไปนั้น ลูกขุน
 ปรับให้เขียนไปตะพุ่นตามกฏลักภาคณขายนั้นหนัก

แต่สืบไป ไอ้พวกลักภาลูกเมียข้าคนไพร่ฟ้าประชา
 ราษฎรไป พิจารณาเป็นสั่งว่ามันลักภาคณลูกเมียเขา มัน
 มิได้เอาไปช้อขายต่อผู้ใดไซ้ ให้ปรับใหม่เอาโทษตามพระ
 โอยการเดิม ถ้าลักภาคณลูกเมียเขาขายต่อไป ให้เขียนผู้

(๑) ต้นฉบับ : ช้อ แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ลินแห หรือ จินแห แก้วตาม ก

ลัทธิ } เอาโทษตามพระราชกำหนดขายคน ^๒ } แห่ง ส่งไป
 เปนใจ } เป็นตะพุ่นย่าข้าง ถ้าทำชู้กันด้วย ให้ใหม่อีกโสดหนึ่งโดย
 ลักษณะผิดเมียนั้น

13

๑๓ ศกมัตตศักราช ๑๑๕๔ ศกนิกัสตวมุสิกะสังวัจนะระ
 วิสาขะมาส กาลบุษยณะมีติดถึงอาทิตย์วาระบริเวท
 กาลกำหนด สมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่ง
 บุษบกมาลมหาดจักรพรรดิพิमान พร้อมด้วยอัครมหาเสนา
 เสวกามาตยราชมนตรีกระวีชาติราชปโรหิตาโหราจารย์ทั้งปวง
 เฝ้าพระบาททรงกษมาศ

พระครูพิรามราชสุภาวดีจุฬามณีศรีบรมหงษ กราบ
 บังคมทูลพระกรรณาว่า ขุนพิพัฒน์นาคอรพ็องว่า นายทอง
 ขายอ้อมเมียไว้แก่ขุนพิพัฒน์นาคอรแต่ต้นเป็นเงิน $\frac{๓๒}{๑}$ หนึ่งเสี้ยว

เงินสี่บน $\frac{๕}{๑}$ เบี้ย้วยการเงิน $\frac{๕}{๑}$ เปนเงิน $\frac{๖}{๑}$ อ้อมให้การ
 ว่านายทองขายอ้อมไว้แก่ขุนพิพัฒน์นาคอร ๆ ทำชู้ด้วยอ้อม ๆ ท้อง
 ลูกได้ $\frac{๕}{๑}$ เดือนแล้ว ขุนพิพัฒน์นาคอรยกอ้อมให้เปนเมียไ้หัก
 ผู้ทาส อ้อมไม่สมักหนีไปหานายทองผู้ด้ว ลูกขุนसानหลวง
 พวกหนึ่งปลุกษาว่า อ้อมรับว่าเป็นทาสให้เร่งเอาเงินตามรับ
 ที่ (๑) ข้อขุนพิพัฒน์นาคอรทำชู้กับอ้อมนั้นให้ร้องฟ้องตามกฏหมาย

(๑) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก

ถูกขุนสานหลวงพวกหนึ่งปลุกยั่วว่า ถ้าเป็นสัจว่าขุนพิพัฒนา
 กอทำชู้ด้วยอ้อมีเกิดบุตรต้องกฎหมายจะเอาค่าตัวมิได้ ข้อน
 ครั้งนี้ไม่พิจารณาเอาความจริงเห็นไม่เป็น ^{สัจ} _{ธรรม} } จึงมีพระราช
 โองการมาณพระบันทูลสระสังหนาทำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า
 ขอชงอ้อมีให้การว่าขุนพิพัฒนากอทำชู้ด้วยอ้อมี ๆ ท้องลูกแล้ว
 ยกอ้อมีให้เป็นเมียไ้อหก ให้พิจารณาตามคำอ้อมี ถ้าเป็นสัจ
 นายทองเจ้าฟัวว่าต่อกระลาการ ไม่เอาสินไหมจะขอเอาแต่
 ค่าตัวหลุด ก็ให้ขุนพิพัฒนากอกรันเอาสารกรมทั้น แล
 ส่งตัวอ้อมีให้แก่ นายทองผู้ฟัว

๑๔ สมุหเทศาภิบาล ๑๕๔ ศกนักสตัวมุสิกะสังวัจณะระ
 ผคุณมาศ กาลบักษยตะตียะมิตติยังครุวารบริเนทกาล
 กำหนด สมเด็จพระบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนันตะสาภาราติเรกเอกรมหากรรุณา
 คุณ เสด็จออกณพระที่นั่งสวสตีมังคลามหาดุสิตปราสาท
 พร้อมด้วยมุขมาตยาเสวกาชาตราชมนตรีกระวัญพงษ์พฤตมา
 โหรราชครูทั้งปวงเฝ้าพระบาทมงกษมาศ

พระครูพิรามราชศุภาวดีจุฬามณีสร์บรมหงษกราบบังคม
 ทูลพระกรรณาว่า พันไกรมือเพชรพ้องว่า ช่วยอ้อมีมาเป็นภรรยา
 แล้วเอาไปขายไว้แก่ทองสุกกำนันตตาด ๆ ให้อ้อมีนอนเฝ้าเรือ
 เพลากลางคืนเงินใหม่เข้าข่มขืนแทบจะถึงชำเรา ครั้นจะ

พิจารณาสืบไป มีรับสั่งจ้าวกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ ให้ทำ
 กระลาการไปสั่งว่าอ้อมเป็นคนชั่ว ครั้นถามอ้อม ๆ รับว่าเป็น
 คนนครโสเภณีต้นสาเกแต่แผ่นดินหลัง มีบทพระไอยการ
 ไว้ว่า หญิงแพศยาชายใดทำชู้มข่มขืนมิให้รับไหมชายชู้
 จึงมีพระราชโองการมาณพระบันฑูลสุระสั่งหนาทดำหรัสเหนือ
 เกลา ๆ สั่งว่า

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ถ้าชายใดเอาหญิงนครโสเภณีเป็น
 ภรรยาอยู่ประสมเป็นคู่ ^{ตัว} _{เมีย} } กันจนเกิดบุตร ^๓ _๓ } คน ชายใด
 ทำชู้กุดข่มขืนกุด ^๗ _๗ } มีนรองพองให้รบ ^๗ _๗ } ให้ ถ้ามันยัง
 มิเกิดบุตรด้วยกัน อย่าให้รบพอง ^๗ _๗ } เป็นอันขาด
 ที่เดี๋ยว แลพื้นไกรมอเพชเอาอ้อมคนนครโสเภณีเป็นภรรยา
 แล้วมาฟ้องว่าจันใหม่ข่มขืนให้ชายฝ้ายสอง ๆ นั้น ให้ตั้ง
 พระราชอาญาพันไกรมอเพช ๕ ที่แล้วให้เลิกพองพันไกรมอ
 เพชเสียบ

๑๕ ศกัมศคศักราช ๑๑๕๕ ศกนัถีสัตวอสุภสังวัจณะระ
 อาสาณะหะมาสะ กาลบักษยจัตุส ^(๑) ดิตถียังโสระวาระ
 บริณทกาลกำหนด สมเด็จบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
 อยู่หัวผู้ทรงทศพิชราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออก

(๑) ก : จุฬ

ณพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักร์พระดีพิมาน พร้อมด้วย
มุขมัตยามนตรีกระวีราชชาติพิฤตมาโหราจารย์เฝ้าพระบาท
บงกชมาศ

เจ้าพญาสุธรรมมนตรีกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า หลวง
สี^(๑) สิ้นหนาทฟ้องว่า ช่วยอicumมาเป็นเงิน + เสียเป็นภรรยา
บอกความว่านายบุญมาทำชู้ด้วยอicumถึงชำเรา พิจารณา
มิได้ความ จึงมีพระราชโองการมาณพระบันฑิตสุระสังหนาท
ตำหรับเนื้อเกล้า ๆ สั่งว่า ให้เอาตัว ^{โจท} _{จำเลย} } หญิงคนกลาง
เข้าไปทรงชำระหน้าพระที่นั่ง ได้ความว่าอicumเป็นคนนักเลง
เล่นเบี้ยมากชู้หลายผัวแล้ว จึงมาทำชู้ด้วยนายบุญมา จึงทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่า ให้นายบุญมาขายชู้เสียเงิน
ค่าตัวอicumเป็นเงิน + คืนให้แก่หลวงสี^(๑) สิ้นหนาทเจ้าผัว ถ้า
มิได้เงินให้เขยณนายบุญมาเอาเงินค่าตัวอicumจงได้ แล้ว
ให้ศกหน้าอicumไว้ว่าจะมาฟ้องโรงสานใดอย่าให้รับฟ้อง แล้ว
ให้ส่งตัวอicumไปให้แก่นายบุญมาขายชู้ ให้ยกเลิกความ
กันเสียอย่าให้รับชายชู้มันเลย

16

๑๖ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๕๕ ศกนักสัตวอุสุภสังวัจนะระ
ภัทบมาศะ ศุภกับษยทัตม์ติดถียงอาทิตยวาระบริเนทกาล
กำหนด สมเด็จพระมหารถบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้

(๑) ก : ศรี

ทรงทศพิธราชธรรมอนันตตามหากรรมาทฤคุณแก่สมณพราหม
ณามาตยาอนาปราชรายธุรทั้งปวง เสด็จออกณพระที่นั่ง
บุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยพราหมณพฤตมา
มหาเสนามาตยามนตรีกระวีชาติราชบัณฑิตยาโหราราชครูเฝ้า
พระบาทมงกษมาศ

ได้เอาคำลูกขุนณสถานหลวงปฤกษาไทย ^{อ้างแดงแจ่ม} } ^{อยู่} ว่า

หยาบเข้าแก่พระครูพิรามปรับใหม่เป็นเงิน $\frac{๒}{1}$ กราบบังคมทูล
พระกรรมา จังมีพระราชโองการมาณพระบันฑิตสุระสิงหนาท
ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พระครูพิรามเป็นอธิบดีจะเอา
สินไหมนั้นไม่ควร ให้ยกเสีย

แต่นั้นสืบไป ผู้ใดเจรจาหยาบเข้าอันมีได้แก่ผู้มีบันฑิตศักดิ์
นา ๔๐๐ ขึ้นไป พิจารณาเป็นสัจ ให้ทวน ๕๐ ที แล้วไว้
ตัดปถ } อย่าให้ดูเยี่ยงหย่างกันสืบไป
เสียบปน }

๑๗ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๕๖ ศกนักสัตัวพฤษะสังวัจณะระ
มาณะมาศะ กาลิบักษยณะมีติดถึยังฎุมวาระบริเนทกาล
กำหนด สมเด็จบรมนารถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ผู้ทรงพระบวรราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณ
พระที่นั่งสวัสดิมงคลมาหาดุสิตปราสาท พร้อมด้วยมุข

มหามัจจาเสนาราชมนตรีกระวีวิชา ตีราชพฤกษา โหรราราชครูเฝ้า
พระบาททรงกษมาศ

พระเกษมราชสุภาวดีกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ขุน
สุภาไชยสานแพ่งกลางส่งสั่งมาให้ปรับ ในระวางหาว่า
นายด้วงหน่มหาเมียมได้ข่มขืนอ้อแจ่มหญิงอายุสมหกขวบกับ
แปดเดือนไม่รู้เดียงษาจดทลั้บหาถึงข้าเราไม่ ข้าพระพุทธเจ้า
เชิญบาทพระไอยการมาต่อหน้าลูกขุนณสถานหลวง พบพระ
ไอยการแต่ว่าชายมีเมียแล้วข่มขืนเด็กไม่รู้เดียงษา ทชาย
ไม่มีเมียข่มขืนเด็กไม่รู้เดียงษานั้น มิได้พบพระราชกฤษฎีกา
จึงมีพระราชโองการมาณพระบันทูลสุระสั่งหนาทดำหรัสเหนือ
เกล้าฯ สั่งว่า ทุกวันชายพาลทุจริตหยาบขำไม่มีหริโอดปะ
ทำชุกชุมข่น หาเกรงกลัวไทย ^{พุทธจักร} } ไม่ ครั้นมิปราบ
^{อาณาจักร} }
ปราคก็จะไปสู่จตุรบายกุมเสียเป็นอันมาก แลให้ตราพระราช
บัญญัติไว้

แต่นสืบไปเมื่อนำ ถ้าชาย ^{มีเมียแล้ว} } กิดิกระทำทุราจาร
^{หาเมียไม่} }
ข่มขืนเด็กไม่รู้เดียงษาแต่อายุสม ๑๒ ขวบลงมามีได้ถึงข้าเรา
ให้ใหม่โดยประถมผิดเมีย ถ้าโลหิตตกถึงข้าเรา ให้ใหม่
โดยประถมผิดเมียทวักุนตามบันดาศักติเป็น ^{สี่หม} } กิ่ง ให้ลง
^{พินัย} }
พระราชอาชญาเข็ยน ๑๐๐ ที ทวน ^{บท ๓} } วัน แล้วส่งไปเป็น
^{เรือ ๓} }
ตะพุ่นย่าข้างหลวง

๑๘ ศุภมส์ศุศักราช ๑๑๕๕ ศกนัถส์ตวสัปะสัังวัจณะระ
 มึคะศึระมาคะ กาลบักษยจัตุถะดิดถึยังโสระวาระบริเจท
 กาลกำหนด สมเดจ็บรมนารถบรมบพิตรพระพุทธีเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงพระวราชธรรมคุณอันมหาประเสริฐ เสดจ็ออกณพระ
 ชันงบุษบกมาตามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยเสวกา
 มาตยราชกระว้มนตรึมุขลุกขุนทังปวงเฝ้าพระบาทงคขมาศ
 เจ้าพญาเพชพิไชยกรว บังคมทูลพระกรรุธนา ด้วย
 ข้อความหลวงอุดมจินดาราชบัถเทติยกล่าวโทษนาย ^{บุญรอด} } ว่า
^{เกษ} }
 อ่เข็วทายภรรยาหลวงอุดมจินดาบอกความว่ นาย ^{บุญรอด} }
^{เกษ} }
 ช่มขนอ่เข็วถึงข้าเรา จังมีพระราชโองการมาณพระบันทูล
 สู่ระสังหนาทคำหรัสเหนือเกล้าฯ สัังให้ชำระ ได้ความว่
 อ่เข็วทายภรรยาหลวงอุดมจินดา เล็ยงไม่เป้นธรรมฉันเม็ย
 ให้ให้อ่เข็วไปจั้งขนเข้าขนฉางเหมือนเอาดอกเบ็ยรายวัน
 อ่เข็วไปจั้งขนเข้านายบุญรอดเส็ยเงิน ๓๑ อ่เข็วใหนาย
 บุญรอดทำชู้ถึงข้าเรา จังทรงพระกรรุธนาไปรดเกล้าฯ สัังแก้
 ลุกขุนณสถานหลวงว่
 แต่ฉันสืบไปเม่อหน้า ถ้ามผู้ใดมาร้องฟ้องว่ชายทำชู้
 ด้วยทายภรรยา ให้ช้กัไช้สืบสวนออกใให้แจ็ ถ้ามได้ความ
 เป้นเหมือนอ่เข็วตั้งนี้ อย่าใให้ลูกขุนณสถานหลวงรับฟ้อง
 ผู้ฉันไว้พิจารณาเป้นอันขาดทีเดี่ยว

แลหลานเล่าผู้ถูกประวะหล้าจำหลักประดับพลอย แลจ
 กุณประดับพลอยเพชรณญาราชาวะดี ใส่เกี่ยวมีกระจิงประ
 จำยาม ๔ ทิศ ผู้ภักควัจฉณญาประดับ ^{พลอย} } สายเขม ^(๑)
_{เพชร}

ขัดมีดอกประจำยาม เข้าหย่างต้องห้ามเกินบันตาศักดิ์ผิดอยู่
 แต้นสืบไปเมื่อน้ำ ให้ข้าราชการแลราษฎรทำตาม
 หย่างทำเนียบแต่ก่อน ครังนี้โปรดเกล้าฯ ให้แต่ขุนนางผู้
 ใหญ่กัณรมผ้าศรฟง คাত্রาคคคหนามขนน ห้ามอย่าให้ข่า
 ราชการผู้น้อยใส่เสื่อครุยกรองคอสังเวียนสำภู คাত্রาคคค
 หนามขนนนั่งสมบั๊กท้องนาก สายเขมขัดอย่าให้มัดดอกประ
 จำยามกัณรมผ้าศรฟง ใส่เสื่อครุยได้แต่กรองปลายมือ จะ
 แต่งบุตรแลหลานก็ให้ใส่ได้แต่ ^{เสมา} } จำหลักประดับพลอย
_{ภักควัจฉ}

^{แดง} } แต่เท่านั้น อย่าให้ประดับเพชรณญาราชาวะดี ลูก
_{เขียว} } ประวะหล้าเล่า ก็ให้ใส่แต่สายแหงแลเกลียงเกี่ยว อย่าให้
 มีกระจิงประจำยาม ๔ ทิศ แลอย่าให้ใส่กะจับปั้งพริกเทศ
 ทองคำกำไลทองคำใส่เท้า อย่าให้ข้าราชการผู้น้อยแลราษฎร
 กัณรมผ้าศรฟง แลกระทำให้ผิดด้วยหย่างทำเนียบเกินบันตาศักดิ์
 เป็นอันขาดทีเดียว แลห้ามอย่าให้ช่างทองทั้งปวงรับจ้าง
 แลทำ ^{เสมา} } ประดับเพชรณญาราชาวะดีแล ^{กระจับปั้ง} } ทอง
_{ภักควัจฉ} } _{พริกเทศ} } _{กำไลเท้า}

(๑) ต้นฉบับ : เข้ม

กำแพงเมืองญาราชวดีระดับพลอย ห้ามมิให้ซื้อขาย
เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าข้าราชการผู้น้อยเลอณาประชาราษฎร
ข้างทอง กระทำให้ผิดด้วยหย่างทำเนียมแต่ก่อน จะเอา
ตัวเป็นโทษจงหนัก

ให้พระสุรัสวดี ^{ชาย} } _{ขวา} หมายบอกเจ้าพญาแลพญาพระ

หลวงเมืองจ้าวราช ^{หน้า} } _{ขวา} หมายบอกเจ้าพญาแลพญาพระ
ต่างกรมฝ่าย ^{หน้า} } _{ใน} หมายบอกเจ้าพญาแลพญาพระ
วังบวรสถานพิมุข ^{หน้า} } _{ใน} หมายบอกเจ้าพญาแลพญาพระ

ต่างกรมฝ่าย ^{หน้า} } _{ใน} หมายบอกเจ้าพญาแลพญาพระ
วังบวรสถานพิมุข ^{หน้า} } _{ใน} หมายบอกเจ้าพญาแลพญาพระ
แลให้กรมพระนครบาลตั้งห้องสำคัญบ่าวร้องประกาศแก่ราษฎร
ทั้งปวงให้รู้จงทั่ว

๒๑ ศุภมัศดุศักราช ๑๑๖๖ ศกนักษัตรวสุตักษะสังวัจฉระ
ระมาฆะมาศะ กาลปักษะยดิถีศุกระวาระ พระบาทสมเด็จพระ
บรมนาถบรมมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราช
ธรรมอนันตคุณพิบุลลธรรมสำภาราตรีเอกะขัตติยาธิบดี เสด็จ
ออกณะพระที่นั่งบุษบกมาตามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วย
มุขมนตรีกรวิเสวกามาตยราชปโรหิตา โหราจารย์ราชบัณฑิตย
เฝ้า ^(๒) พระบาทบงกษมาศ

(๑) ต้นฉบับ : มงคก แก้วตาม ก
(๒) ต้นฉบับ : เฝ้า แก้วตาม ก

พระราชพิธีอภิเษกสมรสว่า มีพระราช
 กำหนดอยู่ว่า คู่ความหา ^{อาชญา} } กระลาการฯ แพ้แก่ ^{อาชญา} }
_{อุธร} }
 แล้ว ให้ส่งคู่ความเดิมไปให้กระลาการพิจารณาตามตระ
 ทรวง แลทุกวันนี้กระลาการสานอุธรหาทำตามพระราชกั
 หนดไม่ ครั้นพิจารณาข้ออุธรแล้วส่งคู่ความเดิมไปแต่ตระ
 ทรวงนครบาลสานเดี่ยว ที่คู่ความเดิมเป็น ^{แพ่ง} } หารือไป
_{อาชญา} } ตามตระทรวงไม่ เอาไว้พิจารณาในสานอุธรจนสำเร็จ จึง
 มีพระราชโองการมาณพระบันฑิตสุระสิงหนาทดำรัสเหนือ
 เกลาฯ สั่งว่า ซึ่งกระลาการสานอุธรเอาคู่ความเดิมซึ่งเป็น
^{แพ่ง} } ไว้พิจารณานั้นผิดอยู่
_{อาชญา} }
 แต้นสืบไปเมื่อนั้น ถ้ากระลาการสานอุธรพิจารณา
 ว่ากล่าวข้ออุธรเสร็จแล้ว คู่ความเดิมเป็น ^{แพ่ง} } แลตระ
_{นครบาล} }
 ทรวงใด ๆ ก็ดี ก็ให้ส่งให้เจ้าตระทรวงพิจารณาตามพระทำ
 นุนตามกฎหมายแต่โบราณสืบมา ถ้าเป็นความรับสั่งฯ ทรงฯ
 สั่งให้สานอุธรพิจารณา จึงให้สานอุธรพิจารณาตามรับสั่ง

๒๒ สุกัมภ์ศุคักราช ๑๑๖๗ ศกนักสัตวอุสุกสังวัจนะ
 ระเชษฐมาสะ สุกัมภ์ษยนวะมีคิตถ์ยังจันทวาระบริเฑทกาล
 กำหนด พระบาทสมเด็จพระบรมนารถบรม^(๑)บพิตรพระพุทธิเจ้า

(๑) ก : คำว่า บรม ชาติไป

อยู่หัว ผู้ทรงศัพทราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออก
ณพระที่นั่งบุษบกมาลาอุดรพิมุกดุสิตมหาปราสาท พร้อม
ด้วยหมู่มุขมนตรีกระทรวงข้าตราชปโรหิตาโหราจารย์เฝ้าพระบาท
บงกชมาศ

ทรงพระราชอุสาหทรงชำระพระราชกำหนดบทพระ
โยยการลักษณะทาสชะเลย ซึ่งเสนาอำมาตย์ข้าราชการทหาร
โยธาทั้งปวงไปกระทำการแรงสงครามต้นกรใด ๆ มีไชยชำนาญ
ได้ ^{ทช} _{หญิง} } หมู่บัจจามีตรมาเป็นชะเลยทาสชาดลัทธ ผู้ได้นั้น
ก็เป็นอิศวรภาพเลียงดูรักษา บางทีก็มีเมตดาใช้สอยโดยปรกติ
นั้น ^{บุตร} _{หลาน} } แลให้บวชเรียนก็มีบาง บางทีผู้ได้ชะเลยมาไม่
เมตดาปรานี ร้ายกาจหยาบช้าใช้สอยเกินการทนทานอยู่ด้วย
มิได้ ไปหาเงินมาจะส่งค่าตัว ครั้นจะถือว่าเป็นชะเลยทาส
ดีทับได้มาจะมีให้ส่งค่าตัวเล่า ทาสชะเลยก็เป็นข้าแผ่นดิน
เหมือนกัน สัตว์ผู้ยากจะได้ความเดือดร้อน ครั้นจะให้
ส่งค่าตัวตามกระเสียนอายุสมเสมอลูก ^{ทช} _{กรอก} } เล่า ผู้ไป
การแรงสงครามมีความเหนื่อยยาก ได้ชะเลยมาเลี้ยงรักษา
ใช้สอยโดยสุจริต^(๑) ทาสหากร้ายไม่กะตัญญูคุณนายก็มีบ้าง

(๑) ต้นฉบับ : สุวิท แก้วตาม ก

จะให้ทาสทะเลยเสียค่าตัวเหมือนลูก ^{ทาส} } นั้นหาควรไม่ จึง
^{ครอก} }
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า
 แแต่สืบไปเมื่อน้ำ ผู้ใดทาสทะเลยมาขายทาสไปให้
 มีค่าตัวแล้วมันมีสมักอยู่ ก็ให้ส่งเงินตามค่าตัว ถ้ายังหา
 ค่าตัวมิได้จะส่งเงินแก่ผู้ใดมานั้นให้ทวงชน ขายสักนั้นค่า $\frac{๑๒}{-}$
 หึงสักนั้นค่า $\frac{๑๔}{-}$ ที่ ^(๑) อายุสมเดจแลแก่นั้น ให้ลดตามหล่น
 เทียบกระเสียนอายุสมพระไอยการเดิม เหตุว่าผู้ใดมานั้น
 ได้ด้วยยาก ถ้าหึงทาสทะเลยนั้นเกิดลูก ^{ทาส} } ๑คนแล้ว
^{หึง} }
 ถ้ามันจะส่งเงินไป อย่าให้คิดเอาค่าตัวลูกมันเป็นทวีคูณเลย ให้
 คิดเอาค่าตัวลูกมันตามกระเสียนอายุสมบพพระไอยการเดิม
 อนึ่งผู้ใดทะเลยมานั้น ยกทะเลยให้ไปแก่ผู้อนแล
 แลกเปลี่ยนกันไปกับทาสมิได้เป็นทะเลยก็ดี แลผู้ใดทะเลย
 มานั้นตาย ยังแต่บุตรภรรยาญาติพี่น้องได้ทาสทะเลยเป็น
 มรฎกไว้ก็ดี ถ้ามันมีสมักอยู่ ให้คิดเอาค่าตัวตามกระเสียน
 อายุสม โดยบพพระไอยการเดิม

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ที่ ลบเสีย เพิ่มตาม ก

พระราชกำหนดเก่า^(๑)

1

๑ ด้วยเจ้าพญาจักรีรับพระราชโองการใส่เกล้าใส่
กระหม่อมสั่งว่า แต่ก่อนสืบมายอมแต่งพระหลวงขุนหมื่นมา

เป็นผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง $\left. \begin{matrix} ๒ \\ ๓ \\ ๔ \end{matrix} \right\}$ ทั้งปวงนั้น ได้รับ

พระราชทานค่าทวงเนื้อความแพ่งคดีต่ำถึง เนื้อความนครบาด
คดีสองต่ำถึงบ้าง ถือเป็นกำลังราชการอยู่แล้ว ครั้นสืบสาว
จับผู้ร้ายได้พิจารณาเป็นสัจ ได้บุตรภรรยาอายผู้ร้ายมา
ถ้า ๑๐ คนนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชทานเป็น
คนนำร่องสำหรับผู้รักษาเมือง ๒ คนคงได้เป็นหลวง ๘ คนนั้น
หวังจะให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง เป็นใจสอดแนมจับกุมเอา
อายผู้ร้ายให้ได้จึงสิ้นเชิง อย่าให้อายผู้ร้ายทำร้ายแก่ราษฎร
สืบไป ให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข แต่พระสุธรรมไมตรีทรง
พระกรุณาชุบเกล้าฯ ให้ลงไปรักษาเมืองทนบุรีศรีมหาสมุทร
ทะเลเสียมิได้สอดแนมจับกุมเอาอายผู้ร้าย ๆ จึงเกิดขุมขึ้นกว่า
แต่ก่อน ครั้นสืบสาวจับอายผู้ร้ายได้แล้วเอาสินบนแลกปล่อย

(๑) ฉบับหลวงเขียนเป็น ๕ เล่ม เล่ม ๑ ให้พิมพ์ตามฉบับ L26.rx ยังเหลืออีก
ฉบับหนึ่ง คือ L26.r (ก)

ปลัดหลวงเสียเป็นหลายราย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เอาตัวเป็นโทษ แต่เหตุด้วยว่าอายุผู้ร้ายชุ่มขึ้นได้ต่ำกว่า สการแลคนนำร้อนเป็นอนาประโยชน์แก่ตัว จึงละเสียมิได้ เป็นใจสอดแนมอายุผู้ร้าย ๆ ยิ่งได้ใจคบหากันเป็นพวกเพื่อน ปล้นสดมภ์ทำร้ายแก่ราษฎรเนื่องๆ อยู่อีก

แต่สืบไปเบื้องหน้า ถ้าแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ

พิจารณาเนือความผู้ร้ายหัวเมือง } ทั้งปวงนี้ ให้เอาค่าท่ง

แก่อายุผู้ร้ายเสมอคล^๓ แบ่งข้างละ^๒ เหมือนหนึ่งเนือความ อาญา ถ้าพิจารณาผู้ร้ายเป็นสังข์ แลบุตรภรรยาอายุผู้ร้าย ซึ่งพระราชทานเป็นคนนำร้อนสำหรับผู้รักษาเมือง } นั้น อย่าให้เอา ไว้เป็นอันขาดทีเดียว แลให้ส่งบุตรภรรยาอายุผู้ร้ายนั้น ไปเป็นหลวงจงสนแข็ง

แต่ให้ขาดของผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทำตามกฏนี้จง ทุกประการ ถ้าแลผู้ใดมิได้กระทำตาม จ้เอาตัวเป็นโทษ ตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวันพระหัตศเดือนเจดแรมสี่ค่ำ จุลศักราช ๑๐๖๕ บัญญนพศก

๒ กฏให้แก่ข้าหลวงผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมืองใหญ่่น้อยทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเห็นเกล้าเห็นอกระหม่อมสั่งว่า

ข้าหลวงกรมการพิจารณาผู้ขาย ณ แขวงเมืองอ่างทอง (๑)	}	อ้ายคอ
		อ้ายอุน
		อ้ายหมั่น
		อ้ายรัก
		อ้ายจิว

ผู้ขายถ้ามรับเป็นสัจ ซัดพวกเพื่อนเป็นหลายคน ข้าหลวง
กรมการให้อ้ายผู้ดាំมรงค์จำใส่คุกไว้ จพิจารณาสืบเอาพวก
เพื่อนผู้ขาย แลอ้ายผู้ดាំมรงค์จำใหม่ในคองผู้ขาย ๕ คน
หนีไปได้เนั้น ให้เอาผู้คุมเป็นโทษตามบทพระอัยการ

แต่สืบไปเมื่อนหา ถ้าแลข้าหลวงผู้รักษาเมืองผู้
กรมการหัวเมืองใดๆ พิจารณาผู้ขาย ใหม่อบผู้ขายให้ผู้เป็น
พนักงานให้เจ้าของผู้ขายไว้จงมั่นคง อย่าให้ผู้ขายหลบหลกหนี
ไปได้ แล้วให้ผู้รักษาเมืองผู้กรมการแต่งให้ตรวจดูเนอง ๓
ทั้งกลาง วันกลาง คนอย่าให้ขาดได้ ถ้าแลผู้ใดจำผู้ขายนั้นไว้
หมั่นคองทำโลเลผู้ขายหนีไปได้แต่คนหนึ่งไซ้ จะเอาเจ้าของ
ผู้ขายเป็นโทษเหมือนโทษผู้ขาย แล้วจเอาผู้รักษาเมืองผู้
กรมการเป็นโทษด้วย ให้ข้าหลวงผู้รักษาเมืองผู้กรมการ
ส่งตัวผู้จำผู้ขายให้เนั้น แล้วให้บริวารบาทเอาบุตรภรรยา

แลทนาย ^{ชาย} _{หญิง} } ทรัพย์สินของตามมีเนั้นส่งลงมาณกรุง ฯ แล

ลูกเมียทนาย ^{ชาย} _{หญิง} } เนั้นจะเอาจ่ายเป็นรบาท

(๑) ต้นฉบับ : อ่างทอง แก่ตาม ถ

แก้ไขผู้รักษาเมืองผู้รัง^{๖๕} (๓) กรมการทำตามกฏ^{๖๕} จึงทุก
ประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๔+๓ คำจุลศักราช ๑๐๘๓ ปีฉลูตรีศก

3

๓ ด้วยทรงพระกรุณาสั่งให้กฏหมายบอกแก่ผู้บนดา
ไว้ว่าความในกรง ๆ แลหัวเมืองเอกโทตรีจัตวาแขวงจังหวัด
ทั้งปวง

ถ้าผู้ร้ายลักขังมาผู้คนโคกระบือทรัพย์สินใด ๆ เป็น
กระทรวงนครบาลได้ว่า เจ้าทรัพย์ทำหนังสือหา ให้พิจารณา
เนื้อความให้แล้วก่อน ถ้าโจทหาหมีเป็นสัตว์พิจารณาหมีได้
เป็นสัตว์เป็นธรรม จึงให้จำเลยหาอาชญาอุทธรแก่กระลาการ
แลเจ้าทรัพย์ซึ่งหาหมีเป็นสัตว์พิจารณาหมีเป็นธรรมนั้น ถ้า
โจทหาเป็นสัตว์ กระลาการพิจารณาเป็นธรรม แลจำเลย
ซึ่งโจทหาเป็นผู้ร้ายแลพวกเพื่อนผู้ร้ายเห็นความจะแพ้แลหา
อาชญาอุทธรแก่เจ้าทรัพย์แลกระลาการ จะให้ลงโทษจหนัก
ถ้าจำเลยพวกจำเลยเห็นความจะแพ้ แลเข้ามาเอาตราใน
กรมใดออกไปเบิกความชี้ อย่าให้กรมนั้นให้ตรา ถ้าพิจารณา
ยังไม่สำเร็จ จำเลยพวกจำเลยยื่นฟ้องแก่ผู้ใดว่าความอาชญา
อุทธร รู้ว่าเป็นความนครบาลพิจารณายังไม่สำเร็จ รับหนังสือ
อาชญาอุทธรหากกระลาการแลเจ้าทรัพย์ชี้ จะให้ลงโทษแก่
ผู้นั้นจหนัก

(๓) ต้นฉบับ : รัง แก่ตาม ก

กฏให้ไว้ณะวันประห้ศเดือนญเรมสองค้ำ จุศศักราช
๑๐๘๔ บขานจัตวาศก

4

๔ ด้วยออกหลวงราชโยธาเทพรับพระราชโองการใส่
เกล้า ๆ สั่งว่า ให้หมักฎไว้แก่มหาดไทกระลาโหมนครบาล
กรมวังตำรวจในตำรวจนอกทหารในมหาดเล็กชาวที่ ผู้นง
กำกับกระลาการเดกรมการ ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือ
เกล้า ๆ สั่งว่า

ด้วยออกหลวงรองเมืองแลขุนงำเมือง เมื่อพิจารณาผู้
ร้ายแลผู้ร้ายช้ตภวกเพื่อนซงไปทำร้ายด้วยกันนั้น แลأيยรอด
ผู้ร้ายนำจับตัวนายสังหมิได้ภบ แลจับเอานายอินบ้านส้กต
นำมันตการขุนโลกแลกลับมำถึงบ้านญเริ แลว่าأيยรอดช
เอาأيยมีวำเป็นภวกأيยสังผู้ร้าย แลขุนงำเมืองจับเอาأيยมี
มา แลหลวงรองเมืองแลขุนงำเมืองนงกำกับพิจารณาด้วย แล
หลวงรองเมืองเป็นผู้ใหญ่หมิได้เห็นผิดแลชอบ แลหน่วง
เหนียวเกาะเอาأيยอินأيยมี หมิได้ไต^(๑) ตามให้มันคง จึง
ทรงพระกรุณาสั่งว่า ให้ตามหลวงรองเมืองให้ตามขุนงำ
เมืองๆ ให้การวำ มีคำผู้ร้ายช้ต } ว่าเป็นพวกأيยสังผู้
ร้าย ครั้นเอาคำผู้ร้ายช้ตนั้นดู } ใดก็ตามนั้นจได้วำ
أيยอิน } นั้นเป็นบ่าวไพร่ข้าไทผู้ใด แลอยู่บ้านใดตำบลใดหา

(๑) ต้นฉบับ : ไต แก้วตม ก

มิได้ เสด็จไปผูกใจ้ายผู้ร้ายหลีกเลียบไว้ใหม่คง แลเห็นว่า
 คำถามอ้ายผู้ร้ายสืออยู่แก่กระลาการ จะเชื่อมสอนอ้ายผู้ร้าย
 ให้ชดเอาอ้าย ^{อื่น} } แลกระลาการจะเขียนดัดแปลงใส่ชื่อลง
 ไว้ในคำถามดูจนได้อยุ่นั้น ไม่เหน่มนงในกระลาการ จึง
 ทรงพระกรุณาให้ตั้งพระราชอาญาตีถาม ^{หลวงรองเมือง} } หนักหนา
^{ขุนงำเมือง} }
^{อื่น} }
^{มี} } คืด
^{แล้ว} }
^{ฝน} }
 จเรียกเอาค่าฤชากระลาการแบ่งปันกัน ถ้าแลผู้มขอมมาติด
 ตามว่ากล่าวบลานให้บนสิ่งใดแล้วก็จะปล่อยเสีย จเอาแต่
 เงินเป็นอนาประโยชน์เองนั้น ทรงพระกรุณา ฯ สั่งว่า
 แตนสืบไปของหน้า ให้กระลาการผู้ได้พิจารณาเนอความ
 ผู้ร้าย ^{หลวงรองเมือง} } หนัก ถ้าแลผู้ร้ายคบพวก
^{ขุนงำเมือง} }
 เพื่อนไปปล้นสดมณกลักเอาพัศดุทองเงินเครื่อง ^(๑) อะยะมาถ์
 ของสมณะชัพรหณะ ^(๒) อนาประชาราษฎร์แลผู้ไปกิจราชการ
 แลลูกค้าพานิชทางบกทางเรือแลตักเกียรแลหาบคอน จับได้แต่
 คนหนึ่งสองคน พิจารณาเป็นสัจว่าเป็นผู้ร้าย ให้การชดพวก

(๑) ต้นฉบับ: เครื่อง แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ: ชัพรหณะ แก้วตามก

เพื่อนว่าได้คบหากัน } คนถึง ๕๐ } คน ไปปล้นสดมฉกลัก

เอาพัสดุดอกเงิน เครื่องอะยะมาณของสมณะชัพรามณ
อนาประชาราชภูธร ให้กระลาการพิจารณาผู้ร้ายชกถามเอา
คำให้การชกไว้ให้แจ้งว่า อ้ายมชอคบหากันไปทำร้ายทั้ง
ชอใดเป็นบ่าวไพร่ของผู้ใด พ่อแม่พี่น้องลูกเมียชอใด ถ้าแล
อ้ายผู้ร้ายให้การว่ามีรักมุนนายพี่น้องลูกเมียพ่อแม่พงคบหา
กัน ให้กระลาการชกถามว่า อ้ายมชอนั้นชาวดำต่าสูงรูประพัน
มีบาดแผลมีสะหลักสำคัญประการใด บ้านเรือนนั้นอยู่ที่ไหน
ค่างเรือนผู้ใด เรือนนั้นเลกใหญ่เสาะไม้จริงฤาไม้ไผ่ ฝาเรือน
นั้นทำด้วยอันใด แลเรือนนั้นทับฤากระท่อม มีห้อง อยู่ค่าง
วัดวาอารามเป็นประการใด ให้อ้ายผู้ร้ายให้การจงแจ้ง เทียบ
แล้วเอาคำเดมนั้นชกไว้ให้อ้ายผู้ร้ายหญิงเลบไว้ใหม่มนคง จง
ให้อ้ายผู้ร้ายชงชัตน่าไปจับอ้ายผู้ร้ายมชอตองตำบตองรูประ
พันชงให้การไว้อยู่ในคำถามทั้งนี้ มาพิจารณาตามคำอ้ายผู้ร้าย
นั้นเกิด ถึงว่าอ้ายผู้ร้ายชดทั้งนี้จะสะคิง^(๑) } จะสะถิ่น^(๒) ถาน
บ้านเรือนหลบหลกหนไปกต จะได้สืบสาวบาดหมายให้ส่ง
ตามคำอ้ายผู้ร้ายชดไว้ทั้งนี้

ถ้าพวกมัน^(๓)หมรับแลผู้ร้ายชดแต่ปากเดี้ยว ออย่าเพ่อ

(๑) ต้มตะบับ : ตุง แก้วตาม ก

(๒) ต้มตะบับ : ติน แก้วตาม ก

(๓) ทั้งสองกะบับเขื่อน ำน

ให้กระลาการเขมร^(๑) ให้เอาไว้ใหม่มั่นคง แล้วให้อัยผู้รายนำ
 สืบสาวเอาพวกซัดไ้ด้วยกันนั้นมาพิจารณาสืบไป ถ้าอัยผู้ราย
 มชอนำสืบสาวได้ตัวมาพิจารณา ถ้ารับเป็นสัจแล้วให้การต้อง
 คำอัยผู้รายซัดไ้ไว้แต่ก่อนนั้นว่า ผู้รายนั้นเป็นพวกได้
 ครอบงำไปทำร้ายแก่ผู้คนบานนั้นตำบลนั้น แลผู้รายซัดเข้า
 อีกคน^(๒) } คนขึ้นไป ต้องคำอัยผู้รายซัดไ้แต่ก่อนจริงแล้ว
 ให้กระลาการผู้พิจารณาเอาอัยมชอซงผู้รายซัดถามหมีรับนั้น
 ผูกเข้าเขมร ถ้าโจรผู้ซัดๆ พวกเพื่อน^(๓)ๆ หมีรับ ให้เขมร
 โจรต้นซัด ๓ ยก ถ้ายันคำอัยจึงให้เขมรพวกเพื่อน^(๓) ซงต้อง
 ซัดนั้น ๓ ยก ถ้ายันคำไ้กรรมพระนครบาลพิเคราะห์ดูโทษ ให้
 ผ่อนโทษตามบทพระอัยการ ถ้าเป็นสัจแล้วให้เขียนสืบไป
 เอารูประพันสำคัญเป็นของเจ้าทรัพย์ ต้องรูประพันทรัพย์
 ของเจ้าทรัพย์ซงตราสืบไว้เป็นมั่นคง แล้วจึงให้พิจารณาสืบไป
 แลให้กระลาการผู้พิจารณาความอัยผู้รายเร่งทำตาม
 พระราชกำหนด ซึ่งทรงพระกรุณาฯ ถ้าขับห้ามปรามไว้ใน
 ใหม่มั่นคง ผู้รายกลับเนอความพลิกแพลงเอาไปร้องฟ้อง
 โรงสารแลศาลา ให้กราบทูลพระกรุณาแลทำฎีกาทูลเกล้าฯ
 ถวายเกล้าว่าโทษกระลาการว่าทำหมีต้องด้วยกฏ แลเปลี่ยน^(๓)
 ซ้อเปลี่ยน^(๓) ตำบล หมีต้องด้วยรูประพันสำคัญ แลทรงพระ

(๑) ต้นฉบับ : เขมร แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : มเพื่อน แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : เปลี่ยน แก้วตาม ก

กระรุธา ฯ สั่งให้ถามกระลาการเดแพ่แก่โจท จะเอากระ
ลาการเป็นโทษตามโทษานุโทษ

แต่ให้มหาดไทยกระลาโหมกฏหมายบอกแก่กระลาการ
ผู้ได้พิจารณาผู้ร้ายให้หาตามรับสั่ง บัดนี้ถ้ากฏหมายมีทั่ว
จะเอาผู้กฏหมายบอกเป็นโทษ ถ้ากฏหมายบอกทั่วแล้ว
ผู้ใดมิได้กระทำตามกฏ แลเมื่อเอาเนื้อความมาว่า จะเอาผู้
นั้นเป็นโทษตามกฏ

กฏ^(๑)ให้ไว้ณวันศุกร์กระเดือนธันวาคมศก จุลศักราช
๑๐๘๘ บมะเมยอฎฐศก

5

๕ กฏให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการปากใต้ฝ่ายเหนือ
ทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า
แลเมื่อโจรปล้นเรือนแห่งใดฆ่าฟันเจ้าทรัพย์ตายในจังหวัดแขวง
เมืองใด ให้ผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการแลชาวบ้านจับเอาตัวผู้
ร้ายให้ได้ ถ้าแลผู้รังกรมการชาวบ้านเอาตัวผู้ร้ายมิได้ไซ้ ให้
ผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการแลชาวบ้านใช้ทุกตนทรัพย์ ซึ่งผู้ร้ายปล้น
ของราษฎรไปนั้น ถ้าผู้ร้ายปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย แลจับเอา
ตัวผู้ร้ายมิได้ไซ้ ให้ใหม่เอาผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการแลชาว
บ้านตามทำเนียบฆ่าฟันกันตาย จำเมืองเสียสองส่วน แลผู้
รักษาเมืองผู้รังกรมการเสียส่วนหนึ่ง ชาวบ้านเสียส่วนหนึ่ง

(๑) ในต้นฉบับ คำว่า กฏ ไม่เขียนซ้ำ ไซ้เครื่องหมายขมกแทน

แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทั้งหลายทำตามกฏนี้จึง
 ทุกประการ ถ้ามิได้กระทำตามกฏหมายน แลผู้ร้ายปล้น
 ฆ่าฟันเจ้าเรือนเจ้าทรัพย์ตาย แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
 ชาวบ้านเอาตัวผู้ร้ายมิได้ แลมิได้ใช้โทษทัณฑ์แก่ราษฎร
 ทั้งหลายไซ้ จะให้มิโทษแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแลชาว
 บ้านโดยโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวันอังคารเดือนแปดแรมเก้าค่ำจุลศักราช
 ๑๐๕๓ ปกฤษณศก

6

๖ กฏให้แก่ขุนจำเมืองราชปะหลัด แลขุนพิศตันนาย
 กุฎาย (๑) นายพ้อมรงซึ่งได้เจ้าโจรลักพระโจรปล้นสดมถักข้าง
 ลักฆ่าเป็นสัจไซ้จำ ๕ ประการ ข้อ (๒) คาไซ้รตรวณูร่อยเท่าร่อย
 คอ (๓) ไว้ในคุกขานยามตามทำเนียม ถ้าโจรให้การขัดพวก
 ปล้นสดมยังมีได้ตามๆ แล้วมิรับ แลหมายจะหนี กฏักามิ
 ได้ตัว ได้แต่ลูกเมียบิดามานดาพี่น้องนายหมวดสะมุบายชัย
 มาไซ้ ให้จำไว้ในคุก ถ้าโจรหน้มนนายเป็นขุนหม้น แลมี
 บันดาศักไซ้ ให้เกาะไว้ในะสารนครบาดกว่าจะได้ตัวโจรนั้น

อนึ่งมีผู้ทำหนังสือร้องเรียนกฏหมายว่า โจรปล้นสดม
 เป็นสาเหตุด้วยผู้ใด ๆ แลเอามาพิจารณาค้ำมั่นพิรุทไซ้ ให้
 จำไว้ในคุก

(๑) ต้นฉบับ : ผู้กษ แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ข้อ แก่ตาม ก

(๓) ทั้งสองฉบับเขียน คือ

อนึ่ง ถ้าแลไปเอาโจร ๆ นั้นหนีมิได้ตัวแลได้ }
 พ่อ }
 แม่ }
 พี่น้อง } โจร
 พ่อตา }
 แม่ยาย }

นั้นมา ถ้าแลขายให้ใส่ค่าไว้ ถ้าแลหญิงให้ใส่ข้อ^(๑)ไว้หน้า
 ทับพระท้าวทรง

กฏให้ไว้ณวัน ๗+๑ คำจุลศักราช ๑๐๕๔ ปีชวดจัตวาศก

7

๗ กฏให้แก่ออกญาบรมราช ๆ ด้วยพระศรัทธัพญาธิราช
 เสนาธิบดินทร์เสาวะภักดิ์พระราชนิโองการใส่เกล้า ๆ สั่งว่า
 เต็นสืบไปเมอหน้า ผู้รายปล้นสดมแลทำร้ายท่านประการ
 ใด ๆ เจ้าภาพจับได้ส่งกรมพระนครบาล ถามซัดเพื่อนปล้น
 สดมด้วยกันเท่าใดเอาตัวมาถาม ถ้ามิเป็นสัจ อย่าให้เอาหัว
 เบยแข่งประกันแก่ผู้ฆ้องของมิเป็นสัจนั้นเลย

อนึ่งกรมพระนครบาลไปเอาตัวซึ่งอายุผู้รายซัดนั้น เกบ
 เอาทรัพย์สินของ ๆ เขามาให้ คนให้เขาซึ่งผู้รายซัดมิเป็นสัจนั้น
 จงสนแข่ง อย่าให้เรียกเอาหัวเบยแลแข่งประกันแก่ผู้หาความ
 ผิดมิได้นั้น

แต่ให้้ออกญาบรมราชบอกกรมพระนครบาลจงทั่ว ให้ทำ
 ตามกฏนี้จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิกระทำตามรู้เห็นประการ
 ใด จะให้ลงโทษแก่ผู้นั้นจงหนัก

(๑) ต้นกะบัง : ๕๑ แก้วตาม ก

กฏให้ไว้ณวัน ๕+๓๐ คำจุลศักราช ๑๐๕๙ ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก

๘ กฏให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง } ทั้งปวง
ให้กฏหมายบอกแก่พระสงฆราชาคณะอธิการอนุจรฝ่ายคันท
ธระวิปัสสนาธระปาโกโตฝ่ายเหนือ ซึ่งบ้านตามข้าพระโยมสงฆ
ทั้งปวง

ข้าพระพุทธบาทอยู่บ้านสาระพี แลบ้านหมอตลาดน้อย
บ้านบางโขมดนั้น คบหากันทำโจรกำฆ่าผู้มชอตายถึงห้า
หน แลมีผู้เอาเนื้อ^(๑) ความนั้นมาว่ากล่าวแก่กรมพระนคร
บาล ฯ จึงให้มัตราขึ้นไปให้กรมการเมืองสระบุรี ส่งขุนยุก
กระบัตตซึ่งเป็นนายข้าพระให้ส่งไ้ผู้ร้ายมชอเจตคนนั้น แลขุน
ยุกกระบัตตขัดขวางมิส่ง แลกระลากรมการเมืองสระบุรี^(๒) จึงบอก
หนังสือลงมาถึงกรมพระนครบาล ฯ จึงเอาเนื้อความกราบทูล
พระกรรณา จึงทรงพระกรรณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม
สั่งว่าให้มัตราพระราชสีห์ แลให้ตำรวจในขึ้นไปเอาตัวขุน
ยุกกระบัตตข้าพระนั้นลงมา ให้เร่งเอาตัวไ้ผู้ร้ายเจตคนนั้น ตำ
รวจในเอาตราไปวางแก่กรมการเมืองสระบุรี จึงหมายให้ขุน
จำเมืองขึ้นไปส่งขุนยุกกระบัตต แลขุนจำเมืองส่งยุกกระบัตตให้ข้า

(๑) ก : เหมือ
(๒) ต้นฉบับ : สระบุรี ก : สระบุรี

หลวงผู้ถอดตราแล้ว ๆ ผู้ถอดตราจึงพาขุนยุกระบัตร์ไปหาพระมวง
 คลเทพ ๆ เจรจาว่ากล่าวด้วยพระสุวาจาขัดขวางมิให้ไว้ตัวขุน
 ยุกระบัตร์มา เอาต้นตราพระราชสีห์ไว้ พระท่ายนำผู้ว่ามหา
 เทพจึงเอาเนื้อความกราบทูลพระกรรณา จึงทรงพระกรรณา
 ให้ข้าหลวงมช้อขึ้นไปจำขุนยุกระบัตร์ ๆ หนึ่ง ครั้นสืบได้ขุน
 ยุกระบัตร์ ๆ ให้การว่า พระมงามคลเทพให้นายอินขึ้นไปบอก
 ว่าข้าหลวงขึ้นมาเอาตัวขุนยุกระบัตร์ ให้ขุนยุกระบัตร์หลบ
 เสียบ แลขุนยุกระบัตร์หนทางนี้ เหตุถ้อยคำพระมงามคลเทพ
 ให้ไปบอก แลเหตุตั้งนถาขุนยุกระบัตร์ไม่หนี โทษขุนยุกระ
 บัตร์ก็มิผิดหนัก แลขุนยุกระบัตร์ฟังถ้อยคำพระสงฆแห่น
 ไปนั้น ถ้าจะใส่ด้วยพระอาการ โทษขุนยุกระบัตร์ถึงพันคอ
 ธิบเรื้อน โทษหนักกว่าซึ่งไม่หนีนั้นเป็นหลายเท่า ทั้งนี้เพราะ
 ขุนยุกระบัตร์เชื่อถ้อยคำพระสงฆจึงได้ความผิดถึงเพียงนี้ แล
 ส่วนฝ่ายข้างพระสงฆนั้น เหตุด้วยกาสาจะพัตรพระพุทธิเจ้า
 หุ้มกายอยู่ ครั้นทรงพระกรรณาให้ว่ากล่าว ถ้าผิดแลชอบ
 ตามเนื้อความสำหรับแผ่นดินนั้น ก็ทรงกาษาจะพัตรพระ
 พุทธิเจ้าอยู่ แลข้างผู้ซึ่งมิได้เห็นผิดแลชอบทำตามถ้อยคำ
 พระสงฆ ก็ได้ความผิดแก่ตัวคุดหนึ่งขุนยุกระบัตร์นั้น แลจะ
 ให้พระสงฆระคนว่ากล่าวอยู่ด้วยข้าราชการข้างพระราวานั้นมิ
 ได้ ถ้าเป็นคนหิละปัญญาเห็นว่าพระสงฆเข้าช่วยอยู่แล้ว แล
 ทำตามถ้อยคำพระสงฆนั้นก็จะเปนมนทินในสิกขาบทแก่เจ้า
 ภิกษุรูปนั้น ด้วยสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธิเจ้าบัญญัติ

ศึกษาบทไว้ในอภิธานานั้นเป็นอันสุขุมภาพหนัก แลพระ
 ภิษุซึ่งมีสติอันน้อย มิได้พิจารณาให้ละเอียดตามศึกษาบท
 แลทำเอาตามอัตโนมัติให้ผิดจากพระพุทธรูปบุญดินนั้น ก็
 ทำลายเสียซึ่งสลักรวมมีทันรูตัว แลบัดนี้สมเด็จพระมหา
 กระษัตริราชเจ้าทรงทศพิทราชธรรมอันมหาประเสริฐ ทรง
 พระมหากรุณาจะให้พระสงฆ์เจ้าปราชจากมุนทินในสังฆระสถิต
 แลจะให้พระศาสนารุ่งเรืองไปกราบทั่วหาพื้นพระวษา จึงมี
 พระราชโองการโปรดเกล้าฯ สั่งว่า

แต่ไปเมื่อนั้น อย่าให้พระสงฆ์ล่วงเข้าว่ากล่าวอยู่
 ด้วยเหตุอันมิควรด้วยกิจ ก็เสียประโยชน์สองประการ
 ฝ่ายข้างสมณก็จะเป็นอันตรายในศึกษาบท ฝ่ายข้างฆราวา
 ษนั้น ครั้นพระสงฆ์เข้าขัดขวางว่ากล่าวอยู่ด้วย เกรงในสมณ
 เหตุข้างในราชการสำหรับแผ่นดินนั้น ก็ขัดขวางเสียราชการ
 การไป แลให้พระสงฆ์ว่ากล่าวในข้าพระโยมสงฆ์นั้นโดย
 การจะบัตสังฆรวัดวาอารามพระพุทธรูปพระเจดีย์ ถาก
 ทลายดาบหม้ายาระพะการบำรุงพระศาสนาให้รุ่งเรือง แล
 การนอกกว่านพระสุริยสวัสดิ์เดกรมการจะบาดหมาย แลมี
 ตรามาทอดเกินข้าพระโยมสงฆ์ไปจ่าย^(๑) ก็ดี แลมีผู้จำโนม
 ว่าข้าพระโยมสงฆ์เป็นลูกหม้อนักดี แลวิวาษแก่กันกับหม้อน
 ด้วยฝ่ายบิดามานดาเดียวกันกับหม้อข้าพระกิดนนั้น ก็ให้สงฆ์
 ผู้เป็นเจ้าอธิการเข้ารู้เห็นเข้าว่ากล่าวด้วยเนื้อความแต่เท่านั้น

(๑) ต้นฉบับ : จาย แก้วตาม ก

แลซึ่งเนื้อความนอกกว่านั้น อย่าให้พระสงฆ์ล่วงเข้ารู้เห็น
ว่ากล่าวด้วยเลยเป็นอันขาดทีเดียว

อนึ่งถ้าแลจะมีบาดหมายแลตราให้ส่งเข้าพระโยมสงฆ์^(๑)
เป็นผู้ร้ายกิด แลเข้าพระโยมสงฆ์วิวายแก่กัน แลร้อง
ฟ้องแก่กัน ซึ่งจะเสียวัดถูกัดไยสาระพนอกความทั้งปวงซึ่ง
พระสงฆ์เข้ารู้เห็นว่ากล่าว แลเป็นอื้อระรายในศิกษาบทนั้น
ก็ให้แต่ขุนหมื่นเข้าพระนายยศนายโยมว่ากล่าวแก่กัน อย่า
ให้พระสงฆ์ล่วงรู้เห็นว่ากล่าวด้วยแต่ข้อใดข้อหนึ่งได้เป็น
อันขาดทีเดียว ถ้าแลพระสงฆ์เจ้าอธิการรูปใดมีฟัง ทำให้ผิด
ด้วยพระราชกำหนดกฎกฎหมายแต่ข้อใดข้อหนึ่ง พิจารณาเป็น
สัจ จะเอาญาติโยมสงฆ์รูปนั้นเป็นโทษ อันพระสงฆ์แลมีศพระ
ราชกำหนดกฎกฎหมายนั้น ฝ่ายขุนหมื่นเข้าพระโยมสงฆ์ก็อย่า
ให้เอาเนื้อความซึ่งห้ามมิให้พระสงฆ์เข้าว่ากล่าวรู้เห็น อย่าให้
ทำผิดด้วยพระราชกำหนดกฎกฎหมาย จะเอาเข้าพระโยมสงฆ์
เป็นโทษด้วย

ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการกฎหมายบอกแก่พระสงฆ์
แลเข้าพระโยมสงฆ์จังหวัดแขวงเมืองนั้นจงทั่ว ถ้าบอกมิทั่ว
จะเอาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเป็นโทษตามโทษฐานโทษ

กฏให้ไว้ณวันอาทิตย์เดือนฉลุ^(๒) แรมแปดค่ำจุลศักราช
๑๐๕๕ ปีมะเสงนพศก

(๑) ต้นฉบับ : สง

(๒) ต้นฉบับ : ฉลุ แก่ตาม ก

๕ ด้วยออกญาพลเทพรับพระราชโองการใส่เกล้าฯสั่งว่า
ข้าหลวงผู้ไปราชการแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ แล
หลวงขุนหมื่นข้าส่วยของกองช่าง ผู้ถือตราคุมห้ามทั้งปวง
ยอมแต่งให้บ่าวไพร่สมักกักพวกสมักกำลังของตัว ไปลักข่างมา
โคกระบือเรือแพนาวาผู้คนข้าไทบ่าวไพร่ของผู้มรขอ แล้วย่อม
ไปให้กฎหมายไว้แก่สมักกักการว่า ผู้รายลักมาไล่จับผู้ราย
หนีไป ได้กฎหมายบอกกล่าวไว้เป็นพยาน ครั้นเจ้าของมา
พบขัดไว้หมิ่นให้ คิดอ่านเอาข้าไต่บาง เนื้อความทงนเคองล่อง
ทุกพระบาทเนอง ๆ จึงทรงพระกรุณาใหม่กฎหมายไว้ทุกหัว
เมืองสืบไปเมื่อนา

ถ้าแลช่างมาโคกระบือเรือแพนาวาผู้คนข้าไทของผู้ใด ๆ
ปล่อยปละอยู่กิด หลบหลีกข่มซ่อน^(๑)อยู่กิด ห้ามอย่าให้จับ
คบหาไว้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแลหมพงดูหนึ่งแต่ก่อนไซ้
ให้เอาผู้จับช่างมาโคกระบือเรือแพนาวาผู้คน เป็นโทษ
เหมือน^(๒)หนึ่งผู้รายลักช่างมาโคกระบือเรือแพ^(๓)นาวาผู้คนนั้น
ให้สัดตีหมายจงทั่วตามรับสั่ง

กฏให้ไว้ณวัน ๕ + ๓ คำจุลศักราช ๑๑๐๒ ปวอคนกัศัต

โทษ

(๑) ทั้งสองจะนับเข้า ซ้อน

(๒) ต้นฉบับ : เทมอม แก้วม ๓

(๓) ต้นฉบับ : แพ้ แก้วม ๓

๑๐ กฎให้แก่พระสุรัสวดี^{ชาย} } ในนอกให้กฎหมายบอก
 แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงชนหม่นพันทนายฝ่ายทหารพล
 เรือน แลมหาตลกขอเฝ้าชาว^(๑) ที่ข้าหลวงเจ้าต่างกรม
 ฝ่าย^{หน้า} } ทั้งปวงให้บอกแก่บุตรภริยาญาติพี่น้องภักทวสมคำ
 หลัง }
 ลังบัวไพร่ให้รู้จทั่ว
 ด้วยอ้ายฝ่ายฉล็กเอาพระพุทธรูปหุ้มทองคำหุ้มเงินมา
 ลอกเอา^{ทอง} } แลเซตเอาทองคำเปลวขงบตพระพุทธรูปพระ
 เงิน }
 สัตถุเบเจตย เล็กเอาตบขงหุ้มพระเจตยแลขอพามลม^(๒)
 พระวิหารกานบุเรี่ยนแลดาษพนพระวิหาร แลฉล็กเอา
 เครื่องของ ๆ หลวง แลฉล็ก^(๓) ปล้นสดมเอาเงินสิ่งของ ๆ
 สมณเจ้าพราหมณาประชาราชฎรมานัน ครั้นได้มาแล้วที่
 เปนรูปประพรณหมีได้เกรงขาม เอาไป^{ชาย} } ตามรูปประ
 จำนำ }
 พรณนั้นบ้าง แลรูปประพรณที่เกรงขามอยู่แล้วกลัวเจ้า
 ทรัพย์จะจับได้ แลกลัวผู้อื่น^(๔) จะรู้เห็นจะเอาเนอความมาว่า
 แลคิดอ่านคุมหลอมดัดแปลงเสียทำเป้นรูปประพรณใหม่เอา
 ไป^{ชาย} } บ้าง เอาไป^{ชาย} } เป้นลิมเป้นแพ่ง^(๕) บ้าง ลางที่ว่า
 จำนำ }

(๑) ต้นฉบับ : เจ้า แก้วตาม ก
 (๒) ต้นฉบับ : บัน ก : บัน
 (๓) ต้นฉบับ : ลัก
 (๔) ต้นฉบับ : อื่น แก้วตาม ก
 (๕) ต้นฉบับ : เป้นลิมเป้นแพ่ง แก้วตาม ก

เล่น โทษ } เสีย เอาไปขาย } เพลากลางคืนบ้าง แต่ผู้มชอบรับ
สกน) รับจำนำ

จำนำนั้นหาความพินิจพิจารณาหามีได้ เห็นแต่ว่าราคาจะถูกจะ
ได้เท่าสี่แก้ตัวมากก็ } เอาไว้ ครั้นกระลาการจับเอา
อายผู้ขายนั้นได้ อายผู้ขายให้การชดว่า เอาไปขายเอาไป
จำนำแก่ผู้อื่นๆ ครั้นพิจารณาเป็นสัจ เอาตัวผู้ } เป็นโทษ
รับจำนำ

ปรับใหม่เอาว่าสมคบใจตามพระราชกำหนดกฎหมาย แล
ผู้ } ต้องเสียเงินชง } ไว้ในชั้นหนึ่งแล้ว ก็ต้อง
รับจำนำ) รับจำนำ
เสียเงินชงประกันค่า (๑) ริตช้ออีกชั้นหนึ่งแล้ว แล้วต้องปรับ
ใหม่เสียพิศุดทองเงินถ่ายโทษตามกฎหมายซึ่งว่าสมคบใจนั้นชั้น
หนึ่งอีกแล้ว แลผู้ } ได้ความฉิบหายยากแค้นไปด้วย
รับจำนำ)
เหตุฉนั้นแต่ก่อนเนืองๆ มาเป็นอันมาก แลครั้งนรทรงพระ
กรรณาตรัสเหนือเกล้าฯ ว่า ผู้ } นั้นเป็นคนโลกหาปัญญา
รับจำนำ)
หามีได้พลอยฉิบหายเสียเปล่า จึงมีพระราชโองการตรัสเหนือ
เกล้าฯ สั่งว่า

แต่สืบไปเมื่อนำ ถ้าผู้ใดจต้องการเงินจะเอาสิ่งของ

รูปประพรณ } แลเครื่องทอง } ตีบุกแล้วพารณ
ทอง) ขาว
เงิน) เหลือง

(๑) ทั้งสองกะบับเขิน คำ

ไปว่าแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงหมื่นขุนเสมียนตนาย ซึ่ง
 เปนใหญ่อยู่ในบ้านนั้นให้ไต่ถามสืบดู ถ้าแลเห็นถ้อยคำ
 พิรุทอยู่เห็นว่าจะเปนของผู้ร้ายฉกฉกมาไซ้ ก็ให้เอาสิ่งของ
 ทงตัวคนนั้นเข้าไปยังกรมพระนครบาล ให้กรมพระนครบาล
 เอรูประพรณสั่งของหนักเบาขึ้นไล่ด้วยตราสัน ถ้าต้อง
 ด้วยตราสันแล้วก็ให้กรมพระนครบาลหาเจ้าทรัพย์มาถาม ถ้า
 ให้การยืนยันว่าเป็นสิ่งของๆ เจ้าทรัพย์หมั่นคงแล้ว ให้กรม
 พระนครบาลเรียกเอาทานบนแก่เจ้าทรัพย์แลผู้เอาสิ่งของมา
 หมาย } ไว้ทั้งสองข้างให้หมั่นคง จึงพิจารณาสืบสาวไปให้เห็น
 จำนำ }
 เท็จแจ้งจริง ประการหนึ่งถ้าผู้เอาสิ่งของ หมาย } นั้นว่า หมิ่นได้
 จำนำ }
 เปนเจ้าของเปนของผู้นวนไปให้ช่วย หมาย } ไซ้ ก็ให้เอา
 จำนำ }
 สิ่งของแลหังตัวผู้เอาสิ่งของมานั้นให้เข้าไปสืบถามเจ้าทรัพย์
 ถ้าแลเจ้าของมันรับเห็นสมควรว่าของๆ ผู้นั้นให้เอามา หมาย }
 จำนำ }
 จริงแล้ว จึงให้ รื้อ } เอาไว้ ถ้าแลถ้อยคำผู้เอาของมา
 จำนำ }
 กับผู้ว่าเป็นเจ้าของนั้นผิดเพี้ยนหมิ่นต้องกันเห็นพิรุท^(๑) เป็นข้อ
 เนื้อความใหญ่ ประการหนึ่งกุมถานผู้นั้นหมิ่นสมว่าจมีสิ่งของ
 ถึงเพียงนั้น เห็นว่าจะเปนของผู้ร้ายฉกฉกมาไซ้ก็ให้เอาสิ่ง

(๑) ตันละนับ : พิรุท แก้ตาม ก

ของทั้งตัวคนนั้นเข้าไปสั่งให้แก้กรมพระนครบาลพิจารณาคุณ
 ขอ } น้อยอยู่ในท้องที่อำเภอจังหวัดทั้ง ๔ แขวงแลหัวเมือง
 รับจำนำ } ใดๆ นั้น ให้เอาเนื้อความไปว่าแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
 แลแขวงนายบ้านนายอำเภอผู้นั้น ให้พิจารณาว่ากล่าวตาม
 เรื่อง (๑) ราวว่ามาทั้งนี้

อหนังสือ } นนไม่รู้ว่าเป็นอย่างผู้ร้ายฉกฉลักปล้น
 รับจำนำ }

สดมมาแลได้ } ไว้ก่อนแล้ว แลรู้เนื้อความเมอภายหลัง
 รับจำนำ }

หลังว่า กรมพระนครบาลแลกระลาการกรมใดๆ เกาะเอา

เจ้าของแลผู้เอาของมา } นนไปพิจารณาเนื้อความผู้ร้าย
 จำนำ }

ให้ ก็ให้ } ของไว้ นั้น เอาสิ่งของไปบอกแก่กระลา
 รับจำนำ }

การ ผู้ได้พิจารณา ให้ใส่ดูกับตราสีนแลคำกฏหนังสือฟ้อง

ของเจ้าทรัพย์นั้น ถ้าแต่ต้องกันก็ให้ } ถามเจ้าทรัพย์
 นกรมบาล }
 กระลาการ }

ดู ถ้าแต่เจ้าทรัพย์รับว่าเป็นของเจ้าทรัพย์จริงแล้ว ก็ให้

ถามอายผู้ร้ายว่ามา } เอาเงินไปมากน้อยเท่าใด แลให้
 จำนำ }

ผู้ } ของนั้นสะบถสาบานตัวจงหนักหนาว่าใด }
 รับจำนำ }

(๑) ต้นฉบับ : เรื่อง แก้วตาม ก

ของไว้เป็นเงินเท่าใดตาม ^{สัจ} } แล้วจึงให้เจ้าทรัพย์ไปเอาตาม

คำอายุผู้ร้าย ^{ชาย} ^{จำนำ} } นั้น เพราะว่าหมิได้อำพรางสมคบคิดเข้า

ด้วยอายุผู้ร้าย ^{ได้เอา} ^{เนื้อความ} ^{เข้ามาว่าตาม} ^(๑) พระราช

กำหนดฎกฎหมาย

ประการหนึ่ง ^{ผู้เอา} ^{ของไป} ^{ช่วย} ^{จำนำ} ^{กับ} ^{เจ้า} ^{ของ} ^{นั้น}

ยอมคุ้มเคยไว้ใจแก่กัน ^{จึง} ^{จ้าง} ^{วาน} ^{กัน} ^{ให้} ^{เอา} ^{สิ่ง} ^{ของ} ^{ไป}

ช่วย ^{ชาย} } ^{ได้} ^{ถ้า} ^{แล} ^{ผู้} ^{ซึ่ง} ^{เอา} ^{สิ่ง} ^{ของ} ^{ไป} ^{ช่วย} ^{ชาย} } ^{นั้น} ^{ว่า}

เจ้าของต้องเกาะไปว่าเป็นผู้ร้ายก็ให้เนื้อความซึ่งเขาวานให้เอา

สิ่งของไปช่วย ^{ชาย} } ^{นั้น} ^{เข้า} ^{ไป} ^{บอก} ^{แก่} ^{กระ} ^{ลา} ^{การ} ^{ผู้} ^{พิจารณา}

ให้กระลาการเอาตราสินรูปประพรรณสิ่งของมาใส่กันดู ^{ถ้า}

แลผู้เอาสิ่งของไปช่วย ^{ชาย} } ^{นั้น} ^{ให้} ^{การ} ^{ว่า} ^{รูป} ^{ประ} ^{พรรณ} ^{สิ่ง} ^{ของ}

ต้องด้วยตราสินแล ^{คำ} ^ฎ } ^{ของ} ^{เจ้า} ^{ทรัพย์} ^{ไซ้} ^{ก็} ^{ให้} ^{กระ} ^{ลา} ^{การ}

หมายไปเอาตัวผู้ ^{ชื่อ} } ^{นั้น} ^{ให้} ^{เอา} ^{สิ่ง} ^{ของ} ^{มา} ^{ใส่} ^{ด้วย} ^{ตรา} ^{สิน} ^{แล}

คำ ^ฎ } ^{ถ้า} ^{แล} ^{ผู้} ^{ชื่อ} } ^{นั้น} ^{หมิ} ^{ได้} ^{เก็} ^ย ^ด ^{กัน} ^อ ^ำ ^พ ^ร ^{าง} ^{แล} ^{เอา}

สิ่งของซึ่ง ^{ชื่อ} } ^{ไว้} ^{นั้น} ^{มา} ^{ให้} ^{กระ} ^{ลา} ^{การ} ^{พิจารณา} ^{ใส่} ^{ด้วย} ^{ตรา}

สินแล ^{คำ} ^ฎ } ^{ตาม} ^{สัจ} ^{ตาม} ^{จริง} ^{ถ้า} ^{ต้อง} ^{กัน} ^{เป็น} ^{ของ} ^ๆ ^{เจ้า}

^{หนังสือฟ้อง} } ^{ตาม} ^{สัจ} ^{ตาม} ^{จริง} ^{ถ้า} ^{ต้อง} ^{กัน} ^{เป็น} ^{ของ} ^ๆ ^{เจ้า}

(๑) ต้นฉบับ : ต่อม แก้ตาม ก

ทรัพย์หมั่นคงแล้วก็ให้เจ้าทรัพย์ไปเอาสิ่งของนั้น กิ่งค่าซึ่งอาย
 ผู้รับมา } นั้น ด้วยเหตุว่าผู้รับจำนำ } นั้นหมิ่นได้เอาเนื้อความ
 มาว่าเอง แต่ส่วนตัวผู้ขอเอาสิ่งของอายผู้รับไปช่วย }
 นั้นได้เอาเนื้อความเข้ามาว่าตามกฏแล้ว ก็อย่าให้เอาตัวเป็น
 โทษว่าสมคบใจตามกฏแต่ก่อนนนั้นเลย

อนึ่งถ้าผู้ขอ^(๑) นอกกว่าผู้รับจำนำ } นั้น ถ้าแลรู้เห็นว่า
 ผู้ใดเป็นผู้รับจำนำ } แลรู้ว่าผู้ใด } ของอายผู้รับจำนำ }
 ถ้าแลเอาเนื้อความมาว่าแก่กรมพระนครบาลกระลาการกรม
 ใด ๆ ก็ดี พิจารณาเป็นสัจ ได้เนื้อความเพราะถ้อยคำของ
 ผู้นั้นมาว่ากล่าวแนะนำก็ให้กระลาการในกรมพระนครบาลเอา
 ทรัพย์ของเจ้าทรัพย์ ซึ่งผู้รับจำนำไปพิจารณาค้นมาได้
 ตีค่าออกแล้วให้แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ให้เป็นบำนาญแก่ผู้เอา
 เนื้อความมาว่าในส่วนหนึ่ง ถ้าแลเป็นเครื่องราชูปโภคสิ่งของ
 ต้องหย่าง แลเงินดั่งกุ่มพระพุทธรูป } น้อยพานถมดาษ }
 เจตีย์

พันพระวิหารการบุเรี่ยน จะพระราชทานบำนาญให้ตามสมควร
 ด้วยเหตุว่าผู้นั้นมิได้เข้าขอบด้วยอายผู้รับ เจบร้อนด้วย
 พระราชกำหนดกฏกฎหมายนี้ใจเอาเนื้อความมาว่า

(๑) ต้นฉบับ : อื่น

อนึ่งถ้าสิ่งของซึ่งมาใส่กับตราสนั้น ถ้ามีตอกกันก็ให้
 กระลาการในกรมพระนครบาลกัญหมายแต่หลอดลายรูปประ
 พรรณหนักเบาสิ่งของนั้นไว้ แล้วให้ถามผู้ซึ่งเอาสิ่งของ
 มานั้นดูให้รู้ว่าอยู่บ้านไหนเป็นบ่าวไพร่ของผู้ใด ให้เขียน
 จดหมายเอาถ้อยคำไว้จงหมั่นคง แล้วส่งสิ่งของให้แก่ผู้เอา
 สิ่งของมานั้นคืนไป อย่าให้กระลาการเรียกเอาพัสดุทองเงิน
 แแต่เฟื้อง^(๑) หนังสือไปแก่ผู้เอาสิ่งของไป ชาย } แแต่ผู้^{ชื่อ}
 จำนำ } รับจำนำ
 ไว้ ซึ่งได้เอาเนื้อความกับสิ่งของเข้ามาว่าตามพระราชกำหนด
 กัญหมาย

ถ้าผู้^{ชื่อ}รับจำนำ } ของอายผู้ร้ายเกียดกันอำพรางไว้หมีได้
 เอาสิ่งของ ๆ อายผู้ร้ายซึ่งขอรับจำนำไว้มาส่งให้กระลาการ
 พิจารณาใส่ด้วยตราสนแต่คำกัญหนังสือพองกิด แแต่ผู้^{ชื่อ}รับจำนำ }
 ของอายผู้ร้ายอยู่บ้านชานไกล^(๒) ก็กับอายผู้ร้าย กับซึ่ง
 ผู้เอาสิ่งของอายผู้ร้ายมาขายจำนำกิด ถ้าแลรู้เนื้อความ
 ว่าเจ้าของแลผู้เอาของมา ชาย } ต้องเกาะไปด้วยเนื้อความ
 จำนำ

(๑) ต้นฉบับ : เฟื้อง แต่ตาม ก
 (๒) ทั้งสองฉบับเขียน ไกล

โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ให้ลูกขุน

เจ้าพญาอภัยราชานรฤทธิเดช

พญากระลาโหม

พญาพระคลัง

พญาพลเทพ

พญาราชสุภาวดี

พญาสมบตบาล

พญาธำมณี

พระมหากษัตริย์

พระมหาอำมาตย์

พระอสุระเสนา

พระวิฑิตเกษร

พระพิเรนเทพ

ลูกขุนขนาด ๑๒

ปฤชษาแล

พระศรีวิสุทธิ

หลวงญาณประภาส

หลวงเทพราชชาติ

หลวงธรรมสาร

หลวงอภัย (๑)

ขุนราชฤทธิฐานัน (๒)

ขุนนันทะเสน

ขุนราชพินิจใจ

ขุนอาชูกัก

ขุนบริรักษ์

ขุนเทพอาชูก

ลูกขุนสารหลวง ๑๑

๒๓

(๑) ก : อภัย

(๒) ก : ฤทธิฐานัน

ปฤกษาด้วยเกล้า ฯ พร้อมกันว่า อันโจรผู้ร้ายนั้นแต่บุราณ
 สืบๆ มา แลเมื่อครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกศ
 เสวยราชสมบัติครั้งนั้นเกิดโจรผู้ร้ายปล้นสดมในกรุงนอกกรุง ฯ
 ชุมชนทุกแห่งทุกตำบล แลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 เสด็จขึ้นปราบดาภิเษกครั้งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 กำชับให้สอดแนมตรวจตรา แลให้แจกพระราชกำหนดกฎ
 หมายห้ามปรามเป็นกวดขัน ให้กองเพลิงหน้าบ้านหลังบ้าน
 ระวางระไว ถ้าพบไฟพร่องผู้ใดซึ่งใช้สอยอยู่นั้นเป็นผู้ร้าย ก็
 ให้เอนายเป็นโทษด้วย เดชะพระบรมโพธิ์สมภารปกเกล้า ฯ
 โจรผู้ร้ายซึ่งปล้นสดมตั้งนั้นสงบ^(๑) ลงหลายปีมาแล้ว แล
 บัดนี้ผู้ร้ายซึ่งปล้นสดมกำเริบมากชุมชนนอกนั้น เหตุด้วยกรม
 พระนครบาลเคลื่อนคลาทำให้อ้ายผู้ร้ายหนีไปได้บาง แลเอา
 ออกใช้สอยทำนาเลี้ยงกระบอเลี้ยงช้าง เหนแก่ผู้มีศสืบบน
 ปล้อย^(๒) เลียบ้าง แลทำมะดาอ้ายผู้ร้ายนั้นเป็นน้ำใจกักกะละ
 หยาบ^(๓) ซ้ำ ครั้นใดเคลื่อนคลาขออกแล้วคิดอ่านคบพวกเพื่อน
 กระทำโจรกำมิดกักราชฎีต่างๆ เพราะเหตุฉนั้นอ้ายผู้ร้ายจึง
 มากชุกชุม^(๔) ขึ้น ราชฎีได้ความเดือดร้อน แลทรงพระ
 กรุณา ฯ จะให้อ้ายผู้ร้ายสงบลงนั้น ให้ลูกขุนทั้งปวง
 ปฤกษาฯ เหนด้วยเกล้า ฯ พร้อมกันว่า

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน สงบ

(๒) ทั้งสองฉบับเขียน ปล้อย

(๓) ต้นฉบับ : ยาม แก้วตาม ก

(๔) ทั้งสองฉบับเขียน ชุม

ขุนราชศักดิ์
 ขุนราชอาณา
 ขุนเดโชไชย
 ขุนถนอมพิทย }

แต่นสืบไปเมื่อนานน   ขอพระราชทานให้

ขุนตาบ ซึ่งเป็นพนักงานได้กำกับกรมพระนครบาลพิจารณาแล
 ได้ถามข้าบเขยร^(๑) นั้นใหม่บาญชัยอายุผู้ร้ายแลคนโทษซึ่งต้อง
 จำอยู่ณะคุก แลโทษซึ่งต้องจ่ายไปเป็นหัวสืบข้าง แลกรมพระ
 นครบาลเอาออกให้ราชการในกรมนั้นไว้เป็นคู่มือ^(๒) ด้วย แล
 ให้ขุนพิศตเอาบาญชัยผู้ร้ายแลคนโทษตามมมาญชัยคู่มือขุน
 ตาบนั้นมาขึ้นไว้มหาตไทยฉบับหนึ่ง ครั้นถึงเดือนให้ขุนตาบ
 ตรวจสอบคนโทษแลผู้ร้ายในคุกจงทุกเดือน ๆ ละ ๒ } ครั้ง เมื่อจะ
 ตรวจสอบให้ชาววังตำรวจ^(๓) ในประแดงจับกำกับไปด้วย แล
 ให้ขุนตาบเอาบาญชัยตรวจสอบนั้นมาใส่กับบาญชัยมหาตไทย ถ้า
 ขาดด้วยเหตุประการใดก็ให้ } พระนครบาลเอาเนอความ
 กราบทูลพระกรรณา ถ้าเจ้ากรมปลัดกรมพระนครบาลนั่งเสียบ
 หมิได้เอาเนอความกราบทูลพระกรรณา ข้ายู่ถึงสามวัน จึง
 ให้มหาตไทยกราบทูล ๆ ถ้ามหาตไทยหมิได้กราบทูลพระ
 กรรณา จึงให้ขุนตาบกราบทูลพระกรรณาเองทุกครั้ง
 อนึ่งขงอายุผู้ร้ายมนายประกัน แลละพยศรีร้ายเสียแล้ว

(๑) ต้นฉบับ : เขียร แก้วตาม ก
 (๒) ต้นฉบับ : มือ แก้วตาม ก
 (๓) ต้นฉบับ : ตำตรวจ แก้วตาม ก

กรมพระนครบาลจัดตั้งแต่งตั้งให้เป็นขุนหมื่น ใช้ราชการอยู่ในกรมพระนครบาลแล้วนั้น อย่าให้ตัดหูแลศกเลย แลอายผู้ร้ายโทษปล้นสดมภ์เก่าใหม่นอกกว่านั้น ถ้าปล้นสดมภ์ครั้งหนึ่งให้ตัดหูเสียข้างหนึ่ง ถ้าสองครั้งให้ตัดหูเสียทั้งสองข้าง ถ้าแลสามครั้งให้ฆ่าเสีย แลบันดาอายผู้ร้ายเก่าใหม่โทษเบาลงมา ซึ่งพิจารณาเป็นสำนั้น ให้ศก^{หน้า} } เสียตาม^{อก}โทษโดยพระอาชงการนั้นจงทุกคน อย่าให้เรียกเอาค่าศกเลย แลอายผู้ร้ายโทษปล้นสดมภ์นั้น ให้จำ^{หน้า} } เสียทั้งกลางวันกลางคืนทีเดียว แต่โทษซึ่งนอกกว่านั้น จึ่งให้ตัดพวงไว้ใช้ราชการแต่กลางวัน ครั้นเพลาเย็นให้จำใส่คุกไว้ ถึงจะหลบหนีออกไปได้ นครบาลปล่อยเสียก็ดี คนทั้งปวงก็จะรู้จักตัวง่าย จพิจารณาสืบสาวเอาตัวก็จะได้สะดวกแล จึ่งให้หม้พระราชกำหนดฎกหมายไว้ณหัวเมือง^(๒) } ให้ประกายแก่นายบ้าน^(๓) } ลูกบ้าน แลด่านขนอนทั้งปวงให้รู้ทั่วกัน ถ้าแลเห็นตัดหูแลศก^{หน้า} } เป็นคนผู้ร้ายไซ้ ให้จับกุมเอาตัวมาส่งยัง^(๓) } กรมการแขวงแลกรมพระนครบาล ถ้าแลผู้ใหญ่นายบ้านแลชาวบ้านมิได้จับเอาตัวมาส่ง แลพิจารณาไปจับตัวอายผู้ร้ายซึ่ง

(๑) ก : มั่น

(๒) ต้นฉบับ : เมือง แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : ชั่ง แก้วตาม ก

สำคัญนั้นได้ฌบ้านใด จะให้เอาตัว ^{นายบ้าน} } เป็นโทษ ถ้าจะให้
^{ชาวบ้าน} }
 มกฏไปไว้ฉนี้แล้วเห่นว่ อัยผู้ร้ายหนีไปจะ^(๑)จัดสน

อนึ่งผู้ร้ายโทษเบาซึ่งกรมพระนครบาลจ่ายไปเป็นหัวสืบ
 ช้างแลเอาตัวออกให้ราชการในกรมพระนครบาลนั้น ให้เอา
 นายประกันใหม่คนจทุกคน แลในหนังสือประกันนั้นให้มี
 เนื้อความไว้ว่า ให้นายประกันเอาใจใส่ระวังระไว้อัยผู้ร้ายนั้น
 อยู่ด้วย ถ้าผู้ระแคะระกายอัยผู้ร้ายซึ่งตัวประกันนั้น ไปปล้น
 สดมทำร้ายแก่ราษฎร ให้จับเอาตัวมาส่งเสีย ถ้าแลนายประ
 กันได้เอาตัวมาส่งก่อนไซ้ ให้ยกโทษนายประกันเสีย ถ้ามิได้
 เอาตัวอัยผู้ร้ายมาส่งก่อนไซ้ ให้เอนนายประกันเป็นโทษ
 ตามโทษาณโทษ แลส่วนตัวอัยผู้ร้ายนั้น ให้จำมันเสีย
 คุกหนึ่งอัยผู้ร้ายโทษปล้นสดมมน

อนึ่งอัยผู้ร้ายมาเจ้าเรือนตายนั้น ย่อมเอาตัวส่งให้
 เจ้าพบบๆ ให้ฆ่าเสียให้ตักไปตามกัน แลเจ้าภาพซึ่งเป็นคน
 กลัวแก่บ่าป กรันจะฆ่าก็กลัวจะเป็นกัมม์สืบไป ก็ย่อมปล่อย
 กันเสียว่าจะให้บวคบ้าง แลเรียกเอาเงินค่าตัวว่าจะทำบุญไป
 แก่ผู้ตายบ้าง แลอัยผู้ร้ายเหล่านี้มิได้ละพยศอันร้ายเสีย
 ย่อมคบหากันไปทำร้ายแก่ราษฎรอีกเถ่า จับตัวได้พิจารณา
 เป็นสัจก็หลายคนมาแล้ว แลสืบไปเบื้องหน้าอย่าให้เอาอัย
 ผู้ร้ายเหล่านี้ส่งให้เจ้าภาพเลย แลให้เอาตัวจำใส่คุกไว้
 กว่าจะตาย

(๑) ต้นฉบับเขียนคำว่า จะ ฆ่าไป

อนึ่งขอให้ขุนพิศุฑทำหางว่าวอายุผู้ร้ายทั้งปวงมาขึ้นไว้
แกมหาดไทยใบหนึ่ง ให้รู้ว่าผู้ร้ายชื่อนั้นอยู่บ้านไหนภรรยาชื่อ
นั้น โทษตัดหูตัดมือตัดหน้าตัดอกเป็นสำคัญจำอยู่ณะคุก แล
ตัดพวงม้ายประกันออกไซ้เป็นหัวสับข้างนั้นด้วยให้แจ้ง แล
ให้บัตรราประจำหางว่าวไว้ใหม่มั่นคง เป็นจันทรคงแลจำ
หน้ายทุกปี

อนึ่งถ้าอายุผู้ร้ายตายก็ให้บอกแก่เวนมหาดไทยกระลา
โหมกรมวังให้ไปดูอะศกแลแล้วจึงให้หักจำนวนบาญชียลงเสีย

อนึ่งคนชั่วมีได้กลัวพระราชกำหนดฎกฎหมายแก้ไขใหม่บัง
อาจชักชวนพวกเพื่อนไปทำร้ายปล้น สดม อนาคตราชาราชฎ
ขึ้นใหม่ นอกกว่าอายุผู้ร้ายเท่านั้น ให้เอาตัวอายุผู้ร้ายเป็น
โทษตามกฏ แต่ให้เอาบิดามานดาพี่น้องอายุผู้ร้ายนั้นเป็น
โทษด้วย ดูจงหน้มนนายอายุผู้ร้ายนั้นจงทุกคน

อนึ่งอายุผู้ร้ายซึ่งเป็นโทษอยู่ในกรมพระนครบาลนั้น ถ้า
มีหมายรับพระราชโองการนั้น ให้กราบทูลฉลองก่อน (๑) ต่อ (๒)
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้ส่งไป จึงให้ส่งตามพระราช
โองการนั้น กรมพระนครบาลเป็นนายๆ อำเพื่อเป็นพนักงาน
งานได้กระเวนสอดแนมจับอายุผู้ร้ายทั่วทั้งในกรุงนอกกรุง แล
ทุกวันนี้เหตุว่าสอดแนมอายุผู้ร้าย แล ผู้จะพิทักษ์รักษาบ้อง
กันอายุผู้ร้ายคลายลง อายุผู้ร้ายจึงมีใจกำเริบทำร้ายแก้

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน ถอน

(๒) ต้นฉบับ : แต่ แก้ตาม ถ

ราษฎรมากชุมชน ขอพระราชทานให้ขุน ^{จำเมือง} } แลขุน
^{เทพลู} }
 หมั้นกองกระเวนไปลาดกระเวนจงทุกวัน ถ้าต้องกิจราชการ
 ป่วยเจ็บจึงให้แต่งขุนหมั้นเสมียนตระนายไปกระเวนแทน แล
 ให้ชาวบ้านกองเพลิงหน้าบ้านหลังบ้าน ทำจำหลอ^(๑) ตาม
 ทางเดิรจงทุกบ้าน แลครั้นเพลิงค่าให้ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ขาย
 พลัดกันรักษากองเพลิงหน้าบ้านหลังบ้าน ตามมีคนมากแเล
 น้อยให้พลัดกันคอยผู้คนเดินไปมา ถ้าหาได้เพลิงเป็นสำคัญ
 มิได้ให้จับเอาตัวจำไว้ ครั้นรุ่งเช้าให้เอาตัวไปส่งยังตุ๊กขุนณ
 ศาลาให้พิจารณาดู ถ้าเห็นว่ามิได้เป็นผู้ร้ายแล้วก็ให้ปล่อย
 เสย ถ้าพิจารณาเห็นว่าเป็นผู้ร้ายจริง ให้ส่งไปยังกรมพระนคร
 บาลพิจารณาสืบสาวดูให้เห็นเท็จแลจริง แลกรมนครบาลซึ่ง
 ไปกระเวนนั้น ครั้นไปถึงบ้านใดตำบลใดก็ให้บอกแก่ชาว^(๒)
 บ้านจงทุกบ้าน ครั้นเช้าให้ผู้ไปกระเวนนั้นเข้ามาบอกแก่นาย
 เวนผู้อยู่เวณศาลาตุ๊กขุนจงทุกวัน
 ถ้าแลผู้ร้ายปล้นในกรุงนอกกรุงก็ ให้ชาวบ้านซึ่งอยู่
 ณเรือนใกล้ ในสามเส้นสืบห้าวาช่วยกันรบพุ่งจับกุมเอาตัวอ้าย
 ผู้ร้ายให้ได้ ถ้าอ้ายผู้ร้ายหนีไปทางไกลก็ให้ติดตามไปๆ ถึง
 บ้านข้างหนานั้น ก็ให้บอกแก่ชาว^(๒) บ้านค้ำหน้าให้ออกช่วย
 ติดตามสืบไป ถ้าแลชาวบ้านในสามเส้นสืบห้าวา มิได้

(๑) ก : จำหล่อ

(๒) ต้นฉบับ : ชาว แก้วตาม ก

ออกช่วยติดตามรบพุ่งจับเอาตัวอายุผู้ร้ายๆ เอาทรัพย์สินของ
 ไปได้ ก็ให้เจ้าทรัพย์ชาวบ้านอำเภอนครบาลช่วยกัน
 เสาะแสวงหาสืบสาวอายุผู้ร้ายให้ได้แต่ในสามวัน ถ้าแลผู้
 ใดสอดแนมจับได้อายุผู้ร้ายพิจารณาเป็นสัจไซ้ ให้เอาทรัพย์สิน
 ของผู้ร้ายปล้นเอาไปแบ่งเป็นสามส่วน ให้ยกเป็นบำเหน็จผู้
 สอดแนมจับผู้ร้ายได้นั้นส่วนหนึ่ง ส่งให้เจ้าทรัพย์แต่สอง
 ส่วน ถ้าสอดแนมหมิได้อายุผู้ร้าย ก็ให้เอาทรัพย์สินของอายุผู้
 ร้ายปล้นเอาไปนั้นตั้งเป็นสามส่วน ให้เจ้าทรัพย์ยกเสียเพราะ
 หมิได้ระวางระไว้นั้นส่วนหนึ่ง ให้นครบาลไซ้เพราะมิได้สอด
 แนมจับผู้ร้ายนั้นส่วนหนึ่ง ให้ชาวบ้านในสามเส้น ๑๕ วาไซ้
 เพราะหมิได้ออกจับกุมอายุผู้ร้ายให้ได้นั้นส่วนหนึ่ง แลใน
 ส่วนชาวบ้านจะได้ไซ้ในนั้นส่วนหนึ่ง ให้แบ่งออกเป็น ๖ ส่วน
 ให้ผู้อยู่ในเส้นหนึ่งนั้นไซ้ ๓ ส่วน ผู้อยู่ในสองเส้นนั้นไซ้สอง
 ส่วน ผู้อยู่ในสามเส้น ๑๕ วาให้ไซ้ส่วนหนึ่ง เจ้าทรัพย์
 กรมพระนครบาลชาวบ้าน จึงจะได้เป็นใจกันสอดแนมจับ
 กุมเอาตัวอายุผู้ร้าย ซึ่งทำร้ายแก่ราษฎรนั้น แลทรัพย์สิน
 ของของอายุผู้ร้ายเอาไปนั้น เกล็ดอกว่าเจ้าทรัพย์หมิว่ตาม
 จริง อายุผู้ร้ายเอาไปน้อยจะว่าเอาไปมาก ปราณจะให้คุ้ม
 ซึ่งเจ้าทรัพย์จะต้องยกเสียเป็นบำเหน็จแก่ผู้สอดแนมนั้น แล
 ให้นครบาลผู้รับตราสืบเอา เจ้าทรัพย์ทั้ง บุตรภรรยา ชายหญิง
 เป็นคนสนิทอยู่เรือนเดียวกันกับเจ้าทรัพย์นั้นให้สับถยาบาดตัว
 เฉพาะพระพุทธรูปเจ้าพระธรรมเจ้าพระสงฆ์เจ้า จงหนักหนา

ก่อนจึงให้การทรมานสิ่งของซึ่งผู้ร้ายเอาไปนั้นแต่ตามสัจตามจริง
 อย่าให้เอาโทษมาให้การกฎหมายตราสั้นแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
 ได้ แลเจ้าทรัพย์นครบาลชาวบ้านนายอำเภอ จึงจะมีใจจะเม่น
 ชะมັกสืบสาวสอดแนมจับกุมเอาอายผู้ร้าย ๆ จะเห็นว่าเจ้า
 ทรัพย์นครบาลชาวบ้านนายอำเภอเป็นใจสอดแนมจับกุมเป็น
 หลายเหล่าอยู่แล้ว ก็จะเขตขามกลัวเกรง จะมีอาช้ทำร้าย
 แก่ราษฎรได้ แลบ้านในสามเสน ๑๕ วันนั้นถ้าแลหมีได้เป็น
 ผู้ร้าย แลหมีได้เป็นผู้ชักนำแลสมรู้ร่วมคิดด้วยอายผู้ร้ายหา
 มิได้ แลชาวบ้านทั้งนี้จะต้องแบ่งส่วนช่วยใช้ทรัพย์ของเจ้า
 ทรัพย์อยู่ด้วย แลห้ามเสยอย่าให้ปรับใหม่เอาเป็นโทษเลมิด
 พระราชกำหนดฎเลย แลอย่าให้กระลาการกรมพระนครบาล
 เรียกเอาค่าเชิงประกันแลค่าฤชากระลาการแก่ชาวบ้านแต่สิ่ง
 ใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว

แลเมื่อกรมพระนครบาลจะตัดหุจะศักหน้าจะศักกอกอาย
 ผู้ร้ายนั้น ให้ขุนตาบไปนั่งรู้เห็นเป็นพญา ๓ ด้วย

กฏให้ไว้ณวัน ๓-๗ คำจุลศักราช ๑๑๐๕ ปุศุเบญจศก

๑๒ กฏให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง } ปากใต้
 ๓
 ๔
 ฝ้ายเหนือทั้งปวง

ด้วยพระพิโรธสงครามขึ้นไปราชการชั้นสุตรร่อนทองณ
เมืองสวรรค์โลก^(๑) กลับลงมากราบทูลพระกรรณว่า แขวง
เมืองสวรรค์โลก^(๒) นั้นเกิดโจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์ซึ่งลักข้างม้าโค
กระบือของอนาประชาราชภูรไพร่พลเมือง ลูกค้ำวานิชณทาง
บกทางเรือนั้นมากชุม^(๓) ขึ้นกว่าแต่ก่อน แลคนเค็รทางไปมา
พวกละ ๓๐ } คนนั้นถือปืน ๕ } บอกบ้าง ๒๐ คนถือปืน ๑๕ }
บอกบ้างตามพวกมากพวกน้อย ล่าง^(๔) พวกถือปืนครบมือ
ก็มีบ้าง จึงทรงพระกรรณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ในนี้
มะโรงสำเรทธิศกปีมะเมียโทศกนั้นฝนพำน้ำทำมิได้ปรกติ อนา
ประชาราชภูรทำนามิได้เต็มกุมเขากิแพง แลโคกระบืออนา
ประชาราชภูร^(๕) เกิดอุบัติเหตุล้มตายเป็นอันมาก อนาประชา
ราชภูรทำมาหากินขัดสนจึงเกิดโจรผู้ร้าย แลในปีมะเมียตรี
นิศกนั้นไพร่พลเมืองทำนาก็ได้ผลเป็นปรกติอยู่แล้ว แลซึ่ง
เกิดโจรผู้ร้ายดีซึ่งปล้นสดมภ์ลักข้างม้าโคกระบือของอนา
ประชาราชภูรแลลูกค้ำวานิชณทางบกทางเรือนั้นมากชุมขึ้นอีกนั้น
เป็นต้นด้วยผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการมิได้เป็นใจตรวจตรา สอด

(๑) ทั้งสองจะนับเขียน สวรรค์โลก

(๒) ต้นฉบับ : สวรรค์โลก แต่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : ชุ่ม แต่ตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : ล่าง แต่ตาม ก

(๕) ทั้งสองจะนับเขียน กระบืออนาประชาราชภูร

แนมสืบสาวจับกุมเอาตัวอายุผู้ร้าย ตามมีพระราชกำหนด
 กฎหมายเก่าใหม่ห้ามมิได้ ต่ออายุผู้ร้ายทำร้ายแก่ราษฎรฯ
 เจ้าทรัพย์ผู้ร้อง (๑) ราวเอาเนื้อความมาร้อง ฟ้องกฎหมายแก่ผู้
 รักษาเมืองผู้รั้งกรมการฯ จึงให้เกาะกุมเอาตัวมาพิจารณา ได้
 ทรัพย์สิ่งของๆเจ้าทรัพย์บ้างมิได้บ้าง แลเห็นแก่อามิสสินบน
 ก็ทำนองเหนียว (๒) ไว้ให้ช้อยู่บ้าง ให้มีบาดหมายมาเบิกเอา
 ตัวอายุผู้ร้ายไปบ้าง ให้มีนายประกันให้ไปเที่ยว (๓) ได้บ้าง แล
 กระทำให้อายุผู้ร้ายหนีไปเสียบ้าง เหตุด้วยผู้รักษาเมืองผู้รั้ง
 กรมการมิได้เป็นใจเจือร้อนด้วยราชการ เห็นแก่อามิสสินบน
 นั้น อายุผู้ร้ายจึงได้ใจกำเริบทำร้ายแก่นาประชาราษฎรไพร่
 พลเมืองลูกค้ำพานิชมากชุมชนทั้งนี้ ถ้าจะให้เอาผู้รักษาเมือง
 ผู้รั้งกรมการเป็นโทษตามกฎหมายพระอาการไซ้ ผู้รักษาเมืองผู้
 รั้งกรมการก็ไต่ความตายความฉิบหายยับเยินไป แลครั้ง
 นี้แต่ให้คาดโทษผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการไว้ครั้งหนึ่งก่อน

แต่นสืบไปเมื่อนาน ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเอาคน
 ทาสจำมน (๔) กงคัง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่จะว่ากล่าวบังคับบัญชาแก่
 ชาวบ้านทั้งปวงได้นั้น ให้ตั้งเป็นนายบ้านจทุกบ้านทุกอำเพื่อ

(๑) ต้นฉบับ : เรือง แก่ตม ก

(๒) ต้นฉบับ : เพ็ชร์ แก่ตม ก

(๓) ต้นฉบับ : เพ็ชร์ แก่ตม ก

(๔) ทั้งสองฉบับเพ็ชร์ มั่น

แลถึงว่าเป็นหลวงขุนหมื่นถือตราคุมกุม^(๑) ห้ามทำราชการอยู่ใน
 กรมใดกต^(๒) ถ้าเห็นว่าเป็นผู้ใหญ่ถือ^(๒) จะว่ากล่าวบังคับบัญชา
 แก่ชาวบ้านได้ ให้เอาเป็นนายบ้านด้วยเถิด แลให้เขียนกฎ
 หมายถึงไว้แก่ชาวบ้านทั้งปวง ให้ฟังบังคับบัญชานายบ้าน
 ให้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย แลเนือความที่ชอบด้วย
 ราชการนั้น แลให้นายบ้านว่ากล่าวแก่ชาวบ้านทั้งปวงทำ
 จำหล^(๓) แลกองเพลิงหน้าบ้านหลังบ้าน แลให้พลัดเปลี่ยน
 กันนั่งยามกระเวนบันจบกันพิทักษ์รักษาป้องกัน ซึ่งอายุผู้ร้ายจะ
 มาทำร้ายขณะบ้านนั้น แลให้หมักกลองสัญญาไว้ด้วยจงทุกบ้าน ถ้า
 แลอายุผู้ร้ายจะเข้าปล้นแลกระทำการร้ายสิ่งใด ๆ เป็นการเร็ว ใน
 ทันใดนั้นให้ตกลองสัญญาณ แลให้ชาวบ้านทั้งปวงมาพร้อม
 กันจับกุมติดตามอายุผู้ร้ายนั้นจงได้ ถ้าแลกำลังชาวบ้าน
 น้อยกว่าอายุผู้ร้ายไซ้ ก็ให้ชาวบ้านแบ่งกันตามสะกดรอย
 อายุผู้ร้ายไปบ้าง แลให้ไปบอกชาวบ้านอันซึ่งอยู่ใกล้บ้านนั้น
 ให้มาช่วยติดตามจับกุมเอาตัวอายุผู้ร้ายบ้าง แลให้ไปสืบ
 แก่ชาวบ้านค่างหน้าออกไปท้าวสะกดทางช่วยจับกุมอายุผู้ร้าย
 นั้นบ้าง ประการหนึ่ง ถ้าระยะบ้านทางไกลกันอยู่เป็นทางชั้ว

(๑) หึ่งสองฉบับเขียน คุม

(๒) ต้นฉบับ : ก่อ แก่ตาม ก

(๓) ก : จำหล่อ

เที่ยง (๑) กัดจนหนังกัดจึงจะถึงบ้านค่างหนานั้นแล้วก็ให้เข้าไปบอกแก่ชาวบ้าน แลให้ชาวบ้านค่างหน้าติดตามสกตรอย อ้ายผู้ร้ายสืบไป ถ้าแลลวงเข้าแขวงเมืองใดก็ให้เข้าไปบอกแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการติดตามสอดแนมพิจารณาสืบสาว จับกุมเอาตัวอ้ายผู้ร้ายแลพวกอ้ายผู้ร้ายนั้นจงได้

ประการหนึ่ง ถ้าลูกบ้านนั้นมึนไว้สำหรับตัวไซ้ ก็ให้เอาปืนนั้นมาช่วยบอกแก่ผู้ใหญ่นายบ้าน แลให้ผู้ใหญ่ นายบ้านนั้นวัดชนวน แลถกหมายเอารูปประพรรณปืนนั้นไว้ ถ้าแลหาจากุมมิได้ ก็ให้เอาไปให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ จากปืนนั้นลงไว้ ในล้ากล่องปืนนั้นให้สำคัญตามกฎ แลให้หีบอบปืนนั้นไว้แก่เจ้าของให้เอาไว้สำหรับตัว

ประการหนึ่ง ช่างม้าโคกระบือหายไปติดตามกั๊ด แลให้ไปซื้อขายแลกล่เปลี่ยนช่างม้าโคกระบือสิ่งใด ๆ กั๊ด ถ้าไปเป็นทางไกลลวงอำเภอดนเมืองอื่นไปไซ้ ก็ให้เอาหนังสือผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแลผู้ใหญ่ นายบ้านนายอำเภอบุคคลผู้หนึ่งบดตราเป็นสำคัญเบ็ดเตล็ดไป ให้รู้ว่าผู้นั้นขोन้อยบ้านนั้นไปกิจการสิ่งนั้น แลมอบเครื่อง (๒) สาตราอาวุธไปสำหรับตัวเท่านั้น ๆ ไปด้วยกันเป็นคนเท่านั้น ให้แจ้งให้เป็นพยานตัวไป ครั้นไปจัดซื้อโคกระบือของจะขอแลกล่เปลี่ยน แลตัว

(๑) ต้นฉบับ : เที่ยง แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : เครื่อง แก้วตาม ก

เจ้าของผู้ขายแลกเปลี่ยนนั้นเข้าไปหาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
 นายบ้านนายอำเภอผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งอยู่บ้านใกล้กัน^(๑) ให้ถาม
 ผู้^(๒) เจ้าของนั้นว่า ช่างม้าโคกระบือของขายแลกเปลี่ยนเป็น
 ลูกคอกลูกถุนมาเรื่อยๆว่าแลกเปลี่ยนขอมาแต่ผู้ใด แลชื้อขาย
 แลกเปลี่ยนแก่กันเป็นเงินมากน้อยเท่า^(๓) ใด แลแลกเปลี่ยน
 กันประการใดนั้น ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการผู้ใหญ่ นายบ้าน
 นายอำเภอ เชียร์กฎหมายแลเอาสะลักสำคัญรูปประพรรณช่าง
 ม้าโคกระบือไว้เป็นพยานใหม่มั่นคง แลแจ้งให้ชื้อขายแลกเปลี่ยน
 แลกเปลี่ยนแก่กัน แลเมื่อผู้ซื้อขอจากคุณเอาตัวช่างม้าโคกระบือ
 ซึ่งชื้อแลแลกเปลี่ยน^(๔) ใดแล้วกลับมามีบ้านนั้น ให้ขอเอา
 หนังสือผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ นายบ้านนายอำเภอผู้ซึ่งใด
 ใดถามรู้เห็นเมื่อชื้อแลแลกเปลี่ยนกันนั้น ให้บอกเรื่องราว
 เนื้อความปิดตราเป็นสำคัญเบ็ดเตล็ดไปด้วยจงทุกครั้ง ถ้าแลมี
 ผู้มาจับโจทว่าช่างม้าโคกระบือของผู้ซื้อผู้ร้ายลักไปก็ตั้ง
 พิเคราะห์หาความจริงนั้นได้สดวก

ประการหนึ่งให้ผู้ใหญ่บ้านทำสารบาญชีย์ ให้รู้จำนวน
 ระคนอยู่ณะบ้านนั้นไว้แล้ว ให้กำชับว่ากล่าวแก่ชาวบ้าน
 ทั้งปวง อย่าให้ผู้ใดคบหากันเป็นโจรผู้ร้ายได้ แลให้เอาใจใส่

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ใกล้กัน ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ผู้

(๓) ต้นฉบับ : เท่า แก้ตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : เปลี่ยน แก้ตาม ก

ตรวจตราลูกบ้านทั้งปวงอยู่จงเนื่อง ๆ ถ้าแลเห็นว่าผู้ใดน้ำใจ
 กักขะตาหยาบช้า ไปมาผิดเพลาปรากฏเห็นกิริยานั้นจะเป็น
 ผู้ร้ายอยู่ไซ้ ก็ให้เอาตัวมาสอบณบานเฉพาะพระพุทช
 พระธรรมพระสงฆ์เจ้าจงหนักหนา แล้วให้เรียกเอาทานบน
 ไว้ครึ่งหนึ่งก่อน ถ้าผู้นั้นมีละพะยศยังทำอยู่อีกไซ้ ก็ให้จับ
 เอาตัวมาส่งให้ผู้รักษาเมืองผู้รุกรมการพิจารณาสืบสาวดู ถ้า
 เป็นผู้ร้ายแต่สมคบผู้ร้ายก็คิดเป็นสัจไซ้ ก็ให้เอาตัวเป็นโทษ
 ตามกฏพระอายุการ

ประการหนึ่งมีศหายญาติพี่น้องเพื่อนฝูงของชาวบ้าน ซึ่ง
 อยู่ต่างบ้านนั้น จะมาสำนักนอไสยอยู่เรือนของผู้ใดแต่
 คนหนึ่งขึ้นไปก็คิด ให้เจ้าเรือนเอาตัวผู้มาอไสยนั้นชบอกแก่ผู้
 ใหญ่ในบ้านได้ถามดูให้รู้เนื้อความว่า เป็นบ่าวไพร่ของผู้ใด
 อยู่บ้านใดตำบลใด มาสำนักนอไสยอยู่นั้นด้วยเหตุอันใด
 ใหญ่จกหน้าแลขอไว้ แล้วให้เจ้าเรือนรับเอาตัวไว้ แลเมื่อไป
 จากบ้านจากเรือนนั้นก็ให้มาลาผู้ใหญ่นบ้านก่อนแล้วจึงให้ไป

ประการหนึ่งถ้ามีผู้มากฎหมายร้องฟ้องว่ากล่าวหาความ
 แก่ราชฎรลูกบ้าน ผู้รักษาเมืองผู้รุกรมการจะบาดหมาย
 เอาตัวผู้ต้องคดีไปพิจารณานั้น ให้หมายให้ผู้ใหญ่ซึ่งเป็น
 นายบ้านนั้นส่ง แลเงินค่าส่งนั้นให้พระราชทานให้แก่ผู้ใหญ่
 บ้านซึ่งได้ส่งนั้น เป็นกำลังราชการสืบไป

อนึ่งผู้มชอชงจะเดินไปมาด้วยกิจราชการ แลกิจการ
 ของผู้มชอในเมองนั้นก็คิด แวนแคว้นไกลเมองนั้นก็คิด

ห้ามอย่าให้ถือบนไปมาเปลากลางคืน ผิดประหลาดไซ้ก็ให้
จับเอาตัว

ประการหนึ่ง ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแต่งขุนหมื่น
กรมการแลนายอำเภอ

คุมพักพวกสมกำลัง	๔๐
	๕๐
	๖๐

 } คนสัพ
ด้วยเครื่องสาตราอาวุธ ให้ไปกระเวนทางบกทางเรือตาม
อำเภอขึ้นจงทุกเดือน แลให้ตรวจจงทุกบ้าน ๆ ไตหมได้ทำ
ตามพระราชกำหนดฎกกฎหมายไซ้ ก็ให้เอานายบ้านตีหลัง ๑๐ ที
แลลูกบ้านซึ่งชายสกรรณให้ตีกล ๕ ทีแล้วให้ชาวบ้านทำตาม
พระราชกำหนดฎกกฎหมาย แลห้ามอย่าให้ขุนหมื่นกรมการ
แลนายอำเภอผู้ไปตรวจนั้น เรียกเอาพัศดุทองเงินแก่ชาว
บ้านเป็นค่าส่งอันใดแต่เพียงหนึ่งขึ้นไป

ประการหนึ่งเดือน

๒
๓
๔

 } พันเทศการเกี่ยว^(๑) เข้านวดเข้า
แล้วนั้น ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ ให้กำกับด้วยขุนหมื่น
ชาวด่านคุมไพร่ชาวด่าน

๗๐
๘๐
๑๐๐

 } สรรพด้วยเครื่อง^(๒) สาตราวุธให้
ไปกระเวนตามเค็ด่านชั้นนอกตามอำเภอเมือง^(๓) นั้น ให้
บันจบถึงกันกับอำเภอเมืองอันชงต่อ^(๔) กันนั้นจงทุกปี เมอกระ
เวนไปนั้นถ้าพบผู้ใดถือบนไปมาณะกลางทุ่งกลางป่าก็ตี แล
ถึงหากบมิได้เครื่อง^(๒) สาตราอาวุธสำหรับมือไป ถ้าไปด้วยกัน

(๑) ต้นฉบับ : เกี่ยว แก่ตาม ก
(๒) ต้นฉบับ : เครื่อง แก่ตาม ก
(๓) ต้นฉบับ : เมือง แก่ตาม ก
(๔) ต้นฉบับ : ต่อ แก่ตาม ก

เป็นแต่ห้าคนขึ้นไปก็ดี ถ้าภคนช่มช่อนอยู่ณะกลางบ่าก็ดี
 ถ้าเห็นผิดประหลาดอยู่ไซ้^(๑) ก็ให้ผู้ไปกระเวนจับกุมเอาตัวมา
 ใต้ถามเรียกเอาหนังสือเบิกดำเนินบิดตราเป็นสำคัญมาดู ถ้าแล
 มีตราเบิกดำเนินเป็นสำคัญนั้น^(๒) คงเห็นว่าไม่เป็นผู้ร้ายแล้วก็
 ให้ปล่อยตัวไป ถ้าแลหาตราสำคัญเป็นพยานมิได้ ก็ให้เอา
 ตัวมาส่งให้แก่ผู้รักษาเมือง ผู้รังการให้พิจารณาสืบสาวดู
 ถ้าเป็นสัจว่าเป็นผู้ร้ายแล้ว ก็ให้เอาตัวเป็นโทษตามพระ
 อายการแล้วให้เอาตัวจำไว้ณะคุกใหม่^(๓) คง ถ้าพิจารณา
 เป็นสัจว่าเป็นผู้ร้ายโทษปล้นโทษสดมโทษฉกชิงนั้น ก็ให้ ناب
 ท้าวเสียบแล้วก็ให้บอกหนังสือส่งตัวลงไปยังลูกขุนณะ^(๓) ศาลา
 ประการหนึ่งผู้ร้ายลักโคกระบือย่องเบา นั้น มีกฎพระอาย
 การแต่ก่อน ให้ใหม่เป็นสินไหมเป็นพิไนยได้โทษตัว แลบุตร
 ภรรยาอันก็หมิได้ ให้เอาเป็นคนนำร้อนด้วยหามิได้นั้น ผู้รักษา
 เมืองผู้รังการทุกวันนั้นครนมียบสัจปรับมาเป็น ^{สินไหม} _{พิไนย} } แล้ว
 กระลาการยอมให้ผิดไปหาเงิน แลอ้ายผู้ร้ายนั้นมันเป็นคน
 นำใจชู้กักขะลาหายาบช้า หากหาเงินจะให้สินไหมพิไนยมิได้
 ครั้นได้ออกเดิรแล้ว ย่อมไปคบพวกเพื่อนเป็นโจรผู้ร้ายปล้น
 สดมตีชิงฉกลักข้างมาโคกระบือของอนาประชาราษฎรลูกค้า
 พานิชมาชอขายให้แทน ^{สินไหม} _{พิไนย} } ซึ่งต้องปรับใหม่ นั้นจึงจะได้พ้น

(๑) ต้นฉบับ : ไซ้ แก่ตาม ก
 (๒) ทั้งสองฉบับเขียน มีน
 (๓) ก : คำว่า กะ ไม่มี

ทุกขของตัว แลบุตรภรรยาซึ่งจะได้เป็นทาษเขานี้ แล
 เพราะเหตุฉนั้นอายผู้รายจึงมากชุมนุมมระงับเลย แลสืบไปเมื่อ
 หน้า ถ้าผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการพิจารณาสืบเนื้อความอาย
 ผู้รายลักโคกระบือของเบา ถ้าเป็นสัจว่าลักสิ่งอันใด ให้สืบ
 เอาสิ่งนั้นส่งให้เจ้าทรัพย์จงได้ แลถึงว่ามีได้ครบ ได้แต่
 สิ่งหนึ่งสองสิ่งก็จะได้เห็นเป็นสำคัญ แลวจึงให้ปรับให้ใหม่
 ไปด้วยพระอายการ แลปรับได้โทษศกก่อนนี้ให้ยกเสีย ให้
 เอาส่งมันลักนั้น ศักไว้ นอกอายผู้รายนั้น ทุกคนตามพระอาย
 การ แลเงินปรับเป็น ^{สินไหม} _{พิไย} } มากน้อยเท่าใดนั้น อย่าให้
 ปล่อยอายผู้รายไปหาเงินเลย ให้เอาตัวจำจองไว้ใหม่คง ให้
 พิจารณาสืบสาวเอาบุตรภรรยาอายผู้รายนั้นมาไซ้เงิน ^(๑) ปรับ
 ใหม่แทน ถ้าโบยตีเร่งรัดมิได้แล้ว เอาบุตรภรรยาอายผู้ราย
 นั้นขายเอาเงินตามกระเสียนอายุตามจะได้นั้น ถ้าเดาทรัพย์
 ของเจ้าทรัพย์ได้ คนยังไม่ครบไซ้ ก็ให้ไซ้แทนทรัพย์ของ
 เจ้าทรัพย์ส่วนหนึ่ง แลให้เป็นสินไหมส่วนหนึ่งเป็นพิไย
 ส่วนหนึ่ง แลตัวอายผู้รายนั้นให้จำไว้ใหม่คงส่งไปยังกรุง
 ให้เอาติดพวงไซ้ไว้กว่าจะตาย

ประการหนึ่งถ้าแลบุตรภรรยาอายผู้รายเป็นทาษของผู้
 มขอๆ เจ้าทาษนั้นรู้เห็นว่าเขาทาษแลบิดาทาษนั้นเป็นผู้ราย ให้
 จับกุมเอาตัวมาส่งให้ผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการๆ ให้จับกุมเอา
 ตัวมาพิจารณาป็นสัจแล้ว แลบุตรภรรยาอายผู้รายซึ่งเป็น

(๑) ต้นฉบับเขียนคำว่า เงิน ไซ้ไป แลตาม ก

ทายนั้นของผู้ขอ ๆ เจ้าเงินได้กระทำตามกฎแล้วนั้น ก็อย่าให้ปรับใหม่ขายเอาเงินเลย

ประการหนึ่งข้าส่วยช่อง กองช่างผู้ถือตรากรมคุ้มห้ามแลผู้ถือตราเกลยก้อม^(๑) ข้าหน้เจ้าไพร่หน้ นาย แลไพร่สมสังกัณฑ์ทั้งปวง บันดาอยู่จังหวัดแขวงเมืองไค่นั้น ให้ยื่น^(๒) บัญชีว่า^(๓) ไพร่ข้าไทตามมีมากแลน้อยเท่าไค่นั้นจนไว้แก่ ศักดิ์หัวเมืองนั้นจงสิ้นเชิง อย่าให้เบียดบังไว้แต่คนหนึ่งได้ แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนายบ้าน นาย อำเพื่อผู้ถือตรากรมคุ้มห้าม ลูกค้ำพานิชแลผู้ใดทั้งปวงบันดาบ่าวไพร่มากน้อยเท่าไค่นั้น ให้ขุนนายแลเจ้าเงินเอาตัวบ่าวไพร่แลทาสของตัวนั้นมาให้สับถยาบาดตัว แล้วให้เอาทานบนไว้จงทุกคน อย่าให้คบหากันเป็นโจรผู้ร้ายสืบไป

ประการหนึ่งที่ไค่นั้นเป็นท้าวอายผู้รายคอยสกัดตั้งแลปล้นลูกค้ำพานิชผู้ไปมาณะทางบกทางเรือ นั้น ครั้นถึงเทศกาลอายุผู้รายเคยมาทำร้ายแก่ผู้ มช อยู่นั้น ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแต่งหลวงขุนหมื่น^(๔) ซึ่งเป็นคนอาทมาต มีน้ำใจเจ็บร้อนด้วยราชการนั้น ให้คุมคนชงกล้าแขงนั้น^{๕๐} } คน สักด้วย

(๑) ทั้งสองจะนับเขียน ถลอม

(๒) ต้นฉบับ : ยื่น แก้ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : บาว แก้ตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : หมื่น แก้ตาม ก

เครื่อง^(๑) สัตราวุธไปลาดกระเวนสกัดท่าทางคอย^(๒) จับเอา
 อ้ายผู้ร้ายนั้นให้ได^(๓) ฝ่ายอ้ายผู้ร้ายก็จะเขตหลาบเกรงกลัวเข้า
 ถ้ำแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนายบ้านนายอำเภอรามภู
 ไพรพลเมืองทั้งปวง เจ็บร้อนด้วยราชการ มีน้ำใจพร้อม
 มุตกั้นกระทำตามเรื่อง^(๓) รวบรวมความชงว่ามาในกฏนี้แล้ว
 เห็นว่าอ้ายผู้ร้ายจะสงบลง ถ้ำผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนาย
 บ้านนายอำเภอรามภูไพรพลเมืองผู้ใดมิได้กระทำตามพระ
 ราชกำหนดกฏกฎหมายให้ไว้แต่ข้อใดข้อหนึ่งไซ้ จะเอาตัวนั้น
 เป็นโทษตามโทษานุโทษนั้น แลฝ่ายข้างผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรม
 การนั้น ถ้ำมิกระทำตามพระราชกำหนดกฏหมาย มิได้เป็นใจ
 ตรวจตราสอดแนมจับเอาตัวอ้าย^(๔) ผู้ร้าย แลเห็นแก่อาบัติ
 สิ้นบนจะได้เป็นลาภเป็นผลเป็นประโยชน์แก่ตัวนั้นเป็นใหญ่
 แลจะดูบังเหตุแก่ราชการละเอียดให้อ้ายผู้ร้ายกำเริบ กระทำ
 ร้ายแก่สมณะชีพราหมณ์แลไพรพลเมืองลูกค้ำพานิชทางบกทาง
 เรืออีกเล่าไซ้ จะให้เอาตัวเป็นโทษจงหนัก

กฏให้ไว้ ๖๓ คำ จุลศักราช ๑๑๑๔ ปีวอกจัตวาศก

๑๓ กฏให้ไว้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการนะหัวเมือง

ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว^(๕)

- (๑) ต้นฉบับ : เครื่อง แก้วตาม ก
- (๒) ต้นฉบับ : ค่าย ก : ค่าย แก้วตามฉบับรองทรง
- (๓) ต้นฉบับ : เรือง แก้วตาม ก
- (๔) ต้นฉบับ : อ้าย
- (๕) ต้นฉบับ : ทั่ว แก้วตาม ก

ด้วย พระพิไชย } กรมการเมืองพิไชยบอกหนังสือลงไปยัง
หลวงปลัด }
ลูกขุนศาลาว่า จะนานทองอยู่บ้านน้ำใสแขวงเมืองลับแล

ภรรยา ๒ ตัว }
กับแม่ }
แลช่อกหนึ่ง } มาให้กฎหมายว่า จะนานทองแลชาวบ้าน

ปล่อยกระบือไปเลี้ยงณะทุ่งนา เผลอบ้าย^(๑) อ้ายผู้ร้าย ๑๒ คน
ถือปืน } เข้าตขงเอากระบือผู้เมียใหญ่ } ไป ๑๗ ตัว ขนาน
หอก } แอช }

ทองคนมขอติดตามร่องรอยมาถึงบ้านมขามแขวงเมืองพิไชย
ภรรยาผู้ร้ายจงเอากระบือของนายขนานทองมา ๒ ตัวนาย
ขนานทองคนมขอจับอ้ายผู้ร้าย ๆ ละกระบือเสี้ยวหนึ่งไปฆ่า
แลเชือกหนึ่งของอ้ายผู้ร้ายตกอยู่ จึงเอาமாகกฎหมายแก่
กรมการเมืองพิไชย ๆ สืบสาวพิจารณาจับได้อ้ายผู้ร้าย อ้ายดี

ผู้ร้ายรับเป็นสัจให้การช้ตพวกเพื่อน^(๒) ถึง
อ้ายเซต }
อ้ายแสน }
อ้ายคง }
อ้ายมัน^(๓) } อยู่บ้านฝ้า

เผือกแขวงเมืองทุ่งย่างเป็นบัวเมืองทุ่งย่าง พระพิไชยกรมการ
ให้หนังสือรายช้อรายตำบล ให้ขุนนุกระบือตรขุนแพ่งกรมการ
เมืองทุ่งย่างส่งคนมขอแล้ว ให้แต่งกรมการขุนหม่นคุมเอาตัว
ผู้มขอลงมากำกับกันพิจารณาสอบกับอ้ายดีผู้ให้การช้ตแล
เมืองพิไชยนั้น แลขุนนุกระบือตรขุนแพ่งกรมการเมืองทุ่งย่าง

(๑) ต้นฉบับ : นาย แก้วตาม ก
(๒) ต้นฉบับ : เพื่อน แก้วตาม ก
(๓) ถ : มัน

บอกตอบโต^(๑)อยู่มีสั่ง ว่าเมืองทุ่งย่างขึ้นแก่เมืองสวรรคโลก
 มีกฎพระอายุการไว้ว่า เนื้อความเมืองใดให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้ง
 กรมการพิจารณาเอาพิไนยจ่ายราชการสำหรับเมือง แล้วเอา
 ตัวผู้มาพิจารณาหัวเมืองพิไชยนั้นมิได้ ผิดด้วยกฎหมาย
 แลหย่างทำเนียมอยู่ แลบอกตอบโตอยู่ อ้ายผู้ร้ายรู้ตัวหลบ
 หลีกหนีไป จับได้แต่ญาติพี่น้องอ้ายผู้ร้ายมาจำนนวนนั้น ครั้น
 เอาเนื้อความกราบทูลพระกรุณาตรัสฯ สั่งว่า ถึง^(๒)จะมีกฎ
 พระอายุการไว้ว่า เนื้อความเมืองใดให้ว่าเมืองนั้นคดี แลเนื้อ
 ความผู้ร้ายโทษปล้นนั้นข้อใหญ่ ชอบให้สืบสาวจับกุมเอาตัว
 อ้ายผู้ร้ายโดยฉับพลันจึงจะควน แลขุณยุกระบัตกรมการ
 เมืองทุ่งย่างบอกตอบโตอยู่ให้อ้ายผู้ร้ายรู้ตัวหลบหนีไปได้นั้น
 โทษกรมการเมืองทุ่งย่างผิดอยู่แล้ว แต่ว่าเมืองทุ่งย่างเป็น
 เมืองน้อยเป็นลาวปลายแดนต่อแดน รุ้มีถึงราชการทำผิด
 ระวางแต่เพียงนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้พระราช
 ทานโทษไว้ครั้งหนึ่งก่อน ให้มีตราขึ้นไปคาดโทษกรมการเมือง
 ทุ่งย่างไว้อย่าให้ทำสืบไป แลให้เร่งคนจ่านำส่งผู้ร้ายมา^(๓)ให้
 กรมการเมืองพิไชยเร่งรัดพิจารณาสืบสาวผู้ร้ายแลพวกเพื่อน
 อ้ายผู้ร้ายให้สิ้นเชิง

แลให้มตรากำหนดฎกฎหมายแจกไปไว้ทุกหัวเมืองฯ }
 ๓
 ๒
 ๑

(๑) ต้นฉบับ: โต แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ: ถึง แก่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ: มา แก่ตาม ก

ทั้งปวงว่า อันมีกฎพระอายุการไว้สำหรับเมืองว่า เนื้อความ

เมืองนั้นว่าแต่ ^{แห่ง} ^{อาญา} ^{อุธร} ^{นครบาล} } โทษเบาแต่ทัมพิไนย แลเนื้อความผู้ร้าย

ลักโคกระบือนั้น มีกฎพระอายุการอยู่แต่ก่อน^(๑) ให้ปรับไหม
พิไนยจ่าย^(๒) ราชการอยู่คนเดียว แลอายุผู้ร้ายเสียค่าปรับ
ใหม่โดยโทษแล้ว ก็ยอมคบหากันกระทำร้ายฉกลักปล้น
สดมมนาประชาราษฎรนั้นมากชุกขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะว่า
จะเอาทรัพย์^(๓) นั้นมาเสียค่าปรับใหม่ เหตุฉนั้นจึงทรงฯ ให้มี
พระราชกำหนดกฎกฎหมายไว้ทุกหัวเมืองครั้งก่อนนั้นว่า อ้าย
ผู้ร้ายลักโคกระบือนั้น ถ้าพิจารณาเป็นสังข์ แลให้เร่งเอาโค
กระบือส่งให้แก่เจ้าทรัพย์ แลให้เอาทรัพย์ของอ้ายผู้ร้ายนั้น
เป็นพิไนยจ่ายราชการ แลให้เอาตัวอ้ายผู้ร้ายบุตร^(๔) ภริยา
อ้ายผู้ร้ายส่งไปยังกรุง แลตัวอ้ายผู้ร้ายให้ศกหน้าเสียส่ง
เข้าคุกติดพวงไว้ให้กว่าจะตาย แลบุตรภริยานั้นให้จ่ายเป็น
คนน้าร้อน แลพิจารณาโคกระบือส่งให้เจ้าทรัพย์มีครบไซ้
ก็ให้เอาบุตรภริยาอ้ายผู้ร้ายนั้นขายเอาเงินไซ้ ให้แก่เจ้าทรัพย์
แลเป็นพิไนยจ่ายราชการตามแต่จะไต่ แลพระราชกำหนด
กฎหมายอันนี้ไซ้ได้แจ้งทุกหัวเมืองแล้ว

(๑) ต้นฉบับ : กอน แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : จ่าย แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : ทรัพย์

(๔) ต้นฉบับ : บุตร

แต่สืบไปเมื่อนำ ถ้าเกิดโจรผู้ร้ายเมืองใดขัดพวก
 อยู่ต่างเมือง โหมหนังสือผู้รุกรมการไปถึงผู้รุกรมการ
 นายอำเภอเพื่อขงพวกเพื่อนอำเภอยุ้ยรายอยู่นั้น ให้เร่งสืบสาวจับ
 กุมเอาตัวอำเภอยุ้ยรายเมียอำเภอยุ้ยรายตามมรายชอรายตำบลไปนั้น
 ให้ส่งให้ผู้รักษาเมืองผู้รุกรมการ ขงจับอำเภอยุ้ยรายใดก่อน
 เป็นต้นเหตุนั้นจงจับพลัน ให้เร่งรัดพิจารณา อย่าตอบโต้หน่วง
 เนี้ยว^(๑) ไว้ให้ช้าแต่ส่งใดส่งหนึ่งได้ ถ้าแลผู้รักษาเมือง^(๒)
 ผู้รุกรมการนายอำเภอ ผู้จะใดส่งผู้ขอผู้รายให้การขัด
 นน จติดเนื้อต้องใจประการใด ให้แต่งขุนหมนกรมการ
 ไปนั่งพิจารณาว่ากล่าวให้รู้เห็นด้วย^(๓) ให้เร่งสืบสาวเอาอำเภ
 ยู้ยรายแลทรัพย์สินของข้างมาโคกระบอของเจ้าทรัพย์ส่งให้เจ้า
 ทรัพย์จงสิ้นเชิง ตามพระราชกำหนดกฎหมาย^{แก้ไข} } จงทุก
 ประการแลทุกเมือง

ถ้าสืบสาวจับกุมได้อำเภอยุ้ยรายแลพวกอำเภอยุ้ยราย ถ้ากับ
 กันพิจารณาเป็นสัจ ก็ให้ขบเขย^(๔) แลเนาเท่าจำจงไว้
 ณฑุกตามโทษใหม่จนคง ให้ผู้รักษาเมืองผู้รุกรมการแลผู้เป็น
 กระลาการแต่งกันนั่งยามตามเพลิง ตรวจตราพิทักษ์รักษาอยู่

(๑) ต้นฉบับ: เนี้ยว แก้ตาม ก

(๒) ต้นฉบับเขียนคำว่า ผู้รักษาเมือง ช้าไป แก้ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ: เตี้ยว

(๔) ต้นฉบับ: เขียม แก้ตาม ก

ทั้งกลางวันกลางคืน อย่าให้อ้ายผู้ร้ายหลบหนีไปได้แล้วให้
บอกหนังสือแต่งขุนหมื่นแลไพร่ทั้งปวงคุมเอาตัวอ้ายผู้ร้ายแล
ลูกเมียอ้ายผู้ร้ายไปยังลูกขุนณศาลา อย่าให้อ้ายผู้ร้ายหลบ
หนีเป็นเหตุการกลางทางแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการกระทำตามพระราชกั
หนฎกกฎหมายไว้สืบไปจงทุกประการ ถ้าแลผู้รักษาเมือง
ผู้รั้งกรมการเมืองใดแลผู้ใด ๆ มิได้กระทำตามพระราชกำหนด
กฎหมายรับสั่งไว้แต่ข้อใดข้อหนึ่ง จะเอาผู้รักษาเมืองผู้
รั้งกรมการนายอำเภอแลผู้มขอซึ่งมิได้กระทำตามพระราชกั
หนฎกกฎหมายรับสั่งไว้เป็นโทษจงหนัก

กฏให้ไว้ณวัน ๓ + ๓ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๘ ปีชวดอัฐศก
14 (*)

๑๔ กฏให้ไว้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้
กฏหมายบอกแก่ข้าทูลออง ๆ อนาประชาราษฎรทั้งปวง

สมเด็จพระมพิตรพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออก
พระที่นั่งศรีสุริยาที่พระอำมรินทร์ มีพระราชโองการมาณพระบัน
ทูลดำรงศแก่ผู้เฝ้าทั้งปวงว่า มีพระราชกำหนดกฏหมายไว้แต่
ก่อนสืบ ๆ กันมา ให้เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราช

นิคุณขุนหมื่นพันทนายฝ่าย

ทหาร	} สม	นอก
พลเรือน		

 สังกัดพันทั้งปวง

(๑) ต่อจากนี้ไป เข้าอยู่ในเล่ม ๒ พิมพ์ตามฉบับหลวง L.26.2x ยังเหลืออีก
ฉบับหนึ่งคือ L.26.2 (ก)

ขนเถบียรหางว่าวหมู่ไพร่หลวง แลภักพวกสมกำลังเลว
 ไท } ขนไว้แก่พระสัสดี^๕ ^{ช่วย} } ทุก หมู่ } ตามประเวณีแต่ก่อน
 ทาย } ขวา } กรม }
 แลอย่าให้พนเพื่อนเสี้ยราชการพระผู้เป็นเจ้าของ ถ้าพนเพื่อน
 เสี้ยราชการไป จให้มีโทษจงหนักหนาตามพระอายุการ แล
 ให้พระสัสดีช่วยขว้าง ^{กับ} } ว่ากล่าวให้สำเร็จตามพระราช
 ทา }
 กำหนดกฎกฎหมาย แลให้เจ้าหมู่ฝ่าย ^{ทหาร} } ทั้งปวงเร่ง
 พลเรือน }
 พิจารณาหาบ่าวไพร่จงทุก หมู่ } แล้วยื่นเถบียรหางว่าว^๕ ขน
 หมู่ }
 ไว้แก่พระสัสดี^๕ ^{ช่วย} } ให้สิ้นเชิง อย่าให้หลงเหลืออยู่ได้ ถ้า
 ขวา }
 สืบไปเมื่อหน้า เจ้า หมู่ } ใดๆเอา ^{ไพร่} } หมู่ลูกหลานหมู่
 กรม } หมวย }
 มาพิจารณาตามสามโนครว^(๑) แลผู้ขึ้นให้การว่า ^{พ่อ} } พี่น้อง
 แม่ }
 ญาติเป็นหมุ่นั้นกรรมนั้น แลสมด้วยคำผู้ขึ้นให้การจึงให้คง
 อยู่ตาม หมู่ } แลผู้ใดให้การว่า ^{พ่อ} } พี่น้องญาตินั้นต่าง หมู่ }
 แม่ } กรม }
 ต่างบ้านอำเภอประการใด ๆ ก็ดี ให้พระสัสดีพิจารณาดูเถบียร
 หมู่ }
 หางว่าวตามคำผู้ขึ้นให้การ ถ้าภบขอ ^{พ่อ} } ขอ ^{ปู่} } ชื่อน้า
 แม่ } ตา }

(๑) ต้นฉบับ : ครว แก้วตาม ถ

มชอ } พื่อ } ปู่ } ตา } ลุง } น้า } อา }	ฝ่ายพ่อแม่มชอ	แลพบข้อแต่คนหนึ่งในเถบียร
--	---------------	---------------------------

หางว่าวกัดต่างเถบียรกัด ให้เอาเป็นสมค่างเจ้าหมู ถ้าแลผู้ให้การนั้นติดใจว่าที่บ้านทแขวงว่าลุงตาอายุ ว่าหาสักหม่มมิได้ เป็นประการใด ๆ กัด อย่าให้พง ด้วยผู้นั้นจหลบหลีกหนีจากราชการพระผู้เป็นเจ้า แลให้พระสุภาวะตั้งบังคับให้คงหม่มนั้น กรมนี้จงสน

อนึ่งถ้าแลเจ้าหมูพิจารณาไพร่โดยพระราชกำหนดกฎหมาย แลมิได้มาว่ากล่าวแก่เจ้าหมูว่าเป็นบ่าวไพร่ของผู้นั้น กัด ว่าเป็นทาสเป็นนของผู้นั้นกัด แลว่ามุนนายไซ้มาให้ว่ากล่าว เป็นประการใด ๆ กัด แลมายังชน^(๑)ว่าผู้ให้การนั้นว่ามีได้เป็น หม่มเป็นกรมนี้ห้ามมิได้ แลให้พระสัสดีเรียกเอาทานบนโดยคตินั้น แลจงให้พิจารณาตุเถบียรหางว่าวตามคำมาว่ากล่าว ถ้ามิสมด้วยทานบนผู้มากล่าวหาเถบียรหางว่าวนั้น ให้ใหม่ โดยขนาดโจทไพร่หลวงท่านั้น แลผู้ให้การใหม่โดยระวาง อำปรางตามบทพระอายุการ

อนึ่งเจ้าหมูทั้งสองฝ่าย แลผู้ให้การหาเถบียรหางว่าว มิได้ด้วยกัน มีแต่วันเครอในหม่มนั้นกรมนี้ ก็ให้พระสัสดีเอา เรื่องราวกราบทูลพระกรรณาแต่สมเด็จพระมบพิตรพระพุทธิเจ้า

(๑) ต้นฉบับ : ชน แก่ตาม ก

อยู่หัว จให้มิโทษแก่เจ้าหมื่นผู้มิไต่ยนเถบียรหางว่าวนั้น แล
ไพร่หมายหมื่นมากน้อยเท่าใด ให้คงอยู่ในหมื่นนั้นกรมนั้นจนสิ้น
ก็ให้ทำตามพระราชกฤษฎีกาเก่าใหม่

ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฤษฎีกาให้ไว้^{๑๕} ให้
ลงโทษโดยโทษานุโทษ ๘ สถาน

กฏให้ไว้^{๑๕} ณวัน ๑ + ๓๐ คำจุลศักราช ๘๘๕ ปีกุญนพศก

15

๑๕ จุลศักราช ๘๖๑ ปีกุญเอกศก เษฐมาศนักรัตร์
ทัศวาระอาทิตย์วาร พระบาทสมเด็จพระเอกาทศวรรฐอิศรบรมนาถ
บรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จเหนือ^(๑)พระที่นั่ง^(๒)นัง
มงกุฎพิมานสมภารพิมงคลไชยปราสาท จึงมีพระราชโองการ
มาณพระบันฑิตตรีศเหนือ^(๑)เกล้าฯ สั่งว่า ให้แต่งพระทำนูน
ไว้สืบไปเมื่อหน้า

ถ้าแลพระหลวงหัวเมืองแลเจ้าราชินิกุล^(๓) ขุนหมื่นพัน
ทนายฝ่ายทหารพลเรือนชายขวา แลสมสังกัตพื้นแลราษฎร
ทั้งปวงมีความแค้นเคืองเดือดร้อนด้วยประการใด ๆ แลจะทำ
ฎีกาให้ขุนนายอนาประชาราบทุกเกล้าทุกกระหม่อมถวาย แล
ให้นายนำเอาใบฎีกานั้นไปเจรจาด้วยสมุหนายก สมุหกระลา
โหมพิจารณาดูใบฎีกานั้น แลเนื้อความในฎีกาซึ่งจุลเกล้าฯ

(๑) ต้นฉบับ : เหนือ แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ที่ ก : ๖

(๓) ต้นฉบับ : ราชกุล แก้วตาม ก

ถวายนั้น ผู้คิดมิชอบแลจกระทำร้ายแก่แผ่นดินให้จุลาจลคิด
 แลลักเอาพระราชทรัพย์ของหลวงคิด แลบังช้างม้าผู้คนไร่นา
 อากอชิงเป็นหลวงนั้นไว้เป็นอนาประโยชน์อามากคิด เมียด
 บังสารบาญชัยไพร่หลวงแลสังกัดพันไว้ก็ดี แลเนื่องไปครอง
 เมืองแลร้างเมืองแลทำข่มเหงกันไซกราษฎรไพร่เมือง ให้
 แดกฉานชานเซนหนีไปก็ดี อนึ่งถูกขุนพิภกษาอรรถคดี
 แลมีเต็มใจในความพิภกษาคดี อนึ่งไปราชการก็ดีไปด้วย
 กิจตนเองคิดแลทำกรรขาบาทแลทำกันไซกราษฎร^(๑)ทั้งปวงคิด
 แลมีเนื้อความชงกล่าวมานั้นในใบบัญชีนั้น จึงเอาใบบัญชีนั้น
 ทูลเกล้า ฯ ถวายให้ทราบล่องทูลพระบาท ถ้าในใบบัญชี
 นั้นมีเนื้อความแต่เป็นกระทรวงพระสุรัสวดี แลเนื้อความอุธร
 ษะลาการคดี แลความนกรบานคดี แลความอาชุกาติ แล
 ความแพ่งคดี ความมรดกคดี แลความธรรมการคดี แลความ
 สละพิบุงคดี แลความกรมพระคลังคดี แลความแพทยาคดี
 ถ้าเนื้อความทั้งหมดในใบบัญชีนั้นไซ้ อย่าให้เอาใบบัญชีนั้นทูล
 เกล้า ฯ ถวาย แลให้ส่งไปตามกระทรวง
 อนึ่งถ้าแลบ่าวไพร่สมักสมาอาไศรผู้ใดทำฎีกากล่าวโทษ
 แก่มูลนายอนาประชานว่า มิชอบในราชการประการใด ๆ
 แลจะให้ผู้ใดเอาใบบัญชีทูลเกล้า ฯ ถวายไซ้ ให้ผู้รับ
 ฎีกา^(๒)นั้นเอาไปเจรจาด้วยสมุหนายกสมุหกระลาโหมว่าชอบ
 ให้กราบทูลถวายไซ้ จึงให้รับฎีกานั้นเอากราบทูลเกล้า ฯ ถวาย

(๑) ตั้ฉะบับ : ราษฎร แก่ตาม ก

(๒) ก : ใบบัญชี

แลเนื่องถ้าผู้ใดมีสุขทุกขประการใด ๆ แลมีในใบ
 ฎีกาทูลเกล้า ๆ ถวาย แลมาฟ้องแก่ผู้มุลนายจะให้ทราบทูล ๆ ถ้า
 แลเนื้อความในฟ้องนั้นว่า มีผู้บังอาจเอาเครื่องศาสตราอาวุธไป
 ฟ้นแทงกันก็ดี แลข่มเหงมตผูกแถมทูปถองจงจำตีดำรับฎี
 เอาทรัพย์ แลข่มขักเอาลูกเมียพี่น้องญาติไป ให้เอาเจรจา
 ด้วยสมุหนายกต่างฝ่ายพลเรือน ถ้าฝ่ายทหารไซ้ให้เจรจา
 ด้วยสมุหพระกระลาโหมว่า ชอบให้อากราบทูลพระกรรณาไซ้
 จึงให้นายอากราบทูลพระกรรณา ๆ ถ้าฝ่ายทหารทั้งปวงไซ้
 ให้สมุหพระกระลาโหมสำเร็จกิจสุขทุกขนั้น ถ้าฝ่าย
 พลเรือนทั้งปวงไซ้ ให้สมุหนายกสำเร็จกิจสุขทุกขนั้น ถ้า
 แลผู้สำเร็จกิจสุขทุกขนั้นอำฉวนเนื้อความเสีย มิได้ทำให้
 สำเร็จไซ้ จึงให้เอาเนื้อความนั้นกราบทูลพระกรรณา ถ้า
 แลมีทำตามพระราชกำหนดท่านไซ้ จะให้ปรับโดยพระราช
 กฤษฎีกา

แลให้พระสุรัสวดีบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง
 เจ้าราชินิกุลขุนหม่นนอกกรุงในกรุงหัวเมืองเอกโทตรัจฉวาฝ่าย
 ทหารพลเรือน พม่าลาวมอญขอมไทใหญ่ของจีนจามกุลากะลา
 ศีแซกพราหมณแลตะนาว ญิบูน ญวน ฝ่ายอังกฤษ วัลันดา ต่าง
 ประเทศทั้งปวงอย่าให้หลงหลอ ให้ทำตามพระราชบัญญัติ
 จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมีทำตามพระราชบัญญัตินี้ ท่านให้ลง
 โทษผู้เน้นงหนักโดยโทษานุโทษ กุญแจอกศก

๑๖ กฎให้แก่ขุนโรงขุนสารทั้งปวง ผู้ใต้พิจารณา
 เนอความทุกหมู่ทุกกรมในกรงนอกกรงจงทั่ว
 ด้วยพระวิชิตทราชาศรีบริยมหมัดกราบทูลพระกรุณาว่า

ราษฎรหาความแก่กันเป็นเนอความอุธร นกรมาน } แดกกระลา
 อาญา
 แห่ง

การเรียกเอาค่าฤชาแก่โจทแก่จำเลย ค่าเชิงประกันค่างแด
 ๓ นั้นถ้า (*) เหลือ มีพระราชโองการมานพระบันทูลจำเภาะแก่
 พระวิชิตทราชาศรีบริยมหมัด แลให้พระมหาราชครูพระ
 ครูพิเชดพระครูพิรามพระราชสุภาวดี ให้แต่งพระทำนูนไว้สืบ
 ไปเมื่อหน้าว่า

ฝูงทวยราษฎรผู้มีอัถคดีทำหนังสือมาขันลูกขุน ณศาลา
 นั้น ให้จำศาลาเรียกเอค่ารับฟ้อง ๑๒ แลหัวพันมหาดไท
 แลหัวพันกระลาโหมจะเอาหนังสือฟ้องเสนอแก่ลูกขุนณศาลา
 เรียกเอาเงินแต่ ๑๓ ขันณสารหลวงให้จำสารเรียกเอค่ารับฟ้อง
 แต่ ๑๔ แลขุนราชพินิจใจเอาฟ้องอ่านเสนอแก่ลูกขุนเรียก
 เอา ๑๕ แลงตอกฟ้องไปเกาะคู่ความนั้นเรียกเอค่าลอกฟ้อง
 แต่ ๑๖ ถ้าแลนายพทำมรงไปเกาะกุมคู่ความแต่ในกรง
 ปิตราขุนสารเรียกเอค่าเชิงเดิรแต่ ๑๗ ถ้าแขวงจังหวัด

(๑) ต้นกะนั้น : ด้า แก้วตาม ก

ปีตราปะหลัด กรมเรียกเอาค่าเชิงเดิร $\frac{1}{2}$ ถ้าพ้นออก
ไปถึงหัวเมืองปีตรา พระราชศรีหแลเจ้ากรมทุก ๆ หัวเมือง

	วิเสดไชยชาญ	}	๑๑ เมืองนี้ให้เอาค่าเชิงเดิร $\frac{1}{3}$
	อิมทบุรีช		
	พรมทบุรีช		
	สิงคบุรีช		
	สรคบุรีช		
ถ้าไปหัวเมือง	มทบุรีช		
	ทมทบุรีช		
	กคตอไชยศรี		
	สรบุรีช		
	นครนายถ		
	ปราจิม		
	ไชยนาถ	}	๓ เมืองนี้ให้เอาค่าเชิงเดิร $\frac{1}{4}$
ถ้าไปถึงเมือง	ลบุรีช		
	ฉเชิงเทรา	}	๑๐ เมืองนี้ให้เอาค่าเชิงเดิร $\frac{1}{5}$
	นครสวรรค		
	พิจิตร		
	เพทบุรีช		
	สุพรรณบุรีช		
ถ้าไปถึงเมือง	ศรีสวัสดิ		
	รยอง		
	ชลบุรีช		
	กาญจนบุรีช		
	กุยปราน		
	จันทบุญ		

ถ้าไปถึงเมือง $\left. \begin{array}{l} \text{สวรรคโลก} \\ \text{โสภโชน} \\ \text{กำแพงเพชร} \end{array} \right\} ๓ \text{ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเชิงเดีร } \frac{๑}{๒}$

ถ้าไปถึงเมือง $\left. \begin{array}{l} \text{พิไชย} \\ \text{พิศณุโลก} \\ \text{นครราชสีมา} \\ \text{เพนบญ} \end{array} \right\} ๔ \text{ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเชิงเดีร } \frac{๑}{๒}$

ถ้าไปถึงเมือง $\left. \begin{array}{l} \text{ตะนาวศรี} \\ \text{นครศรีธรรมราช} \\ \text{พัทลุง} \end{array} \right\} ๓ \text{ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเชิงเดีร } \frac{๒}{๓}$

ครนวางตราแล้วฯ ส่งผู้ต้องอัฐคดีให้แก่ นายพทำมรง ฯ
เรียกเอาค่าลดจำ ถ้าความรับสั่งเรียกเอาค่าลดจำเลย $\frac{๑}{๒}$

ถ้าความ $\left. \begin{array}{l} \text{อุธร} \\ \text{นกรมาน} \\ \text{อาชญา} \\ \text{แพ่ง} \end{array} \right\} \text{ ให้เรียกเอาค่าลดจำเลยแต่ } \frac{๑}{๒} \text{ ครน}$

ถูกความมาถึงสารจถามต่อกันนั้น ถ้าความรับสั่งให้เรียก

เอาค่าเชิงประกันแก่ $\left. \begin{array}{l} \text{โจท } \frac{๑}{๒} \\ \text{จำเลย } \frac{๑}{๒} \end{array} \right\} \text{ ถ้าแลถามแล้วจะเทียบ}$

สำนวน ถ้าความรับสั่งเรียกเอาค่าเทียบแก่ $\left. \begin{array}{l} \text{โจท } \frac{๑}{๒} \\ \text{จำเลย } \frac{๑}{๒} \end{array} \right\}$

(๑) ก : คำว่า แต่ ไม่มี

ถ้าความ } ให้เรียกเอาเงินค่าเทียบ } ถ้าแล
 อุดร }
 นครพนม }
 พังงา }
 โจท }
 จำนวน }
 โจท }
 จำนวน }

โจทจำเลยมิได้ไว้คนให้รักษาสำนวนไว้ ให้เรียกเอาค่ารักษา
 สำนวนค้างหนึ่งเสมอเดือนละ ๓ สามเดือนเรียกเอาลด ๓
 ถ้าพ้นสามเดือนแล้ว อย่าให้นายพิทำมรังคิดเอา (๑) ค่าจ้างแก้
 โจท }
 จำนวน }
 กว้านั้นเลย เมื่อจะชำนวนสองสถาน ถ้าความ

รับสั่งให้เรียกเอาค่าชแก้ } ให้จำสารเรียกเอา
 โจท }
 จำนวน }

ปลายชสองสถาน แต่ค้างละ ๓ } ถ้าแลความ }
 อุดร }
 นครพนม }
 พัง }
 อาษา }

ให้เรียกเอาค่าชสองสถานแก้ } แลจำสารเรียก
 โจท }
 จำนวน }

เอาปลายชแต่ค้างละ ๓ ถ้าแลไปเคิดรแผชญท้าวคำพญาณ ให้
 เรียกเอาค่าเคิดรแผชญแก่ผู้อ้าง ถ้าแลค้างหนึ่งค่านให้เรียกเอา
 เงินแก่ผู้ค่านครั้งหนึ่ง ถ้าแลอ้างทั้งสองค้าง (๒) ถ้าไปเคิดรแผชญ
 แต่ในกรุงแขวงจังหวัดให้เรียกเอาเงินผู้อ้างแต่ ๓ ถ้าแลไป

(๑) ต : คำว่า เขา ไม่มี
 (๒) ทั้งสองฉบับเขียน ค้าง

วิเศษไชยชาญ อื่น พนม สึง สรรคบุรี ^๑ ถึงเมือง นนทบุรี ทนทบุรี นครไชยศรี สรรบุรี นครนายก ปรางค์	} ๑๑ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเดิรเพชฌัญแต่ $\frac{๓}{๑}$
ถ้าไปถึงเมือง ไชยนาถ สทบุรี นครสิงห์	} ๓ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเดิรเพชฌัญแต่ $\frac{๓}{๑}$
ถ้าไปถึงเมือง นครสวรรค์ พิจิตร ราชบุรี สระบุรี ^(๑) การบุรี ศรีสวัสดิ รยอง ชนบุรี กุยปราน จันทบูรณ์	} ๑๐ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเดิรเพชฌัญ แต่ $\frac{๓}{๒}$
ถ้าไปถึงเมือง สวรรคโลก โสภโชน กำแพงเพชร	} ๓ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเดิรเพชฌัญ แต่ ^(๒) $\frac{๓}{๑}$

(๑) ก: เพชรบุรี

(๒) ก: คำว่า แต่ ไม่มี

ถ้าไปถึงเมือง $\left. \begin{array}{l} \text{ตะนาวศรี} \\ \text{นครศรีธรรมราช} \\ \text{พัทลุง} \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{๓} \text{ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเดิรเพชฌัญ} \\ \text{แต่ } \frac{๓}{1๓} \end{array}$

ถ้าไปถึงเมือง $\left. \begin{array}{l} \text{พิไชย} \\ \text{พิศณุโลก} \\ \text{นครราชสีมา} \\ \text{เพชรบูรณ์} \end{array} \right\} \begin{array}{l} \text{๔} \text{ เมืองนี้ให้เรียกเอาค่าเดิรเพชฌัญ} \\ \text{แต่ } \frac{๒}{1๒} \end{array}$

ถ้าไปถึงเมืองตานี ให้เรียกเอาค่าเดิรเพชฌัญแต่ $\frac{๓}{4}$

เมื่อเอาสำนวนช้ขาดถ้าแลความรับสั่ง ให้เรียกเอาค่า

ช้ขาดแก่ $\left. \begin{array}{l} \text{โจท } \frac{1}{1} \\ \text{จำเลย } \frac{1}{1} \end{array} \right\} \left. \begin{array}{l} \text{จำสารเรียกเอาค่าปลายช้แก่ } \frac{1}{1} \\ \text{จำเลย } \frac{1}{1} \end{array} \right\}$

ถ้าแลความแล้วจเรียกเอาค่าสินไหมแลเหตุทรัพย์สินแลสิ่ง
ของให้แก่ผู้ชนะไซ้ ให้เรียกเอาหัวเบย ๑๐ เอาหนึ่ง

แลให้ขุนสารผู้ได้พิจารณาความทั้งปวงทำตามพระราช
กำหนด แลให้สัญญาช้ขหมายบอกจงทั่ว

กฏให้ไว้ณวัน $\frac{๓๓}{๑๗}$ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๕ ปมะแมเบญจศก

๑๗ กฏให้แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงแลเจ้าราชนิกฤษ
ขุนหมื่นโรงสารแลหัวหมื่นพันทนายแลราษฎรทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า แแต่สืบไป
เมื่อนำ ถ้าผู้ใดมีสุกขทุกขด้วยเนื้อความขงหม้ควรที่(๑) จะ
ทูลเกล้า ๆ ถวาย ถ้าฝ่ายทหารให้เอาไปเจรจาด้วยสมุหพระ

(๑) ฎ : คำว่า ที่ ไม่มี

กระลาโหม ถ้าแลฝ่ายพลเรือนให้เอาไปเจรจาด้วยสมุหนายก ถ้าเนื้อความนั้นเป็นกระทรวงใด ให้ส่งให้ว่าความตามกระทรวงนั้น

อนึ่ง ถ้าผู้ใดทำหนังสือมาฟ้องแก่ขุนนายอนาพญาบาล กิติ์ แดจะฟ้องสารหลวงกิติ์ จะฟ้องศาลาลูกขุนกิติ์ เป็นเนื้อความอุธรแลเอาขานแลความแพ่งแลความนครพานใช้ ในหนังสือฟ้องนั้นอย่าอ้างว่าให้ทราบทูลพระกรุณา แดศกขทุกขนั้นในหนังสือฟ้องเป็นกระทรวงใด ให้ส่งให้ว่าตามกระทรวง

แลให้เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชินิกุลขุนโรงขุนสารฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวงทำตามกฏนี้ ถ้าแลผู้ใดมิได้ทำตามกฏนี้ใช้ จะใหม่โทษจงหนักตามพระราชกำหนดฎกฏหมาย กฏให้ไว้ณวัน ๔ + ๕ ค่ำปีจอโทศกศักราช ๑๐๓๒ ปีแวน

นายรัต

๑๘ กฏให้แก่พระสุรัสวดี ^{ท้าย} } ในนอกให้กฏหมายบอก _{ขวา} แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชินิกุลขุนหมื่นฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน แลอนาประชาราษฎร์ทั้งหลาย

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า ถ้าอนาประชาราษฎร์มีคดีสิ่งใดให้ร้องฟ้องแก่มูลนายประชานาน ๆ มิเอาธุระจึงให้ฟ้องแก่ลูกขุนณศาลา ๆ มิเอาธุระจึงให้ฟ้องแก่หัวหมื่นมหาดเล็ก ๆ มิเอาธุระจึงให้ทำฎีกาทูลเกล้า ๆ ถวาย

ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนด ให้เอาตัวลง
พระราชอาชญาเช่นสามยกแล้วให้คืนใบฎีกา แลส่งตัวให้แก่
มุลนายมัน

กฏให้ไว้ณวัน ๒๗ ค่ำจุลศักราช ๑๐๓๕ ปีมะแมศก

19

๑๕ กฏให้แก่พระสุรัสวดี } ในนอกให้กฏหมายบอก

แก่กระลาการแลกรรมมหาโต (๑) กะลาโหมแลกรรม } แล

เมือง
วัง
คลัง
นา

ตำรวจเลทหารในแลสนม } มหาตเลกชาวทนะครบานขุน
โรงขุนสาร ผู้บันดาเป็นกระลาการได้พิจารณาความทุกหมู่
ทุกกรม

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ราษฎร
ทั้งปวงมีอัถคดีทำหนังสือร้องฟ้องหาความแก่กันณะโรงสารสม
ภักนัการกรมใด ๆ เนื้อความเป็นอาชานครบาน ครั้นขุนโรง
ขุนสารสมภักนัการนั้นรับเอาหนังสือฟ้องแล้ว เอาว่ากล่าว
บาดหมายไปให้มุลนายอนาประชาบานข้างหนึ่งให้ส่งค่างจำเลย
มาพิจารณาตามกระทรวง แลครั้นกระลาการได้ตัวมาได้ถาม
สืบไป แลเนื้อความพิรุชข้างหนึ่งเห็นแจ้งแพ้ ในสำนวนแล้ว

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน กรมมหาโต

คุ้มความข้างหนึ่งค่อมเงินทอง ค่างหนึ่งยากแค้นหาเงินจะเสีย
 ค่าฤทธาเคราะห์การมิได้ ก็ให้เคราะห์การพิจารณาแต่สารเดียว
 ตามเนื้อความกว่าจะสำเร็จ แลข้างหนึ่งค่อมเงินทองเห็น
 เนื้อความตัวเพลิงกล่าพิรุธจะแพ้แก่ข้างหนึ่ง แลคดีอ่านเอา
 เทจเป็นจริง (*) เกล่อนเนื้อความเสียบ้าง แลเขียนเอาแต่ชอบ
 ใจบ้าง แลคัดสำนวนตัดข้อความเสียบ้าง พาโลว่าเคราะห์การ
 โบายดีทำข่มเหงบ้าง แลว่าเนื้อความเคราะห์การถามพินนัมผู้มา
 เสียมสอนฝ่ายโจทจำเลยเขียนเอาบ้าง คิดจึงให้สำนวนขุด
 ยาวค้ำงั้นไป แลเขียนโรงขุนสารสมภักนิกการกรมอื่นนอก
 เคราะห์การเก่า ผู้รับหนังสือร้องฟ้องนั้นคิดว่าเป็นกระทรวง
 ของตัวกรมนั้นได้พิจารณาตามพระท่านนแลกฎหมายแต่ก่อน
 แลแจ้งรับเอาหนังสือร้องฟ้องพินนัมว่ากล่าวบาดหมายเอาเองให้
 ส่งเคราะห์การเก่า แลให้เบิกเอาสำนวนคุ้มความมาพิจารณาตาม
 เนื้อความ ค่างหนึ่งคุ้มความเงินทองอาจเสียหายได้แก่สมภัก
 นิกการแล้วให้หาฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายเกล้าว่าโทษเคราะห์การเก่า
 แลเบิกเอาแต่คุ้มความไปให้เคราะห์การใหม่ผู้ได้รับสั่งพิจารณา
 ให้ถาม ครั้นเคราะห์การใหม่ถาม ลูกความเสียค่าฤทธาเคราะห์
 การซ้ำทวิชนไป มากกว่าค่าฤทธาณะโรงสาร คุ้มความซึ่ง
 เป็นคนยากนั้นยอมเสียค่าฤทธาซ้ำสอง ต่อสามต่อแก่เคราะห์
 การใหม่ เสียซ้ำทวิชนไปกว่าเคราะห์การเก่าอีกเล่า กว่า
 เคราะห์การใหม่พิจารณาให้เห็นโทษแลจริง คุ้มความได้ความ
 ยากแค้นเดือดร้อนหนักหนา

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน จึง

แลแต่สืบไปเมื่อ^(๑) หน้า ถ้าราษฎรผู้มอดตครอง

ฟ้องว่ากล่าวแก่กันณะโรงสารแลสมกัณักการกรมใด ๆ แล
 กระลาการณะโรงสารสมกัณักการจะรับหนังสือร้องฟ้องราษฎร
 ผู้นว่ากล่าวตามกระทรวงตามกฎหมายแต่^(๒) ก่อนไซ้ ให้
 กระลาการณะโรงสารสมกัณักการได้พิจารณา เรียกท่านบน
 ฝ่ายโจทจำเลยไว้จึงหมั้น^(๓) คง แล้วจึงให้ถามตามหนังสือร้อง
 ฟ้องแต่โดยยุติธรรมแต่ตามสัจตามจริง อย่าให้กล้มเอาจริง
 เป็นเท็จ เอาความขอแพกลับชนเป็นขณะ เอาความแพ
 กลับชนเป็นเสมอบ้างแต่ขอหนึ่งกะทงหนึ่งได้ ถ้าแลกระลา
 การณะโรงสารสมกัณักการกรมนี้ได้พิจารณาได้ถามตาม
 หนังสือร้องฟ้องข้อใดกะทงใดโจทจำเลยมีรับกัน แลเนื้อความ
 ถึงพญาณข้อใดกะทงใด จำเลยรับแล้วให้การเป็นประการใด
 แต่ตามข้อรับไซ้^(๔) ก็ให้กระลาการผู้ได้ถามเขียรเอาแต่ถ้อย
 คำโจทจำเลยให้หมั้น^(๓) คง แต่ตามสัจตามจริงอย่าให้เหนแก่
 ฝ่ายโจทฝ่ายจำเลย ข้อหนึ่งกะทงใดเมื่อคิดเนื้อความใน
 สำนวนอ่านให้ โจทจำเลยฟัง ถ้าโจทจำเลยว่าชอบด้วยถ้อย
 คำแล้ว ให้บันทึกสพมาตราวันคนผู้มาลุดนึ่งว่าอ่านให้ฟัง
 ได้ ยนนนี้ ไว้ในถ้อยคำสำนวนใหม่คงแลให้ผู้กสำนวน ถ้า
 แลหาตรามิได้ให้หยิกเลขไว้เป็นสำคัญคู่มือณะบับหนึ่ง

(๑) ต้นฉบับ : เมื่อ ก : เมื่อ

(๒) ต้นฉบับ : แต่ แก้ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : หมั้น แก้ตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : ไซ้ แก้ตาม ก

ถ้าแลจอทจำเลยตัจใจแก่กระลาการไปร้องฟ้องณะโรง
 สารอน หาอุทธาชากล่าวโทษกระลาการว่า เหนแก่สั้นข้าง
 สั้นบนเหนแก่ข้างหนึ่ง แลกลบ^(๑) เกลื่อนเนื้อความเสียบ้าง
 แลเขียรเอาแต่ชอบใจบ้าง แลลบสำนวนเสียบ้าง^(๒) คัดสำนวน
 มสันขอเนื้อความบ้าง แลเมื่อถามมีผู้มาเสียมสอนบ้างเขียร
 เอาอย่าเพื่อให้กระลาการใหม่เบกเอาสำนวนคู่ความมา ให้
 บาดหมายโฉนฎีกาไปส่งแต่กระลาการแลสมภักนัการผู้ได้
 ใต้ตามเก่ามา ให้กระลาการใหม่ตามตามอาชาอุทธแก่กระลา
 การเก่าั้นก่อน เมื่อกระลาการจะถามนั้นให้เรียกเอาทานบล
 แก่คู่ความผู้ โจทแลกระลาการกำลังต้องอาชาอุทธผู้เป็นจำเลย
 นั้นให้หมั้น^(๓) คงก่อนจึงให้ถาม ครั้นกระลาการใหม่ถามกระลา
 การเก่าตามข้อหาอุทธ ซึ่งคู่ความตัจใจกระลาการแต่ข้อ ๒ }
 ข้อจนถึง ๓๐ } ข้อนั้นตามเรื่องราว ถ้าพิจารณาเป็นสัจว่ากระลา
 การเก่าทำลาเหลือเข้าด้วยฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยพิจารณาเป็น
 ยุติเป็นธรรม แลกระลาการเก่าแพ้แต่ข้อหนึ่งไซ้ แลเนื้อความ
 ซึ่งหาอุทธแก่กระลาการเก่า ข้อนั้นจะได้ตัจพันพระราชทรัพย์
 ข้าง }
 ม้า } ของหลวงหามีได้ ก็ให้กระลาการใหม่เอาเนื้อความ
 โศกระปือ }

(๑) ต้นฉบับ : กลับ แก่ตาม ก
 (๒) ต้นฉบับ : คำว่า บ้าง ตกไป เพิ่มตาม ก
 (๓) ทั้งสองฉบับเขียน มีน

เจรจาด้วยลูกขุนณะสารหลวง ให้ลูกขุนณสารหลวงเอาเนื้อ
 ความเป็นแพด้วยให้สนงทุกข้อ แล้วให้เอาบันดาศักกระลา
 การผู้ส่งนาผู้เดียวตั้งปรับใหม่กระลาการเก่าตามอายุการ แด
 ให้ใช้ทุนค่าฤทธานุหะให้สนง แต่คู่ความเดิมซึ่งหาแก้กัน
 อยู่กระลาการเก่านั้น ถ้าเป็นกระทรวงแพ่ง แดฝ่ายจำเลย
 นั้นเป็นกรมฝ่ายนอก ให้ส่งไปแพ่งกระเสมพิจารณา ถ้าแล
 กระลาการแพ่ง ^{กระเสม} _{วัง} } เป็นกระลาการเก่าต้องในอุทธอาชญา
 แดให้ส่งไปให้แพ่งกลาง ^(๑) พิจารณา เอาพิในจ่ายหน้าข้าง
 หลวงตามพระทำนุ ถ้าแลสารราชได้พิจารณาเป็นความ
 อุทธอาชญาผู้เป็นกระลาการเก่า ให้ส่งไปสารอาชญาประชาเสพ
 พิจารณา ถ้าสารประชาเสพเป็นกระลาการเก่าต้องอุทธอาชญา
 ให้ส่งไปสารราชพิจารณา ถ้าแลนอกความเดิมหาความสาร
 ขุนบูรินทร ก็ให้ส่งให้สารนครมาตวังเป็นกระลาการเบิกเอา
 สำนวนแลคู่ความไปพิจารณาได้ถามตามสัจตามจริง เอา
 พิในจ่ายราชการ

แลซึ่งกระลาการใหม่เอากระลาการเก่ามาพิจารณาได้
 ถามตามข้อเนื้อความซึ่งโจทหาอุทธนั้น ถ้าแลโจทหากระลา
 การเก่าแพ ^(๒) แก่กระลาการเก่าใช้ ให้กระลาการใหม่ซักไซ้
 ได้ถามคู่ความผู้เป็นโจทนั้นให้แจ้งเนื้อความออก ว่าผู้ยื่นเอา

(๑) ต้นฉบับ : ถ้าง แก่ตาม ถ

(๒) ต้นฉบับ : แพ้ แก่ตาม ถ

เทศสัพปลับมาหากระลาการเก่าหมั้นคงจริง ๆ ไซ้ ให้คู่ความ
 ช่งกระลาการใหม่ยังมีได้เบ็กมานั้น คงอยู่แก่กระลาการเก่า
 ณะสารกรมนั้น จึงให้กระลาการเก่าเอาเนือความช่งหาแก่กัน
 มิได้เป็นข้อพระราชทรัพย์ช่งมาโคกระบือของหลวงนั้นเป็น
 แพบ่วยให้ สัน แล้วให้ไซ้ทุนโจทผู้ชนะแล้วให้ปรับใหม่ °
 ผู้แพ่ตามรูปความช่งหาแก่กัน แลหากระลาการเก่าตาม
 อายการ ถ้าเนือความผู้หาผู้แพ่ตั้งพันพระราชทรัพย์ช่งมา
 โโคกระบือของหลวง ให้กระลาการผู้ได้พิจารณาเนือ (๒) ความ
 นั้นคัดเอาเนือความจำเภาะข้อพระราชทรัพย์ช่งมาโคกระบือ
 ของหลวงนั้นว่าแก่ลูกขุนสารหลวง ๆ พิภกษาประการิดจิงให้
 กระทำตาม

ถ้าแลลูกความตัจใจกระลาการณะโรงสารสมภักนัการ
 นรองฟ้องตามกระทรวงตามพระทำนุน แลไปทำฎีกาทูล
 เกลา ๆ ถวายเกล้าวโทษกระลาการณะโรงสารสมภักนัการ ช่ง
 ได้พิจารณาเนือความขอ ๒ ขอนถึง ๓๐ ขอ ดูหนึ่งเกล้า
 โทษกระลาการเก่ามาแต่ภายหลังนั้น ครันทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้า ๆ ให้เอากระลาการเก่ามาพิจารณาไถ่ถามไซ้ ถ้า
 กระลาการเก่าเป็นชนโรงขุนสาร คือเจ้าพระญาพระหลวง
 ขุนหมนผู้บนดาข้าเฝ้าฝาลองทูลพระบาท ก็ให้คัดข้อสำนวน

(๑) ทั้งสองกะบบเจียม ใหม่

(๒) คั้นกะบบ ; เหนือ แลตาม ก

เก่านั้นออกให้แจ้งแล้ว ให้กราบทูลพระกรุณาให้แจ้งฝ่าละออง
 ทูลพระบาท ถัดแลทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประการใดจึง
 ให้กระทำตาม ถ้ำ^(๑)ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระลาการ
 ใหม่เอากระลาการเก่าไปพิจารณาไต่ถามตามข้อเนื้อความซึ่ง
 คู่ความทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายไปจึงให้กระลาการใหม่ทำตาม
 ถ้ำแลกระลาการใหม่ผู้ถามพิจารณาไต่ถามเป็นสัจว่า กระลา
 การเก่าพิจารณาไต่ถามมิเป็นสัจมิเป็นยุติเป็นธรรม แลเข้า
 ด้วยฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยจริง ก็ให้กระลาการใหม่เอาสำนวน
 กราบทูลพระกรุณา ถ้ำทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ประการใด จึงให้กระลาการใหม่ทำตาม ถ้ำเนื้อความเป็น
 แพ่งอาชญาอุทรนครมาน จะได้ว่าณะโรงสารสมภักนัการ
 ตามพระทำนุ แต่ความหากว่าโทษกระลาการเอาเนื้อความ
 ไปทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวาย แลกระลาการไต่ถามเป็นสัจว่า
 กระลาการเก่าแพ้ ให้เอาบันดาศักดิ์ผู้สูงนาตั้งปรับใหม่กระลา
 การเก่าตามอายุการ แลให้ใช้ทุนค่าฤชาผู้ชนะให้ สิ้น แล
 ความนั้นให้ส่งไปสารอนตามกระทรวงพระทำนุได้พิจารณา
 ให้แล้วตามพระราชกำหนดฎีกฎหมาย ถ้ำแลกระลาการใหม่
 ตามกระลาการเก่าตามเรื่องราวเนื้อความอุทรอาชญา แลโจททำ
 ฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายแพ้แก่กระลาการ ให้ถึงพระราชอาชญา
 โจทผู้แพ้ตามโทษานุโทษ ให้เอาเนื้อความเดิมหาที่กระลาการ

(๑) ต้นฉบับ : ทำ แก่ตาม ก

เกล้าแลมิได้ มีเนอความดีจ้พันพระราชทรัพย์ข้างม้าโคกระบือ
ของหลวง เป็นแพ้วให้สิ้นจทุกข้อ ถ้าแลเนอความ
ในพ้องช้งกระลาการเกล้าพิจารณาณดีจ้พันพระราชทรัพย์ข้าง
ม้าโคกระบือของหลวงไซ้ ให้กระลาการใหม่ช้ดข้อเนอความ
กราบทูลพระกรุณาแล้วแต่^(๑)จะโปรด ถ้าแลกระลาการใหม่
พิจารณาเหนเกล้าสิ้นจ้งสิ้นบน พิจารณามีเป็นยุติเป็นธรรม
เข้าด้วยฝ่ายโจทฝ่ายจำเลย มีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าวเป็นประการ
ใด จะเอากระลาการใหม่เป็นโทษโดยโทษานุโทษ

แลให้กระลาการโรงสารสมภักนัการกรมใดๆ พิจารณา
สืบไป ก็ให้เอากฎอ่านประกาศให้ผู้บนดาพิจารณาความพึง
จ้งทั่ว แลเรียกเอาทานบนทั้งฝ่ายโจทจำเลยไว้จ้งหมั้นคง
จ้งพิจารณาได้ตามตามเรื่องราวโจทหาแก้กัน

แลให้พระสุรัสวดีช้ชวยขาในนอกกฎหมายบอกแก่กระ
ลาการผู้ได้พิจารณาเนอความทุกกรมจ้งทั่วพระราชวังหลวง
พระราชวังหน้า แลให้หมายบอกแก่พระราชวังหลังเจ้าราช
นิคุณขุนหมั้นพันทนาย ให้บอกแก่บ่าวไพร่สมกำลังสมักพัก
พวกให้ลอกเอากฎไว้จ้งทุกหมู่ทุกกรมอย่าให้หลงหลออยู่ได้
ถ้าแลบอกมีทั่ว จะเอาตัวผู้บอกนั้นเป็นโทษจ้งนั ถ้าบอกทั่ว
แล้วผู้ใดมิได้ทำตามกฎ จเอาตัวผู้ขึ้นเป็นโทษจ้งนั

(๑) ต้นฉบับ : แต่ แก้ตาม ก

กฎให้ไว้ณะวันอังคานเดือนแปดแรมแปดค่ำทุติยสาตร
จุลศักราช ๑๐๘๒ ปีชวดโทศก

20

๒๐ กฎให้แก่พระสุรัสวดีข้ายขวาในนอกให้กฏหมาย
บอกแก่กระลาการมหาดไทยกระลาโหมกรมเมืองกรมวัง
กรมคลังกรมนาตำรวจในซ้ายขวาตำรวจนอกซ้ายขวา กรม
ทหารในซ้ายขวามหาดเล็กชาวที่กรมพระนครบาน แลขุน
โรงขุนสารผู้บันดาเป็นกระลาการใต้พิจารณาเนอความทุกหมู่
ทุกกรม

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า
ให้ม้พระท่านุ่นไว้แต่ก่อนว่า ราษฎรทั้งปวงมีอรรถคดีจะทำหนังสือร้องฟ้องแก่สมภักนัการขุนโรงขุนสารกรมใด ๆ แลรับ
หนังสือร้องฟ้องไว้ แลหมายไปให้มูลนายพญาบานส่งผู้ต้อง
คดีมาพิจารณาใต้ถามต่อกัน แลกระลาการเรียกเอาเงิน
ค่าฤทธาค่าทำเนียมแก่ฝ่ายโจทฝ่ายจำเลย ถ้าแลอนาประชา
ราษฎรจะษาพิภักรู้ว้า ผู้ทำผิดเบียดบังฉกฉักพระราชทรัพย์
ข้างม้าโคกระบือของหลวง จะเอามาว่ากล่าวแก่สมภักนัการ
แลทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายนั้น ครั้นจะว่าหาเงิน
เสียค่าฤทธามีได้ ก็จึ่งเสียมิได้เอามาว่ากล่าว เนอความ
เบียดบังฉกฉักพระราชทรัพย์ข้างม้าโคกระบือของหลวงนั้นก็
จสญเสีย

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ถ้าอนาประชาราษฎรจมาร้องฟ้อง

โรงสารกรมใด ๆ แลทำฎีกาทุกเกล้าทุกกระหม่อม^(๑) ถวายว่า
มีผู้ทำผิดคิดมิชอบ แลเบียดบังฉกฉีกพระราชทรัพย์ข้างมา
โคกระบืออาระพะซึ่งเปนหลวง แลบังไพร่หลวง มีผู้ทำผิด
กะทำกันไซกราษฎร^(๒) ฉ้อราษฎรบริวาร^(๓) ไพร่พลเมือง
แลทำลายพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ ห้าม^(๔)อย่าให้
กระลาการเรียกเอาค่าฤทธาแก่ใจจำเลย

แลให้พระสุรัสวดี^๕ช่วยขวา ในนอกให้กฎหมายบอกแก่
กระลาการ ให้พิจารณาเนอความทุกหม่มทุกกรม ให้ทำตาม
กฏจงทุกประการ ถ้ากฎหมายมทว่าจะเอาพระสุรัสวดีเป็น
โทษ ถ้ากฎหมายมอกทว่าแล้วผู้ใดมิทำตามกฏให้ไว้^๕ จะเอา
ตัวเป็นโทษจงหนักตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้^๕ณวันศุกร์เดือนเก้าแรม^(๕) เก้า คำจุลศักราช
๑๐๘๒ ขวดโทศก

21

๒๑ กฏให้แก่พระสุรัสวดี^๕ช่วยขวา } ในนอกให้หมายบอก
เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพันทนายฝ่าย
ทหารพลเรือนผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการ ผู้บันดาได้พิจารณา
ความทั้งปวงจงทว

(๑) ต้นฉบับ : ทุกหม่อม แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ราษฎร แก่ตาม ก

(๓) ทั้งสองฉบับเขียน ราษฎร

(๔) ต้นฉบับ : ห้าม แก่ตาม ก

(๕) ต้นฉบับ : แรม แก่ตาม ก

ด้วยมีพระราชกำหนดกฎหมายไปไว้สำหรับหัวเมืองเอก
เมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวาปากใต้ฝ่ายเหนือแลแขวงจังหวัด
ทั้ง ๔ แต่ก่อนว่า ราษฎรมีอรรถคดีจะมาร้องฟ้องหากกล่าวโทษ
แก่กันด้วยเนื้อความข้อใด ๆ ก็ดี แลกระลาการพิจารณา
เป็นสัจฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยแพฆางหนึ่งก็ดี แลกระลาการตัวคู่
ความมาถึงกระลาการ แลฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยปรองดองยอม
กันเสีย มีว่าเนื้อความแก่กันแลช่วยกันผูกสินใหม่พิไนก็ดี
แลยอมผูกสินใหม่พิไนแต่ข้างเดียวก็ดี ผู้รักษาเมืองผู้ทรงกรม
การแลขุนหมื่นแขวงพันแขวงสิบริ้อยอายุัด แลนายอำเพอ
ทั้งปวงจะได้ปรับไหมเอาแต่ตามอำเพอใจเองหามิได้ ถ้าแล
เนื้อความแขวงจังหวัดยอม^(๑)บอกเรื่องราวเนื้อความซึ่งราษฎร
ร้องฟ้องยอมแก่กันนั้น ส่งเข้ามายังกรมพระนครบาลฯ ส่ง
ไปให้พระกระษेम ๆ จึงปรับว่าเนื้อความราษฎรหากันเป็น
เนื้อความแต่เพียงนี้ ชอบจลงเอาแต่เท่านั้นตามอายุการ ถ้า
แลเนื้อความเมืองทนบุรีฯ ให้ส่งไปกรมการเมืองนทบุรีฯปรับ
ถ้าเนื้อความเมืองสาครบุรีฯแลเมืองสมุทรปราการเมืองพระประ
แดง ให้ส่งไปเมืองทนบุรีฯปรับ ถ้าเนื้อความเมืองแม่กลอง
ให้ส่งไปให้กรมการเมืองราชบุรีฯปรับ ถ้าเนื้อความเมืองราช
บุรีฯ ส่งไปให้กรมการเมืองแม่กลองปรับ ถ้าเนื้อความเมืองสุพรรณ
บุรีฯ ส่งไปให้กรมการเมืองนครไชยศรีปรับ ถ้าแลเนื้อความเมือง
นครไชยศรี ส่งไปให้กรมการเมืองสุพรรณบุรีฯปรับ ถ้าเนื้อความ

(๑) ทั้งสองจะนับเงินยอม

เมืองสิงขมบุรีย ส่งไปให้กรมการเมืองสรรคบุรียปรับ ถ้าเนอ
 ความเมืองสรรคบุรีย ส่งไปให้กรมการเมืองสิงขมบุรียปรับ ถ้า
 เนอความเมืองวิเสทไชยขาน ส่งไปให้กรมการเมืองลพบุรียปรับ
 ถ้าแลเนอความเมืองลพบุรีย ส่งไปให้กรมการเมืองวิเสทไชย
 ขานปรับ ถ้าแลเนอความเมืองอินทบุรีย ส่งไปให้กรมการเมือง
 พรหมบุรียปรับ ถ้าแลเนอความเมืองพรหมบุรีย ส่งไป
 ให้กรมการเมืองอินทบุรียปรับ ถ้าแลเนอความเมืองไชนาถ
 บุรีย ส่งไปให้กรมการเมืองอุไทยธานีปรับ ถ้าแลเนอความ
 เมืองอุไทยธานี ส่งไปให้กรมการเมืองไชนาถบุรียปรับ แล
 ย่อมอาไสแก่กันจะน^(๑) ผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการแขวงนายอำ
 เพอจได้บังคับบังชาลงเอาเงินสินไหมพิไนแก่ราชฎรแต่อำเพอ
 ใจเองหามีได้ แลราชฎรไพร่พลเมืองทั้งปวงซึ่งอยู่เย็นเป็นสุข
 แลทุกวันน ผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการแลขุนแขวงหมัน
 แขวงแลนายอำเพอทั้งปวงละหย่างตะทำเนียบแต่ก่อนเสีย แล
 บังคับบังชาลงเอาเงินสินไหมพิไนแก่ราชฎรแต่อำเพอใจเอง
 ถ้าแลจะปรับด้วยพระราชกฤษฎีกาแลพระทำนูน บันดาจะ

เสียเงินสินไหมพิไนแต่

๒
๓
๔
๕

}

กรมการแลแขวงผู้เป็นกระลา

(๑) ต้นฉบับ : ฉะนั้ แก่ตม ก

การลงเอาเงิน

๑
๓๐๑
๓
๓๕
๓๕

 } บ้าง แลต่างบ้างแต่เกาะมาถึง(*)सान

แล้วมิได้พิจารณาเนอความไปให้สำเร็จ แลพ่อหลวงโจทจำเลย
แต่ให้ยอมกันแล้ว จึงลงเอาเงินสินไหมพิโนตามอำเภอใจเอง
แลราษฎรจึงได้ความเดือดร้อนยากแค้นฉิบหายเสียด้วยเหตุ
ฉนั้นทุกบ้านทุกตำบลนั้น

แต่ไปเมื่อนั้น ถ้าแลราษฎรจะมีอรรถคดีสิ่งใด ๆ
จมาร้องฟ้องแก่ผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการแลแขวงนายอำเภอ
ไซ้ อย่าให้ โบายตั้งจำของลงเอาเงินสินไหมพิโนแต่อำเภอใจ
เอง ถ้าแลเนอความแขวงจังหวัดทั้ง ๔ ให้บอกเรื่องเนอความ
เข้ามายังกรมพระนครบาล ๆ ส่งไปให้พระกระเสมปรับจงทุกคู่
ถ้าแลเป็นเนอความหัวเมืองไซ้ ให้ปลัดกันเอาไปเจรจาตาม
โบราณราชประเพณีแต่ก่อน แลเชิงเป็นเนอความหัวเมืองระยะ
ทางไกลกัน

๒
๓
๔
๕

 } กันไซ้ จึงให้ว่ากล่าวกันแต่ในเมืองนั้นเอง

แต่ให้ผู้รักษาเมืองผู้รังแลขุนปลัดขุนยุกระบัตรแลกรมการลูก
นั่งพร้อมกันจึงปรับด้วยพระราชกฤษฎีกาพระท่าน
อนึ่งซึ่งกระลาการจะกุมเอาความราษฎรซึ่งแพ้เลยยอม

(๑) ต้นฉบับ : ถึง แก้วตาม ก

กันนั้นไปให้กรรมการเมืองอื่นปรับ ให้เสียค่าปรับแต่ $\frac{1}{12}$ แล
ค่าเชิงเค็รจคุมไปนั้นแต่^(๑) $\frac{1}{12}$

แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรรมการแลหัวเมือง แลขุนแขวง
หมนแขวงพัน แขวงจังหวัดทั้งปวงทำตามพระราชกำหนดกฎ
หมายไว้จนจบทุกประการ อย่าให้ผู้ใดๆทำให้ผิดด้วยเนื้อความ
ซึ่งมีมาในพระราชกำหนดกฎหมายนั้นแต่ข้อใดข้อหนึ่งได้ ถ้า
แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งทำผิด ให้ขุนปลัดขุนยุกระบัตร์บอกเนื้อ
ความเข้าไปยังกรุงเทพพระมหานคร ถ้าแลขุนปลัดขุน
ยุกระบัตร์แลกรรมการทำผิด ให้ผู้รักษาเมืองบอกเนื้อความ
เข้าไปยังกรุงเทพพระมหานคร อย่าให้ออพรากกันไว้แต่ข้อใด
ข้อหนึ่งได้ ถ้าแลผู้ใด^(๒) รู้ว่าผู้นั้นทำผิดแล้วนิ่งเนื้อความ
เสีย จะเอาผู้นั้นเป็นโทษด้วยจงหนัก

แลให้หมาย^(๓) บอกแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรรมการแขวง
นายอำเภอกระทำตามกฎหมายจนจบทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้
กระทำตาม จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๖ + ๑๒ คำจุลศักราช ๑๐๘๔ ปีขารจัตวาศก

๒๒

๒๑๒ กฏให้แก้สมุบายชี้ย ด้วยทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ สั่งว่า

(๑) ถ : คำว่า แต่ ไม่มี

(๒) ต้นฉบับ : ผู้ใด แก้ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : โหม แก้ตาม ก

แต่ขึ้นไปเมื่อหน้า แลฝ่ายสมท้าวพญาพระหลวงหัว
เมืองขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวง แลมาสมจร
ด้วยหญิงไพร่หลวง แลเกิดลูกหญิงชายเท่าใด ให้คงแก่เจ้า
หมู่ไพร่หลวง อย่าให้ท้าวพญาพระหลวงหัวเมืองขุนหมื่น
พันทนายนั้นบนเอา ถ้าแลชายนั้นไพร่หลวงสมจรด้วยหญิง
สมท้าวพญาพระหลวงหัวเมืองขุนหมื่นพันทนายพลเรือนซ้าย
ขวา แลเกิดลูกหญิงชายเท่าใด ให้บนตามพระราชกฤษฎีกา

แลให้สมุบาญชัยกัญญาหมายบอกท้าวพญาพระหลวงหัว
เมืองขุนหมื่นพันทนายจงท่วย่าให้หลงเหลือได้ ถ้าแล
กัญญาหมายมีท้าว ท่านจะให้ลงโทษแก่สมุบาญชัย ถ้าแล
กัญญาหมายให้ท้าวแล้วแลมิได้ทำตามพระราชกำหนดนั้น ท่าน
จึงให้มิโทษจงนัก

กฏให้ไว้ณวัน ๕ + ๑^{๓๒} คำจุลศักราช ๑๐๘๕ ปีเถาะเบญจศก

๒๘

๒๓ กฏให้แกผู้ รักษาเมือง } ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรม
 รังกรมการ }
 บพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการมานพระบันฑูล
 สุรสังหนาทดำหรัสเหนือ^(๑)เกล้า ๆ สั่งว่า

แต่ขึ้นไปเมื่อหน้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้ผู้ใด
 ไปอยู่รักษาเมืองแล ^{วังเมือง ๑} } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง แล
^{ครองเมือง ๓} }

(๑) คำจะนับ : เหนือ แก่ตาม ก

ไปราชการพระราชสงครามก็ดี แลมิได้บอกสาระทุกข์ มิได้มี
หนังสือให้หาแลมาเองนั้นมิชอบ จะให้ลงพระราชอาชญาถึง
สิ้นชีวิต อนึ่งบอกกิจสุขทุกข์มา มีหนังสือไปให้หาแลมา
ก่อนหนังสือไปหา พบแต่กลาง^(๑)ทางนั้นมิชอบ จาให้ลงพระ
ราชอาชญาตามโทษานุโทษ

อนึ่งอย่าให้เจ้าเมืองข่มเหงเอา ลูกสาว
หลานสาว } ราษฎรทั้ง
ปวงมาเป็นเมียแลเป็นคนใช้ ถ้าพ่อแม่พี่น้องญาติสมัคด้วย
นั้นก็ตามใจเขา

อนึ่งจะทำจวนระเนียดสำหรับเมือง ให้ทอดเกินไป
แก่พลเมืองโดยขนาดเจ้าเมืองทั้งหลายอันเคยทำมาแต่ก่อน
ถ้าทำเรือนบุตรภรรยาญาติพี่น้องเจ้าเมือง นอกกว่าหย่าง
ทำเนียม ให้เจ้าเมืองชาวโคแกลแก้วรตัดไม้ แลให้ค่าจ้างตาม
ราษฎรเคยจ้าง

อนึ่ง ให้เจ้าเมืองเอาใจใส่รักษาประชาราษฎรอันมีใน
จังหวัดแขวงเมืองนั้น อย่าให้มีผู้เบียดเบียนกันโทษราษฎร
รุกรานฆ่าฟันไพร่เมืองท่านได้ ถ้าเจ้าเมืองแลผู้รั้งเมืองมิได้เอา
ใจใส่พิทักษ์รักษาราษฎรไพร่พลเมือง แลมีผู้ร้ายปล้นสดม
เบียดเบียนกันโทษกรกราชพันแขวงไพร่บ้านพลเมืองทั้งหลายได้
ใช้ จะให้ลงโทษแก่เจ้าเมืองกรมการจหนัก ถ้ามีผู้มากัน
โทษกล้าเหลือจว่ามีได้ ก็ให้บอกหนังสือเข้าไปยังลูกขุนศาลา
ให้เอากราบทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ฝ่าละออง ฯ

(๑) ต้มละมัน : ก่ล่ง แก้วตาม ก

อนึ่งจะภิกษากิจราชการบ้านเมือง แลทุกขุทธระรายฉิว
 ร้องฟ้องนั้นประการใด ๆ ให้ยุกรับตรูเห็นผิดแลขอด้วย
 อนึ่งชาวต่างเมืองอย่าให้ผู้ใดเอาชนออกขุนยุกรับตรู
 อนึ่งให้เจ้าเมืองปลัดยุกรับตรูพิจารณาตุตราขังออกมา
 เอากะทงความทั้งปวงนั้น ถ้าขอด้วยพระราชกำหนดแล
 พระกำหนดให้ใช้ตรานั้นจึงให้ทำตาม ถ้าแต่ตราผู้ใดออกไป
 เอากะทงความมีตองด้วยพระราชกำหนดแลพระกำหนดให้ อย่า
 ให้ส่ง ให้บอกหนังสือแลส่งตัวผู้ถอดรานั้นเข้าไปยังลูกขุนศาลา
 อนึ่งผู้จะออกไปรักษาเมืองแลเมืองครองเมืองก็ดี
 อย่าให้เอา^(๑) สมสังกัตพันไว้เป็นสมกำลังเอง ครั้นออกไป
 ถึงเมืองแล้ว ให้ถามกิจราชการสำหรับเมืองแลด่านทางตำบล
 ใดจะไปต่อแดนตำบล^(๒)ใด แล้วให้เจ้าเมืองกรมการไปตรวจ
 ดูจงทุกตำบลทั้งทาง ^{๑๓} } ถ้าเห็นปรักหักพังมีมั่นคงก็ให้ซ่อม
^{๑๔} }
 แปลงทำขึ้นใหม่มั่นคง ถ้าที่ด่านเก่าไม่^(๓)ชอบกล เห็นที่ใดจับ
 ขันชอบกลก็ให้ยกย้ายไปตั้งให้ชอบกล ถ้าทางตำบลใดเห็นว่า
 ศัตรูหมู่ร้ายจะเล็ดลอดมาได้แลจะรักษายาก ก็ให้ตัดไม้ทับ
 ทางตำบลนั้นเสีย แล้วให้ลงขวากหนามจงแน่นหนา
 อนึ่งให้ขุนหมื่นชาวด่านคุมไพร่สมควรสัฟไปด้วยเครื่อง

(๑) ถ : คำว่า เอา ขาดไป

(๒) ทั้งสองฉบับเขียน ดับกล

(๓) ต้นฉบับ : ไม่ แก้วตาม ถ

สาตราวุธผลัดกันอยู่รักษาด่านแลไปกระเวณด่านถึงแดน^(๑) ต่อแดนนั้น จบกันทาง ^{บก} } ทุกตำบล^(๒) จงทุกเดือนอย่าให้ขาด ถ้า ^{เรือ} ได้ราชการประการใดก็ดี แลพบลาวมอญพม่าไทใหญ่เขมมพระราชฎไปค้าขายทางบกทางเรือหาตราเบ็กด่านมิได้ก็ดี มีผู้ถือตราเบ็กด่านแลลาวมอญพม่าไทใหญ่เขมมราชฎแปลกล่อมนอกตราเบ็กด่านก็ดี แลถือตราปลอมตราเบ็กด่านมาก็ดี ให้กุมเอาตัวผู้แปลกล่อมมานั้นส่งเข้าไปยังลูกขุนศาลา อย่าให้หลบหลีกหนีเป็นเหตุการประการใดได้

อนึ่งให้บำรุงชาวด่านแลให้ตั้งสองเกลี้ยกล่อม เอาสมสี่กใหม่ซึ่งหาสาระบาญชัยมิได้เอาไว้เป็นชาวด่าน แลให้บอกสาระบาญชัยเข้าไปให้แจ้ง ถ้าแลสัดเกินเอาชาวด่านไปราชการส่งใด อย่าเพื่อ^(๓) ให้ส่งชาวด่านนั้น แลให้บอกหนังสือเข้าไปยังลูกขุนศาลาก่อน เมื่อใดมีหนังสือออกมาว่าประการใดจงให้ทำตาม

อนึ่งให้เจ้าเมืองรู้สาระบาญชัยหมู่ทหารแลไพร่หลวงข้าพระโยมสงฆ์สม ^{นอก} } สมกำลังกรมการ แลคนแอบแฝงหา ^{ใน} สาระบาญชัยมิได้ แลข้าหนีเจ้าไพร่หนีนายเที่ยว^(๔) ชุ่มช่อนจรสัดพลัด แลไพร่พลเมืองแตกฉานไปอยู่เมืองใด ๆ ก็ดี ไป

(๑) ต้นฉบับ : แต้น แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ตำบล แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : เพอ แก้วตาม ก

(๔) ทั้งสองฉบับเขียน เทียว

ชุมช่อนอยู่ป่าดงก็ดี ให้แต่งเกลยกล่อมส่องสุ่มให้ได้ แล้ว
ให้ถามดูว่าผู้ใดกันโทษกรูกราชข่มเหง^(๑) ถ้าได้ตัวพิจารณาเป็น
สัจว่าข่มเหงราษฎรจริงก็ดี แลเห็นเป็นเหล่าเป็นกอเหลือกำลัง
จะเกลยกล่อมเอามิได้ก็ดี ก็ให้บอกส่งตัวผู้ข่มเหงราษฎร
แลตำบลที่ราษฎรไปชุมช่อนอยู่นั้นเข้าไปณกรุง ฯ จงแจ้ง

อนึ่งกรมการขงหาตัวมิได้ ให้จัดคนทมิ^(๒) สะดิกำลังตั้งขึ้น
เป็นกรมการให้ครบ แลให้ว่ากรมการแลนายอำเภอร้อยแขวง
นายบ้านซึ่งอยู่พิทักษ์รักษาอำเภอทั้งปวงตรวจตราดูให้รู้ว่าผู้ใด
ไปรับราชการ ผู้ใดไปแห่งใด แลให้รู้จักว่าคนเมืองใดตำบล
ใด มาแอบแฝงอยู่ณะเมืองนั้นมากน้อยเท่าใดให้รู้จักไว้ ถ้ามี
ราชการเมื่อใดจได้ครบด้วยราชการเมื่อนั้น

อนึ่งให้เจ้าเมืองแลปลัดยุกรมการให้รู้สารบาญชี้
ข้างใหญ่้อยศอกนัวไว้แล้วให้บอกเข้าไปณลูกขุนณศาลา

อนึ่งท้าวพญาพระหลวงเมืองขุนหมื่นพันทนาย แลหมู
องครักษ์ข้าหลวงคนเรวม้า^(๓) ไซ้ไปมากิจราชการ แลข่มเหง
เอาทรัพย์สินของเงินทองแก่ประชาราษฎรทั้งปวงให้ไต่ความ
ยากแค้นเคือง ถ้าแลประชาราษฎรมาร้องฟ้อง ให้เจ้าเมือง
ปลัดยุกรมการตามข้าหลวงคนเรวม้าไซ้ ถ้าข่มเหง^(๔) รับเป็นสัจ
ให้เรียกเอาทรัพย์สินของเงินทองนั้นส่งให้แก่ราษฎร ถ้าขา

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน ข่มเหง

(๒) ต้นฉบับ : มิ แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : มา แก้วตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : ข่มเหง แก้วตาม ก

กฏให้ไว้ณะวัน ๒ + ๘ คำ จุลศักราช ๑๐๘๕ ปีมะแมนพศก
24^(๑)

๒๔ กฏให้ลูกขุนณสารหลวงแลลูกขุนณศาลาแลผู้
พิจารณาทุกหมู่ทุกกรม

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า ราษฎร
จร้องฟ้องให้กราบทูลพระกรุณาทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อม
ถวาย ให้กฏหมายแลทำหน้าที่อัญญาเกล้าวิโทษแก่กันด้วย
เนือความประการใด ๆ กระลาการถามโจทจำเลยเป็นสำนวน
ต่อกัน แลกระลาการเอาสำนวนฯ แลโจทจำเลยย่อมี
ถ้อยคำท้วงติงเป็นกระเบียดกระเสียนออกไปนอกสำนวน ครั้น
ว่าแก่ผู้พิพากษา ๆ เอาคำท้วงติงนั้นไปปรับ ๆ มาเป็นสำนวนใหม่
พิไน แลราษฎรได้ความยากแค้นเสียแล้ว แลเนือความ
มีในสำนวนจริงอยู่ก็ดจะว่าสืบไปมิได้ ถ้าแลลูกความนั้น
มีมั่งคงอยู่จริงจะว่าเนือความสืบไปได้

แต่เนือไปเมื่อนั้น ถ้าแลโจทจำเลยจะท้วงติงกันด้วย
บทพระไอยการ แลเป็นกระเบียดกระเสียนกันนอกสำนวน
มิต้องบทพระไอยการห้ำหั้นนั้น อย่าให้ลูกขุนพิพากษาเคียง
เลียงไว้ให้ปรับด้วยพระไอยการ ผู้ปรับนั้นแต่ปรับเคียง
เลียงไว้บ้าง ศักหลังไปสัจยอม^(๒) ว่ามิแจ้งบ้าง แต่ย้อนไป

(๑) ต่อจากนี้ไป เข้าอยู่ใต้อำนาจ ๓ พิมพ์ตามฉบับ L26.3 ยังเหลืออีกฉบับหนึ่ง

คือ L26.3x (ก)

(๒) ต้นฉบับ : ย่อม แก่ตาม ก

มาหลายครั้งหลายครา ราษฎรผู้เป็นความบ่วยการท่ามา
 หากิน ถึงเนื้อความจริงอยู่แต่เที่ยวไปมาอยู่ช้านานแล้ว
 เนื้อความก็เร็ดร้างค้ำสูญไป แลราษฎรผู้มคตินั้นได้ความ
 ยากแค้น แลพินหลวงนั้นก็พลอยสูญเสียด้วย ถ้ามถ้อยคำ
 ดึงทุเลานอกสำนวนไม่ต้องพระราชกำหนดพระอายุการอย่าให้
 รับ แลให้ลูกขุนพิพากษาตัดบทออกให้เห็นความผิดแลชอบ
 เท็จจริงเอาเป็นแพเป็นชนะกันได้ จึงให้ปรับด้วยพระราช
 กำหนดบทพระอายุการ

แลให้ลูกขุนทำตามพระราช กำหนดกฎหมายนี้จึงทุก
 ประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๒๓ ตุลาคม ๑๘๕๒ ป็จอนักสัต
 โทศก

25

๓๕ กฏให้แก่พระสุรัสวดี ^{ชาย} } ในนอกให้กฎหมาย

บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชันีกุลขุนหมัน
 มหาดเล็กชาวที่พันนายตัว ๕ แลนายตำรวจแลนายรอง
 กุดายเสมียรผู้คุมซึ่งพิจารณาความทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาฯ สั่งว่า พญาหูเส่นฆารกราบทูล
 พระกรรณาว่า เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชันีกุล
 ขุนหมันมหาดเล็กชาวที่พันนาย แลนายตำรวจแลนายรอง
 กุดายเสมียร แลไพร่เป็นโทษส่งไปตำรวจในตำรวจนอก

หมื่นได้คุมขึ้น ๒ ได้แก้ตำรวจสัญญาชัยเวนคน ๒ ได้แก้
 สัญญาชัยเวนเรือ ๒ ได้แก่นายตำรวจในเวน ๔ คนขึ้นกัน
 เปนเงิน ๒ ได้แก้พันทนายผู้คุมเปนเงิน ๒ ได้แก้พันทนาย
 ดาบนากเปนเงิน ๒ ได้แก้พันทนายดาบกระบี่^(๑)ขึ้นกันเปนเงิน
 ๓ ได้แก้พันทนายดาบบั้งเจดคนขึ้นกันเปนเงิน ๓ ได้แก้
 นายจ่าสังต ๘ คนขึ้นกันเปนเงิน ๓ ได้แก่นายจันประญาผู้
 ตรวจเปนเงิน ๓ ถ้ามรับสั่งให้ตถามก็ให้รับพระราชอาชญา
 จำ ๓ ประการ เรียกเอาค่าลดเปนเงิน ๓ เจ้ากรมปลัด
 กรมเล่ห์ห่มพันทนายผู้ได้ค่าทำเนียบนั้นได้กึ่งหนึ่งลงมา
 ถ้ามรับสั่งให้ออกจากโทษ แลเจ้ากรมได้ค่าทุกลอง ๓
 ตำรวจใน ^{ช่วย} } พันจ่าบรรศึกได้เหมือนกัน _{ขวา}

พันจ่าบรรสิทสัญญาชัยคนโทษตำรวจนอก ^{ช่วย} } ให้ _{ขวา}
 การว่า เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 มหาดเล็กชาวพันทนาย แลนายตำรวจนายรองผู้ดาบ
 เสมียรแลไพร่ผู้ใดเปนโทษ มีรับสั่งให้เข็ชรถามก็ให้ผู้นั้น
 รับพระราชอาชญาจำ ๕ ประการ ผู้คุมเรียกเอาค่าลดเปนเงิน
 ๗/๒ ได้แก้เจ้ากรม ๒ ได้แก้ปลัดกรม ๓ ได้แก้ห้วหมื่น
 เจ้าหมื่นผู้ได้คุม ๒ ได้แก้สัญญาชัย ๒ ได้แก้เทพราช

(๑) ก : กระบี่

ตำรวจ $\frac{1}{100}$ ได้แก่ตำรวจตัว ๔ นายเวน ๒ คนบนกันเป็นเงิน $\frac{1}{100}$
 ได้แก่หมื่นจำสามคนบนกันเป็นเงิน $\frac{1}{100}$ ได้แก่พันนายดาบ
 นาก $\frac{1}{100}$ ได้แก่พันนายดาบตรี $\frac{1}{100}$ ได้แก่พันนายดาบบั้ง
 ๒ คน $\frac{1}{100}$ ได้แก่ผู้คุม $\frac{1}{100}$ ได้แก่คอย ๔ คนบนกันเป็นเงิน $\frac{1}{100}$
 ถ้ามีรับสั่งให้ตั้ง กรมรับพระราชอาญาจำ ๓ ประการ ผู้คุม
 เรียกเอาค่าลดเป็นเงิน $\frac{3}{100}$ เจ้ากรมปลัดกรมหัวหมื่นพัน
 นายแลผู้คุมใดกึ่งหนึ่งลงมา ครนมีรับสั่งให้ออกจากพระ
 ราชอาญา เจ้ากรมได้ค่าทุลดลงเป็นเงิน $\frac{1}{100}$ ตำรวจนอก
 ข้าย } เหมือนกัน
 ขวา }

พันพิทักษ์วาฬรักษาราชราชมันกรมวังให้การว่า เจ้า
 พญาแลพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหมื่นมหาเดกชาวที่พัน
 นาย แลนายตำรวจนายรองภูดาษเสมียร แลไพร่ผู้ใด
 เป็นโทษสั่งให้กรมวังให้เขียรถามให้รับพระราชอาญาจำ ๕ ประ
 การ ผู้คุมเรียกเอาค่าลดเป็นเงิน $\frac{2}{100}$ ได้แก่เจ้ากรม $\frac{2}{100}$ ได้
 แก่เสมียรผู้ถาม $\frac{2}{100}$ ได้แก่พันพิทักษ์วาฬผู้คุม $\frac{2}{100}$ ถ้าข้าง
 ข้ายพิทักษ์ราชราตรีได้คุมก็ให้พิทักษ์ราชราตรี ถ้ามีรับสั่งให้
 ถามให้รับพระราชอาญาจำ ๓ ประการ ผู้คุมเรียกค่าลดเป็น
 เงิน $\frac{3}{100}$ เจ้ากรมแลเสมียรผู้คุมใดกึ่งหนึ่งลงมา ถ้ามี
 รับสั่งให้ออกจากโทษ เจ้ากรมได้ค่าทุลดลงเป็นเงิน $\frac{1}{100}$

แลขุนพิศตันครบาลให้การว่า ถ้าเจ้าพญา แลพญา
พระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหมนมหาดเสถ์ชาวที่พัน ทนาย
แลนายตำรวจนายรองภูตาสเสมียร แลไพร่ผู้ใดเป็นโทษมี
รับสั่งให้ส่งไปกรมพระนครบาลจำใส่คุก ทำมรณเรียกค่าลดเป็น
เงิน ๓๒ ได้แก่หลวงเพชุนัน ๓๑ ได้แก่ขุนจำเมือง ๓๑ ได้
แก่ขุนพิศตัน ๓๑ ได้แก่ทำมรณผู้คุม ๓๒ ได้แก่ผู้ตรวจสองคน
บันกันเป็นเงิน ๒๒ ได้แก่นายยาม ๔ คนเป็นเงิน ๒๒ ครั้นมี
รับสั่งให้ออกจากโทษ เจ้ากรมได้ค่าทูลฉลองเป็นเงิน ๓๑

ขุนศรีคงยศเสภาคลังใน ขุนคงยศเสภาคลังราชการ
ขุนพิบุรณนาเวเสภาวังไซให้การว่า เจ้าพญา แลพญาพระ
หลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหมนม หาดเสถ์ ชาวที่พัน ทนายแล
นายตำรวจนายรองภูตาสเสมียร แลไพร่เป็นโทษมีรับสั่งให้
ส่งไปจำไว้เสภาเรียกเอาค่าลดเป็นเงิน ๓๒ ได้แก่ขุนศรีคงยศ
๓๑ ได้แก่เสมียรชาวเสภาบันกันเป็นเงิน ๓๒ ได้แก่นาย
นักการผู้ตรวจจัษารวัดบันกันเป็นเงิน ๓๑ แลเสภาคลังราช
การคลังวังไซได้ค่าลดเหมือนกันแต่ก่อน

ผู้จำคนโทษยอมเอาเงินค่าลดแก่ผู้เป็นโทษหนัก แลมี
ใต้อำจองไว้หมั่นคงตามโทษ คนโทษจึงหนีไปได้

แต่นั้นไปเมื่อนั้น ถ้าแลเข้าทูลฉลอง(๓) ๓ ทูลที่พระบาทแลไพร่

(๓) ต้นฉบับ : ทูลฉลอง แก้วตม ก

ผู้ใด ๆ เป็นโทษกระษัตริย์แลโทษโจร^(๑) ปล้นสดม แลผู้คุมจำให้
หนีไปได้ แลโทษนอประบัตร์ราชฉฐร แลมารับสั่งให้ตำรวจ^(๒)

ใน } แลกรมวังทหารในแลกรมสนม ข้าง } แลกรมพระ
นอก }

นครบาลให้เข้ยรตามแลตั้งตามให้จำ ๕ ประการแลจำ ๓ ประการ
อย่าให้เรียกค่าลด ให้จำให้ครบใหม่จนคง ถ้าแลส่งไป
เสภา^(๓) คลังในคลังราชการวังไซยนั้น อย่าให้เอาค่าลด
ให้จำให้ครบทั้ง ๕ ประการตามโทษหนักนั้น อย่าให้ลดแต่
ประการใดประการหนึ่งได้

ถ้าเจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
มหาดเล็กชาวที่แลพันทนายแลนายตำรวจนายรองภูตยา
เสมียรแลไพร่ผู้ใด ๆ เป็นแต่ผิดระแวงเก็ยจคร้านราชการก็ตี
แลผู้ทำฎีกาทูลเกล้า ๆ ถวายกล่าวโทษแก่กันก็ตี เป็นแต่
ความโทษเบา^(๔) แลมารับสั่งให้เข้ยร^(๕) ตามแลตั้งตามจำ ๕ }
ประการทรงพระกรุณาให้พ้นโทษนั้น ถ้าจำ ๕ ประการเจ้าพญา
ให้เรียกเอาเงินค่าลด $\frac{๗}{๒}$ แลพญานี้ให้เรียกเอาเงินค่าลด

(๑) ก : โทษเป็นโจร
(๒) ต้นฉบับ : ตำรวจ แก่ตาม ก
(๓) ก : นเสภา
(๔) ก : คำว่า กี่ตี ไม่มี
(๕) ต้นฉบับ : เข้ยร แก่ตาม ก

แต่^๑ พระนั้นให้เรียกเอาเงินค่าลด^๒ หลวงแลเมืองให้เรียก
 เอาเงิน^(๑) ค่าลด^๑ เจ้าราชินิกุลขุนนั้นให้เรียกเอาเงินค่าลด^๓
 หมั้นแลมหาดเล็กชาวที่ให้เรียกเอาเงินค่าลด^๒ พันทนาย
 แลนายตำรวจนายรองกุดาษเสมียร ให้เรียกเอาเงินค่าลดแต่^๓
^๓/_๒ ไพ่นั้นให้เรียกเอาเงินค่าลด^๑ แลซ่งจำสามประการ
 ต่ตามนั้น ถ้าเจ้าพญาให้เรียกเอาเงินค่าลดแต่^๓/_๓ ถ้าแล
 พญาให้เรียกเอาเงินค่าลด^๓/_๓ พระนั้นให้เรียกเอาเงินค่าลด^๓
^๒/_๒ แลหลวงนั้น^(๒) ให้เรียกเอาเงินค่า^(๓) ลดแต่^๒/_๒ เจ้า
 ราชินิกุลขุนให้เรียกเอาค่าลด^๓/_๒ หมั้นแลมหาดเล็กชาวที่
 ให้เรียกเอาเงินค่าลด^๑/_๑ พันทนายแลนายตำรวจนายรอง
 กุดาษเสมียรให้เรียกเอาเงินค่าลด^๓/_๓ ไพ่นั้นให้เรียกเอา
 เงินค่าลดแต่^๒/_๒

ถ้ามีรับสั่งให้จำถามมิไต่สั้งให้ลงพระราชอาษา มีรับสั่ง

ให้พ้นโทษ ให้เรียกเอาแต่ค่าลดอย่าให้เรียกเอาค่า ^{ลด} _{ทุกผลอง} _{รับสั่ง} }

ถ้าจำถามเนือความเรื่องเดียวกัน ให้ช่วยกันเสี้ยค่า
 รับสั่งต่อละ^๑/_๑ ค่าทุกผลอง^(๔) ^๓/_๓
 แลให้สัศดีหมายบอกจงทั่ว

- (๑) ก : คำว่า เอาเงิน ขาดไป
- (๒) ก : คำว่า นั้น ขาดไป
- (๓) ต้นฉบับ : คำ แก่ตาม ก
- (๔) ต้นฉบับ : ผลอง ก : ผลองแต่

กฏให้ไว้ณวัน ๓๒ ค่ำจุลศักราช ๑๐๕๓ ปี (๑) กุญตรีนิศก

26

๒๖ กฏให้แก่พระสุริยวงศ์ชายชวาในนอกให้กฏหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชนิกุลขุนหมื่นเจ้าหมื่นแลสมุบาญชัยแลทนายเจ้าหมื่นฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวงด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า พระสุริยวงศ์นำเอาเนื้อความซึ่งเจ้าหมื่นแลศักดิ์มั่งกวีวาทเกกกันนั้น กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เลกข่งตายแลหนพิกาลพิกลจริตชแลรับสั่งเอาไปทำเปดียนเถบยนั้น ครั้นมีราชการศักดิ์เอาเลกนจ่ายตามจ้านวรขงเจ้าหมื่นไวนั้น เลกนนั้นคงอยู่ดูบาญชัยไวนั้นได้ แลเจ้าหมื่นสมุบาญชัยจะจำหน่ายของปีดงมาศักดิ์มั่งพ้ง เจ้าหมื่นสมุบาญชัยได้ทตรงแทนได้ความยากแค้น ต่อครบ ๑๐ ปีจึงได้ชำระบาญชัยตั้งจำหน่ายแลทำเถบยรับไว้แลศักดิ์ขงพ้งนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่า

แต่นั้นไปเมื่อน้ำ ถ้ามั้พระราชโองการตรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า ข้าทูลลอองทูลพระบาทผู้ใดจำเภาะให้เอาเลกหมื่นใดกรมใดส่งไปเป็นเลกพระราชทาน ต้องการพระราชประสงค์จะทำสิ่งใด ๆ ก็ดี ถ้าแลตายหน้ถนเคหพิกาลพิกลจริต เจ้าหมื่นสืบสาวเอาว่านเครื่องมือได้แล้ว ก็ให้เจ้าหมื่นสมุบาญชัยเอาว่า

(๑) ต้นฉบับ : ปี แก้วตม ก

แก่เจ้ากรมพลัตกรมในกรมนั้น แลให้เจ้ากรมพลัตกรม
 ในกรมนั้นสืบสาวดู ถ้าจริงคุณหนึ่งถือยศเจ้าหมู่แลสมุ
 ภาณูชัยจำหน่ายแล้ว จึงให้เจ้าหมู่แลสมุภาณูชัยทำหนังสือ
 ทานบลงว่า เลกข่งตายหน้แลพิกลจริตนั้นอยู่บ้านนั้นตำบลนั้น
 รูปประพรรณนั้นสูงต่ำดำขาว บิตามานดาบตรภรรยาแลตัวช่อ
 นนั้นหน้ตายพิกลพิกลจริตพฤตมิเอะหนะป็นเดือนนั้น ถ้าแล
 มิตายหน้พิกลจริตพฤตมิเหตุ เจ้าหมู่หากตั้งบาณูชัยจำหน่าย^(๑)
 แลแลกลงเกียดกันอำพรางไว้ ถ้าจับได้เป็นสัจไซ้เล็กตัวหนึ่ง
 ให้เอาแก่เจ้ากรมพลัตกรมแลสมุภาณูชัยเจ้าหมู่คนหนึ่งเป็นคน
 สักคน แลไว้ให้บุตรเจ้ากรมพลัตกรมแลสมุภาณูชัยแล
 เจ้าหมู่ประกบกันสองดวงสดวงตามมีตราจำนำ แลหาตราจำนำ
 มิได้ประทับหนังสือทานบลงนั้นแล้ว ถ้าเลกฝ่ายทหารให้เอา
 หมายรับสั่งแลทานบลงนั้นมาว่าแก่พระธรรมไตรโลกนั้น ถ้า
 เลกฝ่ายพลเรือนให้เอามาว่าแก่พระสุภาวดี แลข่งทานบลง
 นั้นก็ให้รับไว้ แลข่งเป็นไปใหม่ั้นให้พิจารณาดูก่อน ถ้าเห็น
 ควรจ้งส่งเด็กนั้นไปตามรับสั่งแลหมายนั้นก็ดี อย่าเพื่อส่งให้
 แต่อำเพอใจก่อน ถ้าเลกฝ่ายพลเรือนให้พระราชสุภาวดีเอา
 เนื้อความไปว่าแก่สมุหนายก ถ้าเลกฝ่ายทหารให้พระธรรม
 ไตรโลกว่าแก่สมุพระกตาโหม ถ้า^(๒) เห็นชอบด้วยแล้วจ้ง
 ให้ทำตามบังคับมหาดไทแลกะลาโหมนั้น ถ้าแลเลกหมู่หนึ่ง

(๑) ต้นฉบับ : จำเอย แก้วตาม ๓

(๒) ๓ : ต้นแล

ขัดสนเหนจะสำเร็จในจักรักระลาโหมมิได้ ให้เอาว่าแก่
 พระธรรมไตรโลกพระสุภาวดี เอาเนอความกราบบังคมทูล
 พระกรรณาลองตามฝ่ายทหารพลเรือน ถ้าพระธรรมไตรโลก
 พระราชสุภาวดีบ้วยเจบ ฝ่ายทหารให้หลวงเทพว่าแทน
 ถ้าฝ่ายพลเรือนให้ศรีกลาสุมว่าแทน ถ้าทรงพระกรรณา
 โปรดเกล้าฯ ประการใดจึงให้ทำตาม ถ้าแต่เดกหม่นนั้นเจ้า
 กรมปะหลัดกรมเป็นตำแหน่งเฝ้าทูลอองทูลพระบาทใดอยู่แล
 ให้เอาหมานั้นกราบบังคม^(๑) ทูลพระกรรณาลองเอง ถ้าแต่
 ทรงพระกรรณาสั่งให้ส่งหม่นไปไซ้ ก็ให้เจ้าหมุ่สมุบาญชัย
 แลแทนายเจ้าหมุ่เอกฎหมายไว้เป็นพญานกัณตามฝ่ายทหาร
 พลเรือนจงทุกครั้ง

อนึ่งเดกขงเจ้ากรมปะหลัดกรมแลแทนายหมวดสมุบาญชัย
 แลแทนายเจ้าหมุ่ผู้พิจารณาสืบสาวได้เดกขงใหม่ตามเถบยร
 นั้น ครั้นแต่เจ้าหมุ่สมุบาญชัยจะญินหอเถบยรไซ้ กัถวส์ศัด
 จะเอาเดกนั้นจ่าย จึงมีญินสาระบาญชัยไว้แก่พระสัศัดตามขง
 พิจารณาได้มากแลน้อยนั้น แล้วอย่าให้สัศัดเอาเดกนั้นจ่าย^(๒)
 แต่อาเพอใจ^(๓) ก่อน ถ้าแต่พระสัศัดเห็นว่าเดกหม่นนั้นพิจารณา
 ได้มาก ภาจะเขดัยเอาจ่ายราชการได้ ก็ให้สัศัดเอาเนอความ
 กราบทูลพระกรรณา ถ้าทรงพระกรรณาโปรดเกล้าฯ ประการ

(๑) ก : คำว่า บังคม ขาดไป

(๒) ต้นฉบับเขียนคำว่า จ่าย ซ้ำไป แก้ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : คำว่า ใจ ตกไป เพิ่มเติม ก

ใตจ้ให้พระสัศดีทำตามซึ่งมีพระราชโองการโปรดเกล้า ๆ นั้น
 ถ้าแลเจ้าหมุ่สมุ่บุญชัยมิได้ทำตามกฎซึ่งทรงพระกรุณาโปรด
 เกล้า ๆ น ค่อกรมสัศดีจะเอาตัวเล็กจ่ายนั้น แลเจ้าหมุ่
 จ้งมาจำหน่ายเล็กนั้น^(๑) อย่าให้สัศดีฟังแลแล้วให้สัศดีเอาเนื่อ
 ความกราบทูลพระกรุณาเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ ถ้า
 เลกหมุ่^(๒)นั้นกรมนั้น^(๓)เจ้าหมุ่สมุ่บุญชัยได้ทำคุดจหนังกฎนั้นแลแล้ว
 แลพระสัศดีฟัง ก็ให้เจ้าหมุ่สมุ่บุญชัยเอาเนื่อความไปร้อง
 ฟ้องลูกขุนศาลา แลมนนายอะนาประชาบาลเอาเนื่อความ
 กราบทูลพระกรุณาให้ทราบฝ่าลอองทุล้พระบาท แลจะเอา
 พระสัศดีเป็นโทษตามโทษานุโทษ

แลให้พระสัศดี^{ทัช}_{ขวา} } ในนอกกฎหมายบอกแก่เจ้าพญา
 แลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชนิกฤษ์นหม่นเจ้าหมุ่สมุ่บุญชัย
 แลนายเจ้าหมุ่ฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวงจ้งทั่ว ถ้าผู้ใดมิทำ
 ตามพระราชกำหนดกฎหมาย จะเอาผู้นั้นเป็นโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๗ + ๖ ค่ำจุลศักราช ๑๐๘๕ ปีฉลูเบญจศก

๒๓) กฏให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรม^(๓)การเมือง^{๒๓}_๔ } แลกรม

การทั้งห้า

- (๑) ก : นั้นแล
- (๒) คั้นจะนับ : จำขัย แก่ตาม ก
- (๓) คั้นจะนับ : รังกรับ แก่ตาม ก

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเห็นเกล้า ๆ สั่งว่า ด้วยมีพระราชกำหนดฎีกุหมายไว้แก่ผู้พิจารณาทั้งปวงครั้งนี้ให้พิจารณาแต่โดยสัจโดยจริง ให้เป็นยุติเป็นธรรมอย่าให้กลับแพ้เป็นชนะกลับชนะเป็นแพ้ อนึ่งมีรับสั่งโปรดเกล้า ๆ ไว้ว่า ถ้ามีผู้เอาเนอความกราบทูลพระกรุณาว่าผู้ทำผิด ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งว่าให้ส่งพระราชอาชญา ถ้าแต่ผู้นั้นมีความผิดจริงจึงให้ส่งพระราชอาชญา ถ้าแต่มีอภัยคำผู้นั้นให้การสืบสาวต่อไป แลเห็นว่าหาความผิดมิได้ อย่าเพื่อให้ส่งพระราชอาชญา แลให้ผู้รับสั่งผู้เป็นกระลาการเอาเนอความกราบทูลพระกรุณาให้ทราบล่อง ๆ ก่อน ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ สั่งเป็นประการใดจงให้ทำตาม

แลหลวงไชยมนตรีผู้ว่าราชการที่มหามนตรีขุนตำรวจในขวา เป็นที่พิจารณาเนอความให้ชอบด้วยพระราชกำหนดฎีกุหมายรับสั่งอีก แลด้วยพระราชกำหนดฎีกุหมายรับสั่งเสียครั้นขุนราชเสนาเป็นโจทฟ้องให้กราบทูลพระกรุณาเกล้าว่าโทษ

หมื่นสังข์ } แขวงว่าทำข่มเหง (๒) น้อยราชบุตรแขวงเมืองราชบุรี
หมื่น (๑) เทพ }

หลายแห่งหลายตำบล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้แต่งขุนหมื่นมหาโต ขุนหมื่นตำรวจในกำกับไปถามปากราชบุตร แลผู้รู้เห็นณะแขวงเมืองราชบุรีเข้ามาให้แจ้งจงทุกข้อ แล

(๑) ต้นฉบับ : หมื่น แก้วม ก

(๒) ต้นฉบับ : ข่มเหง แก้วม ก

ขุนราชเสนานำข้าหลวงออกไปตามป่ากรามภูนั้น ขุนราช
 เสนานำให้ถามญาติพี่น้องทางขุนราชเสนานำว่าเป็นราษฎรท้าว
 บ้านแลผู้ช้อนอกกว่าญาติพี่น้องบ้าง ผู้ช้อนให้การมาแก่
 ข้าหลวงว่า ^{หมื่นสี่จัต} _{หมื่นเทพ} } เกาะลงเอาเงินแก่ผู้ช้อนได้ความยากแค้น
 ครั้นได้การราษฎรผู้ช้อนเข้ามาแล้ว แลหลวงไซยมนตรีเป็น
 กระลาการให้ถาม ^{หมื่นสี่จัต} _{หมื่น(๑)เทพ} } ๗ ให้การว่า ผู้ชอรองฟ้องแก่
 ผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการ กล่าวโทษผู้จำเลย ผู้รักษาเมืองปิด
 ตราประทับหลังส่งฟ้องให้พิจารณา ครั้นได้ผู้ชอฝ่ายจำเลย
 มา จำเลยยอมลงเอาเงินแก่ผู้ชอตามรับ แลหลวงไซย
 มนตรีผู้เป็นกระลาการเอาเนอความกราบทูลพระกรุณาไม่ให้
 สันช้อเนอความ ตามคำให้การ ^{หมื่นสี่จัต} _{หมื่นเทพ} } มิได้แจ้งได้ล่อง
 ทูลพระบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งให้เขยหน่ม
^{สี่จัต} _{เทพ} } แลหลวงไซยมนตรีมิได้เอาเนอความกราบทูลพระกรุณา
 ฉล่องสืบเนอความให้แจ้งได้ล่อง ๗ ตามคำให้การหมื่น ^{สี่จัต} _{เทพ} }
 ตามพระราชกำหนดกฎหมายรับสั่งห้ามมิได้ แลเอาหมื่น ^{สี่จัต} _{เทพ} }
 เขยหน่ม ๗ ครั้งแล้วให้เรียกเงินส่งคืนให้แก่ราษฎร แล้ว
 หมื่น ^{สี่จัต} _{เทพ} } ทำฎีกาทูลออง ๗ ถวายกล่าวโทษหลวงไซยมนตรี

(๑) ต้นฉบับ : หมื่น แก้วตาม ก

ขุนราชเสนา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้ลูกขุน
 ศาลากำกับพิจารณา ๆ ตูในสำนวนนั้น ^{สั่งจัด} _{เทพ} } ให้การว่า
 ผู้ขอฟ้องกล่าวโทษแก่กัน ผู้รักษาเมืองบัตตรา^(๑) ประทับหลัง
 สั่งฟ้องให้หมั้น ^{สั่งจัด} _{เทพ} } พิจารณา ผู้ขอขอยอม^(๒) ลงเอาเงินแก่ผู้
 มีขอตามรูปความนั้น สมใบฎีกาหมั้น ^{สั่งจัด} _{เทพ} } ครั้นเอาเนือความ
 กราบทูลพระกรุณาจึงแจ้งใต้ฝ่าดองฯ แลทรงขุนราชเสนา
 ห้ามจริงไม่ แลหลวงไชยมนตรีเป็นกระลาการพิจารณามีได้
 เอากราบทูลพระกรุณาถลองให้สนข้อเนือความ ๆ ชะนะ
 กลับเป้นแพ้ให้ผิดด้วยพระราชกำหนดฎีกาหมาย รับสั่งให้ลง
 พระราชอาชญาเขยรหลวงไชยมนตรีขุนราชเสนาแล้วให้พิพากษา
 ปรับใหม่เอาโทษหลวงไชยมนตรีเป็นเงินตรา ^(๓) $\frac{๗๒}{๒๒}$ (ขุนราช
 เสนาเป็นเงินตรา $\frac{๓๘๒}{๒๒}$ แลทำขวันหมั้น ^{สั่งจัด} _{เทพ} } ตามพระอาช
 ญา แล้วให้ถอดหลวงไชยมนตรีออกจากที่ขุนตำรวจในขวา
 แแต่สืบไปเบื้องหน้า ข้ำทูลดอง ๆ ผู้เป้น ^{ผู้รับสั่ง} _{กระลาการ} }
 พิจารณาเนือความ จะคดีขอความกราบทูลพระกรุณาก็ดี
 พิจารณาความโรงสารกรมใด ๆ ก็ดี จะว่ากล่าวแก่ผู้พิพากษาก็ดี

(๑) ต้นฉบับ : บัตตรา ก : บัตรา
 (๒) ทั้งสองฉบับเขียน ย่อม
 (๓) ต้นฉบับ : คำว่า เงินตรา ตกไป เพิ่มตาม ก

อย่าให้อันสำนวนคำให้การในข้อใจความเสียคุณหนึ่งหลวงไชย
มนตรีเป็นกระลาการณ ถ้าแลผู้ช้อจะหากกล่าวโทษแก่กันว่า
ผู้ระกรมการกิดเลผู้ใดก็คิดว่าน้อราษฎรเรียกเอาพัศุดทองเงิน
สาระพระทรัพย์ของใด ๆ แก่ราษฎรเป็นหลาย ^{แห่ง} _{ตำบล} } กิด^(๑) ครั้น

จะแต่งให้ผู้ไปสืบถามปากราษฎรผู้เสียเงินไซ้ ให้ราษฎรผู้เสีย
เงินไปสบบถสาบาลจำเพาะภักตรพระ ^{พุทธเจ้า} _{ธรรมเจ้า} } จ้งให้ถาม ถ้า
_{สงฆเจ้า}

ราษฎรผู้เสียเงินให้การว่าผู้นั้นเท่านั้น ๆ จ้งแล้วไซ้ ก็ให้
กระลาการผู้สืบถามปากราษฎรให้ถามสืบไปว่า ผู้ช้อจะ
เอาเงินนั้นด้วยเหตุเนอความสังใจ ให้สืบถามผู้เสียเงินให้ได้
เหตุเนอความให้แจ้งด้วย แล้วจ้งให้เอาราษฎรชาวบ้าน
ชงอยู่เรอนใกล้เป็นเพื่อนบ้านผู้เสียเงินนั้น ให้ราษฎรชาวบ้าน

สบบถสาบาลต่อเฉพาะพระภักตรพระ ^{พุทธ} _{กรรม} } เจ้าแล้วให้สืบถาม
_{สงฆ}

ราษฎรชาวบ้านว่า กรมการผู้ใด ๆ มาเกาะกุมลงเอาเงินแก่
ราษฎรด้วยเหตุการอันใด ยังรู้เห็นด้วยบ้างเหตุหามิได้ ถ้า
แลราษฎรชาวบ้านให้การว่ารู้เห็นว่าผู้นั้นลงเอาเงินแก่ผู้นั้นเท่า
นั้นด้วยเหตุเนอความสังนั้นแล้ว แลให้ถามสืบไปว่า ผู้มีช้อ
เสียเงินทั้งนี้เป็นญาติพี่น้องข้างฝ่ายโจทเหตุฎการใด ถ้าแล

(๑) ก : หลายแห่งหลายตำบลก็

ประการใดให้สืบสาวต่อไป แลเห็นว่าผู้นั้นหาความผิดมิได้
 อย่าเพ้อให้ลงพระราชอาญา แลให้ผู้รับสั่งผู้พิจารณาเอาเนือ
 ความกราบบังคมทูลพระกรุณาตลอดให้แจ้งใต้ล่อง ๆ ถ้า
 ทรงพระกรุณาโปรดฯ เป็นประการใดจึงให้ทำตามรับสั่ง

อนึ่งถ้าแลราษฎรหาความแก่กัน แลกระดากการจะคั้
 เอา (๑) สำนวนขอเนือความไปข้แก่ลูกขุน ^{ศาลา} } กั้ดี อย่า
^{สารหลวง} ให้ตัดสำนวนคำให้การข้อใจความเสีย ให้กระดากการอ่านเสนอ
 ให้แจ้งจงทุกข้อ อย่าให้อันสำนวนคำให้การเสีย ถ้าแล
 เนือความนั้นเป็นหลายข้อ ลูกขุนพิพากมาเนือความนั้น
 มสนขอเนือความ กั้ให้กระดากการเสนอข้อเนือความใน
 สำนวนคำให้การออกตามข้อเนือความขงกาแก่กันนั้นให้สัน

อนึ่งถ้าโจทหาจำเลย ๆ มีรับในหา แลโจทจะอ้างสังกั้ด
 ทิพพญาณกั้ดี แลจำเลยจะให้การโจทมีรับคำให้การ จำเลย
 จะ (๒) อ้างสังกั้ดทิพพญาณกั้ดี กั้ให้กระดากการผู้พิจารณาสืบตาม
 แลแต่้งให้ ไปเพชชัญตามกฏแต่ก่อน ให้พญาณสบตสาบาล

จำเพาะพระภักดรพระ ^{พุทธ} } เจ้า ถ้าแลฝ่าย ^{โจท} } จะ
^{ธรรม} } ^{จำเลย} }

ติดใจมีคำค้านพญาณว่า พญาณเป็นญาติพี่น้องฝ่ายอ้าง แล

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เอา ตลไป เพิ่มตาม ก
 (๒) ก : คำว่า จะ ไม่มี

พญาณนั้นเป็นคนกลัวแก่บาปละอายแก่บาปก็จะว่าตาม ^{สัตย์} }
 ถ้ำแลพญาณมิได้กลัวแก่บาปละอายแก่บาป คิดเหนแก่ญาติ
 พ้อง ^{ผู้} เนื้อความจะเปลี่ยกล้าง ^{ก็จะ} ทนสบถสาบาล
 เข้ารับเอาแต่จะให้สมอ้างแล้ว ^{ถึง} ว่าญาติพ้องกันจริงก็จะ
 มีรับให้สมคั้นนั้น ^{ก็จะ} ขอบให้กระลาการผู้พิจารณาผู้จะไม่
 สบถามพญาณนั้น ^{ให้} สบถามเพื่อนบ้านชงอยู่ไกลเรือนฝ่าย
 ผู้อ้างนั้นด้วย ^{แต่} ให้ราชธุระชาวบ้านสบถสาบาลตัวจำเพาะ

ภักตร ^(๑) พระ ^{พุทธ} ^(๒) ^{กรรม} } เจ้า ^{แต่} ให้ถามราชธุระชาวบ้านว่า ผู้
^{สงฆ}

อ้างกับพญาณเป็นญาติพ้องด้วยกันทุกๆ ประการใด ถ้าแล
 ราชธุระชาวบ้านให้การว่าเป็นประการใดมิได้รู้ไซ้ ^{ก็} ให้กระลา
 การผู้พิจารณาก็ถามผู้ค้ำว่า ^{ผู้อ้าง} กับพญาณว่าเป็นญาติ
 พ้องด้วยกันแลพญาณมิได้รับค้ำ ^{ครั้น} สบถามชาวบ้าน
 มิได้รู้ตัวจะอาไสสิ่งใด ^{ถ้า} แลฝ่ายผู้ค้ำนั้นให้การอ้างสาร
 บัญชียี่สามะโนคร้วแลศกขิพญาณได้ไซ้ ^{ก็} ให้ผู้พิพากษาแล
 ผู้พิจารณาถกพญาณเสีย ^{แล} พญาณชงเป็นพ้องกันสมอ้าง
 แลมีรับค้ำตามจริงนั้น ^{ให้} เอาตัวมาปรับไหมตามพระอัยการ

แล ^(๓) ให้เข้าหูตออง ^๑ แลผู้พิจารณาทุก ^{หมู่} } ผู้ ^๔ ศึกษาเมือง
^{กรม} ^(๔) ฎมการทำตามพระราชกำหนดฎกัญหมายนจิงทุกประการ

๑) ก : คำว่า ภักตร ขาดไป
 (๒) ต้นฉบับ : พุทธิ แก้วตาม ก
 (๓) ต้นฉบับ : แลแล้ว แก้วตาม ก
 (๔) ต้นฉบับ : รัง แก้วตาม ก

ถ้าแลมิได้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายน^๕ จะเอาตัว
เป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๖ + ๕ คำจุลศักราช ๑๐๘๕ บมเสงนักรัตว

นพศก

28

๒๘ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอกให้กฏหมาย
บอกเจ้าพญา แลพญา พระหลวง เมือง เจ้าราชัน กุลขุนหม่นพัน
ทนาย เลขาธิการในชายชวา ตำรวจนอกชายชวา กรมวัง

กรมล้อมวังชาย^(๑) ชวา มหาตเลกชวทเลกรมพระสนม^๓ }
ฝ่ายทหารพลเรือน แลผู้รักษาเมือง ผู้รงกรมการแขวงจังหวัด
นาย^๒ } ละหัวเมือง^๓ } ปากใต้ฝ่ายเหนือ แลแขวง

จังหวัดทั้ง ๔ แลผู้มบันดา ศักดิพิจารณาเนอความทั้งปวงจงทั่ว
ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือ^(๒) เกล้าฯ สั่งว่า แล

สุภาภระลาการพิจารณาความม้คู้ทั้งปวงแต่ก่อนนั้น ครั้นตาม
โจทจำเลยเป็นสำนวนร่อกันแล้วย่อม^(๓) ผู้กสำนวนให้แก่โจท
จำเลยหยิกเลบไว้ต่อกัน ครั้นโจทจำเลยเหนถ้อยคำของตัว
พิรทในสำนวนข้อใดข้อหนึ่ง ครั้นภระลาการจะพิจารณาสืบ

(๑) ต้นฉบับ : ๓๒๒ แก้วตาม ก
(๒) ต้นฉบับ : ๓๒๒ แก้วตาม ก
(๓) ก : ยอม

ไป ย่อมติดใจว่าแปลกเลขแล้วเสมียร์ผู้คุมตัดแปลงสำนวน
เสีย แลผู้พิจารณาทั้งปวงจะได้ว่ากล่าวแก่ผู้พิพากษาว่า เข้า
ด้วยใจทจำเลยติดใจว่าแปลกเลขนั้น เเนอความจะได้พิจารณา
นั้นย่นยยาวไป

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ถ้าแลผู้ มอรรถคดีจะร้องฟ้องว่า
กล่าวโทษแก่กันณะโรงสารกรมใด ๆ ก็ดี แลกระลาการถาม
โจทจำเลยเป็นสำนวนต่อกัน แล้วคัดเทียบออกจะเอาสำ
นวนนั้นผูกให้ โจทจำเลยหยิกเลขไว้ ให้กระลาการปิดตรา
ประจำเลขไว้ด้วย ถ้าแลจะเอาโจทจำเลยออกมาพิจารณา
สืบไปนั้น ฝ่ายโจทติดใจว่าแปลกเลข ฝ่ายจำเลยว่าชอบ
ด้วยเลข แลผู้พิจารณาว่าชอบด้วยดวงตราแล้ว อย่าให้ฟัง
ให้ผู้พิจารณาตัดเลขแลดวงตราประจำ^(๑) นั้นรักษาไว้จงดี อย่า
ให้ถูก^(๒) ต่อยเสีย แลให้เร่งพิจารณาว่ากล่าวสืบไป ถึงว่าฝ่าย
โจทจำเลยซึ่งติดใจว่าแปลกเลขนั้น จะร้องฟ้องกล่าวโทษกระ
ลาการ แลลูกความนั้น^(๓) จะได้อาเลขแลดวงตราซึ่งตัดออก
ไว้ นั้น ขึ้นสุดกับดวงตราซึ่งปิดตราประจำเลขไว้ นั้น ให้ผู้
พิจารณาเร่งพิจารณาว่ากล่าวให้สำเร็จ อย่าให้ค้างช้าอยู่พ้น
พระราชกำหนดกฎกฎหมาย

(๑) ก : ประจำไป

(๒) ก : หุก

(๓) ก : ลูกความกต

แลให้พระสร้อยศรีวิไล^๑ หมายบอก^(๑) แก่ผู้พิจารณาในกรุง
นอกกรุงแลแขวงจังหวัดแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการให้ทำตาม
กฎ^๒

กฎให้^(๒)ไว้วัน ๓ + ๓๒ คำจุลศักราช ๑๑๐๑ ปะมะแมเอกศก
๗

29

๒๕ กฎให้ไว้^(๓)แก่พระสร้อยศรีวิไล^๓ ในนอก ให้กฎ

หมายบอกแก่ข้าทูลอองทูลพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน แล
ข้าเจ้าต่างกรมทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยคุณลคอนขุนอุไทยขุนเสนาแขวงพ็องไ้กราบทูล
พระกรรณา แลคุณลคอนขุนอุไทยขุนเสนาแลหม่นพินแขวง
ทั้งปวงน้มีการพนักงานต้องทำ แลเสี่ยช่วยในอัครานอก
อัคราแต่ละปีเป็นอันมาก แลแขวงจ้บราชการได้ทำการตาม
พนักงานทั้งนั้น อาไสยแต่วานราษฎรชาวบ้านแลลูกอำเพอ
มาช่วยทำการ ได้เสี่ยช่วยในอัครานอกอัครา แลขอ^(๔)
สิ่งของทำการน้ก็อาไสยได้แต่พิจารณาความของราษฎรตาม
กระทรวง ตามมีพระทำนุสำหรับแผ่นดินมาแต่ก่อน ได้
พิไนยจ้บราชการจ้บได้ทำการทั้งปวงสวดก แลสืบมาทุกวันนี้

- (๑) ต้นฉบับ : คำว่า บอก ตกไป เพิ่มตาม ก
- (๒) ต้นฉบับ : ให้ แก้ตาม ก
- (๓) ก : คำว่า ไว้ ไม่มี
- (๔) ก : ชื่อ

แลราษฎรไพร่พลเมืองในท้องที่อำเภอแขวงนั้นก็ร้องโรยกว่า
แต่ก่อน แลใบอนุญาตซึ่งมีเครื่องเรือนมากนั้นมาตราคุม^(๑) ห้าม
ไว้มิให้แขวงวานไช้ราชการได้ แลบ้านสมสังักัดพรรคชงมิ
ได้มาตราคุม^(๑) ห้าม ได้เขต^(๒) วานไช้ราชการนั้นเมื่ออยู่น้อย
แต่ ๑๐ } เรือนบ้านน้อยมิถือด้วยราชการ ประการหนึ่ง
ราษฎรอยู่ในอำเภอ นั้นคิดเนื้อความมา^(๓) ร้องฟ้องกฎหมาย
พระทำนุน แขวงจะได้พิจารณาเอาพิไนยจ่ายราชการนั้น^(๔)
ครั้นแขวงเกาะมายังมิได้ทัน ถ้ามได้ถ้ามถึงเทียบ แลพิจารณา
ถึงเดิรเผชิญถึงสำนวนมาชชาติบ้าง ฝ่ายข้างลูกความนั้นเห็น
ว่าเนื้อความของตัวพิทุทบบข้าลงแล้ว ย่อม^(๕) ไปคิดอ่านให้มี
หมายรับสั่งเบิกเอาตัวไปบ้าง ลางครั้งนั้น^(๖) หมายถึงไปแต่ว่า
ให้หาเป็นการเร็ว ครั้นแขวงเข้าไปหาผู้รับสั่งให้เกาะหน่วง
เหนี่ยวไว้ ว่าลูกความนั้นเป็นข้าหลวง มีรับสั่งให้ส่งตัวไป
จะไช้^(๗) ทำการบ้าง ข้างแขวงกลัวก็ส่งลูกความให้ แลเนื้อ
ความเรีตร้างค้างสูญเสีย เพราะด้วยกระทำจนเป็นอันมาก
แขวงเป็นคนต่ำ จิตติดตามว่ากล่าวคนเอาเนื้อความมาพิจารณา

(๑) ก : คุม

(๒) ทั้งสองจะมันเข็ม เวลย

(๓) ต้นฉบับ : มาก แก้ตาม ก

(๔) ก : คำว่า นั้น ไม่มี

(๕) ต้นฉบับ : ย่อม แก้ตาม ก

(๖) ก : ลางครั้งนั้น

(๗) ต้นฉบับ : จไป แก้ตาม ก

สืบไป เอาพินัยจ่ายราชการนั้นมิได้ ด้วยเหตุฉนั้นแขวง
จะตั้งตัวทำราชการขัดสนหนักหนา จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า

ข้าส่วยหย้าข้างศุภสารซึ่งสารภากอนได้เรียกเป็นหลวง
นั้นพระราชทานให้ยกเสีย แลส่วยสัดอัตราพนักงานขุน
เพชูดาขุนเทพนรายนพะเกษม^(๑) ได้เรียกจ่ายราชการตาม
ทำเนียมแต่ก่อนนั้น ก็ให้ผ่อนลงเสียกึ่งหนึ่งบ้างกึ่งส่วน
บ้าง แลซึ่งผู้ขอถอดราคุมห้ามทำส่วยเข้าลาชั้นน้ำมันพาย
กะดาดสีฟ้ง แลรักษาไม่ฤยเลยงกระบอชักรณั้น ก็ให้
ฉลี่ยเอาใช้ราชการบ้าง ตามมีการหนักแลเบาแล้วครั้งนง
ทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งให้ม้พระราช
กำหนดกฎหมายไว้

แต่สืบไปเมอหน้า ราษฎร^(๒) มีชออยู่ในท้องอำเพอ
แขวงม้อถัดร่องฟ้องกฎหมาย ให้แขวงพิจารณาตองด้วยกฎ
พระตำนุเป็นกระทรวงแขวงได้ว่ากล่าวก็ให้แขวงนั้นพิจารณา
สืบไปให้สำเร็จเอาพินัยจ่ายราชการ ถ้าแลมีหมายรับสั่งไป
ให้หาแขวงไปกิจราชการสิ่งใด^(๓) ก็ดี อย่าให้ม้หมายไปแก่
แขวงดุจนงแต่ก่อนนั้น ให้ม้หมายไปแก่กรมพระนครบาล
ซึ่งเปนนายแขวงนั้นให้ส่ง ถ้าหมายกิจราชการให้บอกข้อ
ราชการไปให้แจ้ง ถ้าหมายบอกเบิกคู้ความนั้น ให้ม้กำหนด

(๑) ก : แห่งเกษม

(๒) ก : ถ้าราษฎร

(๓) ต้นฉบับมี สั้งใด แก้วตาม ก

ปีเดือนคืนวันขึ้นแรมไปว่า จเบิกไปทำการสิ่งนั้นๆ แต่ใน ๓๐ ๑ }
 วันแรม ๑๕ วัน แล้วจะส่งตัวคนมาให้แขวงพิจารณาเนอความ
 สืบไป แลให้มัตราเจ้ากรมปลัดกรมสมุบาญชัยผู้ใดผู้หนึ่ง
 มาเป็นสำคัญไปด้วย แลให้^(๑) เจ้ากรม } พระนครบาลสืบสาวดู
 ปลัดกรม }
 ถ้าเนอความนั้นยังมีถึงใบสัจปรับเป็นสินไหมพิไน แลมีหมาย
 มาเบิกเอาไปทำราชการจริง ให้สั๊กหมายนั้นบอกไปให้แขวง
 ส่งลูกความให้ตามมีหมายเบิกนั้น แลเปิดตราขุนงำเมืองราช
 ปลัดประทับหลังหมายไปเป็นสำคัญจงทุกครั้ง ครั้นถึงกำหนด
 กฎหมายว่าจะส่งลูกความคืนให้พิจารณานั้น ถ้าลูกความ
 ซึ่งเบิกไปนั้นยังทำการมิสำเร็จก็ ไปราชการยังมีกลับมาถึง
 ก็ดี ให้ผู้มาเบิกนั้นมา^(๒) บอกทุกเดาแก่เจ้ากรมปลัดกรมๆ พระ
 นครบาล ให้เจ้ากรมปลัดกรมพระนครบาลแต่งไปสืบถามชั้น
 สูทุดการ ถ้าเห็นการนั้นเร็วอยู่จะเร่งทำให้แล้วแต่ใน ๓๐ ๑ } วัน
 ๑๕ วันอีกก็ให้งดไว้ให้ทำการนั้นสืบไป ถ้าแลการนั้นช้าถึง
 เดือน ๑ แล้วมิสำเร็จไซ้ ก็ให้ส่งตัวลูกความมาว่าเนอความไป
 ก่อน แลซึ่งจะเบิกไปราชการนั้นให้พิจารณาดูข้อราชการนั้น
 เป็นการจำเภาะตัวผู้นั้นจะไปผู้อนจะไป เหนมิได้เป็นการ
 จำเภาะตัวผู้นั้นจะไป แลทางจะไปมาซ้ำพันพระราชกำหนด
 เดือนหนึ่งขึ้นไป อย่าให้ส่งตัวไป ให้กระลาการเอาตัวไป

(๑) คำละดับ: ให้ แก่ตาม ก

(๒) คำละดับ: คำว่า มา ตกไป เพิ่มตาม ก

พิจารณา ให้เร่ร็ดว่ากล่าวเนื้อความให้สำเร็จแต่ในสามเดือน
ตามกฏ

อนึ่งผู้เป็นกระลาการได้พิจารณาเนื้อความ ใจว่าแต่
แขวงหามไต่ แลมหาดเลขาที่ตำรวจในกรมวังเข้าทูลองทูล
พระบาทฝ่ายทหารพลเรือนขุนโรงขุนสาร ซึ่งเป็นพนักงานได้
พิจารณาเนื้อความรับสั่งแลโจรผู้ร้ายแลเนื้อความมัจจุ แลผู้
พิจารณาๆ เลกหมู่ไพร่หลวงทั้งปวงนั้นก็มีอยู่เป็นอันมาก ถ้า
จมีบาดหมายไปเอาผู้มคตซึ่งต้องพิจารณาทั้งปวงไปทำราชการ
สิ่งใด ๆ ก็ให้กระทำตามเรื่องราวเนื้อความซึ่งกล่าวไว้ในกฏจง
ทุกหมู่ทุกกรม แลหมายเบ็คนนก็ให้ตราเจ้ากรมปลัดกรม
แลสมุขาญชัยเจ้าหมู่ ซึ่งเป็นนายนั้นผู้ใดผู้หนึ่งไปด้วยเป็น
สำคัญจงทุกครั้ง แลกรมฝ่ายในซึ่งหาเจ้ากรมปลัดกรมมิได้
ก็ให้บตราสนมชายขวา ถ้าจะบอกอรรถแปรกันไปก็ดี หมาย
บอกนั้นให้บตราสำคัญจงทุกใบ แลเนื้อความขึ้นแก่สารกรม
มหาดไทกลาโหมกรมพระคลังกรมนากรมพระนครบาลแลบัน
ดาซึ่งมีสมุขาญชัยนั้น ให้หมายไปสมุขาญชัยให้ว่าแต่เจ้า
กรมปลัดกรม ให้เจ้ากรมปลัดกรมปฤกษาว่ากล่าวไว้ ถ้า
เจ้ากรมๆ ใด(๑)หาสมุขาญชัยจะบาดหมายไปถึงมูลนาย แลผู้
พิจารณาขุนสารเองไซ้ ก็ให้มูลนายผู้พิจารณาขุนสารว่ากล่าว
ทำตามเรื่องราวเนื้อความซึ่งกล่าวไว้ใน ให้หมายมาเบ็กเนื้อ
ความตามกฏหมายนั้นจงทุกประการ

(๑) ทั้งสองละมับเขียน ได้

ถ้าแลกรมใดผู้ใดเอาผู้พิจารณา^(๑)ไปนั้น มิได้
กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย(ไว้ใน แลจะทำประวิง
หน่วงเหนี่ยวความไว้ให้ข้าพเจ้าพระราชกำหนดกฎหมาย)^(๒)
เบิกแลเหตุเดาเหมือนครั้งหลังนั้น จะคิดอ่านกันเอาอั้งมาเบิก
เอาไปแต่จะให้พ้นจากพิจารณา ทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนด
กฎหมายซึ่งให้ ไว้ในแต่ข้อใดข้อหนึ่ง ให้เอาเนื้อความผู้ซึ่ง
ใหม่หมายมาเบิกเอาตัวไปนั้นเป็นแพ ถ้าแลพิจารณาให้
เอาแลพิจารณาเป็นสัจส่งเข้าห่มแล้ว ให้ปรับโทษเอา
สินไหมพินแก่เจ้าความผู้ให้มาเบิกผู้มคตเนื้อความไปนั้น
ด้วยตามรูปความ

แลให้พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฎหมายบอกแก่
ข้าทูลองทูลพระบาททั้งปวงแลข้าหลวงฝ่าย^{หน้า} } แลเจ้าต่าง
^{หลัง}
กรมจง^(๓)ทั่วทุกหม่ทุกกรมอย่าให้ขาดได้ ถ้าแลกฎหมายบอก
มิทว จเอาพระสุรัสวดีชายขวาเป็นโทษ ถ้าผู้ใดหมได้กะทำ
ตามกฎหมายให้ ไว้ใน จะเอาผู้เป็นโทษตามกฎหมาย

กฎให้ไว้ณวัน ๒+๘ คำจุลศักราช ๑๑๐๖ ปีชวดฉอศก
๓๐

30

๓๐ ด้วยจะหมั้นเสมอไจราชหัวหมนมหาดเล็ก รับพระ

(๑) ต้นฉบับ : พิจารณา

(๒) ในต้นฉบับ คำในวงเล็บนี้ ตกไป เพิ่มตาม ก

(๓) ก : คำว่า จง ไม่มี

ราชโองการใส่เกล้า ๆ สั่งว่า ให้มีพระราชกำหนดกฎหมาย
ไว้จึงทุกหมู่ทุกกรมว่า

แต่^(๑)สืบไปเมื่อนั้น ถ้าราษฎร^(๒)ร้องฟ้องกล่าวโทษ
แก่กันด้วยสิ่งใด ๆ ฅนกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แลโจท
จำเลยเป็นข้าทูลองพระราชวังหลวง อย่าให้ข้าทูลอง ๆ กรม
พระราชวังบวรสถานมงคลพิจารณา ให้ส่งคู่โจทจำเลยเข้ามา
พระราชวังหลวงตามกระทรวง ถ้าแต่ฝ่ายโจทจำเลยเป็นข้า
ทูลองกรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงให้ข้าทูลอง ๆ พระ
ราชวังบวรสถานมงคลพิจารณา ถ้าแต่โจทเป็นข้าทูลอง ๆ
พระราชวังบวรสถานมงคล จำเลยเป็นข้าทูลอง ๆ พระราช
วังหลวง ให้ส่งฟ้องแลตัวมาพิจารณาพระราชวังหลวง จำเลย
เป็นข้าฝ่ายพระตำพั่ง ให้ส่งตัวแลฟ้องมาพิจารณาฝ่ายพระ
ตำพั่ง แต่เนอความอุรธาญาแลเนอความแพ่งจงให้ส่งฟ้อง
แลตัวโจทมาตามจำเลย ถ้าแต่เนอความหากันด้วยฉกฉก
ฉ้อพระราชทรัพย์ทำผิดคิดมิชอบเป็นเนอความข้อใหญ่ แล

(๑) ต้นฉบับ : แต่ แก่ตาม ก

(๒) ก : คำว่า จ ไม่มี

จำเลยเป็นข้าทูลออก ๆ พระราชวังบรรสถานมงคลก็ดี เป็น
ข้าฝ่ายพระลำพังก็ดี อย่าให้ข้าทูลออกทูลพระบาทพระราชวัง
บรรสถานมงคลข้าฝ่ายพระลำพังพิจารณา

อนึ่งกรมฝ่ายในกรมใดๆ แตนไปเบื้องหน้า อย่าให้พิ
จารณาเนื้อความ มีหนังสือร้องฟ้องหากัน เป็นเนื้อความมีโทษ
จำเลยนั้น

แลเมื่อทรงพระกรุณาสั่งนั้น เสด็จพระราชดำเนินออก
ให้ผู้ว่าราชการข้าทูลออกทูลพระบาทและพระที่นั่งท้ายสระ

แลให้มหาดไท้กระลาโหมกัญหมายบอกจงทุกหมู่ทุก
กรม ให้ทำตามพระราชกำหนดกัญหมายนึ่งทุกประการ

หมายมาฉวัน ๒ | ๖ คำจุลศักราช ๑๑๑๓ ปีมะแมตรีศก
เวนนายแคว้น นายบุญเกิดถือมา

๘๑

๓๑ กัญให้แก่พระสุรัสวดี ^{ชาย} } ในนอก ให้หมายบอก
เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพันทนาย ฝ่าย
ทหารพลเรือนบันดาได้พิจารณาความ แลเจ้ากรมปลัด
กรมมหาดเล็กขอเฝ้าข้าหลวงต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง แล
ข้าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยมีพระทำนุไว้สำหรับขุนโรงขุนสารทำเนียบให้พิ
จารณาเนื้อความตามกระทรวงเอาพิในข้าราชการสำหรับแผ่นดิน
คืนสืบมาแต่ก่อนนั้น แลกรมมหาดไท้ปลัดคั้งสารสำหรับ

คนหนึ่ง ขุนบริณทรนึ่งสารหลวงได้พิจารณาเนอความอุษร
 แลขุนเทพอาชานึ่งสารราช ได้พิจารณาเนอความอาชุกระธา
 การ แลขุนอาชวจักนึ่งสารสำรวจ ได้พิจารณาแปลงการม
 ลายมอฉ้อหมอความ มิได้เป็นญาติว่าเป็นญาติ เข้ากฏ
 หมายร้องฟ้องหาความแก่ราษฎร แลกรมกระลาโหมขุน
 ประชาเทพราชปลัดนึ่งสาร ได้พิจารณาเนอความ อาชวา
 นอก ซึ่งมีได้เป็นสมภักนึ่งการ ทำข่มเหงผู้มชอ แล
 ในกรมพระนครบาลขุนจำเมืองราชปลัดนึ่งสาร ได้พิจารณา
 ความโจรผู้ร้ายปล้นสดมเป็นความมหันตโทษ แลกรม
 วังนึ่งปลัดนึ่งสารสามคน ขุนอินอาญาได้พิจารณาเนอความ
 อาญาวัง แลขุนพรมสุภาได้พิจารณาเนอความนครบาลวัง
 แลขุนเทพสุภาได้พิจารณาเนอความแพ่งวัง ถ้าจำเลยเป็น
 สมในขุนสาร ๓ สารนี้ได้พิจารณา แลกรมพระคลังราชการ
 นึ่งขุนพิณจิโรราชปลัดนึ่งสาร ได้พิจารณาเนอความฝ่าหึ่ง
 อังกฤษวิลันดาจีนญวนญุ่นแขกปรเทศมลายู แลกรมนา
 ขุนโภชนากอนราชปลัดนึ่งสาร ได้พิจารณาเนอความแพ่ง
 อาชานา แลขุนศรราชบุตรนึ่งนี้ได้พิจารณาเนอความมรฎก
 แลสารแพ่งกลางขุนราชสุภาไซ แลแพ่งกระเสมขุนสุภา
 เทพขุนสุภาภาร ได้พิจารณาเนอความจำเลยเป็นสมนอก แล
 กรมแพทญานึ่งขุนพรมแก้วได้พิจารณากระทำอาคมเวทวิทชยา
 คุณไศรยแก่กันเป็นฉมบจักกณะ แลกรมขารภากรในขุนวิ
 สุทโกษาได้พิจารณานายรวงกำนันพื้นที่เชิงเรือนสมภักษร

ขนอนตลาดซึ่ง (๑) ที่วิวาทแก่กัน แลกรรมชารภาพกรนอกขุนศรีษาคอรได้พิจารณาเสนา กำนันเบาแสแลเบียดบังขนอนตลาดดูสังแส กรมธรรมการได้พิจารณาเนอความพระสงฆสามเณรทำผิดด้วยกิจพระวินย แลพระคลังมหาสมบัติได้พิจารณาเนอความพระราชทรัพย์ในท้องพระคลังหลวง แลมีผู้เอาไปจํรายเสียแลมีผู้เบียดบังไว้เป็นอนาประโยชน์ แลกรมสัสดีได้พิจารณาหมู่ไพร่หลวงสมสังกัตพรรคแลเลวทายเลว (๒) ไทแลบันลुकหมู่แก่กัน

แลพระทำนุกระทรวงความทั้งน้อมอยู่สำหรับราชการแผ่นดินสืบมา ให้ผู้รับฟ้องผู้รับคําคฎของอนาประชาราษฎรมคืดเอาฟ้อง แลคําคฎนั้นไปว่าแก่ลูกขุนณศาลาลูกขุนสารหลวง ถ้าเป็นเนอความข้อใหญ่ให้กราบทูลพระกรุณา ถ้าเป็นเนอความขอเบาหมอก็จกราบทูลพระกรุณา ก็ให้บังคับให้ขุนราชพินิจใจผู้ถือพระทำนุใส่พระทำนุเป็นเนอความกระทรวงใด ให้ส่งให้เจ้ากระทรวงนั้นพิจารณาเอาพิในจ่ายราชการ ฝ่ายขุนโรงขุนสารจงจได้ตั้งตัวทำราชการสดวก แลครนสืบมามคืดคฎหมายร้องฟ้องตามกระทรวงบ้างหามีได้บ้างแลเอาเนอความไปฟ้องให้กราบทูลฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอพระเจ้าลูกเธอหลานเธอรับฟ้องไว้แล้วมิได้ส่งไปใส่ด้วยพระทำนุ ให้พิจารณาตามกระทรวง

(๑) ต้นฉบับ : ซึ่ง แก่ตาม ก

(๒) ก : แล้ว

ทรง แลข้าหลวงรับเอาฟ้องไว้พิจารณาว่า มีรับสั่งให้ว่าเป็น
เนอความ ^{ผู้เล่าผู้แก้บัง} } ให้สืบดูให้รู้จกจริงแลเท็จบ้าง ครั้น
_{ข้าเคียงบ้าง}

ถาม มีรับเอา สอบผู้ฟ้องเป็นข้อ ต่อข้อ อ้างสืบสอบ ถึงพยาน
คู่หนึ่งเนอความมีคู่กันบ้าง ลงทส่งฟ้องไปให้ตำรวจในตำรวจ
นอกแลเข้าทุกห้อง ๆ นอกนั้น ให้เอาตัวผู้ฆ้องมาพิจารณา
ตามฟ้อง มีต้องด้วยพระทำนุณกิมบ้าง ลงทดูความขงกระ
ลาการพิจารณาอยู่นั้น ไปฟ้องหาอุทธระลาการว่า มีรับสั่ง
ให้เรียกเอาสำนวนรณอมใบสั่งไปสืบสวนดูแล้ว เนอความนั้น
ข้างเข้าไปกิมบ้าง แลกฎพระทำนุณสำหรับแผ่นดินนั้นกัณฑ์
เพื่อนไป แลขุนโรงขุนสารเจ้ากระทรวงได้พิจารณาความ
ตามพระทำนุณ เอาพิไนจำยราชการนั้นน้อยลง แลส่วน
ราชการงานโยชางเป็น พนักงาน ขุนโรงขุนสารได้จำยนั้นยืน
อยู่ เพราะเหตุฉนั้นขุนโรงขุนสารจึงได้ความยากจนตั้งตัวทำ
ราชการมิได้ แลครั้งนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้ มี
พระราชกำหนดกฎหมายไว้

แต่สืบไปเมื่อนั้น ห้ามอย่าให้ข้าหลวงเจ้าต่างกรม
รับเอาฟ้องของอนาประชาราษฎร์ขงหาความแก่กันนั้นกราบทูล
เจ้าต่างกรมแลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอเป็นอันขาด
ทีเดียว ต่อเมื่อใดมีผู้เอาเนอความมาว่า มีผู้กระทำผิดคิด
มิชอบเบียดบังพระราชทรัพย์ เป็นเนอความข้อใหญ่ จึงให้

(๑) ต้นฉบับ : ฟัน แก้วตาม ก

กราบทูลเจ้าต่างกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอ พระเจ้า
ลูกเธอหลานเธอรับเอา พ้องกราบทูลแล้วแต่จะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ

อนึ่งถ้าแลข้าหลวงในกรมจะมีคดีวิวาทแก่ข้าทูลออง ฯ
พระเจ้าอยู่หัว แลไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแลข้าหลวงเจ้าต่างกรม ฯ
อนจะทำหนังสือพ้องให้กราบทูลเจ้าต่างกรมหาความข้อวิวาท
นั้นไซ้ ก็ให้ส่ง พ้องนั้นไปให้แก่นุราชพินิจใจผู้ถือพระตำน
ให้ไต่ด้วยพระตำนก่อน ถ้าเป็นกระทรวงใดให้ส่งไปให้
เจ้ากระทรวงพิจารณาอีกตามจำเป็นตามพระตำน

อนึ่งถ้ามีผู้ร้องพ้องให้กราบทูลพระกรุณา ถ้ามิได้ทรง
พระกรุณาตรัสเห็นเกล้าฯ สั่งจำเพาะให้ผู้ใดพิจารณา ก็ให้
ผู้รับส่งส่งพ้องนั้นไปไต่ด้วยพระตำน ถ้าเป็นกระทรวงใด
จึงส่งไปให้เจ้ากระทรวงนั้นพิจารณา ถ้าเป็นเนือความข้อใหญ่
มีพระราชโองการตรัสเห็นเกล้าฯ สั่งจำเพาะให้ผู้ใดพิจารณา
เป็นเนือความมคุ่น ก็ให้กระทรวงเอาพ้องนั้นไต่ด้วย
พระตำนเป็นกระทรวงใดแล้ว จึงให้หมายไปเอาเจ้ากระทรวง
มานั่งกำกับด้วย ถ้าพิจารณาเป็นสัจปรับใหม่เป็นพิในหลวง
มากน้อยเท่าใดนั้น ให้ส่งพระคลังมหาสมบัติ

อนึ่งขงผู้ขอพ้อง ลูกขุน ศาล
สารหลวง } นั้น ให้ลูกขุนปลุกษา
ดูรูปความนั้นก่อน ถ้าเป็นเนือความเบาอยู่ ก็ให้เอาพ้องไต่
ด้วยพระตำนส่งไปให้พิจารณาตามกระทรวงพระตำนพระราช

ให้เรียกเอาเงินเชิงประกัน $\frac{๑}{๑}$ เบยเลี้ยง $\frac{๑}{๑}$ เทียบ $\frac{๑}{๑}$
 รักษาสำนวน $\frac{๑}{๑}$ ถ้ามีรับสั่งให้ตั้งพระราชอาชญาตีหลัง ให้เรียก
 เอาค่าฝั่หวายเสมอทีละ $\frac{๑}{๒}$ ถ้ามีรับสั่งให้ตีตามจำ ๓ ประการ
 ให้เอาเงินค่าเชิงประกัน $\frac{๑}{๑}$ ค่าลดโทษ $\frac{๑}{๑}$ ค่าลดตรวน $\frac{๑}{๑}$
 ค่าลดค่า $\frac{๑}{๑}$ ถ้ามีรับสั่งให้เนียรตามจำ ๕ ประการ ให้เรียก
 เอาค่าเชิงประกัน $\frac{๑}{๑}$ ค่าลดโทษ $\frac{๑}{๑}$ ค่าลดข้อมือ $\frac{๑}{๑}$ ขอดิน $\frac{๑}{๑}$
 $\frac{๑}{๑}$ ลดค่า $\frac{๑}{๑}$ ถ้าให้ตั้งพระราชอาชญาสืบเสียง เมืองเอก
 เสียงละ $\frac{๑}{๑}$ เบยเลี้ยง $\frac{๑}{๑}$ ฟ้าขาวเขตตามพื้นหนึ่งค่า $\frac{๑}{๑}$ ขัน
 ตักน้ำล้างตามใบหนึ่งค่า $\frac{๑}{๑}$ ถ้าเมืองโทสืบเสียงละ $\frac{๑}{๑}$
 เบยเลี้ยง $\frac{๑}{๑}$ ฟ้าขาวเขตตามพื้นหนึ่งค่า $\frac{๑}{๑}$ ขันล้างหน้าใบหนึ่ง
 ค่า $\frac{๑}{๑}$ ถ้าเมือง $\frac{๑}{๑}$) สืบเสียงละ $\frac{๑}{๑}$ เบยเลี้ยง $\frac{๑}{๑}$ ฟ้าขาว
 เขตตามพื้นหนึ่งค่า $\frac{๑}{๑}$ ขันล้างหน้า $\frac{๑}{๑}$ ใบหนึ่งค่า $\frac{๑}{๑}$ ถ้าตั้ง
 พระราชอาชญาสืบ เมืองเอกค่าสืบวันละ $\frac{๑}{๑}$ ค่าไม้สืบ
 วันละ $\frac{๑}{๑}$ เบยเลี้ยงวันละ $\frac{๑}{๑}$ ถ้าเมืองโทค่าสืบวันละ $\frac{๑}{๑}$
 ค่าไม้สืบวันละ $\frac{๑}{๑}$ เบยเลี้ยงวันละ $\frac{๑}{๑}$ ถ้าเมืองตรีเมือง
 จัตวาค่าสืบวันละ $\frac{๑}{๑}$ ค่าไม้สืบวันละ $\frac{๑}{๑}$ เบยเลี้ยงวันละ

(๑) ต้นฉบับ : ค้อนตีม แยกตาม ก

(๒) ก : คำว่า ถ้างหน้า ขาดไป

(๓) ก : คำว่า ค่า ขาดไป

ให้เรียกเอาตามกระบิลเมือง ^๑อย่าให้ล่าเหลือแต่
เฟื้อง ^(๑)หนึ่งขึ้นไปได้

แลให้มหาศไทยกลาโหมตำรวจ ^{ใน}นอก } กรมวังทหารใน
นครบาลสนม ^{ซ้าย}ขวา } แลผู้เดิรกิจการทั้งปวง ทำตาม
กฎหมายให้ไว้ ^๒ถ้าผู้ใดมิทำจะเอาตัวเป็นโทษตามโทษ
นโทษ ^(๒)แลให้หมายบอกจงทั่ว

กฏให้ไว้ณวัน ๕ + ๒ คำจุลศักราช ๑๑๒๐ ปีชาลสำเรทธิศก

๓๓

๓๓ วัน ๓ + ๗ คำจุลศักราช ๑๑๒๑ ปีเถาะเอกศก เพล
เข้าพญาพระคลังผู้ว่าราชการณะที่สมุหะนายกองออกนึ่งว่าราชการ
ณตักบาตะกัว หลวงมวงคลร์บ้านอยู่บางเอียนเขียนเอาตำรา
คำตั้งตราผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการณหัวเมือง ^๒_๓ } มาแต่หอ

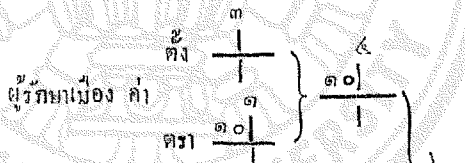
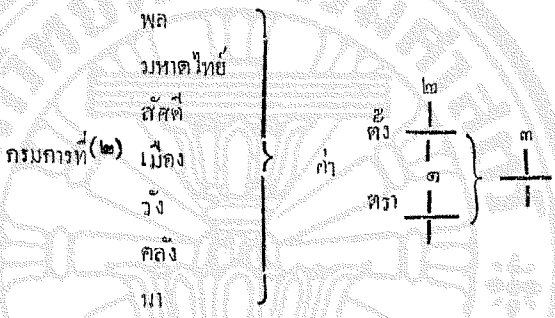
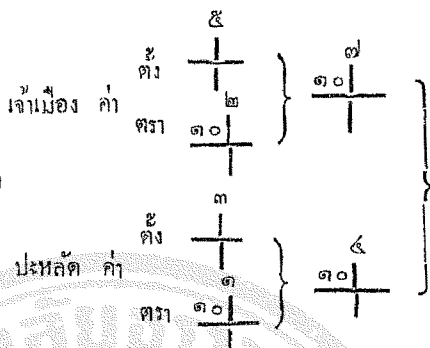
หลวงเรียนแก่พระฯ เจาท่าน ^๑สั่งให้นายเวนลอกไว้ แล
ในตำรานั้นว่า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานคำ
ตั้งคำตราผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการแล ^{พระ}หลวง ^๑ขุนหมื่น } เจ้ากรมปลัด

กรม ๆ การหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวาแก่เจ้าพนักงาน
ผู้ใดเป็นเมืองขึ้นทั้งปวงในนี้

(๑) ต้นฉบับ : เฟื้อง แก่ตาม ก

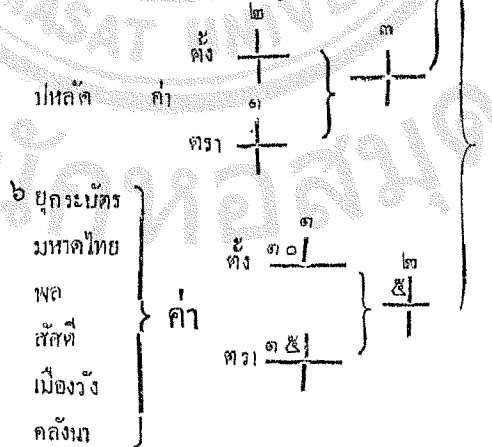
(๒) ก : เป็นโทษตามโทษ

เมือง(*)เอก เมืองพิเศษโลกเมือง
เมืองนครศรีธรรมราช } ๒

เมืองโท

- เมืองสวรรคโลก ๑
- เมืองโสทรไชยไทย ๑
- เมืองกำแพงเพชร ๑
- เมืองนครราชสีมา ๑
- เมืองเพ็ญบุรี ๑
- เมืองตะนาว ๑

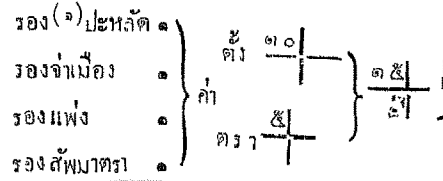

(๑) ต้นฉบับเขียนคำว่า เมือง ข้างไป แก่ตาม ก
(๒) ต้นฉบับ : ที่ แก่ตาม ก

เมืองอินทบุรี	•	} ๓๐ หัวเมือง
เมืองพรหมบุรี	•	
เมืองลพบุรี	•	
เมืองสุพรรณบุรี	•	
เมืองศรีสวัสดิ์	•	
เมืองไชยโยก	•	
เมืองฉะเชิงชฌา	•	
เมืองนครไทรศรี	•	
เมืองราชบุรี	•	
เมืองวิเสดไชยาน	•	
เมืองเพนบุรี	•	
เมืองสมุทรสงคราม	•	
เมืองปะจิมบุรี	•	
เมืองนครนายก	•	
เมืองสระบุรี (๒)	•	

ถ้าเป็นผู้รับเมือง } ให้เอาค่า } ที่ผู้รักษาเมืองนั้น

ตั้งเป็น ๓ ส่วน (๓) ตดเสียบส่วนหนึ่งให้เอาแต่ ๒ ส่วน (๓)

นายเวนแลเสมียน แลผู้แต่งตราได้รับ พระราชทาน	} ค่า	รับสั่ง	๑	} ๑๒
		แต่ง	๑	
		เขียน	๑	
		ตราครั้ง	๑	
		ค่าที่ดูแลองใต้แก่เจ้าตรา	๒	
		ตรา	๑	

(๑) ต้นฉบับ : ร้อง แก้วตาม ก
 (๒) ก : สุรบุรี
 (๓) ต้นฉบับ : สวาน แก้วตาม ก

	สิ่ง	๒	}	
หมายได้ค่า	ชกเจียด	๓		
	รับสิ่ง	๓	}	
	แต่ง	๓		
	เจียร	๓		
ค่าตราคุมหาม	ตราให้	๓		
	ตราครั้ง (๑)	๓		
	ชกเจียด	๓		
	ทูลมตอง	๓		
	สิ่ง	๓		
		๓		
		๓		

ถ้าฟ้องให้กราบทูลพระกรุณาเอาตราไปเอาคู่ความและ
หัวเมือง โจทต้องเสียค่าทำเนียม

รับสิ่ง	๓	}	เรอตำหนักคน ๒ คนหัวท้าย เสียค่า
ทูลมตอง	๓		
ค่า	๓		
แต่ง	๓		
เจียร	๓		
ตราครั้ง	๓		
ชกเจียด	๓		

ลงเรอแก้ไขหลวงตามกฎ ถ้าโจทรับเลียงหาเบี่ยงเลียงมิได้

(๑) ต้นฉบับ: ตรี แก้วม ก

ถ้าตราลูกขุนปลุกษา

เสียแต่ค่า

แก้	๑
	๒
เชยบ	๑
	๒
ตราใหญ่	๑
	๒
ตราครึ่ง	๑
	๒
ส่ง	๒
	๑
ยกเจียท	๑
	๒

34

๓๔ กฏให้แก้เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชนิกุล
 ขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาคเลกขอเฝ้าชาวท
 ข่าเจ้าต่างกรมฝ่าย ^{หน้า} } แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ ให้
 ประกาศป่าวร้องแก่ไพร่ฟ้าประชาชนอกรแลข้าทหารทั้งปวงจงท
 ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมหากรรุณาดำรัส
 เหนือเกล้าฯ สั่งว่า ให้ศักนาม ^(๑) เมืองแลชุมนุมนายสงไว้
 ในข้อมือไพร่ฟ้าประชาชนข้าทเกล้าทหารทั้งปวงดังนี้ เพื่อจะ
 ให้ข้าราชการทหน้ากัน เกลือกข้าทูลอองฯ แลผู้รักษาเมือง
 ผู้รั้งกรมการไพร่ฟ้าประชาชนข้าทหารทั้งปวง ไม่แจ้งใน
 พระราชกำหนดกฎหมายเหนแต่ได้ความสบาย ทำเหลก
 ปลอมศักแลจะโมยเหลกของหลวงไปศักแต่เอาพอใจ หาผู้
 ลูกนังมิได้ ต้องด้วยบทพระอายุการว่าปลอมพล โทษนั้นถึง

(๑) ต้นฉบับ : นก แก้ตาม ก

ตายสิ้นทั้งโคต อย่าให้ฆ่าทุลอองฯ ฝ่าย ^{๓๓๖}พลเรือน } มหาตเลก
 ชาวที่^(๑) ขอเฝ้าเจ้าต่างกรมฝ่าย ^{๓๓๖}ใน } แลผู้รักษาเมืองผู้รั้ง
 กรมการไพร่ฟ้าประชาชนกรงข้าทหารทำเป็นอันขาดทีเดียว ถ้า
 ผู้ใดมีพั้งตีเหล็กศัลยกรรมแลชะโมยเอาเหล็กของหลวงไปศัก
 หาผู้ลুকนึ่งมิได้ มีใจจับพิจารณาเป็นสัจว่าปลอมพลก่ียด
 ครั้นราชการแอบแฝงสัจบังข้าแผ่นดินไว้ ก็จะเอาตัวเป็นโทษ
 ถึงสิ้นชีวิตตามบทพระอายการ

กฏให้ไว้ณวัน ^{๓๓๖}๖-๖ คำจุลศักราช ๑๑๓๖ ปีมะเมีย
 นอศก

๓๕

^{๓๕} ด้วยพลหัวเจ้าทำนอกญาศรีธารมาชิราชรับพระราช
 โองการใส่เกล้าฯ สั่งว่า
 พระกาล^(๑)ผู้รั้งแลกรมการเมืองนนทบุรี ^(๒) พ้องให้กราบ
 ทูลพระกรรณว่า มีตราโกษาธิบดีให้ไปแก้กรมการเมืองนน
 ทบุรีว่า มีพระราชกำหนดไว้ณสานหลวงว่า ถ้ากระลาการส่งสัจ
 ไปให้ปรับแล้วก็ดี แลหมายขาดเบยไปให้นายประกันแล้ว^(๓)
 ยังมีได้เสียเงินตามใบสัจ อย่าให้ลुकความหาอาชญาอุธรแก่ผู้
 พิจารณากระลาการ แลทรงพระกรรณาตรัสเหนือเกล้าฯ
 สั่งให้ตราพระราชบัญญัติไว้

(๑) ต้นจะมัย : มี แก้วตาม ก
 (๒) ก : ทนทญวรี
 (๓) ก : แด

แต่^๕น^๕ไป^๕เม^๕อ^๕หน้า ให้^๕ทำ^๕ตาม^๕พระ^๕ราช^๕ก^๕ำ^๕ห^๕น^๕ด^๕ก^๕ฎ^๕ห^๕ม^๕าย
 ใ^๕ว^๕เ^๕ด^๕ส^๕าน^๕ห^๕ล^๕ว^๕ง^๕น^๕เ^๕ ถ้า^๕ผู้^๕ต^๕้อง^๕ป^๕ร^๕ับ^๕จ^๕ะ^๕ร^๕อง^๕พ^๕อง^๕ห^๕า^๕อ^๕ช^๕า^๕อ^๕ุ^๕ร^๕แ^๕ผู้^๕
 พ^๕ิจ^๕าร^๕ณ^๕า^๕ก^๕ระ^๕ลา^๕ก^๕าร^๕ใ^๕้ ให้^๕เส^๕ย^๕เ^๕ง^๕เ^๕น^๕ส^๕ี^๕น^๕เ^๕น^๕ห^๕ม^๕พ^๕ี^๕น^๕ย^๕เส^๕จ^๕้^๕แล้ว
 จ^๕ึง^๕ใ^๕ห^๕้อ^๕า^๕ช^๕า^๕อ^๕ุ^๕ร^๕แ^๕ผู้^๕พ^๕ิจ^๕าร^๕ณ^๕า^๕ก^๕ระ^๕ลา^๕ก^๕าร^๕ ถ้า^๕มี^๕ใ^๕้^๕เส^๕ย^๕เ^๕ง^๕
 ส^๕ี^๕น^๕เ^๕น^๕ห^๕ม^๕พ^๕ี^๕น^๕ย^๕ แ^๕ล^๕้^๕ไป^๕ทำ^๕ห^๕น^๕ง^๕ส^๕ื่อ^๕ร^๕อง^๕พ^๕อง^๕ห^๕า^๕อ^๕ช^๕า^๕อ^๕ุ^๕ร^๕แ^๕ผู้^๕
 พ^๕ิจ^๕าร^๕ณ^๕า^๕ก^๕ระ^๕ลา^๕ก^๕าร^๕ด^๕้วย^๕ป^๕ระ^๕ก^๕าร^๕ใ^๕ด^๕ๆ^๕ เ^๕ล^๕้า^๕ใ^๕้ เ^๕สม^๕อ^๕พ^๕ล^๕ิ^๕ก^๕เ^๕น^๕ด^๕ิน^๕
 ม^๕ัน^๕จะ^๕ร^๕อ^๕ข^๕น^๕ม^๕าร^๕อง^๕พ^๕อง^๕ว^๕่า^๕ก^๕ล^๕ว^๕เ^๕น^๕อ^๕ค^๕ำ^๕พระ^๕ผู้^๕เ^๕น^๕จ^๕ำ^๕น^๕เ^๕น^๕มี^๕ใ^๕
 อ^๕ย^๕ำ^๕ใ^๕ห^๕้^๕พ^๕ง^๕ ให้^๕ก^๕ระ^๕ลา^๕ก^๕าร^๕ร^๕ี^๕ย^๕ก^๕เ^๕า^๕เ^๕ง^๕เ^๕น^๕ส^๕ี^๕น^๕เ^๕น^๕ห^๕ม^๕พ^๕ี^๕น^๕ย^๕ตาม^๕ใ^๕บ^๕ส^๕ัจ^๕
 มา^๕ตรา^๕พระ^๕ส^๕ก^๕าว^๕ด^๕ี^๕ป^๕ร^๕ี^๕บ^๕มา^๕ใ^๕ห^๕้^๕ค^๕ร^๕บ^๕แล้ว^๕ จ^๕ึง^๕ใ^๕ห^๕้^๕ผู้^๕พ^๕ิจ^๕าร^๕ณ^๕
 ก^๕ระ^๕ลา^๕ก^๕าร^๕ผู้^๕ต^๕้อง^๕พ^๕ิ^๕พ^๕า^๕ษ^๕น^๕เ^๕น^๕อ^๕ก^๕แ^๕ก^๕อ^๕า^๕ช^๕า^๕อ^๕ุ^๕ร^๕ด^๕้วย^๕ผู้^๕พ^๕อง^๕น^๕

ก^๕ฎ^๕ให้^๕ใ^๕ว^๕เ^๕ด^๕วัน ๗ + ๑๓ ค^๕ำ^๕จ^๕ุ^๕ล^๕ศ^๕ก^๕ร^๕า^๕ช ๑๐๑๑ ปี^(๑)ฉ^๕ล^๕

เอ^๕ก^๕ศ^๕ก

๖๖

๓๖ ก^๕ฎ^๕ใ^๕ห^๕้^๕แ^๕ก^๕่^๕พระ^๕ส^๕ร์^๕ศ^๕ว^๕ด^๕ช^๕ำ^๕ย^๕ข^๕ว^๕า^๕ใ^๕น^๕น^๕อ^๕ก^๕ใ^๕ห^๕้^๕ก^๕ฎ^๕ห^๕ม^๕าย
 บ^๕อ^๕ก^๕เ^๕ำ^๕พ^๕ญ^๕า^๕แ^๕ล^๕พระ^๕ห^๕ล^๕ว^๕ง^๕เ^๕ำ^๕ร^๕า^๕ช^๕น^๕ิ^๕ก^๕น^๕จ^๕ุ^๕น^๕ห^๕ม^๕น^๕ พ^๕น^๕ท^๕น^๕าย^๕ฝ^๕ำ^๕ย^๕
 ท^๕ห^๕าร^๕พ^๕ล^๕ร^๕เ^๕น^๕ฝ^๕ำ^๕ ^{ห^๕ม^๕เ^๕น^๕} } แ^๕ล^๕ผู้^๕ง^๕ท^๕ว^๕ย^๕ร^๕า^๕ษ^๕ฎ^๕ร^๕ท^๕ง^๕ป^๕ว^๕ง^๕จ^๕ท^๕ว^๕
 ด^๕้วย^๕ส^๕ม^๕เ^๕จ^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ธิ^๕เ^๕ำ^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ห^๕ั^๕ว^๕ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕ก^๕ร^๕ร^๕ุ^๕ณ^๕า^๕ด^๕ำ^๕ห^๕ร^๕ัส^๕
 เ^๕น^๕อ^๕เ^๕ก^๕ล^๕ำ^๕ฯ^๕ ส^๕่ง^๕ว^๕ำ^๕ ท^๕ุ^๕ก^๕ว^๕ัน^๕น^๕แ^๕ก^๕ฝ^๕ร^๕ัง^๕อ^๕ัง^๕ก^๕ฤ^๕ษ^๕ค^๕ุ^๕ล^๕า^๕ม^๕ะ^๕ล^๕า^๕ย^๕น^๕า^๕ฯ^๕
 ป^๕ระ^๕เท^๕ศ^๕เ^๕ำ^๕มา^๕สู่^๕พระ^๕บ^๕ร^๕ม^๕โ^๕พ^๕ท^๕ธิ^๕ส^๕ม^๕ก^๕าร^๕เ^๕น^๕อ^๕ัน^๕มา^๕ก^๕ แต่^๕น^๕
 ส^๕บ^๕ไป^๕เม^๕อ^๕หน้า^๕ ห^๕ำ^๕ม^๕อ^๕ย^๕ำ^๕ใ^๕ห^๕้^๕เ^๕น^๕อ^๕ญ^๕ล^๕า^๕ว^๕ล^๕อ^๕บ^๕ล^๕ก^๕ใ^๕ห^๕้^๕ช^๕อง^๕เส^๕พ

(๑) ต^๕ำ^๕เ^๕น^๕ะ^๕บ^๕บ^๕ : ปี^๕ แ^๕ก^๕ั^๕ต^๕ม^๕ ก

เมณฑนธรรมด้วยแขกฝรั่งอังกฤษคุณละยา ช่งถ่อฝ่าย
 มิตฉาทฐิ เพื่อ^(๑)จะมีให้ฝูงทวยราษฎรไปสู่อบายทุกข์ ให้อยู่
 ตามสัมมาทฐิ อย่าให้ระคนปนกัน ฝ่ายเจ้าหม่อมขุนนายจะได้
 บานพแนกแจกหม้อไพร่หลวงตามกฏบ้านพะแนกสำหรับแผ่นดิน
 ดินสวัก ถ้าผู้ใดมีพึ่งลอบลักไปช่งเสพเมณฑนธรรมด้วย
 ผู้ถือมิตฉาทฐิ พิจารณาสืบสาวจับได้ จะเอาตัวผู้ช่งไปช่ง
 เสพด้วยผู้ถือฝ่ายมิตฉาทฐิเป็นโทษถึงสิ้นชีวิต ฝ่ายพ่อแม่
 ญาติพี่น้องช่งมิได้กำชับห้ามปรามเป็นโทษด้วยตามกัลแล่กล
 กฏให้ไว้ในวัน ๓+๗ คำจุลศักราช ๑๐๒๕ ปีเถาะเบญจศก

๓๗ กฏให้แก่นขุนโรงขุนสถาน ผู้พิจารณาเนอความ

ใน }
 นอก } กรุงหัวเมือง; ^(๑) _(๒) } (๒) ทังปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า มีกฏแต่ก่อน
 ให้กระลาการพิจารณาความเอาเงินจ่ายราชการ แลฝ่าย
 หัวเมืองกรมการใต้^(๓) ตามความมีได้นงให้พร้อมกัน แลให้
 แต่ภูคายทำมรณันตามทธานบ้าง แลตามที ^{บ้าน} _{เรือน} } เองบ้าง
 แลมิได้ตามตามสั่งตามจริง ย่อมเอาเท็จเป็นจริงเอาจริง

(๑) ต้นฉบับ : เพื่อ แก่ตาม ก
 (๒) ก : หัวเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา
 (๓) ต้นฉบับ : ใต้ แก่ตาม ก

เป็นที่ แลเข้าด้วยฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยแลข่มเหงแก่ราษฎร
ว่าเนอความแพ่งเอาเงนี้ให้ราษฎรยากแค้นดูหนึ่งอายอยู่ถูกข
ซึ่งสัดตั้งเป็นภูตากลาง ว่าความทั้งสี่สานทำข่มเหงราษฎร
แลทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ

แต่ไปเมื่อน้ำ ถ้าแลราษฎรจะร้องฟ้องด้วยกิจ
เนอความสังใจ กระทรวงแพ่งอาชญาอุธรนครบแล แลจะนัง
แต่ภูตกลางทำมรังจะถามแต่สานเองตามกระทรวงนั้น หาผู้ใด
เป็นพญาแลเห็นข้อผิดข้อชอบด้วยมิได้ ถ้าแลความนั้นเป็น
กระทรวงแพ่งได้พิจารณา ให้ปลัดแลยุกกระบัตรเจ้าเมือง
แลสพมาตรานังถามด้วย ถ้าแลเนอความเป็นกระทรวงอาชญา
อุธรได้พิจารณา ให้ยุกกระบัตรแลเจ้าเมืองแลแพ่งแลสพ
มาตรานังถามด้วยจงทุกคู่ แลให้ถามตามสัจตามจริง ถ้า
แลเนอความซขาด ให้กรมการนังพร้อมกันว่าเป็นประการใด
จงให้ยุกกระบัตรกฎหมายเอาเป็นกลาง ถ้าแลผู้หนึ่งเห็นว่า
เนอความเป็นสิ่งนั้น ๆ แลผู้หนึ่งเห็นด้วยแล้ว จงให้อ่านคำ

พิพากษาให้ฝ่าย โจท } ฟัง ถ้าแล โจท } (๑) ว่าชอบด้วยถ้อยคำ
จำเลย } ถ้าแล จำเลย }

แล้ว ให้กฎหมายเอาเป็นขาด ถ้าแลโจทจำเลยติดใจว่า
พิพากษามีต้องถ้อยคำแลคำหาคำให้การในสำนวนขาด ให้
ยุกกระบัตรกฎหมายเอา เสนอให้พิพากษาใหม่ให้ชอบด้วย
สำนวน อย่าให้ฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยติดใจ

(๑) ก : โจทจำเลย

ถ้าแลผู้พิพากษานั่งพร้อมกัน จะพิพากษาเหมมิตกลง
 มีพร้อมกัน ^{โจท} } ^(๑) ยังติดใจอยู่ ให้ผู้กกระบัตร์กฎหมายเอา
 จำเลย }
 ว่าแก่ผู้รักษาเมืองๆ จะเห็นประการใด ถ้าแลผู้รักษาเมืองเห็น
 ข้อใดกะทงใดมีแจ้งก็ให้ชกถามฝ่าย ^{โจท} } ^(๑) ให้กระจายข้อ
 จำเลย }
 ขงกระลาการพิพากษามี ^ก } ให้แจ้งออกทุกข้อ แล้วให้
 ลง }
 ผู้รักษาเมืองแลปลัดผู้กกระบัตร์กรมการพร้อมกัน ให้พิพากษา
 เหมพร้อมกัน แลฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยมิได้ติดใจแลเห็นชอบ
 ด้วยถ้อยคำ แลจะแต่งระวางส่งสำให้ปรับ ให้พิจารณา
 ดูในระวางขงโจทจำเลยรับแลให้การ แลโจทรับคำให้การ
 นั้นลงในระวางให้แจ้ง แลผู้นั้นเป็นสำว่าเนอความด้วยสิ่งนั้น
 จะเป็นประการใด ให้ปรับมาให้แจ้ง อย่าให้ผู้รักษาเมือง
 ผู้ระกรมการผู้ให้ระวางสอดคารมของตัวลงนอกคำรับ แล
 คำให้การลงในระวางให้ผิดด้วยข้อหา แลคำให้การแต่สิ่งใด
 สิ่งหนึ่งได้

ถ้าแลส่งไปให้ปรับ ๆ มาว่าประการใดแล้ว ให้ผู้ก
 กระบัตร์พิจารณาดูในใบสำขงปรับมาใส่ด้วยบทพระอวยการ
 ขงอยู่แก่ผู้กกระบัตร์ แลกรมการผู้ใดผู้หนึ่งเป็นพยานกันให้
 แจ้งว่า คู่กันหากันว่าเนอความสำนั้นแต่งระวางส่งใบ ^(๒) สำไปว่า

(๑) ก : โจทจำเลย

(๒) ก : คำว่า ใบ ไม่มี

เนอความฉน มีพระราชกำหนดกฎพระอายุการไว้ว่าฉน ต้องด้วยระวางจำเกาะให้ทำตาม ถ้าปรับใหม่ไม่ต้องระวาง ใบสั่งซึ่งส่งไปนั้น แลปรับมานั้นเกียงเลียงเปรียบเทียบ ให้ ระยะเวลาการยื่นใบสั่งไปให้ปรับใหม่ก่อน ถ้าแลมียื่นใบสั่ง ปรับใหม่ แลหักหารลงเอาเงินแก่ฝ่าย ^{โจท} } ตามปรับเปรียบเทียบ _{จำเลย} มามีเจงั้น ให้ยุกกระบัตร์กุมเอาตัวผู้ฉนแลวให้บอกเข้ามา ณกรุงเทพมหานคร

อนึ่งมีพระราชกฤษฎีกาพระอายุการแต่บุราณฉนยื่นอยู่ เป็นหลายชั้น แลมีข้อหนักข้อเบาทบเทา ^(๑) อยู่แก่แพ่งผู้ปรับๆ ย่อมเหอนามิสสันจ้างสันบน แลดูความฝ่าย ^{โจท} } (๒) _{จำเลย} ซึ่งข้อหนักเอาพระอายุการซึ่งเบาฉนปรับมา ซึ่งข้อเบาเอา พระอายุการซึ่งข้อหนักปรับมา บางที่ ^(๓) ว่ามีพบพระอายุการ ดุจระวางจำเกาะไปนั้นแลพบพระอายุการแต่ว่าฉน แลปรับ เปรียบมาแลจะเอาเป็นแน้นฉนได้ แลให้ผู้รักษาเมือง แลยุกกระบัตร์นั่งด้วยแพ่งผู้ปรับเนอความฉนให้ปรับแต่ตามสั่ง ตามจริง ตามพระอายุการตั้งไว้ตามข้อหนักข้อเบาฉน ถ้า แลแพ่งปรับเนอความข้อหนักเป็นเบาข้อเบาเป็นหนัก ทำให้

(๑) ก : เท่า

(๒) ก : โจทจำเลย

(๓) ต้นฉบับ : บ้างที่ ก : บ้างที่

พี่น้อง^(๑) ให้ราษฎรไต่ความยากแค้น ให้กุมเอาตัวแลบอก
หนังสือเข้ามาณกรุงเทพมหานคร

อนึ่งกรมการผู้ไต่ว่าเนื้อความตามสั่ง^(๒) ตามจริง ให้
กฏหมายเอาให้แจ้ง ให้บอกหนังสือเข้ามาณศาลาลูกขุน

อนึ่งถ้าราษฎรผู้ใดมาโจทแลให้การแก้กรมการอำเภ
ไต่ ให้กฏหมายด้วยเนื้อความสั่งไต่ จึงให้กรมการนายอำเภ
นั้นเอาว่าแก่ผู้รักษาเมืองแลผู้รั้ง ๆ บังคับว่าเป็นประการใดจึง
ให้ทำตาม ถ้าแลผู้รักษาเมืองแลผู้รั้งบังคับว่าให้อามา
พิจารณา อย่าให้เกาะยอคร่าผู้ต้องอรรถคดีนั้นเอามาเอง
ให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฏหมาย ให้เขียนโฉนดใส่ชื่อ
โจทแลสังกัดมุนนายโจท แลตำบลบ้าน^(๓) แล้วโจทนำโฉนด
ใส่ชื่อโจทแลสังกัดมุนนายไป^(๔) ให้นายบ้านนายอำเภส่ง
ผู้มอรรถคดีนั้นมา จะให้พิจารณาแต่ตามกระทรวง ถ้าโจท
จำเลยรับคำให้การแต่ตาม^{ตั้ง} } โจทหาแลจำเลยมีรับว่าหา
จริง } มิได้ แลอ้างพยานสองคนสามคนขึ้นไป ๆ เเพชญพยานมิได้
ต้องค้ำแลสมอ้างนั้น ฟังเอาคำพยานนั้นไต่^(๕) ให้ปรับ
ตามคำพยาน ถ้าเขียนโฉนดมิได้ใส่ชื่อโจทแลสังกัดมุนนาย
โจท แลเขียนโฉนดแต่ว่ามีผู้มาให้การต้องฟ้อง แลเกาะ

(๑) ก : ญาติ มิ : เพื่อน ก : ญาติ มิ

(๒) ก : คำ ท : สั่ง มิ : มี

(๓) ต : ระเบียบ : บล ก : บัด

(๔) ต : ระเบียบ : ไป แก่ตาม ก

(๕) ก : จริง

ราษฎรมาถามมีรับ แลเรียกเอาทานบลแก่ราษฎรว่า ผู้ใด
 รู้เห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้ปรับเอาตัวมันตามรูปความหานั้น
 ครั้นได้ทานบลแล้วจึงเอาผู้ใดผู้หนึ่งออกยื่นคำเป็นพยานว่า
 ผู้รู้เห็น คือว่าตัวผู้นั้นทำผิดเป็นมั่นคง แลผู้ให้ทานบลนั้น
 จนแก่ทานบลเอง ลงเอาเงินแก่ราษฎรนั้นบ้าง แลแต่งระวาง
 ส่งใบสั่งไปให้ปรับเอาบ้าง แลราษฎรได้ความยากแค้นเคือง
 นั้น ให้คุมเอาตัวกระลาการแลผู้ออกยื่นขอความเป็นพยาน
 นั้นบอกหนังสือส่งตัวผู้นั้นเอาไปยังลูกขุนณศาลา ให้เอาผู้นั้น
 เป็นโทษจงหนัก

ถ้าแลผู้ใดมีได้ทำตามกฎจะให้ลงโทษตามโทษานุโทษ
 แลให้สัญญาชยกฎหมายบอกจงทั่ว อย่าให้หลงเหลือได้
 กฎให้ไว้ฉวัน ๕-๖ ค่ำ จุลศักราช ๑๐๖๕ ปีกุนนพศก

๓๘ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชยชวา ใน } ในกฎหมาย
 บอกเจ้าพญาแลพญาพระมหाराชครูพระหลวงเมือง เจ้าราช
 นิกุลขุนหมื่น (๑) มหาดเลขาที่ (๒) ผู้บันดาเป็นกระลาการได้
 พิจารณาเเนอความฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวงจงทั่ว

ถ้าข้าพหลออง ๓ ผู้เป็นโทษผิดระเวงในราชการแลเกียด
 คร้านด้วยประการใดๆ โทษมิถึงตาย ผู้ใดเป็นกระลาการ

(๑) ต้นฉบับ : หมื่น แก้วตาม ก
 (๒) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก

พิจารณาเป็นสัจแล้วจะให้ตั้งพระราชอาญา อย่าให้เขียน
สองหายให้เขียน ๓๐ ที่แต่หายเดียว แลหายชมหาย
ใหญ่อย่าตีเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแลมีรับสั่งให้ตีด้วยหาย
ใหญ่ ให้เอาแต่หายสกรหายสะเท็นตี ถ้าโทษตีตาม
ให้ตีแต่ ๒๐ ที่ ถ้าแลให้ลงพระราชอาญาตีเสีย ให้ตี ๒๐ ที่
ด้วยหายเล็ก ตามควรด้วยโทษานุโทษนั้น อย่ารับราชบาต
ลงอาญาให้ถึงตาย ถ้าโทษลักพระราชทรัพย์แลคบผู้หญิง
ข้างใน ให้ลงพระราชอาญาด้วยหายใหญ่ห้าสิบที่ ถ้าแล
โทษแต่เกิดคร้านระเวงราชการไม่ถึงตาย แลรับราชบาต
ขับเขียนโบยตีถึงตาย จะให้รับราชบาตผู้รับส่งกระลาการ
ผู้พิจารณาจงสนเชิง จะเอาตัวเป็นโทษถึงตายคนหนึ่ง
ผู้ตายนั้น

ให้สมุ่บาญชัยเอากฎไปแจกแก่ผู้รับสั่ง แลผู้เป็น
กระลาการทั้งปวงจงทั่ว ถ้าแจกมีหัวจะเอาเป็นโทษคนหนึ่ง
โทษผู้รับส่งกระลาการนั้น

กฏให้ไว้ณวัน ๓ + ๒ คำจุลศักราช ๑๐๘๓ ปีฉลูตรีศก

๓๕ กฏให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก ให้กฏหมาย
บอกแก่กระลาการมหาดไทกตาโหมกรมเมืองกรมวังกรมคลัง
กรมนากรมตำรวจในซ้ายขวาดำรงนอกซ้ายขวากรมทหารใน

ซ้ายขวามหาตลกชาวที่กรมนครบาล^(๑) แลขุนโรงขุนสาน ผู้
บันดาเป็นกระลาการได้พิจารณาเนือความทุกหมู่ทุกกรม

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือ^(๒) เกล้าฯ สั่งว่า มีพระ
อายการไว้แต่ก่อนว่า ราษฎรทั้งปวงมีอรรถคดี จะทำหนังสือ
ร้องฟ้องแก่สมภักนัการขุนโรงขุนสานกรมใดๆรับหนังสือร้อง
ฟ้องไว้ หมายถึงให้มุนนายอนาพญาบาน^(๓) ส่งผู้ต้องคดี
มาพิจารณาใต้ตามต้อกันนั้น แลกระลาการเรียกเอาเงินค่า

ฤทธากระลาการ ค่าทำเนียมแก่ฝ่าย โจท
จำเลย } ถ้าเลอนาประชา
ราษฎรจะษาพิถักรูว่ามีผู้เบียดบังฉกฉกพระราชทรัพย์ข้างมา
โคกระบือของหลวง จะมาว่ากล่าวแก่สมภักนัการ แลทำ
ฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายนั้น ครั้นจะมาว่าหาเงินเสียค่าฤทธา
กระลาการมิได้ก็^(๔) จะนั่งเสียมิได้เอามาว่ากล่าวเนือความผู้
เบียดบังฉกฉก พระราชทรัพย์ข้างมาโคกระบือของหลวงนั้น
ก็สูญเสีย

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ถ่าอนาประชาราษฎรจะมาร้องฟ้อง
โรงสานกรมใด ๆ แลทำฎีกาทูลเกล้าฯ ถวายว่ามีผู้ทำผิดคิด
มิชอบ แลเบียดบังฉกฉกพระราชทรัพย์ข้างมาโคกระบือ
สรรพสิ่งของเป็นหลวง แลบังไพร่หลวง มีผู้กะทำกันโทษ

(๑) ก : พระนครบาล

(๒) ต้นฉบับ : เหนือ แก่ตาม ถ

(๓) ก : มุนนายอนาพญาบาน

(๔) ต้นฉบับ : คำว่า ก็ ตกไป เพิ่มตาม ถ

ราษฎรหรือราษฎรบริวารขาดไพร่บ้านพลเมือง แลทำลาย
พระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ ห้ามอย่าให้กระลาการเรียก
เอาค่าฤทฆาการระลาการแก่โจทเลย

แลให้พระสุรัสวดีช่วยขวาในนอกให้กัญหมายบอกแก่
กระลาการผู้พิจารณาเนอความทุกหมู่ทุกกรม ให้ทำตามกฎ
จงทุกประการ ถ้ากัญหมายมีทว่าจะเอาพระสุรัสวดีเป็นโทษ
ถ้ากัญหมายบอก^(๑) ทว่าแล้วผู้ใดมิได้ทำตามกฎให้เห็น จะเอา
ผู้นั้นเป็นโทษจงหนักตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณวัน ๒๕^๑ คำจุลศักราช ๑๐๘๒ ปีจอโทศก

40

๔๐ กฎให้แก้ไขตุลของตุลพระบาทฝ่าย ทหาร พลเรือน } (๒) มหาด
เลขขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรม ข้าสมเด็จพระเจ้าลูกเชอหลานเชอ
หม่อมเจ้ากรมฝ่าย หน้า } แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง
หลัง }
ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือฯ สั่งว่า แต่ก่อนนั้น
ข้าหลวงเจ้าต่างกรมถอตรากรมนั้นออกไปเบื่อกักความ แล
พิจารณาเนอความมีคู้ณหัวเมือง ย่อมทำลาเหลือผิดด้วย
พระราชกำหนดกัญหมายห้ามปรามเป็นหลายครั้ง

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า บชท ตกไป เพิ่มตาม ก

(๒) ก : ทหารพลเรือน

แต่สืบไปเมื่อน้ำ อย่าให้มหาดเล็กขอเฝ้าข้าเจ้า
 ต่างกรมแลข้าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอ แลข้าพระเจ้า
 ลูกเธอหลานเธอหม่อมเจ้ากรมฝ่าย ^{หน้า}) ^{หลัง} ถอดตราในกรมถือ
 ตรากรมใดๆ ออกไปเบิกเนื่อความ แลพิจารณาเนื่อความ
 มีคู่ แลพิจารณาช่วยษาอาอณห์หัวเมืองเป็นอันขาดทีเดียว
 ถ้าแลเนื่อความสิ่งใดๆ ในกรมนั้น แลจะให้มีตราออกไป
 พิจารณาว่ากล่าวณะหัวเมือง ก็ให้กราบทูลพระกรุณา ก่อน
 ถ้ำทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประการใดๆ ก็ให้ส่งเวนชาววัง
 ให้หมายบอกเนื่อความไปตามพนักงาน ให้มีตราออกไปถึง
 ผู้รักษาเมือง แลผู้รั้งกรมการณหัวเมืองนั้น ตามพระตำน
 ใช้ตรา ให้แต่งข้าหลวงในกรมนั้นกำกับไป แลให้ผู้รั้ง
 กรมการหัวเมืองว่ากล่าวตามข้อเนื่อความตามกระทรวง อย่า
 ให้มหาดเล็กขอเฝ้าข้าหลวงเจ้าต่างกรมผู้ออกไปนั้นพิจารณา
 ว่ากล่าวด้วย แลข้าหลวงกรมใดๆ มิได้ทำตามท้องตรารับสั่ง
 แลลักลอบถอดตราพระราชสีห์ แลตราพระคชสีห์ ตราโกษา
 ชิบดีแลตรากรมใดๆ ออกไปพิจารณาเนื่อความข้อใดๆ อย่า
 เพื่อให้ผู้ั้นพิจารณาว่ากล่าวเนื่อความสืบไป ให้ผู้รักษาเมือง
 ผู้รั้งกรมการบอกเข้ามาให้แจ้งก่อน

แลให้ข้าล่องตุลัพระบาท ฝ่ายทหารพลเรือน แล
 มหาดเล็กขอเฝ้าข้าหลวงเจ้าต่างกรม แลผู้รักษาเมืองผู้รั้ง

กรมการกระทำตามกฎหมายนี้ทุกประการ ถ้าแลผู้ใดมิได้
กระทำตามจะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณวัน ๕+๑๐ คำจุลศักราช ๑๑๐๒ ปวอก
นักษัตรศก

41

๔๑ ด้วยจะหมั้นไวยวรนาถรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ
สั่งว่า เลี้ยงขำทูลองทูลพระบาท ตั้งให้เป็นเจ้าพญาแลพญา
พระหลวงเมือง ขุนหมนมหาดเลกชาวท^(๑) ทหารตัวสี่^(๒) นาย
ฉลองพระโอดนายท้ายช้างนายม้า^(๓) จูงนายกำนันพันทนาย
ฝ่ายทหารพลเรือน ในทำเนียบนอกทำเนียบนั้น มีปลายชื่อ
ตามบันดาศักดิ์อยู่ทุกหมู่ทุกกรม แลพระอาัยการพระราช
กำหนดกฎหมายแต่ก่อนก็มีอยู่ ถ้าแลผู้ใดจะเรียกชื่อ
จะร้องฟ้องหาความแก่ผู้มีบันดาศักดิ์ และจะให้บาดหมาย
ไปด้วยกิจราชการสิ่งใดๆ นั้นให้ว่าให้สันตั้นชื่อ ถ้าจะใช้ตรา
ไปด้วยราชการสิ่งใดณเมือง^(๔) } นั้น ให้สันตั้นชื่อตาม
บันดาศักดิ์ในทำเนียบนั้นจงสันตั้นชื่อ^(๔) ถ้าผู้ใดจะเรียกชื่อแลจะ
ร้องฟ้องหาความแก่กัน แลใช้ตราแลบาดหมายไปมาด้วย

(๑) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : สี่ แก้วตาม ก

(๓) ก : นายนาหม้า

(๔) ต้นฉบับ : ชื่อ แก้วตาม ก

กิจราชการสิ่งใดขาดข้อเหลือข้อ เป็นพนักงานพันพานนุราช
หัวพันมหาดไทย เอาตัวผู้มขอมมาพิจารณาเอาตัวเป็นโทษ
ปรับใหม่ตามบันดาศักดิ์ เอาฟืนในจ่าย^(๑) เป็นค่าอ้อยข้างหลวง
แลพระราชกำหนดกฏหมายมอยู่แต่ก่อนสืบมา แลหลวงศรี
ทิพพานเจ้ากรมสนมฝ่ายขวา ข้าหลวงกรมพระราชวังบวร
สถานมงคลนั้น ข้าทูลละอองทูลพระบาทข้างในกราบทูลพระ
กรุณาว่าแต่หลวงศรีมิได้ว่าออกให้สนขอสรีทิพพานหามิได้
ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชอาญาขับเข็ญโดย
ตั้งผู้กราบทูลพระกรรณานั้นหนักหนาเป็นหลายคนแล้ว แลอยู่
ณวัน ๓๑ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๐๓ ประกาศตรีศก เสด็จ
พระราชดำเนินออกณพลับพลา ทอดพระเนตรทำการณวัด
สุมงคลบพิตร แลว่าหลวงราชินิกุลนิตยภักดีชกเดือน^(๒) ขน
อิดกรมเมือง แลเดือน^(๒) นั้นหักลง จึงทรงพระกรุณาให้ตำรวจ
ไปถามพระยมราชหลวงราชินิกุล แลหมนภัยณรินหัวหมน
ตำรวจนอกไปถามพระยมราชหลวงราชินิกุลแล้วเอาเนื้อความ
กราบทูลพระกรุณา มิได้ออกขอพระยมราชว่าแต่พระยม
มิได้กราบทูลพระกรุณาว่าพระยมราชให้สนขอ จึงทรงพระ
กรุณาให้ตั้งพระราชอาญาหมนภัยณรินหน้าพระที่นั่งแลให้ถอน
พ้นเสีย ขุนราชรินเจ้ากรมตำรวจนอกขวาซึ่งเป็นนายหมน
ภัยณรินมิได้ว่ากล่าวแก่หมนภัยณรินนั้น ก็ให้ตั้งพระราชอาญา
หน้าพระที่นั่งด้วย

(๑) ต้นฉบับ : ขาย แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : เดือน แก้วตาม ก

แต่นั้นสืบไปเมื่อน้ำ ข้ำทูลอองทูลพระบาท ช่งกราบทูล
 พระกรุณาแลใช้บาดหมาย จะออกขอเจ้าพญาแลพญา
 พระหลวงเมืองขุนหมนมมหาเดกขาวที่ นายตัวส่นายกำนัล
 พันทนายจำภูตาศเสมียรประแดงพนักงาน ฝ่ายทหารพลเรือน
 มหาเดกขอเฝ้า เจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลังทั้งปวงนั้น
 ใหว่าให้ส่นต้นขออย่าใหว่าให้ขาด ดูหนึ่งข้ำทูลอองทูลพระ
 บาทข้างในเรียกขอหลวงศรีทพพานว่าแต่หลวงศรี แลหม่น
 ภัยฉรินเรียกขอพระยมราชว่าแต่ขอพระยม ขาดขออยู่ดู
 ฉนได้ ต่อเมอจะใช้ตราไปด้วยกิจราชการณะเมือง } นั้น ให้
 ใช้ตามบันดาศักดีในทกเนยมนั้นให้ส่น อย่าให้ขาดขอเหลือ
 ขอแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

แลให้เจ้ากรมปลัดกรมนายเวนมหาเดกขอเฝ้า ข้ำ
 หลวงต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลังทั้งปวงว่ากล่าวแก่^(๑) ข้ำหลวง
 ขุนหม่นแลเจ้าเสมียรภูตาศประแดงพนักงานบ่าวไพร่ ให้กระลา
 การส่งนจทกประการ ถ้าผู้ใดมิว่ากล่าวให้ทำตามรับสั่งแต่
 ข้อใดข้อหนึ่ง จะเอาผู้นั้นเป็นโทษปรับใหม่ตามพระอาชการ
 แลเจ้ากรมปลัดกรมแลมุนายเป็นโทษด้วย

แลให้มหาตไทยกระลาใหม่แลศศักข้ายขวาสมุญาชย์
 หมายบอกตามรับสั่ง ถ้าแลหมายบอกมิทัวจะเอาตัวเป็นโทษ
 ตามรับสั่ง

หมายมาฉวัน ๗ + ๗ คำขูลศักราช ๑๑๐๓ ปะระกาตรีศก

(๑) ก : แล

42

๔๒ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฏ
หมายบอกเจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้า
ฝ่ายหลังแลสมนอกสมในอนาประชาราษฎร์ทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยล้นเกล้าล้นกระหม่อมเสด็จขึ้นปราบดาภิเษกครั้ง
ทรงพระราชดำริเห็นว่าพระราชกุศลเป็นอันมากแล้วตั้งอยู่ใน
ทศพิธราชธรรมสืบประการ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมแก่อนาประชาราษฎร์ไพร่ฟ้าข้าขอบขัณฑสีมาทั้งปวง
เป็นอันมาก ถ้าแจ้งว่าข้าทูลอองทูลพระบาทแลธนาประชา
ราษฎรทั้งปวงได้ความขัดสนประการใด ก็ทรงพระกรุณาสั่ง
ให้มีพระราชกำหนดกฏหมายห้ามปราม แลผ่อนปรนให้ก็ทำ
ให้ได้ความสะดวกอยู่ทุกประการ

แลบัดนี้จนอะมันต์ผู้เป็นขุนวิเสตวานิชคิดอ่านฟ้อง
ให้กราบทูลพระกรุณาจะให้ยกผู้ทำภาศร์เสมอปีละสองร้อยเก้า
สิบชั่ง^(๑) แลขุนทิพหมื่นรุทอภัยรพ้องให้กราบทูลพระกรุณา
จะขอตั้งบ่อนเบียดแขวงเมืองราชบุรีเมืองสมุทรสงครามเมือง
สมุทรปราการ ซึ่งเปนเมืองใกล้สวนบางข้างที่เป็นอากร
สวน^(๒)ขึ้นพระคลังหลวงเป็นอันมาก มีกฏรับสั่งห้ามอยู่แต่
ก่อนมิให้ตั้งบ่อนเล่นเบียดนั้น มาประมูลเงินขนเสมอปีละ ๓๗๐

(๑) ต้นฉบับ : ชั่ง แก้วตาม ก

(๒) ก : สวน

ซึ่ง^(๑) แลนายเมืองฟ้องให้กราบทูลพระกรรณา ประมุท
จะเรียกภาครีฟนแก่ผู้ขอขายฟืนเสมอปีละซึ่ง^(๑) กิดเข้าด้วย
กันแต่ผู้ซื้อ^(๒) ประมุทพระราชทรัพย์จะได้เป็นหลวงแต่ละปี
เป็นเงินสร้อยสี่สิบเบดซึ่ง^(๑)นั้น ลันเกล้าลันกระหม่อมจะได้
ปราถนาที่จะเอาเงิน ซึ่งผู้ซื้อประมุทเป็นหลวงนั้นห้ามมิได้
ทรงพระดำริว่าผู้ซื้อฟ้องให้กราบทูลทั้งนี้ ผิดอย่างทำเนียม
แต่บุราณราช แลกระทำให้ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎรทั้งปวง
ได้ความเดือดร้อนขัดสนสืบไปนั้นเป็นใหญ่กว่า จึงมีพระราช
โองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งแก่ออกญารัตนาธิเบศ ผู้
ว่าราชการณที่สมุหมณฑลไทยบาล ให้เอาผู้ซื้อซึ่งคิดอ่านให้
กราบทูลประมุททั้งนี้ ลงพระราชอาชญาเขยจรคณหวายหนึ่ง
สองหวายบ้าง แล้วให้รับราชบาตเอาบุตรภรรยาเป็นโทษ
ตามโทษานุโทษนั้น หวังจะไม่ให้ผู้ใด ๆ ดูเขียง^(๓)หย่าง
กระทำสืบไปเมื่อน้ำ

ถ้าแลผู้ใดประมุทพระราชทรัพย์จนพระคลังหลวง ด้วย
ชอบธรรมต้องด้วยหย่างทำเนียมอยู่นั้น ให้ปฤกษาดูให้
พร้อมกันก่อน ถ้าแลเห็นว่าสมควรจะให้ผู้ซื้อประมุทพระ
ราชทรัพย์เป็นหลวงได้ จึงให้เอาเนอความกราบทูลพระ
กรรณา ถ้าแลเห็นว่าผิดหย่างทำเนียมไปมิควรจะให้ผู้ซื้อ

(๑) ต้นฉบับ : ซึ่ง แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ชื่อ แก่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : เขียง แก่ตาม ก

ประมุข ก็ให้ลูกขุนณ^(๑)ศาลาว่ากล่าวตัดสินเสีย อย่าให้รับ
ประมุขนั้นเลย แลขงผู้^๕ขอจะให้เอาเนอความไปฟ้อง ให้
กราบทูลเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง สมเด็จพระเจ้าลูก
เชอหลานเชอแลพระเจ้าลูกเชอหลานเชอแลจ้าวฝ่ายใน แล
ข้าทูลอองทูลพระบาทข้างหน้าข้างใน ให้กราบทูลพระกรรณา
นั้น ให้ห้ามเสียเป็นอันขาดทีเดียว

ถ้าแลผู้ใดมีฟังมิกระทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย
จะเอาตัวผู้คดีอานประมุขนั้นเป็นโทษจงหนัก ให้รับราชบาต
เอาบุตรภรรยาทาษาชายหญิงทรัพย์สินให้สิ้นเชิง แลให้
เอาตัวผู้ฟ้องประมุขนั้นเป็นโทษถึงตาย แลให้เอาตัวผู้ชักนำ
ให้เอาความมาว่ากล่าวเป็นโทษจงหนัก

กฏให้ไว้ณวัน ๔ + ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๘ ปีชวดอรรถศก

13

๔๓ ด้วยจะหมั้นไว้วรณาธิบดีรับพระราชโองการใส่เกล้าใส่
กระหม่อมสั่งว่า ให้แต่งกฎหมายไว้แก่มหาดไทยกลาโหม
ชาววังตำรวจในซ้ายขวา

แต่ต้นสืบไปเมื่อน้ำ ถ้าแลมหาดไทยขอเฝ้าข้าหลวง
กรมใด ๆ ก็ดี เจ้ากรมสั่งด้วยเนอความกิจราชการสิ่งใด ๆ
ก็ดี แลจะเบ้กับผู้คนถ้อยความ ถ้าผู้มาสั่งนั้นเป็นคนรู้จักหน้า
ก็ดีแลเคยใช้สอย ให้มหาดไทยกลาโหมตำรวจในซ้ายขวา

(๑) ก : คำว่า ณ ไม่มี

ชาววังผู้อยู่เวรให้พิจารณาดูในเนื้อความนั้น ควรส่งไปจึง
 ให้ส่งไป ถ้าเป็นเนื้อความข้อใหญ่การเร็ว ก็ให้กฎหมาย
 ขอมุมาส่งนั้นไว้ใหม่จนคงจึงส่งเนื้อความไปก่อน แล้วจึงให้เอา
 เรื่องเนื้อความขงมาส่งนั้นว่าแก่เจ้ากรมปลัดกรม ให้เอา
 กราบทูลพระกรุณา แลทรงพระกรุณาสั่งเป็นประการใดจึง
 ให้ทำตามรับสั่ง อย่าให้มหาดไทยกลาโหมชาววังตำรวจใน
 นอกชายชาวผู้อยู่เวรทำมั่งกายแต่อาเพอใจ ดุจหนงเนื้อ
 ความนายอินมหาดเล็กสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมขุนอนุรักษ
 มนตรีกับนายอยู่ข้างทงกรมพระคลังมหาสมบัติ คิดกันแอบ
 อ้างรับส่งไป ส่งขุนทิพไพชลชาววังผู้อยู่เวรว่า ขุนรักษาสนิจ
 กุลามบัญชาแปลองกละปะตีหมัดเสน ถวายตัวเป็นข้าหลวง
 กรมขุนอนุรักษมนตรี แลให้มัตราออกไปห้ามหลวงจอม
 เมือง อย่าให้เป็นครุ้อมำทำช่วยดอกชมภูเสมอปละห้าต่ำลึง
 แลขุนทิพไพชลชาววังผู้อยู่เวรจึงเอา เนื้อความน ส่ง นายแก้วน
 มหาดไทผู้อยู่เวร ๆ จึงส่งกรมท่า ครั้นถามขุนรักษาสนิจมีรับ
 จงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตั้งพระราช
 อาชานายอินนายอยู่มุมาส่ง แลขุนทิพไพชลชาววังนาย
 แก้วน แต่่นสืบไปเมอหน้า อย่าให้ผู้อยู่เวรทั้งปวงทำดูจ
 หนงขุนทิพไพชลนายแก้วนฉนี้ แลให้ทำตามพระราชกำหนด
 กฎหมายน

รับสั่งให้ไว้ ณ วัน ๕ + ๒ คำจุลศักราช ๑๐๘๘ ปะมะโรง อัศศก

๔๔ กฎให้แก่พระสุรัสวดีช่วยขวาในนอก ให้กฏ
 หมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมนมหาดเลกขาว
 ที่^(๑) ขาวพระภูยามาตาแลตัวส่นายก้านันพันทนายฝ่าย
 ทหารพลเรือน แลหลวงขุนหมนมหาดเลกขอเฝ้า ข้าหลวง
 เจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง หัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรี
 เมืองจัตวาทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่ง
 ว่า เสนาพ้องให้ออกญา^(๒) พลเทพราชเสนาธิบดีศรีไชยนพรัตน์
 กรเสดตราธิบดี กราบทูลพระกรุณา ผู้มชอโก้นข้างเล็ก
 รั้งทำนาขนั้นใหม่ั้น จะได้^(๓) บอกแก่กรมนาเสนาเจ้าสัดให้
 รุด้วยหามิได้ ต่อกกรมนาเสนาเจ้าสัดไปพิจารณาสืบสาวดูจึง
 รู้ว่า ผู้มชอโก้นข้างเล็กรั้งทำนาขนั้นแทนๆ ครั้นเสนาจะ
 เรียกเอาค่านาหาง^(๔) เข้าเป็นหลวง ผู้ทำนาขนั้นยอมมิถ้อยคำว่า
 ฟังโก้นข้างขใหม่ได้ ี่หนึ่งสองปีบ้าง แลถึงเล็กรั้งข
 ใหม่ในปีเดียนั้นบ้าง ข้างเสนาจะเรียกเอาอา กอน ค่านา
 ย่อมวิวาทเป็นถ้อยความแก่กันเนื่อง ๆ ภา กันเสียดำฤทธา กระ

(๑) ตั้จะนับ : ที่ แก้วตาม ก

(๒) ก : ออกพญา

(๓) ก : คำว่า ได้ ไม่มี

(๔) ก : ห้าง

๒๕๒
 ตาการมากกว่าค่านาอากรอน^(๑)นั้นอีก แลบัดนี้จึงทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งให้ มีพระราชกำหนดกฎหมายไว้
 แแต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้าแลผู้ใดจะไถ่ถอนทำนาขึ้น
 ใหม่ก็คิด จะเล็กรังทำนาพลพากอนนาฝ่ายปลาฝั่งนาตั้งทั้ง
 ปวงขึ้นคิด ถ้าแลนาเล็กรังนานอยู่ ต้นไม้งอกขึ้นในท้อง
 นาใหญ่รอบแต่สองกำขึ้นไปนั้นคิด แลนารังหาผู้ใดทำมาได้
 ๓ ปีแล้วก็คิด แลนารังปีหนึ่งสองปีก็คิด ถ้าแลผู้มชอ^(๒)จะไถ่ถอน
 ๓ ข้างเล็กรังทำนาขึ้นนั้นก็ให้บอกแก่เสนาเจ้าสัจก่อน ให้เจ้า
 สัจบอกแก่เสนาเจ้าอำเพอ ให้ไปคุ้มนางจะไถ่ถอนข้างเล็กรัง
 ขนนั้น ให้รู้จักว่านามากน้อยแล้วให้เสนาเจ้าอำเพอเขียน
 โฉนดให้ไว้แก่ผู้ไถ่ถอนข้างเล็กรังทำไร่รู่วา ผู้เฒ่าอยู่บ้านนั้นไถ่ถอน
 ข้างทำนาตำบลนั้นขึ้นใหม่ในปีนั้นเขตเท่านั้นไปแปลสำคัญ แล
 ให้เสนาเจ้าอำเพอมาบอกแก่ขุนทิพโพจนากลางให้กฎหมายไว้
 หนึ่งถึงว่าได้เล็กรังไถ่ถอนข้างขนก่อนยังมีได้ มีกฎหมายคดีให้มา
 เบิกแก่เสนาเจ้าสัจเถิด จะได้เป็นโทษหาไม่ได้ แต่ว่าให้ขอ
 โฉนดเสนาเจ้าสัจไว้แปลสำคัญ ถ้าแลผู้ใด ๆ ทำตามเรื่อง
 ๓ ราวเนื้อความขงว่าไว้ในกฎหมายแล้วจึงให้คุมโทษ
 แลขงผู้มชอไถ่ถอนข้างทำนาขึ้นใหม่ แลรังกานาเอาต้น
 ๓ ไม้งอกขึ้นในท้องนาใหญ่รอบสองกำขึ้นไปนั้น ให้ยกอากร
 ค่านาหางเข้าเสียสองปี ต่อถึงสามปีแล้วจึงให้เรียกเอาอากร
 ค่านาหางเข้าสืบไป แลที่นารังอยู่สามปีสืบแล้วนั้น ถ้าแล

(๑) ต้นฉบับ : อากรอน แแต่ตาม ก
 (๒) ต้นฉบับ : ชื่อ แแต่ตาม ก

ผู้มขอเลกรงชน ให้ยกค่านาหางเข้าสี่ปีหนึ่ง ต่อถึงสองปีแล้วจึงให้เรียกเอาค่านาหางเข้าสี่ปี อนึ่งผู้มขอเป็นโจรผู้ร้ายยากจนไป มิได้ทำนาให้เว้นเสียแล้ว นารังอยู่ปีหนึ่งสองปี ถ้าผู้มขอมาทำนา^(๑) นั้นขึ้นใหม่ ด้วยว่านานั้นพึงรังใหม่ ให้เรียกค่านาหางเข้าแต่ปีทำนั้นสี่ปี

ถ้าแลผู้ใดจะไถ่ช่างทำนาขึ้นใหม่แล้ว เลิกร้างนาเก่าขึ้น มิได้มาบอกแก่นากลางแลเสนาเจ้าอำเภอสั่งให้รู้เห็น ให้มีโฉนดเสนาเจ้าอำเภอไว้เป็นสำคัญ ตามซึ่งว่าไว้ในกฎหมายได้ แลเลิกจักรงไถ่ช่างขึ้นตามอำเภองเอง แลเสนาเจ้าสั่งกำไลสอดแนมจับได้ พิจารณาเป็นสัจจะเอาตัวเป็นโทษ แล้วจะให้ปรับใหม่เรียกเอาค่านาหางเข้าถอยหลังไปปีหนึ่ง

แลให้เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองขุนหมื่นมหาดเล็กชาวที่ ชาวพระภูษามาลานายตัวสี่ แลกำนันลพพันนายฝ่ายทหารพลเรือน แลข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลังแลผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการหัวเมืองเอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวา กำชับว่ากล่าวแก่หมู่ไพร่หลวง ซึ่งเป็นบ่าวไพร่แลภักทวกลสมกำลังบ่าวเดทาชของตัว ให้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนงทุกประการ ถ้ามิได้ทำตามจะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๖ + ๗ คำจุลศักราช ๑๑๑๐ ปะโรงตำเรจรัชศก

๑๗

(๑) ถ : คำว่า นก ไม่มี

๔๕ (๑)

๔๕ กฎให้แก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง ๓
๒
๓
๔

ด้วยทรงพระกรุณาสั่งว่า แตนสืบไปเมื่อน้ำ ถ้า
พระหลวงเมืองขุนหมื่นราษฎรซึ่งอยู่ณะแขวงจังหวัดหัวเมือง
ทั้งปวงจะร้องฟ้องหาอาชญาอุทรแก่กันคิด แลเนอความนั้น
เกิดเมืองใด ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งแลปลัดยุติกรมการ
ทั้งหลาย พิจารณาให้สำเร็จแต่ณะเมืองนั้นให้แล้ว อย่า
ให้ช้า จะได้เอาพินิจราชการกำหนดหาทางสพมาตราตาม
ทำเนียม

อนึ่งถ้าแลพระหลวงเมืองขุนหมื่นราษฎรทั้งปวงหา
ความแก่กัน แลความนั้นเป็นโทษหลวงไซ้ อย่าให้เจ้าเมือง
ผู้รั้งกรมการเอาความนั้นว่า ให้ส่งเข้าไปยังกรุงเทพพระมหา
นครจะได้พิจารณา

แต่ให้ทำตามกฎหมายให้หนึ่งทุกประการ

กฎให้ไว้ณวัน ๗+๓๒ ค่ำจุลศักราช ๑๐๘๕ ปีขารจัตวาศก

(๑) ต่อจากนี้ไป เข้าอยู่ในเล่ม ๕ พิมพ์ตามฉบับหลวง L26.5y ซึ่งเหลืออีกสอง
ฉบับตามเดิม คือ L26.5 (ก) และ L26.5x (ข)

๔๖ กฎให้แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่นพัน

ทนาย บันดาเป็นขุนโรงขุนสาร ผู้รั้งกรมการเมือง } ปากใต้
ฝ่ายเหนือจันท

ด้วยพระศรีศักรัชมหาราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อม
สั่งว่า เจ้ากระทรวงความทุกวันนี้เอาอัมิตละความไว้ ดู
ความล้มตายหน้าหายความสาบสูญไปพ้นอายุสมความ ผู้
กระทำผิดในแผ่นดินก็มีได้ตัว แลพิในซึ่งจะเป็นหลวงก็สูญ
ไปด้วย แลให้สารสำรวจเอาบาญชียะกะทงความทุกกระทรวง
ไว้ให้เร่งพิจารณาให้แล้วแต่ในอายุสมความ ถ้าเจ้ากระทรวง
กรมใดๆ ละความไว้พ้นอายุสมความ ให้ลงโทษเจ้ากระทรวง
ผู้นั้นเท่าผู้ผิด ถ้าผู้สำรวจละไว้มิได้ตัว มีผู้มาร้องฟ้องเป็นสัจ
ให้ลงโทษโดยโทษนาโทษ

กฎให้ไว้ณวัน ๗ + ๕ คำจุลศักราช ๑๐๘๕ ปีเถาะเบญจศก

๔๗ กฎให้แก่พระสุริยวงศ์ซ้ายขวา^(๑) ในนอก

กฎหมายบอกแก่ผู้บันดาได้พิจารณาเนอความทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า
มีพระราชกำหนดกฎหมายไว้แต่ก่อน ให้กระลาการพิจารณา

(๑) ก : ข้าย }
ขวา }

เนื้อความอะนาพระราชราษฎรซึ่งวิวาทแก่กันแต่โดยสัจโดยจริง
 มิให้เห็นแก่ผู้ผิดทั้งสองฝ่าย แลเห็นแก่อามิสสินจ้าง
 สันบน ลำเอียงเข้าด้วยผู้ผิด เพื่อเป็นชนะ ๆ เป็น
 แพ้ กลับเท็จเป็นจริง ๆ เป็นเท็จแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ แลผู้
 พิจารณาความทุกวันนี้และพระราชกำหนดฎีกฎหมายแต่ก่อนเสีย
 มิได้กระทำตามนั้นด้วยเหตุว่ากระตากรเป็นคนโลกหลง หา
 บัญญามีได้ ไม่อยู่ในทศกฐลกรรมบทสืบประการ มิได้อยู่
 ในคดีทั้งสี่ประการจึงมิได้กลัวโทษในอนาคตกาล คิดเห็น
 แต่ผู้ผิดคนนั้นมิยศถาศักดิ์คิดว่าตัวจะได้เป็นที่พึงบ้าง คิดว่า
 จะได้เป็นมิศไม่ตรึงบ้าง เห็นแก่สินจ้างสันบนจะให้เป็น
 ประโยชน์แก่ตัวบ้าง มิได้กลัวโทษในอิทธโลกย์บรมโลกย์ทำแต่
 อำพเอใจ ถ้าแลเนื้อความนั้นอาจจะตัดแปลงเสียได้ก็ตัดแปลง
 กลับกลายเสีย ที่แพ้ให้เป็นชนะที่^(๑) ชนะจะเป็นแพ้กันบ้าง
 เห็นตัดแปลงมิได้ว่ากล่าวให้ยอม^(๒) กระทำประเว์ประวังหวัง
 เห็นขวนเนื้อความไว้ ช่วยคิดอ่านแนะนำให้มีหมายมาเบิกไป
 ให้เนื้อความเรีตร้างค้างสูญเสียกมบ้าง แลผู้มอรรถคดี
 ลางคนว่าเป็นข้าจ้าวต่างกรมฝ่ายใน แลสมเด็จพระเจ้าลูก
 เชอหลานเชอให้ผู้ชอมาว่า เป็นมหาดเลกขอเพิ่มมานั่งบ้าง
 อ้างว่ามีรับสั่งให้มาลอกเอาขอเนื้อความไปบ้าง ให้มาสั่งตาม

(๑) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับและ ข : ขอม่ แก้วตาม ก

ข้อเนื้อความ กระลาการคิดเกรงกลัวมิได้ว่ากล่าวไปให้สิ้นข้อ
 เนื้อความ ทำกลบเกลื่อนเสียบ้าง เหตุกระลาการทำทั้ง
 ขนบทำเนียบความก็พินเพื่อนไป ผู้คิดก็ข้อมร้องฟ้องหาอุธร
 กระลาการ เมื่กเนื้อความไปถึงสองสารสามสาร แล
 เนื้อความนั้นข้อมเรียด้างค้างไปถึงสองปีสามปีบ้าง อะนา
 ประชาราษฎรผู้คดี ซึ่งมิรู้สำนวนหาทพหาทพขมิได้นั้น
 ก็ไต่ความยากแค้นเดือดร้อน แลครั้งทรงพระกรุณา
 ตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งแก่จะหมื่นเสมอใจราชหัว
 หมื่นมหาตแลกซ้าย ให้แต่งพระราชกำหนดฎกฎหมายไว้
 แต่ไปเมื่อหน้า ถ้าแลราษฎรผู้มาฟ้องให้ทราบทูล
 พระกรุณาทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายฟ้องศาลา แล
 กฎหมายโรงสารกรมใดๆ ถ้าแลหารับสั่งจำเภาะให้พิจารณา
 มิได้ ก็ให้ผู้รับฟ้องแลคำกฏนั้นส่งฟ้องคำกฏนั้นไปให้ลูกขุน
 ณะสารหลวงใส่ด้วยพระท่านุน แลให้ลูกขุนณะสารหลวง
 ปฤกษาข้อเนื้อความใจหานั้น ถ้าเคลือบแฝงหยั้นหย้อ
 เกี้ยวเสียวข้อเนื้อความไว้มิแจ้ง ก็ให้ชักเจ้าความออกให้แจ้ง
 แล้ว ให้เอาเนื้อความแต่ข้อต้นเหตุซึ่งเป็นข้อใหญ่้นข้อหนึ่ง
 สองข้อ แลตัวความคนหนึ่งสองคนจำเภาะข้อสักหลังส่งไป
 ให้พิจารณาตามกระทรวง ถ้าแลเนื้อความในฟ้องนั้นเป็น
 กระทรวงใดเป็นข้อใหญ่ ก็ให้กระลาการกระทรวงนั้นพิจารณา
 ทั้งเนื้อความนอกกระทรวงนั้นด้วย ถ้าแลตัวความมิได้ฟ้อง

กฎหมาย จะประกันให้ญาติพี่น้องของรองเลขาธิการต่างคดี ให้กระลาการยึดเอาฟ้องแต่คำกฏนั้นไว้ ให้เอาตัวความนั้นมา สืบสาวถามดูให้รู้เต็มเนื้อความนั้น วิวาทกันที่ไหน เพราะ เหตุอันใด ผู้ใดรู้เห็นนั้นหญิงหญิงชายชคน ทำอะไรจึงได้ รู้เห็นนั้นให้แจ้ง แล้วจึงให้กฎหมายไว้ แล้วให้เอาตัวผู้หนึ่งกับ หนังสือฟ้องแต่^(๑) คำกฏใส่กันดู ถ้าแลข้อเนื้อความต้องกัน จะว่าต่างกันได้ ต้องด้วยพระราชกำหนดกฎหมายแล้ว ให้ กระลาการเอาค่านั้นมาผูกผูกเลยไว้แล้ว ให้หมายให้เอาตัว จำเลยมาพิจารณาตามข้อความถูกขุนสักหลังมานั้น ถ้าหากันต่างข้อจะได้ถามแต่สองคนสามคนขึ้นไป ถึงสืบคนยี่สิบคน ก็ให้เอาต้นเหตุนั้นมาถามก่อน

แต่เมื่อจะถามโจทจำเลยเป็นสำนวนต่อกันนั้น ให้ผู้หนึ่ง กำกับนั่งดูผิดเลขขอบเป็นพยานด้วย ให้กระลาการหมายไป หาผู้กำกับกรรมมหาดเล็กกับชาวที่กรมตำรวจในตำรวจนอก กับกรมวังมหาดไทกระลาโหมคลังในคลังราชการคลังพิเศด กรมนากรมทหารในกรมสนมกรมสารภากอนในสาระภากอน นอกกรมแพทยากรมสัสดีกรมพระนครบาลขุนดาบ ถ้าเป็น เนื้อความผู้ร้าย ให้ขุนดาบนั่งพิจารณาด้วยกรมพระนครบาล จนสำเร็จ ถ้าขุนโรงขุนสารแขวงนายบ้านอำเภอดี พิจารณากระทรวงใด ก็ให้กระลาการเอาความไปถามต่อหน้า

(๑) ต้นฉบับ : กับ แก้วทอง ก และ ข

ถูกขุณณะสารหลวงให้รู้เห็นเป็นพยานด้วย แลผู้หนึ่งกำกับนั้น
ให้จัดเอาที่ขุนหมื่นพันทนายในกรมนั้น ซึ่งเป็นคนรู้เนื้อความ
เห็นผิดเลขขอสัจขอหมั้นคงกลัวแก่บาปนั้นไป กำกับนั่งฟังดู
เห็นเป็นพยาน แลค่าเชิงประกันส่วนผู้พิจารณานั้น ให้แบ่ง
ออกสามส่วน ให้แก่ผู้หนึ่งกำกับนั้นส่วนหนึ่งให้หนึ่งกำกับนั้น
นั่งแต่แรกเมื่อจะถามโจทจำเลยเป็นสำนวนต่อกันนั้น แล
ให้ผู้พิจารณาเสมียร์ผู้คุมพร้อมกันจึงให้ถามจำเลยแก่ในข้อ
หาแล้วให้การ เหตุเนื้อความต้องในข้อหา ถึงว่าคำนั้นเป็น
นอกรับนอกหากัด ถ้าแลเนื้อความเหตุอันเดียวติดพันกัน
ก็ให้ ๆ การเกิด แต่อย่าให้เอาเนื้อความช้ออน นอกเนื้อความ
โจทหานั้นมาให้การ

อนึ่งเมื่อถามนั้นถ้าโจทจำเลยติดใจว่าเสมียร์ผู้คุมถาม
แลว่าความผิดด้วยกฏทำเนียบความ ก็ให้ โจทจำเลยว่าขึ้น
ต่อหน้าผู้พิจารณาผู้หนึ่งกำกับ ให้ผู้พิจารณาผู้หนึ่งกำกับว่า
กล่าวเสียให้สำเร็จแต่ในทันใด ถ้าแต่อาเพอผู้พิจารณา
ผู้หนึ่งกำกับจะว่ากล่าวสำเร็จมิได้ ก็ให้เอาไปว่าถูกขุณณะ
สารหลวง ๆ บังคับให้ตามกฏทำเนียบความแล้วจึงให้ถามสืบ
ไป แลข้อซึ่งจำเลยมีรับกลับมาถามโจท ๆ อ้างพยานแล
ชั้นพิสูท แลให้เอาคำเจ้าความซึ่งผูกหยิกเลบวันนั้นมาใส่
กันกับคำใหม่ในสำนวน ถ้าข้ออ้างข้อพิสูทผิดมีต่องกันก็ให้เอา
เนื้อความไปว่าแก่ถูกขุณณะสารหลวงให้ไว้ด้วยพระอาการ
ถ้าแลข้ออ้างข้อพิสูทต่องกันแล้วให้กระลาการพิจารณาสืบไป

อนึ่งเมื่อจะเผชิญนั้น ให้ผู้พิจารณาแต่งตั้งนายอันสัจซอ
หมั่นคงนั้น ไปกำกับโจทจำเลยแลพญาณเข้าไปจำเภาะ
พระพุทธิเจ้าพระธรรมเจ้าพระสงฆเจ้าให้เสมียรแข่งชกพญาณ
จงหนักหนาก่อน จงให้พญาณสาบานตัวแล้วให้เสมียรถามผู้
มิได้อ้างว่าพญาณคนหนางหน่งอ้างปนพญาณ ข้างผู้มิได้อ้าง
เหนตัวรู้จักขอแล้วจะติดใจพญาณจะค้ำน ก็ให้ค้ำนเสียก่อน
ถ้าค้ำนให้เขียนเอาคำค้ำนนไว้ อย่าเพ้อ^(๑)ตามให้เสมียรผู้คุม
บอกแต่ต้นปลายข้อเนื้อความขงจะถามพญาณนั้นให้พญาณฟัง
แล้วให้เสมียรผู้คุมกำกับโจทจำเลยนั้นฟังอยู่ ถ้าแลพญาณ
นนเขียนหนังสือได้ก็ให้พญาณเขียนเรื่องราวเนื้อความตามรู้
ตามเหนนนสั่งให้ ถ้าเขียนมิได้ก็ให้ ๆ การตามสั่งตามจริง
แล้วจงเอาคำค้ำนนถามพญาณแล้ว อย่าให้พญาณแก้ค้ำน
ลงกระเบียดเหมือนแต่ก่อน ให้พญาณแก้ค้ำนแต่ตามสั่ง
ตามจริง ให้เขียนเอาคำพญาณให้ถารนั้น ครนสนคำแล้วก็
ให้อ่านให้ โจทจำเลยฟังในทันใดนั้นแล้ว ให้ผู้กำกับแลเสมียร
ผู้คุมพิจารณาตุคำพญาณนั้น ถ้าเหนมิแจ้งพิรุทมจริงก็ตั้ง
ให้ชกถามพญาณให้ ๆ การออกให้แจ้ง

อนึ่งถ้าวิวาทกันณะถนนหนทางตลาด แลกระแสนือ
ความนั้นเพื่อนบ้านร้านตลาดภอรูเหนอยู่ ถึงว่าโจทจำเลย
มีอ้าง ก็ให้กระลาการภาโจทจำเลยไปสืบถามเพื่อนบ้านร้าน
ตลาดขงอยู่ใกล้ให้แจ้ง เมื่อจะถามนนให้ถามเหมือนหน่ง
ถามพญาณ

(๑) ต้นฉบับและ ข : เพอ แก้ตาม ก

อนึ่งถ้าจำเลยรับของแล้ว แลมีคำให้การว่าของนั้น
อยู่แก่โจทแลพี่น้องญาติโจท ๆ มีรับก็ดี อย่าให้ผู้พิจารณา
พิพากษาเรียกไว้กลางกระลาการก่อน แลให้ผู้พิจารณาสืบสาว
ดูให้เป็นสำคัญองแท้ว่า ของนั้นอยู่แก่ผู้ใดจริง จึงเรียกส่งให้
แก่ผู้จะได้นั้น

อนึ่งถ้าผู้มคคั้นเห็นโทษตัวผิด จะทำหนังสือยอม^(๑)
สารภาพลูกกะโทษมิให้ยากแก่กระลาการ อย่าให้ยอม^(๒) ลง
เอาเงินสินไหมพินแต่อาเพอ็จกระลาการ ให้กระลาการพาเอา
ผู้มคคคซึ่งจะยอมกันนั้นไปให้ลูกขุนณะสารหลวงถามดูก่อน
ถ้าผู้มคคคจะยอมกันแล้วจึงให้ ทำหนังสือให้ต่อหน้าลูกขุน
ณะสารหลวง ถ้าจะยอมไว้ทุกข์ภัยกันมากน้อยเท่าใด ให้
ยกทุกข์ภัยนั้นไว้ ให้เอารูปความนั้นให้พระเกษมขุนหลวง
พระไกรศรีใส่ด้วยพระอาการจะปรับเป็นสินไหมพินมากน้อย
เท่าใด ให้ยกออกพระราชทานแก่ผู้เสียตามส่วน ถ้าเนอความ
ยังมีได้ถามแลยอมกัน ให้ทำสินไหมพินเป็นสองส่วน ให้ยก
ปรานไว้แก่ผู้เสียส่วนหนึ่ง ๆ เป็นสินไหมพินกึ่ง ถ้าถาม
แล้วเทียบชสองสถานยอมกัน ให้ทำสินไหมพินเป็นสาม
ส่วน^(๓) ยกให้แก่^(๔) ผู้เสียส่วนหนึ่ง เอาสองส่วนเป็นสินไหม

(๑) ก : ถ่อม

(๒) ข : บ่อม

(๓) ก : คำว่า ส่วน ขาดไป

(๔) ก และ ข : คำว่า แต่ ไม่มี

กิ่งพินกิ่ง ถ้ากระลาการได้พิจารณาถึงเดิรเผชิญทั่วคำ
 พญาณแล้วยอมกัน ให้ทำสิ้นใหม่พินออกเป็นส่วน ให้
 ลดแก่ผู้เสียส่วนหนึ่ง ให้เอาเป็นสิ้นใหม่พินส่วน ถ้า
 แลหากันว่าดีด้วยมือตายไม่มีบาดเจ็บสาหัสสักกัน (๑) ก็ดี พิน
 เเทงกันด้วยเหล็กด้วยไม้มีบาดเจ็บก็ดี ทำชู้ด้วยเมยท่านก็ดี
 หาว่าเป็นโจรลักทรัพย์สิ่งของควรจะเป็นแต่สิ้นใหม่พินก็ดี ถ้า
 แลยอมสารภาพ ให้เอาสิ้นใหม่พินแลงออกเป็นส่วน
 ให้ลดไว้แก่ผู้เสียส่วนหนึ่ง ให้เป็นสิ้นใหม่พินแก่ส่วน ถ้า
 แลหากันเป็นเนอความมหันตโทษเป็นข้อใหญ่ยอมกัน ให้เอา
 เนอความบังคมทูลพระกรุณา ก่อน

แลให้ผู้พิจารณาผู้กำกับได้ถามพิจารณาว่ากล่าวแต่โดย
 สัจโดยจริง อย่าให้เหนแก่ผู้ มยศลาศักดิ์ อย่าให้เหนแก่
 เจ้านายผู้ มคต อย่าให้เหนแก่ผู้ มคตมีศหายแก่กัน อย่ามี
 พยาบาทคาด (๒) เวงกัน อย่าเหนแก่อำมศีลน้างสิ้นบน เอาเท็จ
 เป็นจริงเอาจริงเป็นเท็จ ถ้าเอียงเข้าด้วยฝ้ายโจทฝ้ายจำเลย
 แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ครั้นกระลาการพิจารณาสำเร็จแล้ว จะ
 เอาไปชี้แก่ลูกขุนณะสารหลวง ให้ราชบัณฑิตแข่งชักลูกขุนจง
 หนักหนา อย่าให้ลูกขุนเหนแก่อำมศีลน้างสิ้นบนเข้าด้วย
 ฝ้ายโจทฝ้ายจำเลย แลให้ลูกขุนทั้งปวงพิพากษาตัดสินตาม

(๑) ต้นจะมัย : ลากัน แก้วตาม ก และ ข

(๒) ถ : ขาด

ข้อเนื้อความผิดเลขฉบับนั้นให้ขาด แล้วให้พระเกษมขุน
หลวงพระไกรศรีใส่ด้วยบทพระอาการ

ถ้าแลกระลาการผู้บันดาได้พิจารณาเนื้อความนั้น จะทำ
ตามพระราชกำหนดกฎหมายก็ดี มิได้ทำตามพระราชกำหนด
กฎหมายก็ดี ให้ผู้เป็นทนายพิไชยราชฤทธานนๆ ทเสน
แต่คนอันสั่งข้อหมั้นคงเห็นผิดเลขออกไปสอดแนมผู้พิจารณา
เนื้อความทั้งปวงจงทั่ว ถ้าแลได้เนื้อความว่าผู้หนึ่งกำกับแล
เสมียรผู้คุมพิจารณาเนื้อความมิเป็นยุติธรรมเข้าด้วยโจทจำเลย
มิได้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายแต่ข้อใดข้อหนึ่งก็ดี ให้
ผู้เป็นทนายพิไชยราชฤทธานนทเสน^(๑) สืบสาวดูใหม่คง ถ้า
เป็นความจริงแล้ว ให้เอาเนื้อความกราบทูลพระกรุณาเอากระลา
การผู้กระทำผิดเป็นโทษ ถ้ามีผู้ร้องฟ้องกล่าวโทษกระลาการ
นั้นว่าทำผิดมิต้องด้วยกฎหมายห้าม แลผู้สอดแนมรู้เนื้อ
ความแล้ว มิได้เอาเนื้อความมาว่ากล่าวให้กราบทูลพระกรุณา
จะเอาผู้สอดแนมเป็นโทษด้วย

อนึ่งถ้าดูความจะทำหนังสือร้องฟ้องหาอุทรกระลาการ
สารเดี้ยวถึงสองคนสามคนส่นว่า กระลาการพิจารณามิเป็นยุติ
ธรรม เข้าด้วยฝ่ายโจทจำเลยก็ดี ให้กระลาการใหม่ซึ่งได้
พิจารณาอุทรนั้นหมายไป เอากระลาการเก่านั้นมาพิจารณาแต่
คนหนึ่งให้เกิดต่างกันตามข้อเนื้อ^(๒) ความอาชญาอุทรสองคนสาม

(๑) ก : พุทธานนทเสน

(๒) ก : คำว่า เนื้อ ขาดไป

คนสกลนนั้น ถ้ากระลาการแพ้อาชาอุธร ให้เอบันดาศักดิ์
 กระลาการผู้สูงนาตั้งใหม่กระลาการผู้แพ้อาชาอุธรนั้นตามบท
 พระอัยการ แล้วให้ใช้ทุนค่าฤทธานุชาผู้ชนะจนเต็ม แลคู่
 ความเดิมซึ่งกระลาการเก่าพิจารณานั้น ให้ส่งให้กระลาการ
 ใหม่พิจารณา โจทให้คงโจทจำเลยให้คงจำเลยตามฟ้องเท่านั้น
 ให้สำเร็จ ถ้ากระลาการชนะอุธร ให้ปรับเอาผู้หาใส่โทษกระ
 ลาการตามพระอัยการ แลให้กระลาการใหม่เรียกเอาเงิน
 สิ้นใหม่แลค่าฤทธานุชาซึ่งผู้ชนะอุธรต้องเสียณะสารใหม่นั้น ส่ง
 ให้กระลาการผู้ชนะอุธรนั้นให้ครบ แลให้กระลาการเอารูป
 ความซึ่งหากันณะสารกระลาการเก่านั้น เป็นแพ้แก่ผู้มีได้
 หาอุธรนั้นด้วย แลให้ปรับใหม่เอาตามพระอัยการ

แลให้ผู้บันดาเป็นกระลาการได้พิจารณาความทั้งปวง
 ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนึ่งทุกประการ ถ้าผู้ใดมิทำ
 ตาม มีผู้มาร้องฟ้องว่ากล่าวคิด มีผู้มาสอดแนมได้เนอความ^(๑)
 มากราบทูลพระกรุณา จะเอาผู้กระทำผิดเป็นโทษ

แลให้ผู้อยู่เวรหมายบอกแก้มหาดไทกระลาใหม่กรมทำ
 เอกฉันทเขียนปิดตราแจกไปแก่ผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการเมือง
 เอกเมืองโทเมืองตรีเมืองจัตวาจทว

ถ้าพิจารณาความ ให้พิจารณาณะศาลากลางต่อหน้า
 กรรมการให้พร้อมกัน ถ้าแต่โจทจำเลยยอมกันก็อย่าให้กระลา
 การลงเอาเงินแต่อาเพอใจเอง ให้ถ้าเอาไปว่าณะศาลากลาง

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ความ ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

ให้ผู้รักษาเมืองกรมการพร้อมกัน ถ้าผู้มคคว่าจะยอมแล้ว
ก็ให้ทบทวนข้อยอมต่อหน้ากรมการพร้อมกัน ให้กฎหมาย
ไว้เป็นพยานแล้วให้เอารูปความไปใส่ด้วยพระอาัยการ ให้
แบ่งบันยกไว้ผู้เสียตามกฎ

ให้ผู้เป็นบุตรสวดนมดูกระลา การซึ่งได้พิจารณา
ความนั้น ถ้าผู้ใดมิได้ทำ ตาม กฎก็ให้บุตรบอก
หนังสือส่งมายังลูกขุนณะศาลา ให้เอาเนอความกราบทูล
พระกรุณา ถ้าบุตรมิได้สวดนมดู มีผู้ร้องฟ้องว่า
กล่าวว่กระลาการมิได้ทำตามกฎข้อใดข้อหนึ่ง พิจารณาเป็น
สำเร็จ จะเอาตัวบุตรเป็นโทษด้วย

กฎให้ไว้วันศุกร์เดือนแปดทุติยาสาท ขึ้นแปดค่ำจุล
ศักราช ๑๐๕๕ ปีฉลูเบญจศก

๔๘ กฎให้แก่เจ้าพญาเดาพระญา พระหลวงมอญ (๑) เจ้า
ราชินิกุลขุนหมื่น พันทนายฝ่ายทหารพลเรือนมหาดเล็กขอเฝ้า
ข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรม
การนายพะชนอนด่านคอยแขวงจังหวัดเมืองทั้งปวงจงทว

ด้วยออกพระธรรมากราทูลพระกรุณาว่า ไพร่ท้องหมู่
เข้าเดือนรับราชการทุกวันมิได้ความยากนัก จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า ให้ลูกขุนณะศาลาลูกขุน

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เมือง ตกไป เพิ่งตาม ก และ ข

ณะสารหลวงปฤกษา แลลูกขุนทั้งปวงปฤกษาว่า ไพร่ท้องหมู่
 เข้าเดือนออกเดือนทำราชการทุกวันนี้ ได้ความยากกว่าไพร่
 ส่วยทั้งปวงเป็นหลายเท่า ด้วยไพร่ข้าส่วยดิบูกนั้น ถ้าแล
 มิได้เอาค้ำบุกมาส่งต้องเสียเงินแทน สกรรเสียบาทเลวทาท
 ห้าบาท ไพร่หมู่ตะพุนั้นถ้ามิได้เกี่ยวหญ้าให้ข้าง ต้อง
 เสียเงินค่าหญ้า สกรรเก้าบาทเกลยกล่อมคนละหกบาท
 เลวทาทคนละตำลึงสองสลึง แลข้าส่วยเงินนั้นเลิกเดิมสกรร
 สองตำลึงบ้างหกบาทบ้าง ทาทคนละตำลึงบ้างคนละสามบาท
 บ้าง เลกในสกรรคนละตำลึงทาท^(๑)คนละสองบาท แลข้า
 ส่วยฝางนั้นถ้ามิได้เอาฝางมาเสี่ยส่วย ต้องเสียเงินแทน
 สกรรเจดบาทสองสลึงเลวทาทสามบาทสามสลึง แลข้าส่วย
 เบดเสี่ยจนอกกว่านั้นต้องเสี่ยส่วยน้อยกว่า^{๕๔}นอก แลบันดา
 ส่วยทั้งปวงต้องทำราชการแต่พนักงานตัว แลถึงว่าสัสจะ
 เกนจ่ายแลกรมการแขวงนายอำเภจะวานิใช้ราชการบ้างนั้นก็
 เป็นแต่ละคร้ง ด้วยว่าผู้มขอได้ออตราคุ้ม^(๒)ห้ามอยู่ แต่ส่วน
 ไพร่ท้องหมู่นั้นถ้ามิได้ทำราชการแต่ก่อนปรกษะคืออยู่กับกรุงเทพ
 มหานครนั้น ต้องเสี่ยค่าจ้างคนทำราชการแทน เดือนละ
 ตำลึงบ้างสามบาทบ้าง ถ้าแลมิที่เสด็จพระราชดำเนิรแลไป
 ล้อมข้างโพนข้างเกนให้ไปจับสลัดแลจับผู้ร้ายนั้น ต้องเสี่ย

(๑) ต่และนับ : ทาท

(๒) ต่และนับ : คุ้ม แก้ตาม ก และ ข

ค่าจ้างเดือนละ^(๑) ห้าบาทบ้างหกบาทบ้างเจ็ดบาทบ้าง^(๒) สอง
 ตำลึงบ้าง ถ้าจะคิดไพร่ทอ้งหมู่ต้องเสียเงินค่าจ้างแต่ละปี
 เป็นเงินสี่ตำลึงสองบาทบ้างหกตำลึงบ้าง^(๓) เจ็ดตำลึงบ้าง มาก
 กว่าค่า^(๔) ส่วยทั้งปวงถึงสองส่วนสามส่วนสี่ส่วน แต่ทมิได้ถือ
 ตราคุ้มห้ามนั้น ครั้นออกเดือนไปจะได้ทำกินเป็นกำลังราชการ
 ฝ่ายข้างกรมการแลแขวงนายอำเภอเกาะเอาไปใช้ราชการเบต
 เสร็จ ตามมราชการนั้นอยู่เนื่องๆ อีกเล่า เพราะเหตุฉะนั้น
 ไพร่หมู่จึงตั้งตัวรับราชการอยู่มิได้ มบุตรหลานซึ่งจะได้บวก
 ขนเป็นสกรรไนราชการสืบไปนั้น ย่อมเสือกใส่ไปเสียให้พ้น
 จากหมู่ๆ ไพร่หลวงจรงรวงโรยลง

แต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้าแลเจ้ากรมปลัดกรมสมุขาญชัย
 เจ้าหมู่สัสดีกะลาโหมจะบวกลูกหมู่ขนเป็นสกรรกิด แลภิกขุ
 ศักเนรศิกจะบวกขนเป็นสกรรกิด ต่อ^(๕) มกรรยาแล้วจึงให้บวก
 ขน ประการหนึ่งเกลือกว่าผู้มชอคิดหลบหนราชการ ครั้นจะ
 มกรรยาแล้วว่ามุนนายจะบวกขนไนราชการ แลจะไปมกรรยา
 นั้น ถ้าแลลูกหมู่แลภิกขุศักเนรศิกสมบวกแล้วนั้น ก็ให้
 จงดไว้ให้ทำกินแต่ถือครบบหนึ่ง แล้วให้บวกขนเป็นสกรร
 ไชราชการ

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า และ ตกไป พิมพ์ตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า บ้าง ตกไป พิมพ์ตาม ก และ ข

(๓) ก และ ข : คำว่า บ้าง ไม่มี

(๔) ก และ ข : ข้ำ

(๕) ต้นฉบับ : ต่อ แก้ตาม ก และ ข

อนึ่งไพร่ทอ้งหมุ่บุตรภรรยาไพร่หมุ่ นั้น ห้ามอย่าให้
 กรรมการแขวงอำเภอกะกุ่มไปใช้ราชการนอกพนักงาน เป็น
 อนาคตทีเดียว ต่อมการศึกการที่จะเสด็จพระราชดำเนินล้อม
 ข้างล้อมเสื่อ จึงให้วานใช้ราชการแต่ละครั้ง แลซึ่งกรรมการ^(๑)
 แขวงนายบ้านนายอำเภอกะกุ่มจะเกณฑ์ใช้ราชการทอดเทออกไปนั้น
 แต่ข้าหลวงเจ้าต่างกรมขานทุละอองทุละพระบาทเล็กจรัสดีพริค
 แอบแฝง แลผู้ถือตราคุมห้ามนอกกว่าไพร่หมุ่ซึ่งเข้าเดือน
 ออกเดือนทำราชการ ให้เกินวานใช้ให้ผลัดเปลี่ยนกัน ให้
 ทำราชการของหลวงนั้นให้ทั่วกัน

อนึ่งถ้าไพร่หมุ่จะต้องคดีวิวาทด้วยเนอความ ประการใด
 นอกกว่าเป็นโจรผู้ร้ายซึ่งเป็นโทษหนัก ถ้าแลเดือนเข้าทำ
 ราชการนั้น ถ้าหมุ่หมายปิดตราสมุ่บายชัยไปเบิกแล้ว ก็ให้
 ปล่อยตัวมาทำราชการก่อน ต่อเมื่อใดออกเดือนไปจึงให้
 กระตการพิจารณาเนอความนั้นสืบไป

อนึ่งเมื่อไพร่เข้าเดือนจะรับราชการนั้น ถ้าหมุ่เข้าปลา
 เเนอย่างเนอแผ่นฟองเปิดฟองไก่อ หมากพลูสังข์ของเล็กน้อย
 แลผ้าไหมเข้ามาด้วยสามพันสี่พัน ก็จะเป็นเสบียงราชการ
 แลกำนันหมุ่ นายไม่สมควรที่จะเป็นเรือค้าขายหาไม้ไต้ นั้น
 ห้ามอย่าให้นายพะจนอนเบ็กเก็บเอาเป็นหัวมือหัวของ แต่
 ละ^(๒) สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอนาคตทีเดียว

(๑) ก : การกรม

(๒) ก และ ข : คำว่า ละ ไม่มี

อนึ่งไพร่หมูกัด เป็นบุตรหลานวานเครือหมูกัด มิได้
รับราชการอยู่คงหมู่ และจะไปแอบแฝงอยู่ต่างหมู่ต่างกรม
สืบสาวได้ตัวมา จะให้ลงพระราชอาชญาเขมยจนหนักยกหนึ่ง
แล้วจะให้เอาไชร้ราชการตราไว้หกเดือน แล้วจึงจะ^(๑)ให้เอา
เข้าเดือนตามทำเนียบ ประการหนึ่งตัวเป็นหมู่แลลูกหลาน
วานเครือเป็นหมู่อยู่ แล้วคิดอ่านร้องฟ้องโจทไปให้พ้นจาก
หมู่นั้น ถ้าแลพิจารณาเป็นสัจว่าเป็นหมู่ จะให้เขมยจนหนัก
สองยก ให้เอาตัวไพร่นั้นจ่ายตราไว้บหนึ่ง ต่อพ้นหนึ่ง
แล้วจึงให้เข้าเดือนออกเดือนตามทำเนียบ แลผู้มขอขงออก
มาว่ากล่าว โจทขัดเอาหมู่ไพร่หลวงว่าเป็นบ่าว แลจะเอา
หมู่ไพร่หลวงไปฉุณเถบยรหางว่าว ถ้าแลพิจารณาเป็นสัจ
ว่ามีได้เป็นบ่าวแลทาส ให้เอาตัวผู้ขัดหมู่ไพร่หลวงนั้นลง
พระราชอาชญาเขมยจนหนัก แล้วให้ปรับไหมเอาคนหนึ่ง
เป็นสามคน

อนึ่งถ้าแลผู้ใดมีน้ำใจสมักเป็นข้าหลวงเจ้าต่างกรม ๓
ใด ๆ นั้น ให้ผู้รับสั่งขงกราบทุลดวายนนั้นสืบสาวดูให้รู้ว่าเดิม
บิดามานดาบุญาตายายผู้สมักนั้นเป็นหมู่ใดกรมใดก่อน ถ้าสืบ
สาวดูรู้เห็นว่าผู้สมักจะได้เป็นไพร่หลวงหามิได้ แล้วจึงให้
กราบทุลดวายตามผู้มขอสมักนั้น ถ้าเป็นวานเครือไพร่หลวง
อยู่ อย่าให้เอาไปถวาย ถ้ามีฟังจะเอาตัวหมู่ไพร่หลวงแล
วานเครือหมู่ไพร่หลวงไปถวาย จะเอาตัวผู้กราบทุลดวาย

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า จะ ตกลง เพิ่มเติม ก และ ข

นั้นเป็นโทษ แล้วจะให้ใช้คนที่ถวายนั้นแทน ส่วนตัวไพร่
หลวงนั้นให้เขียนยกหนึ่งแล้วให้อามาไว้คงหมูให้จ่ายตราไว้
หกเดือน

อนึ่งซึ่งไพร่ในท้องหมูว่ามีทุกข์ยาก สัมกับไปเอาเงินหลวง
กรมใดๆ แล้วมารับส่งให้ช่วยไถ่เอาตัวไว้ก็ได้ แล้วกู้เงิน
รับเงินประกันเงินจำวต่างกรมไปก็ได้ แล้วประกันเข้าหลวงแล
ฝัพาย^(๑)ก็ได้ มีเนอความประการใดจะเกาะกุมเอาตัว ก็ให้
หมายปิดตราเจ้ากรมปลัดกรมสมุบาญชัยเดิมซึ่งเปนนาย ให้
เจ้ากรมปะหลัดกรมเจ้าหมูสมุบาญชัยเดิมสืบสาวดู ถ้าเป็นสัจ
สมดุจหนึ่งหมายมานั้น แลให้เจ้ากรมปะหลัดกรมสมุบาญชัย
เจ้าหมูเอาตัวไพร่หมูนั้น มาจำจงเร่งรัดให้ได้แต่ในเดือน
หนึ่ง ถ้าขัดสนอยู่มิได้ก็ขอ เจ้ากรมปะหลัดกรมสมุบาญชัย
เจ้าหมูจะช่วยไว้คงหมูตามกฏได้ก็ให้ช่วยไว้ ถ้าแลเจ้ากรม
ปะหลัดกรมสมุบาญชัยเจ้าหมูเร่งรัดขัดสนอยู่ แลแล้วหาเงิน
จะช่วยไว้มิได้ ถ้าเจ้ากรมปะหลัดกรมนั้นเฝ้าทูลละออง^(๒)ทูล
พระบาทได้ ก็ให้อาหมายนนั้นกราบทูลพระกรุณา ถ้าเจ้ากรม
ปะหลัดกรมนี้มีได้มีตำแหน่งเฝ้า ถ้ากรมชนฝ่ายพลเรือน
ก็ให้อาหมายนนั้นมาฟ้องมหาดไทย ถ้าชนฝ่ายทหารให้อามา
ฟ้องกระลาโหม ให้เอากราบทูลพระกรุณา ต่อทรงพระ
กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม สั่งให้ช่วยเอาไปแลจะให้

(๑) ก และ ข ; ภาย

(๒) ต้นฉบับ : ทูลละออง แก้วตาม ก และ ข

เจ้าหมื่นไวยุทธราชการตามกฏกัต จะไม่ให้ไวยุทธราชการตามกฏกัต ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมประการใดจึงให้ทำตาม ให้เจ้าหมื่นตั้งบำญาชัยโอนไปตามรับสั่ง

อนึ่งถ้าแลลูกหมื่นภิกษุศักนเรศก มีภรรยาแล้วกัต หาภรรยาไม่ได้กัต สมบวกลัพพันชวบหนึ่งชวบไปแล้วนั้น ถ้าแลเจ้าหมื่นแลสมุขบำญาชัยจะเหนแก่สินบน แลเหนแก่กันมิได้บวกลัพพันชวบเป็นสกรรไวยุทธราชการนั้น จะให้เอาเจ้าหมื่นสมุขบำญาชัยเป็นโทษตามพระอายุการ

อนึ่งถ้าแลเจ้าหมื่นผู้ใดมีน้ำใจชวบชววยเจบร้อนด้วยราชการ ชักนำพิจารณาเสาะแสวง^(๑)สืบสาวใต้ไพร่หมื่นใดบวกลัพพันชวบไวยุทธราชการเป็นสกรรลัพคนนั้น จะให้พระราชทานเป็นลัพคนหนึ่งคนหนึ่ง ถ้าได้ลัพสืบจะพระราชทานเป็นคนลัพสองคน ต่อเมื่อใดไพร่ทอ้งหมื่นมั่ง กังชวบทกหมื่นทุกกรม แลจะจึงให้เป็นสามลัพลัด จะให้ทาราชการเดือนหนึ่ง จะให้อยู่ทำกินสองเดือน

แลให้ผู้มชอเจ้ากระทรวงทังปวงทำตามพระราชกำหนดกฏหมายจงทุกประการ ถ้าแลผู้ใดมิได้กระทำตามจะเอาผู้นั้นเป็นโทษตามโทษานุโทษ ให้กรมการแขวงนายอำเพอเขียนกฏกลงกระดาดเอาไปแจกให้แก่ผู้นายบ้านนบ้านละบิจงทุกบ้านตามมตำบล ให้ผู้ใหญ่บ้านเอากฏนั้นอ่านประกาศให้^(๒)ลูกบ้านรู้ให้ทั่วกัน แลผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการแขวง

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เสาะแสวง ลมเสีย เพิ่มเติม ก และ ข
(๒) ต้นฉบับ : คำว่า ประกาศให้ ลมเสีย เพิ่มเติม ก และ ข

นายอำเภอภูมามายบอกให้รทวงทุกบ้านทุกตำบลตามมีอำเภอ
ในแขวงเมืองนั้น ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามจะเอาผู้นั้นเป็นโทษ
ตามโทษาณโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๕^๑ + ๑ คำจุลศักราช ๑๑๑๐ ปีมโรงสำเร็จศึก

49

๔๕ กฏให้แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชนิกุลขุน
หม่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน ผู้รักษาเมืองผู้ระงมการ
ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่ง
ว่า ถ้าเจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชนิกุลขุนหม่นผู้รักษา
เมืองผู้ระงมการไปในสถานทางบกทางเรือแห่งใด พบคน
มีชอกุมพวกเกิดวิวาทด่าฆ่าฟันกันเป็นอันมาก ให้หยุดอยู่
ไว้ห้ามไพร่สมกำลังชงไปด้วยนั้น จับกุมเอาตัวพวกทั้งสอง
ข้างให้ได้จึงสิ้น ถ้าเหลือกำลัง ให้บอกชาวบ้านชาวเรือให้
ช่วยกันจับกุมเอาตัวจงได้ เพื่อว่ามีให้อณาประชาราษฎร์ไพร่
พลเมืองทำจุลาจลในแผ่นดิน ถ้าหัวเมืองให้ผู้รักษาเมือง
ผู้ระงมปะหลัดยุติกรรมการ เอาตัวถามให้รู้เหตุวิวาทกัน
ด้วยเนื้อความสัจใจ แล้วให้บอกหนังสือส่งตัวเข้ามายังลูกขุน
ศาลา^(๑) ถ้าในกรุงเทพมหานครจับส่งกรมพระนครบาลให้
สืบเอาพวกเพื่อนจงสิ้น มาลงโทษโดยอาชญาหลวง ถ้าผู้ใด

(๑) ก และ ข : ฅศาลา

มิได้เป็นใจแก่ราชการแผ่นดินไม่จับกุม จะเอาตัวเป็นโทษ
ตามโทษานุโทษ

แลให้สัสดี^(๑) ชำยขวาในนอกให้หมายบอกจงทั่ว

กฏให้ไว้ณวัน ๔ + ๗ ค่าจุลศักราช ๑๑๑๐ ปีมะโรง

สำเร็จศก

50

๕๐ กฏให้แก่พระสุรัสวดี^๑ ชำยขวาในนอก ให้กฏหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
พันทนาย ฝ่ายทหารพลเรือนมหาดเล็กชาวทขอเฝ้าเจ้า
ต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในจงทั่ว

ด้วยมีพระอัยการพระราชกำหนดกฏหมายอยู่แต่ก่อน
ว่า ถ้าผู้ใดมีน้ำใจอาชวราชการงานพระ^(๒)ราชสงครามมีไชย
ชำนาญแก่ราชศัตรูก็ดี แลมีน้ำใจกระทำความชอบในราชการก็ดี
แลพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า^(๓) อยู่หัว
จึงตั้งแต่งเลี้ยงดูตามผู้ซึ่งได้กระทำความชอบมีบำเหน็จมานาน
นั้น แลขุนพิพิทนาทอนปลัดซ้ายพ้องให้พญารัตนาธิเบต
กราบทูลพระกรุณาเกล้าวโทษพระทนต์บุรี แลยกความชอบ

(๑) ก และ ข : พระสัสดี

(๒) ก เช่นเดียวกับ พระ ขี้ไป

(๓) ต้นฉบับ : พระพุทธเจ้า แก่ตาม ก และ ข

ของตัวเองแลขอเป็นที่พระทนต์มุนีนั้นผิดหย่างทำเนียม ด้วยว่า
ผู้ขงมาฟ้องร้องติดสอยบนบานขอเป็นที่เห็นจะเป็นประโยชน์
แก่ตัว ครั้นเป็นแล้วยอมเบี่ยนฉ้อประบัตไพร่ในหมู่ไพร่
บาญชัยแลอนาประชาราษฎรเอาแต่ก่อประโยชน์แก่ตัว จึง
มาติดสอยบนบานร้องฟ้องขอเป็นที่นั้น แลเข้าทูลละออง
ทูลพระบาททั้งปวงยอมเห็นแก่सनบน กราบทูลพระกรุณา
ยกถอดผู้หาความผิดมิได้ออกเสีย เอาผู้ขงมาบนบานนั้น
เป็นที่พระหลวงขุนหมื่นฝ่ายทหารพลเรือนแลผู้รักษาเมืองผู้
รงกรมการหัวเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง ครั้นได้เป็นที่หลวงขุนหมื่น
ผู้รงกรมการแล้ว เบี่ยนเบี่ยนอะนาประชาราษฎรข่มเหงฉ้อ
ประบัต เอาพัศุดทองเงินมาใช้ค่าसनบนแลเลี้ยงบุตรภรรยา
มิได้กลัวแก่บาปละลายแก่บาป อนาประชาราษฎรไพร่
พลเมืองจึงได้ความยากแค้นเดือดร้อน ไพร่ท้องหมู่แลไพร่
บ้านพลเมืองจ้งรังโรย

แต่สนับไปเมื่อ^(๑) หน้า ถ้าแลผู้ใดร้องฟ้องยกความชอบ
ของตัวเองติดสอยบนบานให้กราบทูลพระกรุณา ขอเป็นที่
พระหลวงขุนหมื่นผู้รงกรมการเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง อย่าให้
เข้าทูลละอองทูลพระบาทรับเอากราบทูลพระกรุณายกถอดพระ
หลวงขุนหมื่น แลผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการใหญ่น้อยทั้งปวง
ซึ่งหาความผิดมิได้ออกเสียเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใด

(๑) ข : คำว่า เมื่อ ขาดไป

ยกย่องความชอบของตัวเองบนบานติดสอย ขอเป็นที่พระ
 หลวงขุนหมื่นผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมืองใหญ่้อยทั้งปวง
 ถ้าแลผู้ใดเห็นแก่อำมิตสั้นจางสั้นบนรับเอาฟ้องมากราบทูล
 พระกรุณาขกถอดผู้หาความผิดมิได้ออกเสีย เอาผู้ซึ่งบน
 บานนั้นตั้งให้เป็นพระหลวงขุนหมื่นผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง
 เอาผู้ร้องฟ้องยกความชอบตัวเองแลผู้กราบทูลพระกรรณานั้น
 เป็นโทษตามพระอาชการ

อนึ่งขนบทำเนียมจะเป้นพระหลวงขุนหมื่นผู้รักษาเมือง
 ผู้รั้งกรมการเมืองย่อมมีความชอบตาม (*) คุณานุรูปสมควรแลกอป
 ด้วยวุฒิสัประการ คือชาตวุฒิ ไวยะวุฒิ คุณวุฒิ บัญญาวุทธิ
 ชาตวุฒินั้นกระกูลเป้นอัคมหาเสนาฯ บุตสืบๆกันมา ไวยะวุฒิ
 นั้นคืออายุสมควรตั้งแต่สามสิบเบตขึ้นไป คุณวุฒินั้นคือ
 มีความรู้ฝ่ายทหารพลเรือนชำนาญานาน บัญญาวุฒินั้นคือจำเริญ
 ด้วยปัญญาฉลาดในที่จจะตอบแทนแก่ไข้อัตตะปฤษณาประเทศ
 กรุงอน แลคิดอ่านให้ชอบด้วยโลกิยราชกิจธรรมทั้งปวง
 ควรสมุหะกระลาโหมสมุหะนายกจัตุสดมปลุกษาพร้อมกัน จึง
 นำเอากราบทูลพระกรุณาเอาผู้กอปด้วยวุฒิสัประการนั้นเป้นที่
 พระหลวงขุนหมื่น แม้นแต่สองประการสามประการก็ก้อ
 จะเอาเป้นที่พระหลวงขุนหมื่นตามสมควร

อนึ่งผู้จะเป้นพระหลวงขุนหมื่น ย่อมประกอไปด้วย
 อะชิบดิสัประการ คือฉันทาชิบดิสั คือวริยาชิบดิสั คือจิตาชิบดิสั

(*) ต้นจะมัม และ ข : คำว่า ตาม ตกไป เพิ่มตาม ก

คือวิมังสาธิบดี ฉันทาธิบดีนั้นคือต้นเกล้าต้นกระหม่อม
 ต้องพระราชประสงค์สิ่งใด ผู้นั้นนำซึ่งสิ่งนั้นมาทูลเกล้าทูล
 กระหม่อมถวาย วิชาธิบดีนั้นคือกอบปรดด้วยความเพียรใน
 ราชการมิได้ขาด จิตาธิบดีนั้นคือมีน้ำใจกล้าแข็งในการ
 ณะรงค์สงคราม วิมังสาธิบดีนั้นคือฉลาดในที่พิภพหาความ
 แลดูบายในราชการต่าง ๆ ถ้าผู้ใดมีประกอปรดด้วยวุทธิ
 สัประการแลอะธิดสัประการแต่ประการใดประการหนึ่งให้
 ถึงคุณานุรูปสมควรก็ดี อย่าให้สมุหกลาโหมสมุหะนายกจัด
 สดมกราบทูลพระกรุณาตั้งแต่งผู้นั้นเป็นพระ^(๑) หลวงขุนหมื่น
 เป็นอันขาดทีเดียว

อนึ่งถ้าผู้ใดหากระกูลมิได้ เป็นหิณะชาติเป็นทาสผู้
 มชอไช้สอยอยู่แล้ว ครั้นเล่นเบี้ยได้กดี จะได้เงินแห่งใดมา
 เสียแก่เจ้าเงินแล้ว ๆ มาติดสอยบนบานขอเป็นมหาดเล็กชาว
 ที่นั้น อย่าให้รับเอาบังคมทูลพระกรุณาถวายให้เป็นอันขาด
 ที่เดียว เหตุว่ามีได้เคยสัพระราชสถาน ด้วยว่าพระราช
 สถานนั้นกอบปรดด้วยเครื่องประดับประดาอลังการพิ้งพวง เป็น
 ที่ห้ามแหนบุคลจะไดเห็นเป็นอันยาก อนึ่งพระสุระเสียง
 แลองค์พระมหากษัตริ์เจ้านั้น ยากที่บุคลจะไดเห็นได้เห็น
 ครั้นเป็นคนหิณะชาติได้เห็นพระราชสถานแลองค์สมเด็จพระ
 มหากษัตริ์เจ้า แลได้ฟังพระสุระเสียงอันมีควรจะได้เห็น

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า พระ ตกไป เพิ่มตาม ถ และ ข

ไต่ฟัง^(๑)นั้น ก็มีใจ^(๒)กำเริบมัวเมาไปก็สำคัญว่าอาตมาจะได้
 เป็นใหญ่ ครั้นออกจากพระราชสถานแล้ว ก็จะนำเอา
 การในเป็นการนอก แลจะทงองอาจอวดอ้างว่าเพ้าแหน
 พิตทูลได้ ก็ข้ายเบียดเบียนราษฎรๆ จะได้ความแค้น แล
 ถ้ามาราชการจำเพาะจำเป็นจะหาเข้ามาเพ้าก็ดี ถ้ามิได้เสด็จ
 พระราชตำเนรอยู่ในพระราชสถานก็ให้ตำรวจจ้ในนำเพ้า ถ้าจะ
 อยู่ในพระราชวังให้ชาววังนำเพ้า ถ้ามิพระราชโองการตำหรัส
 สิ่งใด ให้ตำรวจจ้ในชาววังรับสั่งแลสืบสนองพระราชโองการ

อนึ่งเจรจาแต่ก่อนว่าของหลวงนั้นแต่ทั่วแลนางข้างใน
 นอกกว่านั้นจะได้เจรจาว่าของหลวงหามิได้ ทกว่านั้นเจรจา
 ว่าของหลวงทุกถนนหนทางนั้นมิควรนัก แต่สืบไปเมื่อนำ
 ข้ำทูลละอองทูลพระบาททั้งปวง ให้เจรจาข้างหน้าว่าล้นเกล้า
 ล้นกระหม่อมจึงควร

อนึ่งแผ่นดินเป็นใหญ่แต่สมเด็จพระมหากษัตริย์^(๓) ด้วย
 เหตุว่าพระมหากษัตริย์เจ้านั้นเป็นสมมุติเทวดา จะให้ผู้อยู่ใหญ่
 เป็นผู้ย่อยๆ เป็นใหญ่ก็ได้ ถ้ามิสมเด็จพระมหากษัตริย์มี
 พระราชโองการด้วยกิจสิ่งใดๆ ก็ดี ดูจตั้งขวานฟ้า ถึงมาทว่า
 ฝ่าถูกต้องต้นไม้แลภูเขามิอาจสามารถจะทนทานได้ ย่อมจะ
 หักทำลายไป ถ้ามิจะมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ห้ามสิ่งใด

(๑) ก : ไต่ฟังได้แทน

(๒) ก และ ข : ใจ

(๓) ต้นฉบับ : พระมหากษัตริย์

ก็ขาดเป็นสิทธิสิ่งนั้น แลประเทศกรุงใดๆ มีผู้สนองพระราชโองการสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าได้มากแล้ว ผู้สนองพระราชโองการนั้นจะนำเอาความเดือดร้อนมาให้แก่ข้าพเจ้าทุกพระองค์ พระบาทราชมหาราชทั้งปวงเป็นอันเที่ยงแท้ แล้วพระราชกำหนดกฎหมายก็พ้นเพื่อนไป แต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้ามีผู้มาขอร้องพระราชโองการซึ่งชอบด้วยประการใดๆ นั้น ถ้ามีผู้มาขอร้องเจ้าต่างกรม แลกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในมารับสั่งมาห้าม แลแต่อย่าขัดขวางเหนือพระราชโองการให้เสียพระเดชเดชาภาพ พระยศพระเกียรติอันเกล้านักระห่อมานั้น ก็ให้จับเอาผู้ถือหมายสืบผู้รับสั่ง เอาผู้รับสั่งเป็นโทษตามพระอาชญากรรม อนึ่งราชกรมมีกิจสุขทุกข์ แลเรื่องฟ้องมุนาโยนาประชาบาลให้กราบทูลพระกรุณา ถ้าฝ่ายทหารให้ฟ้องสมุหะกะลาโหม ฝ่ายพลเรือนให้ฟ้องสมุหะนายก ถ้าเป็นเนื้อความสมควรที่จะกราบทูลพระกรุณานั้น ก็ให้ไปถูกยากันให้ส่งไปใส่พระตำนุนให้พิจารณาตามกระทรวง ถ้าฟ้องว่ารับราชมาทมาพินกันตายก็ดี เบียดบังบาปช้อยแต่คิดร้ายต่อแผ่นดิน แลฉกลักเบียดบังพระราชทรัพย์ของหลวง แลทำลายพระพุทธรูปพระ^(๑) สตุ๊ปพระเจดีย์เป็นเนื้อความข้อใหญ่ นั้น จึงให้สมุหะกะลาโหมสมุหะนายกเอากราบบังคมทูลพระกรุณา แลแต่ก่อนนั้นสมุหะกะลาโหมสมุหะนายกกระทำตามพระตำนุน แลพระราชกำหนดกฎหมายขนบทำเนียบราชการทั้งปวง จึงมิได้

(๑) ก และ ข : คำว่า พระ ไม่มี

พี่น้อง จึงมีกระลาการว่าความรับสั่ง แต่ตำรวจในกรมวัง
ทหารในสนมแต่ท่านนี้ ต่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรด
กระหม่อมสั่งจำเพาะให้ผู้ใดพิจารณาจึงจะพิจารณาว่ากล่าวได้
แลกระลาการหาความจะถามมิได้อีก ทุกวันนั้นกระลาการ
ทุกหมู่ทุกกรมทั่วไปทั้งกรุงเทพพระมหานคร แล้วเสวยยังมี
ลูกความอีกเล่า เหตุว่าสมุหะกะลาโหมสมุหะนายกละวาง
พระราชกำหนดกฎหมายเสีย อนาคตราชการราษฎรทั้งปวงหา
ที่พึ่งที่พำนักมิได้ แต่วิวาทด้วยทาสแลเรียกเงินแลละละ
กันก็คิดแต่ก่อโรงศาลจะสำเร็จได้ ก็พ้องให้กราบทูลพระกรุณา
เสียสิ้นบนคนละสิบตำลึงขงทองขงบาง ถ้ากราบทูลข้าง
ในเสียคำรับสั่งห้าต่อ ราษฎรทั้งปวงจึงได้ความยากแค้นนัก
แลครั้นโรงศาลว่าตามกระทรวงเกล้าฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยเห็น
เนื้อ^(๑) ความของตัวเพลิงพล้ำจะแพ้แล้วก็ยอมมีหมายรับสั่ง
ไปเบิกบ้างเอากระลาการไปตามให้เสียค่าฤชาด้วย เหตุฉะนี้
สู้เสียพัสดุทองเงินไปเที่ยวร้องฟ้อง ปรารถนาจะให้ได้นือ
ความของตัวนั้น

แต่ขึ้นสไปเมื่อน้ำ ถ้าเข้าทูลองทูลพระบาทอนาประ
ชาราษฎรจะมีคดีสงัดๆ ถ้าฝ่ายทหารก็ให้พ้องแก่สมุหะ
กะลาโหม ถ้าฝ่ายพลเรือนก็ให้พ้องแก่สมุหะนายกล ตามพระ
ทำนุตั้งไว้แต่ก่อนจงทุกประการ ถ้าสมุหะกะลาโหมสมุหะ
นายกลมิได้สำเร็จสุขทุกข ตามพระทำนุตามพระราชกำหนด

(๑) ต้นฉบับ : เนื้อ แก้วตาม ก และ ข

กฏหมาย ก็ให้ราษฎรทั้งปวงฟ้องให้กราบทูล^(๑) พระกรุณา
กล่าวโทษแต่สมุหนายกสมุหะกระลาโหมตามซึ่งมิได้สำเร็จ
กิจศุขทุกขให้ ถ้าสมุหนายกสมุหะกระลาโหมกระทำตาม
พระทำนองแล้ว เหน้กระลาการจะน้อยลง ราษฎรจะมีได้
ความยากนัก ครั้นกระลาการมากเมื่อใด ย่อมเบียดเบียน
ราษฎรได้ความยากแค้นเหมือน

อนึ่งมีพระทำนองไว้สำหรับขุนโรงขุนสาร ทำเนียบ
ให้พิจารณาเน้อความตามกระทรวง เอาไว้ในจ่ายราชการ
สำหรับแผ่นดินสืบมาแต่ก่อนนั้น แลกรมมหาดไทยปลัดนั่ง
สารสามคน ขุนบูรินธรนั่งสารหลวงได้พิจารณาเน้อความอุธร
ขุนเทพอาชญาได้พิจารณาความอาชญากระลาการ ขุนอาชญาจักษ์^(๒)
นั่งสารสำรวจได้พิจารณาแปลกการมลายมือ คนข^(๓) น้อ
หมอความ มิได้เป็นญาติว่าเป็นญาติ เข้ากฏหมายร้องฟ้อง
หาความแก้ความต่างราษฎร กรมกระลาโหมนั้นขุนประชา
เสพราชปลัดนั่งสาร ได้พิจารณาเน้อความอาชญาออก ซึ่งมิได้
เป็นสมภักนักการ ทำข่มเหงผู้^๗ขอ ในกรมพระนครบาลนั้น
ขุนจำเมืองราชปลัดได้พิจารณาเน้อความโจรผู้ร้ายปล้นสดม
เป็นโทษมะหันตโทษ กรมวังนั้นปลัดนั่งสารสามคน ขุนอิน
อาชญาได้พิจารณาเน้อความอาชญา ขุนพรมสุภาได้พิจารณา

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ทูล ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : ขุนอาชญา แก้ตาม ก และ ข

(๓) ต้นฉบับ : ข^๗ แก้ตาม ก และ ข

เนื้อความฉกฉักพันแห่งกันไม่ถึงตาย จำเลยเป็นสมใน ขุน
 เทพสุภาได้พิจารณาเนื้อความ ถ้าจำเลยเป็นสมในขุน
 สารสามสารนี้พิจารณา กรมพระคลังราชการ ขุนพินิจ
 ใจราชปลัดหนึ่งสารได้พิจารณา เนื้อความ ฝรั่งเศส กฤษวิทันตาจีน
 ญวนญุ่นแขกประเทศมตะยา กรมนาขุนโกษากร (๑)
 ราชปลัดหนึ่งสารได้พิจารณาเนื้อความแพ่งอาชานา ขุนศรี
 ราชบุตรได้พิจารณาเนื้อความมรฎก แลสารแพ่งกลาง
 ขุนราชสุภาสารแพ่งกระเสมขุนสุภาเทพขุนสารสองสารนี้ ได้
 พิจารณาเนื้อความแพ่งจำเลยเป็นสมนอก แลกรมแพทยา
 นั้น ขุนพรหมแก้วได้พิจารณาเนื้อความกระทำคุณไสแก่กัน
 เป็นฉะมบจะกละ แลกรมสาระภาทอรใน ขุนวิสุทโกษาได้
 พิจารณานายระวางก้านันพื้นที่เชิงเรือนสมภักษรขนอนตลาด
 ชิงวิวาทแก่กัน กรมสาระภาทอรนอกขุนศรีสาครได้พิจารณา
 เสนาก้านันเบาะแสแลเบียดบังอากรขนอนตลาดตุสัจแส
 กรมธรรมการได้พิจารณาเนื้อความพระสงฆ์เถรณะขาวรูปที่
 ทำผิดด้วยพระวินัย แลกรมพระคลังมหาสมบัติได้พิจารณา
 พระราชทรัพย์ในพระคลังหลวง มีผู้เอาไปจำรายเสียแล
 มีผู้เบียดบังไว้เป็นอนาประโยชน์ กรมพระสุรัสวดีได้พิจารณา
 หมูไพร่หลวงสังกัดพันเลวทาสเลวไทแลบั้นลูกหมู่มุ่แก่กัน
 แลพระทำนุทั้งนี้มีอยู่สำหรับราชการแผ่นดินสืบมา ให้

(๑) ก : โภทธาถอน ข : โภคธาถอน

ผู้รับฟ้องรับ คำกฏหมายนั้นให้ว่า แก่ลูกขุนศาลา^(๑) ลูกขุน
 ณะสารหลวง ถ้าเนอความข้อใหญ่ ให้กราบทูลพระกรุณา
 ถ้าขอเบามือท้อจะเอากราบทูลพระกรุณา ให้บัง คับให้ขุนราช
 พิณใจผู้ถือพระทำนุใส่ด้วยพระทำนุ ถ้าเป็นเนอความ
 กระทรวงใด ให้เจ้ากระทรวงนั้นพิจารณาเอาพิณใจายราชการ
 ฝ่ายข้างขุนโรงขุนสารจะได้ตั้งตัวทำราชการสดวก ครั้นสืบ
 มาผู้คัดกฏหมายร้องฟ้องตามกระทรวงบ้างหามีได้บ้าง เอา
 เนอความไปฟ้องให้กราบทูลเจ้าฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง สมเด็จ
 พระเจ้าลูกเธอหลานเธอฯ รับเอาฟ้องไว้ จะได้ส่งฟ้องนั้น
 ใส่พระทำนุให้พิจารณาตามกระทรวงหามีได้ แลข้าหลวงเอา
 ฟ้องนั้นไว้พิจารณาว่า มีรับสั่งให้ว่าเป็นเนอความผู้เถ่าผู้แก
 บาง เนอความขาเดียวบ้าง ให้สืบดูให้รุ้จกจริงแลเท็จบ้าง
 ครั้นถามมีรับเอาสอบผู้ฟ้องเป็นข้ออ้างข้อต่อ สืบสอบพยาน
 ดุจหนึ่งเนอความมีคู่บ้าง ลางที่ส่งฟ้องไปให้ตำรวจในตำรวจ
 นอกทหารในแลข้าทูลละอองทูลพระบาทนอกนั้น ให้เอาตัว
 ผู้ขอมาพิจารณาตามฟ้อง มีต้องด้วยพระทำนุก็มีบ้าง
 ลางที่ถูกความขงกระลาการพิจารณาอยู่นั้น ไปฟ้องหาอุช
 กระลาการ แลมีรับสั่งให้เอาสำนวนรยอมใบสั่งไปสืบสาวดู
 แลเนอความนั้นคงเข้าไปก็มีบ้าง แลกฏพระทำนุสำหรับ
 แผ่นดินหนักพิณเพื่อนไป แลขุนโรงขุนสารซึ่งเป็นเจ้าตระ
 ทรวง ได้พิจารณาเนอความตามพระทำนุ เอาพิณใจาย

(๑) ก และ ข : จศาลา

ราชการนั้นน้อยลง ส่วนราชการงานโยธาซึ่งเป็นพนักงาน
 ขุนโรจนสุนทรนั้นน้อยอยู่ เพราะเหตุฉะนั้นขุนโรจนสุนทร
 จึงได้ความยากจนตั้งตัวทำราชการไปไม่ได้ แลครั้งทรงพระ
 กรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า (๑) ให้มีพระราชกำหนด
 กฎหมายไว้ว่า

แต่นั้นสืบไปเมื่อหน้าหามอย่าให้ข้าหลวงเจ้าต่างกรมรับ
 เอาฟ้องอนาประชาราษฎรซึ่งหาแก่กันนั้นกราบทูลเจ้าต่างกรม
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอเป็นอันขาดทีเดียว ต่อ
 เมื่อใดมีผู้เอาเนือความมาฟ้องว่า มีผู้กระทำผิดคิดมิชอบ
 เมียดังพระราชทรัพย์เป็นเนือความข้อใหญ่ จึงเอาฟ้อง
 กราบทูลเจ้าต่างกรมแลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอ แล
 ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอรับเอาฟ้องกราบทูลพระ
 กรุณา แล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่ง
 อนึ่งถ้าข้าหลวงในกรมมีกิจวิวาทแก่กัน แลข้าทูล
 ถะอองทูลพระบาทแลไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินแลข้าหลวงเจ้าต่าง
 กรม ๆ อันจะทำหนังสือฟ้องให้กราบทูลเจ้าต่างกรมหาความ
 แก่ผู้วิวาทนั้น ให้ส่งฟ้องไปให้ขุนราชพิณจใจผู้ถือพระทำนูน
 ให้ใส่พระทำนูนก่อน ถ้าเป็นกระทรวงใด ให้ส่งไปให้เจ้า
 กระทรวงพิจารณาใจตามจำเลยตามพระทำนูน

อนึ่งถ้ามิได้ร้องฟ้องให้กราบทูลพระกรุณา ถ้ามิได้
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งจำเพาะให้ผู้ใด

(๑) ต้นฉบับ : สั่ง แลตาม ก และ ข

พิจารณาหาמידี ให้ผู้รับส่งส่งฟ้องนั้นให้ไต่ด้วยพระทำนุก่อน ถ้าเป็นกระทรวงใดจึงให้ส่งให้เจ้ากระทรวงพิจารณา ถ้าเป็นเนอความข้อใหญ่ มีพระราชโองการตรัสจำเพาะให้ผู้ใดพิจารณาเป็นเนอความมีค่นั้น ให้กระทรวงผู้รับเอาฟ้องไต่พระทำนุก่อน ให้รู้ว่าเป็นกระทรวงใดแล้วให้หมายไปให้เจ้ากระทรวงมานั่งกำกับกันพิจารณาด้วย ถ้าพิจารณาเป็นลัจ ปรับใหม่เป็นพิในหลวงมากน้อยเท่าใดนั้น ให้ส่งให้พระคลังมหาสมบัติ

อนึ่งผู้มขอฟ้องลูกขุนณะศาลาลูกขุนณะสารหลวงนั้น ให้ปรึกษาครูปความ ถ้าเป็นเนอความเบาอยู่ที่เอาฟ้องนั้นไต่ด้วยพระทำนุก่อนส่งให้พิจารณาตามกระทรวงตามพระทำนุก่อนตามพระราชกำหนดกฎหมายสำหรับแผ่นดิน อย่าให้แปลกกระทรวงล่วงกรมได้

อนึ่งเจ้ากรมปลัดกรมนายเวนปลัดเวนขอเฝ้ากรมฝ่ายใน แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอกรมใด ๆ ย่อมพิจารณาเนอความมีคุมิต้องด้วยกฎ แต่สืบไปเมื่อน้ำ อย่าให้เจ้ากรมปลัดกรมนายเวนปลัดเวนขอเฝ้ากรมฝ่ายใน แลข้าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอกรมใด ๆ พิจารณาเนอความนั้นหาผู้บังคับกับบ้นชาמידี ครั้นใจทจำเลยตั้งใจแก่กันด้วยข้อเนอความขัดสนอยู่ แลจะว่ากล่าวมีสนข้อเนอความ แต่ใจทจำเลยย่อมตั้งใจในกระทรวงว่า ตัดบทเนอความมีสน

ข้อสันกะทง แลโจทจำเลยข้อม^(๑)ร้องฟ้องให้กราบทูลพระ
 กรุณา ฟ้องลูกขุนณะศาลาทำฎีกาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
 กล่าวโทษกระลาการแลคู่ความเป็นเนื้อความทบเท่าไปมาถึง
 สามสารสี่สารให้เคองฝ่าละอองทูลพระบาท ราษฎรเสียพัสดุ
 ทองเงินได้ความเดือดร้อน เพราะคบหากันแต่อำเพอใจ ถ้า
 ข้ำทูลละอองทูลพระบาทราษฎรมีอรรถคดีร้องฟ้องด้วยกิจสุข
 ทุกขแก่กัน เป็นเนื้อความแพ่งอาชญาอุทรนครบาล แลสมรฎก
 แพทยาแลถวายกรมทัณฑ์พยมรฎกให้เรียกลูกหนี้ ด้วยเนื้อ
 ความประการใดๆ จะให้เจ้ากรมปลัดกรมนายเวนปลัดเวนขอ
 ฝำ ข้ำทูลละอองทูลพระบาทข้างหน้าข้างใน แลสมเด็จ
 พระเจ้าวลุกเชอหลานเชอ แลข้ำพระเจ้าวลุกเชอหลานเชอกรม
 ใดๆ แลฟ้องหาความหนักัด ถ้าผู้ฟ้องนั้นเป็นข้ำหลวง
 แลข้ำสมเด็จพระเจ้าวลุกเชอหลานเชอ พระเจ้าวลุกเชอ
 หลานเชอ^(๒) จะฟ้องให้กราบทูลพระกรุณา เป็นเนื้อความข้อ
 ใหญ่จึงให้รับเอาฟ้องนั้นกราบทูล แล้วให้กราบทูลพระกรุณา
 ตามจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่ง ให้พิจารณา
 ตามรับสั่ง ถ้าแลคดีใจกระลาการก็ให้แต่งมหาดเลกนาย
 เวนขอฝำไปนั่งกำกับพิจารณาด้วย ถ้าแลผู้ฟ้องนั้นมีได้เป็น
 ข้ำหลวงกรมฝำใน แลมิได้เป็นข้ำสมเด็จพระเจ้าวลุกเชอ
 หลานเชอ พระเจ้าวลุกเชอหลานเชอก็อย่ารับเอาหนังสือ

(๑) ต้นฉบับ : ขอม แก้วตาม ก และ ข

(๒) ก : คำว่า พระเจ้าวลุกเชอหลานเชอ ขาดไป

ฟ้องกราบทุก แลให้เอาฟ้องนั้นไปฟ้องตามกระทรวง แล
 ให้ฟ้องแก่นายอนาประชาบาล แลฟ้องลูกขุนศาลา^(๑)ลูก
 ขุนณสารหลวงตามพระราชกำหนดกฎหมายแต่ก่อน

อนึ่งข้าจ้าวต่างกรมฯ ฝ่ายหน้า ฝ่ายในถือนั่งสือปิดตรา
 ในกรมออก^(๒)ไปราชการณหัวเมืองใดๆ ย่อมไปทำ^(๓)กันโขกข่ม
 เหนือประบัตเอาพัสดุทองเงิน อนาประชาราษฎรไพร่พลเมือง
 ได้ความเดือดร้อน ให้เคืองไต่ละอองทุกพระบาทเนื่องๆ แต่
 สืบไปเมื่อน้ำ ถ้าข้าจ้าวต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน จะถือนั่ง
 สือปิดตราในกรมออกไปเอากิจราชการสิ่งใดๆ ก็ดี อย่าให้
 รับเอาฟ้องของราษฎรมาพิจารณาเรียกเอาค่าฤทธากระลาการ
 ให้ไต่ความเดือดร้อนดูตั้งแต่ก่อนนั้น

แลให้ข้าทุลละอองทุกพระบาทแลข้าหลวงจ้าวต่างกรม
 ฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง แลข้าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอ
 แลพระเจ้าลูกเธอหลานเธอสมในสมนอก แลผู้รักษาเมือง

ผู้รักษากรมการณะเมือง $\left. \begin{matrix} ๑ \\ ๒ \\ ๓ \\ ๔ \end{matrix} \right\}$ ปากใต้ฝ่ายเหนือ แลอนาประชา

ราษฎรทั้งปวง ให้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายไว้
 จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎ
 หมายข้อใดข้อหนึ่งไซ้ จเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ ณ วัน ๑ + ๙ คำจุลศักราช ๑๑๐๒ ปีออกโทศก

(๑) ก และ ข : ถศาลา
 (๒) ต้นฉบับ : คำว่า ออก ตกไป เพิ่มเติม ก และ ข
 (๓) ต้นฉบับ : คำว่า ทำ ตกไป แก้ตาม ก และ ข

51

๕๑ อนึ่งมีพระราชกำหนดไว้ว่า ถ้าแลผู้รักษาเมืองผู้
 รั้งกรมการเมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนือเมืองใด ๆ จะบอกหนังสือ

สือเข้าไปด้วยกิจบ้านเมืองปลายด้านทางที่สิ่งใด ๆ ให้ผู้รักษา
 เมืองผู้รั้งกรมการปรึกษาหาฤาให้เห็นพร้อมกันแล้ว ให้บอก
 หนังสือเข้าไปจงแจ้ง ถ้าราษฎรร้องฟ้องเป็นแต่เนื้อความเบต
 เสร์จะว่าสำเร็จตามกฏสำหรับหัวเมืองนั้นได้ ก็ให้ว่ากล่าว
 ตัดสินให้สำเร็จแต่เฉพาะหัวเมืองนั้น ถ้าเนื้อความเป็นข้อใหญ่
 จะว่ากล่าวตัดสินตามกฏนั้นมิได้ ก็ให้บอกหนังสือส่งโจท
 จำเลยแลฟ้องเข้าไป แลเมื่อจะบอกเข้าไปนั้น เป็นหนังสือ
 ผู้รักษาเมืองผู้รั้งบอกไปหนึ่ง ให้กรมการบันดาปรึกษาด้วย
 นนเข้าชอกันบอกไปหนึ่งกรมเหมือนกัน แต่ต้นหนังสือกรม
 การบอกมานั้น ให้มีชอกรมการผู้ใหญ่คนหนึ่งสองคนสามคน
 นำกิจราชการ แลเนื้อความของราษฎรสิ่งนั้น ๆ ก็ให้กรมการ
 ผู้บอกนำนั้น เอาตราปิดประทับหลังที่ต่อพนมศกไปตามทำ
 เนียมแต่ก่อน บันตามชอกรมการผู้ใดเข้าชอกิติ ผู้ปรึกษา
 อยู่ในหนังสือบอกก็ให้เอาตรากรมการผู้นั้นปิดตราประทับหลัง
 กะดาตหนังสือกรมการต่อเรื่องกันลงไปจงทุกคนทุกแผ่น ให้
 เขียนฉลากเข้ามาว่า ตราดวงนี้เป็นตราจำนำของผู้นั้น ๆ จง
 ทุกคนแล้ว อย่าให้บอกหนังสือกรวมขึ้นมาเปล่า ว่าคิด
 ด้วยผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการทั้งปวง เห็นพร้อมกันดูหนึ่ง

พายหลังมานั้นได้ จึงหมั้นคงสืบไปตามกฎหมายแต่ก่อน
 แลส่งบอกเข้าไปด้วยกิจราชการนั้น แลให้จัดเอาผู้รู้เรื่อง
 ราวเล (๑) ราชการนั้นถือเข้าไป จะถามเอาราชการสิ่งใดให้
 ได้ราชการสิ่งนั้น แลถ้าจับผู้ ถอนหนังสือว่าเป็นการเร็ว ให้
 เร่งรับเข้ามาตามระยะทางไกลแลใกล้ (๒) อย่าให้แวะเวียนอยู่
 แห่งใดตำบลใด (๓) ให้ช้าอยู่ให้เสียราชการ จะเอาตัวผู้ ถอน
 หนังสือเป็นโทษ

อนึ่งราชภูมิต้องเมืองมณฑลทุกขุทนต์มาร้องฟ้องแก่ผู้
 รักษาเมืองผู้รั้งกรมการด้วยเนื้อความสิ่งใด ๆ ก็ให้ผู้รักษา
 เมืองผู้รั้งกรมการเมืองนั้น รับเอากิจทุกขุทนต์ร้องฟ้องของ
 ราชภูมิต้องเมืองนั้นเป็นแต่เนื้อความสำเนา ผู้รักษา
 เมืองผู้รั้งกรมการเมืองนั้น จะพิจารณาว่ากล่าวให้สำเร็จ
 แต่ละเมืองนั้นตามพระท่านั้นได้ ก็ให้กรมการพิจารณาตาม
 กระทรวงให้สำเร็จละเมืองนั้น ถ้าโจทจำเลยติดใจแก่กรม
 การผู้เป็นกระลาการใต้ถาม ถ้าเมืองเอกให้กรมมหาดไทยจัด
 สดมแลสัดผู้ได้ว่าอุธรณ์ครบาล แลแพ่งนอกกระลาการ
 เบิกเอาเนื้อความนั้นไปว่ากล่าวใต้ถามตามพระท่านั้นตามสัจ
 ตามจริงให้สำเร็จแต่ละเมืองนั้น ๆ ถ้าเมืองตรีเมืองจัตวาให้
 ปลัดยุติกระบวนนอกกระลาการ เบิกเอาไปว่าตามเนื้อความนั้น

(๑) ต้นฉบับ : กำไป แล ดลไป เข้มตาม ก และ ข

(๒) ก และ ข : ไกลแลใกล้

(๓) ต้นฉบับ : แห่งตำบลใด แก่ตาม ก และ ข

ถ้าโจทจำเลยคดีใจปลัดยุกมนตรี ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งบังคับ
 ให้กรรมการนอกนั้นเอามาว่ากล่าวตามเนอความซึ่งโจทจำเลย
 คดีใจกันนั้น ถ้าโจทจำเลยคดีใจผู้รักษาเมืองผู้รั้งปลัด
 ยุกมนตรีกรรมการทั้งนั้น มิเต็มใจให้ว่าเนอความสืบไป ให้รอง
 พ้องแก่กรรมการซึ่งมิได้เป็นกระลาการ ให้บอกหนังสือนำพ้อง
 โจทจำเลยเข้าไปยังศาลา ประการหนึ่งว่าเนอความผู้รอง
 พ้องนั้นเป็นเนอความวิปริตต่าง ๆ พนทผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรม
 การจะว่ากล่าว ให้ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรรมการปรึกษาพร้อมกัน
 เหนอเนอความของราษฎรพ้องเป็นข้อใหญ่ พนทผู้รักษาเมือง
 ผู้รั้งกรรมการจะว่ากล่าวให้สำเร็จแต่ณะเมืองนั้นมิได้ ก็ให้
 ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรรมการบอกหนังสือเข้าไปตามกฏให้ไว้
 ครนผู้รักษาเมือง^(๑)ผู้รั้งกรรมการเมืองเอกเมืองโทเมืองตรี
 เมืองจัตวาปากโตฝ่ายเหนือ^๑พระราชกำหนดกฏหมายนั้นแล้ว
 ให้กระลาการทำตาม ๆ พระราชกำหนดกฏหมายนั้นจึงทุกประการ
 ถ้าแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรรมการเมือง^๑ } ปากโตฝ่ายเหนือผู้
^๒ }
^๓ }
^๔ }
 ใดมิได้ทำตามพระราชกำหนดกฏหมายนั้น จะเอาตัวเป็น
 โทษจงหนัก

กฏให้ไว้เวิ้เระวัน ๔-๓๐ คำจุลศักราช ๑๐๘๕ปีเถาะเบญจศก

(๑) คำละมับ : คำว่า เมือง ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

๕๒ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอกให้กฎหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชนิกุลขุนหมื่น^(๑)
 พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลขุนโรงขุนสารผู้ได้พิจารณา
 เนอความแลผู้รักษาเมืองสุวรรณภูมิเมือง } ปากใต้ฝ่าย
 เหนือทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเห็นเกล้าเห็นอกระหม่อมสั่งว่า
 หมนราชามาตย์ปลัดกรมตำรวจใน เอาสำนวนนายแทนโจท
 นายเมงเสมียนนายทองผู้คุมสารหลวง กราบทูลพระกรุณา
 ว่านายแทนฟ้องหากระลาการสารหลวงว่า นายเมงเสมียน
 กระลาการบังคับให้นายแทนผิดสั่งหมอไชยเดชคนมช่อ แล
 ในผิดนั้นแต่วันหนึ่งคนหนึ่ง ครั้นถึงผิดนายแทนโจทมิได้เอา
 หมอไชยเดชคนมช่อมาส่งตามผิด นายเมงเสมียนว่าขาด
 ผิดสั่งคน ส่งระวางไปให้ปรับ ๆ เอาเนอความนายแทนทั้งนั้น
 เป็นแพ้วในสำนวนลงเอาเงินนายแทนผู้ผิด เป็นเงินตราห้าตำลึง
 แลเรื่องราวเนอความมีในสำนวนเป็นหลายประการ ยังมีได้
 พิจารณาให้เห็นเท็จแลจริง เพี้ยชะนะในถ้อยคำฝ่ายโจทจำเลย
 แลเด่นสืบไปเมื่อน้ำ ถ้าผู้ใดเป็นกระลาการพิจารณา
 เนอความ แลโจทจำเลยขาดนัดส่งสถานแลขัดผิดสั่ง
 คนแลทรัพย์สินของข้างมาโคกระบือสั่งใดสิ่งหนึ่ง นอกกว่า

(๑) ต้นฉบับ : ทภม แก้วทม ก และ ข

นัดถามนัดเต็รเพชฌัญชาตทั้งสามนั ถ้าขาด ^{ผิด} _{นัด} } (๑) แต่
 เพียงนครงหนงจนสองครั้ง โจทจำเลยติดใจจนแก่กระลาการ
 ว่าข้างหนงขาดนัดขาดผิดอย่าให้กระลาการรับเอาเนอความนั้น
 ว่า อย่าให้เอาเนอความทั้งสำนวนนั้นเป็นแพ่ก่อน แลแต่ให้
 เอาผู้ขาดผิดจำตรา (๒) ตากแดดไว้หน้าสาร แต่เขาจนเที่ยง
 ตามเล่มตกระลาการ อย่าให้ตุลกระลาการสืบไปได้ ถ้า
 แลขาดนัดขาดผิดถึงสามครั้งขึ้นไป จึงให้รับเอาถ้อยคำซึ่ง
 โจทจำเลยติดใจนั้น ว่ากล่าวสืบไปตามพระอายุการ

ถ้าโจทจำเลยนัดถามเพชฌัญชาต ครั้นถึงวันนัดก็มีได้
 มา (๓) ให้มาบอกนัดว่าต้องกิจราชการแลบ่วยเจมมีกิจศุขทุกข
 สิ่งใด ให้กระลาการบังคับให้ผู้มาบอกนัดนำผู้คุมแลคู่ความไป
 ชั้นสุดให้เห็นเท็จแลจริงก่อน ถ้าแลต้องกิจราชการบ่วยเจม
 เล่มมีกิจศุขทุกขจริง ให้รวักจั้นไกลหฤาไกลหนักเบาจริง
 ให้ผิดทุเลไปตามกิจซึ่งไกลแลไกลหนักเบาอันสืบไป อย่าให้
 เอาเนอความนั้นเป็นแพ่ ถ้าแลชั้นสุดมีสมดุจหนงถ้อยคำ
 ผู้มาบอกนัดนั้นเกิด ถึงทุเลาใหม่แล้วแลมีได้เอามาส่งตาม
 ทุเลา จึงให้เอาเนอความนั้นเป็นแพ่ตามพระอายุการ แล้ว

(๑) ก และ ข : ขาดนัดขาดผิด
 (๒) ต้มละมัย : คำว่า ตรา ตกไป เพิ่มตม ก และ ข
 (๓) ก : คำว่า มา ขาดไป

อย่าให้กระลาการทั้งปวงทำดูหนึ่งเนอความนายเมงเสมียน
นายทองผู้คุมกระลาการศาลหลวงนั้น

ถ้าแลกระลาการกรมใดมิได้กระทำ^(๑)ตามกฏนี้ จะให้
ปรับใหม่แล้วจะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

แต่ให้พระสุรัสวดีช่วยขวาในนอกให้กฏหมายบอกจทั่ว
กฏให้ไว้แต่วัน ๗+๖ คำจุลศักราช ๑๐๘๗ ปีมเสงสัพศก

๕๓

๕๓ กฏให้แก่พระสุรัสวดีช่วยขวาในนอก ให้กฏ
หมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล
ขุนหมนมหาดเลกขาวทุกหมู่ทุกกรม ผู้บังคับได้เป็นกระ
ลาการพิจารณาเงินภาษี แลเอากรขนอนตลาดค่านาทาง
เข้าของพระของหลวงทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า
กระลาการผู้ได้พิจารณาเงินภาษีด้วยสาอากรขนอนตลาดค่านา
ทางเข้าของพระของหลวงแต่ก่อนนั้น นายระวางนาย
อากรนายขนอนก้านั้นตลาดเสนาก้านั้นนาผู้ทำภาษี เรียก
ด้วยสาอากรภาษีมาได้ แล้วเข็ยคั้งน้อประดับเอาเงิน
ของพระของหลวงนั้นไว้ ผู้พิจารณาเร่งรัดเอา^(๒)ได้ครบคั้ง
บ้าง ลางที่เป็นคนคั้นจนเร่งรัดมิได้เป็นเวนจำอยู่คั้งบ้าง ลาง
ที่ตายบ้าง ครั้นเงินของพระของหลวงคั้งมากน้อยเท่าใด

(๑) ก และ ข : ทำ

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า เขา ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

กระลาการพิจารณาข้อมสืบสาวเอาบุตรภรรยามาเร่งรัด ถ้า
 ขัดสนมิได้เงิน ข้อมสืบสาวเอาญาติพี่น้องให้ช่วยใช้แทนเงิน^(๑)
 ของพระของหลวงนั้น บัดนี้ทรงพระตำระเหว่า ผู้มขอ
 ขังน้อประดับั่งเอาเงินของพระของหลวงไปซื้อฝ้านุ่งห่มเข้า
 ปลาอาหารเครื่องอุปโภคบริโภคนั้น แต่บุตรภรรยาจะได้
 น้อบังเอาเงินทั้งนี้แบ่งปันให้ญาติพี่น้องทั้งปวงด้วยหามิได้ แล
 ผู้พิจารณาให้ญาติพี่น้องช่วยใช้แทนเงินของพระของหลวงให้
 ครบตามขนบทำเนียมแต่ก่อนนั้น อะนาประชาราษฎรทั้งปวง
 จะได้รับความเดือดร้อนยากแค้นนัก

แต่ไปเมื่อนั้น ถ้าขุนหมื่นผู้ทาสี^(๒) แลผู้มขอ
 ข้ำพระนายระวางนายอากอรายขนอนกำนันตลาดเสนากำนัน
 นาผู้ใด น้อประดับแลเบียดบังเอาเงินของพระของหลวง
 ไว้แล้ว เอาไปทำอันระยเสียประการใด ก็ให้กระลาการ
 เอาตัวผู้น้อประดับนั้นมาเร่งรัดเอาเงินของพระของหลวงให้ไต่
 จงสิ้นเชิง ถ้าผู้ใดน้อบังเอาเงินของพระของหลวงไว้หน้าตาย
 เร่งรัดมิได้ขังจน ให้เอาบุตรภรรยาเร่งรัดเอาเงินจงได้
 ถ้าแลเร่งรัดบุตรภรยานั้นขัดสนขังจนอยู่แล้ว ก็ให้เอาเงินนั้น
 ทำออกเป็นสองส่วน ยกไว้ผู้ตายผู้หนึ่งส่วนหนึ่ง ยังส่วนหนึ่ง
 นั้นให้แบ่งให้บุตรภรรยาญาติพี่น้องช่วยใช้ ตามสติจแลห่าง
 ตามบทพระอาะการ อย่าให้กระลาการเอาญาติพี่น้องมาช่วย

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า เงิน ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า ผู้ทาสี ลบเสีย เพิ่มตาม ก และ ข

ให้แทนเงินของพระของหลวงให้ครบตามฉบับทำเนียมแต่ก่อน
นั้นเลย

แลให้พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก^(๑) กฎหมายบอกจทั่ว
กฏให้ไว้ณวัน ๗+๒ คำจุลศักราช ๑๑๑๑ปีมะเสงเอกศก

54

๕๔ กฏให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่ข้าทูลละอองทูลพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนเลขานุโรง
ขุนสาร แต่บันดาพิจารณาเนอความอะนาประชาราษฎรทั้งปวง
ด้วยมพระราชกำหนดกฏหมายไว้แต่ก่อนว่า อะนา
ประชาราษฎรจะร้องฟ้องกล่าวโทษแก่กัน แลผู้พิจารณา
กระตการจะไถ่ถามโจทจำเลยนั้น ว่าเสมียร์ผู้คุมถามความ
ว่ามีได้ทำตามทำเนียมความ ให้วาแก่ผู้พิจารณาผู้กำกับให้
ตัดสินให้ตามขอเนอความ ถ้าพบเห็นผู้พิจารณาผู้กำกับจะตัดสิน
มิได้ ก็ให้ไปว่าแก่ลูกขุนให้ตัดสินให้ตามขอเนอความให้
สำเร็จ ถ้าโจทจำเลยมิได้กล่าวแก่ผู้พิจารณา ไปร้องฟ้อง
หาอุธรแต่เสมียร์ผู้คุม แลมิได้กล่าวโทษผู้พิจารณาผู้กำกับ
แลจะบาดหมายมาให้ส่งแต่เสมียร์ผู้คุมนั้นอย่าให้ส่ง ถ้าเป็น
เนอความหัวเมืองถ้ากรมการทำผิด ให้ฟ้องแก่ปลัดยุติกระ
บัตร์ๆ ทำผิดให้ฟ้องแก่ผู้รักษาเมืองผู้ระ ถ้าแลมิได้กล่าวโทษ

(๑) ก และ ข : คำว่า ในนอก ไม่มี

ผู้รักษาเมืองปลัดยุกระบัตร^(๑)ด้วย ถ้ามืดราออกไปให้ส่ง
คู่ความมานั้น^(๒) อย่าให้ส่งเข้ามา

แต่สืบมาทุกวันนี้ ผู้พิจารณาแลกระลาการทั้งปวงละ
พระราชกำหนดกฎหมายเสีย ผู้ขอจึงร้องฟ้องหาอาชญาอูธร
ณะกรุงเทพพระมหานคร กล่าวโทษแต่เสมียร์ผู้คุมนาย
พะทามะรง มิได้กล่าวโทษผู้พิจารณาผู้กำกับแต่ผู้ขออยู่
หัวเมืองเข้ามา ฟ้องหาอาชญาอูธรรกล่าวโทษแต่เสมียร์ผู้คุมนาย
พะทามะรง จะได้กล่าวโทษผู้รักษาเมืองปลัดยุกระบัตร แลกรม
การหามิได้ แลกลับฟ้องให้บาดหมายเอาเสมียร์ผู้คุมภูตาด
พะทามะรง แลให้มืดราไปให้ส่งขุนสารภูตาดพะทามะรง^(๓)
ณะหัวเมืองเข้ามาพิจารณาณะกรุงเทพพระมหานครตามข้อ
อาชญาอูธร ก็เอามาพิจารณาไม่สำเร็จ^(๔) ทำหน่วงเหนี่ยว
เนือความไว้ แลเนือความเต็มที่เป็นข้อให้ญั้นนั้น ก็พลอย
เร็ดร้างข้างข้าสูญไปก็มีบาง ลางที่เห็นว่าจะทำกลบเกลื่อนมิได้
ก็^(๕) คิดอ่านให้ร้องฟ้องหาอาชญา^(๖) อูธรต่อไปถึงสองสารสาม
สารก็มีบาง เพราะเหตุฉะนั้นคนชั่วขงเบียดเบียนอะนาประชา

(๑) ต้นฉบับ : ยุกระ แก่ตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : คู่ความนั้นมา แก่ตาม ก และ ข

(๓) ก และ ข : ทามะรง

(๔) ต้นฉบับ : ให้สำเร็จ แก่ตาม ก และ ข

(๕) ก : ก็

(๖) ต้นฉบับและ ค : อาชญา แก่ตาม ข

ราชฎานั้น เห็นเนื้อความของตัวพิรุธพล่ยกพล้างแล้ว ก็คิด
 อานหาอาชญาอุธรกล่าวโทษแต่เสมียร์ผู้คุมบ้าง ลางที่กล่าวโทษ
 แต่ขุนสารภูดาตพะทำมระง^(๑) บ้าง คิดแต่จะให้เนื้อความ
 เริ่ดร้างค้างสูญไป แต่จะไม่ให้ไ้ความผิดของตัวเลย แล
 อะนาประชาราชฎางมีร์สำนวน แลหาทรพยมิได้ ๆ ความ
 เดอตรอนนักร ักจะให้สืบเอาตัวผู้กระทำผิดนั้นเป็นโทษ
 ตามบทพระอาษการนั้น ด้วยผู้เข้ามารับราชการต่อมาทุกวัน
 นี้เป็นคนรูปร่างไม่รูปร่าง^(๒) แลยังไม่ทั่วกัน แลสมเด็จพระบรมพิตร
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทุกวันนี้ ทรงพระมหากรุณาแก่อะนา
 ประชาราชฎา เพื่อจะบำรุงไม่ให้พระราชกำหนดกฎหมาย
 พ้นเพื่อนไปได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 ส่งแก้ออกญาสารมาธบดศรรัตนมณเฑียรบาล ให้แต่งพระราช
 กำหนดกฎหมายแจกซ้ำไว้
 แลต้นสืบไปเมื่อนั้น ถ้าอะนาประชาราชฎาจะร้องฟ้อง
 กล่าวโทษแก่กันด้วยเนื้อความประการใด ๆ ก็ให้ผู้พิจารณากระ
 ลากการจะไ้ถามโจทจำเลยศักขิพญาณณะกรุงเทพพระมหา
 นคร ถ้าโจทจำเลยเห็นว่าเสมียร์ผู้คุมภูดาตนายพะทำมระง^(๓)
 ถามความผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย ให้โจทจำเลยว่า
 ผู้พิจารณาผู้กำกับให้ตัดสินให้ ถ้าพนทผู้พิจารณาผู้กำกับจะ

(๑) ก : ทำมระง ข : ทำมระง

(๒) ก และ ข : ไม่รูปร่างรูปร่าง

(๓) ข : ทำมระง

ตัดสินมิได้ก็ให้พากันไปให้ลูกขุนไปถูกษาตัดสินให้ตามขอความ
 สืบไป ถ้าเป็นเนอความหัวเมือง ถ้าฤดาคนายพะทำมะรงทำ
 ผิดใจว่าแก่ขุนสาร ขุนสารทำผิดให้ฟ้องแก่ปลัดยุติกระบัตรแล
 กรมการซึ่งมีไต่ตองในฟ้อง ถ้าแลปลัดยุติกระบัตรกรมการ
 มีรับฟ้องจงให้ฟ้องแก่ผู้รักษาเมืองผู้รั้ง ถ้าแลผู้รักษาเมือง
 ผู้รั้งมีรับแลผู้รักษาเมืองปลัดยุติกระบัตรกรมการทำผิดด้วยแล้ว
 จงให้เข้ามาฟ้องณะกรุงเทพฯพระมหานคร ตามพระราชกำหนด
 กฎหมายแต่ก่อน

ถ้าผู้ใดมีฟ้อง จะมาร้องฟ้องหาอาชญาอุธรเสมียรผู้คุมทำมะ
 รงซึ่งไต่พิจารณาว่าความ แลมิได้กล่าวโทษผู้พิจารณาผู้กำกับ
 แลผู้มหรืออยู่หัวเมืองเข้ามาร้องฟ้องณะ กรุงเทพฯพระมหานคร
 หาอาชญาอุธรรกรมการหัวเมือง มิได้กล่าวโทษผู้รักษาเมืองปลัด
 ยุติกระบัตรไซ้ อย่าให้รับฟ้องไว้ว่ากล่าวเป็นอันขาดทีเดียว
 ให้ผู้รับฟ้องสักหลังส่งฟ้องคนให้แก่ผู้ฟ้องว่ากล่าวตามพระราช
 กำหนดกฎหมาย

แลให้ชำทูลละอองทูลพระบาทฝ่ายทหารพลเรือนแลขุน
 โรงขุนสาร ผู้บันดาไต่พิจารณาเนอความกรุงเทพฯพระมหา
 นคร แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมืองทั้งปวงทำตามพระ
 ราชกำหนดกฎหมายให้จงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้ทำตาม
 พระราชกำหนดกฎหมายแต่ขอใดขอหนึ่ง จะเอาตัวผู้นั้น
 เป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฎให้ไว้ณวัน ๖ . ๑๑ คำจุลศักราช ๑๑๒๔ ปีมะแม
 จัตวาศก

๕๕ กฎให้แก่พระสุริยวงษ์ข้าวยวายนอก ให้กฎหมาย
บอกเจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพันทนาย

ฝ่าย ทหาร } (๑) ฝ่าย หน้า } แลฝูงทวยราชฎีทั้งปวงจงทั่ว
พลเรือน } ใต้ }

ด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว^(๒) ทรงพระกรุณาดำหรัส
เหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ทุกวันเช้าแก่ฝรั่งอังกฤต
คุณามะลายูนา ๆ ประเทศ เข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภารเป็น
อันมาก แด้นสืบไปเมื่อนั้น ห้ามอย่าให้ไทยอนุญาตลอบลัก
ไปช่องเสพเมณุชธรรมด้วยแขกฝรั่งอังกฤตคุณามะลายูซึ่งถือ
ฝ่ายมิฉฉาติฐี เพื่อจะมีให้ฝูงทวยราชฎีไปสู่อบายทุกข ให้
อยู่ตามสัมมาติฐีอย่าให้ระคนปนกัน ฝ่ายเจ้าหม่มนายจะ
ได้บ้านพะเนกแจกหมี่ไพร่หลวงตามกฎบ้านพะเนกสำหรับ
แผ่นดินสวดก ถ้าผู้ใดมีฟังลอบลักไปช่องเสพเมณุชธรรม
ด้วยผู้ถือมิฉฉาติฐี พิจารณาสืบสาวจับได้ จะเอาตัวผู้ซึ่งไป
ช่องเสพด้วยผู้ถือฝ่ายมิฉฉาติฐีเป็นโทษถึงสิ้นชีวิต ฝ่ายพ่อ
แม่ญาติพี่น้องซึ่งมิได้กำขับห้ามปราม เป็นโทษด้วยตามใกล้
แลไกล

กฎให้ไว้ณวัน^(๓) ๑+๒ คำจุลศักราช ๑๑๒๕ ปีเถาะ

เบญจศก

- (๑) ถ : ฝ่ายทหารพลเรือน
- (๒) ต้นฉบับ : คำว่า หัว ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข
- (๓) ต้นฉบับ : คำว่า วัน ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

56

๕๖ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายขวา^(๑) ในนอก ให้กฎ
หมายบอกจทว

ด้วยจะหมั้นไวรนาถรับพระราชโองการใส่เกล้าใส่กระ
หม่อมสั่งว่า เต็นสืบไปเมื่อนำ มีผู้ฟ้องว่าผู้ใดน้อประดับ^(๒)
สิ่งใด ๆ มีรับสั่งให้เอามาพิจารณาเป็นสัจว่าผู้นั้นน้อจริงใช่
ให้เอา^(๓) กราบทูลพระกรุณาก่อน ถ้าแลเป็นสิ่งของ ๆ ราษฎร
ให้ส่งให้แก่ราษฎร ถ้าผู้ใดพิจารณามีได้เอาสิ่งของนั้นส่ง
ให้ราษฎร เอาไว้เป็นของหลวงก็ดี เอาไว้เป็นอะนาประโยชน์
ก็ดี แลรู้เห็นเป็นประการใด ให้มีโทษแก่ผู้พิจารณาโดย
โทษานุโทษ^(๔)

แลให้หมายบอกแก่ผู้พิจารณานั้นจทวตามรับสั่ง
กฎให้ไว้ณวัน ๓ + ๒ ศาลาศักดิ์ราช ๑๑๑๑ ปีมะเสงเอกศก

57

๕๗ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายขวา^(๑) ในนอก ให้กฎ
หมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล
ขุนหมนมหาดเล็กขวาที่เจ้าหม่อมสุมาบุญชัย แลผู้รักษาเมือง
ผู้รั้งกรมการปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวง

(๑) ข : ชาย }
ขวา }

(๒) ก : กระมัตร์

(๓) ก : คำว่า เอา ขาดไป

(๔) ต้นฉบับ : โทษานุ แก่ตาม ก และ ข

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า
แต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้าเจ้าหมุ่สมุบาญชัยทหารพลเรือนกรม

ใด ๆ จะออกไปเอาลูกหมุ่แม่หมุ่ณะจังหวัดแขวงเมือง ^๑ _๒ _๓ _๔ } แล

หัวเมืองใด ๆ นั้น ให้มีตราออกไปถึงกรมการตามพระตำหนุ่
ให้กรมการว่าแก่นายอำ เพื่อให้ส่งลูกหมุ่แม่หมุ่ให้ตามมีตราออกไปนั้น
ถ้าเจ้าหมุ่สมุบาญชัยออกไปเอาลูกหมุ่แม่หมุ่มิได้
มีตราออกไปถึงผู้รั้งกรมการก็ดี แลข่มเหงลูกหมุ่แม่หมุ่เอา
เงินเป็นค่าตราค่าบาญชัยแต่ค่าบานพะแนก แก่ลูกหมุ่แม่หมุ่
แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ให้บังเกิดยากแก่เนื้องแก่ไพร่ เอาตัว
เจ้าหมุ่สมุบาญชัยมุนนายเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๖ + ๓๖ คำจุลศักราช ๑๐๘๑ ปีกุญแจอกศก
๗

58

๕๘ กฏให้แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุล
ขุนหม่นพันนายฝ่ายทหารพลเรือน ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ

เมือง ^๑ _๒ _๓ _๔ } ปากไตฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า
เทศการพระราชพิชิตตรุดศาตครั้งหนึ่ง ในกรุงเทพพระมหา
นครนั้น เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหม่น
พันนายฝ่ายทหารพลเรือนข้าทุลละองทุล้พระบาททั้งปวงไป
พร้อมกัน ณวัดศรีสรรเพชญ์ ^(๑) มีทุป้เทียรเข้าตอกตอกไม้

(๑) ก : ศรีสารเพช ข : ศรีสารเพช

มาสการบุชากราบถวายบังคมรับน้ำพระพิทสัจจา กรมวัง
 ได้หมายบอกตราจัตราเอาบาญชัย แลฝ่ายข้างผู้รักษาเมือง
 ผู้รุกรมการพระหลวงขุนหมื่นนายทนายช่วยสาอากรปากใต้
 ฝ่ายเหนือนี้ ครั้นถึงเทศการพระราชพิทสัจตฤตสาด ใหม่
 ทูปเทียบเข้าตอกดอกไม้เป็นเครื่องบูชาไปพร้อมกัน รับน้ำ
 พระพิทสัจจาณวัดวาอารามใหญ่ ซึ่งเป็นตำแหน่งเคยรับ
 พระราชทานน้ำพระพิทสัจจานั้น เป็นพนักงานขุนยุกระบัตร์ได้
 บาดหมายตราจัตราเอาบาญชัยตามบุราณราชประเพณีแต่ก่อน
 มา ถ้าผู้บวยเจบหนักพันกำลังที่จะแบกจะหาม^(๑) มามีได้ แล
 มีผู้กะเกณฑ์ไปราชการใดกลับมามีท่า จันสุดสืบ^(๒) สมค้มโทษ
 ให้ตราจัตรา^(๓) เอาตัวตามบัญญัติแต่เข้าในเที่ยง ถ้าพันเที่ยง
 แลผู้ใดขาดมิได้มากราบถวายบังคมพระราชอุทิศรับน้ำพระพิท
 สัจจา จะเอาตัวผู้นั้นเป็นโทษเท่าโทษกระบตตามพระอายุการ
 ถ้าหัวเมืองใหญ่กระบัตร์เอาตัวมาถามบอกส่งตัวเข้ามายังลูก
 ขุนณะศาลา ถ้าในกรุงเทพพระมหานคร ให้กรมวังเอาตัว
 มาถามเนอความบังคมทูลพระกรุณา จะเอาตัวเป็นโทษ
 ตามโทษานุโทษ

ให้กัญหมายบอกจงทว

กัญให้ไว้ณวัน ๓ ๑๑ ค. จุลศักราช ๑๐๕๓ ปีกุญตรี^(๔) ศก

(๑) ก และ ข : จะแบกหาม

(๒) ต้นจะนับ : คำว่า สืบ ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

(๓) ก และ ข : คำว่า ตรา ไม่มี

(๔) ก : ตรี

59

๕๘ กฎให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า
ผู้เรียกอากอรวนไร่นาสมภักขรห้วยป่าคำที่เชิงเรื่อนน้ำละหาร
ตลาดขนอนสารพะอันขะมานี่ทั้งปวง ให้ โฉนฎไว้แก่ราษฎร
นั้น มิได้มีเดิมจ่านวราอากอรวนแลไร่นาอากอสมภักขร
ห้วยป่าคำที่เชิงเรื่อนน้ำละหารตลาดขนอนสารพะอันขะมานี่ แล
เรื่อนเงินหามีได้ ย่อมวิวาทแก่กัน แต่สืบไปเมื่อน้ำ
ขุนหม่นนายระวาง แลขุนหม่นนายอากอรวนพันนายกำนัน
พัน^(๑) เรียกส่วยสาอากอรวนนั้น ให้มีเดิมจ่านวราอากอรวนแล
ไร่นาอากอสมภักขรห้วยป่าคำที่เชิงเรื่อนน้ำละหารตลาดขนอน
สมภักขรแลเรื่อนเงินจงทุกใบโฉนฎ

แลให้พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก ให้กฎหมายบอก
แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงห่มเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหม่น
พันทนายฝ่ายทหารพลเรื่อนซ้ายขวา^(๒) ผู้จะได้ไปเรียก
อากอรวนทั้งปวงจงทั่ว

กฎให้ไว้ณวัน ๔ + ๔ คำจุลศักราช ๑๐๘๒ ปีชวดนักษัตร

โทศก

(๑) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก และ ข

(๒) ข :

}	ซ้าย
	ขวา

60

๖๐ ด้วยพระณหวัเจ้าท่านกระษेत्रราชิปดี ผู้ว่าราชการณะ
 ที่สมุหะนายก รับพระราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมสั่งว่า
 แตนสืบไปเมื่อน้ำ ถ้ำทหารพลเรือนแลลัสดีชาย
 ขวา^(๑) กรมไตพิจารณาเลกคิดทำสารบาญชัยเกณผู้คน^(๒) ให้เจ้า
 กรมปลัดกรมนี้พิจารณาจะเกณด้วย แลให้เรียกสารบาญชัย
 ไว้งหมั้นคงเป็นคู่มือ อย่าให้ละเสี่ยแต่ประแดงด้านประแดง
 กรมสมุบาญชัยแลภูดาตเสมียร ให้พิจารณาเอาเท็จเป็นจริง
 เอาจริงเป็นเท็จ เกณผู้คน^(๓) เอน้อยเป็นมากเอามากเป็น
 น้อย จะเกณให้ล้าเหลือน้อยประบัตเบียดบังให้ผิดด้วยพระราช
 กำหนดกฎหมายแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ถ้าแลเจ้ากรมปลัดกรม
 มิได้แจ้งให้พิจารณาจะเกณผู้คนให้รู้เห็นด้วย ละเสี่ยแต่ประแดง
 ด้านประแดงกรมสมุบาญชัยภูดาตเสมียรให้ทำแต่อา เพอใจ
 แลประแดงด้านประแดงกรมสมุบาญชัยภูดาตเสมียรแลผู้ใด
 น้อยประบัตเบียดบัง ทำให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย
 ประการใดไซ้ จะเอาเจ้ากรมปลัดกรมผู้ทำผิดเป็นโทษจงหนัก
 หมายให้ไว้ณวัน ๕ + ๑ คำจุลศักราช ๑๑๐๖ ปีชวดน้อยศก

๓๐

(๑) ข : ชาย
 ขวา }

(๒) ข : ภูคน

(๓) ก และ ข : ภูคน

๖๑ ด้วยพระฉะหัวเจ้าท่านออกญาศรีธรรมราช รับ
พระราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมสั่งว่า

พระกาลผู้รั้งแลกรมการเมืองนนทบุรี พ้องให้กราบทูล
พระกรุณาว่า มี^(๑)ตราโกษาธิบดีให้ไปแก้กรมการเมืองนน
บุรี^(๑) พระราชกำหนดไว้ฉะสารหลวงว่า ถ้ากระลาการส่งสั่ง
ไปให้ปรับแล้วก็ดี แลหมายขาดเบียดไปให้นายประกันแล้ว
ยังมีได้เสียเงินตามใบสั่ง อย่าให้ลูกความหาอาชญาอูธรแก่
ผู้พิจารณากระลาการ^(๒) แลทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือ
กระหม่อมสั่งให้ตราราชบัญญัติไว้

แต่ไปเมื่อนั้น ให้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย
ไว้ฉะสารหลวงนั้น ถ้าผู้ต้องปรับจะร้องฟ้องหาอาชญาอูธรแก่
ผู้พิจารณากระลาการไซ้ ให้เสียเงินสินไหมพินเสร็จแล้ว
จึงให้หาอาชญาอูธรแก่ผู้พิจารณากระลาการ ถ้ามีได้เสียเงิน
สินไหมพินแลไปทำหน้าที่ร้องฟ้องหาอาชญาอูธรแก่ผู้พิจารณา
กระลาการด้วยประการใดๆ เกล้าไซ้ เสมอพลิกแผ่นดิน
มันจะร้องขอมาร้องฟ้องว่ากล่าวเหนือคำพระผู้เป็นเจ้านันมิได้
อย่าให้ฟัง ให้กระลาการเรียกเอาเงินสินไหมพินตามใบสั่ง
มาตราพระสุภาวะตีปรับมาให้ครบแล้ว จึงให้ผู้พิจารณา

(๑) ต้นฉบับ : มิ แก่ตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : แก้กระลาการ แก่ตาม ก และ ข

กระลาการผู้ต้องพิพากษานั้น ออกแก้อาชญา^(๑)อุธรด้วยผู้ฟ้องนั้น
กฏให้ไว้ณแต่วัน ๗ + ๓๓ คำจุลศักราช ๑๐๑๑ ปีฉลูเอกศก

62

๖๒ กฏให้แก้ขุนอาญาจักรราชปลัด ด้วยทรงพระ
กรุณาตรัสเห็นอกลาเห็นอกระหม่อมสั่ง^(๒)ว่า ราษฎรทุกวันนี้
ย่อมไปคิดอ่านด้วยพรสถานวร แต่งฟ้องให้ราษฎรหาความ
แก้ความต่างกัน มิใช่พ้องว่าเป็นพ้องเข้าว่าเนื้อความต่างกัน
ให้เป็นคดีในแผ่นดิน ให้สารสอดแนมจับเอาตัวคนชฉ้อหมอ
ความ คิดอ่านแต่งฟ้องเขียนฟ้องให้แก่ราษฎรหาความแก้กัน
แต่คิดอ่านให้ราษฎรแก้เนื้อความแก้กัน แลอ้างว่าเป็นญาติ
พ้องเข้าหาความต่างราษฎรนั้น ให้พิจารณาสืบสาวเอาตัว
จงได้ ถ้าเป็นสัจไซ้ ให้เขียน ๓ ยก แลให้ส่งเข้าคุกกลง
สำเนาเป็นหัวสิบข้าง

กฏให้ไว้ณแต่วัน ๗ + ๘ คำจุลศักราช ๑๐๕๕ ปีฉลูเบญจศก

63

๖๓ กฏให้แก้พระสุรัสวดี^{ท้าย} }^(๓) ในนอก ให้กฏหมาย
บอกแก้เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชนักุลขุนหมื่น
ฝ่าย ทหาร }^(๔) แลข้าหลวงจ้าวฝ่าย^{หน้า} } แลข้าจ้าวต่างกรมแล
พลเรือน }^{หลัง}
อนาประชาราษฎรทั้งปวงจงทั่ว

(๑) ต้นฉบับ : อาชญา แก้ตาม ก และ ข
(๒) ต้นฉบับ : ยัง แก้ตาม ก และ ข
(๓) ก : ข้ายขวา
(๔) ก : ทหารพลเรือน

ด้วยหลวงบำรุงเรอภักดีกราบทูลพระกรุณาว่า พระอองทอง
นอกราชการผู้เป็นเมืองไชนาตต้องปรับใหม่ยากจนถึงมรณา
สัน^(๑) ครั้นญาติพี่น้องจะเอาศพนั้นไปเผา เจ้าหน้มาห้ามผีไว้
มิให้เผา แลศพนั้นก็งอยู่มิได้เพลิง^(๒) ขวบมาแล้วนั้น ทรง
พระกรุณาตรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า ลูกนั้นตายไป
แล้วเจ้านี้เป็นคนโลกมิได้เห็นแก่นิจจัง มาห้ามศพไว้มิให้
เอาไปเผานั้นมิชอบ แต่สืบไปเมื่อหน้า ถ้าแลลูกนั้นตาย
ห้าม^(๒)อย่าให้ผู้เป็นเจ้าไปห้ามศพไว้เป็นอันขาดทีเดียว ต่อ
ปลงศพแล้ว จึงให้เจ้าทวงถามว่ากล่าวกันตามกฎหมาย
กระบิลเมือง

กฏให้ไว้ณวัน ๑๗ + ๓๒ คำจุลศักราช ๑๐๘๗ ปีมเสงสัพศก

64

๖๔ ด้วยออกพระสรประเสริฐรับพระโองการใส่เกล้า ฯ
สั่งว่า

แต่สืบไปเมื่อหน้า ถ้าแลจะปรับด้วยพระราชกฤษฎ
ฎีกา ด้วยผู้มีบรรดคดีไพร่แลผู้มีบันดาศักดิ์เดิมตนาร้อย
ห้าสิบลงมาถึงห้าไร่นั้น ให้ปรับตามบังคับเป็นเบี้ยห้าแสน
อย่าให้ปรับตามกรมศัก เพราะว่าการศักนั้นเขานัก อนึ่ง

(๑) ก : มรณะสัน

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า ห้าม ศกไม่ เพิ่มตาม ก และ ข

ถ้าจะปรับด้วย (๑)พระราชกฤษฎีกาแต่นั้นสัรร้อยลงมาถึงนาสองร้อยนั้น ให้ปรับตามกรมศัก

รับสั่งณวัน ๔-๒ คำจุลศักราช ๑๑๑๖ ปีจอฉ้อศก

65

๖๕ กฏให้แก่พระสุรัสวดี ^{ชาย} } (๒) ในนอก ให้กฏหมาย

บอกแก่เจ้าพญา ๆ มหาราชครูแลพระครู (๓) พระหลวงเมือง

เจ้าราชินิกุลขุนหม่นพันนายฝ่าย ^{ทหาร} } (๔) ทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้พระราชทาน
กุศลศก้ามบทำให้เล่าเรียนก็จะเป็นความชอบแก่ตัวในชั้นชว
หน้าไป แลเนอความในกุศลศก้ามบหนักแจ่งอยู่แล้ว

ทุกประการ แลกาเมสุมิจลาจาราเวระมะณีนให้เว้นจาก
ประเวณักริยาชายอื่น แลให้เจ้าพญาแลพญาทหารครูพระ

หลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหม่นพันนายฝ่าย ^{ทหาร} } (๔) ทั้งปวง

สั่งสอนลูกหลานสมักพักพวก อย่าให้ล่วงประเวณักริยาของ
ชายอื่น แลพระราชกฤษฎีกาพระอายุการผู้กระทำผิด

มิจลาจารล่วงประเวณัแต่ก่อนปรับใหม่ช้อยนัก

แลครนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ให้มกฏหมาย

(๑) ข เขียนคำว่า ชาย ช้าไป

(๒) ก : ชายชก

(๓) ต้นเจษม์ : คำว่า แลพระครู ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

(๔) ก : ทหารพลเรือน

แจกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงหัวเมือง เจ้าราชินิกุล
 ขุนหมื่นพันทนายฝ่าย ^{ทหาร} } ^(๑) ทั้งปวงทุกหมู่ทุกกรม เรงให้
^{พลเรือน}
 เล่าเรียนกุศลทศกัมมบทแล้ว ถ้าผู้ใดล่วงประเวณีภริยา
 ท่านผู้อื่น ให้ปรับไหมทวีมากขึ้นกว่า ^(๒) แต่ก่อนเปนหลายเท่า
 แลนายแก้วบุตรพญาท้ายน้ำล่วงประเวณีภริยาขุนอภัยสงคราม
 ให้ปรับไหมได้โทษเป็นเงิน ^{๒๐} +

แต่สืบไปเมื่อนำ ถ้าผู้ใดเดิมตักผูกหมายล่วงประเวณี
 ภริยาชายผู้อื่นเล่าไซ้ ให้ปรับไหมได้โทษตามบันดาศักดิ์ผู้
 สูงนา ถ้าเจ้าพญานาหมื่นเอกอุ ให้ปรับไหมเป็นเงิน ^{๓๐} + ถ้า
 เจ้าพญานาหมื่นเอกมอ ให้ปรับไหมเป็นเงิน ^{๒๕} + ถ้าพญา
 นาหมื่นเอกสอ ให้ปรับไหมเป็นเงิน ^{๒๐} + ถ้าแลพระหลวงนา
 ห้าพัน ให้ปรับไหมได้โทษเป็นเงิน ^{๓๕} + ถ้าแลพระหลวงนา
 สามพัน ให้ปรับไหมได้โทษเป็นเงิน ^{๓๒} + ถ้าแลพระหลวงหัว
 เมืองนาสองพันห้าร้อยลงมาถึงนาพันเจดร้อย ให้ปรับไหม
 ได้โทษเป็นเงิน ^{๓๐} + ถ้าขุนนาพันหกร้อย ^(๓) ลงมาถึงนาพันสอง
 ร้อยไร่ ให้ปรับไหมได้โทษเป็นเงิน ^๗ + ถ้าขุนหมื่นนาพันหนึ่ง
 นาแปดร้อยนาหกร้อย ให้ปรับไหมได้โทษเป็นเงิน ^๖ + ถ้าแล
 นาห้าร้อยลงมาถึงนาสี่ร้อย ให้ปรับไหมได้โทษเป็นเงิน ^๕ +

(๑) ก และ ข : ทหารพลเรือน

(๒) ก และ ข : ทวีขึ้นมากกว่า

(๓) ต้นฉบับ : คำว่า ร้อย ตกไป เพิ่มเติม ก และ ข

แต่ให้เจ้าพญาแลพญาพระราชครูพระหลวงเมืองเจ้าราช
 นิกุลขุนหมื่น^(๑) พันทนายฝ่าย ทหาร พลเรือน } (๒) ทั้งปวง สั่งสอนลูก
 หลาน สัมภักดิ์พวกทั้งปวง อย่าให้ล่วงประเวณีของชายผู้
 จะได้รับความชอบแก่ตัวในชั้นชู้หน้า แลว่ากล่าวทั้งนี้ด้วยโทษ
 กาเมสุมิจนาจาราเวระมะณีนันก็เป็นหนักหนานัก โทษใน
 อีหะโลกย์บรมโลกย์จะได้รับความฉิบหายในชั้นชู้หน้า เมื่อ
 จูติจากมณูชน ครั้นกระทำกาเมสุมิจนาจารา ก็จะเป็นเวรแก่กัน
 จะเกิดวิวาทฆ่าฟันแทงกัน ก็จะทำร้ายแก่กันต่างๆ เพราะ
 โมหะฉันทะราค ปรับไหมเบาหนักก็จะดูหย่างเหยียงกันสืบไป
 เป็นอันมาก ก็จะเป็นจุลาจน^(๓) แผ่นดิน

แลทำเนียบพระอาชงการปรับแต่ก่อนย่อมเป็นสินไหม
 กิ่งฟืน กิ่ง แลครั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
 สั่งว่า ฟืนซึ่งจะเป็นหลวงนั้น อย่าให้เอาเป็นหลวงเลย
 พระราชทานฟืนนั้นให้แก่ชายผู้ฝวนนจงสน

ถ้าตานาสร้อยลงมาถึงนาสามร้อยไร่ ให้ปรับไหมเป็น
 เงิน 1- แต่มา ๒๐๐ ไร่ลงมาถึงนาห้าไร่ ให้ปรับไหมได้โทษ
 เป็นเงิน 1- เป็นสินไหมกิ่งฟืนกิ่ง

แลว่ากล่าวดังนี้ จะให้เป็นประโยชน์ชนชั้นชู้หน้า อนึ่ง
 จะให้คนทั้งปวงได้รับความชอบ อย่าให้ทำชงความผิดฉิบหาย
 ในชั้นชู้หน้า แลจะเป็นจุลาจนแผ่นดิน

(๑) ข ; คำว่า หมื่น ขาดไป

(๒) ก : ทหารพลเรือน

(๓) ต้นฉบับ : จุลจล แก้ตาม ก และ ข

.....

    เพื่อให้เจ้ากรมปลัดกรมกฎหมายบอกแก้ว่าไพร่ลูก
 หลานสมักพักพวกทั้งปวง ให้กระทำตามกฎหมายใหม่ ถ้า
 ผู้ใดมิได้ทำตามกฎหมายซึ่งห้ามไว้แล้ว แลกระทำล่วงประเวณี
 ก็จะให้ปรับใหม่ได้โทษ ตามบัณฑิตคดีตามกฎหมาย แล
 ให้เจ้ากรมปลัดกรมกระทำตามกฎหมาย

    กฏให้ไว้ณวัน ๒๓ ค่ำจุลศักราช ๑๑๑๗ ปีกุญนักษัตร
 สัพศก

สำนักหอสมุด

พระราชกำหนดใหม่^(๑)

1

๑ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้กฎหมายบอกแก่ข้าทูลอองทูลพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายใน กรมพระราชวังบวรสถานมงคลแลเข้าเจ้าต่างกรม เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุล ขุนหมื่น^(๒) พันทนายฝ่ายทหารพลเรือนอนาประชาราษฎร์จงทั่ว

ด้วยมีพระราชกำหนดกฎหมายหย่างทำเนียมแต่ก่อน ถ้าแลจะเสด็จพระราชดำเนินโดยทางสถลมาคชமாக แลเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเขาเข้าถ้ำ ขึ้นปรางเข้าวิหาร ตามทางเสด็จพระราชดำเนินนั้น ให้แขงคนออกไปให้ไกลทางเก้าเส้นสิบเส้น^(๓) ทั้งสองข้างทาง แลให้จุกช่องเป็นสามชั้น วางคนรายก่าจะถึงที่ประทับ เมื่อดงที่ประทับแล้วนั้น ให้เจ้าพนักงานจุกช่องล้อมวงคนเป็นชั้นสุดดุกอกครั้งหนึ่ง แลให้ตำรวจขุนตายนายแวงรักษาองคอาษาหกเหล่าคั้นดูเหตุการถ้าที่เตียนใดคนออกไปให้สุดตา ถ้าทรกให้คนออกไปสี่สิบ

(๑) เขียนเป็นหนังสือเล่ม ๑ นี้ พิมพ์ตามฉบับหลวง J. 27. r ยังเหลืออีก

ฉบับหนึ่งคือ I. 27. r x (ก)

(๒) ต้นฉบับ : หมื่น แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : สิบวา แก้วตาม ก

เส้นห้าสิบเส้นเป็นสามชั้นล้อมวงแล้ว จึงเชิญเสด็จพระราช
 ดำเนียร เมื่อเสด็จพระราชดำเนียรนั้น ให้ตำรวจในเนมเสด็จ
 พระราชดำเนียรทั้งสองข้าง นายแวงถัดขุนตำรวจขุนดาบอยู่
 ข้างหลัง ครั้นเสด็จพระราชดำเนียรถึงที่แล้ว ให้ตำรวจในอยู่
 รักษาบานประตูข้างใน นายแวงอยู่รักษาบานประตูข้างนอก
 ขุนดาบอยู่เชิงเข้านับไดบ้องกัน^(๑) เสด็จพระราชดำเนียร ถ้าแล
 มีผู้คิดกระบถประทศร้ายกดี แลผู้คนแปลกปลอมกดี สุนัก
 เสือหม้อโคกระบือฝูงพิศมชนในทกดี โทษขุนดาบตำรวจใน
 นายแวงอาษาหกเหล่าคนผู้ล้อมวงถึงตาย

อนึ่ง^(๒) ถ้าเสด็จพระราชดำเนียรทางส ถลมาคชลมาคไปก็ดี
 กลับกดี ต่อเสด็จพระราชดำเนียรกลับพระที่นั่ง^(๓) สิ้นกระบวน
 หลังแล้ว จึงให้ล้อมวงเล็กหม้อมตามเสด็จพระราชดำเนียรไป
 อย่าให้หม้ออันร้ายเข้าไปในตำรวจล้อมวงได้ แลมหาดเล็กไป
 ตามเสด็จพระราชดำเนียรนั้น จำเกาะแต่ที่เชิญเครื่องกับตัว
 นายตามเวนเข้า แลมหาดเล็กนอกเวนนอกเครื่อง ถ้าจะไป
 ตามเสด็จพระราชดำเนียรให้ไปตามนอก อย่าให้ปั่นล่นเข้าไป
 ในกระบวนได้ ถ้าเสด็จพระราชดำเนียรไปด้วยราหยาน แล
 ฝ้ายในตามเสด็จพระราชดำเนียรด้วย ให้นั้กเทศขันที่ถือกระสุน
 แห่ ถ้าเสด็จพระราชดำเนียรลงขนานหน้าพระราชวัง ตำรวจ

(๑) ก : ปวงกัน

(๒) ก : อันหนึ่ง

(๓) ต้นฉบับ : นัง แก่ตาม ก

ในลงเรือ^(๑) อยู่ท้ายน้ำเหนือ^๕น้ำ ดำรวจใหญ่ได้ห้ามเรือ
 ชนล่องต่ำสูง สนมทหารในได้ห้ามปรัมทอดท่นทั้งสองฟาก
 ขอบฝั่งเหนือใต้^(๒) ฉนวนตามหน้าที่ อย่าให้เรือชนล่องเป็น
 อันชาติที่เดียว ถ้าเสด็จพระราชดำเนินไปทางชลมารค เรือนำ
 แลเรือตั้งเรือกันตามเสด็จพระราชดำเนิน ในหมู่กระสุนไม้หัว
 ต้ายแหลมซัดชะนั๊ก มะพร้าวหัวดำละห้าคู่ เชือกผูกยาว
 สิบห้าวา สำหรับเรือดำรวจตามหย่างแต่ก่อนจงทุกลำ

อนึ่งถ้าเสด็จพระราชดำเนินเพลากลางคืน ท้ายเรือ
 พระที่นั่งนั้นให้บ่อโตน^(๓) เรือพื้นเชือกมพร้าวใหญ่รอบสามนิ้วไว้
 สำหรับท้ายเรือพระที่นั่ง ถ้าเรือตามเสด็จพระราชดำเนินรดก
 ลงไป ให้บ่อโตนจุดชุกชุกคนแกว่ง ให้เรียกตามเห่นสำคัญเรือ
 พระที่นั่ง แล้วให้ห้ามต่ำสูงแลตัดหน้าฉานเป็นข้อใหญ่ ถ้า
 ผู้ใดตัดหน้าฉานแลแปลกลบลอมลวงเข้ามาในตำรวจกระบวน
 เสด็จพระราชดำเนินนั้น ทรงพระกรุณาให้เอาตัวผู้ทำผิด
 เป็นโทษตามบทพระอาชงการ เจ้าพนักงานชงไปล้อมวงห้าม
 ปรัมละเมินราชการเสีย^๕นั้น ทรงพระกรุณาให้เอาตัวเป็นโทษ
 ด้วยทุกวัน^๕เจ้าพนักงานชงไปล้อมวง ละเมินราชการ
 เสียมิได้กำขั้มห้ามปรัม ทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย
 แต่ก่อนห้ามมิได้ แลแต่^๕นั้นสืบไปเมื่อหน้า ถ้าเสด็จพระราช

(๑) ก : ไช

(๒) ต้นฉบับ : ใต้ แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : โทษ แก้วตาม ก

ดำเนินไปแห่งใดตำบลใด ไปทางสถลมาคชลมาก ให้เจ้าพนักงานตำรวจใหญ่ซ้ายขวา ตำรวจในซ้ายขวา ตำรวจนอกซ้ายขวา อาษาหกเหล่า กรมพระนครบาล แลเจ้าหน้าที่ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายไปกำชับห้ามปราม หน้าบ้านนั้น ให้ทำแผงบังหน้าต่างประตูบ้านประตูเรือนนั้นให้ปิดเสียให้มิด แล้วอย่าให้ตากผ้าแขวนผ้า อย่าให้มู่ลี่คนต่ำสูงแลตัดหน้าฉาน แปลกปลอม^(๑)เข้าไปในตำรวจกระบวนเสด็จพระราชดำเนิน^(๒)ได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแลเสด็จพระราชดำเนินไปทางชลมาคชนั้น กำนันแสงซ่งลงเรือพระที่นั่ง แลมหาตเล็กลงท้ายเรือพระที่นั่ง ถ้าเห็นคนต่ำสูงเฝ้ากระสุนยิง ถ้ามีฟังให้เอาปืนยิงเสีย ถ้าเรือผู้ใดไปจอดข่มขู่มีร้องบอกออกมาให้กำนันแสงผู้ลงเรือพระที่นั่งร้องถามไป ถ้ามีขานบอกชื่อออกมา ให้เอาปืนยิงเสีย

แลให้ข้าทูลออกทุกพระบาท ตำรวจใหญ่ซ้ายขวา ตำรวจ^(๓)นอกซ้ายขวา รักษาองคอาษาหกเหล่า กรมพระนครบาล เจ้าพนักงานทั้งนี้ให้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายรับสั่งแก้ไขใหม่ซึ่งทุกประการ ถ้าแลเจ้าพนักงานผู้ใด ๆ ละเมิดเสีย มิได้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ มีเหตุการณ์

(๑) ต้นฉบับ : ปัดอ้ม แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ตำเนิร แก่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : ตำรอง แก่ตาม ก

ในหน้าที่พนักงานผู้ใด จะเอาตัวเจ้าพนักงานเปนโทษโดย

โทษานุโทษตามพระอาชญา

กฏให้ไว้ณวัน ๓๓ ตุลาคม ๑๙๔๕ ปีขารจัตวาศก
๓๓

๒

๒ กฏให้ไว้แก่พระสุรัสวดีชยขวาในนอก ให้กฏหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพัน
ทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาตเลกขอเฝ้าชาวที่ กรมพระ
ราชวังบวรสถานมงคล แลเมือง } ปากใต้^(๑) ฝ่ายเหนือ
ทั้งปวง

ด้วยสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้
ทรงทศพิตรราชธรรมอนันตคุณเพ็ญลศรัทธามหากรุณา เสด็จ
ออกณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยอุดรภิมุข พร้อมด้วย
อัครราชมนตรีกระษัตริราชบริโรหิตาโหราจารย์เฝ้าบาทบกขมาศ
จึงมีพระราชโองการมาณพระบันฑิตสุรัสวดีหน้าตำหนักเหนือ
เกล้า ๆ สั่งว่า

บันดาเสวกามาตราขบรรพสัตว์ฝ่ายหน้า แลท้าวนาง
ชะแม่พระสนมกำนันทนายเรือนจำโชตนแลข้าหลวงกรมพระ
ราชวังบวร ฯ ข่าเจ้าต่างกรมแลหากกรมมิได้ ผู้รักษาเมือง
กรมการทั้งปวงให้ตั้งตำรังจิตรอยู่ในคฤธรรมทั้งสี่แลรักษา

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน ได้

ดังนั้นให้บริสุทธ ก็จะเป็นที่ตั้งแห่งกองการกุศลทั้งปวง ก็จะ
 บังเกิดสุขประโยชน์ในอิทธโลกยแลบรมโลกย แลมาบัดนี้
 คบกันเสพสุราเล่นเบี้ยบ่อนเปนพาลทุจริต มิได้คิดเกรงบาป
 ลอขายบาปทุกขโทษในประจุบันก็มี ครั้นสิ้นชีวิตไปแล้วก็จะไป
 ทนทุกข์เวทนาอยู่ในนรกนินชานาน ประการหนึ่งแต่ก่อนก็มี
 พระราชกำหนดห้ามไว้ว่า ถ้าผู้ใดเสพสุราเล่นเบี้ยบ่อน ให้
 ลงพระราชอาชญาเขมยสามยก ถอดออกเสียจากราชการ
 เอาตัวเป็นไพร่ ฝ่ายข้าทูลอง ๆ คนเก่าก็มีฟังพระราชกำหนด
 ห้าม ข้าราชการคนใหม่ยังมิได้แจ้ง จึงทรงพระกรุณา
 ตรัสสั่งว่า

ตั้งแต่นั้นสืบไปเมื่อนำ ถ้าผู้ใดยังเสพสุราเล่นเบี้ยบ่อน
 ในสถานที่แห่งใด ๆ ก็ดี มีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าวพิจารณาเป็น
 สำจ จะให้ลงพระราชอาชญาเขมยสามยก เพิ่มโทษเข้าอีกจะ
 สักกักตัวไว้หน้าปาก ฝ่ายนายบ่อนหัวเบ็ } เป็นใจให้เข้า
 เล่นเลทดรอง จะเอาตัวนายบ่อนหัวเบ็ลงพระราชอาชญา
 เขมย ๓๐ ทตามโทษฐานโทษ

กฏให้ไว้ ณ (๑) วัน ๒๗ + ๘ คำจุลศักราช ๑๑๔๔ ปีขารจัตวาศก

(๑) ก : คำว่า ณ ขตไป

๓ กฏให้แก่พระสุรัสวดี^{ชั้ย} } ในนอก ใหนักฎหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 มหาตเลกชาวที่ พันทนายฝ่าย^{ทหาร} } ข้าเจ้าต่างกรมฝ่าย
 หน้าฝ่ายหลัง แลข้าหลวงกรมพระราชวังบวรฯ ผู้รักษาเมือง
 ผู้ระ^{ปาดได้}กรมการ^{ฝ่ายเหนือ} } (๑) อนุาประชาราชฎจรจทั่ว

ด้วยพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันมหาประเสริฐ มี
 พระราชโองการตรัสเหนือเกล้าฯ สงว่า ดำริดูบทพระอาการ
 ลักษณะโจรคบพวกเพื่อนปล้นพี่ແแตงเจ้าทรัพย์ตาย ใ้ข้า
 โจรผู้ลงมือตกไปตามกัน ควรด้วยโทษอยู่แล้ว แลโจรซึ่งไป
 ด้วยกันมิได้ลงมือแต่ให้ตัด^{เท้า} } เสีย^{มือ} นนเบาหาควรด้วยโทษไม่
 เหตุว่าโจรคบพวกเพื่อนคิดสัญญา^{ร่วม}ชีวิต^{ร่วม} ได้ทรัพย์สิ่งใดบน
 เท่ากัน เจ้าทรัพย์ต่อสู้โจรช่วยกันสู้รบถึงอาวุธ^{ยาว} } เอา
 อาวุธ^{สั้น} พี่ແแตงเจ้าทรัพย์บาดเจ็บล้มตาย โจรซึ่งได้ลงมือมิได้
 ลงมือบันดาไปด้วยกัน โทษเท่ากันดังนัจควร

แต่^{เสีย}สืบไปเมื่อหน้า โจรคบ^{พวก} } (๒) ถือบันครอง^{เพื่อน}สาตรา

อาวุธไปปล้น^{บ้าน} } แพทย์ไร่นาโคกระบือ แลดีชิงเอา
 เรือ เรือ เรือ

(๑) ก : ปาดได้ฝ่ายเหนือ

(๒) ก : พวกเพื่อน

ทรัพย์สิ่งสิน ^{ไว้} _{ควาย} } เกวียนต่างหาบคอนลูกค้าก็มีใช้ลูกค้าก็

เจ้าสินแลเพื่อน ^{บ้าน} _{ค้า} } ต่อสู้โจรๆ ยิงฟันแทงเจ้าสินเพื่อน ^{บ้าน} _{ค้า} }

ตาย จับได้รูปะพันสำคัญพิจารณาเป็นสัจว่า เป็นโจรยิงฟัน
แทงเจ้าสินเพื่อน ^{บ้าน} _{ค้า} } ตายจริงใช้ ให้เร่งอายผู้ร้ายเอาทรัพย์

สิ่งสินส่งให้บุตรภรรยาเจ้าทรัพย์ผู้ตายให้ครบตามตราสิน แล้ว
ให้เอาตัวโจรมันตามาด้วยกันสนทั้งนั้นทเวนแล้วให้ตัดศีรษะ
เสียบไว้หน้าบ้านอายผู้ร้าย เลบบุตรภรรยาอายผู้ร้ายให้ลงพระ
ราชอาญาเขมย ๕๐ที ให้ส่งบุตรภรรยาอายผู้ร้ายเป็นคนนำร้อน

ผู้คน ^{ข้างมา} _{โคกรเบือ} } ทรัพย์สิ่งของอายผู้ร้ายเอาไปเป็นหลวง ถ้า

อายผู้ร้ายฟันแทงเพื่อน ^{บ้าน} _{ค้า} } แต่บาดเจ็บก็ตี เอาแต่ทรัพย์

สิ่งสินไปก็ตี ให้ลงโทษตามบทพระอัยการแต่ก่อน

ถ้ากรมพระนครบาลผู้ซึ่งได้พิจารณาเอาโจรเอา ^{สินจ้าง} _{สินบน} }

เห็นแก่บุทกล พิจารณาเกลอนกลับความเดจโจรเสียมิให้ได้
ตัวโจร โทษกรมพระนครบาลผู้ระงับจับโจร จะให้ลงโทษๆ
เท่าโจร

แลให้ทำตามพระราชกำหนดจงทุกประการ ถ้าผู้ใด
มิได้กระทำตาม จะให้ลงโทษตามโทษานุโทษ

ให้หมายบอกจงทั่ว

กฏให้ไว้ณวัน ๒๗ ^{๓๕} คำจุลศักราช ๑๑๔๔ ปีขารจัตวาศก

๔ กฎให้^(๑)แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุล
 ขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลข้าหลวงกรมพระ
 ราชวังบวร ฯ ข้าเจ้าต่างกรม ฯ ฝ่าย^{หน้า}_{ใน} } แลไพร่หลวงสม
 กำลังทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า เมื่อครั้ง
 ข้า^{ที่}ล่วงไปนั้น ไพร่หลวงสมกำลังมิได้ผลิตเปลี่ยน^{เข้า}_{ออก} }
 เดือนใช้ตราครุฑได้ความขัดสนเดือดร้อนเจ็บแค้นพะยาบาท
 ก็อ่านผูกพัน^{ที่}ข้อความร้องฟ้องกล่าวโทษมุนนายเจ้าหมู่สม
 บัญชียนาย^{กอง}_{หมวด} } ว่าใช้สอยตราครุฑ ทำการบ้านเรือนใช้
 ไพร่ไม่เสมอกัน เรียกเอาพัสดุเงินทองแก่ไพร่ ต้องพิจารณา
 ขำระว่ากล่าวเนื่องๆ แลพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 เสด็จขึ้นปราบดาภิเษกผ่านพิภพครั้งทรงพระมหากรุณาโปรด
 เกล้า ฯ แก่ไพร่ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุขให้ไพร่หลวงสม
 กำลังผลิตเปลี่ยนกัน^{เข้า}_{ออก} } เดือน ทำราชการเป็น ๓ ผลิตอยู่
 แล้ว ไพร่หลวงสมกำลังต่างคนเจ็บร้อนด้วยราชการ ถึง
 กำหนดก็มาเข้าเดือนทำราชการพนักงาน ลางคนไว้ไว้เกียด
 ครานมิได้มาเข้าเดือนตามกำหนด มุนนายเอาโทษให้ตีไพร่

(๑) ก : ให้ไว้

พระราชกำหนดใหม่ ๔

บ้าง มีราชการกะเกณฑ์นายเจ้าหมื่นนายหมวดสัญญาชัย
 ต้องจ้างคนทำราชการแทน คิดเอาเงินเข้าข้างแก่ไพร่บ้าง ไพร่
 กลับร้องฟ้องกล่าวโทษมุนนาย ต้องพิจารณาชำระว่ากล่าว
 เคืองได้ล่อง ๆ เนื่อง ๆ ดูหนึ่งครั้งแผ่นดินเจ้าที่ล่องไป
 นั้นมิควรนักหนา

แต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้าไพร่หลวงสมกำลังจะร้องฟ้อง
 กล่าวโทษมุนนายประการใด ๆ ถ้าพิจารณาเป็นสัจสมฟ้อง
 ว่านายทำผิด ให้เอาตัวเป็นโทษปรับใหม่ตามรูปความบท
 พระอาชญา ถ้าไพร่สมกำลังเป็นผู้ฟ้องนั้น ให้ขาดจาก
 มุนนายเอาเป็นไพร่หลวง ถ้าไพร่หลวงเป็นผู้ฟ้องให้ทรงหมวด
 กองตามเดิม ถ้าพิจารณามุนนายไม่เป็นสัจ ให้เอาตัวไพร่ผู้
 ฟ้องเป็นโทษเขี่ยนสองยก ๖๐ ที ใส่โทษแก่ท่านนั้นใดให้ลง
 โทษแก่ตนนั้นบ้างตามบทพระอาชญา ส่งตัวไพร่นั้นให้

แก่ มุนนาย คง หมวด กอง	}	ใช้ ราชการ ตาม เดิม	ไพร่ จึง จะ เขต หลาบ
------------------------------------	---	------------------------------	----------------------------------

จับราชการตามกำหนดเดือนกะเกณฑ์ราชการสดวก

ให้กฎหมายบอก ๆ ละ ๑ จงทั่ว ให้กระทำตามกฎหมาย
รับสั่ง^๕จงทุกประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๕ + ๘ กำจุลศักราช ๑๑๔๕ ปีเถาะเบญจศก

๕ กฎให้พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้กฎหมายบอก
 แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 พันทนายฝ่าย ทหาร พลเรือน } มหาตมเลขขอเฝ้า ข้าเจ้าต่างกรมฝ่าย
 หน้าฝ่ายหลัง อนุประชาราชฉัตรแลหัวเมือง ปากใต้ฝ่าย
 เหนือจงทั่ว

สมเด็จพระมณาทบรรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรง
 ทศพิชราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกพระที่นั่งสุรัสวดี
 มังคลามหาดุสิตปราสาท พร้อมด้วยมุขมนตรีกรกระวีชาติ
 ราชปโรหิตาโหราจารย์ เฝ้าพระบาททรงกษมาศ จึงมีพระราช
 โองการมานพระบันทูลสุรัสวดีหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งหมื่น
 เสมอใจราชว่า

ซึ่งเจ้าหมู่ฝ่าย ทหาร พลเรือน } พิจารณาถูกหมู่ ๆ ไต่คดี ซึ่งเป็น
 สัจว่าทุกขยากไปเป็นทาสผู้มขอ แลเจ้ากรมปลัดกรมสมุ
 ภาณูเขียนายหมวดนายเลียงผู้ใดผู้หนึ่งรู้เห็นสมว่า ไพรผู้หนึ่ง
 ทุกขยาก แลผู้จะช่วยนั้นได้บอกกล่าวมุนนายผู้ใดผู้หนึ่ง
 เป็นมันคงใช้ ในพระอวยการเท่านั้นว่า ชอบให้เอาตัวผู้หนึ่งใช้
 ราชการเดือนหนึ่งใช้เจ้าเงินเดือนหนึ่งนั้น ทรงพระกรรณา
 ไปรดเกล้า ๆ สั่งว่า เห็นยากแค้นแก่ไพรผู้หนึ่งนัก ด้วยที่ใช้

เจ้าเงินอยู่นั้น เจ้าเงินจะได้ให้เข้าไปลาอาหารกินอยู่ ครั้นที่^(๑)รับ
ราชการเดือนหนึ่งนั้น หาผู้ใดจะแต่งระเบียบมาให้กินไม่ ข้าง
เจ้าเงินถือเปรียบว่าป่วยการเงินอยู่แล้วมิให้สเบียงมา ถ้าไพร่
คนนั้นหนีไป ข้างเจ้าเงินดีใจ จะได้เกาะกุมเอาผู้ขายแลนาย
ประกัน แลข้างไพร่หลวงหากจะสูญไป

แลเต็นสืบไปเมื่อนั้น ถ้าแลไพร่หมู่ใดกรมใดทุกขยาก
แลได้บอกกล่าวมุนนายรู้เห็นเป็นมัน คงจริงไซ้ ก็ให้บนสาม
ส่วน^(๒) แลให้นายเอาไซ้ราชการเดือนหนึ่ง ให้เจ้าเงินไซ้เดือน
หนึ่ง ให้หากินเป็นสเบียงเดือนหนึ่ง แลเจ้าหมู่ฝ่ายทหาร
พลเรือนทั้งปวงทำตามรับสั่งนี้ แล้วอย่าให้มุนนายหมู่ใดกรม
ใดทำไว้เว้ ไพร่มียากกว่ายากแลไพร่ยากกว่ามียาก แลเห็นแก่
สินจ้างสนับนัดแปลงบาญชัยเสย มีผู้ว่ากล่าวรู้เห็นเป็นสัจ
ไซ้ จะเอาตัวนายแลไพร่ผู้นั้นลงพระราชอาชญาจหนักหนา
แลจะริบราชบาตเอาบุตรภรรยาให้สนเชิง แลจะเอาตัวผู้นั้น
เป็นโทษถึงตาย

ให้สัดหมายบอกให้ทั่วทุกหมู่ทุกกรม

กฏให้ไว้ณวัน ๕+๓๐ คำจุลศักราช ๑๑๔๖ ปีมโรงฉ้อศก

(๑) ก : ที่

(๒) ต้นฉบับ : สาน แก้วตาม ก

6

๖ กฎให้แก่พระสุรสวัสดิ์ชายขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
มหาดเลขาขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรม แลพระราชวังบวรสถาน

มงคล แลอนาประชาราษฎร์เสมียรทนายฝ่าย ^{ทหาร} ^{พลเรือน} } หัว
เมือง ^๑ ^๒ ^๓ } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจทั่ว

ด้วยสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสด็จออก
ณพระที่นั่งบุษบกมาตาโดยอุตราภิมุขดุสิตมหาปราสาท พร้อม
ด้วยเสนาพฤตามาตยราชกระวีมนตรีมุขลุกขุนทั้งปวง มีพระ
ราชำพั่งถึงมุลพระเมตาบารมีที่จะให้สัตว์โลกยทั้งปวงตั้งอยู่ใน
ศีลในสัจ ให้สุจริตเป็นธรรมหิตประโยชน์สืบไป จึงมีพระราช
โองการมานพระบันฑิตสุรสีหนาทตำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า

มีพระราชกำหนดกฎหมายขนบทำเนียบความแต่ก่อนสืบ
มาว่า ถ้าผู้คัดมีหนังสือฟ้องแลคำกฎหมายใบบัญชีทุกเกล้า ๆ
ถวาย จึงให้พิจารณาว่ากล่าวตามกระทรวง รับผิดชอบไม่ให้
ผู้ใดคิดอ่านแต่งฟ้องแนะนำสำนวน ให้เขาเป็นความแก้กัน
เป็นอันขาดทีเดียว ผู้ซึ่งเลมิดพระราชบัญญัติคิดอ่านแนะนำ
แต่งฟ้องให้โจทหา แต่งการมาให้จำเลยแก้ ผิดพระราช
กำหนดเป็นโทษต้องรับพระราชอาชญาเช่นเดียวกับราชบาด เอาตัว
ลงสำเปาเข้าคุกเป็นหัวสิบข้าง ถึงแก่ความพินาศฉิบหาย
ยับเป็นเนือง ๆ หาเขตหลายไม่ พระราชกำหนดบทนี้ เมื่อ

พิศเคราะห์ดูเหมือนหนึ่งขุนอาชญาให้แก่โจร ฝ่ายคนขึ้นชื่อหโม
 ความซึ้งรู้สำนวน มิได้กั้วแก่บ่าปลอยแก่บ่าป เหนแต่เอามิต
 สันจางสันบนเข้ามาแต่งพ้องคำให้การกะข้อตงกะเบียดณะนำ
 สำนวน เอาเท็จเป็นจริงเอาจริงเป็นเท็จ เหนหาเป็นธรรมไม่
 ด้วยเหตุว่า ฝ่ายโจทจะมีคดีร้องฟ้อง ย่อมไปหาผู้รู้สำนวน
 คิดอ่านแต่งร้องฟ้องมาได้แต่บ้าน กระลาการหมายบอก
 คดี^(๑)ไปเอาตัวมาพิจารณา ฝ่ายจำเลยหาเขียนคำให้การมา
 แต่บ้านคุดพ้องได้ไม่ เหนโจทได้เปรียบอยู่ เหมือนอ้ายสน
 ราชพินิจใจอ้ายสัสตันนอกราชการ คิดอ่านแต่งร้องให้นายบุญ
 มาพ้องกล่าวโทษนายสิงโต ข้อความทำขุหนือขุ โจทจำเลย
 รับบ้างมิรับบ้างอ้างศักขิพญาณ กระลาการไปประเชิญตาม
 ข้ออ้าง ผู้พิพากษาชาติมิได้พิศเคราะห์ข้อความให้ละเอียด
 ถ่องแท้เป็นสัจเป็นธรรม เหนแต่ว่าพญาณแล้วพิพากษา
 ตามคำพญาณให้การ กลับเท็จเป็นจริงกลับจริงเป็นเท็จ ฝ่าย
 ผู้รับเล่าก็มีได้พิศเคราะห์ ปรับเนอความที่ชนะให้เป็นแพ้
 ที่แพ้ให้เป็นชนะ หาสัจจริงมิได้ นี้^(๒)หากว่าสมเด็จพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาระวังสัตว์โลกอยู่เนองๆ จึง
 ทรงพระปรีชาญาณชำระได้ความโกหกเป็นสัจ ให้สิ่งโทษอ้าย
 สนราชพินิจใจ^(๓)อ้ายสัสตันนอกราชการ ตามโทษานุโทษโดย

(๑) ต้นฉบับ : คดี แก้วตาม ก

(๒) ก : ข

(๓) ต้นฉบับ : พินิจ แก้วตาม ก

ขนาดแล้ว แลซึ่งพระกำหนดไว้แต่ก่อน ให้เขียนฟ้องไปยื่น
เป็นมลฑลอยู่นั้น ฝ่ายกระลาการจะพิจารณาเอาเท็จจริงต้อง
แท้เป็นอันยาก จะปลุกษาว่ากล่าวตามทางความโกหก จะภา
กันไปใส่อบายภูมเสียสิ้น พระราชกำหนดประการนี้จะให้คง
ไว้มิได้ ให้ยกเลิกเสีย

แต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้าผู้คัดจะร้องฟ้องกฎหมายแล
ทำฎีกาทูลเกล้า ฯ ถวายให้ ห้ามอย่าให้เขียนหนังสือฟ้อง
ใบฎีกาคำกฏไปยื่นดูหนึ่งแต่ก่อนเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแล
ผู้คัดจะว่าเนอความสิ่งใด ให้เข้าไปยังลูกขุนศาลาแลลูก
ขุนณศาลหลวงมีคำเจรจาว่า ข้าพเจ้าจะฟ้องกฎหมาย ถ้าจ
ฟ้องลูกขุนณศาลา ให้ไปเจรจาแก่เจ้าศาลาแลขุนดาบทั้งสี่
ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งอยู่เอน นำเอาตัวผู้จะว่าความเข้าไปให้การต่อ
หน้าลูกขุนณศาลา ถ้าผู้คัดจะไปฟ้องกฎหมายยังลูกขุน
ณศาลหลวง ให้ขุนสัทธิธรรมราชแลเจ้าสำน นำเอาตัวความไป
เขียนเอาคำฟ้องคำกฎหมาย ต่อหน้าลูกขุน ๕ คนให้รู้เห็น
เป็นพยานกัน แล้วให้พิเคราะห์ดูข้อความ ถ้าเกิดวิวาท ๑) ด่าตี
กันเป็นความแพ่งก็ให้อามาว่าแต่ใน ๑๕ วัน ถ้าเป็นความ

อาชญา
อุทธ
นครบาล
บรรณิก } ก็ให้มาว่าโดยกำหนดความตามกฎหมายจึงจะเอา

ความจริงได้ ถ้าพ้นกำหนดเห็นว่าจะไปหาผู้รู้สำนวรให้เล่า

(๑) ต้นฉบับ : วิวาท แก้ตาม ก

เรียนจะเอาความจริงมาได้ อย่างให้รับเอาถ้อยคำเป็นอันขาด
 ที่เดียว ถ้าเอาความมาว่านั้นในกำหนด จึงให้เสมือน
 เขียนเอาถ้อยคำผู้จะว่าความ ถ้าตัวความเขียนหนังสือได้
 ให้เขียนเอาเองแต่ตามสัจตามจริง อย่าให้ผู้ใดเข้าไปแอบ
 แฝงแนะนำสำนวนฯลฯ ได้ ถ้าผู้ใดเข้าไปแอบแฝงแนะนำ
 สำนวน ให้จับเอาตัวผู้แนะนำมาว่ากล่าว แลคำฟ้องนั้นให้เอา
 ปฤกษาด้วยลูกขุนณศาลาก่อน ควรจะกราบทูลให้ลอกฟ้อง
 ไปใส่กระดาษขมกราบทูลพระกรุณา ไม่ควรกราบทูลพระกรุณา
 ให้ส่งไปใส่ด้วยพระทำนูน ส่งให้เจ้ากระทรวงพิจารณา แลคำ
 เต็มซึ่งให้การลงสมุดนั้น ให้ผูกให้เจ้าความหยิกเล็บไว้ เมื่อ
 เจ้ากระทรวงจะพิจารณานั้น อย่าให้หมายบอกคดีไปให้จำเลย
 รู้ให้หมายไปให้มุนนายสั่ง แต่ว่าเขากล่าวโทษบ่าวชื่อนั้น

แพ่ง (๑) }
 อาชญา }
 ด้วยความ อธรรม } (๒) เป็นเนอความหลายข้อ ก็ให้ส่งตัวมาว่า
 นครบาล }
 มรฎก }

เนอความกัน ให้มุนนายเร่งส่งตัวความมาแต่ในวันนั้น ถ้าขัด
 สนประการใดให้ส่งมาแต่ในสามวัน แม้นโจทจำเลยมีถ้อย

(๑) ต้นฉบับ : แพ่ง แก่ตาม ก

(๒) ก : ความแพ่ง
 อาชญา }
 อธรรม }
 นครบาล }
 มรฎก }

คำติงทุแลกันั้น ให้มีคำว่าด้วยปากชนในทันใดนั้น อย่าให้
เขียนเป็นหนังสือมาขึ้นเป็นอันขาดทีเดียว

อนึ่งถ้าผู้มคตจะมาร้องทุกขราชนั้น อย่าให้เขียนเป็นใบ
ฎีกามาเลย ให้มาร้องทุกขราชแต่ด้วยปาก แล้วให้พระ
ตำรวจผู้อยู่เวนนำเอาตัวความไปเขียนเอาคำฟ้องต่อหน้าเจ้า
กรมปลัดกรม แล้วให้ลอกเอาฟ้องขึ้นกระดาดเอากราบทูล
พระกรรณา คำเดิมนี้ให้ผูกหยิกเล็บไว้ ถ้าแขวงนอกจังหวัด
สี่แขวงให้เอาตัวความไปให้การแก่ขุนแขวงหมื่นแขวงพันแขวง
รองแขวงหนึ่งพร้อมกัน เขียนเอาคำฟ้องเข้ามาตามต่อหน้า
ลูกขุนณสถานหลวงตามกฎแต่ก่อน ถ้าหัวเมือง^(๑) ให้เจ้าศาลา
กลางนำเอาตัวความไปเขียนเอาคำฟ้อง ต่อหน้าผู้รักษาเมือง
กรมการ ให้รู้เห็นเป็นพยานกันจึงหลายคน จึงให้ไปศึกษา
พิจารณาตามพระราชกำหนด ถ้าหัวเมืองจะร้องฟ้องบอก
กล่าวโทษแก่กันเข้ามายังลูกขุน ณศาลา ให้เจ้าความมา
ณศาลากลางให้การแก่เจ้าศาลา พร้อมด้วยผู้รักษาเมืองกรม
การ ให้ผู้รับคำให้การเขียนลงสมุดตามเรื่องความ ลอกเอา
ถ้อยคำลงกระดาดบอกส่งเข้ามา แต่คำเดิมนั้นให้ผูกหยิก
เล็บเข้าระลอมประจำครั้ง บอกส่งเข้ามากับตัวความด้วย

แต่ให้ข้าทูลอง ๆ ข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่าย ^{หน้า} _{ใน^(๒)} } แล

(๑) ต้นฉบับ : เมือง แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ใน แก่ตาม ก

อนาประชาราษฎร์ฝ่าย ^{ทหาร} _{พลเรือน} } ^(๑) แเดหัวเมือง ^๑ _๒ ^๓ _๔ } กระทำตาม

พระราชกำหนดกฎหมายนี้จงทุกประการ

กฏให้ไว้ ณ วันที่ ๓-๑๑ ค่ำจุลศักราช ๑๔๕๖ ปีมโรงฉ้อศก ^{๑๓}

๗

๓ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้หมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นมหาตเล็กขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรม ฯ พระราชวังบวรสถานมงคล

แลอนาประชาราษฎร์เสมียนทนายฝ่าย ^{ทหาร} _{พลเรือน} } หัวเมือง ^๑ _๒ ^๓ _๔ }

ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระขันติ ทฤกคุณอดุลธรรมมหันตกรรณาแก่สมณพราหมณาจารย์ แเดอนาประชาราษฎร์ทั้งปวงทั่วขอบขัณฑ์เสมามณฑล เพื่อให้ผลประโยชน์ในอิทธโลกยบรรโลกย เสด็จออกณพระที่นั่งบุษบกมาลามหาตุสิตปราสาท พร้อมด้วยเสนามุขมนตรี กระวีราชปะโรหิตาโหราจารย์ทั้งปวง เฝ้าพระบาทมงกษมาศมีพระราชรำพึงถึงมูลบารมีตาบารมีที่ ^(๒) จะให้สัตว์โลกยทั้งปวง

(๑) ก : ทหารพลเรือน

(๒) ทั้งสองจะนับเข้าเป็น ที่

ตั้งอยู่ในศาลในสังฆวิจิตรธรรมเป็นหิตานุหิตประโยชน์สืบไป จึง
มีพระราชโองการมานพระบันฑิตดำหรั้ดเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า

มีพระราชกำหนดไว้แต่โบราณว่า ถ้ามีไข้พัวพี้มีไข้
น่องว่าน่อง แลแอบอ้างว่าเป็นญาติพี่น้องเข้าหาความแก้
ความต่าง แต่งหนังสือร้องฟ้องให้ราษฎรหาความแก้กัน คิด
อ่านให้ถ้อยคำแก่ราษฎร ถ้าพิจารณา^(๑)เป็นสัจ ให้ทวนสามยก
แล้วส่งลงสำเนาเข้าคุกเป็นหัวสิบข้าง กฎบทหนึ่งว่า ผู้ใด
กล่าวหาเป็นพยาน ท่านมิให้เข้าด้วยฝ่ายโจทฝ่ายจำเลย ให้
ว่าตามรู้ตามเห็นตามได้ยิน ถ้าเป็นพยานอาชามีได้เห็นแก้
จักขุมิได้ยินแก้โสดเข้ามารับเป็นพยาน ท่านว่ามิชอบให้ใหม่
ลาหนึ่ง ถ้าคดีนั้นเป็นมหันตโทษ โทษถึงตัดต้นสิ้นมือถึงตาย
ไข ท่านให้ตั้งโทษแก้พยานผู้เอาสินจ้างสินบน บันดจาจะใหม่
ลาหนึ่งให้ใหม่ทวีคูณ เพราะว่ามันเป็นพยานอาชามี แลกฎ
พระอายุการบทหนึ่ง ทรงพระราชดำริด้วยพระวิจาร์ณปัญญา
มิได้เห็นเป็นสัจเป็นธรรมแท้ เพราะเหตุว่าผู้แต่งร้องแต่ง
ฟ้อง แลผู้เข้ามาอาชามีเป็นพยานก็ดี ทั้งสองจำพวกนี้เป็น
ต้น
ปตข } เหตุแก้กัน ให้เสียประโยชน์ทรัพย์สินเงินทอง กายแล
ชีวิตนั้นก็เสมอกัน ถึงผู้จะแต่งร้องแต่งฟ้องให้โจท แม้หา
พยานมิได้ จำเลยก็จะสู้ด้วยพิสูตได้ ด้วยเดชความสัจ
ก็จะชำระตามความจริงของตัวบ้าง ครั้นมีพยานอาชามีเข้า

(๑) ต่และนับ : พิจารณา แลตาม ก

รับก็กลับที่งานนั้นให้แป้นแพ้วตัดความที่เดี้ยว แลจะปรับโทษ
ผู้แต่งกรมสำนวนให้มากกว่าผู้เข้ามาอาษาเป็นพญาณนั้น มิ
ชอบ ถึงมาทว่าผู้แต่งฟ้องแต่งคำให้การพร้อมไปด้วยกาย
ก้ามว้จก้ามมะโนก้าม ปะโยคความเพียรคิดอ่านซัดเข็ชรก็จริง
แลจะได้ทนสบทประทศร้ายต่อพระศรีรัตนไตรหามิได้ แต่ทว่า
เป็นประใจแก่กัน ไอ้คนจำพวกนี้เป็นพาลทุจริต มิได้กลัว
แก่บาปลอยแก่บาป ไม่เหนโทษในอดีต^(๑)อนาคต จึงแต่ง
ฟ้องแลคำให้การ แล้วย่อมสอนให้กะข้อลงกะเบียดแบ่งแก่
แบ่งรับไว้ทอย่างทบตเสท ถ้าหาพญาณมิได้ ให้หาพญาณใส่
ข้างหนึ่งเป็นต้นข้างหนึ่งเป็นปลาย ฝ่ายผู้ที่จะเข้ามาเป็น
พญาณอาษานั้น มิโทษถึงสองสถาน ๆ หนึ่งพร้อมไปด้วย
กายก้ามว้จก้ามมะโนก้าม สถานหนึ่งทนสบทประทศร้ายต่อ
พระศรี^(๒) รัตนไตร เมื่อ^(๓) พิเคราะห์ดูเหนโทษผู้เข้ามาเป็น
พญาณอาษานั้น เป็นที่ตัดความจริงกลับแพ้วเป็นชนะ โทษ
มากกว่าผู้แต่งฟ้องแลคำให้การอีก แลซึ่งมีกฏไว้แต่ก่อนว่า
ผู้เข้ามาเป็นพญาณอาษาให้ใหม่ลาหนึ่งแลทว่าคนนั้น เป็นแต่
เสียบทรัพย์พิศดูเงินทองเบานักหาถึงโทษมันไม่ มันจึงไม่เขต
ไม่หลาบจิ่งคิดกันทำ ฉะนเนื่อง ๆ มา เหมือนหนึ่งพวกอ้ายบุญ
มากบคิดกันแต่งฟ้อง ๆ นายสิงโต อ้ายสะอ้ายน้อยอ้อทบอ้อเขน

(๑) ต้นฉบับ : อดีต แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : สี แก้วตาม ก

(๓) ทั้งสองฉบับเขียน เมื่อ

แล้วส่งตัวลงสำเภาเข้าคุกเป็นหัวสับข้าง ตามบทพระอาช
 ษการโบราณนั้นฉันใดก็ดี ให้พิภกาษาปรับโทษผู้เข้ามาเป็น
 พญาณอาษา มิได้รูวรูมิได้เห็นว่าเหนมิได้ยินว่าได้ยิน แล
 ทนสบถศรัยต่อพระศรัรัตนไทรนั้น คุณฉันปรับโทษผู้คิด
 อ่านแต่งฟ้องแลคำให้การนั้น

ประการหนึ่ง ผู้^(๑) อัดคิดร้องฟ้องกล่าวโทษแก่เกี่ยวกับ
 ฝ่ายโจทก์ยอม^(๒) อ่างเอาจำเลย แลผู้^(๓) ต้องฟ้องเรื่อง^(๓) เนอ
 ความเดียวกัน ฝ่ายจำเลยเล่าก็อ่างเอาตัวโจทก์ แลพวกที่
 เข้าชื่อฟ้องประกันให้กันหาแก่นนมาเป็นพญาณความ กระลา
 การก็สืบตามข้อโจทก์จำเลยอ่าง ฝ่ายโจทก์ก็ฝ่ายจำเลยก็ดัก
 พวกที่เขานัก^(๔) ครั้นจะให้การตามสัจตามจริง^(๔) กัดคิด
 ของตัวจะแพ้ ก็สูทสบถเอาหาว่าตามสัจตามจริงไม่ เหนคน
 เหล่านจะไปสู่^(๕) อบายกุมเสี่ยเป็นอันมาก แล้วยักยัก
 กระลาการจะพิจารณาเอาความจริง แตนสืบไปเมอหน้า ห้าม
 อย่ำให้โจทก์อ่างจำเลยๆ อ่างโจทก์ แลผู้^(๕) เรอความเดี่ยวซ่งเข้า
 ชื่อฟ้องแลต้องคดีประกันหาประกันแก่นนเป็นอันขาดที่เดี่ยว

แลให้ข้าทูลอองทุลพระบาท ข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่าย

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน มิ

(๒) ก : ยอม

(๓) ทั้งสองฉบับเขียน เรือง

(๔) ก : ตามสัจจริง

(๕) ทั้งสองฉบับเขียน สู่

หน้า } แลโอนประชากรราษฎรฝ่าย ทหาร } แลหัวเมือง } กระ
ใน } พลเรือน } ๒๓ } ๔ }

ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายมานึ่งทุกประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๑๓^๓ คำจุลศักราช ๑๑๔๖ ปีมโรงฉ้อศก

๘

๔ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาตลกขอเฝ้าเข้าเจ้าต่างกรม
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
หัวเมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนือ } นายอำเภอนายอาคนาย

บ่อนเบี้ยนายกำนันตลาด อนาคตราษฎรไทยมอญลาวเขมม
แขกฝรังจีนญวนทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่
หัว ผู้ทรงทศพิศราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกพระ
ที่นั่ง^(๑)บุษบกมาตามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยเสนา
พฤตมาตยราชกระวีมนตรีมุขทั้งปวงเฝ้าพระบาท จึงมีพระ
ราชโองการมานพระ บันทูลสุรสีหนาทดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

มีพระราชกำหนดกฎหมายไว้แต่ก่อน ห้ามมิให้ทำเงิน
รวงเงินทองแดง พดด้วงตอกตราปลอมใช้^(๒)สอยเป็นอันขาด

(๑) ทั้งสองจะนับเจ็ปน นึ่ง
(๒) ทั้งสองจะนับเจ็ปน ไซ้

ทรงพระกรุณาให้ตั้งพระราชอาชญาเข็มนริบราชบาทตัดนิ้วสัก
หน้าตะแคงสามวันตะแคงเรือสามวัน ส่งตัวไปจำไว้ณะคุก
กว่าจะตาย อย่าให้คนร้ายดูเยี่ยงหย่างกัน

อนึ่งมีพระราชกำหนดไว้แต่ก่อนว่า ถ้าผู้มีชื่อเอาเงิน

ทองแดง }
ทองขาว }
ตะกั่ว } เงินหุ้มเงินทำใหม่เบามาใช้สอยกลางตลาด

ถ้าเงินบาทสี่บาทเงินสลึงสี่สลึง ถ้าเงินเฟื้องสี่เฟื้องขึ้นไป
ให้จับเอาตัวมาพิจารณา เอาผู้ทำเงินทองแดงเป็นโทษ ถ้าเงิน
บาทตะกั่วสี่บาท ถ้าเงินสลึงตะกั่วสี่สลึง ถ้าเงินตะกั่วสี่เฟื้อง
ลงมา ให้ทวนแล้วปล่อยเสียนั้น พิดเกราะดูพระราชกำหนด
ห้ามบหนักยังหาสนร้ายไม่ ด้วยเหตุว่าราษฎรมีเงินรวงเงิน

ทองแดง }
ทองขาว }
ตะกั่ว } เงินหุ้มเงินทำใหม่เบาจะใช้ทอนมิได้ ก็ยอมเอาไป

ชื้อ สุกร }
ชื้อ สุรา } แก่เงินผู้ขาย ๆ จะได้รังเกียจว่าเงินรวงเงิน }
ทองแดง }
ทองขาว }
ตะกั่ว }

เงินหุ้มเงินทำใหม่เบาหามีได้ ดีใจรับ ^{ชื้อ} } ^(๑) เป็นอาจัน ^{ชื้อ} เนอ
ขาย }

ความชื้อนกรูสนทั้งแผ่นดินก็เห็นว่าเงินผู้ขาย }
สุกร }
สุรา } มีเงินรวง

(๑) ก : ชื้อขาย

ทองแดง } เงิน ทองขาว } เงินหุ้มเงินทำใหม่เบา มากกว่าตำลึงหนึ่งเก้า
ตะกั่ว }

เท่าสิบเท่าอีก ตบแต่งแลกเปลี่ยนปลอมใช้สอยระคนปนเงิน
คืออยู่ในแผ่นดินเป็นอันมาก แลซึ่งจะลวงเสียมมิได้ เอาโทษ

แก่เงินผู้ชาย ^{สุกร} } นั้น เหนหาเป็นกรรมไม่ หาสิ้นเงินรวง

ทองแดง } เงิน ทองขาว } เงินหุ้มเงินทำใหม่เบาในแผ่นดินไม่
ตะกั่ว }

แสนสิบไปเมื่อนำ ห้ามอย่าให้ผู้ใดใช้เงินรวงเงินทอง
แดงเงินทองขาวเงินตะกั่วเงินหุ้มเงินทำใหม่เบาเฟื้องเบาสอง

ไพซอ ^{สุกร} } จินบดลดทอนดูจหนึ่งแต่ก่อนเป็นอันขาดทีเดียว

ให้นายอำเภอบำรุงแก่นายอาภอ ^{นายบ่อ} } อนุาพระราชราช
^{ถ้านั้นตลาด}

จีน }
มอญ } แยกฝรังญว และข้าทุกลอง ๆ ในกรุงนอก
ลาว }
เขมร }

กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา^(๑)แขวงจังหวัดหัวเมือง ^๑ } ปาก
^๒
^๓
^๔

โตฝ่ายเหนือให้ทว ถ้าผู้ใดมีเงิน ^{ชื่อของ} } แก่กันให้เผาเสีย
^{ชายของ}

ให้ฟ้อง ถ้าเผาเป็นเงินรวงเงินทองแดงมากน้อยเท่าใด ให้เอา

(๑) ต้นฉบับ : อยุธยา แก่ตาม ก

มาสั่งแก่พระคลังมหาสมบัติพญาศรีไกรลาศข้างเงินให้สิ้นเชิง
 ให้ข้างเงินไต่เลี้ยงทองแดงออกเสีย จะได้คงเงินค้่มากน้อย
 เท่าใด จึงให้ข้างเงินทำพดด้วง^(๑) ตอกตราเสียใหม่ส่งให้แก่
 เจ้าของ เมื่อจะทำนั้นต่อหน้าเจ้าของ ห้ามอย่าให้ข้างเงิน
 เบียดบังเอาเงินของผู้ขอแต่เอาเข้าข้างเป็นอันขาดทีเดียว ถ้า
 ผู้ใดมีพียงพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งห้ามปรามไว้ยังทำเงิน
 รวงเงินทองแดงเงินทองขาวเงินตะกั่วเงินหุ้มเงินทำใหม่เบา
 เฟื่องหนึ่งเบาสองไพ ปลอมใช้สอยแต่เฟื่องหนึ่งขึ้นไป มีผู้
 จับได้ จะให้ลงพระราชอาชญาเขยยนยกหนึ่งสามสิบที่ แล้วจะ
 เอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๒๓^๑ ค่ำจุลศักราช ๑๑๔๖ ปีมโรงน้อศก

๑

๕ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฎหมาย
 แจกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน ข้าราชการหลวงพระบาทกรมพระ
 ราชวังบวรสถาน ๗ หน้าหลัง มหาตเล็กขอเฝ้าเข้าเจ้าต่าง

กรมฝ่าย ใน } ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง } ปากใต้ฝ่าย

เหนือ อนุาประชาราษฎร์ทั้งปวงจงทั่ว

(๑) ทั้งสองจะนับเขียน ค้าง

ด้วยสมเด็จพระบาทบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยเสนาพฤชามาตยราชบโรหิตาโหราจารย์เฝ้าพระบาท จึ่งทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ทุกวันนี้หาเอาเพื่อด้วยพัศุดเงินทองไม่ รักพระศาสนาอุปราชราษฎร ยิ่งกว่าพัศุดเงินทองร้อยเท่าพันทวี อีก ตั้งพระไท่ท้านุกบารุงวรพุทธศาสนาไพร่ฟ้าประชากรให้อยู่เย็นเป็นสุข ทรงแสดงราชดำริระตริตรงตามทำนองคลองราชประเพณีบรมกษัตริราชแต่ปางก่อน ซึ่งเสวยราชสมบัติตั้งอยู่ในยุคธรรมนั้น ราชวงษอนุวงษเขาเจ้าเงาะพราชนเสนาพฤชามาตยราชมนตรี ก็ตั้งอยู่ในทางธรรมตามพระธรรมสาตรราชสาตรพระธรรมนูน พระราชกำหนดบทพระอาการตามบูรณราชประเพณี รักษาแผ่นดินโดยยุติธรรม ไพร่ฟ้าประชากรได้อยู่สุขเกษมใจ บ้านเมืองก็สมบูรณหาภัยอันรายมิได้ ครั้นสืบมาอนุวงษราชวงษเขาเจ้าเงาะพราชนเสนาพฤชามาตยราชมนตรีกระวิมุขลูกขุนข้าเฝ้า ละบูรณราชประเพณีเสีย ซึ่งมีในพระธำมัญญ์บูรณท่านตั้งแต่งเจ้ากระทรวงการไว้ว่าความแพ่งมรฎก ให้กระทรวงการสารแพ่ง^(๑)มรฎกกว่า แลที่มิใช่เจ้ากระทรวงการหาโรงหาสารมิได้ อย่าให้รับไว้บังคับ

(๑) ต้นฉบับ : แพ่ง แก้วเม ๓

บันชาว่ากล่าวเป็นอันขาดที่^(๑)เดียว ก็หาทำตามพระธำมน์ไม่

แลความหากันด้วย ^{ผู้}ขุนชายคน } ^ทรพมรรฎก } ^ทรพสั่งของ } ตัดพันกัน เจ้าของเหนขัดสน

จะมีได้โดยสะดวก จึงคิดอันร้องฟ้องทำหางว่าว ให้กราบทูล
ถวายเป็นหลวงบ้าง รับพระราชทานบ้าง ปรารถนาจะได้พระ
เดชเดชาภาพปกแผ่ไป ให้ว่ากล่าวโดยอิจฉารมของตัว
ผู้ต้องพิภาษเป็นคนอนาถาหาพึ่ง^(๒)มิได้ สัตย์บุญน้อยก็กลัว
เกรง ฝ่ายผู้ใด^(๓)พิจารณาว่ากล่าวบาง^(๔)คนก็ลำเอียงไปว่า
ทรัพย์สินจะได้เป็นหลวง เขม่นว่ากล่าวกันไซ่กข่มข้ำเอาแต่ทรัพย์สิน
เป็นหลวงจงได้ ผู้ต้องพิภาษกลัวด้วยอำนาจพระราชอำนาจจักร
ที่รับเสียพัศดูทองเงินใน^(๕)หานั้น หาเป็นยุติธรรมไม่ พระ

ธำมน์ } บทพระอาการบูรณราชประเพณีจะพันเพื่อนไป
ราชกำหนด } ^{ผู้}ใดจะหากันด้วยวิญาณกทรัพย์^(๕)
แต่นสืบไปเมื่อนั้น

อวิญาณกทรัพย์ ^{ผู้}ขุนชายคนแลทรัพย์สินมรรฎก ให้ว่ากล่าวกัน
ตามกระทรวงโรงสาร ตามกฎหมายพระทำนุนบูรณราช
ประเพณีแต่ปางก่อน แลห้ามอย่าให้ผู้ใดเอาทุตเกิด^๑ถวาย
เป็นอันขาดที่เดียว ถ้าผู้ใดเอาวิญาณกทรัพย์อวิญาณกทรัพย์

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ที่ ตกไป เพิ่มตาม ก
(๒) ทั้งสองฉบับเขียน พึ่ง
(๓) ก : ผู้ใด
(๔) ทั้งสองฉบับเขียน ปาง
(๕) ก : สวิญาณกทรัพย์

ทาสลูกหนี้แลทรัพย์สินมรดก ให้เรียกถวายเป็นหลวง ถวายกรม
 พระราชวัง ^{บวร} } แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอแลเจ้า
 หลัง }
 ต่างกรมฝ่าย หน้า } ซึ่ง ^{มีกรม} } มิได้ มาให้เรียกกันตั้งกล่าว
 ใน } หากกรม }
 มา^๕ จะเอาตัวผู้ถวายผู้รับส่งเจ้าทรัพย์สินแลผู้เป็นตระลาการ
 เป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๗ + ๒ ค่ำจุลศักราช ๑๑๔๖ ปีมะโรงฉศก

10^(๑)

๑๐ กฏให้แก่โกษาธิบดีแลหลวงโชติภทรวงท้อง^(๒)
 ถ้ำมพนักงานกรมท่าฝ่ายซ้าย แลชาวพระคลังในคลังพื้มาณ
 อากาศ เจ้าพนักงานทั้งปวง

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า แต่ก่อนครั้ง
 สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงในพระบรมโกฏ ให้มีกฏหมายไว้ว่า
 ไม่ทรงสักขอนสักไม้ตะเคียนไม้^(๓) เคี่ยมไม้อื่นทนนแลไม้เบด
 เสงทั้งปวง ต้องการสำหรับจะได้อุปเบตสังฆรณ์สร้างวัดวาอาราม
 แลใช้ราชการเบดเสงแต่ละปีๆ เป็นอันมาก แลฝ่ายผู้ซื้อ
 ลูกค้าผู้มเงินมาก ย่อมคิดอ่านชอหาต่อสำเภาจนเป็นอันมาก

(๑) ต่อจากนี้ไป เจ้าอยู่ในเล่ม ๒ พิมพ์ตามฉบับหลวง L27.2y ยังเหลืออีก
 สองฉบับตามเดิม คือ L27.2 (ก) และ L27.2x (ข)

(๒) ก : ท้องข้อ ข : ท้องข้อ

(๓) ต้นฉบับ : ไม้ แก้วตาม ก และ ข

ไม้ทรงสักไม้ขอนแก่น^(๑) แลไม้เบดเสจร ซึ่งจะได้ขายราชการ
 นั้นเปลื้องไป หาเป็นประโยชน์แก่กรุงเทพมหานครไม่ ไป
 เป็นประโยชน์แก่ลูกค้า ฝ่ายไม้ทั้งปวงซึ่งจะได้ขายราชการณ
 กรุงเทพมหานครจัดสน แต่่นสืบไปเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้
 ผู้ใดต่อสำเภาแต่อาเภอใจเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแลผู้ใด
 จะต่อสำเภาจำเภาะ ให้กราบทูลพระกรรณาก่อน ต่อทรง
 พระกรรณาโปรดเกล้าฯ ให้ต่อจ้งต่อได้ ถ้าแลลูกค้าผู้ใด
 จะให้เข้าทูลอองฯ ผู้ใดกราบทูลพระกรรณาขอต่อสำเภา ทรง
 พระกรรณาโปรดเกล้าฯ ให้ต่อส่งข้างในฯ มาส่งแก่ช่างใน
 ให้เรียกชำระรับส่งสามต่อๆ ละตำลึง เป็นเงินสามตำลึง แล้ว
 เก็บแก่มาส่งมหาดเล็กฯ เอากราบทูลพระกรรณา^(๒) ฉลอง
 เรียกเอาเข้าทูลฉลอง^(๓) สามต่อๆ ละสามตำลึง เป็นเงิน
 เก้าตำลึง แล้วผู้รับส่งมาส่งชาววังผู้อยู่เวรฯ เรียกเอาชำระรับส่ง
 สามต่อๆ ละตำลึง เป็นเงินสามตำลึง แล้วมาส่งมหาดไท
 ผู้อยู่เวร ผู้อยู่เวรเรียกเอาชำระรับส่งสามต่อ ต่อละตำลึง
 เป็นเงินสามตำลึง แล้วมหาดไทหมายให้สัสดีฯ เรียกเอา
 ชำหมายสามต่อๆ ละบาทเป็นเงินสามบาท แล้วสัสดีหมาย
 บอกนัการสมุบาญชัยกรรมทำฯ เรียกเอาชำระรับส่งสามต่อๆ
 ละบาทเป็นเงินสามบาท แล้วจ้งหมายบอกมาถึงเสมัชรเวน

(๑) ก : ไม้ทรงสักแลไม้ขอนแก่น ข : ไม้ทรงสักขอนแก่น

(๒) ต้นฉบับ : กรรณา

(๓) ต้นฉบับ : ฉลอง แก้ตาม ก และ ข

กรมท่า เอาว่าแก่โกษาธิบดีฯ เอากรบาทูลพระกรรณาดสอง
เรียกเอาเข้าทูลฉลองสามต่อๆ ละสามตำลึง เป็นเงินเก้าตำลึง
แล้วจึงส่งเสมียนให้หมายบอกโชดัก แล^(๑) เสมียน
เรียกเอาเข้าหมายสามต่อๆ ละสองบาทสองสลึง เป็นเงิน
ตำลึงสามบาทสองสลึง โชดักจึงจัดแจงเหยียบที่ให้ผู้ซื้อ
ต่อสำเภาก็เรียกเอาเข้าทำเนียมเหยียบที่หกบาท ถ้าสำเภ
ปากกว้างแต่สามวาขึ้นไป จนปากสามวาสอก ปากสามวา
สองสอก ปากสามวาสามสอก ให้กรมท่าเรียกเอาทอง
แท่งมิกเป็นของถวายแท่งหนึ่ง หนักหกตำลึงบาทเนื้อห
น้ำเสดสอง ถ้าหาทองคำมิได้คิดเป็นเงินราคาสิบสองหนัก
ทองคำหนักหกตำลึงบาท เป็นเงินสามชั่งสิบห้าตำลึง ถ้า
สำเภปากกว้างแต่สี่วาขึ้นไป จนสี่วาสอก จนสี่วาสองสอก
จนสี่วาสามสอก^(๒) ให้เรียกเอาทองแท่งมิกสองแท่ง ถ้าสำเภ
ปากกว้างแต่ห้าวาขึ้นไป จนห้าวา^(๓) สอก จน^(๔) ห้าวาสองสอก
จน^(๔) ห้าวาสามสอก ถึงหกวาขึ้นไป ให้เรียกเอาทองคำแท่งมิก
สามแท่ง ถ้าไม่มีทองแท่งมิกให้คิดเอาเงินตามราคาทองตุจกัน
แลคิดแต่ผู้จะต่อสำเภาคำหนึ่งต้องเสียเงินเข้ารับส่งเข้าทูลฉลอง
เข้าหมายเบดเสจ ศิริยเป็นเงินชั่งสิบห้าตำลึงสามบาทสองสลึง

(๑) ข : แล

(๒) ข : จนสี่วาสอก $\left. \begin{matrix} ๒ \\ ๓ \end{matrix} \right\}$ สอก

(๓) ต้นฉบับ : ว่า แก่ตาม ก และ ข

(๔) ข : คำว่า จน ไม่มี

ถ้าต่อสำเนาหัวเมืองต้องเสียค่าธรรมเนียมค่าลงบาด เข้ากัน
เป็นเงินซึ่งสืบแปดค่าลงสองสิ่งจึงต่อได้ ถ้าผู้ใดลักลอบ
ต่อสำเนาแต่อำเภอใจตน มิได้ให้กราบทูลพระกรรณาก่อน
ให้เอาตัวผู้ลักลอบต่อสำเนาเป็นโทษ ลงพระราชอาญาเช่น
ยกหนึ่งสามสิบที่ แล้วให้เรียกเอาเข้ารับสั่งเข้าทูลฉลองข่าหมาย
ทองแท่งหมึกข่าทำเนียบให้ครบ แล้วให้พ้นโทษต่อสำเนา
สืบไป แลมีเป็นกฎหมายหย่างทำเนียบสมมาจน

ครั้นอยู่มาครั้งแผ่นดินเก่า ให้เรียกข่าทำเนียบต่อสำเนา
สูงๆ ต่ำๆ พ้นเพื่อน จะเอาเป็นกฎหมายหย่างทำเนียบมิได้
ซึ่งมีกฎหมายหย่างทำเนียบ แต่ครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ในพระบรมโกศตรัสสั่งไว้ั้น ก็เห็นเป็นขนบขนาดต้องโดย
โบราณราชประเพณีอยู่แล้ว ให้เอาตามกฎหมายเก่าั้น แล
บัดนี้ต้องสถาปนาข้างพระนคร แลบุณเปตีสังฆรวัดวาอาราม
ขึ้นใหม่เป็นอันมาก ต้องการไม้^(๑) มากกว่าแต่ก่อน

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ถ้าผู้ใดจะต่อสำเนาปากกว้างแต่
สืบเขตศอกขึ้นไปเท่าใด ก็ให้เรียกเอาทองคำแท่งหมึกเข้ารับสั่ง
เข้าทูลฉลองข่าหมายข่าทำเนียบเบดเสจ ตามกฎหมายหย่าง
ทำเนียบในพระบรมโกศจงทุกประการ ถ้าลูกค้ำผู้ใดจะต่อ
สำเนาณหัวเมืองใด ให้มาบอกแก่ผู้รักษาเมืองกรมการ ครั้น^(๒)
จะให้ผู้รักษาเมืองกรมการบอกเข้าไป ให้กราบทูลพระกรรณา

(๑) ก : ไม้

(๒) ก : ครั้นผู้

ก่อน กว่าจะมีตราตอบออกไปให้ต่อ ระยะเวลาทางไกล ฝ่าย
 ลูกค้าผู้ต่อสำเภาก็บวญการเข้าไป แลให้ผู้รักษาเมืองกรมการ
 ปฤกษาหาฤกษ์กันเหยียบที่ให้ตามทำเนียมแล้วให้ต่อไปพลางก่อน
 เถิด แลให้ผู้รักษาเมืองกรมการเรียกเอาทองคำแท่งหมึกแลเข้า
 รับส่งข้าทุลฉลองข้าหมายเบตเสจตามทำเนียมให้ครบตามปาก
 สำเภาคู่หนึ่งณกรุงเทพมหานคร แลให้บอกขอต่อสำเภาส่ง
 ทองคำแลเงินเข้าทำเนียมเข้าไปณ^(๑) กรุงเทพมหานครให้สิ้น
 แต่เข้าทำเนียมเหยียบที่ต่ำลงสองบาดนั้น ให้ผู้รักษาเมือง
 กรมการ รับพระราชทานตามกฏหมายหย่างทำเนียมแต่ก่อน
 ครั้นกราบทูลพระกรุณาแล้วมีตราตอบออกไปให้ต่อ ฝ่ายเสมียน

เวนเข้าตราได้รับพระราชทานเงินเข้า	ตรา แต่ง เขียน ทำเนียม	} สามตำลึงบาด

อนึ่งเงินที่ลูกค้าคนมขอทุกวันนั้นว่า เรือแลสำเภารุท
 จะตกแต่งซ่อมแปลงขนใหม่ เรือสำเภาก็กว้างแต่แปด
 ศอกแต่เก้าศอกแต่สิบศอกแต่สิบเบตศอก ให้ตัดกระดาน
 ขนกราบเสี้ยนแทบสน เอาไว้แต่ข้างตะน้อยยกโปนเหต
 แล้วเสริมทวนหน้าทวนท้ายขนกระดานใหม่ สอบปากให้กว้าง
 ออกกว่าเก่าจนสามวาสามวาเสด ตั้งว่าเป็นเรือซ่อมแปลงใหม่
 ให้ขาดทองแท่งหมึกแลเงินเข้าทำเนียมของหลวงของเจ้าพนักงาน
 งามไปเป็นอันมาก

(๑) ข : คำว่า ณ ไม่มี

แต่^๕นสืบไป^๕เมื่อน้ำ ถ้าผู้ใดว่าเรือแลเส้าเกาชำรุดจะ
 ตกแต่งซ่อมแปลงใหม่ ให้มาบอกแก่เจ้าพนักงาน ให้วัด
 ปากเรือแลเส้าเกาจดหมายไว้เป็นพยาน ปากเรือแลเส้าเกา
 เดิมเท่าใดก็ให้ซ่อมแปลงให้คงปากอยู่แต่เท่านั้น อย่าให้ซ่อม
 แปลงไขปาก ^{เรือ} } ออกให้กว้างยาวกว่าเก่าแต่คืบหนึ่งขึ้นไป
^{เส้าเกา} } ได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดลักลอบซ่อมแปลงเรือแลเส้าเกา
 ไขปากเรือแลเส้าเกาให้กว้างแฉาวออกไปกว่าเดิมแต่คืบหนึ่ง
 ขึ้นไป จะให้ปรับใหม่เรียกเอาทองคำแท่งหมักขำรับส่งขาทูล
 ฉลอง^(๑) แลเข้าทำเนียบเบ็ดเสจ คุกหนึ่งเส้าเกาต่อใหม่ปาก
 กว้างสิบเบ็ดศอกขึ้นไป แล้วจะให้เอาตัวเป็นโทษด้วย

แลให้กฎหมายบอกแก่โกษาธิบดีแลโชดกทองสี^(๒) แก่
 พระคลังในพระคลังพิมานอากาศ ล่ามพนักงานกรมท่าซ้าย
 แลให้มหาดไทกระลาโหมกรมท่ามตราบอกออกไปหัวเมือง ให้
 ทำตามกฎหมายจงทุกประการ

กฏให้ไว้ณวันพุธเดือนเจดแรมสองค่ำ^(๓) จุลศักราชพัน
 ร้อยสี่สิบเจด ปีมะเสงสัพศก

(๑) ต้นฉบับ : กสง แต่ตาม ถ และ ข

(๒) ข : ทองสี

(๓) ต้นฉบับและ ถ : คำ แต่ตาม ข

๑๑ กฎให้^(๑) แก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุล
 ขุนหม่นพันทนายฝ่าย ทหาร } ข้าหลวงกรมพระราชวังบวร ฯ
 พลเรือน }
 กรมพระราชวังหลัง แลข้าหลวงเจ้าต่างกรมฝ่าย ใน } ล่าม
 พนักงานกระลาโหมกรมท่า กรมการเมืองสมุทรปราการ แล
 ลูกค้าเรือชาวกรุง ฯ ชาวต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาค้าขายณกรุง
 เทพมหานคร

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเห็นเกล้าฯ สั่งว่า มกฎหมาย
 เดื่อก่อน ห้ามมิให้ข้าราชการเอาบนใหญ่ไว้กับบ้านเรือน ถ้า
 ลูกค้าเรือชาวกรุงเทพมหานครจะไปค้าขายต่างเมือง มีบน
 ลูกกระสุนดินดำ ให้บอกบาญชีแก่กระลาโหมให้รู้จำนวนไว้
 ถ้ามิได้ค้าขายให้เอาบนส่งไว้แก่กระลาโหม ถ้าแลลูกค้า
 ต่างประเทศเข้ามาค้าขายณกรุงเทพมหานคร มีบนใหญ่กระ
 สุนดินดำมากน้อยเท่าใด ถึงเมืองสมุทรปราการ ให้บอก
 บาญชีมอบบนกระสุนดินดำไว้แก่กรมการล่ามพนักงานกรม
 ท่า ห้ามมิให้ข้าทูลออง ฯ ฝ่าย ทหาร } ข้าเจ้าต่างกรมฝ่าย
 พลเรือน }
 หน้าฝ่ายใน แลลูกค้าเอาบนใหญ่กระสุนดินดำ ไว้กับเรือ
 บ้านเรือนเปนอันขาดทีเดียว แลจั้นให้ลูกค้าเข้ามาค้าขาย
 มีบนใหญ่้อยเข้ามาสำหรับเรือ มิได้มอบไว้แก่ล่ามพนักงาน

(๑) ข : ให้ไว้

กรมท่าตามกฎหมายแต่ก่อน เอาเงินไว้กับบ้านเรือนนั้นผิด
มิชอบนักหนา จะว่าโดยพระราชกำหนดโทษถึงตาย พระราช
กำหนดกฎหมายมีมาตั้งหน้า^(๑) นานแล้ว ลูกค้า^๕ รุ้ง^๕ บ้าง^๕ มรุ้ง^๕
ให้มาฎโทษไว้เอาเป็นเพลง

แต่^๕ สืบ^๕ ไป^๕ เมื่อ^๕ หน้า^๕ ถ้า^๕ เรอ^๕ ลูก^๕ ค้า^๕ ชาว^๕ กรุง^๕ เทพ^๕ มหานคร
จะไป^๕ มา^๕ ค้า^๕ ขาย^๕ ต่าง^๕ เมือง^๕ กลับ^๕ เข้า^๕ มา^๕ กรุง^๕ เทพ^๕ มหานคร มี^๕ บัน
ใหญ่^๕ กระ^๕ สุน^๕ ดิน^๕ ดำ^๕ มาก^๕ น้อย^๕ เท่า^๕ ใด ให้^๕ บอ^๕ ก^๕ บา^๕ ญ^๕ ชี^๕ ย^๕ เอา^๕ เป็น
กระ^๕ สุน^๕ ดิน^๕ ดำ^๕ มอ^๕บ^๕ ฝาก^๕ ไว้^๕ แก่^๕ ล่า^๕ ม^๕ พ^๕ ัก^๕ งาน^๕ กระ^๕ ลา^๕ โห^๕ม ถ้า^๕ จะ^๕ ไป
ค้า^๕ ขาย^๕ ให้^๕ นาย^๕ เรอ^๕ มา^๕ เบ็^๕ ก^๕ เอา^๕ เป็น^๕ (๒) กระ^๕ สุน^๕ ดิน^๕ ดำ^๕ ของ^๕ ตน^๕ ซึ่ง^๕ ฝาก
ไว้^๕ นั้น^๕ ไป^๕ จาก^๕ ล่า^๕ ม^๕ พ^๕ ัก^๕ งาน^๕ จง^๕ ทุก^๕ คร^๕ ั้ง ถ้า^๕ เรอ^๕ ลูก^๕ ค้า^๕ ต่าง^๕ ๆ^๕ ปร^๕ เทพ
เข้า^๕ มา^๕ ค้า^๕ ขาย^๕ ณ^๕ กรุง^๕ เทพ^๕ มหานคร มี^๕ บัน^๕ ใหญ่^๕ กระ^๕ สุน^๕ ดิน^๕ ดำ^๕
มาก^๕ น้อย^๕ เท่า^๕ ใด ก็^๕ ให้^๕ นาย^๕ เรอ^๕ บอ^๕ ก^๕ บา^๕ ญ^๕ ชี^๕ ย^๕ แก่^๕ ล่า^๕ ม^๕ พ^๕ ัก^๕ งาน^๕
กรม^๕ ท่า^๕ กรม^๕ การ^๕ เมือง^๕ สม^๕ ทุ^๕ ปร^๕ ะการ ให้^๕ ลง^๕ ไป^๕ ปร^๕ ะท^๕ ร^๕ วจ^๕ ตรา^๕ ช^๕ น^๕ สุด^๕ ให้^๕
รู้^๕ จำนวน^๕ มาก^๕ แล^๕ น้อย ให้^๕ นาย^๕ เรอ^๕ เอา^๕ เป็น^๕ กระ^๕ สุน^๕ ดิน^๕ ดำ^๕ ข^๕ น^๕ มอ^๕
ฝาก^๕ (๓) ไว้^๕ แก่^๕ กรม^๕ การ^๕ เมือง^๕ สม^๕ ทุ^๕ ปร^๕ ะการ ห้าม^๕ ย^๕ ำ^๕ ให้^๕ ข^๕ าร^๕ ราช^๕ การ
ฝ^๕ าย^๕ ท^๕ หาร^๕ } ข^๕ ำ^๕ หล^๕ ง^๕ กรม^๕ พระ^๕ ราช^๕ ว^๕ ัง^๕ บ^๕ ว^๕ร ๆ^๕ กรม^๕ พระ^๕ ราช^๕ ว^๕ ัง
พล^๕ เรอ^๕ น }
หลัง^๕ ข^๕ ำ^๕ เจ้า^๕ ต่าง^๕ กรม^๕ ฝ^๕ าย^๕ หน^๕ } แล^๕ นาย^๕ เรอ^๕ ลูก^๕ ค้า^๕ ชาว^๕ กรุง^๕ เทพ
ใน^๕ }
มหานคร^๕ แล^๕ ต่าง^๕ ปร^๕ เทพ เอา^๕ เป็น^๕ กระ^๕ สุน^๕ ดิน^๕ ดำ^๕ ไว้^๕ ณ^๕ บ้าน^๕ เรอ^๕ น

(๑) ต้นฉบับ : ขก แก่ตาม ก และ ข

(๒) ก : คำว่า มี^๕ มา^๕ ขาด^๕ ไป

(๓) ต้นฉบับ : ฝ^๕ าย^๕ แก่^๕ ตาม^๕ ก และ^๕ ข

เรือ^(๑)ของตน ดุจหนึ่งจันหัยลูกค้า^(๒)ทำครั้งนเป็นอันขาดที
 เดียว ถ้าข้าราชการเลินายเรือลูกค้าผู้ใดมิพึง เอาบนกระสุน
 ดินดำไว้อเรือเลบ้านเรือนของตัว มิได้มอบฝากไว้แก่ล้าม
 พนักงานกระลาโหมกรมการเมืองสมุทรปราการตามกฎรับสั่ง
 จับได้พิจารณา^(๓)เป็นสัจ จะเอาตัวเป็นโทษดุจหนึ่งโทษกระบถ
 กฎให้ไว้ณวันพทเดือนเก้าแรมสี่ค่ำ^(๔)จุลศักราชพันร้อย
 สิบเจด ปีมะเสงสัพศก

12

๑๒ กฎให้^(๕)แก่พระสุรัสวดี^(๖)ชายขวาในนอก ให้
 กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุน
 หมนสมุบายชัยเจ้าหมุ่หมายหมวดพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน^(๗)
 แลข้าหลวงกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวัง
 หลัง แลมหาดเล็กขอเฝ้าข้าหลวงเจ้าต่างกรม กรมฝ่ายหน้า
 ฝ่ายในแลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ หนหัวเมือง } ปากใต้
 ฝ่ายเหนือทั้งปวง ให้ประกาศบาร้องแก่สมักพักพวกบ่าวไพร่
 ผู้เป็นไพร่หลวงสมกำลังทั้งปวงจงทั่ว

- (๑) ก : คำว่า เรือ ขาดไป
- (๒) ต้นฉบับ : คา แก่ตาม ถ และ ข
- (๓) ต้นฉบับ : พิจารณา
- (๔) ต้นฉบับและ ถ : ค่ำ แก่ตาง ข
- (๕) ข : ให้ไว้
- (๖) ต้นฉบับและ ข : พระสุรัสวดี ถ : พระสุรศสวดี
- (๗) ข :

ทหาร	}	
พลเรือน		

ด้วยสมเด็จพระมณีนารถบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ออกณพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วย
หม่อมขุนมาตยาเสวกามาตยราชกระวีมนตรีมุขลูกขุน ทั้งปวงเฝ้า
พระบาทงกษมาศ จึงมีพระราชโองการมานพระบันทูล
สุรสีห์นาทดำรัสเห็นโอเกล้า ๆ สั่งว่า

ชนบททำเนียบบูรณราชปรเพณีสำหรับแผ่นดินสืบมาแต่
ก่อน ฝ่ายสมณพราหมณาจารย์ไพร่ฟ้าปราชกรทั้งปวง แต่
บัดนี้ได้อยู่ในแว่น^(๑) แคว้นแผ่นดินข้าขอบขัณฑสีมาอาไศรยเป็น
สุข แลตั้งถิ่นถานบ้านเรือนอยู่ได้ ก็เพราะพระราชกฤษฎา
เดชาอนุภาพ พระบารมีสมเด็จพระมหากระษัตริราชเจ้า
เสด็จผ่านพิภพปกครองบงกัณอินราชข้าศึก ซึ่งจะมากระทำ
วิบัติเบียดเบียนย่ำยี ให้เป็นอันรายมิได้แลแล้ว ก็เป็นที่ดีการ
ตั้งมั่นวระพุทธศาสนา ฝ่ายสมณ^(๒) พราหมณาจารย์ได้บำเพญ
ศาสนพรหมจรรย์มคัพรหมจรรย์ ฝ่ายราชฎีกได้ตั้งบ้าน
เรือนเป็นสุข ได้สร้างกองการกุศล พระบวรพุทธศาสนา
รุ่งเรือง เป็นที่เทพยมนุษย์ได้นมัสการบูชาสืบมาทั้งนี้เพราะ
พระอภิเนहारเดชาอนุภาพปกแผ่อยู่ มีพระคุณแก่สัตว์โลกย
อนันตะจะนับมิได้ ที่ไพร่ฟ้าปราชกรทั้งปวงจะมีความสวา
มิกักดี ตั้งใจทำราชการเอากำล้งเร็วแรงของตัวเป็นแดน
แทนพระเดชพระคุณโดยสุจริตจึงขอขอบ แลขงทรงพระกรุณา

(๑) ต้นฉบับ : แวน แก่ตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : สมุสมณ

ให้ถาปะนาช่าง^(๑)พระนครครั้งน ก็เป็นสำหรับราชปรวณ
 กระทบตราชราชเจ้าแผ่นดินสืบมาแต่ก่อน แลฝ่ายเลิกไพร่หลวง
 สมกำลังข้าทูลออง ๆ แลหญิงข้าหลวงทั้งปวงทำราชการทุกวัน
 ไซ้ จะไซ้สอยตราครุฑให้ทำการไปรวดเดี่ยวหามิได้ ก็ยอม
 ทรงพระมหากรุณาโปรดให้เข้ารับราชการแต่เดือนหนึ่ง ลด
 ผ่อนให้ออกทำมาหากินถึงสองเดือนเป็นสามผลัด จนกเห็นได้
 ฝาศูกกว่าแผ่นดินแต่ก่อนนออีก ถ้าผู้ขงมปัญญาเห็นพระเดช
 พระคุณ ก็สัจชอกกลัวเกรงพระราชอาชญา มีความวิริยอุตสาหะ
 เอาใจใส่ทำราชการฉลองพระคุณโดยขงขนิมิได้หลบหนี แต่
 ขงเกยจครันไม่มีความกะตัญญูแลมิได้กลัวเกรงพระราชอาชญา
 กัดะราชการมนายเสีย ย่อมหลบหนีไปแอบแฝงอยู่ด้วย
 เจ้าเมืองกรมการณหัวเมืองบ้าง เทยหลบหลกชนล่องเข้า
 ออก ไปมาค้าขายทำมาหากินโดยอิจนารมณของตัวกมีบ้าง
 ขาดราชการพนักงานไป ฝ่ายมนายเจ้าหมื่นนายหมวดต้อง
 ทครองจ้างผู้คนทำราชการแทน เสียหายได้ความขัดสน แล
 คนผู้ไว้เว้หลบหนีเหล่านี้ ครันจะไม่เอาโทษตามพระราช
 อนาจักรบ้างเลย ก็จะมีน้ำใจกำเริบ ผู้ต้องทำราชการจะเสีย
 น้ำใจ ครันเห็นว่าผู้หลบหนีหาโทษมิได้แลแล้ว ก็ระกักันหลบ
 หนีไปเนอง ๆ ฝ่ายเจ้าหมื่นมนายจได้ความขัดสน ราชการ
 แผ่นดินจะเสียไป

แต่นสืบไปเมอหน้า ห้ามอย่าให้เลิกไพร่หลวงสมกำลัง

(๑) ตัวและบับและ ก : ซ้าง แก้วทาบ ข

ข้าราชการเล่ห์เหลี่ยมชั่วพลวงทั้งปวงคว้งเหต ละคราชการพนักงาน
เสี้ย หลบหนีจากมุนนายเจ้าหมื่นนายหมวด^(๑) ให้ขาดราชการ
งานโยธาแผ่นดินไปแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้า
แลเลิกไพร่พลวงสมกำลังผู้ใด มิได้กั้วเกรงพระราชกำหนด
ยั้งบังอาจละราชการเสี้ย หลบหลีกหนีมุนนายเจ้าหมื่นนาย
หมวดไปชุ่มชอนแอบแฝงอยู่ด้วยผู้รักษาเมืองกรมการหลวง
ขุนหมื่นหัวเมืองใดก็ดี แลหลบหนีไปชุ่มชอนอยู่ถนัดแห่งใด
ตำบลใดก็ดี รู้แจ้งในพระราชกำหนดแล้ว กลับเข้าหา
มุนนายโดยปรกกะติ ให้มุนนายเรียกเอาทนายบ่นมีนายประ
กันไว้ เอาตัวข้าราชการสืบไป ถ้าผู้ใดมิได้เข้ามาหา มุนนาย
นายต้องติดตามออกไปหาถึงหัวเมืองแห่งใดตำบลใด ผู้หลบ
หนีรู้แจ้งว่ามุนนายตามออกไปเข้าหา มุนนายโดยดี ให้มุนนาย
ภาตัวผู้หลบหนีเข้ามายังลูกขุนณศาลา เอาตัวลงอาชญา
เข็มนยกลงสามสับที่ แล้วให้มุนนายปรกกันเรียกทนายบ่นไว้
ใช้ราชการสืบไป ถ้าแลผู้หลบหนีรู้ว่ามีมุนนายติดตามออกไป
มิได้เข้าหา มุนนาย ๆ สืบสาวจับตัวได้เองก็ดี แลไปแอบอ้าง
อยู่ด้วยเจ้าเมืองกรมการ พระหลวงขุนหมื่นผู้ใดขัดขวาง
ช่วงชิงไว้ประการใดอย่าให้ฟัง ให้เอาตัวผู้หลบหนีเข้ามาว่า
ยังลูกขุนณศาลา ให้ลงพระราชอาชญาเข็มนสองยกหกสิบที่
แล้ว ให้คิดกำหนดว่าผู้หลบหนี ๆ ไปแต่วันใดเดือนใด เป็น
วันคนปีเดือนมากน้อยเท่าใด ให้ส่งตัวผู้หลบหนีไปจำไว้ณคุก

(๑) ต้นฉบับ : หมออด แก้วตาม ถ และ ข

คิดตรวน ให้นครบานไข่ว่าจะครบกำหนดปีเดือนวันคืนซึ่ง
 หนีไปนั้น แล้วให้พ้นโทษออกจากคุกส่งตัวให้มุนนายมีนาย
 ประกันเรียกทานบลเอาตัวไว้ใช้ราชการสืบไป แลฝ่ายผู้รักษา
 เมืองกรมการนายอำเภอ นั้น ก็ให้ตรวจตราสืบสาวสอดแนม
 ดู ถ้าเห็นผู้คนแปลกปลอมออกไปแอบแฝงอยู่ณแขวงหัวเมือง
 ของตัว ก็ให้สืบสวนไล่^(๑)เลี้ยงดู ถ้าเห็นว่าตามุนนายออกไป
 ทำมาหากินโดยปรกติหาหลบหนีไม่ ก็ให้ยู่ทำมาหากินกว่า
 จะถึงกำหนดเข้าเดือน ถ้าเห็นว่าพ้นกำหนดเข้าเดือนแล้ว
 มิได้เข้ามาหา มุนนาย^(๒) เข้าเดือนรับราชการตามพนักงานของ
 ตัว ก็ให้ผู้รักษาเมืองกรมการนายอำเภอ จับเอาตัวผู้นั้นบอก
 หนังสือส่งเข้ามา ถ้าผู้รักษาเมืองกรมการนายอำเภอ หัวเมืองใด
 มิได้เป็นใจตรวจตราสืบสวนสอดแนมดู ละให้เลิกไพร่หลวง
 สัมกำลังออกไปหลบหนีอยู่ณแขวงหัวเมือง พ้นกำหนดเข้า
 เดือนแล้ว มิได้จับตัวส่งเข้ามา จนมุนนายติดตามออกไป
 จับได้ในแขวงหัวเมืองของตัว จะเอาผู้รักษาเมืองกรมการ
 นายอำเภอ หัวเมืองนั้นเป็นโทษ แลผู้ซึ่งคบหาช่วงชิงขัดขวาง
 เอาเด็กไว้วันนั้น ก็ให้เอาตัวเป็นโทษดุจดั่งโทษผู้หลบหนี
 แลให้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้จงทุกประการ
 ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตาม ละเมิดกระทำให้ผิดด้วยพระราช

(๑) ก : ไล่ไล้

(๒) ข : มุนทอ

กำหนดกฎหมายนี้ประการใด จะให้เอาตัวเป็นโทษตาม
 พระราชกำหนด ซึ่งโปรดไว้จนทุกประการ
 กฎให้ไว้ฉะฉานขึ้นเดือนสิบเบ็ดแรมหกค่ำ จุลศักราช
 พันร้อยสี่สิบเจ็ด ปีมะเสงสัพทศก

13

๑๓ กฎให้^(๑)แก่ผู้รักษาเมืองผู้^(๒)กรรมการเมือง^(๓) }
 ๒ ๓ ๔

แลกรมพระนครบาล^(๓) ข้าทูลอองทูลพระบาทฝ่ายทหารพล
 เรือ^(๔) แลข้าเจ้าต่างกรมฝ่าย^(๓) ทหาร } ถิ่นแก่ผู้ใหญ่นายบ้าน
 ใน }
 บันดาอยู่ในแขวงจังหวัด ในกรุนอกกรุนเทพมหานคร แล
 หัวเมืองปากไตฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทุกวันนี้ ทรงพระ
 มหากรุณาทำนุบำรุงสัตว์โลกยทั้งปวงให้ตั้งอยู่ในศีลสุจริต^(๕)
 แลพระวระพุทธศาสนาวัตนารุ่งเรืองสืบไป แลทรงพระราช
 ศักดิ์ธาบิตสังฆรณด้วยพระหัตถ์บ้าง ให้^(๖)ทูลอองทูลพระบาท
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยไปบิตสังฆรณพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ว่า

- (๑) ข : ให้ไว้
- (๒) ต้นฉบับ : รัง แก้วตาม ก และ ข
- (๓) ข : พนครบาล
- (๔) ข : ทหาร }
                           พลเรือ }
- (๕) ต้นฉบับ : สุจริต
- (๖) ต้นฉบับ : ขา แก้วตาม ก และ ข

อารามบ้าง ลมรักบิตทองรุ่ง^(๑) เรืองให้เป็นที่ไหวหวั่นชานแก้วเทพา
 มนุษย์ทั้งปวงเป็นอันมาก เพื่อจะให้เป็นอย่างนี้ไซยะปะจยแก้ว^(๒) พระ
 พุทธภูมิตัดเจกภูมอรหัตถ์กุม พ้นจากสงสารจตุรบาบ อาราม
 เจตีย์ถานทั้งปวงรุ่งเรืองกว่าแต่ก่อน ฝ่ายลูกขุนณศาลาพร้อม
 กันกราบทูลพระกรรณาว่า ทุกวัน^(๓) มีผู้ร้ายกระทำอันร้ายลอค
 ทองพระทำลายพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์พระบตชุกชุมขึ้น
 เป็นอันมาก จึงมีพระราชโองการมานพระบันทูลดำหัดเห็นอ
 เกลา ๆ สงว่า

พระภิกษุสามเณรกลางอารามนั้นน้อยมากก็มีอยู่น้อยก็มี ถึง
 มาที่อยู่มากอยู่น้อยเท่าตั้งนั้น เป็นธรรมตาทิขุสามเณรกลัว
 ไภย จะเป็นโทษคองเข้ามาในสิกขาบท ประการหนึ่งกังวล
 จะร้ายเรียนคันทุรวีบิสะนาทออยู่ มีอาจะจับกุมเอาผู้กระทำ
 ร้ายพระพุทธรูป^(๔) พระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ได้ ผู้ร้าย
 ก็มีน้ำใจกระทำอะกุศลเป็นตระกูลม อันมีโทษเสมอปัญจะ
 นั้นตะริยะกัม จะได้ไปเสวยทุกขเวทนาในอะวิจิมหานรก
 เป็นอันมาก เพราะจับตัวผู้ร้ายมิได้ ผู้ร้ายจึงมีน้ำใจกำเริบ
 ทำร้ายพระศาสนาเนื่อง ๆ ครั้นจะนั่งไว้เหมือนหนึ่งไม่ทรง
 พระกรรณาโปรดสัตว์โลกยทั้งปวงเลย พระศาสนาก็จะ
 เสร้าหมองไป

(๑) ทั้งสามจะนับเจียน รุง

(๒) ต้นฉบับ : แถ แก้วตาม ก และ ข

(๓) ต้นฉบับ : นี้ แก้วตาม ก และ ข

(๔) ก : พระพุทธรูปศาสนา

แต่^(๑)สืบไป ให้กรมพระนครบาล^(๒) แลเจ้าเมืองกรมการ
 จัดแจงตรวจกระเวนตามอำเภอ คอยจับตัวผู้ร้ายซึ่งทำอัน
 ร้ายพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์จงได้ แลเอารามใดไกล
 บ้าน ให้พินนายบ้านจัดแจงลูกบ้านซึ่งใกล้อารามนั้น ให้ผลัด
 กันไปตรวจกระเวนป้องกันสอดแนมที่อารามนั้น คอยจับกุม
 เอาตัวผู้ร้ายซึ่งทำอันร้าย^(๓) พระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ เอา
 ตัวมาส่งยังกรมพระนครบาล^(๓) แล^(๔) เจ้าเมืองกรมการกระทำ
 โทษตามพระอัยการ ผู้ร้ายจึงจะเขตหลาบมิได้กระทำร้ายพระ
 พุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์สืบไป ถ้า^(๕) แลกรมพระนครบาล^(๓)
 แล^(๕) เจ้าเมืองกรมการนายอำเภอ จัดแจงให้ชาวบ้านลาด
 กระเวนรักษาพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ ถ้า^(๖) แลชาวบ้าน
 ละเมินเสียมมิได้สอดแนมลาดกระเวน ให้ผู้ร้ายทำอันร้าย
 พระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์ จะเอาตัวชาวบ้านเป็นโทษ
 ตามโทษาณโทษ

แต่ให้เจ้าเมืองกรมการนครบาลนายอำเภอ ข้ำ^(๖) หลออง

(๑) ข : พระควบาล

(๒) ก : อันร้าย

(๓) ข : พระนครบาล

(๔) ก : ต้นฉบับและ ข ให้ แก่ตาม ก

(๕) ก : ให้

(๖) ก : คำว่า ถ้า ขาดไป

ทูลพระบาทแล^(๑)ชาวบ้านทั้งปวง กระทำตามกฏรับสั่งนั่ง
ทุกประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๒๑+๑๒ ค่ำ^(๒)จุลศักราช ๑๑๔๗ ปีมะเสง

สัพสก

14

๑๕ กฏให้^(๓)แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฏ
หมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง^(๔) เจ้าราชินิกุล
ขุนหม่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาดเล็กขอเฝ้าข้าหลวง
เจ้าต่างกรมฯ ฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลข้าหลวงกรมพระราชวัง
บวรสถานมงคลแลกรมพระราชวังหลัง ผู้รักษาเมืองผู้^(๕)
กรมการเมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนือ แลไพร่ฟ้าประชาราษฎร
ทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยสมเด็จพระมโหฬารพระพุทธเจ้าอยู่หัว เสด็จออก
ณพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจุฬาราชวาฬ พร้อมด้วยบรโหฤต
โหราฤคมาตยราชกระวีมนตรีมุขลูกขุนเฝ้าพระบาท จึงมี
พระราชโองการมานพระบัน ทูลสุรัสวดีหน้าทดำ หรัสเหนือเกล้า
เหนือกระหม่อมสั่งว่า

(๑) ก : ถ้ำ

(๒) ต้นฉบับ : ค่ำ แก่ตาม ก และ ข

(๓) ข : ให้ไว้

(๔) ข : หัวเมือง

(๕) ต้นฉบับ : รัง แก่ตาม ก และ ข

สรรพสัตว์โลกยเกิดมาในวัดสงสารนั้น มีวาสนาบารมี
 บำเพ็ญมาต่างต่างกัน สัตว์บางจำพวกมีศรัทธาบุญยิ่ง เห็น
 ทุกขโทษในสละวิญาณกะทรพยแลบุตรภรรยาเป็นแท้ ย่อม
 วิปริ(๑)นามธรรมแปรปรวนหาเที่ยงแท้ไม่ ก็ละสละขาด
 ที่ได้เข้าบรรพชาอุปสมบทบำเพ็ญสมณธรรมไป ก็ได้มีัค
 แผลผลพ้นสงสารทุกข์ บางมีศรัทธามันมีบุญวาสนาต่าง ๆ
 เป็นกลางเลออ่อน เห็นทุกขเห็นโทษในทรพยสมบัติบุตร
 ภรรยาเป็นปรมาณปานกลางอ่อนหย่อน ยังอาโลยในบุตร
 ภรรยาทรพยสมบัติสละมิขาด ก็เข้าบวชในวรพุทธศาสนา ให้
 เป็นเหตุก่อนจึงเป็นผลต่อไป ได้สติปัญญาอุปถมาอาจารย์เพื่อน
 พรมจารย์ให้สติสั่งสอน ก็ได้สติปัญญากลับเห็นทุกขโทษในบุตร
 ภรรยาในทรพยสมบัติ ก็สละอาโลยขาดจากหุระกั้วลใน
 ขรवाद บำเพ็ญสมณธรรมไปก็ได้มีรรคแผลผล อันเป็นพระ
 โลกุตระธรรมฉนก็มีบาง ดูจักกษุในพระศาสนาแต่ก่อน จำเป็น
 บวชด้วยอาโลยในภรรยาที่มีในทรพยสมบัติก็มี ครั้นพระองค์
 ทรงสั่งสอนพระมานตามวาสนา สำแดงนางฟ้าให้เห็นเป็น
 ต้นเหตุก่อน ก็กลับได้มีรรคแผลผลเมื่อภายหลัง ก็มีหย่าง
 ประเวณสืบมา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ข้า
 ทูลออกทูลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยเห็นว่ามีความชอบในราชการ
 ได้ช่วยกันป้องกันบำรุงพระพุทธศาสนา ก็ทรงพระอนุญาติให้
 บรรพชาอุปสมบท เพื่อจะให้ป็นประโยชน์ในชั้นชวหน้า อย่า

(๑) ข : วิปริต

สี่ ออกมาในต้นพระวิสาขบูชาในกลางพระวิสาขบูชา มีพื้นที่ที่จะ
ออกพระวิสาขบูชาเสียดทางพระกรรณาบารมี ซึ่งตั้งพระไทยจะให้เข้า
ทุลลอง ๆ ได้ โลกีย์สมบัติได้ โลกุตระสมบัติ^{มค} } เพราะเหตุ
มิได้มีที่ย่ำเกรงจึงเสียดประโยชน์ไป

อนึ่งก็เป็นโบราณราชประเพณีสืบมา ถ้าเข้าทุลลอง ๆ
ผู้ใหญ่ผู้น้อยมีความชอบได้ไว้ในราชการแล้ว จะมีราชกิจ
ทุระไปในที่ใด ๆ แลถึงแก่ภรรยาภักดี อยู่พ่ายหลังทรงพระ
กรรณาชูปเกล้าชูปกระหม่อมเลี้ยงบุตรภรรยาญาติพี่น้อง มิให้
ผู้ใดทำข่มเหงได้ แลหญิงซึ่งเข้าทุลลอง ๆ สละแล้วแลมวต
นั้น เหมือนหนึ่งมีราชกิจไปไกล^(๑) แลบุตรภริยาอยู่หลังนั้น
เป็นข้าหลวงอยู่ในราชทุระ ทรงพระกรรณาเอาพระไทยใส่
พระเดชเดชาณภาพเกล้า ๆ มิให้ผู้ใดกระทำข่มเหงได้ แล
มีพระราชอาญา จักไรวัน^๒ ผู้พาลหากหยามข้าก็จะกระทำ
มิจณาจารย์แก่หญิงภริยาเข้าทุลลอง ๆ อันกราบทุลลดาเข้าบรรพ
ชาอุปสมบท ให้เป็นอันรายแก่ผลพรมจรรยแก่เจ้ากู่ผู้บวต
นั้นย่อมมีมาเนื่อง ๆ

แต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้าแลเข้าทุลลอง ๆ กราบบังคมทุล
พระกรรณาลาบวต ผู้ใดล่วงประเวณีทำชู้ด้วยหญิง อันขามี
สละเป็นราชทุระปกบ้อง ให้เสียดพระยศพระเกียรติใน^(๓)ราช

(๑) ต้นฉบับและ ข : ไกล แก้วตาม ถ

(๒) ต้นฉบับและ ถ : อญา แก้วตาม ๆ

(๓) ถ : ไป

อานาจักร ให้หลังพระ^(๑)ราชอาชญาทั้งชายทั้งหญิงคลสามยก
 ทะเวนบกสามวันทะเวนเรือสามวัน ส่งไปเปนตะพุ่นญาข้าง
 แลฝ่ายอนาประชาราษฎร์^(๒)นั้น ถ้าสามีสละภริญาเข้า
 อุปสมบทवादในพระศาสนาบำเพญสมณธรรมแล้ว สามีสภริญา
 ขาดจากตัวเมียกันตามพระบาทไฟแลพระอายุการ^(๓) กัญหมาย
 แต่โบราณสืบมา แลซึ่งมีพระราชกำหนดแจกไปแต่ก่อนว่า
 ชายใดกระทำมิจนาจารด้วยหญิงภริญาอันเจ้ากุ่มีสละขาด^(๔)
 อาลัย ในสามพระวัสส์ก็ออกมาร้องฟ้อง พิจารณาเปนสัจ^(๕)
 ให้ปรับไหมชายชนั้น หาต้องด้วยบทพระอายุการไม่ ให้ยก
 เลิกเสียอย่าให้รับไว้บังคับบัญชาพิจารณาเปนอันขาดที่^(๖)เดียว
 ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตาม ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ
 ให้เจ้าหมุ่สมุ่มาญชยหมายบอกจงทุกหมุ่ทุกกรม แลมีตรา
 แจกไปเมื่อ^(๗) } ปากใต้ฝ่ายเหนือ   ประกาศเป่าร้องอนา
 ประชาราษฎร์ทั้ง^(๘)ปวงจงทว ให้ทำตามพระราชกำหนด^(๙)แจก
 มาทุกประการ

(๑) ต้นฉบับและ ก : คำว่า พระ ตกไป เพิ่มตาม ข

(๒) ต้นฉบับและ ก : ราษฎร ข : ราษฎร

(๓) ต้นฉบับ : พระอายุเกษ แก่ตาม ก และ ข

(๔) ข : คำว่า ขาด ไม่มี

(๕) ข : เปนสัจใช้

(๖) ต้นฉบับและ ก : ที่ แก่ตาม ข

(๗) ต้นฉบับ : พง แก่ตาม ก

(๘) ข : พระกำหนด

กฎให้ไว้ณวัน ๒ + ๘ คำจุลศักราช ๑๑๖๐ ปีมะเมีย

สำฤทธิศก

15

๑๕ กฎให้แก่พระสุรัสวดีข้าบขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพระญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพัน
ทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลมหาตเล็กขอเฝ้าข้าหลวงเจ้า
ต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน ผู้รักษาเมืองผู้รั้ง^(๑)กรมการหัวเมือง
๓ } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว
๒ }
๔ }

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า อำแดงกำ
กนไช้ นางพระสนมอยู่ในพระราชวัง อำแดงสาทนางองอาจ
มิได้เกรงกลัวพระราชอาญา คบหาลักพาอำแดงกำออกจาก
พระราชวังไปส่งให้นายอิน ๆ เอาอำแดงกำไปซ่อนไว้ณเรือน
นายทองอยู่ ลักเอาทรัพย์สินของไปด้วย แลนายอินทำชู้ด้วย
อำแดงกำโดยอำเพอใจ ฝ่ายนายเขนซึ่งว่าเป็นนายเงินอำแดง
กำ กลับมาลักพาอำแดงกำไปจากเรือนนายทองอยู่ ๆ มิได้
จับกุมมาว่ากล่าวแก่มนาย พิจารณาเป็นสัจ ลูกขุนปฤกษา
ใ้สืบทพระอาัยการ ให้ทวนอำแดงษาผู้ลักพาทำสืบที่ ตัดนิ้วตั้น
นิ้วมือคุดข้อศักรูปคนไว้ในหน้า แลนายอินผิดเพนโทษ ๆ ลัก
คนโทษหนึ่ง โทษทำชู้โทษหนึ่ง ให้ทวนสามยก นายเขนมา
ว่าความ ๆ ไม่สำเร็จลักคนไปโทษหนึ่ง นายทองอยู่เจ้าเรือน

(๑) ต้นฉบับ : รั้ง แก้วตาม ก และ ข

รู้ว่าโจรลักคนใช้นางพระสนมไป ให้อยู่อาไศรยเป็นใจด้วย
 โจรโทษหนึ่ง ให้อำนาจให้สืบที่สักรูปคนไว้ในหน้า เา
 เฉลวปะหน้าทะเลวนรอบเมือง แลอำแดงกำคนกลางซึ่งเป็น
 ใจไปด้วยอำแดงสำนั้น ให้อำนาจให้สืบที่ เร่งเอาทรัพย์สินของ
 สังกัดให้นายกินโดยบทพระอาชญา แลซึ่งลูกขุนปลุกษาให้สัก
 รูปคนไว้ในหน้านั้น ชอบต้องพระราชกำหนดเก่า ได้ทำตาม
 ลูกขุนปลุกษาแล้ว แลซึ่งปลุกษาให้ตัดนิ้วตั้นนิ้วมือข้างข้อนั้น
 ใช้นางจะลักสิ่งของๆ หลวงไม่ เป็นแต่พูดจาลักภาคนไป ซึ่ง
 ให้ตัดนิ้วตั้น^(๑) นิ้วมือข้อนี้ให้ยกเสีย แต่จะว่าบุตคนทุกวันนี้
 กอบไปด้วยกักขะหลายข่าหาเกรงกลัวความผิดไม่^(๒) ครั้นจะ
 ให้ทำโทษแต่ตามพระราชกำหนดเก่า ผู้มีขอหาเขตหลายไม่
 จะคบหากันกระทำเนืองๆ ไป แผ่นดินจะเป็นจลาจล
 แลสืบไปเมื่อนั้น ถ้าผู้ใดลักภาเอาคนใช้นางพระ
 สนมในพระราชวังไปดุจหนึ่งครั้งน ให้ลงพระราชอาชญา^(๓)
 เช่นผู้ลักภาสามยก ให้สักรูปคนไว้ในหน้า ทะวนรอบเมือง
 แล้วส่งตัวไปจำไว้ณคุก แลหญิงคนใช้เป็นใจด้วยนั้น ให้อำนาจ
 ให้สืบที่ส่งตัวให้เจ้านายกิน ถ้าเป็นพระหลวงขุนหมื่นข้า
 ราชการ ลักภาคนางพระสนมให้อยู่ในพระราชวังไป ให้^(๔)

(๑) ต : คำว่า ตัดนิ้วตั้น ขาดไป

(๒) ตั้นจะนับ : ไม่ แต่ตาม ก และ ข

(๓) ข : คำว่า อาชญา ขาดไป

(๔) ก : แลให้

เขียนสามกิริยราชบาท ส่งตัวลงญาข้างอย่าให้ดูเขียง^(๑)
หย่างกัน

แลให้กัฎหมายบอกมัตราไปถึงหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือ
จงทั่ว ให้กระทำตามกัฎรับสั่งแจ้งทุกประการ

กัฎให้ไว้วันอาทิตย์เดือนสิบสามค่ำ^(๒) จุลศักราช
พันร้อยสี่สิบแปด ปีมะเมียอัฐศก

16

๑๖ กัฎให้ไว้แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กัฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเจียรราชนิกุล ขุนหม่นพัน
ทนายฝ่ายทหารพล^(๓) เรือน มหาคเล็กขอเผ้าข้าเจ้าต่าง^(๔) กรม
แลกรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังหลัง แล
ผู้รักษาเมืองผู้รัง^(๕) กรมการหัวเมือง^(๖) } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้ง
ปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตร ทรงทศมิตร
ราชธรรม มีพระราชโองการมานพระบันฑูลตำหรััดเหนือ
เกล้า ๆ สั่งว่า ทำสงครามแก่บ้านเมืองประเทศอื่น แลไพร่
หลวงสมกำลังผู้เอนเข้ากองทัพนั้น ถ้ามีสารทุกข์กังวลไปมิได้

(๑) ต้นฉบับ : เขียง ก และ ข : เขียง

(๒) ต้นฉบับและ ก : ค่ำ แก่ตาม ข

(๓) ต้นฉบับ : พัด แก่ตาม ก และ ข

(๔) ต้นฉบับ : ตาง แก่ตาม ก และ ข

(๕) ต้นฉบับ : รัง แก่ตาม ก และ ข

จะจ้าง^(๑)วานผู้อื่นซึ่งมิได้ต้องเกณฑ์แทนตัวก็ได้อยู่ ถ้าศึก
มาติดพระนคร แลแคว้นแคว้นแดนชั้นเทศสีมากรุงเทพมหานคร
นั้น จะจ้างวานไปแทนตัวคนหนึ่งไปทำแก่ประเทศอื่นมิได้
ให้ไพร่หลวงสมกำลังอาสาพระราชราษฎร ภูษีสีกเนรสีกษา
ภิกษุสงฆ์เจอร้อนมาเข้ากองทัพ ช่วยการพระราชสงครามพร้อม
มุนท์หน้ากันทุกคนจึงจะควน ด้วยเป็นที่ระบ้องกันพระ
พุทธศาสนาแลครอบครัวชาติพี่น้องของตน จะได้อยู่เย็น
เป็นสุขสืบไป แลครั้งไพร่หลวงสมกำลัง อาสาพระราชราษฎร
ภูษีสีกเนรสีก มิได้มาช่วยการพระราชสงครามพร้อมมุนท์
หน้ากันทุกคนหามิได้ ที่ข้อยข้อเก็ยจกรัน^(๒)ไม่ไป ให้บุตรหลาน
วานเครือไปแทนตัวบ้าง จ้างเลกกรรมอื่นซึ่งมุนท์หน้าปกบัต
แลจ้างภูษีสีกเนรสีกซึ่งหลบหนีอยู่ยังมิได้สัก เหนแก่ทรัพย์
รับจ้างไปแทนบ้าง บางที่มุนท์หน้ารับเงินค่าจ้างไว้ ห้ามเลก
ใส่แทนไม ครั้นตรวจเลกผู้ตรวจจรรู้กันว่าเลกครบตามเกณฑ์
มีบ้าง เอาเลกกองอื่นมาให้ตรวจแทน จึงได้ไพร่พลมาทำ
การสงครามน้อยไม่ทั่วกัน บันดาจำพวกทำตงนฝัดมิชอบ
หนักหนา ให้มีพระราชกำหนดไว้

แต่สืบไป ถ้าการรบสงครามยกมาติดแคว้น
แดนพระนคร ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนผู้รักษาเมืองผู้

(๑) ต้นฉบับและ ข : จาง แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : กราน แก่ตาม ก และ ข

รัง^(๑) กรมการมีพักพวกสมกำลังภิกษุสงฆ์เนรตักเตกขันธ์ยังมีได้สัก
 มากน้อยเท่าใด อย่าให้เบียดบังไว้ ให้ไปเข้ากองทัพบก^(๒)
 หน้าจ้งทุกคน ให้มุนนายตรวจเอาเลกบ่าวของตัวให้ครบตาม
 จำนวนเกน อย่าให้เอาเลกกองอื่นมารับตรวจแทน แลจ้ง
 วานกันเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิได้ทำตามพระราชกำหนด
 แต่ข้อใดข้อหนึ่งไซ้ จะเอาผู้จ้งผู้รับจ้งแลมุนนายเป็นโทษ
 ถึงสิ้นชีวิต

แลให้พระสัสดีกระลาโหมหมายบอกจ้งทั่ว ถ้าหมาย
 มีทั่ว จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษาณโทษ

กฏให้ไว้ณวันอังคารเดือนอ้ายแรมเจดศั จุลศักราช
 พันร้อยสี่สิบแปด ปีมะเมียอัฐศก

17

๑๗ กฏให้^(๓) แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก กฏหมาย
 บอกแก่เจ้า พญาแลพญาพระหลวงเจ้าราชินิกุล^(๔) ขุนหมื่นพัน
 ทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลมหาคเลกขอเฝ้าฯเจ้าต่างกรม
 ฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลหัวเมือง^(๕) } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจ้ง

(๑) ต้นฉบับ : รัง แก้วท ก และ ข

(๒) ข : ทวน

(๓) ข : ให้ไว้

(๔) ข : ราชฤค

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ลูก^(๑)ขุนณ
ศาลหลวงปลุกษากราบทูลพระกรุณาว่า ข้าหลวงกรม
พระราชวังหลัง จับอ้ายจันมิได้สักข้อมอมาจะให้กองสักสัก
พญาพิพิทอัยสวรกว่าอ้ายจันเป็นทนายทองอยู่บ่าวพญา
พิพิทอัยสวรคนนั้น มกฏหมายเลกทนายเลกสม อายุสมคว
สักได้ให้^(๒) เอามาสักไชรราชการ เจ้าทนายบังไว้มิได้เอามาสัก
ต่อมผู้จับจึงมาว่าเป็นเลกทนาย ครั้นจะตัดสินให้เลกตัวนั้น
คงเป็นทนายเลา เลกทนายหาได้เข้าเดือนไม่ ต่อมีการ
สงครามจึงได้ใช้^(๓) ผู้ซึ่งมิได้กลัวความผิด เลกมิได้เป็นทนาย
ก็จะอ้างว่าเป็นทนายมากขุมขึ้น ครั้นจะพิจารณาให้เห็นเท็จ
แลจริงว่า เป็นทนายมิเป็นทนายเลา การสักจะเข้าไป ครั้น
จะสักเลกตัวนั้นให้แก่ผู้จับ เลกออกจะเป็นเลกทนายจริง ฝ่าย
เจ้าทนายก็จะได้รับความเดือดร้อนขัดสนนั้น พระเดชพระคุณ
หาที่สุดมิได้ มกฏรับสังครน เลกไพร่หลวงเลกสมกำลัง
เลกทนายสมสัก ให้เจ้าหม่มนนายเอาตัวมาสัก เพื่อ
จะได้ช่วยราชการแผ่นดินให้ทั่วเสมอกัน ถ้าผู้ใดบังไว้มิได้
เอาตัว^(๔) มาสัก ให้เอาตัวเป็นโทษ แลอ้ายจันซึ่งข้าหลวง
กรมพระราชวังหลังจับมา พญาพิพิทอัยสวรกว่าอ้ายจัน
เป็นทนายทองอยู่บ่าวพญาพิพิทอัยสวรคนนั้น จะเป็นทนาย

(๑) ต้นฉบับ : ลูก แก้วตาม ก และ ข

(๒) ก : คำว่า ให้ ขาดไป

(๓) ต้นฉบับ : คำว่า ตัว ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

(๔) ต้นฉบับและ ก : คำว่า ราช ตกไป เพิ่มตาม ข

จริง ๆ หลบหลีกราชการ สรร่วมคิดบดขี้ใหม่นาย
 นายปรกั้น เขียรสารกรมท้าวอ้างว่าเป็นทาส เกลือกจะ
 เป็นต้น ครั้นจะไต่สวนขี้ยาวการสักจะเนิ่น^(๑)เข้าไป ให้ผู้
 ชึ่งว่าเป็นนายเงินเล็ดตัวทาสสบตขาบาลตัว จำเภาะพระภักตร
 พระพุทธิเจ้าพระธรรมเจ้าพระสงฆเจ้า^(๒) ว่าเป็นทาส ผู้ใด
 เป็นผู้ขายนายปรกั้น มีสารกรมทั้นเป็นเงินเท่าใดแต่เมื่อไรมา
 เป็นทาสโดยสักสุจริตเหตุทำเพทุบายหลกหน้ราชการ ถ้า
 สบตขาบานไต่เห็นควรคงแก่สักว่าเป็นทาสจริง ถ้าเป็นเลก
 จรสัดปลัดจับมา^(๓) ไม่มีมุนนาย หาเถียนหางว่าวมิได้
 จะสักคงไว้แก่^(๔) ผู้จับก่อนตามรับสั่งนี้ เลกทาสมุนนาย
 เกี่ยวข้องด้วยเงินค่าตัว^(๕) มุนนายบังไว้มิได้เอามาสัก โทษ
 ตกอยู่แก่มุนนาย ตัวเลกนั้นจะแยกย้ายหมวดคองไปสัก
 ให้แก่ผู้จับนั้นมิได้ โทษขงมุนนายบังไว้มิได้เอามาสักตาม
 รับสั่งนี้ ล่วงพระราชอาชญาผิดต้องบทโทษหกสถาน ควร
 ด้วยสถานโทษทวนให้ทวน ๓๐ ที ตัวเลกนั้นให้สักคงไว้แก่
 มุนนาย ๆ เงินตามหมวดตามคอง

(๑) ต้นฉบับ : เนิน แก้วตาม ก และ ข

(๒) ข : พระพุทธิเจ้า
 พระธรรมเจ้า
 พระสงฆเจ้า

(๓) ข : จับได้วง

(๔) ต้นฉบับ : แถ แก้วตาม ก และ ข

(๕) ก : ค่าตัวนั้น

แต่สืบไป ให้มีพระราชบัญญัติ^(๑) ไว้ปรดียงเจ้าเง่า
 ยุพราชเจ้าพญาแลพระญาพระหลวง ขุนหม่นสรรพทุก
 กระทรวงการทหารพลเรือนผู้ใดมีเลิกสมสั๊ก ให้เอามาสั๊กอย่า
 ให้บังไว้แต่คนหนึ่งขึ้นไปเป็นอันขาดทีเดียว ผู้ใดบังเลิกไว้
 มิได้เอามาสั๊กให้ทั่วโทษ ถ้ามุนนายๆ เงินจะเอาเลิกมาสั๊กว่า
 เปนทาย ให้นายเงินสบถสาบาลทำตามดุจตั้ง ถ้าผู้ใด
 จับได้เลิกซึ่งยังมีได้สั๊กหลังมือ เปนเลิกจรสั๊ดพลัด ให้สั๊ก
 มอบไว้แก่ผู้จับตามรับสั่ง ถ้าเลิกไพร่หลวงสมกำลังแลทาย
 เจ้าหม่นนายๆ เงินบังไว้มิได้เอาตัวมาสั๊กตามรับสั่ง ผู้จับๆ
 ได้ให้ลงพระราชอาชญาเขมยบั้งคนไว้นั้น ๓๐ ที่ ส่วนตัวเลิก
 นั้นให้สั๊กเป็นไพร่หลวง ใช้ราชการตรากตราไว้ ปหนึ่งจ้งให้
 เข้เดือนออกเดือนเหมือนไพร่หลวงทั้งปวง แล้วให้มุนนายๆ
 เงินสบเสาะหาเลิกจรจัดพลัด^(๒) มาให้ผู้จับแต่ในเดือนหนึ่ง
 สิบห้าวัน ให้ได้คนหนึ่งมาสั๊กใช้ราชการแทนเลิกซึ่งจับมา
 นั้น ผู้จับจะได้มีนำใจชวลชววยจับเอาการแผ่นดินสืบไป
 ถ้าจับได้เลิกหาสั๊กหลังมือมิได้ เอาพัศดุทองเงินปล้อย^(๓) ปละ
 ตะเสียมได้จับเอาตัวมา สิบรวมผู้ว่าพิจารณาเป็นสัจ จะเอา
 ตัวผู้จับผู้สมรรวมคิดวากกล่าวให้เงินสินบนเป็นโทษถึงสิ้นชีวิต
 ฎมิให้ไว้ณวัน ๕ + ๘ ค่ำ^(๔) จุลศักราช ๑๑๔๘ ปีมะแมนพศก

(๑) ต้นฉบับ : บัญชี แก้ตาม ข ผ่าท ก เข็ม ม บัญญัติ
 (๒) ต้นฉบับ : จรจรจัด แก้ตาม ก และ ข
 (๓) ต้นฉบับ : ปลอย แก้ตาม ก และ ข
 (๔) ต้นฉบับ : ค่ำ แก้ตาม ก และ ข

18

๑๘ กฎให้^(๑)แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้กัญ
 หมายบอกแก่เจ้าพญาเตพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุล ชุน
 หมั้นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน ข้าหลวงกรมพระ^(๒)ราชวัง
 บวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง
 มหาตลกขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน เตผู้รักษา
 เมืองผู้รงกรมการเมือง } ปากไตฝ่ายเหนือ อานาปราช
 ราชฉัตรทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยเจ้าพญาสุธรรมมนตรี พญาศรีสุรราชนายกองสัก
 กราบทูลพระกรรุดา ทุกวันเช้าราชการมนนายเอาเดกมาสัก
 ว่าเป็นเลกไพร่หลวงบ้างสมกำลังบ้างทาสบางณะเดียบ้าง ซึ่งว่า
 เป็นทาสนั้น นายเงินตัวเดกสบถสาบานตัวได้ว่าเป็นทาส
 ลูกทาส ครั้นจะให้เจ้าหม้อเอาเงินมาช่วยไถ่สักไว้คงหม้อ ฝ่าย
 เจ้าหม้อว่ายากจนหาเงินจะช่วยไถ่มิได้ ให้นายเงินยื่นหางว่า
 สักส้อออกจากลูกหม้อไพร่หลวงทุกขยาอยู่ด้วยผู้นั้น หาเงิน
 ได้จึงจะช่วยไปไถ่คงหม้อ จึงทรงพระกรรุธาตรัสเหนือเกล้าฯ
 สั่งว่า

เลกสมกำลังราชการเบากว่าเลกไพร่หลวง ไพร่หลวง
 คิดอ่านยกย้ายเสือกใส่ลูกหลานวันเครือหม้อไพร่หลวงให้พ้น
 จากหม้อไปอยู่ในกรมข่งราชการเบาขึ้น อ้างว่าเป็นทาสผู้มช่อ

(๑) ข : ให้ไว้

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า พระ ตกไป เพิ่มตาม ก และ ข

บ้าง ที่เป็นทนายจริงก็จะมี ครั้นจะเอาเงินในท้องพระคลังช่วย
ไปมาให้ไว้คงหมู ถ้าเจ้าหมูเป็นคนโกลาหลปัญญาได้ น้ำใจกำเริบ
จะร่วมคิดกันไม่ยาก จะเข้ยรสารกรมกันว่าทุกขชากเป็นทนาย
เอาทรัพย์สินกัน จะเป็นเยี่ยง^(๑)หย่างไปจะละไว้มิได้ หมูไพร่
หลวงจะร่วงโรย

แต่นสืบไปเมื่อนั้น ห้ามอย่าให้ผู้ใด^(๒)คบหากับเขาย
ไพร่สม ใ้^{ถูก}หลอ^{หลอน} } หมูไพร่หลวงเดิมงาน^(๓)ไว้เป็นอันขาดที่^(๔)
เดี๋ยว แลดูกลหลอนหมูไพร่หลวงซึ่งเป็นทนายผู้ชอกก่อนนั้นขัด
นั้น ให้เจ้าสมุขมาญชียชนทางว่าเอาตัวมาชำระให้สน ถ้า
พลเรือนใหม่หัดไทยเอากราบทุลพระกรรุธา ถ้าทหารให้
กะลาใหม่เอากราบทุลพระกรรุธา จะพระราชทานเงินหลวง
ช่วยไว้ใช้เป็นเลกการขาดไว้ในหมู ไม่ให้เข้าเดือนออกเดือน
ถ้าในบัญชี^(๕)ผู้ใดล่วงอาชญา ชายสมใ้หมูไพร่หลวงไว้
เจ้าหมูสมุขมาญชียผู้พยายามไม่รู้ แลตัวไพร่หลวงนั้นให้อามา
ไว้ในราชการกัน ถ้าผู้ขายนายปรกกันนั้นเป็นไพร่หลวงคน
หลวงเป็นพิบแก่นายเงิน สิ้นอันใ้ถ่นั้นไว้เป็นพิในแทนโทษ
เลมิด ตัวผู้ขายนายปรกกันเรือนเบยนั้น ให้ทวนโดยกำลังเบย

(๑) ทั้งสามจะนับเข้ยร เบื้อง

(๒) คัมจะนับ : ผู้ใด แก่ตาม ก และ ข

(๓) ก : เดิมงาน

(๔) คัมจะนับ : ที่ แก่ตาม ก และ ข

(๕) คัมจะนับ : บัญชี ก : บัญชี ข : บัญชี

ซึ่งชาย ถ้าผู้ขายมิได้เป็นไพร่หลวงคนหลวง ให้นำเงินผู้ได้
 ว่ากล่าวเอาเงินแก่ผู้ขายนายปรกั้น ให้ลงโทษแก่ผู้ช่วยได้ตาม
 บทพระอาชญากรรม ถ้าแลเจ้าหมื่นสมุบาญชัยมุนนายไพร่หลวง
 สมเล^(๑)รู้เห็นเป็นใจด้วยชายไพร่หลวง^(๒) ให้ลงโทษ^(๓)ทวนแก่
 มุนนายผู้เป็นใจให้ขายสามยก ถ้าผู้ขายนั้นมิได้เป็นไพร่หลวง
 คนหลวง เงินค่าตัวคนซึ่งขายนั้นให้เอาแก่มนนาย ซึ่งรู้เห็น
 เป็นใจให้ขายนั้นกึ่งหนึ่ง ให้เอาแก่ผู้ขายนั้นกึ่งหนึ่ง ถ้าผู้ขาย
 เป็นไพร่หลวงคนหลวงก็ดี เจ้าหมื่นสมุบาญชัยมุนนายเอาไพร่
 หลวงลูกหลานไพร่หลวงไปขายก็ดี เงินซึ่งขายให้เอาแก่
 มุนนายซึ่งขาย ส่งให้นายเงินให้ครบตามสารกรมทั้น ไพร่
 หลวงจึงไม่ผิดผันยกย้ายไปจากหมื่น จะได้กะเกณฑ์ราชการ
 การศตวค

ให้หมายบอกแก่ข้าราชการ อนุาประหารราษฎรในพระ
 นครแขวงจังหวัด มีตราไปถึงผู้รัง^(๔) กรมการปากใต้ฝ่าย
 เหนือจันทบุรี ผู้ใดมิได้กระทำตามจะเอาตัวเป็นโทษโดย
 โทษาณโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๒ + ๔ ค่ำ^(๕) จุลศักราช ๑๑๕๐ ปีวอก

สำเร็จศึก

- (๑) ก : สมเล
- (๒) ก : คำว่า หลวง ขาดไม่
- (๓) ก เขียนคำว่า ให้ลงโทษ ซ้ำ
- (๔) ต้นฉบับ : รัง แก้วตาม ก และ ข
- (๕) ต้นฉบับและ ก : คำ แก้วตาม ข

๑๘ กฎให้แก่พระสุริยวงศ์ข้าวยานนอก ให้กฎหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุล ขุนหมื่น
 พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาตลกขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรม
 ฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลผู้รักษาเมืองผู้^๑ (๑) กรมการหัวเมือง

๑
๒
๓
๔ } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถ บรมบพิตรพระพุทธเจ้า
 อยู่หัว เสด็จออกณพระที่นั่งสุวิเชียรดิग्งคلامหาดุสิตปราสาท
 มีพระราชโองการมานพระบันทูล สรุสัหนาตตำหรับสแกเมื่อ
 เกลา ๗ สั^(๒)ว่า ไพร่ฟ้าปราชกรทุกวันนี้ คบหากันกระทำโจร
 กรรมพ้อตวงลักกาเอาบุตรภรรยาผู้คนทนายครอกทนายสิ้นได้
 ลุกทนายลูกครอกของอนาประชา^(๓) ราษฎรเด้างหน้าข้างใน
 ไปช้อขายเอาเงินแบ่งบันกันก็มีบาง ลางที่พุดจาด้วยหญิง ๆ มี
 ความรักใคร่ ภาไปขายเสียบ้านอันเมืองไกลก็มีบาง ลางที่
 สมยอมจ้างวานกันไปขายเอาเงินมาแบ่งบันกันก็มีบาง เจ้า
 เเบียนายเงินที่หาสตีปัญญามิได้ช่วยไถ่ไว้ มิได้ไต่สวนดูให้รู้
 ว่าเป็นผู้คนลูกเมียข้าไทของผู้ใด มีแต่เงิน^(๔)ช่วยไถ่ไว้
 อยู่มาเรือนเบยหนกมีบาง เจ้าข้าเจ้าผู้พ้องมนนายบิดา

- (๑) ต้นฉบับ : รัง แก่ตาม ก และ ข
- (๒) ต้นฉบับ : สั^๒ แก่ตาม ก และ ข
- (๓) ต้นฉบับ : ปรัช ฎ : ประชา^๓ แก่ตาม ข
- (๔) ต้นฉบับ : ก

มาดาไปจับกุมบ้าง ข้อมมาร้องฟ้องเรียกเจ้าเงินใหม่ แล้วผู้
 ขายนายประกันเกิดความเนืองๆ เคื่องได้ล่องทุกที่พระบาท
 ทรงพระมหากรุณาเมตตาแก่ไพร่ฟ้าประชากร จึงให้พระราชา
 กำหนดไว้ ให้มาช่วยไถ่ต่อหน้าลูกขุนณศาลหลวง เจ้าเมือง
 กรมการ เพื่อกันจะระงับคนชู้^(๑) นอโกหกในแผ่นดิน แต่ทว่า
 พระราชกำหนดซึ่งแจกไปแต่ก่อนหาขัดไม่ ทหรือนเบยทุกข
 ยากอยู่ด้วยเจ้าเงินเก่า เจ้าเงินใหม่ช่วยไถ่ไว้ได้สารกรมทัน
 ต่อๆ กันมา มีสักขีพยานสลักสำคัญมั่นคง ครั้นเกิดความ
 ขนมาร้องฟ้องเรียกหาขังสุภาภระลาการ ฝ่ายข้างลูกขุน
 ณศาลหลวงก็ถือความเอาไว้ มิได้มาช่วยไถ่ต่อหน้าลูกขุน
 ปฤกษาให้เอาเงินเป็นหลวงนั้น พระราชกำหนดฉบับนั้นเนอ
 ความเคลือบแฝงกลมกลืนอยู่ จะคงไว้มิได้ให้ยกเลิกเสีย
 แต่สืบไปเมื่อน้ำ ถ้าเรือนเบยทุกขยากอยู่ด้วยเจ้า
 เงินเก่า เจ้าเงินใหม่ช่วยไถ่ไว้ ได้สารกรมทันเก่าสารกรมทัน
 ใหม่ต่อๆ กันมา มีสักขีพยานสลักสำคัญมั่นคงอยู่แล้ว ก็ให้
 ลูกขุนณศาลหลวงเจ้าเมืองกรมการ รับบังคับบัญชาให้ตาม
 พระอัยการตามโบราณสืบมา

ปรการหนึ่ง ถ้าผู้ใดเห็นใจขาดแคลนจะเอา^(๒) บุตรภรรยา
 ยาดิพี่น้องทาสครอกทาสสินไถ่ลูกทาสลูกครอก ซึ่งมีได้ทุกข
 ยากเป็นทาสผู้ใดไปขายแก่กันใหม่ๆ ถ้าผู้จะช่วยรู้จักเรือน

(๑) ต้นฉบับและ ข : ชี้ แต่ตาม ก

(๒) ก : คำว่า เอา ขาดไป

เบยว่ามีได้เป็นลูกเมียข้าไทของผู้ใดถือเชือกกันได้ มีผู้
 ขายนายปรกัณมันคงอยู่แล้ว ก็ให้ช่วย^(๑) ถ้ายกกันตามประเวณ
 เกิด ถ้าไม่รู้จักคุ้นเคยกัน ก็ให้ผู้ช่วยไถ่ภ่าผู้ขายนายปรกัณ
 เรือนเบยไปยังลูกขุนณสถานหลวง ให้ชักใช้ไถ่เลี้ยงผู้ขาย
 นายปรกัณเรือนเบย ถ้าได้เนอความว่าเรือนเบยมีได้เป็นลูก
 เมียข้าไทของผู้ใด ก็ให้ช่วยไถ่กันไว้ ถ้าได้ความว่าสมยอม
 จ้างวานฉกักกันมาขาย ให้จับเอาตัวผู้ขายนายปรกัณเรือน
 เบยจำจองไว้ใหม่ณคง เอนอความกราบทูลพระกรุณา ถ้า
 หัวเมืองให้เจ้าเมืองกรมการ บอกส่งเข้ามาณกรุง^(๒) เทพมหา
 นคร จะเอาตัวเป็นโทษตามพระราชกำหนดกฎหมาย ถ้านาย
 เงินกับผู้ขายนายปรกัณเรือนเบยไม่รู้จักคุ้นกัน ดูบังเหตุ
 ช่วยไถ่กันไว้แต่อาเพอใจ มิได้ภ่าผู้ขายนายปรกัณเรือนเบย
 มาช่วยไถ่ต่อหน้าลูกขุนณสถานหลวงเจ้าเมืองกรมการ ภาย
 นำเกิดความเคืองไต่ล้องทูลพระบาท เงินซึ่งช่วยไถ่จะคืน
 ให้แก่มันมิได้ เพราะมันหาเกรงพระราชอาญาไม่ ให้เอาเงิน
 ซึ่ง^(๓)ช่วยไถ่กันไว้จ่ายญาข้างหลวง

ประการหนึ่ง ถ้าเจ้าเบย^(๔) นายเงินผู้จะช่วยไถ่กับผู้ขาย
 นายปรกัณเรือนเบย ตั้งบ้านเรือนอยู่ไกล^(๕) พระนคร แลบ้าน

(๑) ก : ช่วยกัน

(๒) ข : มายังกรุง

(๓) ก : คำว่า ซึ่ง ขาดไป

(๔) ก : เมีย

(๕) ก : ไกล

ไกล^(๑)เจ้าเมืองกรมการ ยากที่จะไปไกล^(๒)ที่จะมา จะช่วย
 ไถ่กันไว้ ก็ให้ผู้ช่วย^(๓)ไถ่ภาพผู้ขายนายปรกั้นเรือนเบี้ย ไปหา^(๔)
 เจ้าแก้วกันนั้นพันนายบ้านนายอำเภอ ให้ลูกน้องรู้เห็นเป็นคำ
 นับแล้วจึงให้ช่วยไถ่กันไว้ สืบไปภายหน้าถึงว่าลูกนี้จะต่อ
 สู้อาณาสิทธิ์การพิจารณาว่ากล่าว ก็จะได้ความจริง
 โดยสะดวก

ให้สัตย์หมายบอกทุกหมู่ทุกกรม แลเมตราแจกไป

เมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนือ ประกาศว่าร้องอนาประชาราชฎ
 ทั้งปวงจงทั่ว ให้กระทำตามพระราชกำหนดแจกมานจงทุก
 ประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๗+๑๐ คำจุลศักราช ๑๑๕๗ ปีเถาะสัพทศ

20

๒๐ กฏให้^(๕)แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฏหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาดเล็กขอเฝ้าข้าเจ้าต่าง

กรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการเมือง }
 ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

(๑) ต้นฉบับ : ไกล แก้วตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับและ ข : ไกล แก้วตาม ก

(๓) ก : ให้ช่วยผู้ช่วย

(๔) ก : ไปให้

(๕) ก : ให้ไว้

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ข้าทูลออก
 ทูลพระบาทอนาปรชาราชฎรทุกวันนี้ ย่อมตบแต่งบุตรหลาน
 ใส่กำไลยเท้ากำไลยมือทุกวันอัตตรา ห้ามพลียงแม่นมพิทักษ์
 รักษาไม้ม ละให้บุตรให้หลานไปเหล่นไกลบ้านไกลเรือน อ้าย
 มชอจ้ง คบคืดกันพ้อลวงลักภาเอาบุตรแลหลานข้าทูลออกทูล
 พระบาทอนาปรชาราชฎรไปฆ่าเสีย แล้วตัดเท้าตัดมือถอดเอา
 กำไลยเป็นหลายแห่ง พิจารณาเป็นสัจกิมบาง ทังพิจารณา
 สืบสาวอยูกิมบาง ทเป็นสัจนั้นให้ทะเลแคว่ปรหารชีวิตเสีย
 ให้ตักไปตามกัน อ้ายมชอกยั้งหาเขตหลายไม้ม เหตุว่าบิดา

มานดาตบแต่ง ^{บุตร} _{หลาน} } แล้วห้ามแม่นมพลียงพิทักษ์รักษาไม้ม
 อ้ายมชอจ้ง กำเริบพ้อลวงลักภาไปฆ่าเสียเองๆ

แต่สืบไปเมื่อน่า ถ้าข้าทูลออกทูลพระบาทอนาปรช
 ราชฎรผู้ใด จะตกแต่งใส่กำไลยเท้ากำไลยมือบุตรแลหลาน
 ยาดิพี่น้องซงเป็นทารกนั้น ต่อมแม่นมพลียงพิทักษ์จ้ง
 ให้ตักแต่ง ถ้าห้ามแม่นมพลียงพิทักษ์รักษาไม้ม ห้ามอย่าให้

ตกแต่ง ^{บุตร} _{หลาน} } ใส่กำไลยเท้ากำไลยมือไว้เป็นอัตตราเป็นอัน
 ขาดที่เดียว ถ้าผู้ใดมีพ้งตกแต่งบุตรหลานใส่กำไลยเท้า
 กำไลยมือ แลอ้ายมชอพ้อลวงลักภาไปฆ่าเสีย ถอดเอา
 กำไลยเท้ากำไลยมือไปดูจหนงครั้ง^(๑)นี้ จะเอาตัวบิดามานดา
 ผู้ตกแต่งเป็นโทษจหนงนี้

(๑) ต้มละมับ : ครั้ง แม้ตาม ก และ ข

แลให้กรมพระนครบาลผู้รักษาเมืองผู้ระ^(๑)กรมการแขวง
นายบ้านนายอำเภอ ประกาศไว้ร้องแก่นาประชา^(๒)ราษฎร
จงทั่ว ให้ทำตามกฎรับสั่ง^๕ทุกประการ

กฎให้ไว้ณวันอาทิตย์เดือนหกขันธ์สามคำ จุลศักราช
พันร้อย^(๓)ห้าสิบสาม ปีกุญตรีศก

21

๒๑ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชาย^(๔)ขวาในนอก ให้หมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญา^(๕)พระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล^(๖)ขุน
หมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน

ด้วยทรงพระกรุณาตรัสเห็นเกล้าฯ สังกว่า ครง^๕
ราชการทับแลการสั่งพระนครนเป็นอันมาก แลไพร่หลวง
สมกำลังทุกวัน^๕ แก่ชะราพิการตายหนัรงโรยเบาบางไปกว่า
แต่ก่อน แลเด็กลูกหมู่เด็กชนภุสีกเนรสีก^๕ ซึ่งจะได้สัก
บวคนใช้ราชการแทนเลกชะราพิการตายหนนน้อยลง ครง^๕
ทรงพระกรุณาให้^๕พระราชกำหนดไว้ ห้ามมิให้ชำทูลอง
ทูลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยแลชำหลวงเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่าย
ใน เอาเด็กลูกหมู่ไพร่หลวงสมกำลังผู้นมาสักเป็นเลกของ

(๑) ต้นฉบับ : รั้ง แก้ตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : ประชา แก้ตาม ก และ ข

(๓) ต้นฉบับ : รอย แก้ตาม ก

(๔) ต้นฉบับและ ค : ชาย แก้ตาม ข

(๕) ก : แลเจ้าพญา

(๖) ข : ราชกุล

ตัว ให้พระสัสดีนายกองให้เรียกเอาทานบนผู้เจ้าเอาเลข
มาสักไว้ แล้วจึงสักเลขให้ตามหางว่าว แล้วเข้าทูลออง
ทูลพระบาททั้งปวงก็มีฟัง ละพระราชกำหนดเสีย บ่อ้อมคบคิด
กันลักเอาเลขลูกหมูไพร่หลวงสมกำลังผู้อนมาสัก หมูไพร่
หลวงสมกำลังจึงร่วงโรยลง ลางที่ไปคิดอ่านกันใหม่ผู้ถวาย
เปนมหาตเลขขอเฝ้าเข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในก็มบ้าง

อนึ่ง ถ้าผู้ใดจะเอาเลขมาสักเปนมหาตเลขขอเฝ้าแด
เป็นสมเข้าเจ้าต่างกรม ให้นายกองสักไล่เลียงตัวเลขพ่อแม่
เลขนั้น ให้รู้ว่าเป็นหมูใดกรมใดบ้างไพร่ของผู้ใด ถ้าไม่
เป็นหมูไพร่หลวงสมกำลังของผู้ใดแล้ว จึงให้เรียกเอา
ทานบนพ่อแม่ตัวเลขแลผู้มาสักไว้มั่นคงก่อน จึงให้สัก
ตามกฎแต่ก่อน

แต่สืบไปเมื่อนี้ ห้าม^(๑) ออย่าให้เข้าพญาแลพญา
พระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นพันทนายมหาดเลขขอเฝ้าเข้า
เจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน เอาเลขลูกหมูไพร่หลวงสม
กำลังของผู้อนไปสักเป็นของตัว แลเอาไปถวายเปนมหาต
เลขขอเฝ้าเข้าเจ้าต่างกรมข้างหน้าข้างใน เป็นอันขาดทีเดียว
ถ้าผู้ใดมีฟังเอาลูกหมูไพร่หลวงแลลูกบ่าวของผู้อนไปสักเป็น
บ่าวของตัว แลเอาไปถวายเปนมหาตเลขขอเฝ้าเข้าเจ้า
ต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน จะเอาตัวผู้ถวายลงพระราชอาญา

(๑) ต้นฉบับและ อ : ห้าม เข้าตาม ก

เขียน^(๑) ๑๐๐ ที่ แล้วจะให้ใช้แลกแทน แลตัวแลกกับพ่อแม่
พี่น้อง ซึ่งคิดอ่านกันให้โจทไปนั้น ให้เอาตัวมาลงพระราช
อาชญาเขียนคล ๓ ยก แลตัวแลกนั้นจะให้ใช้ราชการตราไป
สามปี จึงจะให้เข้าเดือนตามหย่างแลกทั้งปวง แลฝ่ายข้างเจ้า
หมื่นนายหมวดเจ้ากรมปลัดกรมสมุหนายกซ้ายของเดกนั้น ก็ให้
สอดแนมสืบสาวพิจารณาชำระ เอาแลกลูกหมูของตัวซึ่งจะได้
เปนสกันสมโนครวเดกชนเนรสักภักุสกีให้สั้นเชิง อย่าให้^(๒)
ละแลกสกันสมโนครวลูกหมูเดกชน^(๓) เนรสักภักุสกี ไปอยู่
ต่างหมู่ต่างกรมได้เป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแลหมู่ใดกรมใด
เจ้าของเดกมิได้พิจารณาว่ากล่าวละเลยเสีย ให้แลกลูกหมู
ภักุสกีเนรสักเดกชน โจทไปอยู่หมู่อื่นกรมอื่นได้ มีผู้
ว่ากล่าวพิจารณาเป็นสัจ จะเอาเจ้ากรมปลัดกรมสมุหนายก
เจ้าหมื่นนายหมวดลงพระราชอาชญาเขียน ๓๐ ที่ แล้วจะให้
ปรับใหม่ใช้แลกคนหน่งเป็นสามคน

กฏให้ไว้ณวัน ๑ + ๕ คำ^(๔) จุลศักราช ๑๑๕๔ ปีชวด
จัตวาศก^(๕)

(๑) ทั้งสามจะนับเขียน เขียน

(๒) ก เขียนคำว่า อย่าให้ เข้าไป

(๓) ก : เดกสักชน

(๔) ต้นฉบับ : คำ แก่ตาม ก และ ข

(๕) ข : ถ้อยศก

๒๒ กฎให้แก่พระสุรัสวดีข้าขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมืองเจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาตลกขอเผ่าชาวที่^(๑) ข้า
เจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลข้าหลวงกรมพระราชวังบวร
สถานมงคล กรมพระราชวังหลัง แลผู้รักษาเมืองผู้รั้ง^(๒)
กรมการเมือง $\left. \begin{matrix} ๓ \\ ๒ \\ ๓ \\ ๔ \end{matrix} \right\}$ ปากใต้ฝ่ายเหนือ บันดาข้าราชการ
ทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระพุทธเจ้า
อยู่หัว ทรงทศพิศราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออก
ณพระที่นั่งบุษบกมาลา มหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยเสนา
พฤตมาตยราชบริพารเจ้าพระยาบวรนายกฯ ซึ่ง
พระราชโองการมานพระบันทูลคำหัดเห็นเกล้า ๆ สั่งว่า ซึ่ง
พญาศรีราชเดโชพญารามคำแหงชกต์ด่ากันต่อหน้าพม่ารามัญ
ดุจเด็กน้อยให้ขายได้ล่อง ๆ ไม่คิดถึงยศถาศักดิ์ ซึ่งทรง
พระกรุณาชุบเลี้ยงเป็นถึงเจ้ากรมอาษา พระราชทานเจียด
กระบุงทอง ถาดหมากคนโททองเครื่องอุปโภคบริโภค
ต่างต่าง ไม่คิดถึงพระเดชพระคุณ กระทำความอันมิชอบ
พญารามคำแหงเป็นแต่ผู้น้อย มีได้การระวะยำเกรงแก่

(๑) ต้นฉบับและ ก : ที่ แก้ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : รั้ง แก้ตาม ก และ ข

ผู้ใหญ่ ทนงจิตรอิสระเดิรลอยชายเข้าไปในจวนพญาศรีราช
 เดโช แล้วข่มขำมศีสะพญาศรีราชเดโชไป แลฝ่าย
 พญาศรีราชเดโชนั้นเป็นผู้ใหญ่ ถึงมาท้าวพญารามคำแหง
 จะกระทำผิดล่วงเกินประการใดใดก็ดี ชอบแต่จะอดงดความ
 ไว้ให้เสนาบดีว่ากล่าวให้ ถ้ามีสำเร็จจึงให้กราบบังคมทูล
 ตามทำนองความ นี้พญาศรีราชเดโชโมหจิตร เข้าชก
 เอาพญารามคำแหง ไม่เกรงว่าเป็นข้าทูลออกฯ ด้วยกัน เป็น
 ขุนนางผู้ใหญ่ไม่รักษาอิศริยยศอดใจ ทำตั้งคุดหนึ่งเดกน้อยมา
 ชกกัน ต่อหน้าพม่าแขกเมือง^(๑) ทวาย ให้เคื่องชายได้ลออกฯ
 ฉนี้ พญาศรีราชเดโชพญารามคำแหงท่อยที่ท่อยผิดอยู่ด้วยกัน
 แต่ทว่าทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโทษไว้
 ครั้งหนึ่ง

แต่^(๒) สืบไปภายหลัง เจ้าพญาแลพญาพระหลวงขุนหมื่น
 พันทนายฝ่ายทหารพลเรือนแลมหาดเล็กชาวท^(๓) ขอเฝ้า
 ข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลข้าหลวงกรมพระราชวัง
 บวรสถานมงคล กรมพระราชวังหลัง จะมีคดีแก่กันสิ่งใด
 ให้ระงับดับโทสะโมหะเสีย ว่ากล่าวแก่เจ้ากรม^(๓) บลัดกรมแล
 นายเวนบลัดเวนว่ากล่าวชำระตัดสินให้ มีตกลงจึงให้ร้องฟ้อง
 ตามกระทรวงการ ถ้าเป็นเนื้อความข้อใหญ่ ให้เสนาบดี

(๑) ก : เมืองฯ

(๒) ต้นฉบับและ ก : ที่ แก้วตาม ฯ

(๓) ก : คำว่า กรม ของไป

ปฤกษากราบบังคมทูลพระกรุณา   อย่าให้เสียยศเกียรติ
 ขนบแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัว   ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราช
 กำหนดกตทมาขห้ามดังกล่าวมานี้   เกิดวิวาทด่าตีชกถอง
 พินแทงกันประการใด ๆ   จะให้ถึงพระราชอาชญาเช่นต้นเหตุ
 สองยก พวกมิได้ลงมือให้เขย่ง^(๑) ผู้ลงมือ   แล้วปรับไหม
 ตามบทพระอาัยการ

แต่ให้สัสดีเอากฏหมายบอกจทว   ถ้ามีทวจะเอาตัว
 สัสดีเป็นโทษตามโทษาณโทษ
 กฏให้ไว้ณวันพุทธเดือนเกาชนหกคำ   จุตศักราชพันร้อย
 ห้าสิบสี่ ปีชวดจัตวาศก

๒๘

๒๓๓ กฏให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก   ให้กฏหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญา^(๒) พระหลวงเมือง   เจ้าราชนิกุล
 ขุนหมื่น^(๓) พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน   มหาดเล็กขอเฝ้า
 ข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน   แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ
 หัวเมือง^(๔) } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจทว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมมพิตรพระพุทธีเจ้า
 อยู่หัว   ผู้ทรงทศพิชราชธรรมอันมหาปรเสริฐ   เสด็จออก

(๑) ต้นกะบับ : กิ่ง แก้วตาม ก และ ข

(๒) ก : แลเจ้าพญา

(๓) ต้นกะบับ : หงัน แก้วตาม ก และ ข

ณพระที่นั่งบุษบกมาลา โดยอุตราภิมุขดุสิตมหาปราสาท
พร้อมหม่อมโรหิตาโหราพฤตมาตยราชกระวีมนตรีมุขลูกขุน
เฝ้าพระบาท จึงมีพระราชโองการมานพระบันฑูลสุรัสหะนาท
ดำหรั้ดเห็นอ่เกล้าฯ สั้่งว่า

แต่ก่อนอนาปรชาราชฎีรลुकค้ำวานิช^(๑) ซอขายเบยแก้กััน
๓๐๐ ต่อเฟอง ครันป้รกาเอกศก แยกลูกค้ำเมอง^(๒) สุรั้ดบั้นทุก
หอยเบยเข้ามำจำหนำยณกรุงเทพมหานครหนักสองร้อยหำบ
แล้วลูกค้ำซงออกป้ค้ำขายณเมองโยกะตราเมองมลากำบั้นทุก
หอยเบยเข้ามำจำหนำยครำว^(๓) ละย^(๔) สิบหำบสามสิบหำบ
เนอง ๗ เห็นวำเบยในพระนครเดแแขวงจั้หวัดหัวเมองจะ
ค้อย^(๕) มากกอกัันไซ้ฟูซนอ้อยแล้ว จึงใหม่กฎรับส่งป้รกาขบ้ำว
ร้องแก้อนาปรชาราชฎีรลुकค้ำวานิชทังปวง ให้ซอขายเบยแก้
กััน๔๐๐^(๖) ต่อเฟอง^(๗) ถ้าผู้ใดมได้ซอขายเบยแก้กัันสร้อยต่อ
เฟองเกบเบยกัักขังไว้ซอขายแก้กััน ๓๐๐ ต่อเฟอง จั้บได้กั้จะ
ให้ตั้งพระราชอาขำเขย่นแล้วป้รับใหม่เอาตัวเป้นโทษ แลเอนำ

(๑) ต้นฉบับ : ว่านิช แก้ตาม ก และ ข

(๒) ข : คำว่า เบอง ขาดไป

(๓) ต้นฉบับและ ก : ครำว แก้ตาม ข

(๔) ต้นฉบับและ ก : ยี่ แก้ตาม ข

(๕) ข : ค้อย

(๖) ต้นฉบับและ ก : ๔๐๐ ร้อย แก้ตาม ข

(๗) ต้นฉบับและ ก : เฟอง แก้ตาม ข

พระราชกำหนดค่าวานิชทั้งปวง ก็หากลัวเกรงพระราชอาญาไม่
 ยังซื้อขายเบบแก่กัน ๓๐๐ ต่อเฟื้องเหมือนหย่างแต่ก่อนอีกแล้ว
 มีหน้าซำกักขังเบบไว้ขายเมื่อตรุดเมื่อสงกรานต์ ๒๐๐ ต่อเฟื้อง
 ก็มีบ้าง ราษฎรผู้ใดขายเบบคิดเอาช^(๑) เบบบาทหนึ่ง (๒)
 เปนเงินเฟื้องหนึ่งบ้างสองไปบ้าง ลงที่ราษฎรจะขายเบบ
 เฟื้องหนึ่งไปซื้อของอื่น (๓) ก็ชน (๔) ให้ของที่ไม่ต้องการต้องซื้อ
 ของครึ่งหนึ่งเบบครึ่งหนึ่ง ราษฎรได้ความเดือดร้อนนัก แล
 ณพระสมุ่ปวคัจฉวาสก แยกลูกค้านเมืองสุรตบันทุกหอย
 เบบเข้ามาจำหน่ายประมาณ ๓๕๐ หาบเสศ เหนหอยเบบ
 เฟื้อง (๕) ฟุชนกว่าแต่ก่อนแล้ว

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ให้อณาประชาราชราษฎรค้ำวานิชใน
 กรุงนอกกรุงเทพมหานครแลแขวงจังหวัดหัวเมืองทั้งปวง ให้
 ซื้อขายเบบ (๖) แก่กันสรวอยต่อเฟื้อง แลของจะขายนั้นผ่อนให้
 คงเฟื้องเหมือนเบบ ๓๐๐ ต่อเฟื้อง ถ้าแต่ผู้ใดมิได้กัวเกรง
 พระราชอาญา ยังลือเบบซื้อขายเบบแก่กัน ๓๐๐ ต่อเฟื้องแล
 กักขังไว้ซื้อของแก่กันรุดเอาแพงกว่าจำนวนเฟื้องแต่ก่อน แล

(๑) ช : ชู

(๒) ต้นฉบับ : หง แก่ตาม ก และ ข

(๓) ช : ค้ำว่า ของอื่น ไม่มี

(๔) ก : ชน ช : ชน

(๕) ต้นฉบับ : เฟื้อง ก : เฟื้อง แก่ตาม ข

(๖) ต้นฉบับ : เบบ แก่ตาม ก และ ข

คิดเอา^๑) เมยให้ทอนของครึ่งหนึ่ง ทำตั้งนเห็นว่าผู้นั้นเป็น
 ศัตรูแผ่นดิน แกล้งจะกะทำให้บ้านเมืองกัณฑ์ดาร มิให้อยู่เย็น
 เป็นสุข จับได้พิจารณาเป็นสัจ ก็จะให้รับราชบาทเอาเบย
 แล้วให้ลงพระราชอาชญาเขย่น เอาเบยผูกคอทะเวนรอบเมือง
 จะเอาตัวเป็นโทษไปตะพุ่นญา^๒) แลกำนันตลาดนั้นก็จเอา
 ตัวเป็นโทษด้วย

แลให้สภาระการผู้รักษาเมืองผู้ทรงกรมการแขวงนายบ้าน
 นายอำเภอ ประกายบ่าวรองแก่กำนันตลาดแลลูกค้า
 แลอนาประชาราษฎร์ ในกรุงนอกกรุงเทพมหานคร แขวง
 จังหวัดหัวเมืองทั้งปวงจงทั่ว ให้ทำตามกฏนจทุกประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๕ + ๑๐ ค่ำจุลศักราช ๑๑๕๔ ปีชวดจัตวาศก

๒๔ (๑)

๒๔ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้กฏหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลข้าหลวงกรมพระราชวังบวร
 สถานมงคล กรมพระราชวังบวรสถานภิมุข แลมหาดเล็ก
 ขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลผู้รักษาเมืองผู้

(๑) ข : ขู

(๒) ข : คำว่า ญาข้าง ขาดไป

(๓) ต่อจากนี้ไป เข้าอยู่ในเล่ม ๓ พิมพ์ตามฉบับหลวง I.27.3๓ ยังเหลืออีก
 ฉบับหนึ่ง คือ I.27.3 (๓)

กรมการณหัวเมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนือ อนุาประชาราษฎร
 ๒ }
 ๓ }
 ๔ }
 ทั้งปวงของทั่ว

ด้วยสมเด็จพระมณนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้
 ทรงศพิชราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่ง
 บุษบกมาลามาหาจักรพรรดิพินาศโดยสถานอุตราภิมุข พร้อม
 ด้วย มุขมนตรี ภาวะราชบัณฑิตยาโหราราช ปโรหิต ลูกขุนทั้งปวง
 เฝ้าพระบาท จึงมีพระราชโองการมานพระบันทูลสุรสีหนาท
 ดำหรัตถามข้าทูลอองฯ เนื่องๆ ด้วยน้ำฝนยังบันดาลตกต้อง
 ตามระคุดอยู่หฤประการใด มุขมนตรีกราบบังคมทูลพระกรุณา
 ว่า ปลายบักญัตร์นิศกมาถึงปีชวดจัตวาศก น้ำฝนๆ แล้ง
 ราษฎรทั้งปวงได้ลงมา บัดนี้ราษฎรขอขายเข้าแก่กันเป็น
 เกียนละหกบาทบ้าง เกียนละเจดบาทบ้าง ถึงเดือนเก้า
 ราษฎรเห็นว่า ฟ้าฝน แล้ง ขาย ขนราคา เกียนละ สามตำลึง บ้าง
 เกียนละสามตำลึงสองบาทบ้าง จึงโปรดเกล้าฯ ให้กระทำ
 พระราชพิธีขอฝน เทพยดาบันดาลให้ฟ้าฝนตกลงมา ต้นเข้า
 ในท้องนาระบัตต์ตั้งามปรกติเป็นประโยชน์แก่คนทั้งปวง ด้วย
 กำลังพระราชสัจฉิชญาณพระเมตตบารมีก็เห็นปรจักแก่ตาโลก
 ควรเสฎฐาไม่เมตตาปรานีลูกเมียญาติผู้จะไปทำสงคราม มา
 ขายเข้าขนราคามากมีแต่โลกเจตนาห้ามเมตตาแก่กันไม่ แล้ว
 มิได้คิดถึงพระเดชพระคุณ คนจำพวกนี้เหมือนหนึ่งไม่ช่วย
 บำรุงไพร่บ้านพลเมืองอันอยู่พระนคร จะให้ยากจนโง่ตาช

๒๕

๒๕ กฎให้แก่พระสุรัสวดีข้าขวาในนอก ให้กัญหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพระญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล
 ขุนหมนพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาคเลกขอเฝ้าข้าเจ้า
 ต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน ผู้รักษาเมืองผู้รักรมการเมือง }
 ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว }
 ๒ }
 ๓ }
 ๔ }

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้
 ทรงทศพิชราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออก ณ พระที่นั่ง
 จักรพรรดิพิมาน มีพระราชโองการมานพระบันฑูลสุรัสวดีนาท
 ดำหรับัดเหนือเกล้าฯ สั่งว่า เจ้าต่างกรมแลข้าทูลอองฯ ผู้รักษา
 เมือง ผู้รักรมการเมือง ช่างโขนช่างลคอนทุกวันนี้ แต่งย่นเครื่อง
 แต่งนาง บ่อมทำมังกุฎฎาชายไหวชายแครง กรรณเจ็ยกจร
 ดอกไม้ทัดนุ่งโจงไว้หางหงษ์ ต้องหย่างเครื่องต้นอยู่ดูไม่ควร
 นึกหนา

แต่สืบไปเมื่อนำ ถ้าผู้ใดช่างโขนละคร ห้ามอย่าให้
 ทำมังกุฎฎากรรณเจ็ยกดอกไม้ทัด แลชายไหวชายแครง
 นุ่งจับโจงไว้หางหงษ์เหมือนหย่างเครื่องต้นเป็นอันขาดทีเดียว
 แลกำหนดให้แต่งตัวย่นเครื่องนุ่งผ้าตัดปักผ้า จับโจงหย่างโขน
 ก็ตาม แต่งตัวนางแต่รัดเกล้าอย่าให้มีกรรณเจ็ยกจรดอกไม้ทัด
 ถ้าผู้ใดมิฟังยังทำมังกุฎฎาชายไหวชายแครงกรรณเจ็ยกจร
 ดอกไม้ทัด นุ่งจับโจงหางหงษ์ต้องหย่าง ให้โขนให้ละครไป
 เล่นผิดด้วยกฏรับสั่งห้ามจับได้จะเอาตัวเป็นโทษจงหาแก้

ให้กฎหมายบอกแก่เจ้าต่างกรมแลข้าทูลออกฯ ผู้รักษา
เมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง ^๓ } ปากใต้ฝ่ายเหนือ ให้ประกาศ
^๒ }
^๔ }
บ่าวร้องจงทั่ว ให้กระทำตามกฎรับสั่งนงทุกประการ
กฎให้ไว้ฉวันปรหัยเดือนสิบขณสิบคำ จุลศักราช
พันร้อยห้าสิบหกปีขารน้อศก

26

๒๖ กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพระญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล
ขุนหมื่นเสมียรพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาดเล็กขอเฝ้า
ข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายในฝ่ายหน้าฝ่ายหลัง ผู้รักษาเมืองผู้รั้ง
กรมการเมือง ^๓ } ปากใต้ฝ่ายเหนือ แลนายตรานายบ่อน
^๒ }
^๔ }
จงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมมพิตรพระพุทชิเจ้า
อยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันมหาปรเสริฐ เสด็จออกพระชินัง
บุษบกมาลาโดยอตุราภิมุขดุสิตมหาปราสาท มีพระราช
โองการมานับนทูลสุรัสวดีนาท ดำหรััดเหนือเกล้าฯ สั่งว่า
กรุงเทพพระมหานคร เมื่อก่อนพะม่ายังมีทำจุลาจลนั้น ผู้
มีชอรับทำอากรบ่อนเบยเป็นจ่านวลหลวงก็ด้ผูกขาดก็ด้ นาย
ตรานายบ่อนยอมแก่ไซชทตรง ใหนักเลงข้มเงินเล่นตาม
สมควรด้วยชะนานรูป แต่ก้อได้หัวเบย ใหนักเลงกำค่าง

กะदानลงไว้ไม่มีเงินใช้ นายบ่อนแก้ไขทรงง้อไปแทน
 นายบ่อนเอาคนค้าผูกมัดจำจองไว้กับบ่อน เร่งรัดเงินมิได้นาย
 บ่อนเอาตัวผู้เล่นเสียส่งไปยังนายตรา ๆ เกาะกุมจำจองเร่งรัด
 ตีโบยเอาเงินโดยอำเพอใจ จะได้ส่งไปยังสมภักก์การ
 โรงสารกรมใดให้เร่งรัดให้ห้ามมิได้ เปนเชิง^(๑) หย่างสืบมา
 ฉนั้น แลมาครั้งแผ่นดินหลังใหม่กฤษฎาหมาย ห้ามมิให้นายตรา
 นายบ่อนทรงนิกเลงเปนอันขาดทีเดียว ถ้านักเลงจมา
 เล่นเบียบบ่อน ฝ่ายผู้ทำให้เรียกเอาเงินทุนออกกอง แลให้
 ไล่ขันไว้ให้นายบ่อนหัวเบียบดู ให้กำแต่กองเงินทุนซึ่งมีมานั้น
 ฝ่ายผู้แทงให้เอาเงินแลปลุกาแทงลง อย่าให้ชักผลักใส่แก่
 กันกัน ตัดพันค้ำเกินเกาะกุมผูกมัดจำจองตีโบยเร่งรัดแต่
 สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ครั้นเสด็จพระราชดำเนินขึ้นปราบดาภิเศก
 ทรงพระกรุณาให้ชำระกฤษฎาหมายพระอายุการ ควรที่จะเอาไว้
 ตามเดิมก็ให้คงไว้ ถ้ามีควรที่จะเอาไว้ให้ยกเลิกเสียเป็น
 หลายฉบับ แลพระราชกำหนดด้วยข้อบ่อนเบียบจะได้ยกเลิก
 เสียห้ามมิได้ เพราะเหตุว่าทรงพระมหากรุณาแก่ไพร่ฟ้าประชา
 กรซึ่งเป็นคนโมหะตีปร กอปรไปด้วยโลกเจตนาเห็นว่านาย
 บ่อนทรงอดิตพันกันได้อยู่ ถึงมาทว่าทรัพย์สินสิ่งสิ้นที่เรือนของ
 ตนไม่มี แต่ว่านายบ่อนเชื่อถ้อยอยู่แล้วก็หากคิดถึงบุตรภรรยา
 ไม่ก็จะหยิบยืมเงินนายบ่อนเล่นติดพันค้ำเกิน ครั้นเสียหาย

(๑) ต้นฉบับ เขียน ก : เขียน

ลงมาแล้ว ฝ่ายนายบ่อนเกาะกุมเร่งรัดเอาเงิน ก็จะต้อง
 คุ้ม (๑) สิ้นขายบุตรภรรยาได้ความลำบากยากแค้น ทรง
 พระราชดำริระเหินฉะนี้ จึงให้ทรงพระราชกำหนดบทนี้ไว้ เพื่อ
 จะให้นักเลงเล่นแต่ถ่อเงิน

ครั้นต่อมาทุกวันนี้ นักเลงร่วงโรยขัดสนกว่าแต่ก่อน หัว
 เบยขาด ฝ่ายนายตรานายบ่อนเห็นว่าไม่มีนักเลง ก็ตัว
 หัวเบยจะขาดจากจำนวน คิดอ่านยกย้ายเอาเงินหัวเบยออก
 ให้นักเลงยืมเล่นเป็นทุนแต่ถ่อจะได้หัวเบย ฝ่ายนักเลงผู้ยืม
 ครั้นเล่นได้เอาเงินไปเลี้ยงบุตรภรรยา ครั้นเล่นเสียดลงหลาย
 ครั้งหลายหน ที่เป็นคนดีมีความละเอียดกลัวชวาวหาเงินมา
 ให้ ที่เป็นคนพาลคิดอ่านให้มุนนายมาว่ากล่าวขัดขวางว่า มี
 พระราชกำหนดกฎหมาย (๒) ห้ามมิให้ทตรง ลงที่นายตรา
 นายบ่อนเกาะกุมมาจำจองเร่งรัดเอาเงิน ฝ่ายนักเลงไปร้อง
 ฟ้องหาเป็นกระทรวงอาญาเกาะกุมไปพิจารณาต้องเสียข้าฤทธา
 ตระลาการ ฝ่ายลูกขุนตลวงจะปลุกษัตติสนักก็เกี่ยว
 ของ ครั้นจะให้เร่งรัดเอาตามขงติดค้างกัน ก็เกรงพระราช
 กำหนดกฎหมายห้ามมิให้ทตรง ครั้นจะให้ยกเสียมิให้เร่งรัดเอา
 ก็เกรงด้วยเป็นเงินหัวเบยของหลวง ไม่อาจตัดสิ้นลงได้ จนเกิด
 ความเคืองได้ล่อง ๆ ทุกพระบาท เมื่อพิศเคราะห์ดูฝ่ายนักเลง
 ขังขมเงินนายตรานายบ่อนเล่นเป็นทุน หาตั้งอยู่ในสัจสุจริตไม่

(๑) ทั้งสองจะนับเข้าเป็น คุ้มข้อม

(๒) ต้นฉบับ : พระราชกำหนดกฎหมาย แก่ตาม 'ถ'

ครั้นเล่นได้เอาเงินไป ครั้นเล่นเสียเงินติดค้างกลับว่ากล่าว
 ร้องฟ้องว่าผิดกฎหมายห้าม ส่วนเสียมิให้ ส่วนได้สิจะเอา
 ดึงหน้าเป็นสัจเป็นธรรมไม่ว่า ครั้นจะให้ห้ามเสียมิให้นายตรา
 นายบ่อนแก่ไซ้ทตรงเลย ฝ่ายนักเลง^(๑) ผู้เล่นครั้นหาเงิน
 มีทันไม่มีอันจะเล่น ก็จะได้ความขัดสนเสียประโยชน์ทั้งสอง
 ฝ่าย ทั้งบ่อนก็จะร่วงโรยลง เงินหัวเมยสำหรับจ่ายราชการ
 แผ่นดินสับมากจะขาดลงนัก ถึงเมื่อครั้งแผ่นดินในพระบรม
 โภกฏ ก็มีกฎหมายให้นายตรานายบ่อนทตรงแต่ก่อนสมควร
 ด้วยคุณานุรูปเป็นประเพณีเขียง^(๒) หย่างสืบมา แลครั้ง
 แผ่นดินหลังใหม่กฎหมายห้ามมิให้นายตรานายบ่อนทตรงนั้น
 พระราชกำหนดบทนั้นจะคงไว้มิได้ ไหยกเสีย
 แต้นสืบไปเมื่อนั้น ถ้านักเลงมาเล่นดเบอนเบย ขัดสน
 จะยืมเงินแลเคาปัสกาลงเล่น ให้นายตรานายบ่อนหัวเมย
 พิดเคราะห์คุณานุรูปก่อน จึงให้ยอมแลกทตรงไปเล่นแต่ก่อน
 สมควรที่จะเอาได้ ตามหย่างตามทำเนียมเมื่อครั้งในพระ
 บรมโภกฏ ไพร่มีครัวมีคนสองคนสามคน มีโคกระบือคู่หนึ่ง
 สองคู่ มีเข้าสเกียนห้าเกียน มีนายสืบไร่สามสิบไร่ ให้
 ทตรงแต่สองซ่งลงมา ไพร่มีได้มีครัวมีแต่คำคนเจตคน
 แปดคนเก้าคนให้ร้องซ่งสิบตำลึง ถ้าม้า^(๕) คนให้ร้องซ่ง
 หนึ่ง มคน^(๓) คนให้ร้องสิบสองตำลึงสองบาท ถ้าม้า^(๔) แต่

(๑) ต้นฉบับ : นักเลง แก่ตา) ก

(๒) หึ่งสองฉบับเขียน เขียง

โคกระบือ ๕๐ } ตัวให้รองสองข้าง มี ๓๐ } ตัวให้รองข้างสืบ
 คำลึง มี ๓๕ } ตัวให้รองข้างหนึ่ง มี ๓๕ } ตัวรองสืบห้าคำลึง
 มี ๓๐ } ตัวรองสืบสองคำลึงสองบาท มี ๖ } ตัวรองสืบคำลึง
 มี ๕ } ตัวรองเจดคำลึง มี ๓ } ตัวรองห้าคำลึง ถ้ามี ^๓ _๓ }
 ราคา ๗ } ข่งให้รองสองข่งลงมา ถ้าราคา ๖ } ข่ง รองข้างสืบ
 คำลึง ราคา ๕ } ข่งรองข่งห้าคำลึง ราคา ๓ } ข่งรองข่งหนึ่ง
 ราคา ๒ } ข่งรองสืบห้าคำลึง ราคาข่งสืบคำลึงรองสืบคำลึง
 ราคาข่งหนึ่งรองเจดคำลึง ราคาสืบห้าคำลึงราคาสืบคำลึงรอง
 ห้าคำลึง

ถ้าไพร่ราบคู่ผู้ตัวเมียมีบุตรคนหนึ่ง ^๒ _๓ } คนให้รองสืบ
 สองคำลึงสองบาท ถ้าแต่ผู้กับเมียให้รองสืบคำลึง ถ้า
 แลตัวผู้เดี่ยวให้รองห้าคำลึง ถ้าแลเป็นทาสอย่าให้ทครอง
 เป็นอันขาดทีเดียว เกลือกว่ามันเป็นทาสหากว่ามันอำพราง
 มาเล่นเสียต่ำลง นายบ่อนไม่รู้ทครองเกาะกุมเอาตัวไว้ ฝ่าย
 นายเงินติดตามว่ากล่าว ให้นายบ่อนนายเงินสบถสาบาล
 ตัวต่อพระรัตนไตรด้วยกันทั้งสองฝ่าย ถ้านายบ่อนว่าไม่รู้
 ว่าเป็นทาสจริง ฝ่ายนายเงินว่าชายหญิงขงเล่นดำนั้นเป็น
 ทาสจริงให้ความสลักกันได้ตั้ง เป็นพัวด้วยกันทั้งสองฝ่าย ถึง
 มาทว่าตัวทาสจะเล่นเสียมากกว่าสองคำลึงสองบาทก็ให้
 เจ้าเงินช่วยไถ่เสียเงินให้แก่ นายบ่อนผู้ทครองแต่สองคำลึง

สองบาทเป็นอันเสร็จแก่กัน ถ้าเจ้าเงินได้ช่วยไล่เงินไปแล้ว
มันจะกลับมาเล่นอีกในบ่อนนั้น อย่าให้นายตรา นายบ่อน
ทครอง อีกเป็นอันขาดทีเดียว

ประการหนึ่ง ถ้านายเงินเอาตัวทาส ^{ชาย} } ไปประกายแก่
 ^{หญิง} }
 นายบ่อนว่า ทาสหญิงคนไหนทาสชายคนไหนค่าตัวเท่า นั้น อย่าให้
 นายบ่อนทครอง แล นายบ่อนรู้แล้วมิพึงคบหาทครองให้เล่น
 เงินติดค้างมากน้อยเท่าใด อย่าให้เกาะกุมเอาทาสซึ่ง
 นายเงินได้พิพากษาแล้ว ให้ขาดการงานแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้
 ประการหนึ่ง ถ้านักเลงหญิงมาเล่นเบียดบ่อนถั่วบ่อนกำ
 ตัดบ่อนไพ่บ่อนอื่น ก็ให้นายบ่อนหัวเบียดพิศเคราะห์ดู ถ้ามี
 แหวนถือสองมือหนึ่งห่มสคราน มีค่าคนตามหลัง ^๓ คน
 ถือหีบขี้หมากเครื่องเงินเครื่องถม ให้ทครองแต่ข้างหนึ่ง
 ลงมา ถ้ามีแหวนถือมือเดียวมีค่าคนตามหลังคนหนึ่งสอง
 คน ให้ร้องแต่สิบตำลึง ถ้าไม่มีแหวนถือมือเครื่อง
 ก็น มีแต่ค่าคน ^(๑) ตามหลังคนหนึ่งสองคน ให้ร้องแต่ห้า
 ตำลึง ถ้าตัวผู้เดียวให้ร้องสองตำลึงสองบาท แลว่ากล่าว
 ทิ้งให้พิศเคราะห์ดูจงเลียด ด้วยนักเลงทุกวันเลือกคน
 จึงจะมีความลอาชวความสัจบ้าง ทมทรัพย์สิ่งของจำนำเสีย
 แล้วไม่มีเงินเล่น อุบายพุดจาโกหกว่ามีทรัพย์สิ่งของสิ่งนั้น
 สิ่งนั้น จ้างคนตามหลังยืมแหวนผู้มาใส่ ให้ นายบ่อน

(๑) ก : คำว่า คน ไม่มี

เชอถอทรองเอาแต่ภอจะไต้เล่น ออย่าเพอให้เชอฟังก่อน
เร้งให้สับสวนคูให้ถองเท่ ถ้ามั่งมภอจะเอาไต้ไม่ขัดสน จ้ง
ให้นายบ่อนทรองให้กันตามลักขณคุดานรูป ออย่าให้ทรอง
ส้าเหลอผลิตด้วยพระราชกำหนดกฏหมายเยียง (๑) หย่างใน
พระบรมโกฏแต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งไต้

ประการหนึ่งนักเลงมาเล่นเบยบ่อน เงินทองของตัว
ห้ามไม่ ไม้หีบขี้มนายทรานายบ่อนก่อน เข้ากำยักผลักใส
แก็กินเล่นเสี่ยล้งไม่มีเงินไซ้ นักเลงห้ามเบยเมอบ่อนสนก
จะไต้หัวเบยให้ค่างกระดานอยู่เนั้น ให้นายบ่อนเลหัวเบย
แก็กินทรองลง เอาตัวอ้ายผู้เสี่ยออกไปว่ากล่าวมัดผูกจำขอ
เอาเงินตามอาชวบ่อน ถ้ามีไต้ให้ส่งไปย้งนายตราว่ากล่าว
เร้ง (๒) รัคเอาเงินส่งให้แก่นายบ่อน

लगที่นักเลงโกหกเกยจครันราชการ จะคบคักกับ
นายบ่อนหัวเบย เงินไม่ติดว่าเล่นเบยเสี่ยเงินนายบ่อนทรอง
ติดค่างเกาะตัวไว้ ให้พันราชการมนนายไซ้สอย แต่ห้าม
ออย่าให้นายทรานายบ่อนหัวเบยผู้มขอ คบคักกันแอบอ้าง
เอาผู้คนเข้าไต้บ่าวไพร่บุตรภรรยาไพร่ฟ้าประชาคอนไว้ เงิน
ไม่ติดค่างว่าเล่นเบยเสี่ยไต้ทรองติดค่างเนั้น ถ้าพิจารณา
เปนสัจไต้หลังโทษแล้วปรับใหม่นายทรานายบ่อนสองเท่า (๓)

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน เชื่อง

(๒) ต้นฉบับ : เรง แก้กตาม ก

(๓) ก : เปนสองเท่า

แต่ให้นายตรานายบ่อนทำตามพระราชกำหนดกฎนี้
ทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตาม จะเอาตัวผู้นั้นเป็นโทษ
ตามโทษาณโทษ

กฎให้ไว้ณวัน $\frac{๓ + ๓๓}{๓}$ คำจุลศักราช ๑๑๕๖ ปีขาลฉีศก

๒๗

๒๓) กฎให้แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพระญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น

พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน

มหาดเล็ก	}	ข้าหลวงกรมพระราช
ขอเฝ้า		
ชาวที่		

วังบวรสถานมงคล ข้าหลวงกรมพระราชวังหลัง ข้าเจ้า
ต่างกรมๆ ฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการ

เมือง $\frac{๓}{๓}$ } ปากใต้ฝ่ายเหนือจทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนินออกไปบำเพ็ญพระราชกุศลสถาปนาการณ
วัดพระเชตุพล กระลาการนำเอาข้อความนายบุญนาค
โจทฟ้องกล่าวโทษนายอ่อนนายคุ้ม^(๑) นายเสมนายปานนาย
ครบนายคุดเข้ากันหกคน ว่าเป็นผู้ร้ายซึ่งเอาทรัพย์สินของ ๆ
นายบุญนาคไป ครั้นทรงพระกรุณาชำระผู้มีข้อทั้งสองฝ่าย
ถวายเป็นความจริง ได้ความชัดออกว่า ผู้มีข้อหกคนกับนาย

(๑) ก : กุม

บุญนาค สัฎฐาเหล่นเตจปลักด้วยพะนันกัน นายบุญนาค
 เพื่ ผู้มขอหกคนได้สิ่งของนายบุญนาคไป นายบุญนาค
 กลับมาฟ้องว่า มอนมขอลักสิ่งของมากกว่ามอนได้ไปนั้นหา
 จริงไม่ทั้งสองฝ่าย เป็นการฉ้อโกหกอยู่ด้วยกันให้ยกเลิกเสีย
 พระราชทานโทษไว้ครั้งหนึ่ง จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมี
 พระราชโองการมานพระบันฑูลสุรัสสีหนาทดำหรีดเหนือเกล้าฯ
 สั่งว่า "ใครฟ้าปรชากรชวนกันเล่นเตจปลักแห่งห้วงกอบเข้า
 ฐาน เป็นกลอุบายฉ้อโกหกเป็นพาลมิฉฉาจะ มิได้
 เเลียงชีวิตโดยสุจริต ถ้าละไว้นานไปผู้มขอจะเล่นชุกชุมขึ้น
 ก็จะได้เกิดวิวาทชกตีพันแทงกัน จะใส่ความกันว่าเป็นโจรผู้ร้าย
 ต่างๆ ให้เคืองไต่ล่องฯ"

แต่สืบไปเมื่อนั้น ท้ามอย่าให้ราชการเลอณา
 ปรหาราชฎรคบกันเล่นเตจปลักแห่งห้วงกอบเข้าฐาน ซึ่ง
 เป็นการโกหกนอกกัน ถ้าแลมิฟังยังเล่นเป็นการโกหก จะเอาผู้เล่น
 เป็นโทษลงพระราชอาษาเขมยจนหนัก แล้วจะให้จำไว้คนคุก
 แลให้ขาทูลองฯ ผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการกำชับว่ากล่าวแก่
 นายบ้านนายอำเภอ ให้กำชับอนาปรหาราชฎรอย่าให้เล่น
 เป็นการโกหก ถ้ามิฟังยังคบหากันเล่นในแขวงเมืองใดบ้าน
 ตำบลใดก็ดี ให้จับเอาตัวมาว่ากล่าว ถ้ามิจับเอามาว่า
 กล่าว มีผู้ร้องฟ้องว่า ผู้มขอยังคบกันเล่นการพาลโกหกณที่
 เมืองนั้นบ้านนั้นตำบลนั้น พิจารณาเป็นสัจ จะเอาผู้รักษา

เมืองผู้รั้งกรรมการเล่านายบ้านนายอำเภอเป็นไทย เหมือน
ดุจหนงอ้ายมชอชงเล่นการโกหก

กฏให้ไว้วัน ๓+๓ คำจุลศักราช ๑๑๕๖ ปีชาลฉ้อศก
๑๓

๒๘

๒๘ กฏให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก ให้กฏหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาเดกขอเฝ้าชาวิท ข้าเจ้า
ต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในมีกรมหาคกรมมีได้ แลข้าหลวงกรม
พระราชวังบรรสถานมงคล แลข้าหลวงกรมพระราชวังหลัง
แลผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรรมการเมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนืออนุาปร
๓
๔ }
ขาราชฎรจทว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่
หัว ทรงธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จสถิตยณพระที่นั่งบุษบก
มาลามหาจักรพรรดิพิมาน พร้อมด้วยเสนาพฤกษามาตย์นัก
ปราชูราชบัณฑิตยบโรหิตาจารย์ เฝ้าพระบาทโดยถานที่ลำดับ
พระเกษมราชสุภาวดี กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระบรม
บพิตรพระเจ้าอยู่หัวว่า ตระดาการสารพระธาระมาชิกอร
ส่งสั่งมาให้ปรับฉบับหนึ่ง ในระหว่างหาว่านายยังผู้ผู้พะช
ฉิมผู้เมียเมื่อยังไม่บวค ชายอ้ออินแก้วแต่ต้นเป็นเงินตราแปด
ตำลึง ใต้ชื่อ(๑)อินสามเดือน นายยังพะชฉิมผูกคอกเบยไป

(๑) ต้นฉบับ : อี แก้วตาม ก

ไม่ได้ต้นเงินดอกเบียม้งฟ้องให้เรียก นายยังพะซิมต่อสู่ว่า
 ได้ให้เงินเสร็จแล้ว พิจารณาเป็นสัจว่า ยังมีได้ให้ต้นเงิน
 ดอกเบียม้งคิดถึงสิบสี่ปี ข้าพระพุทธเจ้าเชิญทพระอาการ
 มาปรับต่อหน้าลูกขุนณศาลหลวง พบพระราชกฤษฎีกาแต่ว่า
 ขุนชายคนยังมีได้ส่งเงินชงชาย ถ้าต่อสู้พิจารณาเป็นสัจว่า
 ยังมีได้ส่งเงิน ท่านว่าประบัดสินท่าน ให้เอาโทษทัณฑ์ตั้ง
 ใหม่ทั่วคุณ แลซึ่งว่าผูกดอกเบียม้งไปไม่ได้ส่งดอกเบียม้งคิดถึงสิบสี่
 ปีนั้น จะเอาดอกเบียม้งกันมีได้มากน้อยฉันใดไม่พบพระราช
 กฤษฎีกา ข้าพระพุทธเจ้าขอพระเดชพระคุณทรงพระมหา
 กรุณาโปรดเกล้า ฯ จะได้เป็นฉบับแผ่นดินสืบไป จังพระ
 บาทสมเด็จพระมณเฑียรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ทรงธรรม
 อัมมหาปรเสรัฐ ดำเนียรพระราชโองการมานพระบันทูล
 สุรสีห์นาทดำหรััดเหนือเกล้า ฯ สัจว่า

พระราชกำหนดบทพระอาการสำหรับแผ่นดินกระษัตริ
 มีมากหลายต่อ ๆ มาจะนับจะคลณามีได้ ครั้นกรุงศรีอยุธยา
 เสียแก่อ้ายพะม่าข้าศึก พระธรรมสาตราฐาตรบทพระ
 อาการกระจัดกระชาย หายแก่ส่วนสืบส่วนมีอยู่สักส่วนหนึ่ง
 ให้สืบพระมหाराชครูพระไกรสันอกราชการผู้เถา กราบทูล
 พระเจ้าอยู่หัวว่า ข้าพระบาทเคยได้ไปถูกษาปรับคัตของอนา
 ประชาราษฎร์แต่ก่อน ถ้าทหาผูกดอกเบียม้งไปเอาดอกเบียม้ง
 มาส่งแก่นายเงินรายวันรายเดือนเป็นลาภแก่นายเงิน ดูหนึ่ง
 ปลุกต้นไม่มีผลเป็นประโยชน์แก่เจ้าของ ถ้าทหาผูกดอกเบียม้ง

ไปมิได้เอาดอกเบญมาให้ เจ้าหน้าเงินละไว้เป็นข้าหังนานพัน
กำหนดสิบปีขึ้นไป เจ้าหน้าเงินจับได้เอามาให้สุภาเจ้า^(๑)
เมืองเรียกหาว่ากล่าว ให้เอาดอกเบญแก้กัน^(๒) แต่ต่อนำโดย
กระบิลเมือง ได้ไปถูกษาเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยข้าทุลลวง ฯ
ทั้งปวงเห็นด้วย จึงทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า
แต่สิบไปเมื่อนำ ถ้าทวยราษฎรมีทุกข์กังวลมือสน
เอาผู้คนลูกเมียมาขายฝากไว้แก่ผู้มีทรัพย์มากข้าหลายผูก
ดอกเบญไป เอาดอกเบญมาให้รายวันรายเดือนเป็นลาภแก่
นายเงิน ถ้าทาสผูกดอกไปมิได้เอาดอกเบญมาให้ก็ตัดสินไป
ก็ตัดสินกำหนดสิบปีขึ้นไป เจ้าหน้าเงินจับได้ เอามาให้
สุภาเจ้า^(๑) เมืองเรียกหาว่ากล่าว ให้เอาดอกเบญแต่ต่อนำ
โดยกระบิลเมือง

อนึ่งพระราชกำหนดแจกไปแต่ก่อนว่า ราษฎรจะมีคดีมา
ให้การต่างฟ้องเป็นข้อแพ่งอาชญาอุธรณ์ศาลมรฎก ให้ฟ้อง
แต่ในสิบห้าวันจึงให้รับบังคับบนชานัน เกี่ยวข้องกันอยู่
กับบทพระอาชญาเดิม จะให้คงอยู่ทั้งสิบข้อนั้นมิได้ แต่
สิบไปเมื่อนำ ถ้าผู้มตตั้งมาให้การต่างฟ้องเป็นข้ออาชญา
อุธรณ์ศาลมรฎก ให้รับบังคับบนชานันว่ากล่าวตามพระอาชญา
เดิม ถ้าวิวาทคำตัดสินให้ร้องฟ้องแต่ใน ๑๕ วัน ถ้าพ้นกำหนด
๑๕ วัน อย่าให้รับบังคับบนชานันเป็นอันขาดทีเดียว

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน จา

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า แก้กัน ตกไป เพิ่มเติม อ

ให้มนตรีแจกพระราชกำหนดไปหัวเมือง ^๓ } ปากใต้ฝ่าย _๒ _๓ _๔

เหนือ หมายบอกทุกหมู่ทุกกรมจงทั่ว ให้ทำตามพระราชกำหนดนั้นจงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตาม จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ^๑ _๒ ๗+๔ คำจุลศักราช ๑๑๕๖ ปีชาลน้อศก

๒๘ กฏให้ไว้แก่พระสร้อยคำขยาในนอก ให้กฏหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่นมหาตเลกชาวที่ พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลข้าหลวงกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แลข้าหลวงกรมพระราชวังบวร

สถานภิมุข แลผู้รักษาเมืองผู้ระงมการเมือง ^๑ } ปากใต้ _๒ _๓ _๔
ฝ่ายเหนือบนันดาใต้พิจารณาเนอความทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยสมเด็จพระมณาทบรมบพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิทขราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งบุษบกมาลาโดยอุดรภิมุขดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยเสนาพฤกษามาตยราชมนตรีกระวีमुखตูกุณโหราจารย์ทั้งปวง เฝ้าพระบาทบงกษมาศ เจ้าพญาสุธรรมมนตรีกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า จอกทองค่าน้อยหาย หึงสองคนพิรุทให้ถ้อยคำขันพิสูตตัวทูลเกล้าฯ ถวาย จึงทรงพระกรุณาตรัสเห็นอเกล้าฯ สั่งว่า จะเอาคดีแต่ที่อันจริง มันขันพิสูตตัวก็ให้เขา

ดำน้ำกันตามสัตตยานุสัจเจติ แลตระลาการเออนาระกาครั้ง
 นายแดงอำแดงภูมาตั้งจะให้ดำน้ำกันนั้น สมเด็จพระพุทธ
 เจ้าอยู่หัวทรงแคลง จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งให้ถาม
 ลูกขุนณะสารหลวงว่า ผู้คิดพิสดำน้ำกัน ให้ตั้งนาระกามี
 บทพระอาการดั่งฤๅ ข้อหนึ่งนาระกาล่มแล้วใจทจำเลย
 ยังไม่ผุดขึ้น ข้อหนึ่งนาระกายังไม่ลุ่ม ทั้งสองผุดขึ้นพร้อมกัน
 นั้น จะเอาผิดชอบฉันใด พระมหาราชครูมหิธรกราบบังคมทูล
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวว่า ดำน้ำตั้งนาระกามีได้พบบทพระ
 อาการ พบแต่ว่าดำน้ำกันให้กรรมยุกระบัตกลั้นใจสามกลั้น
 ถ้าผุดขึ้นพร้อมกันให้เอาฟืนหลวงทั้งสองข้าง แลเมืองราช
 บุรุษดำน้ำกัน ตั้งนาระกาสามกลั้นเป็นหย่างมาหลายคู่
 จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาปร
 เสริฐ โปรดเกล้าฯ ดำเนิรพระราชโองการด้วยพระญาณ
 บารมีแจ้งว่า กฎหมายให้ตั้งนาระกานั้นหาไม่ได้ กรรมกรหัว
 เมืองหากคิดให้ตั้งนาระกาดำน้ำกัน กำหนดกฎหมายไว้เป็น
 หย่างมา จะเอาแต่เงินฟืนในข้าฤทธาข้าทำเนียมเป็นประโยชน์
 ด้วยหลงโลกเบียดเบียนฉ้อปรบัตกัน เป็นการโกหกให้ยก
 เสียบ ทำดั่งนั้นหาเป็นยุติธรรมไม่

แต่ต้นสืบไปเมื่อนำ ถ้าใจทจำเลยถึงพิสดำน้ำลุยเพลิง
 กัน ให้มันทำตามหย่างทำเนียม ถ้าข้างหนึ่งเป็นชายข้างหนึ่ง
 เป็นหญิงให้ลุยเพลิงกันจึงมิได้เสียบเปรียบเทียบ ถ้าชายด้วย
 กันหญิงด้วยกันให้ดำน้ำกันแต่ตั้งฆ้องสัจญา หล่มอย่าให้ตั้ง

นาระกา ถ้าทั้งสองผูกขึ้นพร้อมกันให้เลิกความเสีย อย่าให้
เอาพิในตุขหนึ่งแต่ก่อนเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าพิสูตค้ำน้ำ
ข้างหนึ่งผูกก่อน ถ้าลุยเพลิงข้างหนึ่งฝ่าเท้าพอง ให้เอาเป็น
แพ้แก่พิสูต ปรับใหม่ทั่วคุณเป็นสินใหม่ถึงพิในถึง

อนึ่งพิรุตในกำค้ำน้ำลุยเพลิง ผู้ใดไปพูดจาเซียมสอน
บอกข้อความปรการใดๆ บอกลัทธิต่างๆ ให้ชนะแก่พิสูต
แลให้หนังสือแนะนำสอนในข้อความคดี เขียนมณฑลคาถาลง
กับอันใดให้แก่ผู้ยก้า จับได้พิจารณาเป็นสัจว่า ให้โจทคดี
ให้จำเลยคดี ให้กัฎเอาเนอความเป็นแพ้ปรับใหม่ทั่วคุณ แล้ว
ตัวผู้เอามาให้ ๆ เอาไปโทษด้วย ถ้าแลมันลอบลักทั้งสั่งอัน
อันใด เขียนเป็นเลขยันต์มณฑลคาถาเข้าไปในกำ จับตัวมิได้
ให้ตั้งอยู่กำใหม่ ถ้า ^{โจท} } เข้าอยู่กำ ถ้าผู้ใดออกนอกกำ
          _{จำเลย} }
ในกำหนดสามวัน ผู้นั้นเลมิให้ใหม่ตามยศถาศักดิ์ อนึ่ง
ให้เลิกกำเสียตั้งกำอยู่ใหม่

อนึ่งเนอความหลวงเป็นการแผ่นดิน ถ้าโจทจำเลยถึง
พิสูตค้ำน้ำแต่ผู้เดียวหาคุมได้ จึงให้หมั้นเทวาทิตเอานาระกา
สามกลันซึ่งทำไว้ไปตั้ง แล้วเอาน้องไปตีตามหย่างทำเนียม
ถ้าคนเดียวก็ตีหลายคนก็ตี ค้ำน้ำกับนาระกาๆ ล่มก่อนคนๆ
ชนะแก่นาระกา ถ้าผูกก่อนนาระกาที่ตี พร้อมกับนาระกา
ที่ตี ให้ผู้ค้ำน้ำเป็นแพ้แก่นาระกา ให้ปรับใหม่เอาโทษตาม
บทพระอัยการเดิม

ถ้าผู้พิจารณาตราการผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมาย ซึ่งห้ามปรามไว้ฉะนั้น ให้เอาตัวผู้นั้นเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๒ + ๕ คำจุลศักราช ๑๑๕๗ ปีเถาะสัพศก

30

๓๐ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลขุนโรงขุนสารแพ่งสุภาจา^(๑) เมืองภูกาศยเสมียร์บันดาได้บังคับบัญชาอัครคดี้อยความทุกกระทรวง^(๒)

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว เสด็จออกณพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน จึงพระกระหม่อมกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า มีบทพระอาชการว่า ทาษฟ้องร้องทุกข์ส่งเงินเข้าตัว ให้แห่งหมายไปให้นายเงินออกมารับเอาเงินแลนายเงินรู้หมายแล้วกำหนดให้มาในเวียง ๓ วันนอกเวียง ๗ วัน ถ้ามีมาพ้นกำหนดอย่าให้รับบังคับบัญชา ทุกวันรับใส่เกล้า ๆ หมายไปให้นายเงินมารับเงิน นายเงินรู้หมายแล้ววิตพลัวผัดเพี้ยนไปมิได้มาก็มีบ้าง มาแต่ก่อนที่ก็มีมิได้อยู่ว่ากล่าวให้สำเร็จก็มีบ้าง แกล้งทำประเวเปรวิงน่วงเหนียวไว้ให้ช้า จึงทรงพระกรุณาตรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า

(๑) ต้นฉบับ : จา แก้วตาม ก

(๒) ทั้งสองฉบับเขียน ทูกระทรวง

แต่คนสืบไปเมื่อน้ำ ถ้าผู้คุมเอาหมายไปให้นายเงิน ออกมาว่ากล่าวแลรับเงินตามกำหนด มันไม่รับหมายมันว่า ให้หมายไปให้ขุนนาย^(๑) ส่ง แล้วบิดพลิ้วไปประการใดก็ดี ให้ ทงหมายไว้ให้มันที่นั่น อนึ่งถ้ามันรับหมายแล้วมาในกำหนด แต่ก่อเป็นที่หลายครั้งหลายหน ไม่อยู่ว่าคดีให้สำเร็จ มัน แกล้งจะให้ยากแก่ความเมือง มันไปพ้นเดือนหนึ่งแล้วมัน กลับมาจะว่าต่อไป อย่าให้รับบังคับบัญชา ให้มันขาดจากเจ้า จากทาสกัน ให้เอาเงินเข้าตัวทาสนั้นไว้จ่ายราชการแผ่นดิน แล้วให้เจ้ากระทรวงหมายบอกแก่ขุนนาย^(๑) ให้ห้ามปรามนาย เงินแลแพ็กพวกนายเงินเสีย อย่าให้เกาะกุมคร่ำว่าเป็นทาส แลตั้งจำทမ်းเหงเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแสนายเงินรู้หมาย ห้ามปรามนั้นแล้ว แลบังอาจคร่ำเกาะกุมอีกเล่าไซ้ ท่าน ว่ามันล่วงพระราชอาชญาความเมืองท่าน ให้ทวนผู้นั้น ๕๐ ที แล้วให้ปรับไหมตามบทพระอาัยการ

แลให้หมายบอกจงทั่วแก่ข้าทูลออก ๆ แลขุนโรงขุน สาร ให้ทำตามกฎหมายจนทุกประการ ผู้ใดมิทำตามจะเอา ตัวเป็นโทษ

กฎให้ไว้ณวัน ๔+๖ ถ้าจุลศักราช ๑๑๕๓ ปีเถาะสัพทศ

(๑) ทั้งสองจะนับเขียน ขุนนาย

๓๑ กฎให้แก่พระสุรัสวดี^{ชาย}_{ขวา} } ในนอก ให้กฎหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 พันทนายฝ่าย^{ทหาร}_{พลเรือน} } มหาเดลกขอเฝ้าเซาที่เข้าเจ้าต่างกรม
 ฝ่าย^{หน้า}_{ใน} } แลเข้าหลวงกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แลกรม
 พระราชวังหลัง แลผู้รักษาเมืองผู้รักรมการเมือง^{๒๓}_{๒๔} } ปากใต้
 ฝ่ายเหนือ แขวงจังหวัดนายบ้านนายอำเภอ อนุาปราช
 ราษฎรทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธิเจ้าอยู่หัว ผู้
 ทรงพระคุณธรรมอันมหาปรเสริฐ^{๒๕} เสด็จออกณพระที่นั่ง
 จักรพรรดิพิฆาน เสนาพฤกษามาตยราชปะโรหิตาจารย์
 มุขมนตรี โดยอันดับเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว
 ผู้ทรงพระธรรมอันมหาปรเสริฐ มีพระราชโองการมาน
 พระบันทูลคำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

มีบทพระอายการห้ามไว้แต่ก่อนตามพระราชปรเพณี
 สืบมา มิให้ผู้ใดทำทองเคลือบทองอาบทองพรางช่อขายจำนำ
 เปนอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดทำจับได้พิจารณาเป็นสัจไซ้ ให้
 ทวนด้วยลวดหนั่ง^{๒๕}_{๕๐} } ที่ ตัดนิ้วมอทะเลเวนอย่าให้กุมค้อน
 กุมคัมได้ แลจะให้เร่งเงินให้แก่ผู้มช่อผู้รับจำนำ พระราช
 อาชูถึงเท่าตงน^{๒๕} ผู้มช่อชงเป็นคนช่วมิได้เกรงกลัวพระราช

อาชญา คบหากันลอบลักทำทองเคลือบทองอาบทองพราง
 ขอลายจำนำแก่ผู้มทรพ์รับไว้ เมื่อผิดเคราะห์คนสองจำพวกนี้
 ฝ่ายผู้ทำผู้ขอผู้รับจำนำเป็นเหตุเป็นบัจจยถึงกัน ฝ่ายผู้ทำเป็น
 คนโมหะคติถือปรัด้วย (๑) ยากจน คิดกลอุบายขายแพงจะหา
 ทรัพย์ให้ได้เป็นอนาปรัโยชนแก่ตัว มิได้เกรงกลัวโทษในอะติฏ
 อนาคตปรจจุบันจึงกระทำการทั้งนี้ ที่จะให้ได้ทรัพย์โดยเร็ว ฝ่าย
 ผู้มทรพ์รับ } เล่า ลางที่เป็นคนโลกเจตนาหาบัญญา
 มิได้ เห็นว่ารูปประพันซึ่งผู้ขอเอามาขายแต่จำนำราคาต่ำถูก
 รับไว้จะได้กำไรมากมิได้พิจารณา ให้ผู้มาช่วยดูทดลอง
 ให้อู่วาทองดีฤชั่ว ตัวรับไว้ด้วยใจโลก ครั้นนานมาจึงรู้ว่า
 ทอง } เอามาร้องฟ้องว่ากล่าวแก่แพ่งสุภาจำ (๒) เมืองหวัง
 จะเอาทรัพย์ของตนคืน ผู้รับฟ้องต้องลำบาก ยากที่จะ
 พิจารณาหาความจริงได้ จนเคืองได้ล่องฯสมเด็จพระพุทธิเจ้า
 อยู่หัว ผู้ทรงพระธรรมอันมหาประเสริฐถือปรัด้วยพระปรัชา
 ญาณทรงพระราชดำริเห็นว่า บทพระอาชการซึ่งให้อาโทษแก่
 ผู้ทำทอง } แลผู้เห็นเป็นใจช่วยขายช่วยจำนำนั้น ก็ควร
 ด้วยโทษอยู่แล้ว แต่จะให้เรียกเอาเงินทุนให้แก่ผู้นั้น ครั้น

(๑) ก : กอไปไม่ด้วย
 (๒) ต้นฉบับ : จา แก่ตาม ก

จะยื่นคงไว้ตามบทพระอาัยการ ฝ่ายผู้มทรัพย์สินรับ ^{ชื่อ} ขบ } นั้น

หาเขตหลบไม่ ด้วยใจโลกเจตนามิได้พึงพิจารณาที่จะ ^{ชื่อ} } ไว้ ^{ชื่อ} } ก็ไว้ใจว่าจะได้ทุนคืนโดย ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } รับ

บทพระอาัยการ
แต่สนับไปเมื่อหน้า ถ้าผู้ขอจะเอารูปประพันทองเงิน ^{ชื่อ} } ขอบแลกเปลี่ยนจำนำประการใดก็ดี ให้ผู้ขอรับจำนำ ^{ชื่อ} } พินิจพิจารณา ว่าผู้มาช่วยดูแลทดลองเอา ให้รู้ว่าทองคำ ^{ชื่อ} } แลชวแต่เดิม ถ้าแลทดลองดูว่าทองคำดีแล้ว จึงให้รับ ^{ชื่อ} } ^{ชื่อ} } ไว้ตามควรด้วยราคา ถ้าแลทดลองเห็นเป็นทอง ^{ชื่อ} } แล้วแลเห็นแก่กันนิ่งเสีย มิได้จับกุมเอามาว่ากล่าว จะเอา ^{ชื่อ} } ตัวเป็นโทษในระวางรู้เห็นเป็นใจด้วยผู้ผิด ถ้าแลผู้มทรัพย์สิน ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } ไว้มิได้พินิจพิจารณาหาผู้ให้ช่วยดูแลทดลองให้มัน

คงตัวรับไว้ นานไปจึงรู้ว่าเป็นทอง ^{ชื่อ} } } เอามาร้องฟ้อง ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } รับ

ว่ากล่าว พิจารณาเป็นสัจว่ารับทอง ^{ชื่อ} } } ไว้ไซ้ให้ถึงโทษ ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } รับ

ผู้ทำผู้สม ^{ชื่อ} } } ตามพระราชกำหนดบทพระอาัยการเดิม แล ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } รับ

ทุนทรัพย์สิน ^{ชื่อ} } } น้อย่าให้ได้แก่เจ้าของผู้รับ ^{ชื่อ} } } เลย ^{ชื่อ} } รับ ^{ชื่อ} } รับ เพราะมันมักง่ายมิได้พิจารณา แลให้เร่งเอาทรัพย์สินแก่ผู้เอา

ทองมาขายมาจำนำ } ง่ายราชการสำหรับแผ่นดิน ผู้มีทรัพย์สิน
ซึ่งจะรับ ^{ข้อ}จำนำ } สืบไป จะได้เขตหลาประวั้งระไวพินิจพิศเคราะห์

วานผู้รู้มาช่วยดูแลดูตกลงให้รู้วาทอง ^{ข้อ} } ฝ่ายอ้ายคนร้ายซึ่งจะทำ
ทอง ^{เคลือบ} } ขอบ } ขอขายจะค่อยเกรงกลัวสงบลง

แต่ให้เฝ้าพระราช กำหนดนหมายแจกไปแขวงจังหวัด
ใน } พระนคร แลหัวเมืองปากใต้ฝ่ายเหนือให้ท้าว ถ้าแล
นอก } ผู้ใดมิได้ทำตามกฎหมายซึ่งแจกมานี้ จะเอาตัวเป็นโทษ
ตามโทษาณโทษ

กฏให้ไว้ ^(๑) ณวัน ๕+๗ ค่ำจุลศักราช ๑๑๕๘ ปมะโรง
อัฐศก

32

๓๒ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล ^(๒) ขุนหมื่น

พันนายฝ่าย ^{ทหาร} } มหาตเล็กชาวที่ขอเฝ้า ข้าเจ้าต่างกรม
^{พลเรือน} }
ฝ่าย ^{นอก} } แลข้าหลวงกรมพระราชวังบวร ฯ ข้าหลวงกรม

พระราชวังหลัง แลผู้รักษาเมืองผู้รังกรมการเมือง ^(๓) } ปากใต้
^(๒) }
ฝ่ายเหนือ อนุาประชาราษฎร์ทั้งปวงจงทั่ว

(๑) ต้นฉบับ : ไว้ แก่ตาม ก

(๒) ก : ราชินิกุล

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระมหากรุณา เสด็จออกณพระที่นั่งสุวิัตถดิวังศลามหาดุสิตปราสาทฝ่ายอุดรทิศ พร้อมด้วยเสนาพฤทธามาตยราชปโรหิตาจารย์กราบถวายบังคมเฝ้าพระบาทโดยอะนุกรมลำดับ แลเจ้าพญาไชยวิชิตสิทธิสงครามกรมการกรุงเก่าบอกหนังสือลงมา ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า จนมชอลักตีมัสสุรา พิจารณาเป็นสำคัญ จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว มีพระราชโองการมานพระบันทูลสุรัสหนาทดำหรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า หย่างทำเนียบบูรณราชสมบัติ ตั้งแต่นายอากอนตัมสุราสำหรับพระนคร เพื่อจะได้จำหน่ายบำบัดโรค แลกิจการร่งสงคราม แลทรัพย์นั้นจะได้เอามาแจกจ่ายทะเลว้ทหารผู้มบ้ำาเหนจความชอบ ผู้ใดลอบลักตัมกลันสุราปรับเอาวันหนึ่ง ๓๐ เท เทละ ๓๒ ทนาน ทนานละ ๑/๓ เป็นเงิน ๑/๓ ถึงเท่าตงนยังมิเชคชขาด สันดานคนพาลละเมินพระราชกำหนดกฎหมายเสียไม่กลัวความพินาทมิบหาย ลอบลักตัมกลันสุราชอขายเป็นอนาประโยชน์ ครันจะมีเอาโทษอายพวกนจะมีนำใจกำเรบ ลอบลักตัมกลันสุราปลอมปนชอขายมากมายไป ประเวณบูรณจะพันเพื่อนเสีย

แต่เนสืบไป ถ้าผู้ใดมิได้เกรงพระราชอาชานาจักร

องอาจลอบลักตัมกลันสุราด้วย $\left. \begin{matrix} \text{เจ้า} \\ \text{เผือก} \\ \text{มัน} \end{matrix} \right\} \left. \begin{matrix} \text{ลักทำน้ำ} \\ \text{กระแจะ} \\ \text{ชยาอ้อย} \end{matrix} \right\} \text{ด้วย}$

สำหรับทั้งปวง มีผู้ร้องฟ้องกตหาผู้ร้องฟ้องมิได้กต สืบสาวจับ
 ได้พิจารณาเป็นสัจ ให้ลงโทษเดิมดัดปรับใหม่ทั้งสิ้น ๓ วัน ๕๐ เท
 เปนเงิน + ฝ่ายผู้รับ^{ข้อ}_{ขาย} } รุเห็นเป็นใจให้ใหม่กึ่งผู้กระทำ
 ผิด แลผู้สม^{ข้อ}_{ขาย} } ต่อ ๆ มารุเห็นเป็นใจด้วยไซ้ ให้ลงโทษ
 กึ่งผู้สม^{ข้อ}_{ขาย} } เป็นอันดับต่อ ๆ กันลงไป โดยพระราชกำหนด
 บทพระอาการ แลเงินปรับใหม่ขึ้นแบ่งเป็นบำเหน็จให้ผู้จับ
 เอาความมา^(๑) ว่าเป็นเงิน + เหลื่อนนถานายอากอร์มิได้รับ
 ผู้กษาด ให้เงินนั้นไว้จ่ายราชการแผ่นดิน อย่าให้คนทั้งปวงดู
 เขียง^(๒) หย่างกันสืบไป

แลให้หมายบอก^{ใน}_{นอก} } พระนคร ให้ผู้รักษาเมืองผู้ทรงกรม
 การแขวงนาย^{บ้าน}_{คำเหนือ} } แม้ร้องประกาศราษฎรทั้งปวงจงทั่ว ถ้า
 บอกไม่ว่าจะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ
 กฏให้ไว้^(๓) ๓ วัน + ๖ คำจุลศักราช ๑๑๔๘ ปีมะโรงอักษก

๓๓

๓๓ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายขวา^{ใน}_{นอก} } ให้กฏหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวขุนหม่นพันทนาย ฝ่าย

(๑) ต้นฉบับ : ความ แก้ตาม ก
 (๒) ทั้งสองฉบับเขียน เขียง
 (๓) ต้น ฉบับ : ไว้ แก้ตาม ก

ทหาร พลเรือน	} ข้างหน้าข้างใน	ผู้ รักษาเมือง ผู้ รักษาราชการ	} เมือง	๒๓ ๓๓ ๔	} ตะวัน	ตก ออก

ปากใต้ฝ่ายเหนือ   บันไดนาคิมขอบเขตขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร
นครจตุร

ด้วยสมเด็จพระมณเฑียรบาลพระพุทธรูปเจ้าอยู่หัว บรม
ธรรมิกะมหาราชเจ้า ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอนันต
คุณสุนัชรามหาอุปถัมภ์พระพุทธรูปศาสนามหารา เรื่องรุ่งจำเริญ
ครบห้าพันพระวัสสา เสด็จออกณพระที่นั่งทักษิณทานาธิปิตน
มหาจักรพรรดิพิฆาน พร้อมด้วยมุขมาตยาเสนามนตรีกระวี
ชาติราชบโรหิตาโหราจารย์ราชบัณฑิตยเฝ้าพระบาทมงกษมาศ
จึงมีพระบริหารดำรัสเหนือเกล้า ๆ สั่งว่า

โดยพุทธโอวาทปาฏิโมกข์อันสมเด็จพระพุทธิเจ้าทั้งหลาย
มากกว่าเลศทรายในท้องพระมหาสมุทรนั้นย่อมตรัสไว้ว่าพุทธ
ศาสนาสอนสัตว์ด้วยพระธรรมสามบทๆ หนึ่ง^(๑) คือกิริยามิได้
กระทำซึ่งบาปลามกทั้งปวง หนึ่งคือให้บริบูรณ์ด้วยกุศลธรรม
อันปราศจากโทษ หนึ่งคืออุสาหะหมั่นทรมาณจิตอันร้ายชั่วนั้น
ให้ดับหนึ่งธรรมสามประการนี้ชื่อว่าพระพุทธรูปศาสนามหา
ธรรมทั้งสามบทนี้รวมกองศีลคือพระวินัย สมาธิคือพระสูตร
ปัญญาคือพระบรมมรรค อยู่ในพระธรรมศาสนาสามบทสน
ผู้ใดปฏิบัติได้ๆ ชื่อว่าภบารุงพระพุทธรูปศาสนามหา ผู้ใดมิได้
ปฏิบัติตามพระธรรมสามบทนี้ได้ชื่อว่ามิได้กับบารุงพระพุทธรูป

(๑) ต้นฉบับ : อนึ่ง แก่ตาม ก

ศาสนา พระองค์จึงบัญญัติพระวินัยสองประการ อันเป็นต้น
พระธรรมวินัยทั้งสามบทนี้ไว้ คือพระปาฏิโมกข์เป็นวินัยภิกษุ
คือทศกุกุลกัมมบทเป็นวินัยภรรวาวช แลท้าวพญาเสนาบดี
อนาปราชาราชบุตรแต่ก่อน ที่ประมาทมิได้ปฏิบัติตามทศ
กุกุลกัมมบทวินัย ได้ชื่อว่ามีได้กับบำรุงพระศาสนานั้น มีแต่
อกุศลช้ำ^(๑) ชำเนไปในสันดานกระทำอกุศลกัมต่าง ๆ ก็ได้
ทุกขเวทนาในอนาคตปัจจุบัน

แต่^{๕๓}สืบไปเมื่อนำ ให้เข้าทูลอองฯ ทั้งปวง ผู้ใหญ่ผู้น้อย
ฝ่ายทหารพลเรือนช่างหน้าช่างใน ผู้รักษาเมืองผู้ระงมการ
อนาปราชาราชบุตรปฏิบัติตาม ให้ตั้งอยู่ในทศกุกุลกัมมบทวินัย
ทั้งสิบประการ คือกายกัมสาม วจีกัมสี่ มโนกัมสาม เป็น
สิบประการ แลกายกัมสามนั้น คือห้ามมิให้ฆ่าสัตว์อันมี
ชีวิตให้ตาย โดยดำไปแต่ใจเรือดใจเส็นก็อย่าฆ่าหนึ่ง ห้าม
มิให้ลักสวัญ ฅกะทรัพย์อวิญญ ฅกะทรัพย์อัน มนุษยหวงแหน
มิได้ให้ โดยดำไปแต่กำญาศากก็อย่าลักหนึ่ง ห้ามมิให้เสพเมถุน
ธรรมอันเป็นที่นักราชชาติเตียน คืออย่าล่วงลักประเวณีในหญิง
ยี่สิบจำพวกคือหญิงลูกสาวหญิงบุตรเลี้ยงหญิงหลานสาวท่าน
หาผู้มีได้มี ๘ จำพวก คือบิดารักษา ฆานดารักษา พี่น้อง
ญาติโคตรรักษา บรรพชิตรักษา มิได้ขอกล่าวก่อนแลล่วงลัก
ปรเวณีหนึ่ง แลหญิงมีสามีรักษา ๑๒ จำพวก สารีภรรยาพริยา
คือหญิงอันสามีรักษาเป็นต้น แลหญิง ๒๐ จำพวกนออย่าล่วงลัก

(๑) ก : ขมิ

ปรเวณหนึ่ง เป็นกายกำม ๓ วจีกำม ๔ นั้นคือห้ามมิให้เจรจา
 มุสาวาสะปลับคำพรางหนึ่ง ห้ามมิให้เจรจาส่อเสียดหนึ่ง
 ห้ามมิให้เจรจาหยาบช้ำหนึ่ง ห้ามมิให้เจรจาตลกคนองเป
 วาจาอันมิเป็นประโยชน์หนึ่ง แลมะโนกำม ๓ นั้น คือห้ามมิให้
 จิตรโลก เหนของท่านผู้นคิดจะใคร่ได้เป็นของตนหนึ่ง คือ
 ห้ามมิให้จิตรคิดพะยาบาทสัตว์ผู้นให้พินาศนิบาหนหนึ่ง คือ
 ห้ามมิให้จิตรคิดเหนผิดว่า บุคคลจะทำกิริยาม่าสัตว์ลักทรัพย์
 ล้วงปรเวณเป็นต้น กิริยาม่าสัตว์ลักทรัพย์ลวงปรเวณอันเป็น
 บาบนั้น จะตามสนองตนหามิได้ แลถ้าคิดเหนผิดว่า สัตว์ทั้ง
 ปวงเกิดมานด์เองชัวเอง หาเหตุบังจัจตกแต่งให้ชัวให้ตมิได้
 แลอย่าคิดเหนผิดว่า จะทำบุญน้อยก็ดีมากกว่าดี จะมีผลไป
 อนาคตหามิได้ แลคิดเหนผิดจากพุทธชัวณะทั้งสามประการ
 ชัวว่านิยะตะมฤจฉาติตฐิ เป็นมะโนกำม ๓ ประการเข้ากันเป็น
 กายกำม ๓ วจีกำม ๔ มโนกำม ๓ เป็นทศกุกุลกำมบทวิไนย
 ๑๐ ประการ สำหรับวิไนยฆราวาส แลให้สักสาปฏิบัติตั้งอยู่ใน
 พระวิไนย ก็จะเป็นบังจัจให้ได้พระศาสนาธรรมทั้งสามอัน
 พรรณาแล้วแต่เดิมนั้น ได้ชัวว่าผู้นภบบำรุงพระพุทธศาสนา
 ของสมเด็จพระศรีสรรเพชพระพุทธเจ้า แลให้ตั้งอยู่ในทศ
 กุกุลกำมบทเป็นวิไนยศีล ครั้นถึงวาระวันเปดคำวัน ๑๔ คำ
 วันสิบห้าคำ ให้รักษาพระอุโบสถศีลเปดศีลสิบประการเป็น
 อะดิเรกศีล ชวนกันทำบุญให้ท่าน สดับฟังพระธรรมเทศนา

จำเรณูธรรมภาวนา ให้เป็นอารีอุโบสถจำเรณูอันสงฆ
ยังขนไป

แต่ให้ฆ่าทูตองทุลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหาร
พลเรือนข้างหน้าข้างใน ผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการอนาปราช
ราชภูรทั้งปวง ปฏิบัติ^(๑) กระทำตามพระราชโอวาทานุสาสนะ
กำหนดกฎหมายนั้นจงทุกประการ ถ้าผู้ใดละเมิดเสีย มิได้
ปฏิบัติตามพระราชโอวาทกำหนดกฎหมายนั้น จะเอาตัวเป็น
โทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ฉวันจันท์เดือนแปดชนแปดค่ำ จุลศักราชพัน
ร้อยสี่สิบสี่ ปีชวดจัตวาศก

๓๔^(๒)

๓๔^(๓) กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายขวา^(๔) ในนอก ให้
กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชินิกุล
ขุนหมื่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน แลข้าหลวงกรมพระราช
วังบวรสถานมงคล ข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายนำฝ่ายในทั้งปวงจงทั่ว
ด้วยสมเดจบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้
ทรงทศพิธราชธรรมมหันตาศิฤกคุณ^(๕) อุดลศรัทธา ยังพระปฏิบัติ

(๑) ก : ประนิบัติ

(๒) ต่อจากนี้ไป เข้าอยู่ในเล่ม ๔ พิมพ์ตามฉบับหลวง L27.4 ยังเหลืออีกสอง
ฉบับตามเดิม คือ L27.4x (ก) และ L27.4y (ข)

(๓) ข ไม่ได้ลงเลขตลอดเล่ม

(๔) ต้นฉบับ : ขว่า แก้วตาม ก และ ข

(๕) ข : มหันตาศิฤก

ปัติสาสนา พระมหาชินโรตสังฆดำรงเรื่องรศศีลสวัสดิพระจัตุ
ปาริสุทธ ศีลสังวรวิโนย ไพบุรณพิเศศเป็นบุญเขตแก่เทพนิ
กรมณุษยทั้งปวง เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตตามหาปราสาทโดย
อุตราภิมุกข พร้อมด้วยมุกขมนตรีกระวีชาติราชเสวกาปะ
โรหิตาโหรราชครุเฝ้าพระบาททรงกษมาศ จึงมีพระราชโองการ
มานพระบันฑูลสุรัสหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ครั้งนี้จะทำนุบำรุงพระราชกำหนดกฎหมาย ขนบทำ
เนียมราชกิจการบ้านเมือง ให้ยิ่งขึ้นโดยบุรราชประเพณี
แผ่นดินสืบมาแต่ก่อน แลมีในพระราชกำหนดแต่ก่อนว่า
ถ้าสมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอเจ้าต่างกรมแลข้าทูลอองฯ
ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ผู้ใดจะกราบทูลพระกรรณา
ด้วยอถักตสิ่งใด แลขอผู้คนข้างม้าโคกระบือ สะวิญาณ
กะทรพิ้อวิญาณกะทรพิย แต่^(๑) สมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว
ถ้าทรงพระกรรณาโปรดพระราชทานให้ แต่มิได้ส่งผู้ใด ให้
กราบทูลพระกรรณาขอพระราชทานผู้รับสั่งฯ เวณ โดยขนบ
กิจการการอันควร ครั้งนี้ข้าหลวงกรมพระราชวังบวรสถาน
มงคล ข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลข้าราชการผู้ใหญ่
ผู้น้อย ที่แจ้งในพระราชกำหนดก็มี ที่ไม่แจ้งก็มีบาง
แต่สืบไปเมื่อนำ ถ้าแลเจ้าต่างกรมแลข้าทูลอองฯ
ผู้ใด จะกราบทูลพระกรรณา ขอสะวิญาณกะทรพิยอวิญาณ
กะทรพิย โปรดพระราชทานให้แต่ยังหาผู้รับสั่งมิได้ ให้ผู้

(๑) ก และ ข : แต่

ทูลขอกราบทูลพระกรุณาขอผู้รับสั่งจกทุกข้อ ห้ามอย่าให้
 เจ้าต่างกรมเอาข้อรับสั่งไปสั่งแก่เจ้ากรมปลัดกรม นายเวร
 ปลัดเวรมหาดเล็กในกรม ให้บาดหมายมาในพระราชวังหลวง
 แลห้ามอย่าให้ข้าทูลองฯ ผู้กราบทูลพระกรุณาขอ อ้างว่า
 เป็นผู้รับสั่งฯ เวนไปเอง ให้ผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย
 เก่าใหม่แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ ถ้าผู้ใดมีฟังเลมิดทำผิดด้วย
 พระราชกำหนดประการใด จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษานุโทษ
 กฏให้ไว้ณวันจันทร์เดือนเจดชนสองค่ำ จตุศักราช ๑๔๔๕
 ปีชานจัตวาศก

๖๕

๓๕ กฏให้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก ให้กฎหมาย
 บอกฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 กรมพระราชวังหลัง เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้า
 ราชินิกุลขุนหมื่นพันทนายฝ่าย ทหาร } ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรม
 พลเรือน }
 การ ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่
 หัว ผู้ทรงทศพิชราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จได้^(๑)ปราบดา
 ภิเศกในเอกไอสุริยราชสมบัติ บำเพ็ญพระบารมีธรรมเพื่อจะ
 ให้ได้ตรัสแก่พระบรมมาภิเศกสมโพธิญาณ เสด็จออกณพระ
 ชินังดุสิตตามหาปราสาทโดยอูตราบิมุกข พร้อมด้วยมุกขมัจฉา

(๑) ก และ ข : คำว่า ได้ ไม่มี

เสนาามาตยมนตรีกระวีราชชาติพิฤตมาโหรรราชบัณฑิตย เพื่อ
พระบาทมงกษมาศ ทรงพระราชรำพึงโดยสุขุมคำภีรภาพ
ธรรมมาณูสาสนะ แล้วจึงมีพระราชโองการมานพระบันฑูล
สุรสีหนาทคำหรัสว่า

สัตว์โลกยทั้งปวงทุกวันนี้ ปฏิบัติผิดจากพระไตรสรณ
คม จะไปสู่อบายภูมิทั้งสี่เสียเป็นอันมาก โดยกระแสพุทธ
ฎีกาตรัสเทศนาไว้ว่า พระไตรสรณคม^(๑) เป็นยอดมงกฏ
เกษตันธรรมทั้งปวง ยากที่ทุกคนจะรักษาพระไตรสรณคม^(๑)
ให้บริสุทธิ์ได้ ด้วยเหตุว่าพระไตรสรณคม^(๑) จะอยู่เป็น
มั่นคงนั้น เพราะถ้อพระพุทศคุณพระธรรมคุณพระสังฆคุณเป็น
เที่ยงแท้ จิตรมิได้ผันแปรไปถ้อคุณอันอื่นนอกกว่านั้นว่า
ประเสริฐกว่าพระรัตนไตรหามีได้ เป็นอันตรายที่เคียวฉนั้น พระ
สรณาคมจึงจะคงอยู่แก่ผู้ฉนั้น ทุกวันสัตว์ทั้งปวงเป็นโลกีย
กรรมทุกขจนมาน้ำจิตฉนั้นก็ผันแปรไปจากพระรัตนตะชาธิคุณ
ไปถ้อผีสงเทพารักษ์ต่างต่าง ที่น้ำใจฉเป็นพหุสุตรฉนั้น ถึงจะ
นับถ้อพระภูมเจ้าเทพารักษ์ฉนั้น ก็ถ้อเอาแต่โดยจิตริคิตว่า
เป็นมิตรสหายเป็นที่บ้องกรออันตราย มิได้คิดวประเสริฐ
กว่าพระรัตนตะชาธิคุณมิได้ แต่เพียงนพระไตรสรณาคมก็
ยังมีได้ขาด ที่น้ำใจภอดีไกล^(๒) จากสดับตบับฟัง ครั้นทุกข
บังเกิดมีเพราะกำมขของตนแต่หลังมิได้แจ้ง ก็เข้าใจว่าตนถ้อ

(๑) ต้นฉบับ : สารณาคม แก่ตาม ข ส่วน ก เช่น สรณาคม

(๒) ต้นฉบับ : ไกล แก่ตาม ก และ ข

๘๔^๔ กชนชมชว่ขอภิบาลรักษา จะได้เป็นพญาณบอภานูชัยแก่
ท้าวจตุโลกขบาลอันเฑวมาเอาบาณูชัยนั้น

แต่ซึ่งสารเทพารักษ์อันเอาไม่ทำเป็นเพศบุรุษถึงใหญ่
น้อยต่าง ๆ หญิงชายชว่นกันนับถือนั้น ทรงพระกรุณาให้
นักปราชราชบัณฑิตยกันดูในพระไตรปิฎกก็มีได้มหาย่าง ให้สืบ
ถามดูอย่างทำเนียบในพระนครราชธานีต่าง ๆ ก็มีได้มเหยง
หย่างจึงทรงพระวิจารณ์เห็นว่า แรกเหตุนี้จะมีมาเพราะคน
พาลกักขะละหยาบข่า แห่งกระทำเพศอันเยะเย้ยหญิงแม่
มตอันมีมารยาทความลดายมิได้เป็นเดิม สืบมาหญิงชายผู้
หาปัญญามิได้ก็เอาเยง^(๑) หย่างนับถือสืบมา เป็นที่ทเวะดา
อันศักดิ์สิทธิ์จะชิงขงอีก สมควรแต่กับผีสงอันต่ำศักดิ์สำหาว
เผ่าพาลหยาบข่านั้น อันหนึ่งเป็นที่แคะมองนานาประเทศไป
มาค้าขายได้เห็นจะดูหมิ่นกันแคลนกรุงเทพพระ^(๒) มหานคร
อันกอบด้วยเกียรติยศ จะดีเดียนว่ามีควรที่จะแบ่ลอกมานับถือ
ทำบุญบำรุงน จะเอาความลามกอ้ปรมงคลนี้ไปเล่าต่อ ๆ
ไปในนานาประเทศต่าง ๆ ก็จะมีเสื่อมเสียสาตราคมเกียรติยศ
ศักดิ์ดาณูภาพกรุงเทพพระมหานครไป ห้มอย่าให้มีเพศบุรุษ
ถึงอันลามกอ้ปรมงคลไว้ในสารเทพารักษ์เป็นอันขาดทีเดียว
แลให้ผู้รักษาเมืองผู้รงกรมการกัันนั้นพันนายบ้าน ไปเกบเอา
มาเผาไฟเสียจงสน อย่าให้มีอยู่ณะโรงสารบ้านเมืองนิคม

(๑) หังสามจะนับเจ็ดน เย็ง

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า พระ ลมเสีย เจ็ดมตบ ก และ ข

เขตประเทศใดๆ มีผู้เห็นเอาเนื้อความมาว่ากล่าว พิจารณา
เป็นสำคัญ จะเอาผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการแลพนักงานบ้านแล
เขาน้ำตำบลประเทชนั้นๆ เป็นโทษถึงสิ้นชีวิต

แลให้หมายบอกจงทั่ว ให้กระทำตามพระราชกำหนด
กฎหมายจงทุกประการ ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราช
กำหนดกฎหมายนั้น จะเอาตัวผู้นั้นเป็นโทษตามโทษานุโทษ
กฏให้ไว้ณวันพุทธเดือนเก้าขึ้นสิบสามค่ำ จุลศักราช
พันร้อยสี่สิบสี่ ปีมานจัตวาศก

36

๓๖ กฏให้ไว้แก่พระสุรัสวดี ^{ท้าย} } ในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่ข้าทูลออกฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายหน้าฝ่ายในฝ่าย
ทหารพลเรือน เจ้าต่างกรมผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง ^๑ }
๒ }
๓ }
๔ }
๕ }
๖ }
๗ }
๘ }
๙ }
๑๐ }
๑๑ }
๑๒ }
๑๓ }
๑๔ }
๑๕ }
๑๖ }
๑๗ }
๑๘ }
๑๙ }
๒๐ }
๒๑ }
๒๒ }
๒๓ }
๒๔ }
๒๕ }
๒๖ }
๒๗ }
๒๘ }
๒๙ }
๓๐ }
๓๑ }
๓๒ }
๓๓ }
๓๔ }
๓๕ }
๓๖ }
๓๗ }
๓๘ }
๓๙ }
๔๐ }
๔๑ }
๔๒ }
๔๓ }
๔๔ }
๔๕ }
๔๖ }
๔๗ }
๔๘ }
๔๙ }
๕๐ }
๕๑ }
๕๒ }
๕๓ }
๕๔ }
๕๕ }
๕๖ }
๕๗ }
๕๘ }
๕๙ }
๖๐ }
๖๑ }
๖๒ }
๖๓ }
๖๔ }
๖๕ }
๖๖ }
๖๗ }
๖๘ }
๖๙ }
๗๐ }
๗๑ }
๗๒ }
๗๓ }
๗๔ }
๗๕ }
๗๖ }
๗๗ }
๗๘ }
๗๙ }
๘๐ }
๘๑ }
๘๒ }
๘๓ }
๘๔ }
๘๕ }
๘๖ }
๘๗ }
๘๘ }
๘๙ }
๙๐ }
๙๑ }
๙๒ }
๙๓ }
๙๔ }
๙๕ }
๙๖ }
๙๗ }
๙๘ }
๙๙ }
๑๐๐ }

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมมพิตรพระพุทฺธิเจ้าอยู่
หัว ผู้ทรงพระราชธรรมคุณอันประเสริฐ เสด็จได้ปราบดาภิเษก
ในเอกอโยสุริยสมบัติทุกวันนี้ มีพระราชพระนิชาณปรารถนา
พระพุทฺชภุมโพธิญาณ เสด็จออกณะพระที่นั่งบุษบกมาลาตามหา
จักรพรรดิ^(๑) พิมานโดยบุรุษภิกษุ กษ พร้อมด้วยอุภย^(๒)

(๑) ต้นฉบับ : จักรพรรดิ แก่ตาม ก และ ข
(๒) ข : อภย

สมุหะบริรักษ์อัครมหาเสนาธิบดีมนตรีกระวีชาติราชปะโรหิตา
โหราจารย์เฝ้าพระบาทมงกษมาศ จึงมีพระราชโองการมาน
พระบันฑิตสุรัสหนาทดำหรัสด้วยวิจารณ์ญาณหยั่งเห็นไปในพระ
พุทธประเพณีสมเด็จพระพุทธเจ้าทั้งปวง เมื่อ ^(๑) บำเพ็ญพระ
บารมีมาในวัตสงสาร ย่อมมีพระกรุณาญาณเมตาสัตว์โลกย
ทั้งปวง จะใคร่ ^(๒) ให้ได้โลกีย์ศุขแลพระโลกุตรศุขเป็นมุต
พระบารมีมา เมื่อนเสวยพระชาติเป็นบรมกระษัตริ์ หาพระพุท
ศาสนามีได้ สัตว์ทั้งปวงก็เอาไศรยบรมกระษัตริ์ผู้สร้างพระบารมี
ย่อมมีพระกรุณา ชักชวนสมณพราหมณอนาปรชาราชญ
ให้ตั้งอยู่ในกุศลสุจริตจิต ^(๓) ก็คุ้นเคยเข้าในการกุศล เมื่อกระ
ทำการ ^(๔) กิริยาตาย จิตรก็ปรหัตเข้าเอาอารมณ์กุศลซึ่งคุ้น
เคยนั้น ก็เป็นมหามิตรมีกำลังเก็ยจรรก้าบังบาปเสียได้ ^(๕) ก็ขึ้น
ไปเสวยสวรรคตสมบัติมนุษย์สมบัติ ^(๕) เพราะพระโพธิสัตว์เจ้า
เป็นท้าวพญามีพระกรุณาชักนำสัตว์นั้น ก็เป็นหย่างทำเนียม
มา ทรงพระกรุณาเห็นว่า แผ่นดินก่อนนั้นอนาปรชาราชญ
ทั้งปวงมีน้ำจิตยังมีสนิจคุ้นเคยในการกุศล ระคนอยู่ด้วยการ
บาปเพทโทษาคติกลัวราชไทย ก็ชวนกันคุ้นเคยไปในการบาป

(๑) ต้นฉบับ : เมื่อ แก้วทาบ ก และ ข

(๒) ข : คำว่า ใคร่ ไม่มี

(๓) ข : คำว่า จิตร ขาดไป

(๔) ก และ ข : ถาล

(๕) ต้นฉบับ : สมบัติ แก้วตาม ก และ ข

หยาบข่า ด้วยราชกิจการนั้นสัพสนพ่นปรมาณ ประการหนึ่ง
 กระทำการณรงคสงคราม ด้วยความจำเป็นเห็นว่าหาประโยชน์
 มิได้ เสียที่ที่ได้อมาเป็นมนุษย์แลพบพระพุทธศาสนาอันยากที่จะ
 ได้พบเห็น ครั้นจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ลดหย่อนพระ
 ราชอาชญาอนาจักรราชกิจทั้งปวงตมแต่การกุศล ให้มีความ
 สุขสบายเพื่อจะให้จิตรนั้นเกลียดไกลบาปคุ้นเคยเข้าในการ
 กุศล จึงทรงพระอุมาหะสีกสาเร่งรัดบำเพ็ญพระราชกุศลต่าง ๆ
 เป็นประธานชักนำอนุประหาราษฎร^(๑) ทั้งปวง แล้วให้มีพระ
 ราชกำหนดกฎหมาย เรงให้บำเพ็ญทานรักษาศิลระดับพึงพระ
 ชรรมเทศนา ให้ตั้งอยู่ในทศกุศลกำมบทสืบปรการ แล้วยัง
 ทรงพระกรุณาจะอนุเคราะห์เห็นว่า ยังมีคุ้นเคยเข้าในการกุศล
 เพราะอนุประหาราษฎรสัตว์ครั้งนั้น มีแต่โลกจะมีแต่โมหะ
 เป็นเคำมูน จะกะทำกุศลสิ่งใดใดก็ปราชจากปัญญา สักแต่
 ว่าทำไปตามปรเวนี้ มาตราว่าจะรักษาศิลหำคิลแปดคิลสืบ
 ประการ พระสงฆ์ผู้ให้วปรการใดก็ว่าด้วย แต่ตัวเองนั้น
 จะเรียงระดับคิลให้ถูกต้อง แลัดกษณเนอความองคแห่งคิล
 อันจะไ้เข้าใจรักษาทาตามนั้น ร้อยคนพันคนจะรู้ึ้นน้อย ถึง
 ทรุเท่าตงนเพราะมวญาณบัญญัติ บัญยามิได้มมีคญาณ
 บัญยาอันจะตัดจิตระกุตลธรรม ถือคิลเป็นอันมนนกันน้อยนัก
 ย่อมจะเลยละเสีบมิได้สมาทานกมบัง ถึงรูแต่มิได้ปรนุบติ

(๑) ตั้จะบับ : อนประหาราษฎร แก้วตาม ก และ ข

ก็ได้อำนาจมิได้คุณเคยเข้าในการก่อกอง ก็เสียด้วยจวนฉรา^(๑)
 พยาธิมรดกทุกขโกลดถึงแล้ว ครั้นมีพระราชกำหนดกฏอนาจักร
 กำหนดเข้าไว้ด้วยกับพระพุทธรูปอนาจักร สัตว์ทั้งปวงก็จะ
 ประมาทมิได้ จะประมุขิตตามกุตลสุจริต จึงมีพระราชโองการ
 มาณพระบันฑิตตรีศเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

แต่สืบไปเมื่อนาน ให้เข้าทุกอง ๆ ข้างหน้าข้างใน
 ฝ่ายทหารพลเรือนทั้งปวง อันอยู่ในราชอาณาจักรนั้น ให้รู้จัก
 ลักษณะศีลห้าศีลแปดศีลสิบ ให้รู้เนื้อความภาษาไทยในพระ
 ราชบัณฑิตยสถานทุก ๆ สิบขาบท ในบทบาทที่ปานาติปาตาเวระมณี
 สิกขาปะทังสมาธิยามินั้น ให้เข้าใจในภาษาไทยว่า ข้าจะ
 สมาทานถือเอาเป็นอันมั่นคงตราบนานชั่วชีวิต ตัดน้ำใจเว้น
 จากกิริยาอันจะยังชั่วตราบแห่งสัตว์ให้ตัดเสีย คือมาสัตว์หนึ่ง
 อทินนาทานา^(๒) จากกิริยาอันลักขังสังของอันเจ้าของมิได้ให้
 หนึ่ง กามเมสุมิฉณาจรรว จากปรพฤษพีตกิริยาแลลูกสาวท่าน
 อับพรหมจริยา จากกิริยาอันปรพฤษพีตการมิได้ประเสริฐ คือ
 เมถุนธรรมอันเป็นมูลทุกขนั้น มุสาวาทา จากกิริยาอันกล่าว
 คำเท็จแลคำพราง สุราเมรยะมัจจะปะมาหัตถานา จากกิริยา
 อันดื่มกินขงเมาอันใสแลขุ่น อันเป็นเหตุแห่งจะดื่มสม
 ปรฤตนั้น วิกาตโภชนา จากกิริยาอันจะกินขงโภชนาหาร

(๑) ข : ขรา

(๒) ต้นกะบบ : ถานา มกัตม ก และ ข

ของกินในอันไพศาล^(๑) คือตัวนบ้ายหนึ่ง นัจจะคิดว่าทิวสุ
 กะทัศน์า จากกิริยาอันพ้องขับตัดสี่ตีเป่าเองแลดูฟังซ่งพ้อง
 แลขับตัดสี่ตีเข้านั้นหนึ่ง มาลาคนรัวเลปะนะธาระนะมัต
 ทะนะวิภูสนัดถานา^(๒) จากกิริยา^(๓) อันทรงแลทาซ่งของหอม
 แลพวงดอกไม้หนึ่ง แลเครื่องประดับขัดเกลาซ่งตัวอันเป็นการ
 ตกแต่งอันประดับตัวนั้นหนึ่ง อูจาสะยะนะมะหาสะยะนา จาก
 กิริยาอันหนึ่งแลนอนเหนอทนงนอน อันสูงพ้นจากปรมาณแล
 อันประเสริฐยิ่งโดยค่านั้นหนึ่ง ชาตธรรูประชะตะ จากกิริยา
 อันรับหวงแหนซ่งทองแลเงินเป็นต้นหนึ่ง เป็นศีลห้า ศีลแปด
 ศีลสิบประการ ให้เข้าใจเนอความในพระบาฬีอันรับตามคำ
 พระสงฆ์ให้ ตั้งพรณามาน จึงจะรักษาเป็นญาณสัมปรยุด
 เจตนา มี^(๔) ผลานิสงนนั้นจันจบปรมาณมิได้ แลเมอรับ
 ศีล^(๕) } นั้น^(๕) แลว่าจะเว้นจากฆ่าสัตว์แลลักทรัพย์เป็นต้น
 ตราบเท่าถึงศีลอันเว้นจากรับหวงแหนเงินทองเป็นที่สุดนั้น ครั้น
 รับแล้วก็สำรวมจิตร อย่าได้คิดพยาบาทวิตก ที่ผูกอาฆาฏ
 ฆ่าสัตว์ วิหิงสาวิตก คิดที่จะเบียดเบียน^(๖) สัตว์ กามวิตก

(๑) ต้นกะบบ : ก การ แก้วตาม ก และ ข

(๒) ต้นกะบบ : กิภูสนัดถานา แก้วตาม ก และ ข

(๓) ก และ ข : กิริยา

(๔) ทั้งสามกะบบนี้กัน มิ

(๕) ต้นกะบบ : นั้น } แก้วตาม ก และ ข

(๖) ข : คำว่า เบียด ไม่มี

คิดถึงกามคุณกำหนด ยินดีในรูปในรศในเสียงในกลิ่นในที่
 สำผัสที่เคยบริโลกนั้น จึงได้ชื่อว่าเว้นจากความชั่วแปเปะเสียด
 บริสุทธ ถ้ารักษาศิลแล้วอย่าลวงคิดด้วยกายด้วยวาจาเฉย
 แต่มาทว่าคิดในใจเป็นกามพยาบาท เม่นวิหิงสาวิตก ยินดี
 กำหนดในวัตถุกาม แลปรารถนารูปรสเสียงกลิ่นที่สำผัส
 ที่เคยบริโลกนั้น ชื่อว่ามีแปเปะอันเว้นจากความชั่ว คิดนั้น
 เสราหมองมิได้บริสุทธ มีผลอันน้อยนักหนา

ประการหนึ่งพึงรูวาศิลปานาติปาตานี้ จะขาดด้วยประ
 โยคห้าสัตว์ ๖ ประการ คือห้าด้วยมือเองแลเครื่องสาตราวุธกับ
 มอกดี ๕ ให้ผู้นอนหมกดี ยิ่งพึงสาตราวุธไปแต่ไกลก็ดี ข่า
 ด้วยบ่วง (๑) จาหัวบ่อหลุมโหราญาพิสม ข่าด้วยมูลดินก็
 ข่าด้วยอาณันเล่ห์กลทำให้เป็นโรคพยาธิต่างต่างตาย โดย
 อันน้อยแต่เรือดแลเลนตายก็ดี คิดนั้นขาด แลศิลปานาติปา
 ตาจะขาดต่อพร้อมตัวของค ๕ ประการ คือสัตว์มีชีวิต ๑
 จิตรรูวาศัตตวมชีวิต ๑ จิตรคิดจะฆ่าสัตว์ ๑ เพียรขวลขวย
 ฆ่าสัตว์ ๑ สัตว์ตายด้วยความเพียร ๑ ต่อพร้อมองค ๕
 ประการดังกล่าวมาน ศิลปานาติบาทจึงขาด ถ้ามีครบ
 ทั้ง ๕ หย่อนองคใดองคหนึ่ง คิดนั้นมิได้ขาด

อนึ่งในศิลอะทินนาทานมี (๒) องค ๕ ประการ คือ
 ทรัพย์นั้นเป็นของมนุษย์หวงแหน (๓) มาตราว่าค่าเสนาแห่งกตเป็น

(๑) ต้นฉบับ : บวง แก้วตาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : มิ แก้วตาม ก และ ข

(๓) ก และ ข : ถ้าว่า ทรงแทน ไม่มี

องค์อื่น ๑ แคลงสงไสยอยู่กัด้ ฐู่แท้ว่าเปนนของมนุษย์หวง
 แหนอยู่ ๑ ค้อจิตรน้นคิปลงลงว่า จักนลล็กน้อปรบัต
 เอา ๑ ค้อเพียรขวลขวยนลล็กน้อเอาด้วยกายกัด้ ไซ้ด้วย
 วาจาไห้นลล็กน้อเอา ๑ ค้อล็กเอาของมาได้ด้วยกิริยาอันตอบ
 ล็กสกตสคมตัตต์ฝ่าเรอนขนเอาทรพยักกัด้ ฝ้อตลงเอาด้วยตรา
 ชุกลทนานกถ ใส้ตบูกทองแดงปลอมเงินทองน้อปรบัตเอา
 กัด้ ช่ม هنگทูปตังเอาด้วยกำล้งบริบราชรบพุงชงทรพยแล
 บ้านเมือง ช่ม هنگเรียกเอาส่วย^(๑) บ่าวไห้ถ่าเหลือพิกัดอัตร
 เตมนนคัด้ กำหนดกฎหมายแลล็กเอาทรพยแลทเดน
 เรอกสวนไร่นากัด้ ปกบ้องเบียดบ้งเอากัด้ แลกเปลยน
 เอาของท่ค่ามากกัด้ ล็กเอาทรพยมาได้ด้วยอาการตงว่ามาน
 เปนองคเคารพ ๕ ต้อพร้อมองคทัง ๕ คีละอะทินนาทาน^(๒)
 วจชาต

แลศัลกาเมสุมิจนาจารน้น ค้อห้ามมิไห้เสพเมถุนในหญิง

๒๐ จำพวก ค้อหญิงอันบิดารักษา มานดารักษา ^{บิตา} } รักษา
^{ภานดา}
 ฝุ่รักษา น้อรักษา ยาติรักษา โคตรรักษา บรรพชิตรักษา
 เปนแปดจำพวก แลหญิงอันมีสามี่รักษา ๑๒ จำพวก ค้อ
 สาร์กษาภริยา หญิงอันกระกุล^(๓) ทังสองรักษาบ่ติญาณกัด้

(๑) ต้มจะบับและ ข : ส่วย แก่ตาม ก

(๒) ต้มจะบับ : อะทินนาถาร แก่ตาม ก และ ข

(๓) ต้มจะบับและ ก : กระกุล แก่ตาม ข

ไว้แต่ในครรถว่า ถ้าลูกเราทั้งสองบังเกิดมาเป็นหญิงแลชาย
 เรามิให้ไปสู่วีรอนอันเลย เราจะให้อยู่ด้วยกัน โดยที่สุดไป
 แต่หญิงบุทคนเอาพวงดอกไม้แด่ขันหมากมันไปสู่วีรอนไว้ ด้วย
 สำคัญว่าหญิงเป็นภริยาเรา อันนี้ก็ชื่อว่าสารักขาภริยาหนึ่ง
 อนึ่งสะประทันทาภริยานั้น คือหญิงอันท่านละเพาะชอณะเพาะ
 เรอนณะเพาะตรอกบ้าน แล้วแลตั้งอาชาศน์ใหม่ไว้ว่า ผู้ใด
 มา^(๑) ถ่วงลักปรเวเนหญิงชอนหญิงเรอนนหญิงตรอกน สิ้น
 ใหม่เท่านั้นจะมีแก่ชายผู้นั้น ขอสะประทันทาภริยาหนึ่ง แล
 ษณะกิดตาภริยา คือหญิงอันชายได้มาด้วยทรัพย์น้อยมาก
 กิดเอามาเป็นภริยา ขอษณะกิดตาภริยาหนึ่ง ฉันทวาสน
 ภริยา คือหญิงอันอยู่ด้วยความรักใคร่ชอบใจกันเอง ขอ
 ฉันทวาสนภริยาหนึ่ง โภควาสนภริยา คือหญิงอันอยู่เป็น
 ภริยาชายด้วยโภคสมบัติ แลได้ขงเครื่องเรอนอุปการให้ส้อย
 มครกสากเป็นตน แลได้เป็นภริยาชายหนึ่ง บัตวาสนภริยา
 คือหญิงอันได้มาด้วยมาตราแต่ผ้าถุงผ้าห่ม แล้วมาเป็นภริยา
 ชายหนึ่ง โอหะบัตะกีนภริยา คือหญิงอันชายส่ขอเป็นภริยา
 แลผู้เฒ่าผู้แก่เอามอเจ้าบ่าวเจ้าสาวลงในถาดน้ำอันเดียวกัน
 แลให้พรว่าท่านทั้งสองอย่าได้ผิดแผกแตกฉานจงรักใคร่อยู่กิน
 ด้วยกันเป็นอันดี ดังน้ำอยู่ในถาดนั้นเกิด โอภักตจุมภภริยา
 คือหญิงอันชายช่วยปลงภาระอันหนักลงจากศีรษะแล้วอยู่เป็น
 ภริยาเรอนชายหนึ่ง ทาษภริยา คือหญิงอันเป็นทาสชายเอา

(๑) ก และ ข : คำว่า มา ไม่มี

เป็นภริยาหนึ่ง กำมการภริยา คือหญิงอันจ้างทำการเรือน
 แลขายสมักรักใคร่ด้วยหญิงเอาเป็นภริยาหนึ่ง ชาติขาดตา^(๑)
 ภริยา คือหญิงอันขายรบศึกได้อามาเป็นภริยาหนึ่ง มหุดิกา
 ภริยา คือหญิงอันขายอยู่ด้วยขณะหนึ่ง แลหญิงใส่ใจ
 สำคัญว่าขายเป็นผัว ถ้ามิได้ใส่^(๒)ใจเป็นอันอย่าขาดกันหนึ่ง
 แลหญิงผู้สืบจำพวก ดังพรรณมานั้น ถ้าชายมิได้ขอกกล่าว
 แลล่วงลักประเวณี ขาดศีกาเมสุมิจนาในหมวดศีกา^(๓)นั้น
 ฝ่ายหญิงหาตัวไม่แต่บุคคล ๘ จำพวกภริยา หญิงมิได้ขาดศีกา
 กาเมสุมิจนา ขาดแต่ชายฝ่ายเดียว แลหญิงมีสามหวงแหน
 สืบสองจำพวกนั้น ถ้าล่วงลักประเวณี ทั้งหญิงทั้งชายขาดศีกา
 กาเมสุมิจนาทั้งสองฝ่าย

ประการหนึ่งห้ามมิให้เสพเมถุนธรรมในภริยาตนนั้น ๔^(๔)
 ประการ ๑ ภาโธ ห้ามมิให้เสพเมถุนธรรมในหญิงอันเป็นโรค
 โภคัมภรณทุกขอันปราศจากกำลัง ด้วยอาภักตอปด้วยโรค
 ริษดวงมองคร่อ ๑ แลหญิงอันมีระดูไหลอยู่ ๑ แลหญิงอันมี
 ครรภ ๑ แลหญิงอันเดกนีก่อนมิได้ปราถนาเมถุน^(๕) แลร้อง
 ให้วิลาป ๑ แลหญิงอันมีทุกขโทมนัสเวทนานัก ๑ ขออระกาล

(๑) ต้นฉบับ : ชาติขาดตา แก้วตาม ถ และ ข

(๒) ข : คำว่า ใส่ ขาดไป

(๓) ข : ห้าม

(๔) ทั้งสามฉบับว่า ๕ ประการ

(๕) ต้นฉบับ : เมถุน ๑ แก้วตาม ถ และ ข

มิควรจะเสพเมณฑปึงเว้น ถ้าเสพเป็นกามาเมสุมิจาหารหนึ่ง
 อะเทโส คือห้ามมิให้เสพเมณฑปึงเว้น^(๑) อุปจารพระชาติ
 เจดีแลรูปพระพุทธรูปตีมากร แลคำภีร์ลานจากฤพระไตรปิฎก
 แลอาจารย์อุปัชฌาบิดามานดา ถ้าเสพในที่ห้ามฉนี้ช้ออะเทสะ
 เป็นกามาเมสุมิจาหารหนึ่ง อะนังโค คือห้ามมิให้เสพเมณฑปึง
 เว้นมุกขมัตถ์แลเวจมัตถ์ ถ้าเสพเป็นกามาเมสุมิจาหารหนึ่ง อะ
 คัมโม คือห้ามมิให้เสพหญิงอันเป็นลูกสาวแลน้องสาวตนเป็น
 ตันหนึ่ง ถ้าเสพเป็นกามาเมสุมิจาหาร ในภริยาตนเอง
 ๕ ประการฉนี้ อันมีในหมวดศีล ๕ แลหมวดศีล ๘

อับพรหมจริยา^(๒) นั้น พร้อมด้วยองค์สามประการฉ
 ชาติศีล คือทวารปาก ๑ คือทวารเบา ๑ คือทวารหนัก ๑
 เป็นสาม อันนอกกว่าทวารทั้ง ๓ ศีลไม่ขาด แต่โทษหนัก
 เสว้าหมองศีล เป็นโทษหายเพราะอกุศลจิตรกำหนดนั้น
 คือจิตรยินดีในทสมาคมส้องเสพนั้น ถ้าแลมีความทุกข
 เวทนาก็ มีผู้มาข่มฉนี้^(๓) ก็มีไต่ยนต์เลย ขวลชวายจะ
 ให้พ่นดังถ่านเพลิง แลองคะชาตเข้าไปในปากอสะระพิสมนั้น
 ศีลอพรหมจริยา^(๔) มีไต่ขาด อนึ่งคือยังทวารมัตถ์ให้เข้าไปใน
 ทวารมัตถ์อันใดอันหนึ่งนั้นเป็นองคอันหนึ่ง ถ้ามิเข้าไปในทวาร

(๑) ตันจะบับ : โกถ์ แก่ตาม ก และ ข

(๒) ทั้งสามจะบับเขียน จาจริยา

(๓) ก และ ข : ข่มเหงฉนี้

(๔) ทั้งสามจะบับเขียน จาจริยา

มุกอันไดอันหงศลนนมได้ขาด ต่อพร้อมด้วยองค์ทั้ง ๓
ตั้งพรรณามานัน ศิลอพรหมจรรยา (๑) ึ่งขาด

ประการหน้งรักษาศลอับพรหมจรรยาให้บริสุทรมผลมาก
นั้น ห้ามอย่าให้กำหนดในรัชนิยามรณเปรเวณบ (๒) สัครตคร
ทลัษ ด้วยอูกุศลจัตรอันเป็นโทษหนักเศร่าหมองศลนหน้ง
คือห้ามมิให้มัจจรคิคกำหนด ในที่สำผตถูกต้องกายบุทคลผู้น
อันควรจะกำหนดเป็นโทษหนักให้ศลเศร่าหมองหน้ง ห้าม
มิให้ มัจจรกำหนดยนิคที่จะกล่าวเมณูกิจเป็นคำหยาบ ออก
ชอถงมัทวารแลเมณูกิจ อันเป็นโทษให้เศร่าหมองศล
นหน้ง อนงอย่ามัจจรกำหนดบารอจัตรตน กล่าวถงห
เมณูกอนตนกำหนดต่อนาคน เป็นโทษเศร่าหมองศลนหน้ง
อนงห้ามอย่าเจรจาชักขุสสาว ให้เศร่าหมองศลอะพรหม
จรยานนหน้ง

ประการหน้งในศลมุสาวาทานัน พร้อมด้วยองค์ ๔
ประการจิงขาดศล คือถอยคำเจรจาบอคนนสัพลับไม่จรง
หน้ง อนงเมณูกิจคิคแกล้งจะสัพลับพราง แต่ปาก
พลั้งพลาดไป ต้องจรงเข้ากมิได้ขาดศล อนงคือจัตรแกล้ง
พรางสัพลับหน้ง ถ้าจัตรมมิแกล้งจะสัพลับแต่ปากพลั้ง
พลาดไปกมิได้ขาดศล อนงคือขวลขวยสำแดงออกไป
ด้วยกายแลวาจานนหน้ง ตั้งวามผู้มาถามคลาตสังนัไป

(๑) ทั้งสามฉบับเขียน จาวิชา
(๒) ก : ไม้ ข : ไม้

แลเกล้งพรางด้วยวาจากัด พะยักเอาด้วยกายหน้าตากัด
 ศีลมุสาขาด ถ้าแต่คิดในใจมิได้ขวลขวยด้วยกายด้วย
 วาจากัดมิได้ขาด อนึ่งเมื่อเจรจาพรางแก่ผู้ใด ผู้นั้น
 ฐุเห่นแลได้ฟังแจ้งชงคำพรางในขณะนระพรางนั้นศีลจิงขาด ถ้า
 ผู้ฟังนงวยงงอยู่น้อยหนงแล้วจิงคิดเห่น ศีลมุสานั้นมิได้
 ขาด แลศีลมุสานต่อพร้อมด้วยองค ๔ คือวาจานั้นก็ไมจิง ๑
 จิตรนนั้นก็เกล้งมุสา ๑ แลสำแดงออกด้วยกายด้วยวาจา ๑ ผู้
 ฟังนกรูแจ้งในขณะสัพปลับนั้นหนง เป็นองค ๔ พร้อมศีล
 มุสาวาทจิงขาด เมื่อกกล่าวทหอกสุกหลานเห่นก็เปนมุสา
 ดั่งพระสามเณรถามว่า ยังเห่นอุปฌาฐาบ้างทฤ อุปฌา
 ฐาทันน แต่ผู้หนงเขยเห่นว่า ชะรอย (๑) อุปฌาท่านไปแล้ว
 จิงไมเห่น ว่าเลนดงนศีลมุสาวาทันนก็ขาด เม้นของน้อย
 อดว่ามากก็ขาดศีล เมอบุทคตจจะรักษาศีลมุสาวาท ให้
 บริสุทหมัผลมากนน ห้ามมิให้กล่าววาจาทุจจริต อันเป้นโทษ
 หนักรองศีลมุสานั้นสามประการ คือเจรจาหยาบเสียบแทง
 จิตรท่านตำเล็กด้วยอาการสับ มีตำเล็กชาติโคตเป้นต้นหนง
 ห้ามมิให้กล่าวส่อเสียดให้ท่านแตกร้าวจากกันนหนง คือ
 ห้ามมิให้เจรจาคำสัพพลาบาท เปนวาจาอันหาผลหาปรโยชน
 มิได้หนง ถ้าเจรจาเป้นโทษให้ศีลมุสาวาทันนเศร่าหมอง
 รมผลน้อย

(๑) ก และ ข : ชะรอย

แลในศีลสุรามะโรยนั้น คืออย่าเสพสุราน้ำใสเมโรย
น้ำขึ้น ตั้งแต่เขาแรกตองว่าจะทำน้ำเมานั้นประการหนึ่ง ถ้า
เขามิได้ตั้งเป็นน้ำเมา แลประกอบเครื่องยาต่างๆ ดองด้วย
น้ำฝนตาน้ำส้มเพื่อจะเป็นยานั้น แมว่ากลิ่นแลรสเหมือน
น้ำเมาก็ดี เม็นจะดมกลิ่นศีลสุรามิได้ขาด อนึ่งจิตรนั้นรู้ว่า
น้ำเมาแล้วปรารถนาจะใคร่ดมกลิ่นนั้นหนึ่ง คือขวลขวยที่จะ
กลิ่นเขาไปด้วยกายนั้นหนึ่ง ถ้าแต่อมไว้ในปากศีลยังมีขาด
ต่อพร้อมด้วยองค์ ๔ ดังพรรณนามานศีลสุราจึงขาด

ในศีลวิกาละโภชนะนั้น พร้อมด้วยองค์ ๔ ประการศีล
จึงขาด คือบริโภควาหารล่วงกาล อันควรที่พระอริยจะพึง
ฉันแต่เช้าจนเที่ยง มาทว่าบ้ายแต่ชั่วเส้นผมหนึ่งตราบเท่ารุ่ง
ชอว่ากาลจะมีควรจะบริโภคนั้นหนึ่ง อนึ่งคือเข้าปลาอาหาร
แล^(๑) ลูกไม้ รากไม้ ตอกไม้ ทั้งปวงอันเป็นของกินปรกติแห่งโลก
ตามสังเกตุในประเทษนั้นห้าม ถ้าเว้นไว้แต่เพศชยาไข้ น้ำฝน
น้ำอ้อยน้ำตาน้ำอัฐบาลทั้ง ๘ คือน้ำม่ม่วง ๑ น้ำมปราง ๑
น้ำมทรง ๑ น้ำกล้วยม่มลูกใน ๑ น้ำกล้วยหาลูกในมิได้ ๑
น้ำลูกกว่า ๑ น้ำลูกจัน ๑ น้ำผึ้ง ๑ อันพระองค์อนุยาดนั้น
คือขวลขวยจะใคร่กลิ่นกินนั้นหนึ่ง ต่อพร้อมด้วยองค์ ๔
ประการดังพรรณนามานศีลวิกาจึงขาด แลในมหาผลทั้ง ๕
ประการ คือตาลมพร้าวขุ่นใหญ่ขุ่นนํ้าลอฟักน้ำเต้าแดงโม

(๑) ข : คัมภีร์ แล ไม่มี

แต่งโทแดงกวานัน จะคินนำเขอกินเมอดวันบายันนชาตศีล
แต่นำในมพร้าวสังเคียวันกินได้เมอดวันบายันนชาตศีล

แลศึลนัจคิตวานนพร้อมด้วยองค ๓ ประการจิงชาตศีล
สุภาวะพอนขับคิตตเป็นันหนึ่ง คือไปดูไปฟังกดี กะทำเอง
กดี ไซพูนให้กระทำกดี ปรการหนงถามได้ไป^(๑) มิได้ไซ
แลนังนอนอยู่ในที่ใดทหนง แลดูไปกดีใดพกดี ศึลมมิได้
ชาต อนัง^(๒) คือใจแกล้งจำเพาะไปดูไปฟัง ทำเองแลไซพูน
กระทำนันหนง ต่อพร้อมด้วยองค ๓ ประการคังพรณามา
ศึลนัจจิงชาต

ในมาลาคันธะนัน พร้อมด้วยองค ๓ ประการจิงชาต
ศีล คือพวงดอกไม้ของหอมอันจะพงขัดเกล้าแลเครื่องประดับ
ทังปวงนันหนง คือทรงขัดเกล้า^(๓) ประดับตัวนันหนง คือจิตร
แกล้งทำขัดเกล้าจำเพาะประดับตงแตงนันหนง ต่อพร้อมด้วย
องคทัง ๓ ประการศึลมาลาจิงชาต ถ้าเป็นโรคจะทาละโลม
เครื่องหอมนันศึลมิได้ชาต

ในศึลอุจาสะยะนัน มืองค ๓ ปรการพร้อม ศึลนัจจิงชาต
คือเครื่องลาดอันมีค่ามาก มีพรหมเป็นต้นหนง เตียงนอน
อันสูงกว่าศอกข้างไม้หนง คือตณขนนอนในอาสนะเครื่องลาด
อันสูงอันมีค่ามากหนง เป็นองค ๓ ถ้าพร้อมทัง ๓ ศึลอุจา
สะยะนัจจิงชาต

(๑) ต้นจะบับ : ไป แก้วตม ก และ ข
(๒) ต้นจะบับ : อหนง แก้วตม ก และ ข
(๓) ทังถามจะบับเข้าเขน เกลดี

ในชาติระอุประระชตะนั้น พร้อมด้วยองค ๓ คือเงิน
ทอง ๑^(๑) ฉะเพาะเป็นของตน ๑ เขาให้แลยขึ้นดีรับเอาด้วย
ยินดีมิได้ห้ามเขาหนึ่ง พร้อมด้วยองค ๓ ปรการศีลชาติระ
จิงชาติ

แลดักษณะศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ตั้งพรธนาโปรตมา
ทงนี้ ให้ขาทลองทูลพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง พิจารณา
ดูให้ชนปากขนใจ ไถ่ถามให้สนความสงไสยย แลวจิงให้
สมาจารศีล ๕ เป็นนิจศีล สมาจารศีล ๘ ในวันอุโบสถ ถ้า
ศรัทธาจะสมาจารศีลสืบให้มผลานสงมากก็ได้ แลให้มนต
พระสงเข้ามารับพระราชทานฉนศาลาในพระราชวังขึ้นในวัละ
๕ รูป แลให้ขาทลองทูลพระบาทผู้เข้ามาเฝ้าทลองทูล
พระบาท มาพร้อมกันสมาจารศีล ๘ ศีล ๑๐ ทงนี้ในสำนักนิ
พระสงฆณะศาลาในพระราชวังก่อน จิงให้เข้ามาเฝ้าทลอง
ฉนจิงทุกวัน จิตรนจิงคุนเคยเข้าในการกุศล ก็จะเป็น
อุปนิสัยยกแ่ตนไปในปัจจุบันชาติ เมอจะทำการกริยานั้น เพราะ
เอาอาจิงกรรมกุศลสุจริตติดตัว เป็นบุรพภาศนาบารมีไป
ในอนาคต

แลให้ประพฤติ ปรฏิบัติตาม พระราชกำหนดคกฏหมายน
จิงทุกประการ ถ้าและผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดน
จะเอาผู้นั้นเป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ฉวัน ๕ + ๘ ทุติยสาทก้า บุคศักราช ๑๑๔๔
บขารจัตวาศก

(๑) ข : เงิน ๑ ทอง ๑

๓๗) กฎให้ไว้แก่พระสุรัสวดี ข้ายขวาใน นอก ให้
 กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมอง เจ้าราชินิกุล
 ขุนหม่นพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาตเลขขอเฝ้าข้าไท
 ข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายในฝ่ายหลัง แลข้าหลวงกรม
 พระราชวังบรรสถานมงคล ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการเมือง
 ปากใต้ฝ่ายเหนือ อะนาประจาราษฎรทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยสมเด็จพระบรมธรรมมิกมหาราชราชิราชธรรม อนันต
 คุณพิบูลย์สัฎฐการาติเรก อะเนกะศรีทราชาธิคุณดำรง ทรง
 พระอัครสันนิบาตะสรณาคม อุดมอาชสามาทะสละพระขาม
 ชวา เปนมหาบรมมัญญาพระรัตนตยาธิคุณไต้ เสด็จออก
 ฤพระ^(๑) ซึ่งบุษบกมาลามาหาจักรพรรดิพิमान พร้อมด้วย
 มุขมนตรีกระวีชา ตีราชปโรหิตา โหราราชครูเฝ้าพระบาทงกษ
 มาศ จึงมีพระราชโองการมานพระมนัณฑุสสุรีหานาทดำหรัส
 เหนือเกล้าฯ สั่ง^(๒) ว่า

ชายใด^(๓) สมเสพกาเมสุมิจฉา ล่วงปรวนวิริยาผู้นั้น
 ย่อมเกิดกามกำหนัดพร้อมเต็มบริบูรณ์จึงสำเร็จ เปนคุรุกำ
 อุกกฤษโทษ ครั้นดับสังขารอนาคต ไปตกอยู่ในโลหะกุ่มมี
 ณะรทกหมนบ^๓ แล้ว^๓ ขนมาทนทุกขเวทนาอยู่ในอุสุทณะรท

(๑) ก และ ข : คำว่า พระ ขาดไป

(๒) ต้นฉบับ : สั่ง แก่ตาม ก และ ข

(๓) ต้นฉบับ : ไต้ แก่ตาม ก และ ข

สัมพลไม้งั่ว หนามยาวสิบหกองค์ นายนิริยบาลรุมกัน
 ทิ่มแทงแรงการรุมกันจิก ครั้นสิ้นกำจั้นมาเป็นหญิงहार้อยชาติ
 กะเทยहार้อยชาติ เป็นสัตว์เขาตอนเสียहार้อยชาติ บาบ
 กำในอะบายภุมณนี้ ในปัจจุบันนี้แล้วพระมหากษัตริย์เจ้าให้
 มีพระราชกำหนดบทพระอาชงการไว้ว่า ชายใดล่วงประเวณี
 ภิรียาท่าน ให้ปรับใหม่ได้โทษโดยยศถาศักดิ์ ส่วนหญิง
 ร้ายให้ลงโทษประจาร เพื่อว่าจะให้ล้างอาชงวะโทษอันใหญ่
 อันน้อยให้เบาบาง แลข้าราชการอนาปรชาราชภูรทุกวันนี้
 มีได้กลัวโทษในอิชโลกยบระโลกย^(๑) ดุจกล่าวมานี้ ยังล่วง
 ประเวณีภิรียากัน จะเกิดตีค่า^(๒) ข่าพั้นกัน จะเป็นจุลาจล
 ในแผ่นดิน จะละวางโทษเสียมิได้

แต่นั้นสืบไป ชายใดล่วงประเวณีภิรียากัน ชายเจ้าผู้
 จับได้เอาตัวมากฎหมายร้องฟ้องแก่สุภำจำเมือง พิจารณา
 เป็นสัจว่า ทำชู้ด้วยภิรียาท่านจริงไช้ ถ้าชายเจ้าผู้มีความ
 เจบแค้นไม่เอาบาดเบยสินไหม จะเอาชีวิตรกันแต่ชาย
 ผู้เดยวนั้น จะให้ก็มีได้ เป็นต้นเพราะหญิงปลงใจให้ชาย
 สมากมจิงได้ร่วมประเวณีกัน ให้ผู้พิจารณากระลาการส่งชาย
 ชู้แลหญิงให้แก่ชายเจ้าผู้ มัดผูกไปพั้นแทงเสียทั้งหญิงร้าย
 ชายชู้ ดุจหนึ่งเพชมาฎพั้นแทงคนโทษถึงตายนั้น ห้ามอย่า
 ให้สับแลเชือดเนื้อเอือหนังธาระกำมทำ ลำบากไว้เป็นอันขาด

(๑) ข : คำว่า บระโลกย ขาดไป

(๒) ตั้และบับ : ตา แก่ต่าม ถ และ ข

ที่เดียว แลให้สุภาภะลาการไปดูให้รู้เห็นด้วย ถ้าชาย
 เจ้าผู้ยั้งรักภริยา กลัวเวรอาณูเวรจะตีตีพันตัว จะฆ่าชายชู้
 แลหญิงเสียมิได้ จะเอาบาดเบยสินไหม ก็ให้สุภาภะลาการ
 ส่งสัจไปให้ปรับ ถ้าบัณฑิตักดีชายเจ้าผู้มาก ให้เอาตั้งปรับ
 ใหมชชายชู้ ถ้าบัณฑิตักดีชายชู้มาก เอาตั้งปรับใหม่ตัวชายชู้
 ส่วนหญิงร้ายผู้ชู้ก็สอ ก็ให้ปรับใหม่โดยพระราชกำหนดบท
 พระไอยการ

ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตาม จะเอาตัวเป็นโทษตามโทษา
 นุโทษ แลให้กฎหมายบอกจงทั่ว

กฏให้ไว้ณวัน ๒ | ๓๓ กั (๑) จุลศักราช ๑๑๔๔ ปีขาร

จัตวาศก

๓๘ กฏให้ไว้แก่พระสุรัสวดีชายชวในนอก ให้

กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุล
 ขุนหมนพันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาดเล็กขอเฝ้าเขาท
 ขาเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลข้าหลวงกรมพระราชวัง
 บวรสถานมงคลกรมพระ (๑) ราชวังหลัง ผู้รักษาเมืองผู้

กรมการเมือง (๒) } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

(๑) ต้นฉบับมีและ ข : คำ แก่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับมี : คำว่า พระ ตกไป แก่ตาม ก และ ข

ด้วยสมเด็จพระบรมชนกมหาราชราชาธิราชเจ้า ผู้ทรง
 ทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่ง
 ดุสิตตามหาปรงสาทโดยบรรพชาภิมุข พร้อมด้วยอัครมหา
 เสนาธิบดีมนตรีกระวีชาติราชบัณฑิตยาโหราราชครู ผู้
 พระบาททรงกษมาศ จึงมีพระราชโองการมาณพระบ้นทูล
 สุระสีหนาทดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า
 มีกฎหมายทำเนียมแต่ก่อนว่า ผู้ซึ่งจสมักเข้ามาทำ
 ราชการเป็นมหาดเล็กเขาที่^(๑) ขอเฝ้า ย่อมมีความชอบกอบ
 ด้วยวุฒิแลอธิบดี ๔ ประการ คุณนาณรูปสมควร จึงให้
 กราบบังคมทูลพระกรุณาฯ ถวายใช้ราชการ ถ้าเป็นहितชาติ
 หากกระตุณมิได้ จมาเป็นมหาดเล็กขอเฝ้าชาวที่ อย่าให้
 รับเอามา^(๒) บังคมทูลถวายเลยเป็นอันขาดที่^(๓) เดียว ด้วย
 เหตุว่าไม่เคยสู้พระราชสการ อันกอบด้วยเครื่องอสังการ
 เป็นที่ทาม ยากที่บุคคลจได้^(๔) ครั้นได้^(๕) เฝ้าแทน
 พิททูลได้ จะมีน้ำใจกำเรีบองอจทนะงศักดิ์สำหาว กระทำ
 จุลางดิในแผ่นดินให้เคื่องไต่ล้องทูลพระบาทต่าง ๆ สืบมา
 ทุกวันผู้คนร่วงโรยกว่าแต่ก่อน บุตรแลหลานข้าราชการ
 ผู้มีชาติตระกูล^(๖) เคยทำราชการนั้นมอยุ่อยู่ ซึ่งหัวหมนนาย

(๑) ต้นฉบับ : ที่อ แก้วงาม ก และ ข

(๒) ต้นฉบับ : คำว่า มา ตกไป เพิ่งเติม ก และ ข

(๓) ทั้งสามฉบับเขียน ที่

(๔) ต้นฉบับ : ข เศรษฐระกุล แก้วงาม ข ส่วน ก เขียน ชาติตระกูล

เวรมหาดเล็กแลเจ้ากรมปลัดกรม จัดเอาผู้สมักทำราชการมีผู้
 มาถวายใช้ราชการเป็นขุนหมื่นมหาดเล็กขอเฝ้าเซาที่ สมเด็จ
 พระเจ้าลูกเธอหลานเธอ แลพระเจ้าลูกเธอหลานเธอ เจ้า
 ต่างกรม ๆ ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ที่มีสติปัญญา มีความลอยอดสรุ
 รุผิดแลชอบ ก็เกรงกตัวพระราชอาชญาบัญญัติ^(๑) อุดสาห์กักต
 ทำราชการ ได้ราชการอยู่ไม่เคืองได้ล่อง ๆ ที่เป็นคนหืดเซาตี
 ชั่ว ไม่มีคุณวุฒิแลอักษมาไสยความลอยอดสรุผิดแลชอบ
 ไม่ ก็มิเข้าใจกำเรียบองอาจทงศักดิ์สำหาวักละหยาบเข้า

นายเถื่อน^(๒) มหาดเล็กเวรเคย
 นายจันแปหมื่นราชบริรักษ์ ๆ นางต
 ดูจหนึ่ง นางทองจันหมหาดเล็กสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
 นายสามแปหมื่นกักตบงกรบวังนอก
 เกยทองสกลมหาดเล็กพระเจ้าหลานเธอพระราชวังหลัง
 } คบพวกเพื่อน

เสฟสุราแลเอ็นโจนน้ำ ถะตะพานบ้านหม้อ^(๓) พลักแจ่มมณ
 ภรรยาพญาพระคลังขงเดรไปตกนาลง มีผู้ห้ามปรามพาน
 ภาโลชกต้ววาท เกิดความเคืองได้ล่อง ๆ มีชอบนักหนา

ให้ดังพระราชอาชญาเขยชนคละ } ๑,๕๐๐
 ๕๐๐ } ที่ ส่งไปจำไว้คุก
 ๓๐ }

ตามสานุโทษ

- (๑) ต้นฉบับ : บำหยัด ก และ ข : บำหยัด
- (๒) ข : เลื่อน
- (๓) ต้นฉบับ : มื่อ แล็ดตบ ก เสวน ข เขียน มื่อ

แต่สืบไปเมื่อนำ ถ้าข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเจ้า
กรมปลัดกรมหัวหมนนายเวรมหาดเล็ก จะจัดผู้ใดทูลเกล้า
ทูลกระหม่อมถวาย ใ้ราชการในมหาดเล็กขอเฝ้าเขาที่
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลานเธอ พระเจ้าลูกเธอหลานเธอ
เจ้าต่างกรมฯ ฝ่ายหน้าฝ่ายในแลเจ้าหากรมมิได้นั้น ให้พินิจ
พิเคราะห์ดูคนานุรูปผู้ซึ่งจะเข้ามาทำราชการนั้น ถ้ามีตา
มานตาชาติพี่น้อง ท้อใ้สรีภคินยอมเฝ้าเรือนเป็นหลัก
แหล่ง^(๑) แล้วก็เป็นคนสัจซอมสละติบญาอชมาสรีภคินยอม
อดสู รุพิศขอมมีคุณวุฒสมควร จึงใ้รับทูลเกล้าฯ ถวาย
ใ้ใ้ราชการ ถ้าหาบิดามานตาชาติพี่น้องทักินอยู่เป็น
หลักแหล่งมิได้ เป็นคนไว้วางใจเฝ้าสรีภคินอยู่บ้าน
ตลาดพืสานวัตวาอาราม อย่าใ้รับทูลเกล้าฯ ถวายใ้ราชการ
เป็นมหาดเล็กขอเฝ้าเขาที่ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ สมเด็จพระ
เจ้าหลานเธอ พระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าหลานเธอ เจ้า
ต่างกรมฯ ฝ่ายหน้าฝ่ายในแลเจ้าหากรมมิได้ ใ้ราชการ
ดูมิสมควร ถ้าใ้เข้ามาเป็นมหาดเล็กขอเฝ้าเขาที่อยู่ก่อน
แล้ว ก็ใ้เจ้ากรมปลัดกรมหัวหมนนายเวรมหาดเล็ก ขำระ
เลือกสันออกจากที่มหาดเล็กขอเฝ้าเขาที่ ใ้สัจซอม
เป็นฝักายเล็กเข้าเดือนออกเดือนใ้ราชการดูหนึ่งไพร่ อย่า
ใ้เฝ้าใ้เป็นมหาดเล็กขอเฝ้าเขาที่เป็นอันชาติ^(๒) เดียว ถ้า

(๑) ทั้งสามฉบับเขียน แล่ง

(๒) ทั้งสามฉบับเขียน ที่

มีทำตามรับสั่ง^๑ จะเอาตัวหัวหมื่นนายเวรมหาดเล็ก เจ้า
 กรมปลัดกรมจางวางเป็นโทษตามโทษานุโทษ^(๑)
 แลให้สัสดีชายชวามาบอกจงทั่ว
 กฏให้ไว้ณวัน ๔-๑๒^๒ คำ^(๒) จุลศักราช ๑๑๔๖ ปีมะโรง

นอศก

๓๕ กฏให้แก่พระสุรัสวดีชายชวา^(๓) ในนอกให้กฏหมาย
 บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
 พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาดเล็กขอเฝ้าฯ เจ้าต่างกรม
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังหลัง แล
 ผู้รักษาเมืองผู้รั้งกรมการหัวเมือง^(๔) } ปากใต้ฝ่ายเหนือ อนุ
 ประชาราชญ์จงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้า
 อยู่หัว บรมชนรมมิกะมหาราชชาธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณ
 อันประเสริฐ เสด็จออกณพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักร์พรรดิ

(๑) ต้นฉบับเดิม : ตามโทษ } แต่ตาม ข
 อนุโทษ

(๒) ต้นฉบับ : คำ แก่ตาม ก และ ข

(๓) ต่อจากนี้ไป เจ้าอยู่ในเล่ม ๔ พิมพ์ตามฉบับหลวง 1.27.5๔ ยังเหลืออีก
 ฉบับหนึ่ง คือ 1.27.5 (ก)

(๔) ก : ชาย }
 ขวา

พืมาน พร้อมด้วยเสนาพฤตมาตยราชปะโรหิตาจารย์เฝ้า
พระบาท มีพระราชโองการมานพระบันฑูลสุรัสสีหนาท ดำรัส
เหนือเกล้า ๆ สั่งว่า

ทุกวันนี้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ซึ่งตั้งอยู่ในสัจสุจริตเลี้ยง
ชีวิตรเปนสำมาอาชีวะนั้นน้อย ที่มีได้ตั้งอยู่ในสัจสุจริตเลี้ยง
ชีวิตรไม่เป็นธรรม มิได้กลัวภัยในอดีตอนาคตปรจุบัน เหน
แต่จะไต้พัศดุทองเงินมาเปนอนาประโยชน์เลี้ยงบุตรภรรยา
เป็นอันมาก ย่อมคบคิดกันแต่พวกพาลทำอุบาย เอาบุตร
ภรรยาญาติพี่น้องลูกหลานข้าคนตนไปขายไว้แห่งหนึ่งแล้ว ๆ
เอาไปขายอีกแห่งหนึ่งสองแห่งเล่า ลางบ้างจ้างวานคน
หลวงบ่าว (๑) ไพร่ข้าทูลอง ๆ ข้างหน้าข้างในไปขาย ได้เงิน
แล้วแบ่งปันให้ตัวเบียบ้าง ให้นายประกันบ้าง ผู้ขายเอาบ้าง
ขายไว้วันหนึ่งสองวันเดือนหนึ่งสองเดือน ให้ตัวเบยหนักมบ้าง
บางที่เอาไปขายแล้วมิไต้เอาตัวเบยมาให้ใช้ ภากันหลบหลีก
หน้ทั้งตัวเบยนายประกันก็มบ้าง บางที่ย่อมคิดพ้อดวงลัก
เอาทาสของไพร่ฟ้าประชากรซึ่งมีมาตัวแล้ว เอาไปขายก็ม
บ้าง นายเงินต่อนายเงินวิวาทร้องฟ้องให้เรียก ต้องเสีย
พัศดุทองเงินข้าฤททษากรละการซ้ำล่ออีก ไต้ความเดือด
ร้อนเป็นอันมาก แลอย่าขอมชอคนชั่วไม่กลัวภัยคบคิดกัน
ทำฉะนี้ หุกหุมข้นมากกว่าแต่ก่อน จะละวางโทษไว้มิไต้

(๑) ก : แลบ่าว

แต่^๕สืบไปเมื่อหน้า ห้ามอย่าให้ผู้ใดเอาบุตรภรรยา
 ยาศิพี่น้องข้าคนบ่าวไพร่ ชั่งขายไว้แห่งหนึ่งแล้วยังมิได้ให้
 เงินแก่นายเงินเดิมนั้น เอาขายต่อต่อกันไปอีกแห่งหนึ่ง
 สองแห่งสามแห่งเป็นหลายประทวนก็ดี แลจ้างวานเอาคน
 หลวงบ่าว^(๑)ไพร่ข้าทูลองฯข้างหน้าข้างใน แลลักเอาเข้าไท
 ไพร่ฟ้าประชากรซึ่งมิได้เป็นบุตรภรรยาญาติพี่น้องข้าของตน
 ไปขายเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิพึงยังคบหากับกระทำ
 ดุจหนึ่งกล่าวมานี้ มีผู้ร้องฟ้องว่ากล่าว พิจารณาเป็นสัจ
 จะ^(๒)ให้หลังพระราชอาชญาเขย^(๓)ผู้ขายนายประกันตัวเบียด
 ๓ ยก ให้ทะเลบนบกสามวันทะเลบนเรือสามวันแล้ว ตัวเบียด
 ถ้าเป็นคนหลวงแลมีนายเงินอยู่ ก็ให้ส่งไปเป็นคนหลวงแล
 นายเงินเก่าตามเดิม แลบุตรภรรยาผู้ขายนายประกันมิได้เป็น
 คนหลวง มิได้เป็นทาส ก็ให้ส่งให้แก่นายเงินใหม่ใช้ต่างทาส
 ใช้ต่างเงิน ถ้าผู้ขายนายประกันหาบุตรภรรยามิได้ ให้
 เขยผู้ขายนายประกันเร่งเอาเงินส่งให้แก่นายเงินใหม่ให้ครบ
 ถ้าได้เงินครบแล้ว ตัวผู้ขายนายประกัน ถ้าขายให้ส่ง
 เป็นหัวสิบข้าง ถ้าหญิงให้ส่งไปสี่ข้างนางหลวง ให้
 ราชการที่อันหนัก

กฤษฎีกาให้ไว้ณวัน ๓๑-๔-๒๕ คำ จุลศักราช ๑๑๘๖ ปะมะโรงฉศก

(๑) ก : แลบ่าว

(๒) ต้นจะบบั : คำว่า จะ ตกไป เพิ่มตาม ก

(๓) ต้นจะบบั : เขย แยกตาม ก

40)

๔๐ กฎไว้ไว้แก่พระสุรัสวดีข้าขวาในนอก ให้กัญญาหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง ข้าทูลออง ๆ ผู้ใหญ่
ผู้เอยฝ่ายทหารพลเรือน กรมฝ่ายหน้าฝ่ายในจ้งทั่ว

ด้วยสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัว บรมนาถบรมบพิตรสุจริต
ธรรมมทานต์คุณสุนทรามหาสาสะนุเปติมพกพระพุทธรศาสนา
เสด็จออกณะพระ^(๑) ซึ่งบุนบภมาถามหาจักรพรรดิพิมาน
พร้อมด้วยมุขมนตรีกระวีราชาธิราชขโรหิตาโหราราชบัณฑิตยเฝ้า
พระบาทมงกษมาศ จังมีพระโองการมานพระบันฑูลสุรัสวดีมาท
ตำหรับสเห็นอเกล้า ๆ สังกว่า

ประเวณกระบิลเมืองกรุงเก่าแต่ก่อนนั้น ครนถึงพทช
ตรุทสาด แลข้าทูลออง ๆ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ไปถือนำพระพิท
สัจจา เข้าไปสำมาคารวะระหวะไหว่นบนับถือรูปพระเชษฐบิดรนี้
คือรูปพระเจ้ารามาทิบดีก่อน แล้วจึงไปคารบนับถือพระรัตน
ไตรต่อเมื่อพายหลัง ปฏิบัติกตัญญูปลายเป็นต้นฉะนั้น ประเวณ
อันผิด เพราะเหตุพระมหากษัตริย์แต่ก่อน แลราชวงษา
นุวงษทั้งปวงมีกตัญญูมานะมาก ถือพระองค์ ว่าเป็นกษัตริย์อัน
ประเสริฐเกิดก่อน จึงตั้งราชประเวณไว้ ให้ข้าทูลออง ๆ แลราช
วงษานุวงษทั้งปวง กระทำสำมาคารวะรูปตนก่อนพระรัตน
ไตร อันทรงโลกุตรคุณประเสริฐ^(๒) กว่าไตรภพโลกยทั้งสาม

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า พระ ตลไป เพิ่มตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ประเสริฐ แก้วตาม ก

ฉะนั้น เพราะเหตุนี้มานะมาก จะให้เป็นเกียรติยศแก่พระองค์
 มิได้มีวิจารณ์ปัญหาพิจารณาเห็นโทษ ที่ข้าทูลลอองฯ ผู้ใหญ่
 ผู้น้อยครั้งจะกระทำตามที่จะขาดพระไตรสรณาคมเป็นมฤต
 นาที่รู้แต่หม่นหมองพระไตรสรณาคม ฝ่ายข้าทูลลอองฯ ผู้
 ใหญ่ผู้น้อยแต่ก่อนแต่ทุกวันนี้ กลับทำตามสืบกันมาด้วย
 โมหาคติโทษาคติฉันทาคติ ทำด้วยหลงปราศจากปัญหาพิจารณา
 เห็นผิดแลชอบก็มี ที่ทำด้วยกลัวโทษในพระราชบัญญัตินั้นก็มี
 ที่ทำด้วยฉันทาอามิตรรักใคร่ ค้ำรับนับถือว่า ถ้าเลิกประเสริฐก็มี
 ก็เป็นระวางโทษที่พระไตรสรณาคมจะขาดเศร้าหมอง เพราะ
 มีพระราชบัญญัติไว้ให้ ไหว่นับค้ำรับรูปพระเจ้ารามาชินดี หรือ
 รูปพระเชษฐูปิตร์ก่อนพระรัตนไตรนั้น แลจักรโลกถือพระ
 ไตรสรณาคม ก็เป็นโลกีย์ก็จะขาดพระไตรสรณาคมเป็น
 มฤตาทฤษฎี^(๑) แลหม่นหมองพระไตรสรณาคม ด้วยความ
 หลงแลความสงสัย มิได้เอื้อเฟื้อรักใคร่ในพระรัตนตยาธิคุณ
 คลายลงด้วยความคั่นเคยนับถือรูปพระเชษฐูปิตร์เทพารักษ์นั้น
 ประการนั้นจะมีเห็นผิดไปว่า รูปท้าวพญาเทวดาคำเลิศประเสริฐ
 กว่าพระรัตนไตรแล้วฤๅ จึงไปนอบนอ^(๒) นมัสการรูป
 พระเจ้ารามาชินดีก่อนพระรัตนไตรอันมีควรนักษณา จึงทรง
 พระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าทูลลอองฯ ผู้ใหญ่ } ทั้งปวง
 ผู้น้อย }

(๑) ก : มฤตาทฤษฎี
 (๒) ก : นอบนอม

รักษาพระไตรสรณาคมแลศึลห่าศึลแปดศึลสิบนั้นให้บริสุทธ
เป็นมหาผลพ้นจากจัตุรบายสงสาระทุกข เป็นสุขในประจจุบัน
อนาคต ครันมีพระวิจารณ์เบ้าเห่นคุณแลโทษแล้ว จะมีทรง
พระกรรุธาโปรดเกล้า ๆ อนุเคราะห์ห่ามปรัม ก็ะเสี่ยทาง
พระกรรุธาไมตรีไปมีควรรักหนา

แต่นสืบไปเมื่อน้ำ ครันพิชิตดุสิตาตรจะถอน้ำพระพิท
สัจจาแล้ว ให้ข้าทูลออง ๆ ทั้งปวง มีเครื่องสการบูชาแล
เครื่องประโคมแตร์สังข์ ปี่พาทย์^(๑) ซ้องไชยประโคมสำเร็จ
แล้วจึงกราบนมัสการ พระพุทธรูปรัตมากรพระแก้วมระกัญแล
พระสารีริกษาคูเจดีย์ พระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ ด้วย
สัจการพเสร์จแล้ว จึงรับพระราชทานน้ำพระพิทสัจจา ก่อน
แล้วจึงออกมาอุทิศกุศลแผ่ผลให้แก่มนุษยเทพารักษแลอากาศ
เทวดา แล้วเอาพระรัตนตยานุภาพ จำเริญพรให้แก่มนุษ
เทวดา^(๒) ทั้งปวง ด้วยพระบาฬีวะตุสัพพมังคลังจนจบ หมู
อะมณฺหมนุชยเทพารักษทั้งปวง ได้รับอะนุโมทนาส่วนผล
กุศลซึ่งแผ่ให้ ด้วยพรหมวิหารานุสตินัน ก็จำเริญทิพย
สมบัติยง ๆ ขึ้นไป จะมีน้ำใจเลื่อมใสยินดีต่อฝูงมนุษย์อันมี
น้ำจิตระอุทิสส่วนผลกุศลให้ นั้น จะช่วยพิบาลรักษาให้พ้นจาก

(๑) ต้นฉบับ : ปี่พาทย์ แก้วตาม ก

(๒) ก : อะมณฺหมนุชยเทวดา

โกยอันราย^(๑) ทั้งปวง ด้วยสำมาปฏิบัติมั่นคง ยั่งยืนอยู่
ในคุณพระรัตนไตร อันเปนมหามงคลล้ำเลิศประเสริฐ ก็จะมี
เป็นอุปนิสัยโยกโลกพระโลกกุตระสรณาคม พ้นจากสงสารทุกข์
เป็นเพียงแท้

แต่ให้ข้าทูลออง ๆ ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายหน้าฝ่ายในทั้งปวง
กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งทุกประการ ถ้าแต่
ผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนี้ จะเอาตัว
เป็นโทษตามโทษานุโทษ

กฏให้ไว้ณวัน ๒ + ๑ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๔๑ ปีมะเสงสัพศก

๑๑

๔๑ กฏให้ไว้แก่พระสุรัสวดีชายชวาในนอก ให้
กฎหมายบอกแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน
พระราชวัง หลวงทุกหมู่ทุกกรม

ด้วยมีพระบันทูลโปรดเกล้าฯ สั่ง^(๒) ว่า ทุกวันเจ้าโขน
พระราชวังบรรสถานมงคล เอาข้อรับสั่งในกรมพระราชวังบวรฯ
มาขอผู้คนบ่าวไพร่ แลมาส่งด้วยเนอความสิ่งใด ต่อข้าราชการ
พระราชวังหลวงนั้น ล้วงเกินหาหย่างไม่^(๓) ผิดมิชอบนักหนา
แต่สืบไปเมื่อนั้น ถ้า^(๔) แลเจ้าโขนกรมพระราช

(๑) ก : อันตราย

(๒) ต้นฉบับ : สั่ง แก่ตาม ก

(๓) ก : ไม่

(๔) ต้นฉบับ : ถ้า แก่ตาม ก

วังบวรสถานมงคล จะเอารับส่งขอผู้คนบ่าวไพร่ แลมาสั่ง
ด้วยเนอความสงัดแก่ข้าราชการพระราชวังหลวงนั้น อย่าให้
เข้าทูลอง ๆ ผู้ใหญ่ผู้น้อยพระราชวังหลวง เชื้อถ้อยพังกำ
เป็นอันชาติที่^(๑) เดียว ให้จับเอาตัวผู้นั้นส่งยังกรมวังพระราชวัง
บวรสถานมงคล เร่งให้^(๒) เอาเนอความบังคมทูล ๆ^(๓) ถ้าแล
ข้าราชการพระราชวังหลวง เหนแก่เจ้าโขนผู้เอาขอรับส่ง
มาว่า มิได้จับกุมส่งแลรู้กันทำตามสั่ง ผิดด้วยรับส่ง
จะเอาตัวข้าราชการผู้นั้น แลเจ้าโขนผู้เอาขอรับส่งมาว่า
เป็นโทษจุกกันโดยโทษานุโทษ

ให้มะหาดไทยตระลาโหมหมายบอกจทั่ว^(๔)

กฏให้ไว้ถวัน^(๕) ประหค์เดือนสิบสองแรมสิบสองค่ำ^(๖)

จุลศักราช ๑๑๔๕ ปีมะแมนพศก

42

๔๒ กฏให้ไว้แก่พระสุรัสวดีซ้ายขวาในนอก ให้
กฏหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุล
ขุนหมนมหาดเล็กขอเฝ้าเขาที่^(๗) พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน

(๑) ต้นฉบับ : ที่ แก่ตาม ก

(๒) ก : ให้เร่ง

(๓) ก ไม่มีเครื่องหมายไปยาล

(๔) ต้นฉบับ : ทัว แก่ตาม ก

(๕) ต้นฉบับ : คำว่า ถวัน ตกไป เพิ่มตาม ก

(๖) ทั้งสองฉบับเขียน คำ

(๗) ต้นฉบับ : ที่ แก่ตาม ก

ข้าเจ้าต่างกรมฝ่ายหน้าฝ่ายใน แลข้าหลวงกรมพระราชวัง
บวรสถานมงคล ข้าหลวงกรมพระราชวังหลัง ผู้รักษาเมือง
ผู้รั้งกรมการปากใต้ฝ่ายเหนือ อมาพรชาราษฎร์ทงป่วงจังหว

ด้วยพระ^(๑)บาทสมเด็จพระมณีนานาธิบดินทร์พระพุทธรูปเจ้า
อยู่หัว ผู้ทรงทศพิธราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จสถิตย
ณพระที่นั่งบุษบกมาลาตามหาจักรีพระประดิไพฑาน พร้อมด้วยเสนา
พยุภมาตยนักปราชราชบัณฑิตยปะโรหิตาจารย์ เฝ้าพระบาท
ตามอนัดผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยขนาด พระศรีวิโรชราชเสฐฐ
กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า นักเลง^(๒)มขอทุกว่า^(๓)นักเลงไปกัน
กัน เอามัดผูกเท้า^(๔)ให้ชนถึงแก่ชีวิตบ้าง ลางที่เอามัด^(๓)
ผ้าใส่ใส่ไขโลहितออกบ้าง ลางที่แทงกันตามอดทั้งสอง
ข้างเขบตาถ่วงหูบ้าง ให้นำหนักกับตะเกียบเสียบบ้าง ลางที่
ใส่ญาเบือเมาให้กินบ้าง กลับขณะเป็นแพ้ คิดอุบายเอาแต่
ทรัพย์สินเป็นอนาประโยชน์ เกิดวิวาทกันเนื่องๆ จึงมีพระราช
โองการมานพระบันทูลสุรสีหนาทตำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ทุกวันนี้ตั้งพระไทยแต่ที่^(๔)จะทำนุกบารุงวรพระพุทธศาสนา
ไพร่ฟ้าประชากรให้อยูเย็นเป็นสุข ให้ตั้งอยู่ในคติธรรมทั้ง ๔
ตำรงจิตรจตุรัตบัมเพงศิลทาน จะได้สุขติภูมิ มนุษย์ } สมบัติ
สวรรค์ }

(๑) ต้นฉบับ : ประ แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : เท่า แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : มิด แก้วตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก

เนียบานสมบัติเป็นประโยชน์แก่ตน ฝ่ายข้าราชการแลไพร่
 ฟ้าปรชากร มิได้เห็นโทษภัยในอนาคตปัจจุบัน คบหา
 ชักชวนกันชนในถิ่นนกลุ่มชนนกะทาชนนคศรีชมภู จับปลา
 ให้กัดพะนันกัน ทำกลโกหกถ้อเอาทรัพย์สินเป็นอนาประโยชน์
 ปราศจากปัญญา มิได้พิจารณาเห็นคุณแห่งบุญกุศลหนหลัง
 ตั้งแต่เมามัว^(๑) ลุ่มหลงไปด้วยทรัพย์สินสมบัติฟัสถาน ทำการ
 อักกุศลทุจริตจิตรเป็นพาลกอบไปไปด้วยบาปอดุลามก ไม่เกรง
 บาปกลัวบาปถือผิด มีความชั่วปรการต่างๆ ครันดับจิตรทำ
 ลายเบญจันท์ไปตกนรคอยู่ช้ำหึ่งนาน ครันพินชามาเป็นเปรต
 เกอตรระบองเกลดกลุกเป็นเปลวเพลิงคลออัน ถ้อยทีถ้อยตักันทน
 ทุกขเวทนาแสนสาหัส เพราะกะทำอาจินกรรมก็เป็นคุกรกรรม
 อันใหญ่ จชวนกันไปสู่อบายภูมเสียสิ้น จะละไว้มิได้
 แตนสืบไปเมอานา ห้ามอย่าให้ผู้ใดๆ คบหาชักชวน
 กัน ชนในถิ่นนกลุ่มชนนกะทาชนนคศรีชมภู แลจับปลา
 ให้กัดพะนันกันเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังจับได้พิจารณา
 เป็นสัจ จะให้ลงพระราชอาชญาขับเขยน ปรับใหม่ตาม
 โทษานุโทษ

แลให้สัสดีหมายเหตุ แลมีตราแจกไปเมือง } ปากใต้

ฝ่ายเหนือ ประกาศป่าวร้องอนาปรชาราชฎรทั้งปวงจงทั่ว ให้
 กระทำตามพระราชกำหนดแจกมาน

กฏให้ไว้ณวัน ๖ - ๔ ค่ำ^(๒) จุลศักราช ๑๑๖๒ ปวอกโทศก

(๑) ถ : บ้างก
 (๒) ต้นฉบับ : ค่ำหนึ่ง

๔๓ กฎให้แก่พระสุริยวงศ์ชายชวาในนอก ให้กฏหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง เจ้าราชินิกุลขุนหมื่น
พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาตลกขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรม
ฝ่ายหน้าฝ่ายใน มีกรมทหารมียี่ได้ แลข้าหลวงกรมพระราช
วังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังหลัง แลผู้รักษาเมือง
ผู้รักษากรมการหัวเมือง } (๑) ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่
หัว เสด็จพระราชดำเนินออกณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
พร้อมด้วยมุขมนตรีเฝ้าพระบาทเป็นอันดับ มีพระราชโองการ
มานพระบันทูลดำหรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ทรงพระราชศรัทธาบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายจัน
หัน (๓) นิจุพักแก่พระสงฆราชาคณะอันดับอนุจรมาทุกอาราม
เป็นนิจ แลพญาประเทศราชซึ่งเข้ามาเฝ้าถวายบังคมพระบาท
แจ้งราชการณกรุงเทพมหานคร (๓) ทั้งพม่ากะเขลางญวนเขมม
ซึ่งเข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภาร ก็รับพระราชทานเป็นอันมาก
แลราษฎรทำนาได้เข้าน้อยไม่กอบุญคน แลเจ้าเมืองกรมการ
หัวเมืองลูกข้าแต่เจ้าเข้ามาขอเข้าเฝ้ากรุงเทพมหานคร (๔) ออก

(๑) ก : เมื่อออกเมืองโทเมืองศรีเมืองจัตวา

(๒) ก : จันทน์

(๓) ก : พระมหาเถร

(๔) ก : พระมหานคร

ไปขายต่างประเทศ ฝ่ายลูกค้าโรงสีทุกวันนี้ ขายเข้าลงสำเภา
เรือเสารือใบเป็นอันมาก เข้าในพระนครน้อยลง ราคาเข้า
จะแพงขึ้น สมณเซพราหมโพรฟ้าปรชากรจะได้อความขัดสน
ปรการหน่งเกลือกจะมีราชการศึกสงครามมา จะขัดสนด้วย
เสบียงอาหารเข้าเป็นกำลังราชการ

แต่สืบไปเมื่อน้ำ ห้ามอย่าให้ผู้ใดขอเข้าขายเข้าลง
สำเภาแลเรือเสารือใบเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแลผู้รักษาเมือง
กรมการราษฎรเมืองใดขัดสนเข้า จะแต่งเรือเข้ามาขอเข้า
ออกไปเป็นกำลังราชการ ก็ให้บอกเข้ามา เมืองชนกระลา
โหมกรมท่า ให้เอาเนื้อความกราบทูลพระกรรณา ถ้าทรงพระ
กรรณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้ จะตวงเข้าลงเรือลำใด
ให้บอกกล่าวพนักงานกรมท่าแลกรมท่ากับให้รจำนวลเข้า ถ้า
ผู้ใด^(๑) ลักลอบขอขายเข้าลงสำเภาแลเรือเสารือใบ มีผู้
มาร้องฟ้องพิจารณาเป็นสัจ จะเอาตัวเป็นโทษ

กฏให้ไว้ณวันเสาเดือนหกแรมเก้า^(๒) ค่ำ จุลศักราช
พันร้อยหกสิบห้า ปี^(๓) กุญนักสัตว์เบญจศก

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ถ้าผู้ใด ตกลงไป เพิ่มตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : เกา แก่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับเขียนคำว่า ปี ขี้ไป แก่ตาม ก

๔๔^(๑) กฎให้ไว้^(๒) แก่พระสุรัสวดีทั่วยวายนอก ให้
 กฎหมายบอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวง ขุนหมื่นพัน
 ทนายฝ่ายทหารพลเรือน กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แล
 กรมพระราชวังหลัง เจ้าต่างกรมหากกรมมิได้ หัวเมือง

๒ }
 ๓ }
 ๔ }

ปากใต้ฝ่ายเหนือจงทว

ด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว บรมนาถบรมบพิตร
 ผู้ทรงศัพทราชาธรรมอันมหาปรเสริฐ เสด็จออกณพระ
 ธิษัณดุสิตตามหาปราสาท โดยอุตราภิมุข พร้อมด้วยอัครมหา
 เสนาธิบดีกระวีชาติราชขโรหิตาโหรราชครูเฝ้าพระบาทงกษ
 มาศ จึงมีพระราชโองการมานพระบันทูลสุรัสวดีหนาทดำหรัส
 เนื้อเกล้าฯ สังกว่า

พระราชกำหนดกฎหมายอย่างทำเนียบแต่ก่อน มีอยู่ว่า
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไป
 รังเมืองครองเมือง ให้เป็นปลัดยุติกรมการผู้ใหญ่
 ผู้น้อยกิตแลเจ้าเมืองกรมการจะบอกขอเอาผู้มขอเป็นกรมการ
 หลวงขุนหมื่นเขา ด้านกิต ให้เจ้าพนักงานผู้ตั้งณกรุงฯ ตั้ง
 แต่งไปรับราชการตามตำแหน่งที่ ถ้าหัวเมืองชนมหาชาติใหม่
 ตราพระราชสี่ หัวเมืองชนกระลาโหม ใหม่ตราพระคชสี่

(๑) ต้นฉบับ : ๔๔ แก้ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : ไว แก้ตาม ก

หัวเมืองขณกรมท่า ให้มีตราบัวแก้ว นำตราเจ้าพนักงาน
ตามหัวเมืองขณ เจ้าเมืองกรมการจงจะได้อรรถกมุณนายผู้ตั้ง ๆ
จงจะได้อรรถกมุณนายผู้ตั้ง เจ้าพนักงาน (๑) ผู้ตั้งแลเจ้าเมือง
กรมการทุกวันนี้ ละพระราชกำหนดกฎหมายเสีย ผู้ตั้งก็มีได้
อรรถกมุณนายผู้ตั้ง เจ้าเมืองกรมการเขาด่านเล่า ก็มีได้อรรถกมุณนายผู้ตั้ง
เป็นมุนนายผู้ตั้ง ปันล่นกันอยู่หาเป็นชนบชนาคนไม่ หย่าง
ทำเนียมสำหรับแผ่นดินพื้นเพื่อนไป จะชำระเอาราชการ
สำหรับกรมขัตตสน แลพญาพัทลุงพระบัตติกรมการคนมชขอ
เมืองพัทลุง พ้องกล่าวโทษกันเป็นความข้อใหญ่หลายข้อ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เอาหลวงขุนหมนมกรมการเขา
มาชำระหน้าพระที่นั่งจะเอาความจริง หลวงขุนหมนมทั้งนั้น
คุณานุรูปก็เป็นไพร่ หาสมควนที่จะเป็นพระหลวงขุนหมนม (๒)
กรมการไม่ แต่ขอบอกกันกับเจ้าเมืองบัตติแล้วก็เอากันมา
ตั้งไว้ ฝ่ายข้างผู้ใดตั้งแต่งบังคับบัญชาว่ากล่าว ก็ให้การ
สมข้างผู้นั้นเป็นพวกๆ เหล่าๆ กันอยู่ จะพิจารณาเอาความ
จริงยาก

แต่สืบไปเมื่อนำ ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า (๓) ๆ
ให้ขาดล่องหลุดพระบาท ผู้ตั้ง (๔) มีบำเหน็จความชอบ

(๑) ต้นฉบับ : พะงาม แด่ตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : หมัน แด่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : คำว่า เกล้า ตกไป เพิ่มตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : ชิง แด่ตาม ก

ไปตั้งเมืองครองเมืองเป็นปลัดยกระบัตติกรมการเสาด่าน แล
 เจ้าเมืองกรมการจะบอกขอเอาผู้มช่อเป็นที่กรมการเสาด่าน
 หัวเมือง ^๑ } ปากไตฝ่ายเหนือทั้งปวงก็ตั้ง ถ้าเป็นที่ผู้รักษาเมือง

ผู้รับปลัด ^(๑) รองปลัด } เมืองขึ้นมณฑลไทย ให้มณฑลไทยตั้ง
 เมืองขึ้นตราใหม่ ให้ตราใหม่ตั้ง
 เมืองขึ้นกรมท่า ให้กรมท่าตั้ง

ถ้าเป็น พล } ให้เจ้าพนักงานกรมอาษา เดโช } ^(๒) ตั้งตาม
 ด่าน } ที่เขื่อน
 ตำแหน่งเมือง ชาย } ^(๓)
 ขวา }

มณฑลไทย ให้เจ้าพนักงานกรมมณฑลไทย ตั้ง

ทุกขราช } เมืองขึ้นมณฑลไทยให้จางวางมณฑลไทย ตั้ง
 เมืองขึ้นตราใหม่ให้จางวางตราใหม่ ตั้ง
 เมืองขึ้นกรมท่าให้จางวางกรมท่า ตั้ง

ยุกระบัตติ }
 วัง } ให้เจ้าพนักงานกรมวัง ตั้ง
 สุพมตรา }
 รองสุพมตรา }
 นายพธำมรงค์ }

โกษา } ให้เจ้าพนักงานกรมท่า ตั้ง
 คลัง }

นา } ให้เจ้าพนักงานกรมนา ตั้ง
 เสนา }

(๑) ต้นฉบับ : คำว่า ปลัด ตกไป เพิ่มเติม ก

(๒) ก : เดโชที่เขื่อน

(๓) ก ; ชายขวา

เมือง
 รองเจ้าเมือง } ให้เจ้าพนักงานกรมเมือง ตั้ง
 แขวง
 รองแขวง

แพ่ง
 รองแพ่ง } ให้เจ้าพนักงานแพ่ง } ตั้ง
 สุภา }
 รองสุภา

สัตตี่
 รองสัตตี่ } ให้เจ้าพนักงานกรมสัตตี่ } ตั้ง
 ภูตขกลาง }
 กกลาง }
 ข้อย }
 ขวา }

ถึงปแล้วให้เข้ามาหาผู้ตงทุกปี

มรตถ
 เเม้บรเวณ } ให้เจ้าพนักงานกรมอาตถกษณ ตั้ง

ถ้าหัวเมืองชน } ฎระลาใหม่ให้ฎระลาใหม่ }
 มหตไทยให้มหตไทย } มตรากำกับเจ้าพนักงาน
 กรมทำให้กรมทำ }

งานผู้ตง ตามหย่างทำเนยมแต่ก่อน

ถ้าเจ้าเมืองกรมการจะบอกขอเอาผู้มชอเป็นที่หลวงขุน
 หมนกรมการน ให้ส่งตัวผู้ตงจะเป็นที่เข้าไปณกรุง ฯ ให้
 เจ้าพนักงานผู้ตงพิดเคราะห์ดูคุณานุรูปสติปัญญากำลัง สมควร
 ด้วยจะเป็นที่นใด ก็ให้เอาปฤกษาว่ากล่าว ตั้งแต่งไปตาม
 ตำแหน่ง ห้ามอย่าให้จัดแจงตั้งแต่งพระหลวงขุนหมนกรม
 การ ซึ่งเป็นตำแหน่งเจ้าพะนั้กงานณกรุง ฯ ได้ตั้งเป็นอนขาด

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน จา

ทเดยว ให้จัดแจงตั้งแต่งกันแต่ที่^(๑) เปนหลวงขุนหมื่น^(๒)
 เขาต่านกรมการ นอกกว่าเจ้าพนักงานณกรุงฯ ได้ตั้ง ชง
 เจ้าเมือง กรมการรับราชการอยู่ เจ้าพนักงานผู้ตั้งยังหาได้
 ตั้งแต่งไม่ ก็ให้เข้ามารับเอาตราตั้งต่อเจ้าพนักงานผู้ตั้ง ผู้ชง
 จะได้เป็นหนังสือจะได้อรรถกมุขนายผู้ตั้ง จึงจะได้ชำระเอาราชการ
 สำหรับกรมสวดก แลเจ้าเมืองกรมการเขาต่านผู้ใด มิได้
 ให้เจ้าพนักงานผู้ตั้งฯ ไปรับราชการ ตามกฎหมายหย่าง
 ทำเนียม ลอบลักตั้งแต่งกันเองปลอมเปนขุนนาง มีผู้ร้อง
 ฟ้องว่ากล่าว ว่าหาตราตั้งตรานำมิได้ พิจารณาเป็นสัจ
 จะเอาตัวผู้กระทำผิดเป็นโทษตามโทษานุโทษ

แลให้มหาดไทยกระลาโหมกรมท่า มี^(๓) ตราไปถึง

เจ้าเมืองกรมการหัวเมือง^(๔) } ปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงจงทั่ว

ให้ทำตามพระราชกำหนดกฎหมายนงทุกประการ

กฏให้ไว้ณวัน ๒ + ๓ ค่ำ^(๕) จุลศักราช ๑๑๖๔ ปีจอจัตวาศก

(๑) ต้นฉบับ : ที่ แก้วตาม ก

(๒) ต้นฉบับ : หมื่น แก้วตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : วิ แก้วตาม ก

(๔) ต้นฉบับ : คำ แก้วตาม ก

45

๔๕ กฎให้^(๑)แก่พระสุรัสวดีชายขวาในนอก ให้กฎหมาย
บอกแก่เจ้าพญาแลพญาพระหลวงเมือง เจ้าราชนกุลขุนหมื่น
พันทนายฝ่ายทหารพลเรือน มหาคเลกขอเฝ้าข้าเจ้าต่างกรม
ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ผู้รั้งกรมการเมือง } ปากใต้ฝ่ายเหนือ
ทั้งปวงจงทั่ว

ด้วยพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่
หัว ผู้ทรงทศพิศราชธรรมอันมหาประเสริฐ เสด็จออก
ณะพระที่นั่งบุษบกมาลา โดยอุดรภิรมย์ ดุสิตมหาปราสาท
พร้อมด้วยหมู่มุกขมาตยามนตรีกระษัตริราชบริพารโรหิตาจารย์
บำเรอเฝ้าพระบาท ตรีศสังสนทนาด้วยคดีโลกยกคดีธรรม
ต่าง ๆ จึงมีพระราชโองการณพระที่นั่งมูลสุรัสวดีหน้าตำหนัก
เหนือเกล้าฯ สั่งว่า

อะนาประชาราษฎรทั้งปวงทำสืบ ๆ กันมา ครั้นปลงศก
ญาติเป็นต้นว่าบิดามานดาเสร็จแล้ว เกบอัฐิใส่มือห่อผ้า
ไปไว้ในกุฏิวิหารการบุญเรียน ใต้ทำมาดาศน์สงฆ์แล
อุปจารพระพุทธบัตินิคมพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์ กะทำให้
เป็นที่รังเกียจเกลียดกลัวแก่พระสงฆ์สามเณร แลสร้ปรุชย
ทายกทั้งปวง ที่ไปทำบุญให้ท่านในอาราม ถึง^(๒) ผู้ที่เอาอัฐิ

(๑) ก : ให้ไว้

(๒) ต้นฉบับ : ถึง แก่คัมภ ก

ไปไว้นั้น ถ้าเห็นอัฐิแห่งผู้อื่น ก็ยอมรับก็เกลียดกลัวอยู่
 เหมือนกัน กระทำนั้นหาเป็นประโยชน์ไม่ ถ้ารักใคร่จะ
 เอาไว้เป็นที่ไหว้ทศการบูชา ก็เอาไว้ในที่บนที่เรือนแห่งตน
 นั้นหาไว้ในบ้านในเรือนแห่งตนไม่ เอาไปทิ้งไว้ไม่เอาเพื่อ
 นำภา จะคิดทำบุญให้ทานก็หาไม่ แต่จะรู้ว่าเป็นอย่างๆ ใคร
 ก็ไม่รู้ ครั้นเมื่อแตกอัฐินั้นเรียรายกระจายอยู่ เป็นที่รังเกียจ
 เกลียดกลัวแก่พระสงฆ์สามเณรสี่ปรัชยทายกทั้งปวง ดั่ง
 จะมีแต่กองบาปกองโทษในเบื้องหน้า ถึงพระสงฆ์สามเณร
 ทั้งปวง ก็หาปลงปัญญาพิจารณาเอาเป็นพระกัมถานได้ไม่
 พระสงฆ์สามเณรเสี่ปรัชยทายกทั้งปวง มีความรังเกียจ
 เกลียดกลัวมากเท่าใด กองบาปกองโทษก็จะบังเกิดแก่ผู้เก็บ
 อัฐิมาทิ้งไว้มากจนเท่านั้น อนึ่งเก็บอัฐิไปทิ้งไว้ให้กระจัด
 กระจายเรียรายอยู่ดั่งนั้น หาได้ชื่อว่าชำระวะค้ำพแก่บิดา
 มานดาบุญญาตายายแห่งตนไม่ ยิ่งพิจารณาเลื่อยดไป ก็ยิ่ง
 เห็นแต่ที่จะเป็นบาปเป็นโทษนั้นถ้ายเดียว เขาเหล่านี้สำคัญ
 เป็นสัญญาวิปัสสาถือพิตมาแต่บุราณ เอาเขียง^(๑) หย่างทำเนี่ยม
 กันทำสับ ๆ กันมา ถากันได้บาปสิ้นด้วยกันทั้งนั้น
 แล้วอัฐิอันทั้งเรียรายอยู่ในที่ทั้งปวง ทุกอารามในกรุงแล
 แขวงจังหวัดนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้กรมพระ
 นครบาลเที่ยวเก็บรอมชอมเข้า แล้วพระราชทานเงินให้บัง

(๑) ทั้งสองฉบับเขียน เขียง

สกุลแลเป็นข้าพินให้เผาสุ่มเสียให้เป็นเท่าเป็นจุด มิให้เป็นที่
รังเกียจเกลียดกลัวแก่คนทั้งปวงได้ แลฝ่ายหัวเมืองปากใต้
ฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้น ให้ผู้รั้งกรมการบังคับบัญชาให้นายบ้าน
นายอำเภอไปเที่ยวดูทุกอาราม ถ้าเห็นอัฐิใส่^(๑) ม้อห่อผ้า
ทิ้งเรี่ยรายอยู่ในกุฎวิหารการบูรเรียน ได้ทำมาดอาศนสงฆ
แลอุปจารพระพุทธปติมากรพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ ก็ให้
เก็บเผาสุ่มเสียให้เป็นเท่าเป็นจุด แล้วยกขาดหลุมฝังเสีย
ให้หมด อย่าให้เป็นที่รังเกียจเกลียดกลัวแก่พระสงฆ์สามเณร
แลสัปรุชยทายกผู้ไปทำบุญให้ทานนั้น

แลแต่สืบไปเบื้องหน้า อนาประชาราษฎร์ทั้งปวง
ปลงศกญาติเป็นต้นว่าบิดามานดาแล้วนั้น ถ้ามีความกะตัญญู
รักใคร่ในญาติ ปราถนาจะเก็บอัฐิไว้ทำบุญให้ทาน จะเอาไว้ที่
บ้าน } ของตนก็ตาม จะฝังไว้ในที่ควรจะฝังนั้นก็ตาม แต่อย่า
เรือน } เก็บเอาอัฐิไปทิ้งไว้ในกุฎวิหารการบูรเรียน ได้ทำมาดอาศน
สงฆ แลอุปจารพระพุทธปติมากรพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ
เหมือนอย่างแต่ก่อนนั้นเป็นอันขาดที่^(๒) เดียว แลให้สังกะรี
ห้ามการผู้รั้ง^(๓) กรมการทั้งปวง ประกาศเผด็จแก่พระราช
คณะฝ่ายอรัญวาสีคามมะวาศรีแลเจ้าอธิการทุกอาราม ให้

(๑) ทั้งสองจะนับเขียน ๒๕

(๒) ต้นฉบับ : ที่ แก่ตาม ก

(๓) ต้นฉบับ : รัง แก่ตาม ก

เอาใจใส่ระวังว่ากล่าว อย่าให้ผู้ใดเอาอิฐมาทิ้งไว้ในกุฎ
 วิหารการบูรเย็นได้ทำมาดอาศนสงฆ แลอุปจารพระพุทธบัตติ
 มากรพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ เหมือนหย่างแต่ก่อนนั้น
 ถ้าผู้ใดไม่ทำตามพระราชกำหนดนี้ จะให้ลงโทษแก่
 ผู้ทำผิดแลกรรมพระนครบาลผู้รังกรรมกรนายบ้านนายอำเภอ
 ชงไม่เอาใจใส่ระวังว่ากล่าวนั้น โดยโทษานุโทษ

กฏให้ไว้^(๑) ณวัน ๓๗ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๖๗ ปีฉลู
 สัพศก

สำนักหอสมุด

(๑) ๓ : คำว่า ไร่ ไม่มี

นามอาลักษณ์^๒และสถาน^๓ที่เก็บ
แห่ง^๒ต^๒น^๒ด^๒ระ^๒บ^๒บ

ช ^๒ อ ^๒ ก ^๒ ฎ ^๒ ห ^๒ ม ^๒ า ^๒ ย	น ^๒ า ^๒ ม ^๒ อ ^๒ า ^๒ ล ^๒ ก ^๒ ษ ^๒ ณ ^๒	ท ^๒ ใ ^๒ ก ^๒ ็ ^๒ บ
ก ^๒ ฎ ^๒ พ ^๒ ระ ^๒ ส ^๒ ง ^๒ ฆ ^๒ เล่ม ๑	น ^๒ าย ^๒ แ ^๒ ก ^๒ ว	ห ^๒ อ ^๒ ส ^๒ ม ^๒ ุด ^๒ แ ^๒ ง ^๒ ช ^๒ า ^๒ ติ
ก ^๒ ฎ ^๒ พ ^๒ ระ ^๒ ส ^๒ ง ^๒ ฆ ^๒ เล่ม ๒	น ^๒ าย ^๒ จ ^๒ ำ ^๒ น ^๒ า ^๒ ญ ^๒ อ ^๒ ก ^๒ ษ ^๒ ร	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
ก ^๒ ฎ ^๒ ๓๖ ข ^๒ อ	น ^๒ าย ^๒ ม	ห ^๒ อ ^๒ ส ^๒ ม ^๒ ุด ^๒ แ ^๒ ง ^๒ ช ^๒ า ^๒ ติ
พ ^๒ ระ ^๒ ร ^๒ า ^๒ ช ^๒ บ ^๒ ญ ^๒ ญ ^๒ ติ	น ^๒ าย ^๒ แ ^๒ ก ^๒ ว	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
พ ^๒ ระ ^๒ ร ^๒ า ^๒ ช ^๒ ก ^๒ ำ ^๒ ห ^๒ น ^๒ ด ^๒ เ ^๒ ก ^๒ ำ ^๒ เล ^๒ ่ม ๑	น ^๒ าย ^๒ ด ^๒ อ ^๒ ง ^๒ (๑)	ห ^๒ อ ^๒ ส ^๒ ม ^๒ ุด ^๒ แ ^๒ ง ^๒ ช ^๒ า ^๒ ติ
เล ^๒ ่ม ๒	ห ^๒ ม ^๒ น ^๒ ท ^๒ พ ^๒ ไ ^๒ ม ^๒ ไ ^๒ ตร	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
เล ^๒ ่ม ๓	ห ^๒ ม ^๒ น ^๒ ร ^๒ า ^๒ ช ^๒ ไ ^๒ ม ^๒ ไ ^๒ ตร	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
เล ^๒ ่ม ๔	น ^๒ าย ^๒ บ ^๒ ุ ^๒ ญ ^๒ ม	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
เล ^๒ ่ม ๕	ห ^๒ ม ^๒ น ^๒ ส ^๒ ุ ^๒ ว ^๒ ร ^๒ ณ	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
พ ^๒ ระ ^๒ ร ^๒ า ^๒ ช ^๒ ก ^๒ ำ ^๒ ห ^๒ น ^๒ ด ^๒ ไ ^๒ ห ^๒ ม ^๒ เล ^๒ ่ม ๑	น ^๒ าย ^๒ ช ^๒ ม	ห ^๒ อ ^๒ ส ^๒ ม ^๒ ุด ^๒ แ ^๒ ง ^๒ ช ^๒ า ^๒ ติ
เล ^๒ ่ม ๒	ห ^๒ ม ^๒ น ^๒ จ ^๒ ำ ^๒ น ^๒ ง ^๒ อ ^๒ ก ^๒ ษ ^๒ ร	ห ^๒ อ ^๒ ส ^๒ ม ^๒ ุด ^๒ แ ^๒ ง ^๒ ช ^๒ า ^๒ ติ
เล ^๒ ่ม ๓	ห ^๒ ม ^๒ น ^๒ ร ^๒ า ^๒ ช ^๒ ไ ^๒ ม ^๒ ไ ^๒ ตร	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
เล ^๒ ่ม ๔	ห ^๒ ม ^๒ น ^๒ จ ^๒ ำ ^๒ น ^๒ ง ^๒ อ ^๒ ก ^๒ ษ ^๒ ร	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม
เล ^๒ ่ม ๕	ห ^๒ ม ^๒ น ^๒ จ ^๒ ำ ^๒ น ^๒ ง ^๒ อ ^๒ ก ^๒ ษ ^๒ ร	ก ^๒ ระ ^๒ ท ^๒ ร ^๒ ว ^๒ ง ^๒ ย ^๒ ุด ^๒ ติ ^๒ ช ^๒ ร ^๒ ร ^๒ ม

(๑) พิมพ์ตามที่เขียนชื่อในต้นฉบับ

๒๐
บอกแก้คำผิด

หน้า	บรรทัด	คำเก่า	ให้แก้เป็น	หน้า	บรรทัด	คำเก่า	ให้แก้เป็น
๕	๖	เมตไตรย	เมตไตร	๕๒	๒	ผู้	ผู้
๗	๑๓	มคัรททา	มคัรททา	๕๗	๓	จหมนตเมอ	จหมนตเมอ
๑๑	๒๐	อเพง	ของอเพง			โจราช	โจราช
๑๔	๑๘	ก	ก	๑๑	๕	ให้	ให้
๓๐	๒๒	บริญค	บริญค	๗๓	๓๕	คตรา	คตรา
๓๓	๒๐	ทจระ	ทจระ	๗๖	๑๓	เควอ	เควอ
๓๘	๒๐	ดบ	ดบ				
๒๓	๘	ทด	ทด	๑๑	๑๗	เงิน หุ้มวง เคลือบ	เงิน หุ้มวง เคลือบ } ทองแดง }
๓๐	๓	อญ	อญ				
๓๓	๑๓	ให	ให	๘๘	๑	อญ	อญ
๓๓	๓๐	ชอก	ชอบ	๘๘	๑๓	มกช	มกช
๓๔	๗	พระราชทาน	พระราชทาน	๙๐	๓๐	อเขยอ	อเขยอ
๑๑	๑๓	เนอ	เนอ	๙๖	๕	อคม	อคม
๑๑	๑๗	ว	ว	๓๐๓	๓๔	เพยงน	เพยงน
๓๖	๑๓	เปนท	เปนท	๓๓๘ (๒)		ตุระบรย	ตุระบรย
๓๘	๑๒	อญ	อญ	๓๒๓	๓๐	ให	ให
๑๑	๑๓	บาปะ	บาปะ	๓๒๗	๓	ผ	ผ
๓๘	๓๐	เสด็จ	เสด็จ	๓๒๘	๓๓	ผ	ผ
๑๑	(๒)	จตุรกาย	จตุรกาย	๓๓๐	๓	ตั้ง	ตั้ง
๔๐	(๒)	รก	รก	๓๓๑	๑	าม	คาม
๔๓	๑๗	กไต	กไต	๑๑	๒	อญ	อญ
๔๗	๕	อญ	อญ	๑๑	๗	รับจำนำ	รับจำนำ

หน้า	บรรทัด	คำว่า	ให้แก่เป็น	หน้า	บรรทัด	คำว่า	ให้แก่เป็น
๓๓๔	๓	โทษซึ่ง	โทษซึ่ง	๒๐๒	๔	(๓)	ให้เดือนไว้หลัง
๓๔๕	๔	ช้อขาย	ช้อขาย				คำว่าจำหน่าย
๓๔๗	๓๗	ราษฎร	ราษฎร	๒๐๒	(๑)	(๑)	(๒)
๓๔๘	๒๓	пенส์จ	пенส์จ	๑๑	(๒)	(๒)	(๓)
๓๕๑	(๒)	แก้คาม	แก้คาม	๒๓๖	๖	ค	ค
๑๑	(๔)	อ้าย	อ้าย	๑๑	๓๖	ให้ว่า	ให้ว่า
๓๖๐	๒	หมู	หมู	๒๒๒	๒	ร	ร
๓๗๒	๕	เนอความ	เนอความ	๒๒๓	๓	ด่มเตจ	ด่มเตจ
๓๗๓	๒	ด่มกัก	ด่มกัก	๑๑	๓๓	กให้	กให้
๓๗๔	๓๓	พิจารณา	พิจารณา	๑๑	๓๕	ค	ค
๓๗๗	๘	กรรมา	กรรมา	๒๒๕	๓๓	เมือง	เมือง
๓๗๘	๖	หนังสือ	หนังสือ	๒๒๘	๒	ทฎรษา	ควรมีเชิงอรรถ
๓๘๖	๗	หนังสือ	หนังสือ				ว่า ต้นฉบับที่
๓๘๘	๓	ชุ่ม	ชุ่ม				แก้คาม ก
๑๑	๓๕	ใช้	ใช้	๒๓๓	๓๓	ฮาเพอ	ฮาเพอ
๓๘๘	๓๓	แต่พญา	ควรมีเชิงอรรถว่า	๒๓๘	๓๖	ชาวท	ชาวท
			ต้นฉบับเขียน	๒๔๓	๓	ฝ่าย	ควรมีเชิงอรรถ
			แต่พญา				ว่าต้นฉบับ: ฝ่าย
๓๘๘	๖	ตั้ง	ควรมีเชิงอรรถ				แก้คาม ก
			ว่า ต้นฉบับ: ตั้ง	๒๔๕	๓๗	ต้นช้อ	ต้นช้อ
			แก้คาม ก	๒๔๖	๓๓	ตั้งโต	ตั้งโต
๒๐๓	๓๕	เขียน	เขียน	๑๑	๒๐	ตั้ง	ตั้ง

หน้า	บรรทัด	คำว่า	ให้แก้เป็น	หน้า	บรรทัด	คำว่า	ให้แก้เป็น
๒๔๗	๑๒	กทำ	กทำ				แก้คำมก และ ข
๒๕๒	(๒)	คัณดะบับ	คัณดะบับ	๒๕๐	๕	ผู้	ผู้
๒๕๖	๑๘	ช็อ	ช็อ	๒๕๓	๓	เพชฌัญญู	เพชฌัญญู
๒๕๗	๑๙	ตั้ง	ตั้ง	๒๕๗	๘	ตั้ง	ตั้ง
๒๕๙	๓	รู	รู	๓๐๓	๓๓	คว	คว
๒๖๐	๕	ปน	ปน	๒๖	๓๙	คา	คา
๒๖๔	๘	ชณะ	ชณะ	๓๐๓	๓๖	บายุชชัย	บายุชชัย
๒๖๕	๒	ให้	ให้	๓๐๕	๗	เป็นพินคง	เป็นพินคง
๒๗๐	๔	ว่า	ควรมีเชิงอรรถ ว่า คัณดะบับ:ว่า แก้คำมก และ ข				ควรมีเชิงอรรถว่า กและข:เป็นพินคง
๒๗๕	๘	ผู้	ผู้	๓๐๘	๘	ตั้ง	ตั้ง
๒๗๓	๕	ญวน	ญวน	๓๑๒	๓	อัย	อัย
๒๗๓	๑๓	โปรดเกล้า	ควรมีเชิงอรรถ ว่า คัณดะบับ เขียนซ้ำไป	๓๒๐	๑๒	โทษ	โทษ
๒๗๔	๔	คณ	คณ	๓๓๓	๓	ค	ค
๒๗๖	๑๖	ค	ค	๓๓๔	๑๐	อัย	อัย
๒๗๖	๑๕	ณะ	ณะ	๒๖	๓๔	ทองแดง	ทองแดง
๒๗๗	๔	ตั้งโต	ตั้งโต	๓๓๗	๖	เซอเพื่อ	ควรมีเชิงอรรถ
๒๗๗	๑๐	แต่	ควรมีเชิงอรรถ ว่า คัณดะบับ:แต่				ว่า คัณดะบับ:เพื่อ ก : เพื่อ

หน้าบรรทัด	คำว่า	ให้แก่	หน้าบรรทัด	คำว่า	ให้แก่
๓๕๖	๓ ทนายฝ่าย	ควรมีเชิงอรรถ	๓๗๕	๓ เบย	เบย
		ว่า ต้นฉบับ:	๓๗๗	๔ หมน	หมน
		ทนายฝ่าย	๓๗๕	๗ พิภาษ	พิภาษ
		ปะ ทนายฝ่าย	๓๗๗	๓๒ ขย	ขย
		แก้ตาม ข	๔๐๗	๗ ไต	ไต
๓๕๗ (๖)	๑ สู้สัตว์ดิ	สู้สัตว์ดิ	๔๓๖	๓๓ ขย	ขย
๑	๑ สู้สัตว์ดิ	สู้สัตว์ดิ	๑	๓๗ ทุตของ	ทุตของ
๓๕๕	๗ กระทำ	กระทำ	๔๓๐	๓๖ ประเทศ	ประเทศ
๓๕๗	๕ กเปน	กเปน	๔๒๗	๓๐ กติ	กติ
๓๖๔	๓๒ ึ่ง	ควรมีเชิงอรรถ	๔๓๕	๒ ึ่ง	ึ่ง
		ว่าต้นฉบับ: ึ่ง	๔๓๗	๒ ึ่ง	ึ่ง
		แก้ตาม ก และ ข	๔๔๐	๗ ึ่ง	ึ่ง
๓๖๖	๓๔ ึ่ง	ึ่ง	๑	(๓) ึ่ง	ึ่ง
๓๖๗	๓๓ ฝ่าย	ควรมีเชิงอรรถ	๔๔๓	๓๓ ขย	ขย
		ว่าต้นฉบับ: ฝ่าย	๔๔๗	๓๗ ไป	ไป
		แก้ตาม ก และ ข	๔๕๐	๓๗ ขย	ขย
๑	(๓) ใหได้	ใหได้	๔๕๐	๔ มหาตเจก	มหาตเจก และ
๓๗๐	๒ หม	หม			ควรมีเชิงอรรถ
๓๗๓	๗ กติ	กติ			ว่า ต้นฉบับ:
๑	๓๓ หม	หม			มหาตเจก
๓๗๗	๔ ๑	๑			แก้ตาม ก
๓๗๓	๓๓ ขย	ขย	๔๕๓	๓๓ ม	ม